ĐẠI NAM THỰC LỤC

大南實錄

TẬP II

CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHẤT KỶ I

TIMSACHDM.VN

NHÀ XUẤT BẢN SỬ HỌC

VIỆN SỬ HỌC

https://tieulun.hopto.org

9(V)1
D103

ĐẠI NAM THỰC LỤC

TẬP II

CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHẤT KỶ I

TIMSACH.COM.VN
60
·73/N 2000
70/V545.
2586

Tổ phiên dịch VIỆN SỬ HỌC
phiên dịch

V-273/5

NHÀ XUẤT BẢN SỬ HỌC
HÀ-NỘI — 1963

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHẤT KỶ

[*DỤ*]

Tự-đức năm thứ 1 [1848], tháng 2, ngày 22, nhà vua dụ rằng:

Nay cử bọn Sử quán tổng tài là Cố mệnh lương thần phụ chính đại thần Thái bảo Cần chính điện đại học sĩ lãnh Binh bộ thượng thư sung Cơ mật viện đại thần kiêm lý Khâm thiên giám kiêm lãnh Quốc tử giám sự vụ Tuy-thịnh quận công Trương Đăng Quế, Ngự tiền đại thần Thái tử thái bảo Đồng các đại học sĩ quản lý Lại bộ sự vụ kiêm quản Quốc tử giám sự vụ, kiêm quản Tào chính ấn vụ Vũ Xuân Cẩn, Thái tử thiếu bảo hiệp biện đại học sĩ lãnh Hộ bộ thượng thư sung Cơ mật viện đại thần Hà Duy Phiên, bọn toản tu là thự Lễ bộ hữu tham tri Đỗ Quang, thự Hàn lâm viện chưởng viện học sĩ Tô Trân, thự Thiêm sự phủ thiêm sự Phạm Hữu Nghi, thự Hồng lô tự khanh Trần Trứ tâu bày rằng: Kính soạn *Thực lục chính biên* về Thế tổ Cao hoàng đế đã xong, xin đem khắc in, xem lời tâu rất thỏa lòng. Vả chăng nước có chính sử, là để tỏ rõ thể thống kỷ cương và truyền bảo cho đời sau, từ xưa đế vương dấy lên, sửa sang xây dựng, không có việc nào lớn bằng việc ấy.

Nhà nước ta, vâng chịu mệnh trời, cõi Nam mở nghiệp, thần truyền thánh kế, hơn hai trăm năm, xây nền Thương dấy nghiệp Chu, nguyên lai kể đã xa lắm.

https://tieulun.hopto.org

Kính nghĩ Thế tổ Cao hoàng đế, đức so ngang Thang Võ (1), mưu lớn hơn Cao Quang (2), đương buổi trời gây mầy sấm, dấn mình trăm trận can qua. Ba thiêng (3) giúp sức, mọi chốn theo về; lấy được cựu kinh, thống nhất toàn quốc. Nước Chu tuy cũ, đổi mới mệnh trời. Sáng tỏ nền gây dựng của Liệt thánh hoàng đế; mở rộng dòng chính thống của Đinh Lý Trần Lê. Trải mười tám năm, thiên hạ đã yên, nghỉ ngơi an dưỡng. Những chế độ kỷ cương, nhân nghĩa đạo đức, dùng để dạy bảo người sau, đầy đủ không thiếu; cơ nghiệp lâu dài ức muôn năm của nước nhà là gốc ở đó. Vì cuộc xây dựng gian nan, nên việc mưu tính về sau lại càng xa rộng; mà việc mưu tính xa rộng, nên qui mô kế hoạch ắt phải lớn lao. Xét trong đế vương từ xưa đã trung hưng lại kiêm sáng nghiệp, chưa có khó nhọc mà lâu dài, đã tường tất lại đầy đủ đến như thế.

Hoàng tổ ta là Thánh tổ Nhân hoàng đế, ngửa trông công trước, tỏ rõ phép đời, năm Minh-mệnh thứ 2 mở đặt Sử quán, sai quan soạn sách *Liệt thánh thực lục*, chia ra từng kỳ, từ Thái tổ Gia dụ hoàng đế đến Hiếu định hoàng đế làm Tiền biên, tỏ rõ nguyên ủy của dức nhà; từ Thế tổ Cao hoàng đế trung hưng về sau làm Chính biên, để nêu lớn cái nghĩa nhất thống. Cân nhắc thể lệ, quyết định tự ý trên, thật là cách đúng đắn của nghìn xưa, để làm phép cho muôn đời noi theo vậy.

---

1. Thang Võ: Thành Thang nhà Thương, Võ vương nhà Chu.
2. Cao Quang: Hán Cao tổ và Hán Quang-vũ.
3. Ba thiêng: Chỉ trời, đất và người.

https://tieulun.hopto.org

Hoàng khảo ta là Hiến tổ Chương hoàng đế, xa noi lòng hiếu, lo rạng gương xưa, khi mới lên ngôi, rộng tìm sách cũ, đầu mở Sử cục, sai nho thần vào quán biên chép cho có chuyên trách, các tổng tài đại thần qua lại sửa chữa cho chóng thành công. Mấy lần dã soạn dạng bản dâng trình, và kính vâng sửa định càng được tinh tế.

Thiệu-trị năm thứ 4 [1844], sách *Liệt thánh thực lục tiền biên* hoàn thành. Sai đem khắc in, đóng thành từng quyển, dã đem chứa vào kho sách Hoàng sử rồi. Duy bộ *Thực lục chính biên* về Thế tổ Cao hoàng đế đã hai ba lần sắc bảo, gia công cứu xét nhuận chính, để đợi in tiếp. Tính từ năm Minh-mệnh thứ 2 cho đến năm Thiệu-trị thứ 7, trải 27 năm, mấy lần soạn chép mới được thành biên, nay đã hoàn bị. Nhân thấy thánh nhân lưu ý việc soạn chép sử sách, thực là thận trọng đến thế! Nay ta đức mỏng gánh chịu nghiệp to, nghĩ công sáng nghiệp đã khó khăn, lo việc thủ thành cũng không dễ. Kính nghĩ, bộ sử này trải từ hoàng tổ và hoàng khảo ta trước sau xét định, đối với bao nhiêu mối lớn phép lớn trong sự sáng nghiệp, bao nhiêu công đức thần thánh rất cao rất dày của Thế tổ Cao hoàng đế ta, thực đã rõ như trăng sao, vang lừng trời đất, cần phải khắc in để rạng rỡ mãi mãi, ngõ hầu thỏa chút lòng hiếu thảo của ta. Gần đây bộ *Thực lục* về Hoàng tổ Thánh tổ Nhân hoàng đế và Hoàng khảo Hiến tổ Chương hoàng đế biên soạn đã xong, lần lượt kính đem khắc in, để vào kho sách, dùng để sáng tỏ thêm những văn mô võ liệt của nước Đại-nam ta tới muôn muôn đời không cùng.

https://tieulun.hopto.org

Lần này *Thực lục chính biên* về Thế tổ Cao hoàng đế thành bao nhiêu quyển, nên đem khắc in; phải do thái sử chọn ngày tốt, mở cục ở Sử quán để bắt đầu làm, lại giao những viên toản tu kiểm xét nét chữ và khoản thức, cho được thỏa đáng tất cả. Các viên tổng tài đại thần cũng nên gia công kiểm xét, cho chóng xong bộ sử lớn để truyền bá cho đời sau. Còn như cần dùng vật liệu nhân công bao nhiêu, thì do hữu ty kính cẩn ứng biện. Khâm thử.

[*BIỀU*]

Bọn thần phụng sung làm tổng tài, phó tổng tài và toản tu Quốc sử quán kính cẩn tâu rằng:

Vâng soạn bộ sách *Thực lục chính biên* về Thế tổ Cao hoàng đế đã xong, xin đem khắc in, dùng để sáng tỏ việc lớn. Trộm nghĩ từ xưa những vị đế vương nối trời dựng nước, đời nào cũng có chế tác, đều có sử riêng đời ấy, mà sử thì có chính biên để nêu cái nghĩa lớn nhất thống vậy.

Trời sai chim Huyền điểu ứng điềm xuống sinh nhà Thương, từ Tiết về sau, truyền được 13 đời, đến Thành Thang chịu đế mệnh, yên định bốn phương, đó là bắt đầu chính thống của nhà Thương.

Nhà Chu từ Hậu Tắc, Công Lưu, Thái vương, Vương Quí (1) siêng năng gây dựng, một nghìn mấy trăm năm, đến đời Văn vương chịu mệnh trời, mới có võ công ấy; Võ vương thay nhà Thương mà có thiên hạ, đó là bắt đầu chính thống của nhà Chu.

---

1. Tên các ông tổ có công gây dựng nhà Chu.

https://tieulun.hopto.org

Nước Việt-nam ta từ Đinh Lý Trần Lê dấy lên, không triều nào là không có sách ghi chép, nhưng tìm được công lao gây dựng ở trước, sự nghiệp rạng rỡ ở sau, để nối dòng chính thống, so sánh thịnh vượng với nhà Thương nhà Chu, thực chưa có triều nào tốt đẹp bằng triều này. Nhà nước ta chịu mệnh trời cho, Thái tổ Gia dụ hoàng đế dựng nghiệp cõi Nam, thần truyền thánh kế hơn 200 năm, chứa đức chồng nhân kể đã lâu lắm. Từ thuở Tây-sơn nổi loạn, nhà Lê mất ngôi, thì trời mở đường cho thánh nhân dấy lên. Kính nghĩ, Thế tổ Cao hoàng đế ta, ứng mệnh trời thuận lòng người, dẹp tất mối loạn, xoay lại đường chính, khôi phục kinh cũ, thống nhất nước nhà, dư đồ nhất thống, qui mô rộng xa, vừa trung hưng vừa sáng nghiệp, tổ công trước để về sau, cơ nghiệp lâu dài hàng trăm muôn năm của nước Đại-nam ta gây nền từ đó, đẹp tốt biết chừng nào!

Đến Thánh tổ Nhân hoàng đế ta, kinh noi công trước, cẩu kế đức nhà, năm Minh-mệnh thứ 2 mở đặt Sử quán, sai quan soạn sách *Thực lục*, khâm định các kỷ, từ Thái tổ Gia dụ hoàng đế đến Dụ tông Hiếu định hoàng đế làm Tiền biên, từ Thế tổ Cao hoàng đế trung hưng về sau làm Chính biên, nghĩa lệ chỉ ý, đều vâng cân nhắc mà chiết trung; nhưng còn nới cho ngày tháng, khiến còn hỏi rộng tìm xa để cho rõ ràng tin sử, cho nên có chậm cáo thành là bởi cớ ấy. Kịp đến Hiến tổ Chương hoàng đế ta, trọng đạo noi theo, dốc lòng nêu tỏ, năm Thiệu-trị thứ 1, đầu mở Sử cục, đặc mệnh cho bọn thần kính soạn *Thực lục tiền biên* và *chính biên*, lại kế soạn *Thực lục chính biên* về Thánh tổ Nhân hoàng đế, chuẩn định chương trình, đinh ninh

https://tieulun.hopto.org

sắc bảo, là bởi rất xem trọng công việc mà mong chóng hoàn thành vậy. Bọn thần vâng mệnh, theo thứ tự biên soạn, đến năm Thiệu-trị thứ 4 thì sách *Liệt thánh thực lục tiền biên* soạn xong, dâng tâu lên, đã chuẩn cho khắc vào bản in, để vào kho sách.

Kính chiếu *Thực lục chính biên* về Thế tổ Cao hoàng đế, nguyên dạng bản gồm 60 quyển. Bọn thần vâng xét sách vở điển cũ ở quán, và chỉ lục của các địa phương dâng lên, kỹ càng lượm nhặt, có chỗ nào cần bổ thêm hay sửa chữa thì theo khoản mà ghi chép, làm thành dạng bản, kính dâng ngự xem. Đã có sắc xuống rằng: «Bộ sách này trẫm đã kinh duyệt, xét trong ấy thứ tự đều đã liên tiếp, sự tích cũng được rõ ràng đầy đủ, duy là tin sử của triều ta thì cần nên khảo cứu kỹ càng chu đáo, trẫm sẽ cho khắc in. Khâm thử!»

Ngửa thấy nhà vua chú ý việc soạn thuật, thận trọng là thế. Bọn thần kính cẩn hết lòng nghiên cứu, có khoản nào nên nhuận đính cũng đã bổ thêm mà tiếp tục dâng lên.

Lại nghĩ khi mới gây dựng, võ công đánh dẹp, trong khoảng 23 năm, từ thuở đất một thành(1) quân một lữ(2), cho đến lúc có cả thiên hạ, các bực đế vương thời xưa, dựng nghiệp trung hưng, chưa có bao giờ lại khó nhọc mà lâu dài như thế. Thiên hạ đã yên, 18 năm xếp đặt thi thố, chế định khuôn phép mới diễng để dạy bảo người sau, đầy đủ không thiếu, các bực đế vương thời xưa, vừa sáng nghiệp vừa thủ thành cũng chưa có ai tiệm tất như thế. Duy tự năm nhâm tuất kỷ nguyên

---

1. Đất vuông 10 dặm là một thành.
2. Quân có 500 người là một lữ.

https://tieulun.hopto.org

về sau, mọi việc đều có sách vở, còn từ năm tân dậu về trước, trong khoảng binh cách, ghi chép không còn được mấy, trong ấy không khỏi có chỗ thiếu sót. Kể từ năm Minh-mệnh thứ 2 đến nay là 27 năm, lần lượt soạn biên, dâng lên xét định, những việc sáng nghiệp thủy thông của thánh nhân, những thần công thánh đức lồ bày trong phương sách, vốn đã sáng tỏ như sao và mặt trời. Vâng nay Hoàng thượng mới lên ngôi, nối giữ nghiệp lớn, giỏng giả việc làm, xin nên noi theo thánh ý, đem dạng bản *Thực lục chính biên* về Thế tổ Cao hoàng đế đã soạn xong, cho chọn ngày tốt khởi công khắc in, rồi đến *Thực lục chính biên* về Thánh tổ Nhân hoàng đế cũng biên soạn xong rồi, cũng cho khắc in để xong việc lớn. Rồi sẽ biên soạn *Thực lục chính biên* về [illegible] hay, để thấy nghiệp đức văn công võ, và lòng hiếu trước làm sau noi, đều bảo rõ về sau mãi mãi. Bọn thần bao xiết trông mong. Kính tâu.

Năm Tự-đức thứ 1, tháng 2 ngày 21 đề

Thần Trương Đăng Quế.
Thần Võ Xuân Cẩn.
Thần Hà Duy Phiên.
Thần Đỗ Quang.
Thần Tô Trân.
Thần Phạm Hữu Nghi.
Thần Trần Trứ.

∴

Bọn thần phụng sung làm tổng tài, phó tổng tài và toản tu Quốc sử quán, kính cẩn tâu rằng: Soạn *Thực*

https://tieulun.hopto.org

lục chính biên về Thế tổ Cao hoàng đế, khắc in đã hoàn thành.

Thẻ ngọc phô đẹp, hòm báu mở điềm, bọn thần thực vui thực mừng, xin phụng biểu dâng theo lên.

Cái nghĩ: Trời mở ngôi cao, vững bền như đá bàn núi Thái; mây phô sách quí, rực rỡ thay ngọc báu đồ thư.

Điển lớn rỡ ràng;

Gương sáng chói lọi.

Bọn thần trộm nghĩ, đế vương nổi lên, có thể thống quí mô dựng nước; sách vở ghi chép, lấy văn chương cương kỷ truyền đời. Nên Nghiêu điển đề đầu Thượng thư, mà Đế kỷ đặt trước chính sử.

Nhà nước ta, thần truyền thánh kế, ơn rộng nhân sâu Hai trăm năm dấu chúa gây nền, đức sáng kể đã xa lắm; bốn bảy (1) chục vận trời mở hội, nước cũ nhưng mệnh mới rồi.

Lớn thay Thế tổ Cao hoàng đế ta! Sáng suốt tư trời, anh hùng chí khí. Đức vua đủ thánh thần văn võ, trời ban phúc dài lâu; hào Càn (2) khi ẩn hiện nhảy bay (2), muôn vật trông nhìn động tác. Đương khi Tây-sơn gây biến, nhà Lê mất ngôi, đã gặp hồi vận nước gian truân, lại tuổi trẻ cảnh nhà tang tóc. Cờ thủy hoa vào Nam,

---

1. Bốn lần bảy là 28, nói đời Quang-vũ nhà Đông Hán cách đời Cao tổ nhà Tây Hán 280 năm; thì ngày nay đời Gia-long cách đời Gia-dụ cũng khoảng 280 năm.

2. Hào Càn: Quẻ Càn trong *Kinh Dịch* là tượng vua, các hào 1, 2, 4, 5 của quẻ Càn dùng để tượng rồng từ khi ẩn đến khi bay lên trời, tức từ khi vua còn là ẩn đến khi lên ngôi.

https://tieulun.hopto.org

Hòn Khói (1) không sông giữ tung trời; cờ súy tiết dạo Đông. Sông Khoa (2) có ngạc ngư cắn mũi. Mệnh trời đã chọn, lòng dân đâu đấy cũng tôn yêu; ngôi báu về tay, ấn nước truyền cho làm phù hiệu. Long-xuyên cờ mở, tiếng quân lẫy lừng; Đồng-nai múa gươm, giặc trời phải giết. Áo nhung nón chiến, gập ghềnh từng trải bước phong trần; ngô ruộng khoai rừng, thẳng thốt nếm đủ mùi cay đắng. Buổi gian nguy mà gặp phúc; đường hiểm trở mà như bằng. Trâu thần hộ giá ở Đăng-giang (3); rắn thiêng nọ cõng thuyền nơi Phú-quốc (4). Côn-lôn vây chặt, nhờ gió to phá giặc tan tành (5); trong biển bảy ngày, nước bỗng ngọt cho quân được uống (6). Vì thần võ nổi dậy; nên ứng triệu khá nhiều. Khi Vọng-các trở về, quân dân mây họp; lúc Gia-định lấy lại, điềm tốt sông trong. Quân vương giả được dạy nuôi, đành là phải được; dân thiên hạ theo nhân đức, đâu phải một ngày! Thần mưu giúp đức, khúc Hoài

---

1. Thuộc tỉnh Khánh-hòa.

2. Thuộc tỉnh Long-xuyên.

3. Sông ở tỉnh Định-tường, có nhiều cá sấu, truyền rằng khi Nguyễn Ánh qua đó không lội được, có một con trâu đầm ở bên sông, bèn đứng lên mình trâu để trâu đưa qua sông.

4. Nguyễn Ánh cỡi thuyền nhỏ đi Hà-tiên, đêm tối không trông thấy gì, tự nhiên có đàn rắn cõng thuyền vượt bể đi tới Hà-tiên.

5. Nguyễn Ánh bị vây tại Côn-đảo, không có đường thoát, nhờ gặp cơn bão mới cỡi thuyền con chạy thoát.

6. Thuyền chạy ở giữa biển bảy ngày không nước uống, sau Nguyễn Ánh ngửa mặt khấn trời, bỗng nhiên nước biển hóa thành nước ngọt, quân sĩ khỏi chết khát.

https://tieulun.hopto.org

nam(1) trăm họ âu ca; trời bảo phục thù, hịch Bình tây ba quân đua sức.

Bước thứ nhất lấy lại Thuận-hóa, kinh cũ thu về; bước thứ hai lấy được Thăng-long, quân thù quét sạch. Tội nhân bắt được; võ công cáo thành. Trả thù cho Miếu Xã; rửa giận cho thần người. Nam tới Thuận Quảng, bắc từ Linh-giang, cũng một bản dư đồ nhất thống; Hồng-bàng về sau, Trần Lê từ trước, chung một dòng chính thống tương truyền. Thành công hơn cả thời xưa; sự nghiệp vượt qua người trước. Vận Lê đã hết, mười bốn năm nước dựng nguyên niên; trong nước đã yên, qua năm năm mới ban chính sóc. Nghĩa đổi mới quang minh chính đại; phép dựng nước tề chỉnh thung dung. Đắp đó thành, lập triều thị, dựng Giao Miếu, Xã Tắc, chế độ đổi mới một phen; định thuế ruộng, dựng nhà trường, ban luật lệnh chương trình, kỷ cương rỡ ràng mọi mặt. Tất mà dấy lên, đứt mà nối lại, đúng nghĩa mà rõ nhân; ngăn từ khi mới, ngừa từ việc con, nghĩ sâu mà lo rộng.

Tốt đẹp thay! Lấy thánh võ mà trung hưng; đủ gian nan mà khai sáng. Ba mươi năm kinh dinh trong bóng tối, vẫy vùng đất một thành quân một lữ mà lấy được sơn hà; mười tám năm xếp đặt đời thái bình, nói có phép làm có khuôn để lại cho hậu thế. Rạng nền các thánh xưa gây dựng; truyền phúc cho nhà nước lâu bền. Thực thánh đức thần công khôn tả xiết; cùng hoàng biên đế điển để vô cùng. Đến đời Thánh tổ Nhân hoàng đế ta, kính nhớ công xưa, đầu mở Sử cục.

---

1. Khúc Hoài nam: Tức bài *Hoài nam ca khúc* của Hoàng Quang.

https://tieulun.hopto.org

Kịp đến Hiến tổ Chương hoàng đế ta, xa noi chí trước, xuống mệnh soạn biên. Từ năm Minh-mệnh thứ 2 đến năm Thiệu-trị thứ 7, biên chép trải 27 năm, bắt đầu từ nguyên niên năm mậu tuất đến năm kỷ mão đời Gia-long làm Chính biên đệ nhất kỷ. Duy việc soạn thuật muốn tinh tường, sự tỏ nên cần chờ đợi. Nay vâng Hoàng thượng nối cầm quyền lớn, sửa sang nghiệp to. Tinh nhất giữ trung, lấy phép truyền tâm làm cốt; kính cung nhớ đạo, noi gương kẻ cổ không dời. Sách làm xong tỏ rõ nghiệp xưa; khắc in để thi hành việc lớn. Đóng thành từng quyển, đem để vào kho. Tiếp sau bộ *Liệt thánh tiên biên* mà hoàn thành; mở đầu bộ *Đại nam chính biên* mà xuất hiện. Vời vợi thay! công to đức lớn, rạng rỡ trong khắp khoảng cao dày; mênh mông thay! lời đẹp khuôn hay, nêu rõ cả muôn đời kinh pháp. Để tỏ công thần đức thánh; để rộng chí nối việc theo. Bọn thần dự hàng áo mũ, giữ chức bút nghiên. Điển cũ giữ trong kho sách, ra sức dồi mài; nghĩa lệ quyết ở ý trên, kính vâng xét định. Thấy sách xong mà vui mừng khôn xiết; vâng mệnh chúa mà phô diễn nên lời. Cúi mong Hoàng thượng ta, dốc nối nghiệp nhà, nêu cao phép tổ. Xem nhạc Vũ lâu và chậm, nhớ công sáng nghiệp gian nan; soi gương trước mãi không dời, nghĩ việc thủ thành chẳng dễ. Phô công bày sáng, để tỏ rõ mưu xưa; hưởng lộc giữ dân, để hòa vui phúc tốt. Bọn thần xiết bao mong mỏi vui mừng! Kính đem bộ *Thực lục chính biên đệ nhất kỷ* đã khắc xong lần này, gồm 60 quyển, mục lục 2 quyển, hợp cộng 62 quyển dâng lên, và phụng biểu dâng theo để trình.

https://tieulun.hopto.org

Năm Tự-đức thứ 1, tháng 12, ngày mồng 2 đề

Thần Trương Đăng Quế.
Thần Vũ Xuân Cẩn.
Thần Hà Duy Phiên.
Thần Đỗ Quang.
Thần Phạm Hữu Nghi.
Thần Tô Trân.
Thần Trần Trứ.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

x3/w 2060
V.21515
70/v543

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHẤT KỶ

PHÀM LỆ

1. Trong kỳ này chép nguyên niên có ba lần, có chính lệ, có đặc lệ. Năm nhâm tuất mùa hạ, tháng 5, nhà vua mới bắt đầu kiến nguyên, chép là « Gia-long nguyên niên », đó là chính lệ. Trước khi chưa kiến nguyên, như mùa xuân năm mậu tuất mới quyền coi quốc chính thì chép là « nguyên niên », mùa xuân năm canh tý mới lên ngôi vương thì chép « lại nguyên niên », một là để buộc nối mối lớn, một là để tỏ lúc mới bắt đầu, đó là đặc lệ.

2. Từ trước tháng 4 mùa hạ năm nhâm tuất vẫn dùng niên hiệu nhà Lê như cũ, nay thì năm mậu tuất và năm canh tý bắt đầu chép nguyên niên, mà niên hiệu nhà Lê và nhà Thanh thì chia chua ở dưới để tỏ rõ thế đại.

3. Sau cuộc đại định, những chế độ kỷ cương lần lượt cử hành, phàm việc mới bắt đầu làm, đều chép chữ sơ (1).

---

1. *Sơ* : Mới, bắt đầu.

https://tieulun.hopto.org

4. Lời vua ban xuống gọi là sắc, là dụ. Công đồng tuân theo ý vua mà truyền bảo, cũng viết chữ sắc chữ dụ.

Chép việc thì dùng tháng nối mùa, mùa nối năm. Phàm việc thì không chép ngày, duy việc lớn mới kiêm chép ngày.

5. Như một việc đầu đuôi cách nhau xa, mà việc ấy cần phải chép suốt, thì hoặc ở điều mới chép nói đến đủ cả cuối, hoặc ở điều cuối cùng nói ngược lên cả đầu, thì dùng những chữ tiên thị (1), chí thị (2), sơ (3), tầm (4) để cho phân biệt.

6. Tên đất thay đổi hay lệ thuộc vào đâu, đều chua rõ ở nơi thấy lần đầu, sau không nói lại nữa.

7. Tên đất mà gặp phải những chữ húy của vua, thì hoặc viết theo tên ngày nay, hoặc viết thiếu một nét; đều tùy theo chỗ mà đổi chữ khác.

8. Những người chi phái bà con xa gần của nhà vua, trước biên theo quốc tính (5) thì nay theo tôn phả (6) mà chép là tôn thất.

9. Tên quan hay hiệu quân về sau có sửa đổi nhiều, trước khi chưa đổi thì vẫn chép tên cũ để giữ cho đúng thực (như những tên quân trường đà, cai bạ tàu, nội hầu, tiểu sai v.v...).

10. Những danh hiệu ngụy của giặc Tây-sơn, trong hơn 20 năm mặc ý xưng gọi rất nhiều, nay cứ việc gì có tương quan với ta thì giữ, còn dư thì bỏ hết.

---

1. Tiên thị: Trước là.
2. Chí thị: Đến đây.
3. Sơ: Đầu là.
4. Tầm: Rồi thì.
5. Họ nhà vua.
6. Thế phả của nhà vua.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHẤT KỶ

Vâng sắc khai chép chức và tên các sứ thần:

Tổng tài:

Cố mệnh lương thần phụ chính đại thần Thái bảo Cần chính điện đại học sĩ lãnh Binh bộ thượng thư sung Cơ mật viện đại thần quản lý Khâm thiên giám kiêm lãnh Quốc tử giám sự vụ Tuy-thịnh quận công, thần Trương Đăng Quế.

Ngự tiền đại thần Thái tử Thái bảo Đông các đại học sĩ quản lý Lại bộ sự vụ kiêm sung hoàng thân sư bảo kiêm lãnh Quốc tử giám sự vụ, thần Vũ Xuân Cẩn.

Phó tổng tài:

Thái tử thiếu bảo hiệp biện đại học sĩ lãnh Hộ bộ thượng thư sung Cơ mật viện đại thần, thần Hà Duy Phiên.

Toản tu:

Nguyên thự Lễ bộ hữu tham tri, nay điều thự tuần phủ Định-tường, thần Đỗ Quang.

Thiêm sự phủ thiêm sự, thần Phạm Hữu Nghi.

Thự Hàn lâm viện chưởng viện học sĩ, thần Tô Trân.

Nguyên Hồng lô tự khanh, nay bổ thụ Hàn lâm viện trực học sĩ sung biện Nội các sự vụ, thần Vũ Phạm Khải.

https://tieulun.hopto.org

Nguyên Hồng lô tự khanh, nay bổ Bố chính sứ Vĩnh-long, thần Nguyễn Tường Vĩnh.

Nguyên Hồng lô tự khanh, nay bổ thu Quang lộc tự khanh sung nhur Thanh tất phó sứ, thần Nguyễn Thu.

Thự Hồng lô tự khanh, thần Trần Trứ.

Biên tu:

Nguyên Hàn lâm viện thị độc học sĩ, nay bổ thu án sát sứ Sơn-tây, thần Phạm Chi Hương.

Nguyên Hàn lâm viện thị độc, nay bổ thu án sát sứ Quảng-nam, thần Hoàng Trọng Từ.

Nguyên Hàn lâm viện thị độc, nay điều bổ đốc học Hà-nội, thần Dương Duy Thanh.

Nguyên Hàn lâm viện thị độc, nay bổ thu Quang lộc tự khanh biệu lý Lễ bộ sự vụ, thần Phan Huy Vịnh.

Hàn lâm viện thị độc gia hàm thị giảng học sĩ, thần Lê Hiến Hữu.

Nguyên Hàn lâm viện thị giảng học sĩ, nay thự Hộ bộ Nam kỳ ty lang trung, thần Vũ Công Độ.

Thự Hàn lâm viện thị độc, thần Nguyễn Kim Xuyến.

Hàn lâm viện tu soạn, thần Đỗ Huy Diễm.

Hàn lâm viện tu soạn, thần Nguyễn Huy Phan.

Nguyên Hàn lâm viện tu soạn, nay bổ thu đồng tri phủ Kiến-thụy phủ, thần Phạm Lân.

Khảo hiệu:

Hàn lâm viện biên tu, thần Lê Văn Huy.

Hàn lâm viện kiểm thảo, thần Tống Văn Vạn.

Hàn lâm viện kiểm thảo, thần Nguyễn Trọng Cẩu.

Thự Hàn lâm viện kiểm thảo, thần Lê Quang Huân.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHẤT KỶ

MỤC LỤC

THỰC LỤC VỀ THẾ TỔ CAO HOÀNG ĐẾ

Quyển I. Mậu tuất năm thứ 1 [1778], nhâm dần năm thứ 3 [1782].

Quyển II. Quí mão năm thứ 4 [1783] đến bính ngọ năm thứ 7 [1786].

Quyển III. Đinh mùi năm thứ 8 [1787] đến mậu thân năm thứ 9 [1788].

Quyển IV. Tháng giêng mùa xuân năm kỷ dậu thứ 10 [1789], đến tháng 6 mùa hạ năm canh tuất thứ 11 [1790].

Quyển V. Tháng 7 mùa thu năm canh tuất [1790] đến tháng 12 mùa đông năm tân hợi thứ 12 [1791].

Quyển VI. Tháng giêng mùa xuân năm nhâm tý thứ 13 [1792] đến tháng 12 mùa đông năm quí sửu thứ 14 [1793].

Quyển VII. Tháng giêng mùa xuân năm giáp dần thứ 15 [1794] đến tháng 6 mùa hạ năm ất mão thứ 16 [1795].

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Quyển VIII.	Tháng ,7, mùa thu năm ất mão thứ 16 [1795] đến tháng 9 mùa thu năm bính thìn thứ 17 [1796].
Quyển IX.	Tháng 10 mùa đông năm bính thìn thứ 17 [1796] đến tháng chạp (12) năm đinh tỵ thứ 18 [1797].
Quyển X.	Tháng giêng mùa xuân năm mậu ngọ thứ 19 [1798] đến tháng 6 mùa hạ năm kỷ mùi thứ 20 [1799].
Quyển XI.	Tháng 7 mùa thu năm kỷ mùi thứ 20 [1799] đến tháng 12 mùa đông.
Quyển XII.	Tháng giêng mùa xuân năm canh thân thứ 21 [1800] đến tháng 12 mùa đông.
Quyển XIII.	Tháng giêng mùa xuân năm tân dậu thứ 22 [1801] đến tháng 4 mùa hạ.
Quyển XIV.	Tháng 5 mùa hạ năm tân dậu thứ 22 [1801] đến tháng 7 mùa thu.
Quyển XV.	Tháng 8 mùa thu năm tân dậu thứ 22 đến tháng 12 mùa đông.
Quyển XVI.	Tháng giêng mùa xuân năm nhâm tuất thứ 23 [1802] đến tháng 4 mùa hạ.
Quyển XVII.	Tháng năm mùa hạ năm nhâm tuất Gia-long thứ 1 [1802] đến tháng 6 mùa hạ.
Quyển XVIII.	Tháng 7 mùa thu năm nhâm tuất Gia-long thứ 1 đến tháng 9.
Quyển XIX.	Tháng 10 mùa đông năm nhâm tuất Gia-long thứ 1 đến tháng 12.

TIMSACHIA.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Quyển XX. Tháng giêng mùa xuân năm qui hợi Gia-long thứ 2 [1803] đến tháng 3.

Quyển XXI. Tháng 4 mùa hạ năm qui hợi Gia-long thứ 2 đến tháng 6.

Quyển XXII. Tháng 7 mùa thu năm qui hợi Gia-long thứ 2 đến tháng 12 mùa đông.

Quyển XXIII. Tháng giêng mùa xuân năm giáp tý Gia-long thứ 3 [1804] đến tháng 3.

Quyển XXIV. Tháng 4 mùa hạ năm giáp tý Gia-long thứ 3 đến tháng 6.

Quyển XXV. Tháng 7 mùa thu năm giáp tý Gia-long thứ 3 đến tháng 12 mùa đông.

Quyển XXVI. Tháng giêng mùa xuân năm ất sửu Gia-long thứ 4 [1805] đến tháng 6 mùa hạ.

Quyển XXVII. Tháng 7 mùa thu năm ất sửu Gia-long thứ 4 [1805] đến tháng 12 mùa đông.

Quyển XXVIII. Tháng giêng mùa xuân năm bính dần Gia-long thứ 5 [1806] đến tháng 4 mùa hạ.

Quyển XXIX. Tháng 5 mùa hạ năm bính dần Gia-long thứ 5 đến tháng 6.

Quyển XXX. Tháng 7 mùa thu năm bính dần Gia-long thứ 5 đến tháng 12 mùa đông.

Quyển XXXI. Tháng giêng mùa xuân năm đinh mão Gia-long thứ 6 [1807] đến tháng 4.

Quyển XXXII. Tháng 4 mùa hạ năm đinh mão Gia-long thứ 6 đến tháng 6.

Quyển XXXIII. Tháng 7 mùa thu năm đinh mão Gia-long thứ 6 đến tháng 12 mùa đông.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Quyển XXXIV. Tháng giêng mùa xuân năm mậu thìn Gia-long thứ 7 [1808] đến tháng 3.

Quyển XXXV. Tháng 4 mùa hạ năm Mậu thìn Gia-long thứ 7 đến tháng 6 nhuận.

Quyển XXXVI. Tháng 7 mùa thu năm mậu thìn Gia-long thứ 7 đến tháng 12 mùa đông.

Quyển XXXVII. Tháng giêng mùa xuân năm kỷ tỵ Gia-long thứ 8 [1809] đến tháng 3.

Quyển XXXVIII. Tháng 4 mùa hạ năm kỷ tỵ Gia-long thứ 8 [1809] đến tháng 6.

Quyển XXXIX. Tháng 7 mùa thu năm kỷ tỵ Gia-long thứ 8 đến tháng 12 mùa đông.

Quyển XL. Tháng giêng mùa xuân năm canh ngọ Gia-long thứ 9 [1810] đến tháng 6 mùa hạ.

Quyển XLI. Tháng 7 mùa thu năm canh ngọ Gia-long thứ 9 đến tháng 12 mùa đông.

Quyển XLII. Tháng giêng mùa xuân năm tân mùi Gia-long thứ 10 [1811] đến tháng 6.

Quyển XLIII. Tháng 7 mùa thu năm tân mùi Gia-long thứ 10 đến tháng 12 mùa đông.

Quyển XLIV. Tháng giêng mùa xuân năm nhâm thân Gia-long thứ 11 [1812] đến tháng 6 mùa hạ.

Quyển XLV. Tháng 7 mùa thu năm nhâm thân Gia-long thứ 11 đến tháng 12 mùa đông.

Quyển XLVI. Tháng giêng mùa xuân năm qui dậu Gia-long thứ 12 [1813] đến tháng 6 mùa hạ.

Quyển XLVII. Tháng 7 mùa thu năm qui dậu Gia-long thứ 12 đến tháng 12 mùa đông.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Quyển XLVIII. Tháng giêng mùa xuân năm giáp tuất Gia-long thứ 13 [1814] đến tháng 6 mùa hạ.

Quyển XLIX. Tháng 7 mùa thu năm giáp tuất Gia-long thứ 13 [1814] đến tháng 12 mùa đông.

Quyển L. Tháng giêng mùa xuân năm ất hợi Gia-long thứ 14 [1815] đến tháng 6 mùa hạ.

Quyển LI. Tháng 7 mùa thu năm ất hợi Gia-long thứ 14 đến tháng 12 mùa đông.

Quyển LII. Tháng giêng mùa xuân năm bính tý Gia-long thứ 15 [1816] đến tháng 3

Quyển LIII. Tháng 4 mùa hạ năm bính tý Gia-long thứ 15 đến tháng 6 nhuận.

Quyển LIV. Tháng 7 mùa thu năm bính tý Gia-long thứ 15 đến tháng 12 mùa đông.

Quyển LV. Tháng giêng mùa xuân năm đinh sửu Gia-long thứ 16 [1817] đến tháng 6 mùa hạ.

Quyển LVI. Tháng 7 mùa thu năm đinh sửu Gia-long thứ 16 đến tháng 12 mùa đông.

Quyển LVII. Tháng giêng mùa xuân năm mậu dần Gia-long thứ 17 [1818] đến tháng 6 mùa hạ.

Quyển LVIII. Tháng 7 mùa thu năm mậu dần Gia-long thứ 17 đến tháng 12 mùa đông.

Quyển LIX Tháng giêng mùa xuân năm kỷ mão Gia-long thứ 18 [1819] đến tháng 6 mùa hạ.

Quyển LX. Tháng 7 mùa thu năm kỷ mão Gia-long thứ 18 [1819] đến tháng 12 mùa đông.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHẤT KỶ

QUYỂN 1

THỰC LỤC VỀ THẾ TỔ CAO HOÀNG ĐẾ

Thế tổ Khai Thiên Hoằng Đạo Lập Kỷ Thùy Thống Thần Văn Thánh Võ Tuấn Đức Long Công Chí Nhân Đại Hiếu Cao hoàng đế, tên húy là Chủng, lại là Noãn (Đầu là Duệ tông bảo vua rằng chữ này là tượng của mặt trời khi giữa trưa, nhân đó mà đặt tên). Lại tên húy nữa là Ánh. Sinh năm nhâm ngọ [1762] (Lê Cảnh-hưng năm thứ 23, Thanh Càn-long năm thứ 27), là con thứ 3 của Hưng tổ Hiếu khang hoàng đế. Mẹ là Hiếu khang hoàng hậu Nguyễn thị.

Mùa thu năm ất dậu [1765], Hưng tổ băng, khi ấy vua mới lên 4 tuổi, rồng ẩn ở nhà riêng. Lớn lên, thông minh vốn sẵn, vua Duệ tông rất qui trọng, cho ở trong cung. Năm qui tỵ [1773] giặc Tây-sơn nổi, mùa đông năm giáp ngọ quân Trịnh đến lấn. Vua theo Duệ tông vào Quảng-nam (13 tuổi). Mùa xuân năm ất mùi vào Gia-định, được trao chức chưởng sử, coi quân Tả dực. Mỗi khi có việc quân, Duệ tông cùng với vua bàn tính, nhiều điều rất đúng, các tướng đều tâm phục cả.

https://tieulun.hopto.org

Vua theo giá không lúc nào dời. Một hôm, trong khi đi đường chợt nghe tin giặc đến. Duệ tông bảo vua rằng: « Việc gấp rồi! cho cỡi ngựa ngự chạy trước đi! » Vua không chịu. Duệ tông khóc và nói rằng: « Nay gặp bước gian truân thế nầy, tôi ta không dẹp được loạn, việc Miếu Xã quan hệ ở cháu, cháu còn thời nước mới còn ». Vua bất đắc dĩ vâng mệnh. Nhưng đi được nửa giờ, dừng ngựa đứng đợi. Giặc đã đi phương khác. Duệ tông theo đến. Vua đón ở bên đường. Duệ tông bảo các tướng rằng: « Lòng cháu ta như thế, trời thực đã soi xét! » Mùa đông năm bính thân [1776] vua đến Ba-giòng [Tam-phu] (thuộc tỉnh Định-tường), chiêu tập binh sĩ ở Đông-sơn. Mùa xuân năm đinh dậu [1777], giặc Tây-sơn Nguyễn Văn Huệ vào đánh cướp Sài-gòn (thuộc tỉnh Gia-định). Duệ tông đi Đăng-giang(1) (thuộc tỉnh Định-tường). Vua đem binh Đông-sơn đến ứng viện, đón Duệ tông đến Cần-thơ (tức đạo Trấn-giang thuộc tỉnh An-giang), rồi đến Long-xuyên (thuộc tỉnh Hà-tiên). Tháng 9 mùa thu, quân giặc theo ngặt, ngày canh thìn, Duệ tông bị nạn băng. Một mình vua được thoát, lên thuyền đậu ở sông Khoa (thuộc Long-xuyên), định nhân ban đêm vượt biển để lánh giặc. Bỗng có con cá sấu cản ngang mũi thuyền ba lần, bèn thôi. Sớm mai đò biết đêm ấy có thuyền giặc ở đằng trước. Vua bèn dời sang đông ở đảo Thổ-châu. Giặc Tây-sơn Nguyễn Văn Huệ lui quân về Qui-nhơn, để lại đồ đảng là tổng đốc Chu, hồ tướng Hãn, tư khấu Oai, điều khiển Hòa, cai cơ Chấn (đều không rõ họ), chia giữ các dinh ở Gia-định.

---

1. Đăng giang: Sông Chanh.

https://tieulun.hopto.org

Tháng 10 mùa đông, vua cử binh ở Long-xuyên, tiến đến Sa-đéc (tên đất, thuộc tỉnh An-giang). Chưởng dinh ngoại hữu (xưng là Phương quận công) Đỗ Thanh Nhân cùng với thuộc hạ là cai đội Lê Văn Quân (có thuyết là họ Nguyễn) nhóm họp những nghĩa dũng ở Ba-giồng, làm hịch bố cáo các đạo ; thống nhung Nguyễn Văn Hoằng, chưởng dinh Tống Phước Khuông và Tống Phước Lương (đều xưng là quận công), điều khiển Dương Công Trừng, cai cơ Hồ Văn Lân đều đem quân đến họp. Ba quân đều mặc áo tang, thanh thế lừng lẫy. Tháng 11, đánh úp điều khiển giặc là Hòa ở dinh Long-hồ (tức tỉnh Vĩnh-long ngày nay) cả phá được. Tháng 12, tiến đánh được Sài-gòn.

Mậu tuất năm thứ 1 [1778] (Lê Cảnh-hưng năm thứ 39, Thanh Càn-long năm thứ 43 ; năm ấy, Duệ tông lên ngôi vương, nhưng Duệ tông đã mất vì việc nước, quyền lớn đã thuộc về ngài, cho nên chép là năm thứ 1 để nối chính thống), mùa xuân, tháng giêng, vua đóng ở Sài-gòn, Đỗ Thanh Nhân cùng các tướng tôn vua lên làm Đại nguyên soái, quyền coi việc nước (17 tuổi). Vua đem các tướng dâng tôn thụy Duệ tông là Thông Minh Khoan Hậu Anh Mẫn Huệ Hoà Hiếu Định vương, dâng tôn thụy hoàng khảo là Tờ Tường Đạm Bạc Khoan Dụ Ôn Hoà-Hiếu Khang vương.

Thủ ngự đạo Quang-hóa là cai đội Lê Chử đem kim sách và quốc bảo của tiên triều đến dâng. Vua khen và thưởng (Đầu là giặc Tây-sơn vào cướp, Duệ tông đi Ba-giồng. Ngoại tả Nguyễn Cửu Đàm đem quân đi hộ giá. Duệ tông sai Chử giữ bốn tờ kim sách, một quả ấn vàng, ba quả ấn đồng đi theo. Đến sông Tra-giang gặp

https://tieulun.hopto.org

giặc. Chử sợ chạy, quăng sách và ấn xuống sông. Đến đây lại về chỗ cũ mò được, đem dâng. Tra-giang thuộc tỉnh Gia-định).

Tháng 2, tổng đốc giặc là Chu đem thủy binh phá cướp những địa phương ven sông ở Trấn-biên (nay là tỉnh Biên-hòa) và Phiên-trấn (nay là tỉnh Gia-định). Hộ giá giặc là Phạm Ngạn lại từ Qui-nhơn đến đạo Hòa-nghĩa. Trấn Phượng chống đánh ở sông Phúc-lộc không được.

Tháng 3 vua sai Đỗ Thanh Nhân giữ Sài-gòn. Vua tự làm tướng đóng ở Lật-giang, dựng cờ « Tam quân tư mệnh » để chỉ huy tướng sĩ. Bọn Lê Văn Quân, Nguyễn Văn Hoằng đem đại binh đánh giặc ở các lộ Lật-giang và Ô-nguyên, đều thắng. Giặc phải lui về Trường-giang, [illegible]

Sai các quân đắp lũy đất ở bờ phía tây sông Bến Nghé [Ngưu chử] cho đến kênh Thông [Tuông cảng], ở cửa kênh đóng cọc gỗ để chống giặc. Đóng hơn 50 chiếc chiến hạm, gọi tên là các hiệu thuyền Long Lân, lại sắm nhiều bè hỏa công, để làm kế đánh giặc.

Mùa hạ tháng 5, Lê Văn Quân đem thủy binh cùng giặc giao chiến, đánh được luôn. Đỗ Thanh Nhân cũng đem quân hợp đánh, chém được tư khấu giặc là Oai ở Bến Nghé, cướp được hết chiến thuyền. Nguyễn Văn Hoằng tiến quân đến Đồng-nai [Lộc-dã] (thuộc Biên-hòa), đánh vỡ quân giặc, chém được tướng là Liêm và Láng (hai người đều không rõ họ), thu phục được Trấn-biên. Tướng giặc Phạm Ngạn chạy về Qui-nhơn. Gia-định dẹp xong. Lê Văn Quân đem binh tiến đánh được Bình-thuận.

https://tieulun.hopto.org

Vua triệu Quân về, sai thống nhung chưởng cơ Nguyễn Văn Hoằng và Lễ bộ Nguyễn Nghi lãnh bộ binh đi giữ đất ấy, cùng hợp binh với Chu Văn Tiếp.

Dựng nhà Tôn miếu, xây lăng Duệ tông và phần mộ Tân chính vương.

Đặt công đường ở các dinh Trấn-biên Phiên-trấn và Long-hồ. Đóng chiến thuyền, chứa quân lương để mưu đồ cuộc phục hưng.

Sai cai đội Trần Văn Phúc sang đạo Tân-châu, Nguyễn Đức Huy sang đạo Quang-hóa, để đóng thuyền đi biển.

Tháng 6, sai cai cơ Lưu Phước Trưng sang Xiêm. Đầu là Long-xuyên thất thủ, Mạc Thiên-tứ và Tôn thất Xuân chạy sang Xiêm cầu viện, vua Xiêm hậu đãi, giữ ở lại. Vua đã lấy lại được Gia-định, sai sứ sang giao hiếu và thăm hỏi tin tức của bọn Thiên-tứ.

Tháng 6 nhuận, lấy cai đội Nguyễn Văn Nhân làm khâm sai cai cơ, giữ đạo Cường-thành (thuộc tỉnh An-giang).

Năm ấy giặc Tây-sơn Nguyễn Văn Nhạc tự lập làm vua, xưng ngụy hiệu là Thái-đức năm thứ 1.

Kỷ hợi, năm thứ 2 [1779] (Lê Cảnh-hưng năm thứ 40, Thanh Càn-long năm thứ 44), mùa xuân, tháng 3, xa giá Từ cung [mẹ vua] đến Gia-định. Đầu là trong cuộc biến năm giáp ngọ, xa giá Từ cung đến xã Yên-du (thuộc huyện Minh-linh, tỉnh Quảng-trị), các trưởng công chúa đều đi theo. Đến đây sai cai cơ Lê Phúc Điển (lấy trưởng công chúa Ngọc-tú) đến đón. Khi quốc mẫu đã đến, vua đem các quan đến mừng được bình an.

Mùa hạ, tháng 4, lấy Trần Xuân Trạch làm chưởng cơ Tả chi, Nguyễn Kim Phẩm làm chưởng cơ Hữu chi.

https://tieulun.hopto.org

Xuân Trạch và Kim Phẩm đều là người Sơn-nam-hạ (nay là tỉnh Nam-định) cùng với thuộc hạ là bọn Trần Xuân Cách, Nguyễn Kim Loan, Nguyễn Văn Đạo, Nguyễn Kim Phan. Nguyễn Kim Chức, họp đảng ở ngoài biển hơn 300 người, đến Gia-định xin ứng nghĩa ra sức. Vua khen ngợi, trao cho hai người làm Tả Hữu chi, còn thì đều trao cho chức vụ theo thứ bực khác nhau. Lại thấy Xuân Trạch và Kim Phẩm đều am hiểu võ nghệ, thường sai huấn luyện sĩ tốt ở các dinh.

Tháng 6, sai Đỗ Thanh Nhân, Hồ Văn Lân và Dương Công Trừng đem quân đi đánh Chân-lạp. Chân-lạp tự khi Nặc Vinh giết Nặc Thâm thì Nặc Tôn buồn bực mà chết. Bề tôi là Chiêu Chúy-mô và Đê Đô-luyện giữ Phong-xuy để chống Nặc Vinh, Vị Bôn-xuy giữ La-bích để hưởng ứng, và cầu viện ở dinh Long-hồ. Vua sai bọn Thanh Nhân đi đánh, bắt Nặc Vinh giết đi, lập con Nặc Tôn là Nặc Ấn làm vua, lưu Văn Lân ở lại bảo hộ.

Mùa đông, tháng 11, xem đồ bản các dinh đất Gia-định, chia vạch địa giới ba dinh Trấn-biên, Phiên-trấn và Long-hồ khiến cho liên lạc nhau. Dinh Trấn-biên lãnh 1 huyện (Phúc-long), có 4 tổng (Tân-chính, Bình-an, Long-thành và Phúc-an), dinh Phiên-trấn lãnh 1 huyện là Tân-bình, có 4 tổng (Bình-dương, Tân-long, Phúc-lộc và Bình-thuận); dinh Long-hồ đổi làm dinh Hoằng-trấn, lãnh 1 châu là Định-viễn, có 3 tổng (Bình-an, Bình-dương và Tân-an). Lại thấy đạo Trường-đồn là nơi yếu địa của ba dinh nên đặt làm dinh Trường-đồn (nay là tỉnh Định-tường), lãnh 1 huyện (Kiến-an), có 3 tổng (Kiến-đăng, Kiến-hưng và Kiến-hòa). Đặt các chức lưu thủ, cai bạ ký lục để cai trị. Buổi quốc sơ, đất Gia-định còn là n nhiều rừng rú đầm lầy, mộ dân tới ở, cho tùy tiện l

https://tieulun.hopto.org

ấp vỡ hoang (có nơi ở về Phiên-trấn mà đánh thuế làm đất Trấn-biên, cũng có nơi ở về Trấn-biên mà đánh thuế làm đất Phiên-trấn), các thửa ruộng đất chỉ ước số đại khái, không chia ra hạng tốt, hạng xấu, đặt chín trường khố nạp riêng (các kho Quy-an, Quy-hóa, Cảnh-dương, Thiên-mụ, Giản-thảo, Hoàng-lạp, Tam-lạch, Bả-canh, Tân-thịnh) để thu thuế. Số thuế nhiều ít không đều nhau. Đến đây vạch định cương giới, bỏ chín khố trường, sai các dinh châm chước lệ cũ thuế điền thổ mà chữa lại cho cân bằng.

Năm canh tý, lại năm thứ 1 [1780](Lê Cảnh-hưng năm thứ 41, Thanh Càn-long năm thứ 45, năm ấy vua mới lên ngôi nên lại chép năm thứ 1) mùa xuân, tháng giêng, ngày qui mão, vua lên ngôi vương. Khi vua mới quyền coi quốc chính, quần thần đều khuyên lên ngôi. Vua cho rằng thù nước chưa trả xong, nhún nhường không chịu, quần thần hai ba lần nài xin, vua mới theo, lên ngôi vương ở Sài-gòn. Văn thư đưa xuống gọi là chỉ truyền, sai phái gọi là chỉ sai, dùng ấn « Đại Việt quốc Nguyễn chúa Vĩnh trấn chi bảo » (ấn này do Hiển tông Hiếu minh hoàng đế chế, nay dùng làm của báu truyền ngôi), nhưng vẫn theo niên hiệu nhà Lê; biểu chương của quần thần đều xưng là bẩm.

Luân công tôn phù, thăng Đỗ Thanh Nhân làm ngoại hữu phụ chính thượng tướng công; ngoại tả Tống Phước Khuông, nội hữu Tống Phước Lương, nội tả Nguyễn Đình Thuyên (có thuyết chép là họ Tống), tham nghị Trần Đại Thể, Lại bộ Hồ Đồng, Hộ bộ Trần Phúc Giai, Lễ bộ Nguyễn Nghi, Binh bộ Minh (không rõ họ), Hình bộ Trần Minh Triết và các tướng sĩ đều được ban thưởng theo thứ bực. Tháng 3, ngày tân tỵ,

https://tieulun.hopto.org

hoàng tử cả Cảnh (tức là Anh duệ hoàng thái tử) sinh, do nguyên phi Tống thị (tức là Thừa thiên Cao hoàng hậu; phi là con gái ngoại tả chưởng dinh Tống Phước Khuông, tổ tiên là người Bùi-xá, huyện Tống-sơn, buổi đầu theo Thái tổ vào Nam trấn, ở tại An-quán dinh Quảng-nam. Khi Duệ tông vào Nam, phi theo Phước Khuông vào Gia-định. Năm mậu tuất vua sửa lễ cưới, tấn phong làm nguyên phi).

Mùa hạ, tháng 4, sai Đỗ Thanh Nhân đánh phủ Trà-vinh (nay là huyện Trà-vinh, thuộc tỉnh Vĩnh-long) chiếm được.

Người Châu-lạp đến ở Trà-vinh đã lâu thành dân nội thuộc, hàng năm cung nộp phú thuế; kịp khi binh cách nhiều việc, tù trưởng là Ốc-nha Suất mưu làm phản. Vua sai đem quân đi đánh. Giặc giữ vững lấy chống lại. Nơi lấy rừng sâu chằm lớn, rậm rạp um tùm, Suất dựa địa thế hiểm trở để chống, lấy nỏ khỏe làm món sở trường, quan quân đánh không được. Vua bèn sai Thanh Nhân đốc chiến, Dương Công Trừng thuộc theo. Công Trừng sai các quân dùng vòng sắt móc liền các chiến thuyền với nhau, bắc sàn ở trên, kèm dựng cây chuối để đỡ tên đạn, nhân nước thủy triều lên cho thuyền đến sát lũy để đánh. Giặc mất thế hiểm vỡ chạy. Thanh Nhân đem quân tinh nhuệ đuổi đánh, chặt phá cây rừng, mở thông đường lối, lại đặt phục binh trong rừng, bốn bề nổ súng. Suất cùng đường bị quan binh bắt được. Thanh Nhân chiêu dụ dư chúng khiến trở về làm ăn. Trà-vinh bèn yên.

Đổi tên dinh Hoằng-trấn làm dinh Vĩnh-trấn.

Tháng 6, sai cai cơ là Sâm và Tĩnh (hai người đều không rõ họ) sang Xiêm để giao hiếu. Vừa khi thuyền

https://tieulun.hopto.org

buôn Xiêm từ Quảng-đông trở về đến phần biển Hà-tiên, bị lưu thủ Thăng (không rõ họ) giết và cướp hết của cải, vua Xiêm giận, đem Sâm và Tĩnh giam vào ngục. Lại có người Chân-lạp là Bô Ông-giao nói gièm với vua Xiêm rằng Gia-định đã gởi mật thư bảo Tôn thất Xuân và Mạc Thiên-tứ làm nội ứng, mưu lấy thành Vọng-các. Vua Xiêm rất ngờ, liền bắt hết mọi người để tra hỏi. Mạc Tử-duyên hết sức cãi là chuyện vu cáo, bị vua Xiêm đánh chết. Thiên-tứ tự tử. Tôn thất Xuân cùng Sâm Tĩnh và quyến thuộc của Thiên-tứ cộng 53 người đều bị hại hết. Nhân dân nước ta ngụ ở Xiêm đều bị dời hết ra nơi biên thùy. (Diên là con của Thiên-tứ).

Mùa thu, tháng 7, sai các quân đóng binh thuyền. Đỗ Thanh Nhân sai thủy quân lấy thứ gỗ nam [kiền kiền] để đóng thuyền trường đà [bành lái dài], trên các sàn chiến đấu, hai bên dựng phên tre che thủy binh ở dưới để cho chuyển sức mà chèo, còn trên thì bày bộ binh để xung trận mà đánh. Do đó đi đường biển thuận lợi mà nghề thủy quân sở trường càng tinh thêm.

Mùa đông, tháng 12, ban lịch về năm sau (gọi là lịch Vạn toàn).

Tân sửu, năm thứ 2 [1781] (Lê Cảnh-hưng năm thứ 42, Thanh Càn-long năm thứ 46), mùa xuân, tháng 3, Đỗ Thanh Nhân có tội bị giết. Đầu là Thanh Nhân cầm quân Đông-sơn, thường có ý vượt quyền. Đến khi vua lên ngôi, Thanh Nhân cậy mình có công tôn phù, lòng kiêu ngạo càng tăng, quyền sinh sát cho đi lấy lại đều ở trong tay; kinh phí trong cung thì giảm bớt đi, không chịu cung hiến; phàm người bè cánh gần gũi thì tự

https://tieulun.hopto.org

tiện cho theo họ mình; người có tội thì đem nướng than hừng, hình phạt rất là thảm khốc, ai cũng nghiến răng. Vua cho là người có công, vẫn ưu đãi dung thứ, thường đến thăm tận nhà, cũng không giữ lễ. Bè đảng lại phụ họa thêm, lấn át không kiêng nể gì, toan mưu làm phản. Chưởng cơ Tống Phước Thiêm nói riêng với vua: « Xin giết giặc ở bên cạnh vua ». Vua thầm nghĩ hồi lâu. Phước Thiêm nói: « Thanh Nhân lòng muốn theo Mãng Tháo (1), không thể để được. Nếu dùng đến kế mà trừ thì chỉ một tay võ sĩ cũng đủ ». Vua rất lấy làm phải, giả cách ốm cho với Thanh Nhân vào cung bàn việc. Vệ sĩ nhân đó bắt giết rồi tức thì tuyên bố tội trạng của Thanh Nhân mà tha tội cho các tướng hiệu sở thuộc. Sai chưởng Thủy dinh là Hoằng (không rõ họ) lãnh bộ binh, Phước Thiêm lãnh thủy binh, rồi chia quân Đông-sơn ra làm bốn quân, sai Lê Văn Quân coi Tiền quân, Võ Doãn Triêm coi Hữu quân, Tống Phước Lương coi Tả quân, Trương Văn Bác coi Hậu quân. Thanh Nhân chết rồi, đồ đảng nhiều kẻ trốn đi Ba-giồng làm trộm cướp. Vua sai chiêu du, đều chống cự không chịu.

Thống nhung trấn Bình-thuận Nguyễn Văn Hoằng và Lễ bộ Nguyễn Nghi đều ốm chết. Sai Tôn thất Du (cháu chưởng cơ quận công Tôn thất Tá và con cai đội Tôn thất Thắng) coi Trung quân, tiết chế bộ binh để trấn giữ Bình-thuận.

Gia chức cho Chu Văn Tiếp làm khâm sai đô đốc chưởng cơ quận công, trông coi công việc tướng sĩ và binh dân ở Phú-yên.

---

1. Vương Mãng và Tào Tháo là gian thần ở đời Tây Hán và đời Đông Hán.

https://tieulun.hopto.org

Mùa hạ, tháng 5, vua sai điểm duyệt số quân các dinh thủy bộ ở trong ngoài, không dưới 3 vạn người, thuyền đi biển 80 chiếc, thuyền chiến lớn 3 chiếc, tàu tây 2 chiếc, bàn cử đại binh đánh giặc Tây-sơn. Sai tiết chế Tôn thất Du đem bộ binh ở Bình-thuận, chưởng cơ Tống Phước Thiêm, Nguyễn Hữu Thụy và Dương Công Trừng đem thủy quân ở Gia-định cùng tiến đi. Bọn Du đến Nha-trang và Hòn Khói (thuộc tỉnh Khánh-hòa) cùng Chu Văn Tiếp hợp quân, đắp lũy đối diện với giặc. Thủy binh giặc ít không dám ra đánh, giặc bèn đem bộ binh bày trận, voi chiến rất nhiều. Quân ta thấy thế rut lui, Văn Tiếp không ngăn cản nổi, bèn lui giữ núi Trà-lang (thuộc tỉnh Phú-yên). Vừa lúc ở Gia-định xảy ra cuộc biến Đông-sơn, quân sau không ra nữa, bọn Du đều rút quân về.

Tháng 6 nhuận, thuộc tướng quân Đông-sơn là Võ Nhàn và Đỗ Bằng giữ đất Ba-giồng làm phản. Vua sai Nguyễn Đình Thuyên và Tống Phước Lương chia đường tiến đánh. Phước Lương đánh ở sông Lương-phú (tên thôn) bị thua; thống binh cai cơ Tống Văn Phúc (con thống suất điều khiển ngũ dinh Tống Văn Khôi) chết trận.

Vua thấy quân Phúc Lương không có tiết chế, bãi đi, bèn thêm quân để hợp đánh mà sai cai cơ Nguyễn Văn Quí và Phan Văn Huyên nhập bọn với giặc, bắt được tên Nhàn tên Bằng giết đi, dư đảng đều dẹp yên. (Văn Phúc được truy tặng chưởng cơ).

Đổi tên dinh Trường-đồn làm dinh Trấn-định.

Lấy Phạm Văn Nhâu làm phó vệ úy vệ Đằng-giao.

Mùa đông, tháng 10, Xiêm-la sai tướng là Chất-tri và Sô-si (hai anh em) xâm lấn nước Chân-lạp. Nặc Ấn đem việc báo lên.

https://tieulun.hopto.org

Nhâm dần, năm thứ 3 [1782] (Lê Cảnh-hưng năm thứ 43, Thanh Càn-long năm thứ 47). mùa xuân, tháng giêng, sai giám quân Trung dinh là chưởng cơ Nguyễn Hữu Thuỵ đem binh thuyền cùng với Hồ Văn Lân đi cứu viện nước Chân-lạp. Quân đến La-bích, vừa vua Xiêm là Trịnh Quốc-anh (có thuyết là Trịnh Sinh) bị bệnh thần kinh, bắt tù cả vợ con Chất-tri và Sô-si, Chất-tri và Sô-si oán. Khi quân ta đến, bèn họp nhau bàn bạc. Sô-si nói: « Vua ta vô cố bắt tù vợ con chúng ta, chúng ta dù có hết sức liều chết thì ai biết cho, chi bằng cùng với người Hán (1) xin hòa, kết làm ngoại viện ». Chất-tri nói: « Điều đó rất hợp ý tôi ». Bèn sai người đến quân Hữu Thuỵ cầu hòa, và mời đến trại để hội ước. Hữu Thuỵ nhận lời. Khi sứ Xiêm ra rồi, em Hữu Thuỵ là Hựu can rằng: « Người Man hay dối trá, sợ có biến thì sao? ». Hữu Thuỵ nói: « Ta tính toán đã kỹ rồi. Vua Xiêm vô cố mà bắt giam vợ con họ nên họ muốn nhờ ta làm viện binh, lời xin của họ không phải là dối đâu. Huống chi ta đã nhận lời mà không đi thì hợ cho ta là nhát ». Sáng mai Hữu Thuỵ đem vài mươi người đi theo thẳng vào trại quân Xiêm. Quân Xiêm nhìn nhau ngơ ngác. Chất-tri và Sô-si đón vào khoản đãi rất hậu, đều đem lòng thực bày tỏ, rượu say rồi bẻ cờ, đao và kiếm tặng cho rồi trở về. Lúc đó nước Xiêm vừa có giặc ở thành Cổ-lạc nổi lên, Trịnh Quốc-anh sai Phi-nhã Oan-sản đi đánh. Tướng giặc ấy lại là em Oan-sản, Oan-sản bèn đảo qua hợp quân đánh thành Vọng-các. Người trong thành mở cửa cho vào. Trịnh

1. Tài liệu của nhà Nguyễn tự gọi người nước ta là người Hán,

https://tieulun.hopto.org

Quốc-anh nghe tin biến, trốn vào chùa, Oan-sản bắt giam lại, chạy tin báo cho Chất-tri về nước. Chất-tri được báo, cho rằng mình đã cùng Hữu Thuy nghị hòa, không lo về sau nữa, bèn luôn đêm đem quân về thành Vọng-các. Khi sắp đến nơi, ngầm sai người giết Trịnh Quốc-anh mà đổ tội cho Oan-sản, phơi bày tội ác, buộc tội làm loạn, khóa giam ở nhà riêng rồi giết đi. Chất-tri uy hiếp dân chúng để tự lập làm vua Xiêm-la, tự hiệu là vua phật (vì tục Xiêm rất chuộng đạo phật, nên gọi như thế), phong cho em là Sô-si làm vua thứ hai, cháu là Ma-lặc làm vua thứ ba. Những nạn dân nước ta trước bị Trịnh Quốc-anh dày đi nơi khác đều được thả về thành Vọng-các, cấp cho tiền gạo, nuôi nấng đầy đủ. Hữu Thuy đem việc ấy báo lên. Vua cho rút quân.

Tháng 3, giặc Tây-sơn Nguyễn Văn Nhạc và Nguyễn Văn Huệ vào cướp. Văn Nhạc nghe tin Đỗ Thanh Nhân đã bị giết, mừng nói: « Thanh Nhân chết rồi, các tướng khác không đủ sợ nữa! » Bèn đem chiến thuyền vài trăm chiếc, cử đại binh vào đánh. Quân giặc đến cửa biển Cần-giờ. Vua sai Tống Phước Thiêm điều bát trận thủy binh ở Ngã bảy [Thất kỳ giang]. Giặc nhân gió mạnh xông thẳng tới. Quân ta phải lùi. Một mình cai cơ là Mân-hòe (1) cỡi tàu tây cố sức đánh rất lâu. Giặc đổ quân bao vây bốn mặt, ném hỏa khí đốt tàu, Mân-hòe bị chết. (Mân-hòe là người Phú-lãng-sa, Bá-đa-lộc giới thiệu là người dũng được, vua trao cho chức khâm sai cai cơ, coi đội Trung khuông, sau được tặng là Hiệu nghĩa công thần phụ quốc thượng tướng quân).

---

1. Tức là Emmanuel.

https://tieulun.hopto.org

Vua nghe tin báo, thân đốc binh thuyền tiếp ứng, đến Ngã ba (Tam kỳ giang) thì gặp giặc. Vua mặc áo chiến đội nón chiến đứng ở đầu thuyền, vẫy quân đánh gấp. Giặc nhắm đầu thuyền bắn, gẫy cả cột buồm, quân sĩ đều thất sắc; vua đứng yên không động, tay cầm súng chim bắn lại thuyền giặc, và hạ lệnh cho quân sĩ vừa đánh vừa lùi. Giặc cũng không dám đuổi theo. Bèn thu quân về Bến Nghé. Quân giặc tiếp đến. Quân ta đánh mãi không lợi. Vua dời đi Ba-giồng. Phước Thiêm thì sau bị đảng Đông-sơn thù giết chết. Từ đó vùng Sài-gòn lại bị giặc chiếm. (Vua ra trận giỏi dùng súng chim. Mỗi khi đánh nhau với giặc hễ bắn là trúng, người ta đều cho rằng được trời giúp. Khoảng năm Minh-mệnh đặt tên súng ấy là « Võ công lương khí », cất giữ với áo chiến và nón chiến).

Mùa hạ, tháng 4, tiết chế dinh Bình-thuận là Tôn thất Du đem Tả chi Trần Xuân Trạch, thuộc tướng là Trần Văn Tự, và thuộc tướng đạo Hòa nghĩa là Trần Công Chương vào cứu viện. Gặp tiền binh của giặc, áp đánh, chém được hộ giá giặc là Phạm Ngạn ở cầu Tham-lương. Tham tán Hồ Công Siêu bị súng giặc bắn chết. Nguyễn Văn Nhạc nghe tin Ngạn chết, đau như mất hai tay, cho rằng đạo quân Hòa-nghĩa toàn người Thanh, bèn sai bắt hết người Thanh hơn một vạn người ở Gia-định, không kể là lính là dân hay là người buôn bán, đều giết hết mà quăng xác đầy sông. Hơn một tháng trời, không ai dám ăn tôm cá và uống nước sông. Sự tàn sát thê thảm đến thế! (Công Siêu được truy tặng là Tham khám).

Vua dời đi Lữ-phu [Giồng Lữ] (thuộc tỉnh Định-tường). Bầy tôi theo hầu là bọn Nguyễn Hoàng Đức (Đức vốn họ Hoàng, cho họ là Nguyễn, nên xưng là Nguyễn Hoàng), Trần Xuân Trạch, Nguyễn Kim Phẩm,

https://tieulun.hopto.org

Dương Công Trừng, thống binh Hạp và Kinh (hai người đều không rõ họ, đều là người Thanh), thu họp quân còn lại được hơn 300 người. Vua sai dựng dồn để chống giặc. Gặp quân của tướng giặc là đô đốc Nguyễn Học bỗng đến. Vua tuốt gươm đứng dậy, thân đốc binh thuyền đón đánh. Quan quân đua sức tiến lên. Kim Phẩm chém được Học ở trận. Giặc thua to, chạy. Quân ta bắt được hơn 30 chiếc thuyền giặc, thừa thắng đuổi đến đinh Trấn-định. Sai Nguyễn Hoàng Đức làm Tiên phong, Tôn thất Cốc (con Tôn thất Đàm) làm Trung quân, Trần Xuân Trạch và Nguyễn Kim Phẩm hộ giá, tiến đóng ở Ngã tư [Tứ kỳ giang] (thuộc tỉnh Gia-định). Nguyễn Văn Huệ đem quân mạnh ập đến; bày trận quay lưng xuống nước mà đánh dữ. Quân ta thua, lùi giữ sông Lật-giang. Lưu thủ là Thắng, tiên phong là Vũ (không rõ họ) từ đinh Vĩnh-trấn đem chiến thuyền tới viện trợ, đón xa giá sang miền Hậu-giang.

Sai Nguyễn Hữu Thuỵ, Trần Xuân Trạch cùng cai cơ Cao Phúc Trí mượn đường Chân-lạp sang Xiêm cầu viện. Chân-lạp ngầm giúp Tây-sơn, bèn giết chết bọn Hữu Thuỵ. (Hữu Thuỵ và Xuân Trạch đều được truy tặng Chưởng dinh quận công, Phúc Trí tặng Chưởng cơ).

Vua đến Giá-khê [Rạch-giá] (thuộc huyện Kiên-giang). Chân-lạp họp binh thuyền hơn 30 chiếc, đuổi đến Sơn-chiết. Tiên phong Tây đón chặn đường sau đánh lùi được.

Vua đến Hà-tiên, cỡi thuyền nhỏ qua biển. Đêm tối không thấy rõ, ở gầm thuyền hình như có vật gì đội, tang tảng sáng nhìn ra thì đó là một đàn rắn. Người đi theo đều lấy làm sợ. Vua giục cứ đi, một lát thì đàn

https://tieulun.hopto.org

rằn đi mất. Thuyền vua bèn đến đảo Phú-quốc. Tháng 5, giặc Tây-sơn Nguyễn Văn Nhạc và Nguyễn Văn Huệ dẫn quân về Qui-nhơn, lưu hàng tướng Đông-sơn là Đỗ Nhân Trập cùng Hộ bộ giặc là Bá (không rõ họ) lãnh 3.000 quân giữ Gia-định, đóng đồn ở Bến Nghé. Nhân Trập hung tàn bạo ngược, nhiều người oán ghét.

Tháng 6, Hồ Văn Lân thu họp dư chúng, đánh được đô đốc giặc là Nguyễn Loan ở Long-hồ, rồi cùng với điều khiển Dương Công Trừng và cai cơ Nguyễn Văn Quí họp binh tiến đánh giặc ở sông Lật-giang, bắt được chiến thuyền hơn 10 chiếc.

Mùa thu, tháng 8, trưởng công chúa là Ngọc-toàn mất. Công chúa là con gái thứ ba Hưng tổ, mùa xuân năm kỷ hợi theo giá đến Gia-định, gả cho chưởng cơ Nguyễn Hữu Thụy. Khi giặc phạm Sài-gòn, công chúa cùng Hữu Thụy đem binh thuộc hạ ra giữ đồn Bình-hòa (thuộc tỉnh Biên-hòa) để chống cự. Bình nhưng giặc là Nguyễn Văn Kim đem quân đánh úp. Hữu Thụy ra đánh không lợi, lui về Giang-lăng, thu quân đề ra đánh nữa, cũng không được. Kim bèn giữ đồn Bình-hòa. Hữu Thụy sang Xiêm cầu viện. Công chúa nấu ngụ ở Ba-phủ (Giang-lăng và Ba-phủ đều là tên đất, thuộc tỉnh Biên-hòa). Kim dò biết tin, ép đón công chúa về đồn. Đốc chiến giặc là Nguyễn Danh Tập lại bức dời công chúa đi Sài-gòn. Khi thuyền đến sông Tam-đà, công chúa giữ danh nghĩa không chịu nhục, nghiêm nét mặt mắng giặc, rồi gieo mình xuống sông tự tử. (Năm Minh-mệnh thứ 19 tặng phong là Minh nghĩa thái trưởng công chúa).

Quân ta lấy lại được Gia-định. Từ khi thua trận ở Cần-giờ, xa giá ra ngoài, Chu Văn Tiếp đem quân vào

https://tieulun.hopto.org

cứu viện, cờ đề bốn chữ « Lương-sơn tá quốc », cùng thiếu phó Tôn thất Mân (con thứ năm Hưng tổ) chia cắt các tướng, Phạm Văn Sĩ làm Tiên phong, Lê Văn Quân làm Tả chi, Nguyễn Văn Thuận làm Hữu chi, Nguyễn Văn Thảo làm Hậu đạo, Nguyễn Long và Phan Việu làm bảo hộ, Tôn thất Mân làm Trung quân; Văn Tiếp tự lãnh quân mạnh làm sách ứng. Hộ bộ của giặc là Bá nghe tin bảo Nhân Trập rằng: « Văn Tiếp võ nghệ tuyệt vời, nay đem trọng binh đến, thế ta chưa thể địch nổi, chi bằng tạm bỏ đất này, lui quân về Qui-nhơn, sang mùa xuân hãy đánh lại cũng chưa muộn. Nhân Trập không nghe, đem hết quân ra đón đánh. Phạm Văn Sĩ tiến trước giết giặc, quân các đạo nối theo đánh, quân giặc vỡ to, chết không xiết kể. Bọn Nhân Trập chạy về Qui-nhơn. Văn Tiếp thu lại Sài-gòn, sai người tới đảo Phú-quốc báo tin thắng trận và tự đem quân đón xa giá. Vua được tin báo rất mừng, tức thì ra lệnh hồi loan. Đến Ngã tư, Văn Tiếp lạy rạp bên đường, khóc và nói rằng: « Không ngờ ngày nay lại được gặp chúa thượng, thực là phúc của Xã tắc ». Vua yên ủi hồi lâu, rồi xa giá về Sài-gòn.

Lấy Chu Văn Tiếp làm ngoại tả chưởng dinh, Tôn thất Du làm ngoại hữu chưởng dinh.

Tôn thất Hy (con chưởng cơ quận công Tôn thất Dục) cùng ngũ trưởng Đặng Đình Vân, tri huyện Nguyễn Đô, huyện giáo Nguyễn Bảo Tri, tự Phú-xuân đến yết kiến. Vua cho Hy làm Trung dinh giám quân, Đình Vân làm Binh bộ, Bảo Tri làm tham mưu, Đô làm thị giảng.

Sai cai cơ Trung thủy là Võ Di Nguy, cai cơ Tiền thủy là Trương Phúc Dĩnh về tập hợp những thủy binh

https://tieulun.hopto.org

ngạch cũ, sửa đóng chiến thuyền. Sai cai cơ Lê Phúc Điển, tham mưu Lê Phúc Bình sang Xiêm. Vua thấy giặc Tây-sơn liền năm vào cướp, lòng lo lắm, du cho các tướng rằng: « Giặc quay đầu thua, sang xuân lẫn lại vào cướp. Ta quân yếu tướng ít thì lấy gì mà chống? Kế sách ngày nay không gì bằng kết hảo với nước Xiêm để nhờ giúp đỡ khi hoãn cấp ». Bèn chế hoa vàng hoa bạc, sai bọn Phúc Điển sang thông hiếu.

Tháng 9, Trịnh Sâm triều Lê chết; con nhỏ là Cán lên nối. Trước là Sâm say đắm vợ bé là Đặng Thị Huệ, bỏ con trưởng là Đống, dựng con vợ bé là Cán làm thừa tự, trối cho bề tôi là Hoàng Tố Lý giúp. Không bao lâu quân ưu binh túc vệ (nhà Lê dùng binh Thanh Nghệ làm cơ binh giết Tố Lý, còn bỏ Cán mà dựng Đống. Từ đó ưu binh cậy công làm ngang, không còn có kỷ cương gì.

Mùa đông, tháng 11, tham quân của Trịnh là Nguyễn Hữu Chỉnh chạy theo về với Tây-sơn. Chỉnh là người làng Đông-hải tỉnh Nghệ-an, thuộc tướng của Hoàng Tố Lý. Tố Lý bị quân Trịnh giết, Chỉnh muốn mượn quân Tây-sơn để trừ kiêu binh, bèn vượt biển vào theo Nhạc. Nhạc gặp được Chỉnh rất yêu tài, dùng làm đô đốc. Chỉnh ngày đêm vì giặc bày mưu, cuối cùng làm tai họa cho Bắc-hà.

Vua nghe tin giặc Tây-sơn mưu vào cướp, sai đặt đồn Thảo-cầu [Vàm-cỏ] ở bờ phía nam sông lớn Gia-định, giao cho Dương Công Trừng giữ, ở bờ phía bắc thì đặt đồn Dác-ngư [Cá-dốc], giao cho Tôn thất Mân giữ, ngang sông bắc cầu phao để tiện qua lại. Trong

https://tieulun.hopto.org

sông thì bày hơn trăm chiến thuyền để làm thế dựa nhau, do Chu Văn Tiếp, Tôn thất Cốc, Võ Di Nguy, lưu thủ Thăng, tiên phong Tây quản lãnh. Đằng trước đặt một con rồng cỏ để phòng giặc. Sai giám quân Tô (không rõ họ) coi bè hỏa công, đợi khi giặc đến, theo dòng nước chảy mà phóng hỏa để đốt thuyền giặc.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHẤT KỶ

QUYỂN 11

THỰC LỤC VỀ THẾ TỔ CAO HOÀNG ĐẾ

Quí mão, năm thứ 4 [1783] (Lê Cảnh-hưng năm thứ 44, Thanh Càn-long năm thứ 48), mùa xuân, tháng giêng, lấy Hồ Văn Lân, Đặng Văn Lượng và Nguyễn Văn Thảo làm khâm sai chưởng cơ.

Tháng 2, giặc Tây-sơn Nguyễn Văn Lữ và Nguyễn Văn Huệ vào cướp. Thuyền giặc từ cửa biển Cần-giờ ngược dòng mà lên. Tư khấu giặc là Nguyễn Văn Kim tiến sát đến đồn bờ bắc, đô đốc giặc là Lê Văn Kế tiến sát đến đồn bờ nam. Lưu thủ Thăng và tiên phong Tây đem kỵ binh đón đánh, nhử giặc vào trận. Giám quân Tô phóng lửa đánh hỏa công, gặp thủy triều dâng to, gió đông bắc thổi mạnh, bè lửa lại trở lại đốt cháy thuyền quân ta, binh đều vỡ chạy. Giặc thừa thắng áp tới. Tôn thất Mân thấy thế không chống nổi, lùi chạy. Nhưng Kế chặt đứt cầu phao, Mân rơi xuống nước chết (năm Gia-long thứ 5 Mân được tòng tự ở Thái miếu; năm Minh-mệnh thứ 5 đổi cho tòng tự ở Thế miếu; năm thứ 12 phong làm An-biên quận vương).

https://tieulun.hopto.org

Dương Công Trừng bị giặc bắt. Chu Văn Tiếp cũng lui chạy.

Vua dời đi Ba-giồng, bầy tôi đi theo chỉ còn bọn Nguyễn Kim Phẩm 5, 6 người, số quân không đầy một trăm.

Mùa hạ, tháng 4, quân các đạo lại nhóm họp. Vua sai Nguyễn Kim Phẩm làm tiên phong, Nguyễn Hoàng Đức quản binh Châu-lạp làm hậu ứng. Tôn thất Du, Nguyễn Đình Huyên cùng Lại bộ Hồ Đồng, Binh bộ Minh, tham nghị Trần Đại Thể, tham mưu Trần Đại Huề (con Đại Thể) làm Trung quân, Hoằng làm Tả chi, Nguyễn Văn Qui làm Hữu chi, đem quân đóng đồn ở Đồng-tuyên (tên đất). Nguyễn Văn Huệ được tin đem hết bộ binh ra đánh bừa. Quân ta thua, Đồng bị giặc bắt, Minh, Qui, Thuyên, Huề đều chết.

Vua đi Lật-giang. Quân giặc đuổi sau, nước sông chảy mạnh, không có thuyền chở sang được, binh sĩ lội qua, nhiều người chết đuối. Vua vốn biết bơi, lội qua được. Đến sông Đăng-giang, sông có nhiều cá sấu, không thể lội được. Nhân có con trâu nằm bên sông, vua cỡi để sang sông; giữa dòng nước thủy triều lên mạnh, trâu chìm mất, cá sấu đến giúp. Vào đến bờ, vua đi Mỹ-tho, lấy thuyền đem quốc mẫu và cung quyến trú ở đảo Phú-quốc.

Sai Tôn thất Cốc điều bát thủy binh, cùng với điều khiển đạo quân Hòa-nghĩa là Trần Đình trở về cửa biển Cần-giờ, dò xét tình thế của giặc. Đình vốn khinh Cốc, việc quân phần nhiều không theo lệnh. Cốc giết đi. Đảng của Đình là tổng binh Trần Hưng và Lâm Húc (đều người Thanh) bèn giữ Hà-tiên để làm phản. Vừa Nguyễn Kim Phẩm vào Hà-tiên thu quân, thải trưởng

https://tieulun.hopto.org

công chúa là Ngọc-dảo (con gái thứ bảy của Thế tông, gả cho Trương Phúc Nhạc là cai cơ thuyền Nghi-giang) cũng đến để trú biện quân nhu. Bọn Hưng úp giết Kim Phẩm, công chúa cũng bị hại. Vua nghe tin giận lắm, thân đem binh thuyền đến đánh. Hưng và Húc đều vỡ chạy (Kim Phẩm được truy tặng là Chưởng dinh quận công).

Tướng Xiêm là Vinh-li-ma đến xin theo. Vinh-li-ma lánh loạn Oan-sản ra ở đảo Cổ-long, nghe tin vua đến Hà-tiên, đem hơn 200 quân của mình, hơn chục chiến thuyền, tình nguyện theo về. Vua nhận.

Tháng 6, vua đóng ở hòn Điệp-thạch [hòn Đá-chồng] thuộc Phú-quốc. Thống suất giặc là Phan Tiến Thận thình lình đem quân đến. Cai cơ Lê Phúc Điển xin mặc áo ngự mã đứng ở đầu thuyền. Giặc tranh nhau đến bắt. Vua bèn cởi thuyền khác ra đảo Côn-lôn. Tôn thất Điển (con thứ sáu Hưng tổ, cùng chưởng Thủy dinh Tôn thất Cốc, chưởng cơ Hoàng và Vinh-li-ma đều bị giặc bắt. Giặc lấy lời dụ dỗ và muốn dùng. Cốc cả tiếng mắng rằng: « Ta thà làm ma ở Đông-phố, không thèm làm tôi của Tây-sơn! » Tôn thất Điển và Lê Phúc Điển lại mắng giặc không ngớt. Giặc đều giết cả. (Tôn thất Điển năm Gia-long thứ 5 được tòng tự ở Thái miếu; năm Minh-mệnh thứ 5 đổi cho tòng tự ở Thế miếu; năm thứ 12 phong Thông-hóa quận vương; Cốc được tặng Chưởng dinh, Phúc Điển tặng Chưởng cơ). Vợ Hoàng là Thị Tinh bị giặc bắt, đến đây nghe tin Hoàng bị hại, cũng gieo mình xuống sông tự tử.

Mùa thu, tháng 7, Nguyễn Văn Huệ nghe tin vua ở đảo Côn-lôn, sai người đẳng là phò mã Trương Văn Đa

https://tieulun.hopto.org

đem hết thủy binh đến vây ba vòng, tình thế rất nguy cấp. Bỗng mưa gió nổi lớn, bốn bề mây mù kín mít, người và thuyền cách nhau gang tấc cũng không thấy nhau. Sóng biển nổi lên dữ dội. Thuyền giặc tan vỡ chìm đắm không xiết kể. Thuyền vua bèn vượt các vòng vây, đến đậu ở hòn Cỏ-cốt, rồi lại trở về đảo Phú-quốc. Quân lương thiếu thốn, binh sĩ đến nỗi phải hái cỏ tìm củ mà ăn. Có người đàn bà buôn bán ở Hà-tiên tên là Thị Uyển chở một thuyền gạo đến dâng. Vua khen ngợi hồi lâu. Thuyền vua gặp gió, buồm và cột buồm bị hỏng, lại có thuyền buôn đem lá buồm gồi đến dâng.

Vua nghe tin Bá-đa-lộc ở Chan-bôn (1) (đất Xiêm), sai người đến mời. Bá-đa-lộc là người Pháp-lăng-sa, thường qua lại khoảng Chân-lạp và Gia-định, nhân đến yết kiến vua và xin giúp sức. Vua lấy lễ khách mà đãi. Đến đây vừa mới đến, vua rằng: « Hiện nay giặc Tây-sơn chưa dẹp được, bốn mặt kinh đô còn nhiều đồn lũy mà đảo Thổ-châu và đảo Phú-quốc không chỗ nào ở yên được, vận nước ta gặp bước gian truân, khanh đã rõ rồi. Khanh có thể vì ta đi sứ sang Đại-tây, nhờ đem quân sang giúp ta được không? ». Bá-đa-lộc xin đi. Hỏi lấy gì làm tin. Vua nói : « Đời xưa các nước giao ước cùng nhau, lấy con làm tin. Ta lấy con là Cảnh làm tin. Cảnh 4 tuổi, mới lìa lòng mẹ, ta đem ủy thác cho khanh, mong khanh khéo bảo hộ. Non sông cách trở, đường sá gian nan, nếu có biến cố thì khanh nên giữ Cảnh mà tránh ». Bá-đa-lộc lạy xin vâng mệnh. Vua và phi cầm nước mắt đưa con. Sai bọn phó vệ úy Phạm

1. Chantaburi.

https://tieulun.hopto.org

Văn Nhân và cai cơ Nguyễn Văn Liêm cùng đi. Cảnh đi rồi, vua bỏ ra một thoi vàng (vàng mười tuổi, 20 lạng) chặt đôi trao cho phi một nửa dặn rằng: « Con ta đi rồi, ta cũng đi đây. Phi ở lại phụng thờ quốc mẫu, chưa biết sau này gặp nhau ở nơi nào, ngày nào, hãy lấy vàng này làm tin » (Năm Minh-mệnh thứ 1, khắc vào thoi vàng những chữ « Thế tổ đế hậu qui mão bá thiên nhật tín vật » (1), tôn cất ở điện Phụng-tiên).

Vua đến cửa biển Ma-li, dò thăm tình hình hư thực của giặc, gặp hơn 20 thuyền giặc bỗng đến vây chặt. Thuyền vua kéo buồm, nhằm hướng đông mà chạy, chơi vơi ngoài biển suốt bảy ngày đêm, trong thuyền quân sĩ đều khát. Vua lo lắm, ngửa mặt lên trời khấn rằng: « Ta nếu có phận làm vua thì xin cho thuyền này đạt vào bờ biển để cứu lấy mạng cho cả thuyền, nếu không thì chìm đắm giữa biển cũng cam lòng ». Dứt lời thì gió yên sóng lặng, trước mũi thuyền nhìn thấy mặt nước đen trắng hai dòng, nước trong sủi lên. Một người trong thuyền thử nếm thấy ngọt, kêu lớn lên rằng: « Nước ngọt! nước ngọt! ». Do đó mọi người tranh nhau múc uống, ai nấy đỡ khát. Vua mừng rỡ, sai múc 4, 5 chum, rồi nước biển lại mặn như cũ. Giặc đã lui, thuyền vua lại trở về đảo Phú-quốc. Quốc mẫu nghe tin vua đến rất mừng. Vua đem bết nỗi cay đắng ngoài biển thuật lại. Quốc mẫu than rằng: « Con là gọc biển bên trời, trải bao gian hiểm, nhưng xem trận gió bão ở Côn-lôn, dòng nước ngọt ở ngoài biển, thì biết lòng trời, vậy con đừng lấy khó nhọc mà nản lòng ». Vua lạy tạ nói: « Xin kính vâng lời dạy ».

---

1. Vật làm tin ngày Thế tổ và hoàng hậu chia lìa nhau năm qui mão.

https://tieulun.hopto.org

Vua dầu còn ở trong vòng mờ tối, mà những việc gió núi nước biển, điềm ứng rất nhiều, kẻ thức giả ai cũng cho là có chân mệnh đế vương. (Khi vua ở ngoài, bữa ăn không có nhiều vị, thường dùng mắm tôm và bảy vị hồ tiêu, ớt, hồi hương, quế chi, tỏi, gừng, ô mai, tán thô hòa lẫn với nhau, bữa nào cũng dùng, lại cho những người đi theo và bảo rằng: «Lam chướng ở rừng biển, ăn thức này tốt lắm; và để tỏ ta cùng các khanh tân khổ có nhau»).

Sai bọn tiên phong cai cơ Võ Văn Chinh vào Long-xuyên, chiêu tập binh mã để sẵn chờ sai khiến.

Thuyền vua đến cửa biển Đốc-công [Ông Đốc], gặp thuyền của giặc, bắt được tướng giặc là quản Nguyệt (không rõ họ), sai đưa cho bọn Chinh chém để oai thêm thanh thế của quân. Nhưng bọn Chinh lại giữ quản Nguyệt để làm hướng đạo. Vua giận trái lệnh, tức thì lấy gươm qui y (gươm này là gươm báu của liệt triều, hễ khi giết người thì đêm phải tháo nắp ra trước, vua ghét nó hay giết người, nên đem cùng cho Phật, cho nên gọi tên như thế) trao cho Trương Phúc Giáo đi chém quản Nguyệt mà khiển trách bọn Chinh. Quản Nguyệt trước giữ Long-xuyên, tàn ngược nhân dân, ai cũng căm giận; khi nghe tin quản Nguyệt bị giết chẳng ai là chẳng hả lòng.

Tháng 8, thuyền vua ở Long-xuyên. Lưu thủ giặc là Nguyễn Hóa dò biết được, sai hơn 50 chiếc chiến thuyền phục ngầm ở cửa biển Đốc-công để triệt đường đi. Cai cơ Nguyễn Văn Giảng và cai đội Nguyễn Văn Oai đêm đi tuần ngoài biển bắt được một chiếc thuyền tuần của giặc và phó chiến giặc là Khương (không rõ họ).

https://tieulun.hopto.org

Vua nhân hỏi Khương mới biết được cái kế phục binh của Hóa, tức thì sai chèo nhanh ra cửa biển, Hóa đuổi không kịp. Vua bèn tha tội cho Khương, sai đi theo quân.

Giặc Tây-sơn Nguyễn Văn Lữ và Nguyễn Văn Huệ đem quân về Qui-nhơn, lưu bè đảng là phó mã Trương Văn Đa và chưởng tiền Bảo (không rõ họ) ở lại đóng giữ Gia-định.

Thuyền vua ở hòn Chông, rồi sang hòn Thổ-châu. (Từ Gia-định thất thủ, xa giá phải dời luôn, tòng thần là bọn Tôn thất Huy, Tôn thất Hội, Đỗ Văn Hựu, Nguyễn Văn Thành, Lê Văn Duyệt, Nguyễn Văn Khiêm và Nguyễn Đức Xuyên theo luôn, trên bộ thì khiêng kiệu, dưới nước thì buồm chèo; có khi trong thuyền hết lương, đến mấy ngày không được ăn. Vua thương tướng sĩ khó nhọc, có khi tự mình chèo thay, bọn Huy thấy thế lại càng đem lòng trung nghĩa mà cố gắng, không chút trễ biếng).

Mùa đông, tháng 10, chưởng cơ Hồ Văn Lân đánh giặc ở Tân-châu, điều bát giặc là Nguyễn Kế Nhuận lui chạy. Lân tiến quân đến Cần-thơ, lại đánh bại lưu thủ giặc là Nguyễn Hóa, bắt được 13 chiếc thuyền đi biển.

Chưởng cơ Tôn thất Hội (em chưởng dinh Tôn thất Dụ) thu họp tướng sĩ sở thuộc giữ đồn Tinh-phụ [Giòng Sao] để chống giặc. Giặc đánh vây mà không hạ được. Tiền quân Lê Văn Quân cũng thu quân mới theo để giữ sông Tân-hòa (tên thôn) đánh nhau với giặc.

Nước Chà-và đánh nước Chân-lạp. Nước Chân-lạp loạn, vua là Nặc Ấn chạy sang Xiêm, vua Xiêm giữ lại, rồi sai Chiêu Chủy-biện trấn giữ lấy nước.

https://tieulun.hopto.org

Tháng 12, ngoại hữu chưởng dinh lãnh đại tư nông là Tôn thất Du chết. (Truy tặng Hữu quân đô đốc phủ chưởng phủ sự quận công).

Giáp thìn, năm thứ 5 [1784] (Lê Cảnh-hưng năm thứ 45, Thanh Càn-long năm thứ 49), mùa xuân, tháng giêng, vua trú ở đảo Thổ-châu.

Tháng giêng nhuận, chưởng cơ Hồ Văn Lân đem quân sở bộ tiến đến đồn Tinh-phụ. Tôn thất Hội nghe tin có viện binh đến, trở vòng vây mà ra, thẳng tới sông Tân-hòa, hợp với quân Lê Văn Quân. Phò mã giặc là Trương Văn Đa đuổi đánh. Các tướng thua chạy. Quân chạy sang Xiêm.

Tháng 2, vua sang Xiêm-la. Trước là sau cuộc bại trận ở Bến Nghé, Châu Văn Tiếp chạy sang Xiêm cầu viện. Vua Xiêm bằng lòng, sai Văn Tiếp đo đường núi trở về, mà sai tướng là Thát-xỉ-đa đem thủy quân sang Hà-tiên, tiếng là sang cứu viện mà ngầm dặn đón vua sang nước họ. Văn Tiếp cũng có mật biểu ủy người theo quân Xiêm mang về. Vua nhận được biểu rất mừng, bèn đến Long-xuyên họp với tướng Xiêm. Tướng Xiêm cố mời vua sang Xiêm. Vua bất đắc dĩ phải theo lời. Trước sai cai cơ Ngô Công Quí rước quốc mẫu và cung quyến dời sang ở đảo Thổ-châu. (Đầu thì quốc mẫu và cung quyến ở Lạp-khê. Vua sắp đi Xiêm nên sai Công Quí rước sang ở Thổ-châu. Vua sang Xiêm, quốc mẫu thương nhớ không nguôi. Công Quí nói: «Thần vâng mệnh trông coi hầu hạ, nếu có sự gì thì thần phải chịu tội». Tức thì đem cả vợ con rước quốc mẫu và cung quyến theo đường rừng mà đi. Nghe ở trong rừng có tiếng người, Công Quí leo lên cây để

https://tieulun.hopto.org

trông, thấy vài chục quân Xiêm đương họp nhau bắt người. Công Qui cả sợ, liền bỏ vợ con, đón quốc mẫu và cung quyến tìm đường chạy mau đến cửa Đại, được một chiếc thuyền con, mừng nói: « Đây là trời giúp! » Bèn rước quốc mẫu và cung quyến xuống thuyền ra Thổ-châu để ở).

Vua bèn đi một thuyền sang Xiêm, bầy tôi đi theo có Tôn thất Hội, Trương Phúc Giáo, Hồ Văn Bôi, Lưu Văn Trung, Nguyễn Văn Trị, Nguyễn Văn Huấn, Trần Văn Xạ, Nguyễn Văn Tồn (người Chân-lạp), Bùi Văn Khoan, Lê Thượng và nội trú Nguyễn Văn Hội, hơn 30 người, quân theo cũng vài mươi người. Lại bộ Bạch Doãn Triều theo vua không kịp, chết ở giữa đường. Vua Xiêm nghe tin vua sắp tới, sai người với Chu Văn Tiếp về.

TMSACH.COM.VN

Tháng 3, vua đến thành Vọng-các. Vua Xiêm đón rước ủy lạo hết Lễ. Vua buồn thương khôn xiết. Vua Xiêm nói: « Chiêu Nam-cốc nhát sao? (Vua Xiêm tự gọi là vua Phật, mà gọi vua ta là vua trời, chiêu tức là vua, Nam-cốc tức là Nam Việt thiên vương vậy). Vua nói, « Không phải thế! Nước tôi truyền nối đã hơn 200 năm: nay vận nước nửa chừng suy đốn, tôi tài kém không thể giữ được ngôi thiêng, vì thế mà buồn! Nghĩ sao rửa được nhục thù, đem giặc Tây-sơn mà ăn thịt nằm da, thì dù chết cũng cam tâm, sao lại có nhát! » Vua Xiêm khen phục lời nói, hỏi đến việc nước. Nói chưa hết thì Chu Văn Tiếp từ ngoài đi vào, đến trước mặt vua quỳ ôm gối vua khóc không thôi. Vua Xiêm thấy mà cảm động, bảo bầy tôi rằng: « Chiêu Nam-cốc có bầy tôi như thế là có lòng trời ». Bèn ước hẹn giúp quân để mưu đồ khôi phục. Vua thứ hai nước Xiêm nhân đó

https://tieulun.hopto.org

nhắc đến việc năm trước giảng hòa với Nguyễn Hữu Thuỵ đã có thề ước với nhau là gặp hoạn nạn thì cứu nhau, thì ngày nay xin phải ra sức. Bèn đưa những vật Nguyễn Hữu Thuỵ tặng là cờ đao và gươm ra để làm tin, rồi định ngày cử binh.

Vua sai Văn Tiếp sửa sang thuyền ghe súng ống, sẵn sàng để chờ điều khiển. Cho Mạc Tử-sinh làm cai cơ. Đầu là Mạc Thiên-tứ và quyến thuộc bị vua Xiêm giết hại, duy những người con thứ là Tử-sinh, Tử-tuấn, Tử-thiêm và cháu là Công-bình, Công-du, Công-thê, Công-tài còn nhỏ được thoát, đến đây mới đến hành tại bái yết. Vua nghĩ thương dòng dõi công thần, cho Tử-sinh làm cai cơ, sai hầu ở bên cạnh.

Mùa hạ, tháng 6, vua từ nước Xiêm đem quân về Gia-định. Vua Xiêm sai chàu là Chiêu Tăng và Chiêu Sương đem 2 vạn thủy quân và 300 chiến thuyền để giúp.

Vua lấy Chu Văn Tiếp làm binh tây đại đô đốc, điều bát các quân. Ngày nhâm thìn, xuất phát từ thành Vọng-các, đi ra cửa biển Bắc-nôm.

Mùa thu, tháng 7, quân ta tiến đánh được đạo Kiên-giang, phá được đô đốc giặc là Nguyễn Hớn ở sông Trấn-giang, rồi thẳng đến các xứ Ba-xắc, Trà-ôn, Mân-thít, Sa-đéc, chia quân đóng đồn.

Lấy Mạc Tử-sinh làm tham tướng trấn Hà-tiên, quản lý binh dân sự vụ.

Sai cai cơ Trịnh Ngọc Trí đem mật chỉ đến các đồn giặc chiêu dụ những bề tôi cũ và những sĩ dân hào kiệt. Ngọc Trí đến Liêm-ấo [Vũng Liêm], phó đốc chiến giặc là Lý (không rõ họ) vâng mệnh đem quân sở bộ đến hàng.

Người Sa-đéc có người tự xưng là Tôn thất Thăng khởi binh ở Sa-đéc, nhân dân có nhiều người đi theo.

https://tieulun.hopto.org

Vua ở Xiêm nghe tin ấy, đã ngờ là giả dối. Kịp khi xa giá về Trà-ôn, sai người vời người kia đến quân thứ, hỏi ra sự trạng, bèn sai giết đi.

Bọn cai cơ Nguyễn Tiến Văn từ cuộc bại trận ở Dốc-ngư, đã đầu hàng giặc, đến đây nghe tin vua hồi loan, đến cửa quân xin chịu tội, vua đều tha cho.

Mùa đông, tháng 10, ngoại tả chưởng dinh binh tây đại đô đốc Chu Văn Tiếp đem thủy binh đánh giặc ở sông Mân-thít. Chưởng tiền giặc là Bảo cự chiến hồi lâu. Văn Tiếp nhảy lên thuyền giặc, bị giặc đâm trúng. Vua vẫy quân đánh gấp, chém được chưởng tiền Bảo. Quân giặc bị tử thương rất nhiều, phải bỏ thuyền chạy. Phó mã giặc là Trương Văn Đa chạy đến Long-hồ. Quân ta bắt được thuyền ghe khí giới rất nhiều. Văn Tiếp bị thương nặng, hết lớn lên rằng: « Trời chưa muốn dẹp giặc Tây-sơn à! » Rồi chết. (Lại có một thuyết nói trận ấy quân ta đã phá được thuyền giặc, đậu ở bờ sông, Văn Tiếp nhảy qua thuyền khác bị mũi gươm trần đâm phải mà chết). Vua thương tiếc điếng người than rằng: « Văn Tiếp cùng ta chung cuộc vui buồn, nay đến nửa đường bỏ ta, thực khiến tình người khó nỗi ». Cho gấm lụa để hậu táng. (Năm Minh-mệnh thứ 5, tòng tự ở Thế miếu, năm thứ 12, phong Lâm-thao quận công).

Tháng 11, lấy Lê Văn Quân làm khâm sai tổng nhung chưởng cơ. Quân đồng lãnh đại quân đề đánh giặc, tiến đánh thắng được hai đồn Ba-lai và Trà-tân. Chưởng cơ Đặng Văn Lượng chết ở trận (truy tặng Chưởng dinh).

Thái giám Lê Văn Duyệt và đội trưởng Nguyễn Văn Khiêm đến hành tại bái yết. Trước là sau trận Đồng-tuyên, Văn Duyệt và Văn Khiêm theo xa giá không kịp, bị giặc bắt được, đến đây mới lần về.

https://tieulun.hopto.org

Sai tham tướng Mạc Tử-sinh giữ Trấn-giang, tham tán Nguyễn Thừa Diễn giữ Bình-ảo [Vũng Bèo].

Cai đội Nguyễn Văn Thành đi Bát-chiên và Quang-hóa thu họp dư chúng của quân Đông-sơn.

Vua thấy quân Xiêm tàn bạo, đến đâu là cướp bóc đấy, nhân dân ta oán rất nhiều, bảo các tướng rằng: «Muốn được nước phải được lòng dân. Nay Chu Văn Tiếp đã mất, quân Xiêm không ai chế ngự được. Nếu được Gia-định mà mất lòng dân thì ta cũng không nỡ làm. Thà bãy lui quân để đừng làm khổ nhân dân».

Tháng 12, giặc Tây-sơn Nguyễn Văn Nhạc nghe tin quân giặc cáo cấp, tức thì sai Nguyễn Văn Huệ đem binh thuyền vào cứu Sài-gòn. Huệ đến, đánh vài trận không được, muốn đem quân về. Có tên phản thần là Lê Xuân Giác bày kế cho Huệ đem hết quân mạnh mai phục ở rạch Gầm và ở sông Xoài-mút (thuộc tỉnh Định-tường), rồi dụ quân Xiêm lại đánh. Tướng Xiêm là Chiêu Tăng và Chiêu Sương không hiểu địa thế khó dễ ra sao, cậy mình thắng luôn, bèn dẫn quân tiến thẳng đến Mỹ-tho, cuối cùng bị phục binh của giặc thủy bộ hai mặt áp đánh. Chiêu Tăng và Chiêu Sương thua to bỏ chạy, chỉ thu được và nghìn tàn tốt, đo đường núi Chân-lạp mà chạy về. Lê Văn Quân và các quân cũng đều vỡ chạy. Cai cơ quản Nội thủy Trung thủy là Nguyễn Văn Oai chết trận (truy tặng Chưởng cơ).

Vua đi Trấn-giang. Bầy tôi theo hầu chỉ có bọn Hộ bộ Trần Phúc Giai, cai cơ Nguyễn Văn Bình, thái giám Lê Văn Duyệt hơn mười người. Đi đường hết lương, có người dân đem cơm ngô dâng. Mạc Tử-sinh bỏng đi thuyền tới. Vua bèn sai Tử-sinh và cai cơ Trung (không rõ họ, cậu Chu Văn Tiếp) sang Xiêm báo tin.

https://tieulun.hopto.org

Phạm Văn Nhân và Nguyễn Văn Liêm cùng Bá-đa-lộc đem hoàng cả Cảnh sang Tây.

Ất tỵ, năm thứ 6 [1785] (Lê Cảnh-hưng năm thứ 46, Thanh Càn-long năm thứ 50), mùa xuân, tháng giêng, vua trú ở đảo Thổ-châu.

Hoàng cả Cảnh sang tới Tiểu-tây-dương (1), gặp khi trong nước Đại-tây có biến, bèn đỗ ở thành Phong-tỳ-sê-ri (2) nước Tiểu-tây.

Tháng 3, ngày canh tuất, vua lại sang Xiêm. Quân giặc đuổi bức sát đến Thổ-châu. Vua lại sang đảo Cổ-cốt, gặp cai cơ Trung đem binh thuyền Xiêm đến đón, vua bèn sang Xiêm. Bầy tôi đi theo có thiếu phó Tôn thất Huy (con Ý công Tôn thất Bảo), chưởng cơ Tôn thất Hội, lưu thủ Đoàn Văn Khoa, cai cơ Trương Phúc Dĩnh, Nguyễn Văn Định, Nguyễn Văn Binh, Mai Đức Nghị, Nguyễn Văn Thuỵ, Trương Phúc Luật, Tống Phước Ngoạn, Lê Thượng, Nguyễn Tân, Du Kỳ (không rõ họ), cai đội Nguyễn Văn Thành, Đỗ Văn Hựu, Tô Văn Đoài, Nguyễn Văn Mẫu, Lê Văn Luật, Nguyễn Văn Thịnh, Đoàn Công Duệ, Nguyễn Thái, Tống Đồng, Hộ bộ Trần Phúc Nhai, tri bạ Phan Thiên Phúc, tham mưu Ngô Hữu Hựu, thư ký Võ Tiến Sinh, thái giám Lê Văn Duyệt, đội trưởng Nguyễn Đức Xuyên, Nguyễn Văn Khiêm; quân đi theo hơn 200 người, thuyền 5 chiếc (thuyền Phượng, thuyền Bằng-phi, thuyền Hùng-tri, thuyền Chính-nghi, thuyền Ô) mà thôi.

---

1. Thuộc địa Pháp ở Ấn-độ.
2. Pondichéry.

https://tieulun.hopto.org

Mùa hạ, tháng 4, vua đến thành Vọng-các. Vua Xiêm nhân hỏi tình trạng sự thất bại. Vua nói: « Ngài trọng tình láng giềng giao hảo cho quân sang giúp, nhưng vì Chiêu Tăng Chiêu Sương kiêu ngạo và phóng túng, tới đâu cũng tàn bạo, dân đều oán cả, cho nên đến nỗi thất bại ». Vua Xiêm giận lắm, muốn chém Chiêu Tăng và Chiêu Sương. Vua lại can giải rằng: « Hai tướng đành là có lỗi, nhưng công việc nên chăng là bởi tại trời, lòng trời hãy còn chờ đợi, vậy xin rộng tha hai tướng ». Vua Xiêm bèn khuây giận.

Vua cho rằng thế giặc Tây-sơn còn dương mạnh, chưa có thể thừa cơ được, bèn xin trú ở Long-kỳ (Xiêm gọi là Đồng Khoai, ở ngoại thành Vọng-các), sai người đi rước quốc mẫu và cung quyến về hành tại.

Giặc Tây-sơn Nguyễn Văn Huệ đem quân về Quy-nhơn, lưu bè đảng là đô úy Đặng Văn Trấn giữ Gia-định.

Tháng 5, Lê Văn Quân đem 600 quân sở bộ đến hành tại bái yết; các tướng sĩ cũng đều tìm đường kế đến, một ngày một nhiều.

Chuyển làm đồn điền để cấp lương thực cho quân. Lại sai ra hải đảo mà đóng chiến thuyền, hoặc ngầm về Gia-định để mộ người nghĩa dũng, dần làm kế hưng phục.

Mùa đông, tháng 12, điều khiển Dương Công Trừng đánh giặc ở Long-xuyên. Công Trừng từ khi thua trận Đốc-ngư, bị giặc bắt được. Nghe tin vua trú ở thành Vọng-các, nhân lúc hở đem quân sở thuộc và 3 chiếc chiến thuyền dong ra biển, đến Đại-đồng (bờ biển Xiêm-la), vừa cai Cơ Lê Thượng và Nguyễn Tân cũng

https://tieulun.hopto.org

vâng mệnh đem 10 chiếc binh thuyền ngầm đến Long-xuyên dò tình hình giặc, bèn cùng nhau hợp quân, nhân đêm đánh úp phá được đồn giặc ở Long-xuyên, bắt được binh nhung của giặc là Trực (không rõ họ). Bọn Công Trừng đóng quân ở Ông-do (tên đất), sai Nguyễn Văn Nhân và Tống Văn Khương hiến phù ở hành tại.

Vua nói: « Long-xuyên là đất trọng yếu của Gia-định, thế nào giặc cũng giành. Vả Ông-do lại ở mé biển, đường thủy đường bộ đều không tiện cả, nay các tướng lấy có quân giữ đó, quân giặc chợt đến thì lấy gì mà đối phó »? Tức thì sai Văn Nhân kíp báo cho các tướng đời thuyền ra hải đảo để tính sau. Văn Nhân chưa đến thì thái bảo giặc là Phạm Văn Tham đã từ Sài-gòn đem quân đi tắt đến đánh úp. Bọn Công Trừng quân ít không giữ nổi, Lê Thường, Nguyễn Tân đều chết trận. Công Trừng lại bị giặc bắt lần nữa. Tham hỏi: « Mày đã về với chúng ta, chúng ta đãi mày rất hậu, cớ sao mày lại làm phản? » Công Trừng mắng rằng: « Ta hàng các người là dối, bỏ các người đi là nghĩa. Chủ ta còn đó, ta không có lý gì lại hàng các người! Muốn giết cứ giết, không phải hỏi nhiều ». Tham liền giết. Công Trừng đến lúc chết vẫn chửi giặc không dứt tiếng. Vua nghe tin than rằng: « Các tướng không biết binh pháp cho nên thua như thế ». Thương tiếc không thôi. (Công Trừng là người Long-xuyên).

Bính ngọ, năm thứ 7 [1786] (Lê Cảnh-hưng năm thứ 47, Thanh Càn-long năm thứ 51), mùa xuân, tháng giêng, vua trú ở hành tại Vọng-các. Tháng 2, Diến-điện do ba đường tiến binh xâm lấn đất Sài-nặc nước Xiêm. Vua Xiêm tự đem quân chống cự, xin vua giúp

https://tieulun.hopto.org

kế hoạch. Vua nói: « Diên-điện cất quân từ xa lại, chở lương đi hàng nghìn dặm, kẻ đã mệt rồi. Tôi xin giúp sức, đánh chóng hẳn được! » Vua Xiêm tiến binh ngay. Vua tự đem quân của mình trợ chiến, sai Lê Văn Quân và Nguyễn Văn Thành đi trước, dùng ống phun lửa để đánh. Quân Diên-điện sợ chạy, chết không kể xiết, bị bắt 500 người. Vua Xiêm thán phục, trở về đem vàng lụa đến tạ, muốn lại giúp quân cho vua thu phục Gia-định.

Vua họp các tướng bàn. Nguyễn Văn Thành tâu rằng: « Vua Thiếu Khang chỉ có một lữ còn dựng được cơ nghiệp nhà Hạ. Ta nuôi sức mạnh mà thừa chỗ sơ hở thì việc còn có thể làm được, chứ nếu mượn người ngoài giúp, đưa Di Địch vào trong tâm phúc thì sợ để lo về sau. Không bằng cứ yên tĩnh để chờ cơ hội là hơn ». Vua khen phải, việc bèn thôi.

Tháng 3, sai Đốn tổng nhung chưởng cơ Hoàng Tiến Cảnh, tổng nhung cai cơ Nguyễn Văn Nhàn, cai cơ Võ Di Nguy, Nguyễn Văn Định, Trương Phúc Luật, đem quân ra núi Giáng-khẩm đóng một chục chiến thuyền.

Quân Chà-và đánh Xiêm. Vua sai Lê Văn Quân đem thủy binh cùng với vua thứ hai nước Xiêm đánh dẹp được. Vua Xiêm trọng Quân là tướng giỏi, đãi ngộ rất hậu.

Mùa hạ, tháng 5, giặc Tây-sơn Nguyễn Văn Huệ tiến đánh Phú-xuân, quân Trịnh thua to. Trước là Huệ muốn đánh Phú-xuân, Nguyễn Văn Nhạc ngăn lại nói rằng: « Con ong có nọc, đừng đến cho nó đốt ». Vừa khi tướng Trịnh là Phạm Ngô Cầu sai Nguyễn Phu Như ngầm sang Tây-sơn để do thám, Phu Như vốn quen với tướng giặc Nguyễn Hữu Chỉnh, nói với Chỉnh về tình hình Thuận-hóa có thể lấy được. Chỉnh nói với Nhạc, Nhạc sai

https://tieulun.hopto.org

Chỉnh làm hữu quân, Võ Văn Nhậm làm tả quân, Nguyễn Văn Lữ đốc thủy quân, theo Huệ quân suất để tiến đánh Phú-xuân. Khi bộ binh của giặc đến Hải-vân, Chỉnh biết Cầu là người rất rất, gởi thư đi trước dụ hàng. Cầu được thư, ngầm có ý đón giặc. Lúc giặc đến, phó tướng Trịnh là Hoàng Đình Thể ra thành cự chiến, thuốc đạn không được tiếp tế, sai người về hỏi Cầu thì Cầu không cho. Thể giận lắm, muốn vào thành chém Cầu trước rồi mới ra đánh, quân hơi lùi thì giặc thừa thế tiến. Cầu ở trên thành dựng cờ trắng. Quân giặc vừa đánh trống vừa reo la tiến vào. Thể cùng hai con đều chết trận. Cầu tự trói tay ra sau hàng giặc, giặc giết ngay. Giặc thừa thắng chia quân rảo tới Quảng-bình. Thủ tướng Trịnh trông bóng vỡ chạy. Giặc bèn chiếm giữ Thuận-hóa.

Tháng 6, Nguyễn Hữu Chỉnh đem quân giặc Tây-sơn do đường biển thẳng tới đô thành An-nam (tức tỉnh lỵ Hà-nội ngày nay). Nguyễn Văn Huệ sai Nguyễn Văn Lữ giữ Phú-xuân, tự đem thủy binh tiến kế ra. Tướng Trịnh là Hoàng Phùng Cơ cự đánh không được, sáu người con đều chết ở trận. Cơ trốn chạy, Trịnh Đống cũng chạy, bị người Sơn-tây là Nguyễn Trang bắt nộp cho giặc. Đống tự vẫn chết. Chỉnh liền bày kế cho Huệ giả tiếng phù Lê, ép xin vua Lê ra chầu cho Huệ vào yết kiến, dâng đồ bản và sổ sách trong nước. Vua Lê đem người con gái út là Ngọc-hân gả cho.

Nguyễn Văn Nhạc nghe tin Huệ đã diệt Trịnh rồi, ngờ là phản minh, bèn dẫn quân đi gấp đường theo ra, cướp hết của cải châu báu rồi đem nhau cùng về. Bắc-hà rối loạn, không ai là không nghiến răng với Chỉnh. Trận này anh em giặc tranh nhau vì tài và sắc, bởi thế sinh ra ác cảm với nhau.

https://tieulun.hopto.org

Bá-đa-lộc đem hoàng cả Cảnh sang nước Đại-tây, Phạm Văn Nhân và Nguyễn Văn Liêm cho Hồ Văn Nghị phụng biểu về hành tại ở Vọng-các báo tin, rồi ở lại hầu vua.

Mùa thu, tháng 7, vua Lê nước An-nam băng, đặt thụy là Hiển tông Vĩnh hoàng đế. Cháu là Duy Kỳ nối ngôi, lấy năm sau là đinh mùi làm năm Chiêu-thống thứ 1 [1787]

Giặc Tây-sơn Nguyễn Văn Nhạc sai Nguyễn Văn Huệ giữ Phú-xuân, tự dẫn quân về Qui-nhơn. Trước kia anh em Nhạc dấy loạn, Huệ là người rất giỏi. Đến đây Huệ đã đánh được Bắc-hà, muốn tự lập, bèn nói rõ tội ác của Nhạc, dẫn quân vây thành Qui-nhơn. Nhạc đóng thành chống giữ, báo tin gấp cho bè đảng là Đặng Văn Trấn. Trấn để cho tham đốc giặc là Trần Tú giữ Gia-định, tự đem quân về cứu viện. Khi đến Tiên-châu ở Phú-yên thì bị quân Huệ đón đánh bắt được. Trấn thua rồi, Huệ cùng Nhạc đánh nhau, giết hại rất nhiều, rồi giảng hòa. Huệ lui quân giữ từ Thăng-hoa, Điện-bàn trở về Bắc, đóng ở Phú-xuân, tự xưng là Bắc-bình vương. Từ đấy thế giặc rối từ trong, không còn rảnh mà nhòm ngó miền Nam nữa. Tháng 9 nhuận, tướng giặc là Trần Tú giữ Gia-định, những hào kiệt sở tại đó thấy sơ hở muốn nổi lên. Người Trấn-biên là Nguyễn Văn Nghĩa, Nguyễn Văn Tuyết đều dựng cờ nghĩa đánh giặc. Người Phiên-trấn là Lê-Công Trấn, Phạm Điền cũng họp quân mưu đánh úp đồn Bến Nghé, công việc bị lộ, Tú úp bắt được giết.

Mùa đông, tháng 12, sai cai cơ Phạm Văn Châu và Nguyễn Văn Định về Hà-tiên, chiêu tập nghĩa binh, dò thăm thế giặc.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHẤT KỶ

QUYỂN 111

THỰC LỤC VỀ THẾ TỔ CAO HOÀNG ĐẾ

Đinh mùi, năm thứ 8 [1787] (Lê Chiêu-thống năm thứ 1, Thanh Càn-long năm thứ 52), mùa xuân, tháng giêng, vua trú ở hành tại Vọng-các. Người nước Bút-tu-kê (1) là Ăng-tôn-nui đưa quốc thư cùng vải tây, sừng tay đến hành tại để dâng, nói rằng hoàng cả Cảnh cầu nước ấy giúp quân, hiện đã có 56 chiếc thuyền tại thành Cô-a (2) để giúp. Lại đem lễ vật biếu vua Xiêm, và xin đón vua sang nước mình. Vua Xiêm thấy y giúp quân cho ta, rất không bằng lòng.

Vua bảo kín Ăng-tôn-nui hãy về.

Tháng 2, giám quân Tống Phước Đạm, thị giảng Nguyễn Đô, cai cơ Tống Phước Ngọc, cai bạ Nguyễn Văn Thiệm đến hành tại bái yết. Phước Đạm nhân nói: « Anh em giặc Tây-sơn giao binh chém giết lẫn nhau, đô ủy giặc là Đặng Văn Trấn đã từ Gia-định đem hết quân bộ thuộc

---

1. Nước Bồ-đào-nha (Portugal).
2. Goa, thuộc địa của Bồ-đào-nha ở Ấn-độ.

https://tieulun.hopto.org

về cứu viện Qui-nhơn, Gia-định đơn yếu, có thể thừa thế đánh được, xin hồi loan để tính việc khôi phục ». Vua lấy làm phải. Phước Đạm trình bày việc võ bị, trù hoạch việc quân cơ. Vua tin dùng lắm.

Giặc Tây-sơn Nguyễn Văn Nhạc sai Nguyễn Văn Lữ giữ Gia-định, xưng nguỵ hiệu là Đông-định vương và sai thái bảo giặc là Phạm Văn Tham giúp việc.

Mùa thu, tháng 7, ngày bính dần, vua tự nước Xiêm về, trú ở hòn Tre [Trúc dữ]. Người Xiêm từ sau cuộc bại trận năm giáp thìn, miệng tuy nói khoác mà lòng thì sợ Tây-sơn như cọp, cho nên đối với vua dẫu tình lễ có trang hậu hơn, nhưng sự thực là giữ lại đó mà thôi. Vua thầm tính trong lòng biết rốt cuộc họ không thể giúp mình được, tùng sử có giúp cũng vô ích. Bởi thế vua quyết chí hồi loan, trước sai Phạm Văn Nhân về hòn Tre chỉnh bị thuyền ghe để đợi. Vua lại nghĩ rằng nếu nói rõ cho họ biết thì họ hẳn lấy cớ lần trước giúp không thành công mà sẽ tìm lời ngăn đón, bèn nhân đêm viết thư tạ ơn để ở hành tại, rồi rước quốc mẫu và cung quyến xuống thuyền, vẫy quân chèo mau ra cửa biển Bắc-nôm. Đến tang tảng sáng, vua thứ hai nước Xiêm biết, cỡi thuyền thoi nhẹ đuổi theo nhưng không kịp, phải trở về.

Thuyền vua đến hòn Tre đậu lại. Cai cơ là Trung cướp thuyền buôn Xiêm và giết hết mọi người. Vua sai chém, đưa thủ cấp sang Xiêm. Vua Xiêm sai người đến tạ.

Thuyền vua đến đảo Cổ-cốt. Người Thanh là Hà Hỷ-văn (người đảng Bạch-liên giáo ở Tứ-xuyên nước Thanh, tự xưng là Thiên địa hội, cướp bóc ở miền Mân việt),

https://tieulun.hopto.org

đem binh thuyền về theo. Hỷ-văn đầu ở đảo Côn-lôn, ý muốn theo về giúp. Vua nghe tin, khiến Nguyễn Văn Thành và Nguyễn Thái Nguyên đến tiếp. Hỷ-văn đem quân đi theo, nhưng bị gió bão không đến nơi được. Tới nay mới đến bái yết, được trao chức quản Tuần hải đô dinh đại tướng quân. Những người thuộc hạ là bọn Lương Văn-anh, Chu Viễn-quyền, Trương Bát-quan, cả thảy 10 người, được trao các chức khâm sai tổng binh, thống binh, phi kỵ úy.

Sai Võ Di Nguy và Phạm Văn Nhân ở lại hầu quốc mẫu và cung quyến tại đảo Phú-quốc.

Thuyền vua đến Long-xuyên. Nguyễn Văn Trương đem binh thuyền sở bộ đến xin theo. Văn Trương là người huyện Lễ-dương dinh Quảng-nam, tài lược hơn người. Đầu theo giặc làm chưởng cơ; trong trận Long-xuyên, vua chạy đi Trà-sơn (thuộc huyện Long-xuyên). Văn Trương đuổi theo sau gần kịp. Chợt trong rừng không gió mà cây to đổ xuống lấp mất đường. Văn Trương cho là có thần, dẫn quân trở về. Đến bấy giờ trấn giữ Long-xuyên, nghe tin vua đã về, trước sai thuộc hạ là Hoàng Văn Điểm ra đón ở ngoài biển, tự đem hơn 300 quân tinh nhuệ và 15 chiến thuyền bày ở bên đường để bái yết. Vua rất vui lòng, trao cho chức khâm sai chưởng cơ, quản đạo tiên phong của Thủy dinh thuộc Trung quân. Thuộc hạ đều được trao các chức cai cơ, cai đội.

Tháng 8, sai cai cơ là Ngô Công Qui giữ đạo Long-xuyên.

Nguyễn Văn Trương tiến đánh phá vỡ giặc ở đồn Trà-ôn.

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Văn Nghĩa đem quân sở bộ đến đón để bái yết. Vua trao cho chức chưởng cơ, sai theo quan quân đi đánh giặc.

Tháng 9, thuyền vua tiến đến cửa biển Cần-giờ. Nghĩa quân bốn phương kéo lại như mây để hưởng ứng, tiếng quân lừng lẫy.

Nguyễn Văn Lữ nghe tin quân ta đến, dẫn quân lánh đi Lạng-phụ (thuộc tỉnh Biên-hòa), đắp lũy đất để ở. Thái bảo giặc là Phạm Văn Tham giữ Sài-gòn, đóng thành giữ vững, quan quân đánh mãi không hạ được.

Vua dùng kế để phá. Nhân bắt được một chiếc thuyền mui vàng lớn của giặc và một tờ bằng sắc, lại ở trong thuyền bắt được Thị Lộc là vợ lẽ yêu của hộ đốc Lý (không rõ họ), không giết mà đối xử hậu, rồi theo tự dạng ấn triện ở tờ bằng sắc ấy mà giả làm bức thư kín của Nguyễn Văn Nhạc nói Tham là người kiêu ngạo ngang ngược sai Lữ thiết kế giết đi, cho Thị Lộc cầm đến cáo với Tham. Tham xem thư sợ quá, tức thì giả kéo cờ trắng, rồi đem thủy quân thẳng tới Lạng-phu. Lữ trông thấy cờ trắng, ngờ là Tham đã đầu hàng, bèn chạy về Qui-nhơn, rồi chết. Tham lại đóng giữ Sài-gòn.

Vua sai các tướng đem quân về Hồ-châu. Đến sông Ba-việt, điếu bát giặc là Nguyễn Kế Nhuận đem hơn 10 chiến thuyền đến đầu hàng. Vua nhận, trao cho chức Hữu quân đinh khâm sai bình tây đô đốc.

Lê Văn Quân đánh cả phá giặc ở Ba-lai. Ngự úy giặc là Nguyễn Văn đóng quân ở Ba-lai, bày chiến thuyền chặn cửa sông để ngăn quân ta. Quân xin tự lẫn vào trong giặc đốt lửa làm rối giặc để đại binh tiếp ứng ở ngoài.

https://tieulun.hopto.org

Sai Hồ Văn Bôi, Nguyễn Văn Trị, Trương Phúc Giáo và Nguyễn Văn Tồn cùng đi với Quân, đến ngoài đồn giặc, nấp ở dưới gầm cầu. Gặp trời đã tối, binh giặc có vài người ra lấy nước. Quân bắt lấy hỏi, biết được bọn Hồ Văn Bôi dùng khẩu hiệu giặc mà vào. Giặc đương uống rượu đêm, Quân ở trong đồn phóng lửa đốt. Lửa bốc, giặc quả rối loạn. Quân chạy thẳng đến chém Văn. Binh ta ập đến đánh, giặc tan vỡ, xác chết đầy sông. Quan quân thu được ghe thuyền khí giới rất nhiều, bèn thừa thắng tiến đóng ở Mỹ-tho.

Thái bảo giặc là Phạm Văn Tham xâm phạm Mỹ-tho. Quân ta đánh không lợi, cai cơ Nguyễn Đăng Vân chết. Đăng Vân giỏi võ nghệ, sức mạnh hơn người, khi còn nhỏ theo Nguyễn Văn Huệ, Huệ rất yêu, nuôi làm con, đã lớn lên, Vân biết giặc Tây-sơn làm việc tiếm nguỵ, bèn muốn bỏ chỗ tối theo chỗ sáng. Vua đương trong khi bôn bá mà được nước ngọt ở biển, gió bão Côn-lôn, nhiều điềm kỳ dị, khiến Đăng Vân biết mệnh trời đã tựa, nên quyết ý đi theo. Giặc mỗi khi đó biết chỗ vua ở, đem hết quân đuổi theo, thì Đăng Vân bỗng cáo ốm không đi. Kịp vua đi Vọng-các. Đăng Vân bèn lần ra hải đảo đến hành tại xin hàng. Vua tin dùng, trao cho chức cai cơ. Đến đây đem thủy quân đánh Tham thua, bị Tham bắt, Vân chửi giặc mà chết (truy tặng Chưởng cơ).

Vua trú ở Hồ-châu, thu họp tướng sĩ hơn 300 người, chiến thuyền hơn 20 chiếc, sai Nguyễn Văn Tồn chiêu tập dân Phiên hải xứ Trà-vinh và Mân-thít được vài nghìn người, biên bổ làm lính, gọi là đồn Xiêm binh

https://tieulun.hopto.org

(năm Gia-long thứ 9 đổi làm đồn Uy-viễn), cho Tồn làm thuộc nội cai đội để cai quản.

Đặt hai vệ Vũ cự nhất và Vũ cự nhị, lấy dân ở hai thôn An-hòa đông và Tân-hòa tổng Tân-an dinh Vĩnh-trấn (nay thuộc huyện An-xuyên tỉnh An-giang) sung vào. Vua từ nước Xiêm trở về, dân hai thôn đều đóng thuyền chứa sẵn lương thực, xin theo quan quân đánh giặc. Vua khen, sai đặt làm hai vệ ấy.

Mùa đông, tháng 10, sai Hồ Văn Lân đánh giặc ở sông Lương-phú. Đô đốc giặc là Nguyễn Văn Mân thua chạy sang Thán-lung. Chưởng cơ Chân và hữu hiệu Huấn (đều không rõ họ) đem binh thuyền sở bộ đến đầu hàng, vua cho làm tiên phong. Lại sai Nguyễn Văn Trương và Đỗ Văn Hựu làm bậu tập đi đánh chưởng cơ giặc là Tri (không rõ họ) ở sông Mỹ-lung. Tri bỏ trại chạy, quân lính đều hàng. Bắt được vài chục thuyền giặc, binh uy lại nổi.

Vua tiến đóng ở Mỹ-lung, sai Tả quân dinh thiếu phó quận công Tôn thất Huy và Tiền quân dinh khâm sai tổng nhung chưởng cơ Lê Văn Quân đắp đồn phòng thủ, sai Hậu quân dinh khâm sai đốc chiến chưởng cơ Tôn thất Hội lãnh quân đi Ba-giồng [Tam phu] để tiếp ứng. Thái bảo giặc Phạm Văn Tham nghe tin Tri thua, liền đem hết quân đến đánh Mỹ-lung. Các tướng đóng chặt thành để giữ. Tham đánh không được, lui giữ Ba-lai, vừa lúc thái úy giặc là Nguyễn Văn Hưng từ Qui-nhơn đem thuyền vận tải 30 chiếc đến, hợp với quân Tham gộp sức chống đánh. Các tướng đều lấy làm lo. Vua nói: «Bộ khúc (1) của Hưng dẫu nhiều,

---

1. Binh chế nhà Hán, đinh quân chia làm bộ, dưới bộ có khúc. Nghĩa rộng là quân lính.

https://tieulun.hopto.org

nhưng chỉ lo việc vận tải không dự việc chiến đấu, há lại chịu vì Tham mà gắng sức ư? Nay hãy ra lệnh cho các đạo cứ đóng quân cố giữ. Hưng bắt quá vài tháng chở đầy thuyền thì về. Hưng đã về thì Tham có thế, phá sẽ rất dễ ». Không bao lâu Hưng quả đem quân đi. Tham lui về sông Mỹ-tho, đánh bị thua luôn, lại quay về giữ Sài-gòn. Các tướng đều phục vua tính toán thần diệu.

Vua tiến đóng ở Hồi-ồn (thuộc tỉnh An-giang, chỗ hai nhánh Tiền-giang và Hậu-giang giáp nhau, nhiều dòng nước chảy tranh nhau thành nước xoáy nên gọi tên như thế), sai các tướng đắp thành đất. Hoàng Văn Khánh và Tống Phước Ngạn đóng bên tả, Nguyễn Văn Trương và Tô Văn Đoài đóng bên hữu, đối lũy với giặc, đánh vật và luôn mấy ngày. Bèn sai chế thêm súng gỗ và kết hội cau khô làm đạn, dùng để đánh giặc. Giặc phải rút lui.

Sai thuộc nội cai đội là Tô Văn Đoài đêm đi thuyền nhẹ lẻn vào các ngả đường Hàm-luông (tên sông), Bình-phượng (tên bãi) để dò tình hình địch.

Tháng 11, sai Tôn thất Huy, Lê Văn Quân và Tôn thất Hội chia nhau đóng ở Trà-tân và Mai-giang để chống giặc.

Giặc Tây-sơn lại tiến công nước An-nam (1). Đầu là Nguyễn Văn Huệ ra cướp miền Bắc, do Nguyễn Hữu Chỉnh dẫn đường. Kịp Nhạc đến, Huệ mưu với Nhạc mà bỏ Chỉnh lại, ngầm đem quân về Nam. Chỉnh sợ, quay về Nghệ-an họp quân để tự vệ. Gặp lúc Trịnh

---

1. Triều đình nhà Lê đóng đô ở Hà-nội, theo vua Thanh sắc phong là An-nam.

https://tieulun.hopto.org

Đống chết, Trịnh Đệ và Trịnh Bồng đem quân đánh lẫn nhau. Đệ thua. Người dẫng của Bồng là Đinh Tích Nhưỡng cầm trọng binh, bức xin vua Lê cho Bồng nối ngôi chúa. Bất đắc dĩ vua Lê phải cho, rồi ngầm muốn chế ngự họ Trịnh, bèn vời Chỉnh. Do đó Chỉnh trở lại với nhà Lê, cầm quân chuyên chính. Huệ nghe tin, rất ghét, sai người gọi Chỉnh về. Chỉnh không đến. Huệ tức thì sai tiết chế Võ Văn Sĩ (1) [Nhậm] đem quân ra giết Chỉnh. Chỉnh đánh nhau với Sĩ [Nhậm] thua to. Vua Lê chạy sang Kinh-bắc (nay là tỉnh Bắc-ninh). Quân giặc bắt được Chỉnh giết. Giặc bèn chiếm giữ độ thành An-nam. Huệ sai Sĩ [Nhậm] làm lưu thủ, Ngô Văn Sở làm phó.

Tháng 12, Óc-nha Long người Chân-lạp theo giặc chiếm giữ đồn Cần-thơ, bày chiến thuyền để chống cự quan quân. Vua tự đem quân đi đánh, bắt hết được thuyền, Óc-nha Long chỉ thoát được thân. Vua lại về Hồi-oa. Lấy cai cơ Hà Văn Lộc làm chưởng cơ, giữ đồn Tinh-phụ [Giồng Sao], Lộc đánh nhau với giặc ở Sầm-phụ [Giồng Gầm] bị chết.

Lấy Nguyễn Đình Đắc làm khâm sai cai cơ đinh Trung quân. Đình Đắc là người Chân-lộc xứ Nghệ-an, sức mạnh, thạo binh pháp, mùa thu năm ấy vượt biển vào Gia-định, vừa khi vua ở Xiêm về, đến hành tại bái yết. Vua sai theo Tôn thất Huy đánh giặc, đến đây trao cho chức ấy.

Mậu thân, năm thứ 9 [1788] (Lê Chiêu-thống năm thứ 2, Thanh Càn-long năm thứ 53), mùa xuân, tháng

---

1. Võ Văn Sĩ: Vốn tên là Nhậm, tránh tên Tự-đức bớt đi một nét thành chữ Sĩ.

https://tieulun.hopto.org

giêng, vua đóng ở Hồi-oa. Sai Tôn thất Huy, Lê Văn Quân, Tôn thất Hội, Nguyễn Kế Nhuận, đóng giữ các đồn Tinh-phụ [Giồng Sao] và Triệu-phụ [Giồng Triệu].

Tháng 2, đặt quan công đường dinh Vĩnh-trấn, lấy Phạm Văn Thận làm ký lục.

Tháng 3, lấy khâm sai thuộc nội cai cơ là Phạm Văn Sĩ làm phó tướng Tả quân.

Cho Phạm Văn Nhân làm khâm sai thuộc nội cai đội thay Ngô Công Quí để giữ đạo Long-xuyên.

Giặc Tây-sơn Nguyễn Văn Huệ giết người đảng là Võ Văn Sĩ [Nhậm]. Trước là Sĩ [Nhậm] giữ đô thành An-nam, Cựu thần nhà Lê là bọn Nguyễn Đăng Tiến, Trần Quang Châu đều nổi nghĩa binh đánh nhau với giặc, đều bị quân Sĩ [Nhậm] đánh thua. Sĩ [Nhậm] phát nhiều quân dân đắp thêm đô thành, oai quyền rất lớn. Tướng giặc là Ngô Văn Sở cùng Sĩ [Nhậm] có hiềm khích, gởi mật thư cho Huệ nói rằng Sĩ [Nhậm] sẽ làm phản. Huệ tin lời, đem binh bắt Sĩ [Nhậm]. Sĩ [Nhậm] kêu oan. Huệ bảo rằng: « Mày thiệt không có tội, nhưng làm ta sợ là có tội rồi », rồi giết. Đổi tên thành làm Bắc thành, lưu Văn Sở làm trấn phủ.

Mùa hạ, tháng 4, Võ Tánh đem quân về theo. Tánh là người Bình-dương thuộc Phiên-trấn, trí dũng hơn người. Đầu hợp đảng ở Gò-công [Khổng-tước nguyện], có hơn một vạn người, hễ quân giặc đi qua là úp đánh giết ngay. Giặc thường răn nhau rằng: « Gia-định có ba anh hùng, Võ Tánh là một (Tánh với Chu Văn Tiếp và Đỗ Thanh Nhân, người ta gọi là ba anh hùng), chớ nên xâm phạm ». Đến đây [Tánh] đem bộ thuộc đến hành tại bái yết.

https://tieulun.hopto.org

Vua được Tánh mừng lắm, trao cho chức khâm sai tổng nhung chưởng cơ dinh Tiên phong, rồi đem trưởng công chúa là Ngọc-du (con gái thứ hai Hưng tổ) gả cho. Thuộc hạ là Võ Văn Lượng, Nguyễn Văn Hiếu, Mạc Văn Tô đều trao chức cai cơ.

Vua tiến đóng ở Bát-tiên (thuộc tỉnh Vĩnh-long). Sai Tôn thất Huy và Lê Văn Quân đánh đồn Trấn-định. Tướng giặc là chưởng cơ Diệu cùng cai cơ Viện (đều không rõ họ) đóng thành giữ vững. Bọn Quân ngầm khiến cai cơ Hoàng Ngọc Phong dụ Viện hàng. Viện nhân đêm mở cửa đồn. Quân ta thẳng vào bắt Diệu. Lại tiến quân đến Thán-lung, đánh bắt được đô đốc giặc là Nguyễn Văn Mân.

Tháng 5, cấm các tướng không được dung túng bộ khuc, cướp bóc quấy nhiễu tài sản và dân bà con gái trong dân gian. Kẻ nào phạm thì giết ngay, bắt tội cả người cai quản. Có điều khiển Hương, cai đội Lan (đều không rõ họ) nhiều tệ, việc phát giác, lập tức chém để răn quân.

Vua cho rằng quan quân ở Thuận-hóa nhiều người bị giặc Tây-sơn bắt ép theo, sợ họ trốn tránh vào thôn xóm mà không được dung nạp, bèn sắc xuống cho dân trong hạt Gia-định, ai chứa nuôi được một người trong số quan quân ở Thuận-hóa thì miễn cho nửa suất binh dao, chứa nuôi được 2 người thì miễn cả suất, được 3 người trở lên thì lượng mà hậu thưởng thêm. Lại dụ cho bọn quan quân Thuận-hóa rằng: « Xưa Thái tổ ta dựng nghiệp ở cõi Nam đã hơn 200 năm, thần dân trong ngoài ai cũng là con đỏ của triều đình, mà xứ Thuận-hóa lại là nơi Xã Tắc và Tôn Miếu của liệt thánh

https://tieulun.hopto.org

ta, cho nên nhân dân xứ ấy ta xem như xương thịt. Từ khi ta còn trẻ đã gặp hoạn hạn, phải ngụ ở nước láng giềng, vẫn lo dựng lại nghiệp lớn, lấy lại vật cũ. Ngày nay trời còn tựa Hán, dân chửa quên Đường, giáo trời mới chỉ, giặc đã thua tan. Chúng lại xua dân Thuận-hóa các ngươi vào vòng gươm giáo, khiến thây nằm đầy nội, máu chảy thành sông. Vả bọn các ngươi đều là tôi con, vẫn nhớ ơn nước, lấy con em mà đánh lại cha anh, lòng ai muốn thế? Chẳng qua là vì thế ép mà bỏ họ hàng lìa cha mẹ, đến nơi đất khách quê người, tới lui đều khó. Lâm thinh suy nghĩ, thực rất xót thương, cho nên đã hạ lệnh thu nuôi để các ngươi có chỗ nương tựa, các ngươi nên sớm vào ngụ ở các thôn ấp, đợi sau khi ta lấy lại Sài-gòn, ai muốn ở thì ở, ai muốn về quê cũng không ngăn. Nếu không thì khi núi Côn lửa cháy, ngọc đá đều tan, hối làm sao kịp?»

Tôn thất Huy và Lê Văn Quân truyền bịch trưng binh Chân-lạp mà không báo vua biết. Vua xuống chỉ khiển trách rằng: «Việc ở trong cõi thì tướng quân tài chế được rồi. Nhưng việc có quan hệ tới phiên bang, sao được tự chuyên? Thử nghĩ xem, đạo người tôi con có nên làm thế không? Sau đừng làm thế».

Sai cai cơ Trương Phúc Luật tuyên triệu Tuần hải đô đinh Hà Hỷ-văn đến hành tại. Đầu là trận Mỹ-tho quân ta thất lợi, Hỷ-văn đem binh thuyền sở bỏ chạy ra đậu ở đảo Côn-lôn. Đến đây vua sai mang chỉ đến ủy dụ, cho tiền 100 quan, gạo 200 phương, lụa vải 25 tấm.

Cho quân chiến tâm (1) đinh Trung quân phàm đao

---

1. Chiến tâm: Tức quân cảm tử.

https://tieulun.hopto.org

dịch trong quân đều được miễn cả, duy có việc sửa đắp đồn lũy thì cùng làm với các tướng sĩ.

Tháng 6, sai tham tướng là Mạc Tử-sinh làm lưu thủ Hà-tiên. Sinh chết, tặng Chưởng cơ.

Lấy Ngô Ma (người Xiêm) là khâm sai cai cơ tạm quản tân vụ trấn Hà-tiên.

Lấy Nguyễn Văn Nhân làm khâm sai thuộc nội cai cơ vệ Thần sách dinh Trung quân.

Vua sắp cử đại binh tiến lấy Sài-gòn, sắc cho bọn Tôn thất Huy, Lê Văn Quận, Tôn thất Hội và Nguyễn Kế Nhuận sửa soạn đợi mệnh. Dụ rằng: «Bọn khanh từ khi lãnh quân bộ chiến tới nay, đánh giặc phá trận kể đã lâu ngày. Xem sự thế ngày nay thì đánh chóng lợi hơn, nếu để lâu quân sinh trễ nải thì không phải là đắc kế. Nên đợi sửa sang binh khí, chờ ngày tiến phát». Lại sai ghi chiến công của các tướng sĩ đi trận, và ban cho 2.000 tờ giấy để trống dấu, có ai nên thăng tước trật thì điền vào mà cấp.

Mùa thu, tháng 7, sai Nguyễn Văn Trương quản suất thủy binh đóng ở Mỹ-tho để ứng tiếp với bộ binh ở Trấn-định.

Vua tiến đóng ở Ba-giồng. Sai Tôn thất Hội và Võ Tánh đem quân vây đốc chiến giặc là Lê Văn Minh ở đồn Cầu Ngũ [Ngũ-kiều]. Vua thân đốc thủy quân giáp đánh, dùng đuốc hỏa chiến đốt trại giặc. Quân giặc sợ vỡ chạy, bắt được vô số.

Đặt quan công đường ở dinh Trấn-định, sai Tôn thất Huy, Phạm Văn Sĩ và Tống Phước Đạm cai quản mọi công việc tướng sĩ binh dân trong dinh hạt.

Nguyễn Văn Nghĩa cả phá quân giặc ở Đồng-nai.

https://tieulun.hopto.org

Sai Ngô Công Quí đem phẩm vật đến đảo Phú-quốc dâng quốc mẫu và ban cho các tướng sĩ hộ vệ hầu hạ, triệu cai cơ Võ Di Nguy đến hành tại.

Tháng 8, ngày đinh dậu, chiếm lại thành Gia-định. Vua từ Ba-giồng tiến quân đến Nghi-giang. Thái bảo giặc là Phạm Văn Tham dàn hàng rào từ chợ Điều-khiển đến chợ Khung-dung để chống cự.

Vua sai Võ Tánh đem quân đi vòng phía nam đồng Tập trận thẳng vào Bến Nghé để chặn nẻo sau. Các tướng chia đường đánh giáp lại. Quân giặc vỡ tan. Tham-thu lượm ghe thuyền, muốn do cửa biển Cần-giờ trốn chạy. Vua bèn sai Lê Văn Quân điều bát quân các đạo đón đánh.

Sông Bến Nghé nước trong ba ngày.

Vua đã chiếm lại được thành Gia-định, cấm quân sĩ không được cướp bóc, bỏ pháp luật hà khắc của giặc Tây-sơn, dụ bảo trăm họ yên ổn làm ăn như cũ. Bấy giờ nhân dân tranh nhau đem dâng tiền, thóc, đồ đồng, gỗ ván để giúp quân nhu. Vua khen là chuộng nghĩa, đều cho miễn thuế dịch.

Triệu Tống Phước Đạm về Sài-gòn.

Đặt quan công đường ở hai dinh Phiên-trấn và Trấn-biên, lấy ký lục Vĩnh-trấn là Phạm Văn Thận làm cai bạ Phiên-trấn, Nguyễn Doãn Thống làm ký lục, cựu lưu thủ Đoàn Văn Khoa làm lưu thủ Trấn-biên, tham mưu Trương Đức Khoan làm ký lục.

Cho Lê Văn Quân làm khâm sai bình tây đô đốc chưởng Tiền quân dinh quận công, quản lãnh tướng sĩ dinh Trấn-biên, cho tiền 300 quan và thưởng khắp cho quân sở bộ 1.000 quan và 10 tấm sa. Quân nhân đó xin

https://tieulun.hopto.org

được tiện nghi đặt chức thống chi hiệu úy. Vua nói: « Hiệu úy cũng là chức đại viên quản suất, phải có mệnh của triều đình mới được ». Bèn không cho.

Đặt thự công đồng, làm nơi các quan văn võ hội nghị. Phàm theo chỉ vua mà truyền thị và sai phái đều xưng là công đồng (ấn khắc bốn chữ « Thiêm ngôn doãn hiệp » (1) in bằng mực).

Thả cho hương binh về quê nghỉ ngơi. Trước là khi vua đến Hồi-oa và Bát-tiên, dân sở tại đến xin qui phụ rất nhiều, sai cứ số hiện có lấy một nửa làm hương binh cho đánh giặc. Đến đây vua thương vì nhọc mệt nên cho về.

Trị tội những người quân cấm vệ và thủy quân cũ đi theo giặc.

Trước là khi xuất phải bước bôn bá, nhiều kẻ nhân loạn theo giặc, đến đây giặc thua, lại đầu quân. Vua ghét, sai truyền dụ cho thiếu phó Tôn thất Huy rằng: « Bọn này đều là thân binh của ta, binh nhật ta đãi không phải là bạc, thực là nuôi nghìn ngày dùng một ngày, cốt để chống ngoài giữ trong, không bì với dám quân khác. Trước đây gặp lúc loạn ly, hoặc có kẻ bị thế giặc ép buộc, không theo không được. Từ khi ta về Hồi-oa kẻ nào biết ra lập công chuộc tội thì linh còn nên tha, còn kẻ nào lừng khừng đã lâu, ngồi xem thua được, đến khi ta tiến đóng Bát-tiên, quân giặc thua chạy rồi mới đầu quân vào các chi hiệu, thì không kể là đã làm thống binh, tổng nhung, cai cơ, cai đội, cho đến hàng quân sĩ, khanh nên nã bắt hết thảy để trị tội, không khoan tùng chút nào ».

---

1. Thiêm ngôn doãn hiệp: Đều bàn hiệp nhau.

https://tieulun.hopto.org

Sai khâm sai thống nhung cai cơ là Nguyễn Văn Tinh giữ đạo Đồng-môn.

Sai quan quản các chi hiệu đội thuyền dinh Trung quân cứ theo danh sắc gởi về làng để ghi vào sổ (người cũ thì có thẻ chỉ sai đeo ở lưng, người mới thì có giấy quản quan kết nhận). Lại ra lệnh cho các tổng xã thôn phường, phàm có dân lậu ngụ cư và tân tốt của giặc Tây-sơn trốn về thì đều đăng hết vào sổ hộ, kẻ không có tư sản thì cho làm hạng cùng cố, cho miễn thị nạp (như các món thóc, gạo, đồng, thiếc, mây, gỗ, hạt cau, không phải là thuế chính cung mà dân phải nộp gọi là thị nạp), duy đao dịch thì chịu như dân. Đến như người Đường [Hoa kiều] mới hay cũ thì đều do cai phủ làm sổ riêng để nộp.

Lấy Tả quản phó lương Phạm Văn Sĩ làm khâm sai cai cơ.

Lấy cai đội Nguyễn Văn Thành làm khâm sai tổng nhung cai cơ hiệu ủy tiền chi dinh Trung quân. Thành, người xã Bác-vọng, huyện Triệu-phong, là người trí trọng nhiều mưu lược, khi nhỏ thường theo cha là cai đội Nguyễn Văn Hiền đi đánh giặc, năm ất mùi, Hiền chết trận. Duệ tông vời Thành trao cho chức cai đội. Từ khi Sài-gòn thất thủ, Thành lẩn ở trong dân gian. Mùa thu năm giáp thìn, xa giá vua từ Xiêm về, lại theo đi đánh dẹp, đến đây mới trao cho chức ấy.

Sai bọn nội viên Trịnh Tân Tài và Chu Văn Quan đi Hạ-châu (1) tìm mua sáng đạn, và lưu hoàng, diêm tiêu để dùng vào việc binh.

---

1. Hạ-châu: Tức là Xanh-ga-pua hay Tân-gia-ba, tục ta gọi Miền Dưới.

https://tieulun.hopto.org

Lấy tham mưu Nguyễn Thái Nguyên làm Lại bộ, trị bạ Phan Thiên Phúc, tham mưu Nguyễn Bảo Trị làm Hộ bộ, giám quản Tống Phước Đạm kiêm hành công việc Binh bộ, tham mưu Ngô Hữu Hựu làm Hình bộ. Định lệ lương tháng, áo quần và tiền phụ dưỡng cho các đội thuyền quân cấm vệ túc trực và ban trực và các vệ nội thủy, mỗi người mỗi tháng cấp gạo 1 phương, tiền 1 quan, một năm cấp quần áo hai lần, cấp riêng cho một người dân nội tịch, mỗi năm thu tiền miễn dịch 40 quan để làm lộc thưởng, lại cho một người dân ngoại tịch để sai khiến.

Lưu thủ Trấn-biên là Đoàn Văn Khoa chết, tặng Khâm sai tổng nhung chưởng cơ. Lấy tổng nhung cai cơ Phùng Văn Nguyệt làm lưu thủ Trấn-biên, ký lục Trương Đức Khoan làm cai đội, tham mưu Nguyễn Văn Hương làm ký lục.

Đổi cửa biển Cần-giờ thuộc Trấn-biên cho thuộc về Phiên-trấn; lấy khâm sai thuộc nội cai đội Phan Văn Đồng làm thủ ngự đánh thuế cùng các thuyền buôn. Rồi ra lệnh dự trữ lương thực, phàm có người cùng dân từ Bình-thuận trở ra đến Thuận-hóa đáp thuyền buôn đến thì lương cấp cho.

Thái bảo giặc Phạm Văn Tham đóng giữ Ba-xắc. Tham đầu muốn chạy ra Cần-giờ, vì quân ta chặn đường, phải lui giữ Hàm-luông, nhờ Ốc-nha Ốc viện trợ (Ốc là người Chân-lạp, theo giặc giữ các xứ Trà-vinh và Mân-thít, hợp đảng cướp bóc), Vua tự cầm các quân thủy bộ đi đánh, sai người đến lấy lẽ thuận nghịch chỉ bảo họa phúc mà dụ. Tham không chịu hàng, đắp thành đất ở bai bên bờ sông Ba-xắc, bày chiến

https://tieulun.hopto.org

thuyền làm kế liều giữ. Vua bảo các tướng rằng: « Tham giữ Ba-xắc là ý muốn chờ gió vượt biển để chạy về Qui-nhơn. Nhưng không nên để cho giặc lọt lưới mà để mối lo về sau », Bèn chia quân đóng đồn ở các cửa biển triệt đường chạy của giặc.

Thuyền vua về Sài-gòn, lưu Tôn thất Hội ở lại cai quản tướng sĩ dinh Vĩnh-trấn và điều bát quân các đạo để đánh.

Đặt đài hiệu lửa ở các tấn Cần-giờ, Đồng-tranh, Vũng-tàu. Sai Nguyễn Văn Trương đem thủy quân đi tuần các cửa biển.

Sai bọn bảo hộ Nguyễn Văn Nhân và cai đội Tống Phước Châu sang Xiêm báo tin thắng trận.

Tháng 9, sai bọn Nguyễn Văn Nhân và Trương Phúc Giao ra đảo Phú-quốc đón quốc mẫu và cung quyến về Kinh-định.

Sai Tôn thất Huy, Lê Văn Quân và Tôn thất Hội ghi tên tuổi quê quán của tướng hiệu sở bộ cùng là năm tháng và chỗ đầu quân để báo lên.

Ốc-nha nước Chân-lạp là Đầu-rồng-ong dâng hai thớt voi đực.

Lấy khâm sai tổng nhung cai cơ Nguyễn Long làm phó tướng Tả quân.

Lấy Phan Như Đăng, Trần Đại Luật, Lê Quang Định, Trịnh Hoài Đức, Ngô Tòng Chu và Hoàng Minh Khánh làm Hàn lâm viện chế cao, Lê Xuân Minh, Lê Phúc Mão, Hồ Phúc Uẩn, Vũ Công Chấn, Hồ Văn Định và Hoàng Văn Đệ sung Hàn lâm viện.

Định lệ cấm kêu thay và kêu vượt. Phàm nhân dân có oan khuất thì cho tự mình đi kêu, nếu đem tiền của ỷ thác người khác, hay riêng đi kêu thay cho ai, việc phát giác thì đều bị xử một trăm roi và xiềng bắt

TAILIEU.SACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

làm dịch phu một tháng. Lại đầu đơn kêu thì không được vượt bực, binh thì do sở quản và đại viên thống lĩnh, dân thì do quan công đường sở tại xét đoán, nếu xét đoán không thỏa đáng thì kêu ở sở công đồng, nếu vẫn còn chưa phục tình thì mới được đón kêu khi vua đi, làm trái thì bị tội.

Mùa đông, tháng 10, định lệnh cấm đánh bạc. Phàm sòng chứa bạc, có người tố cáo, xét thực thì gia tài người chủ sòng phải sung công, thu tiền mặt ở sòng và thu ở mỗi người đánh bạc 10 quan để thưởng cho người cáo giác. Người đánh bạc mà cáo giác cũng được thưởng như thế. Những người phạm đều bị xử 100 roi và làm dịch phu 3 năm. Ai vu cáo thì bị phản tọa (1).

Vua Lê là Duy Kỳ đem quân nhà Thanh đánh lấy lại đô thành An-nam. Trước là vua Lê xuất bôn, sai văn thần là Trần Danh Án và Lê Duy Dản đàng thư sang nhà Thanh, đến Nam-ninh không đạt được phải trở về. Hoàng thái hậu nhà Lê bèn chạy đi Cao-bằng, sai đốc đồng Nguyễn Huy Tú đem thư sang Long-bằng (2) để xin quân với nhà Thanh. Lưỡng Quảng tổng đốc là Tôn Sĩ Nghị xin giúp, vua Thanh ưng cho, liền sai Tôn Sĩ Nghị đem quân Lưỡng Quảng và Vân-nam, Quý-châu chia làm bốn đạo sang giúp. Thủ tướng giặc Tây-sơn là Ngô Văn Sở lui giữ Thanh-hoa. Vua Lê bèn khôi phục đô thành An-nam.

Sai các quân chia đi các đạo Đồng-môn, Quang-hóa và Ba-can để lấy gỗ ván.

Bắt đầu đặt phủ binh.

---

1. Phản tọa: Bị buộc vào tội chính mình vu cáo.
2 Tức Long-châu và Bằng-tường tỉnh Quảng-tây (Trung-quốc).

https://tieulun.hopto.org

Dụ dân chúng ở phủ Gia-định rằng: «Dân là gốc của nước, binh là để giữ dân. Từ khi vận nước gian truân, người gặp khốn khổ, nhân dân mong ta như con mong mẹ, nay mới bắt đầu khôi phục nên cần vỗ yên nuôi nấng để hả lòng dân mong đợi. Nhưng giặc chưa dẹp xong mà số quân lại ít, không thể không tìm cách chế ngự, nên hãy tạm tòng quyền theo việc cũ nhà Chu nhà Đường, không việc thì cày ruộng, có việc thì làm binh. Các tổng xã thôn phường các ngươi đều phải ghi sổ dân đệ nộp, kén những người đinh tráng, lấy một nửa lập làm phủ binh, kết thành thập và ngũ để phòng việc gấp mà đánh giữ. Ngày sau việc quân bớt bận sẽ đều cho về nghỉ ngơi. Bọn ngươi nên thể lòng ta, đừng nên nghi sợ». Bèn sai thi hành trước ở dinh Phiên-trấn.

Lấy tham mưu Nguyễn Văn Nghị làm khâm sai tham mưu Trung dinh.

Lấy Bùi Phụ Huyện làm khâm sai tham tán Văn giáp Trung dinh, Trần Đại Nghĩa, Nguyễn Văn Phú làm khâm sai tham mưu, Lê Đạt làm Hàn lâm viện thị giảng giám nghị. Lấy thuộc nội cai đội Phạm Văn Nhân làm khâm sai thuộc nội cai cơ cai quản thuyền Tả vệ, thuộc nội cai đội Tô Văn Đoài làm khâm sai thuộc nội cai cơ cai quản thuyền Hữu vệ, cai đội đăng giao Đỗ Văn Hựu làm khâm sai thuộc nội cai cơ cai quản đội Tiểu sai.

Lấy cai đội Nguyễn Văn Mẫn làm khâm sai thuộc nội cai cơ vệ úy vệ Tiền trực dinh Trung quân, Trương Phúc Luật làm khâm sai thuộc nội cai cơ phó vệ úy, Nguyễn Qui làm khâm sai thuộc nội cai đội vệ úy vệ Hậu trực, Tăng Đức Thần làm khâm sai thuộc nội cai cơ phó vệ úy.

https://tieulun.hopto.org

Vua mở rộng đường ngôn luận, dụ rằng:

« Phàm đường ngôn luận mở hay lấp là có quan hệ đến đạo chính trị thịnh hay suy. Đời xưa trong triều có cờ tiến thiện, có cây cầu châm [câu lời răn] là vì lẽ đó. Vì thế mà tình người dưới đạt lên trên, ý người trên thông xuống dưới, lời hay không bị che lấp, mà đạo chính trị nên được. Hiện nay loạn giặc mới yên, những người chăm lấp chưa được cất nhắc, mà việc dùng người giỏi cầu lời hay canh cánh vẫn để trong lòng. Chỉ sợ màn trướng cách trở hơn chín lần, dưới thềm xa xôi hơn muôn dặm, tai mắt bị che, nghe trông thiên lệch, hại cho chính trị không gì lớn hơn. Cho nên ta không thể không quên mình để theo người mà mở rộng con đường ngôn luận. Các ngươi, trong các quan, ngoài trăm họ, nên cố gắng giúp ta, chính trị hay hay dở, công việc nên hay chăng, cũng bình lường làm sao cho đầy đủ mà không hại dân, loạn tặc làm sao cho dẹp yên mà đừng khổ dân, đều nên trình bày hết thảy cho rõ sự thực. Lời dùng được thì thu dùng cho thân được vẻ vang, lời không hay thì để đó mà không bắt tội. Ta đương dốc lòng để nghe, các ngươi chớ nên giấu giếm ».

Tháng 11, kén phủ binh ở dinh Trấn-biên.

Giặc Tây-sơn là Nguyễn Văn Huệ tự lập làm vua, xưng ngụy hiệu là Quang-trung năm thứ 1. Chính lệnh của giặc Tây-sơn đều tự Huệ mà ra, Nhạc chỉ giữ có Qui-nhơn Phú-yên mà thôi.

Miễn binh dịch và đao dịch cho học trò. Vua rất lưu ý nghệ văn, thường lấy sự bồi dưỡng nhân tài làm việc gấp. Phàm ai có đơn xin theo học, đều cho được miễn

https://tieulun.hopto.org

binh dao, khiến cho gắng công tập nghiệp để đợi khoa thi.

Đặt hòm bỏ thư. Vua cho rằng dân gian phần nhiều hay bỏ thư nặc danh vu tội cho người, bèn đặt một cái hòm ở dưới cửa khuyết, cho ai có chuyện gì oan ức muốn bày tỏ thì làm đơn bỏ vào. Dụ rằng: « Pháp luật là của chung của thiên hạ, không phải của riêng một người, lẽ nào lại lấy những lời không căn cứ mà buộc tội bất trắc cho người. Từ nay về sau, không kể quân hay dân, ai có oan khuất hoặc bị người hãm hại thì cho ghi rõ họ tên quê quán trong đơn, bỏ vào hòm ấy, để tiện xét ngay gian, mà tỏ oan khuất. Nếu kẻ nào còn quen thói cũ, mủa miệng nói phao, lừa phỉnh dân chúng, phát giác ra thì trị nặng không tha ».

Lấy khám sai thuộc nội cai cơ là Trương Văn Giáo làm tri Tượng chinh, Võ Di Nguy làm quản Nội thủy thủy trung thuyền.

Tháng 12, sai Nguyễn Văn Nhân giữ đạo Long-xuyên.

Dựng kho Bốn dinh, nhân nền cũ của kho Giản-thảo làm thêm và mở rộng ra (thu tô thuế ở bốn dinh chứa ở đấy, còn tô thuế hai đạo Long-xuyên và Kiên-giang thì nộp phụ ở kho Vĩnh-trấn).

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHẤT KỶ

QUYỂN IV

THỰC LỤC VỀ THẾ TỔ CAO HOÀNG ĐẾ

Kỷ dậu, năm thứ 10 [1789] (năm ấy nhà Lê mất, Thanh Càn-long năm thứ 54), mùa xuân, tháng giêng, thưởng cho các tướng sĩ ở quân thứ Ba-xắc. Dụ rằng: « Thờ vua lấy trung vốn là chức phận của người làm tôi, mà sai bề tôi lấy lễ cũng là đạo của người làm vua. Nay gặp buổi xuân hòa, muôn vật đều được vui tươi, nghĩ đến các ngươi ở mãi chốn nhung trường, dầu sương giãi tuyết, gian nan như thế, công lao như thế, muốn hậu đãi nhau há lại tiếc sao! Song vì đất nước mới khôi phục, tài sản chửa dồi dào, lấy gì mà thưởng cho thỏa lòng được? Nay đặc sai trung sứ đem cho các ngươi một nghìn quan tiền và các thứ chè bánh để tỏ tình cam khổ cùng nhau ».

Tha những món trốn thiếu. Trước là mới khôi phục Sài-gòn, những lương thực, đồng, thiếc, gỗ ván đều căn cứ vào sổ hộ năm đinh mùi mà cấy vào dân nộp, nhiều người trốn không nộp được. Đến đây gặp tiết đầu xuân vui mừng nên tha cho Ra lệnh từ nay về sau những khoản thị nạp [cấy vào dân nộp] thì lấy sổ hộ năm nay làm chuẩn.

https://tieulun.hopto.org

Quân Thanh đánh nhau dữ dội với giặc Tây-sơn Nguyễn Văn Huệ ở Thanh-trì bị thua. Tôn Sĩ Nghị chạy về, Điền-châu thái thú Sầm Nghi Đống chết. Vua Lê cũng chạy sang nước Thanh. Nhà Lê mất. Huệ lại chiếm giữ đất An-nam, sai con là Quang Thùy cùng với tư khấu giặc là Võ Văn Dũng giữ Bắc-thành, Quang Bàn giữ Thanh-hoa, trấn thủ Nguyễn Văn Duệ giữ Nghệ-an, rồi lại dẫn quân về.

Quân ta đánh phá thái bảo giặc Phạm Văn Tham ở Hồ-châu. Tham ở Ba-xắc đem binh thuyền toan vượt biển về Qui-nhơn. Vua sai Lê Văn Quân, Tôn thất Hội, Võ Tánh, Nguyễn Văn Trương hợp quân để đánh. Cai cơ Nguyễn Văn Mẫn và Đỗ Văn Hựu gặp giặc trước, đánh giết được đô đốc giặc là Nguyễn Hùng Sùng giặc bắn đến xuống bắt nữa, hai người đều chết trận. Bọn Quân thúc quân thắng tiến, đánh vào Hồ-châu. Quân giặc tán loạn. Tham lại lùi giữ Ba-xắc. (Nguyễn Văn Mẫn người Gia-định, Đỗ Văn Hựu người Phú-vang, năm Minh-mệnh thứ 5 được tòng tự ở Thế miếu, năm thứ 12 Mẫn được phong Duy-tiên hầu, Hựu được phong Phu-dực hầu).

Định lệ thuế cảng và lễ cho những thuyền buôn của người Thanh. (Thuyền Hải-nam, tiền thuế 650 quan, lễ cai thủ sa mặc mát 6 cây, hàng tơ màu 12 tấm, tiền xem cơm 60 quan; thuyền Triều-châu, tiền thuế 1.200 quan, lễ cai tàu sa mặc mát 8 cây, hàng tơ màu 15 tấm, tiền xem cơm 80 quan; thuyền Quảng-đông, tiền thuế 3.300 quan, lễ cai tàu sa mặc mát 12 cây, hàng tơ màu 25 tấm, tiền xem cơm 100 quan; thuyền Phúc-kiến, tiền thuế 2.400 quan, lễ cai thủ sa mặc mát 10 cây, hàng tơ màu 20 tấm, tiền xem cơm 80 quan; thuyền Thượng-

https://tieulun.hopto.org

hải, tiền thuế 3.300 quan, lễ cai tàu sa mặc mát 15 tấm, hàng tơ mầu 25 tấm, tiền xem cơm 100 quan. Phàm lễ ơn riêng cho các nha đều miễn cả. Đến như lễ thượng tiến thì tùy nghi, không có định hạn). Ra lệnh phàm hàng hóa của thuyền, nếu có vật gì quan hệ đến binh dụng như chì, sắt, đồng, diêm tiêu, lưu hoàng, thì nộp cho quan, trả lại đúng giá, nếu cùng nhau mua bán riêng thì có tội.

Nguyễn Hoàng Đức từ Xiêm về Gia-định. Hoàng Đức là người Kiến-hưng tỉnh Trấn-định, sức mạnh tuyệt vời, người ta vẫn khen là hổ tướng. Vua từng đánh nhau với giặc không thắng, phải thúc ngựa để tránh giặc. Hoàng Đức đi bộ chạy theo kịp. Chợt ngựa vua sa lầy mà quân giặc sắp tới sau chân, Hoàng Đức lội xuống bùn mang vua lên bờ, rồi lại ra sức giật ngựa ra khỏi bùn lấy, rước vua lên ngựa. Vua mệt quá, Hoàng Đức phải xóc nách vua để lên mình ngựa. Ngựa cũng mệt, Hoàng Đức nắm tay dấm ngựa, ngựa mới chạy nhanh. Nhờ đó mà giặc đuổi không kịp. Lại từng theo thuyền vua, do một con lạch nhỏ mà chèo đi. Quân giặc đuổi sát, mà phu chèo chỉ có 5, 6 người. Vua nhân mệt quá, ở trong thuyền gối lên đùi Hoàng Đức mà nằm. Nơi ấy rất nhiều muỗi, Hoàng Đức lấy tay xua muỗi để cho vua nằm yên. Ba mình thì suốt đêm không ngủ. Ban đêm phu chèo xa trông thấy bên bờ nhiều chỗ trắng, ngờ là bóng buồm, hoảng báo thuyền giặc gần đến. Vua thức dậy, muốn lội nước lên bờ. Hoàng Đức cho rằng sông có nhiều cá sấu, cố can vua đừng lội, xin cứ theo mé sông chèo thong thả để xem hư thực thế nào. Vua lấy làm phải, ngồi dậy nhìn kỹ nói rằng: «Buồm giặc sao lại trắng nhiều thế?». Tới gần thì là

https://tieulun.hopto.org

một đàn cò trắng đỗ ở trên cây. Hoàng Đức đi theo, ngựa vua, vì nước hết lòng trung, vua rất khen ngợi từng vì với những người bầy tôi nhà Nguyên trong khi đêm tuyết dăng chiên che cho vua. (Công thần nhà Nguyên lúc đầu có Mộc-hon-lê, Bác-nhĩ-mộc, Bác-nhi-hốt, Xích-lão-ôn, Nguyễn Thái tổ thường gọi là « bát lý ban khúc luật », cũng như tiếng Hán là tứ kiệt. Quân Nguyên Thái tổ từng đánh thua, gặp trời xuống tuyết lớn, nằm giữa đầm cỏ, Mộc-hoa-lê và Bác-nhĩ-mộc dăng chiên đứng che, từ chập tối tới sáng, không chút dời chân. Sau hai người đều làm đến chức thái sư, phong tước vương, con cháu đều lãnh chức túc vệ). Sau Hoàng Đức thế cùng, bị giặc bắt được. Giặc yêu là người có sức mạnh nên dùng. Hoàng Đức lòng vẫn bùi ngùi không vui. Chợt một đêm nằm mê, gọi tên Văn Huệ mà chửi. Các tướng giặc muốn giết, nhưng Huệ ngăn rằng: « Nói mơ thì có tội gì? » rồi tha và lại cho thêm châu báu, muốn cảm phục để vui lòng giúp. Hoàng Đức cuối cùng vẫn không theo. Giặc ra Bắc xâm lấn nước An-nam, lúc trở về, lưu Hoàng Đức ở lại theo trấn thủ Nguyễn Văn Duệ giữ Nghệ-an. Duệ vốn là tướng của Nhạc, vốn không thích làm việc cho Huệ. Hoàng Đức nhòm biết ý ấy, bàn thầm với Duệ lên theo đường núi về Qui-nhơn để hợp với Nhạc, mà mình thì nhân lúc hở sẽ về với bản triều. Duệ cho là phải, tức thì bỏ Huệ, đem hơn 5.000 quân sở bộ cướp bóc xứ Nghệ-an và theo đường núi mà về Nam, sai Hoàng Đức dẫn 500 quân thân tùy đi trước. Đi được hơn một tuần, Hoàng Đức sai người đến tạ Duệ rằng: « Kẻ sĩ ai cũng có chủ, Duệ không phụ Tây-sơn cũng như Hoàng Đức không phụ chúa cũ. Nếu Duệ có biết Tây-

https://tieulun.hopto.org

sơn là nguy, chúa cũ của tôi là chính thì nên cùng đi với tôi đến hàng để cùng nhau hưởng giàu sang ». Duệ biết Hoàng Đức muốn lừa mình, giận lắm, muốn lừa lại mà giết đi. Lập tức cho lệnh tiến đến triệu và nói rằng: « Lời khanh nói rất hợp ý ta, nên dừng lại cùng nhau họp mặt nói chuyện, để quyết việc theo hay không ». Hoàng Đức được tin báo, cười bảo rằng: « Việc theo hay không là do trấn thủ quyết định, cần gì phải họp mặt mà bàn nữa ». Lại sợ chậm thì Duệ chụp được, tức thì nhân đêm tối đi đường khác, do Lạc-hoàn qua Vạn-tượng, đường lối quanh quất, quân sĩ hết lương, tình thế rất nguy ngập. (Từng ba ngày không được ăn, chỉ hái lá cây mà ăn; chợt thấy trên một cây to có rất nhiều chim đậu, không biết bao nhiêu mà kể, tức thì chụp bắt, thì ra chim ấy đều do là cây hóa ra. có con đã có hai cánh mà đầu mình còn đính ở cành cây, ăn rất ngon, nhờ đó mà quân sĩ khỏi chết đói Người ta đều cho rằng việc ấy là báo ứng của lòng trung nghĩa). Vừa các bộ lạc Man nghe tiếng Hoàng Đức, đem cho lương khô, mới đến được Xiêm-la. Khi đến thì vua đã hồi loan. Vua Xiêm muốn giữ ở lại. Hoàng Đức bực lắm, trước mặt vua Xiêm bày tỏ hết mọi nỗi vất vả vì việc đi tìm vua và nói: « Nếu giữ lại thì chỉ có chết mà thôi ». Khí uất bừng bừng, rồi thổ ra một hòn máu. Vua Xiêm thấy người trung nghĩa đãi rất tôn trọng. Mùa thu năm mậu thân, vua đã khôi phục Gia-định, nghe tin Hoàng Đức ở Xiêm, sai người đem lương thực cấp cho, và sai nói với vua Xiêm cho mượn chiến thuyền chở quân về nước. Vua Xiêm giúp cho 50 chiếc thuyền cùng lưu hoàng, diêm tiêu, súng ống. Đến Gia-định vào yết kiến. Vua yên ủi rồi trao cho chức Trung dinh giám quân chưởng cơ.

https://tieulun.hopto.org

Thái bảo giặc Phạm Văn Tham hàng. Tham giữ Ba-xắc, quân ta nhiều lần khiêu chiến, vẫn giữ vững thành không ra. Vua tự cầm quân đi đánh. Bộ tướng của Tham có người tên là Thanh Hàm (không rõ họ) là tướng cũ của vua. Từ khi Sài-gòn thất thủ, đầu theo giặc, Tham lấy làm người tâm phúc, sai đóng đồn ở ngoài cùng với tướng ta là Nguyễn Văn Mân đối lũy chống nhau. Thanh Hàm với Mân là người quen biết cũ, ngày thường ra khỏi đồn gặp nhau. Hàm bảo Mân rằng: « Trước tôi làm tôi chúa cũ, nay tôi làm tướng giặc Tây-sơn, sự thế đến lúc này, chỉ có đợi chết mà thôi, khanh thử vì tôi tính xem ». Mân nói: « Khanh đầu hàng giặc là thế bất đắc dĩ thôi. Nay giặc là cá trong lưới, khanh không sớm liệu, một mai bị bắt còn mặt mũi nào mà nhìn thấy chúa thượng nữa ». Thanh Hàm nói: « Tội tôi nặng, sợ chúa thượng không dung ». Mân nói: « Chúa thượng như trời đất cha mẹ, cái gì lại chẳng dung. Khanh đừng ngờ. Chuyến họa làm phúc như trở bàn tay ». Thanh Hàm nói: « Khanh hãy vì tôi xin mệnh lệnh, tôi nguyện đem cả đồn này để hiến, không phải nhọc sức tướng sĩ nữa ». Mân nhận lời, luôn đêm ấy vào yết kiến để báo việc ấy. Vua cho. Mân tức thì báo cho Thanh Hàm. Sáng ngày mai vua đến lũy của Mân, Thanh Hàm vào yết kiến, lạy rạp xuống đất xin chịu tội. Vua vỗ về yên ủi, sai về đồn trước. Mân đem đại binh theo sau, đến cửa đồn kéo quân thẳng vào, quân giặc tán loạn. Tham lui về sông Cỏ-cò [Lộ-cảnh]. Tham đốc giặc là Trần Hiếu Liêm, chỉ huy là Nguyễn Chuẩn đem thủy binh từ cửa biển Mỹ-thanh đến giúp. Vua tự đốc binh thuyền đón đánh, Chuẩn thua chết. Hiếu Liêm đem bộ thuộc đầu hàng. Tham nghe tin sợ quá, thế đã cùng bách, quân viện ở ngoài lại không có, cũng đến cửa quân xin hàng. Vua tha tội cho, trao cho chức tiền

https://tieulun.hopto.org

phong đô đốc dinh Trung quân, giải tán bộ khúc chia vào các quân. Từ đó đất Gia-định dẹp yên hết.

Tháng 2, vua trở về Sài-gòn, lưu Lê Văn Quân và Võ Tánh ở lại chiêu vỗ dân Man. Bộ tướng của Quân là cai cơ Nguyễn Văn Phong tìm bắt được Ốc-nha Ốc ở Cần-thơ, giết đi. (Ốc mới nghe tin Tham hàng thì trốn chạy đến Cần-thơ). Người Man ra hàng có hơn 1.500 người, sai ghi vào sổ, mỗi người phải nộp 10 hộc thóc để cấp lương quân.

Cấm quân sĩ làm bếp ở Nội trù và các nha từ nay không được cậy thế mua hiếp hàng hóa ở chợ búa. Làm trái thì thị trưởng bắt nộp, xử 100 roi và làm dịch phu 3 tháng.

Cấm giết trâu. Vua cho rằng việc làm ruộng đương bận, mà trâu bị chết dịch nhiều, cho nên cấm. Kẻ nào phạm cấm này, quan thì xử bãi, dân thì xử 100 roi và sung dịch phu. Lại thấy rằng tổng Kiến-hòa thuộc dinh Trấn-định nhiều ruộng bỏ hoang, nhà nước cấp trâu để cày, nếu bị dịch chết thì không bắt đền.

Tháng 3, triệu Lê Văn Quân và Võ Tánh về Sài-gòn. Sai Giả-tri Giáp (người Chân-lập) coi phủ Ba-xắc. Vua thấy dân Man khi phục khi phản, khó có người cai trị ngăn giữ mà Giáp vốn được quan liêu Phiên tôn phục, cho nên đặc cách có mệnh ấy.

Bãi phủ binh giữ các đồn ở Phiên-trấn về làm ruộng. Dụ rằng: «Trước đây bờ cõi chưa yên, việc quân đương bận, phủ binh chia nhau đóng đồn, khó nhọc chẳng phải một ngày. Nay uy vua lan rộng, đảng nghịch dẹp yên, nơi rậm rạp đã không quân ẩn nấp, chốn gia đình nên có thú vui vầy. Vậy tinh binh ở đồn thì tạm để lại phòng thủ, còn phủ binh hết thảy cho về».

https://tieulun.hopto.org

Xây hai thành Cá-dốc [Dốc-ngư] và Vàm-cỏ [Thảo-cầu]. Vua cho đất ấy là con đường cổ họng của Sài-gòn, nơi xung yếu để chống địch, bèn sai Nguyễn Văn Thành kiêm lãnh các tướng sĩ Tuần hải đô dinh coi giữ, hàng năm cứ mùa xuân mùa hạ thì giữ đồn, mùa thu mùa đông thì đi tuần biển.

Lấy khâm sai thuộc nội cai đội Tôn thất Huyên cai quản các đội Ban trực tiền vệ Thần sách dinh Trung quân, Tôn thất Chương cai quản các đội Ban trực hậu, khâm sai thuộc nội cai cơ Phạm Văn Nhân cai quản các đội Ban trực tả, Tô Văn Đoài cai quản các đội Ban trực hữu.

Lấy Mạc Công-bình làm khâm sai cai đội lưu thủ đạo Long-xuyên. Công-bình là con của Tử-hoàng. Tử-sinh chết rồi, vừa lúc người Xiêm đưa Công-bình về, vua nhân đó sai làm chức này. Lại lấy Bùi Văn Hiệu làm cai bạ, Nguyễn Kim làm ký lục, sai chiếu dân số của đạo, cứ 50 người thì đặt hai hương trưởng để đốc suất, chia làm bốn phiên để ứng chực sai phái, mỗi tháng một lần đổi phiên.

Định quy ước cho dinh Trung quân (Phàm nghe trong dinh đánh một hồi thanh la, thì không kể ngày đêm, cửa bốn vệ phải tức thì đóng khóa lại. Các vệ ở ngoài thì cứ địa phận của mình, các đội ở trong thì đứng trước trại, đều cầm binh khí, đợi điểm số xong thì về hàng ngũ canh giữ, làm trái thì xử theo quân pháp).

Kén phủ binh ở hai dinh Vĩnh-trấn và Trấn-định.

Định lệ thuế cho các ty biệt nạp về trừu nam, lĩnh mộc, lĩnh thâm của Nội viện. (Trừu nam mỗi năm thu mỗi người 1 tấm dài 30 thước quan đồng (1), khổ 7 tấc,

---

1. Thước quan đồng: Thước bằng đồng của Nhà nước.

https://tieulun.hopto.org

cân nặng 1 cân ; lĩnh mộc mỗi người 1 tấm dài 22 thước, khổ 7 tấc, nặng sáu lạng ; lĩnh thâm mỗi người 1 tấm dài 20 thước, khổ 7 tấc, thuế sai dư mỗi người nộp1 quan 1 tiền).

Lấy khâm sai cai cơ Nguyễn Đạo làm lưu thủ Trấn-định.

Lấy Nguyễn Đăng Hựu làm Hàn lâm viện chế cáo. Đăng Hựu trải theo quân ngũ, quan chức đến khâm sai cai cơ. Vua thấy là người vốn có văn học mới đổi cho làm chức này.

Lấy Nguyễn Khắc Thiệu, Trần Quang Tĩnh, Đinh Công Khiêm sung Thị thư viện.

Sai các nha văn võ làm sổ thuộc binh. Từ đây về sau hễ có sai phái mà không có tên ở sổ, thì người ấy bị phạt 100 roi và sung điền phu, quản cai quản cũng bị liên tọa.

Mùa hạ, tháng 4, sai Lê Văn Quân đem quân sở bộ đóng giữ Bà-rịa.

Thưởng các tướng sĩ dinh Hậu quân. (Lĩnh và trừu các thứ 106 tấm, sa 49 tấm, nhiễu 2 tấm, gấm nửa cây).

Cho em Tiền quân khâm sai tổng nhung cai cơ Nguyễn Văn Loan là Nguyễn Văn Xuân được miễn dao dịch. Đầu là trong trận Ba-lai Loan chết trận, vua rất thương, đến đây nghe nhẹ Loan còn sống, nên cho người em được miễn dao dịch để hầu nuôi.

Xiêm-la bị hạn và đói, xin đong gạo ở nước ta. Vua ra lệnh cho hơn 8.800 phương gạo (bằng 200 xe của Xiêm).

Cấm thuyền buôn nước ngoài chở trộm vật cấm. Phàm thóc gạo, kỳ nam, trầm hương, ngà voi, sừng tê đều cấm, ai dám mua bán riêng những thứ ấy thì xử 100 roi và xiềng sung dịch phu 3 năm, tài sản sung công. Người

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

được sai phái không kiểm xét ra tội cũng như thế. Tố cáo đúng thực thì thưởng tiền 300 quan.

Ra lệnh cho quan công đường bốn dinh cáo khắp cho nhân dân trong hạt biết: Phàm quan và binh của giặc Tây-sơn ngày trước trốn về thôn ấp mà còn để dì lậu, như nay muốn theo quân ngũ thì ghi vào binh tịch, muốn ở yên làm ruộng thì ghi vào hộ tịch. Kẻ nào lọt sổ thì xử tội chết. Thôn trưởng biết mà không nêu ra thì xử 100 roi, sung dịch phu 3 năm.

Lấy khâm sai cai đội Nguyễn Ngoạn làm phó hiệu úy Hữu chi ở Trung quân.

Tháng 5, lấy khâm sai thuộc nội cai cơ Nguyễn Văn Nhân làm vệ úy vệ Tả tiệp Thủy dinh Trung quân, khâm sai đốc chiến cai cơ Nguyễn Hữu Chỉnh làm vệ úy vệ Hữu tiệp.

Định lệnh bắt giải binh trốn. Phàm quân nhân đã có ngạch binh được cấp lương mà trốn đi thì bắt cha mẹ vợ con và anh em ruột phải tìm bắt bằng được dịch thân để trị tội. Còn những lính trốn từ trước hoặc đã đầu vào các thôn phường hay các chỉ hiệu thì đều tha truy bắt; nếu cứ một niềm trốn tránh lậu sổ thì cho ai cũng được bắt giải, dân bắt được 1 người thì miễn dao dịch một năm, quân bắt được 1 người thì thưởng tiền 30 quan. (Duy lính trốn thuộc về các đội thuyền chỉ hiệu của dinh Trung quân, như quân mà bắt được 1 người thì thưởng ở hương trưởng và ở oa chủ số tiền 40 quan để thưởng). Người lính trốn thì lấy quân pháp luận tội.

Sai quan công đường bốn dinh chiêu tập dân xiêu dạt. Dụ rằng: «Từ khi ta lấy lại được đất Gia-định, dân chúng một phủ được cởi dây treo ngược, nhưng nghĩ tới dân các phủ từ Bình-thuận trở ra đã khổ với chính sách bạo ngược của Tây-sơn từ lâu, những

https://tieulun.hopto.org

người vào nhờ ta chính như thoát khỏi miệng cọp mà về với mẹ hiền, nên phải yên ủi vỗ về. Từ nay như có dân các phủ khác lưu ngụ thì cho sở tại ghi lấy tên tuổi quê quán, miễn trừ thuế thân, đợi sau khi thanh bình, cho họ trở về làng cũ để khỏi thất sở.

Chuẩn định rằng những thuyền buôn của người Thanh từ nay hễ chở đến bốn thứ sắt, gang, kẽm, lưu hoàng, thì nhà nước mua cả, lại theo số hàng nhiều ít để định cấp bực mà chước tha thuế cảng và cho đong gạo chở về nước nhiều ít khác nhau. (Phàm bốn thứ ấy chở được 10 vạn cân là hạng nhất, miễn thuế cảng, cho chở gạo về 30 vạn cân, chở được 6 vạn cân là hạng nhì, cho chở gạo về 22 vạn cân, chở được 4 vạn cân thì cho chở gạo về 15 vạn cân; còn thuyền nào không đủ số trên thì cứ 100 cân hàng được chở gạo về 300 cân, thuế cảng vẫn phải nộp như thường). Từ đó những thuyền buôn vui lòng chở đến bán, mà quân dụng được dồi dào.

Sai cai cơ tri Tượng chính là Trương Văn Giao kiêm quản trường đà [thuyền bánh lái dài].

Sai thuộc nội cai cơ Nguyễn Đức Thiện và phó vệ úy vệ Tả trực Lâm Văn Giảng đò thám hai dinh Trấn-định và Vĩnh-trấn xem có kẻ nào cậy quyền, thế mạo danh hiệu sách nhiễu bắt bớ binh dân, cùng bọn ngoan ngạnh giặc giã, cướp bóc của cải, bắt con em người, phàm hễ thấy những việc hại dân, đò hỏi được đúng, cho tức thì bắt giải trị tội.

Lấy Ốc-nha Chích (người Chân-lạp) làm an phủ Trà-vinh.

Tháng 5 nhuận, định rõ lệ tố giác việc lậu đinh. Trước là sai dân làm sổ hộ, lệ định rằng phàm ẩn lậu đinh

https://tieulun.hopto.org

khẩu, người nào biết rõ tố giác được 1 đinh, dân thì được miễn dao dịch một năm, quân thì trách thu ở ấp trưởng sở tại và ở oa chủ số tiền 40 quan để thưởng. Đến đây dân gian có nhiều kẻ nhiễu việc, ăn đút bừa bãi, vua nghe thấy, sắc cho từ nay phàm ai tố cáo việc lậu đinh thì phải có công đồng hay quan công đường phê chữ làm bằng mới được bắt nộp, theo lệ thưởng cho. Bằng cậy thế bắt riêng, lấy của rồi thả, thì cho ấp trưởng và người đinh lậu ấy thú tội và tố cáo, sẽ được thu lại tang vật và tha tội cho. Nếu đồng tình không chịu phát giác mà việc lộ ra, thì người ấp trưởng, người oa chủ, người đinh lậu và kẻ bắt riêng ấy đều bị xử 100 roi, xiềng sung dịch phu 6 tháng.

Bãi bỏ thuế sân chim [điểu đinh] ở Hà-tiên.

Ở đạo Kiên-giang thuộc Hà-tiên, hai thôn Đông-an và Vĩnh-hòa thường có chim tụ tập rất nhiều, nhân dân đánh lấy lông chim đem bán mà nộp tiền thuế, gọi là thuế sân chim. Vua cho việc ấy có hại loài sinh vật nên bãi đi và cấm từ nay không được đánh lấy trộm nữa.

Sai bọn Nội viện là Trần Thụy Quan và Chi Văn Yên sang Quảng-đông mua các hóa hạng.

Vua bàn sẽ cử đại quân tiến đánh giặc Tây-sơn, bèn ban quân chính cho các dinh để dạy tập tướng sĩ cho quen thuộc, lại ra lệnh dự nộp lương riêng để chờ lệnh phát trưng (ở Cựu dinh thì ty Xá sai, ty Tướng thần lại, ty Lệnh sử, ty Nội lệnh sử, ty Lệnh sử tàu, ty Chiếm hậu lại, ty Lệnh sử các nha, cùng những nhân viên và người đi theo ở các thuyền các đội thuộc về hiệu Kiên, ở bốn dinh thì thư ký, cai án, trí bạ, cho đến tạp lưu hai ty Xá sai và Tướng thần lại, tòng thuộc các ty, thợ

https://tieulun.hopto.org

các nha, các cuộc cùng là tinh binh và thuộc binh, từ cai cơ, cai đội, chánh thử đội trưởng, và cai đội thủ ngự, cai ấn, tham mưu các đầu nguồn cửa biển, đạo nội lệnh sử và quân, phủ binh và dân thực nạp các tổng xã thôn phường, cho đến những người nhiêu thân, nhiêu học, cùng người có đơn xin miễn dịch và những sái phu và phu lũy biệt nạp đã vào sổ vào án và những người lão hạng, lão nhiêu trong hộ tịch của Tây-sơn, mỗi viên nộp 2 tháng lương, gạo thi 60 bát quan đồng, nộp thóc thi gấp đôi. Các dinh Tiên phong, Trung, Tiền, Tả, Hữu, Hậu từ tổng nhung, thống binh, cai cơ, cai đội cho đến quân sĩ, phàm người mới thêm vào từ tháng giêng về sau cũng nộp 2 tháng, người ngạch cũ thi nộp 1 tháng, trừ những người thuộc sổ Chiến tâm thi được miễn.

TAILIEUSACH.COM.VN

Sau nghe tin giặc Tây-sơn Nguyễn Văn Huệ ở Thuận-hóa đóng nhiều chiến hạm, mưu đánh phương Nam, lại không cử binh nữa.

Cấm phù thủy và đồng bóng. Vua cho là tả đạo lừa dân nên cấm. Kẻ nào còn phạm cấm, phù thủy thi xử 100 roi và sung dịch phu 6 tháng; cô đồng thi xử 100 roi và sung giã gạo 6 tháng. Lại ra lệnh cho bốn dinh bãi bỏ những nhân viên ở hai ty Pháp lục và Đạo sĩ cho sung bổ vào hai ty Xá sai và Tướng thần lại.

Cấm con hát không được ghi lộn vào sổ quân. Vua dụ tướng hiệu các dinh rằng : « Trên chốn triều đình, cao thấp có thứ tự, phẩm trật có lệ thường. Nay quân lính tuy ở hàng ngũ, ngày khác bàn công biết đâu lại chẳng có người làm tướng súy. Như con hát là bọn vô loại, mà cho lẫn vào đó, thế chẳng là để đá vũ phu lẫn

https://tieulun.hopto.org

với ngọc sao? Nay các dinh từ chưởng quân cho đến cai đội, nếu ai muốn nuôi con hát thì cho lập riêng sổ « ban chơi xuân », thuế thân theo như quân hạng sắc quần áo không được giống như các quân. Khi có việc thì tòng chinh, không việc thì hát xướng. Nếu đã vào sổ quân mà còn đi hát xướng, có người tố phát thì xử 100 roi, xiềng sung dịch phu 1 năm, quan cai quản bị phạt tiền 30 quan để thưởng cho người cáo giác.

Tháng 6, hoàng cả Cảnh từ nước Tây-dương về. Đầu là vua sai Cảnh sang Đại-tây cầu viện, trải hai năm mới đến nước ấy. Vua nước ấy đãi theo vương lễ, nhưng cuối cùng không thể giúp được, mới sai thuộc hạ là Nguyễn Văn Thắng và Nguyễn Văn Chấn theo Bá-đa-lộc đưa Cảnh về. Cảnh từ khi vâng mệnh sang Tây, đã được bốn năm, vua để lòng thương nhớ, kịp được tin báo, tức thì sai Tôn thất Hội đem binh thuyền ra cửa biển Cần-giờ đón về. Về đến nơi, vua vui mừng lắm. Thắng và Chấn đều xin ở lại làm tôi tớ. Vua cho, đều cho chức cai đội và cho một nghìn quan tiền (Thắng Chấn đều là tên của vua cho).

Truy tặng Tôn thất Đồng làm Đặc tiến phục quốc thượng tướng quân Cẩm y vệ chưởng vệ sự chưởng cơ, Tôn thất Mân làm Dực vận công thần đặc tiến phục quốc đại đô đốc thượng tướng quân Cẩm y vệ chưởng vệ sự chưởng dinh, Tôn thất Điển làm Đặc tiến phục quốc thượng tướng quân Cẩm y vệ chưởng vệ sự chưởng cơ.

Bắt đầu đặt quan điển tuấn, lấy bọn hàn lâm chế cáo là Trịnh Hoài Đức, Lê Quang Định, Ngô Tòng Chu, Hoàng Minh Khánh cộng 12 người chuyên coi việc điển

https://tieulun.hopto.org

tuần, chia đi bốn dinh Phiên-trấn, Trấn-biên, Vĩnh-trấn, Trấn-định, để khuyên bảo nông dân, cứ theo sổ dinh, từ phủ binh cho đến hạng cùng cố, đều phải gắng sức làm ruộng. Người dân nào không theo nghề làm ruộng thì sung thay chân phủ binh. Đến khi lúa chín, xét số thu hoạch, người nào cấy ruộng cỏ [ruộng lầy] được 100 thúng thóc (mỗi thúng đong 24 bát), cấy ruộng núi [ruộng cao] được 70 thúng thóc trở lên, phủ binh thì miễn một năm tòng chinh, dân đinh thì miễn một năm dao dịch. Không kịp số ấy thì không được hưởng lệ miễn. Lại mộ dân ngoại tịch lập làm điền tốt, thuộc về quan điền tuấn, cấp cho ruộng hoang, trâu cày và điền khí, nếu không đủ thì nhà nước cho vay, sau mùa gặt thì nộp thóc để trả nợ.

Đặt đạo Kiên-đồn (ở cửa sông Tà-ôn dinh Vĩnh-trấn), sai tham mưu Nguyễn Ngọc Chương và cai cơ Nguyễn Văn Thư coi giữ và kiêm thu thuế của người Dương [Hoa kiều] (mỗi người mỗi năm nộp 1 đồng bạc phiên).

Sai năm ty ở Chính dinh chia phiên trực ở công thự, ai bỏ thiếu thì trị tội. (Năm ty Xá sai, Tướng thần lại, Lệnh sử, Nội lệnh sử, Lệnh sử tầu, mỗi ty đều 2 người, sáng sớm lên trực, một ngày đêm thì đổi phiên, ai bỏ thiếu xử 30 roi, ty trưởng bị liên lọa. Sau đặt thêm ty Lệnh sử Binh bộ và ty Chiêm hậu lại, đều thuộc Chính dinh, cộng bảy ty).

Đặt bảo Trấn-di (ở phía bắc sông Ba-xắc), sai cai cơ Tống Phước Khoa coi giữ. Thuế muối qua đó, 10 phần phải nộp 1 phần. Lại thấy dân Phiên mới phụ, sai chở gạo nhà nước 500 phương cho vay, khiến họ cày cấy.

https://tieulun.hopto.org

Xuống lệnh ân xá. Dụ rằng: « Vừa rồi qua loạn Tây-sơn, thói nhơ bẩn chưa trừ hết, đến nỗi tiểu dân không biết mà dễ phạm lỗi. Vả không dạy mà giết thì lòng ta không nỡ. Những kẻ phạm tội sung dịch phu không kể mới hay lâu, đều tha hết, duy tội ăn cướp giết người cùng với tội đại nghịch bất đạo thì không dự lệ ân xá này ».

Sai các dinh kén quân chiến tâm. Dụ rằng: « Tướng quý biết mưu mô, quân cần có vũ dũng, cho nên ba nghìn quân cùng một đức mà gây dựng được nhà Tây Chu, hai mươi tám tướng cùng lập công mà trung hưng được nhà Đông Hán. Từ xưa dùng quân không bao giờ không lấy vũ dũng làm đầu. Các ngươi thống quản các dinh, nên ra lệnh cho các trưởng chi trưởng hiệu kén chọn cho tinh, từ cai cơ cai đội cho đến quân lính, ai là người dũng cảm có chí chiến đấu thì làm sổ tiến lên, để hậu cấp lương tiền, khiến cho chuyên học tập việc binh, người cai quản không được bắt làm việc riêng ». Thế rồi số người ở trong bộ khúc của Tiền quân có 3.800 người, kén được 2.000 người, làm danh sách dâng lên. Vua cho rằng lấy nhiều như thế không thể không có quá lạm, bèn sai kén lại. Lại sắc cho các dinh phàm người đã ghi tên ở sổ chiến tâm đều phải lập thành thập ngũ, chịu ước thúc của dinh Trung quân mà chăm luyện tập. Trong binh thời mà đào ngũ thì bắt tội đến cha mẹ anh em vợ con, ra trận mà rụt lùi thì dùng quân pháp luận tội.

Mùa thu, tháng 7, truy tặng cai cơ Lê Phúc Điển làm Dực vận công thần phụ quốc thượng tướng quân Cẩm y vệ chưởng vệ sự chưởng cơ.

https://tieulun.hopto.org

Lấy cai cơ tri Tượng chinh Trương Văn Giao làm lưu thủ Phiên-trấn, cựu tham đốc Trần Hiếu Liên làm cai bạ, hàn lâm Nguyễn Mộng Bi làm cai bạ Vĩnh-trấn, Nguyễn Đăng Hựu làm ký lục.

Lấy phó vệ úy vệ Tiền trực Trương Phúc Luật làm vệ úy.

Sai cai cơ Thủy dinh Trung quân Nguyễn Công Nga mộ dân lập nậu sáp ong (mỗi người mỗi năm nộp sáp ong 10 cân, dao dịch đều miễn, thuế thân thì theo như quân hạng).

Dân cư thôn Tân-lập ở Trấn-biên có nạn cọp. Vua ra lệnh tìm cách bắt cọp, ai bắt sống thì thưởng tiền 15 quan, giết chết thì thưởng 10 quan.

Hàng tướng Nguyễn Văn Tham có tội bị giết. Đầu là giặc Tây-sơn Nguyễn Văn Huệ sai người tin cậy là Diệm đưa mật thư cho Tham. Diệm đến, nghe tin Tham đã đầu hàng, bèn nhân đêm lẻn vào gặp Tham. Tham được thư nói rằng: « Nay việc đã như thế, thì làm thế nào được? ». Diệm nói: « Nay dầu bị thua, nhưng không bao lâu chúa ta hẳn trở lại, Gia-định tất lại về tay chúng ta. Tướng quân nên liệu tính đi ». Tham yên lặng hồi lâu, bèn giữ Diệm ở lại với mình. Có người mật đem việc ấy tố cáo. Vua sai Nguyễn Hoàng Đức rủ Tham cùng vào. Đến cửa cung, vệ sĩ trói Tham đem dâng. Vua kể tội cho nghe rồi sai giết, bêu đầu cho công chúng xem, lại xuống dụ cho các tướng sĩ mới hàng khiến cứ yên tâm.

Lấy Trương Văn Khánh làm khâm sai cai cơ. Khánh từng theo đi Vọng-các, đến khi hộ giá trở về, đánh nhau với giặc súng bắn bị thương và bị giặc bắt, không

https://tieulun.hopto.org

chịu khuất, lại nhân lúc sơ hở lẻn về, theo quân đánh giặc. Vua khen nên có mệnh này.

Giặc Tây-sơn Nguyễn Văn Huệ đặt tên cho trấn Nghệ-an là Trung-đô, sửa thành lũy, đặt kho tàng, dùng trọng binh tác trực ở đấy.

Lê Duy Kỳ khởi binh ở Cao-bằng. Duy Kỳ là em vua Lê. Vua Lê sang nước Thanh, Duy Kỳ chạy ra Cao-bằng. Cựu thần nhà Lê là Nguyễn Đình Lượng giận giặc cướp ngôi, đem quân rước về, liên kết với những tù trưởng Man ở Tuyên-quang Hưng-hóa, cử binh đánh giặc. Đô đốc giặc là Nguyễn Văn Uyển đem 5.000 tinh binh theo đường Thái-nguyên đến đánh đuổi, bèn tan.

Hộ bộ là Trần Phúc Giai chết (truy tặng Tham chính). Đặt nhà sứ quán (có hai tòa nhà, mỗi tòa 5 gian, linh lệ 20 người, phàm sứ giả các nước Chân-lạp, Xiêm-la đến đều ở đấy).

Tháng 8, định lệnh cấm kẻ cướp. Vua nghe ở dân gian có nhiều trộm cướp, quan quân cũng có người phạm tội ấy, dụ rằng: « Bọn này sở dĩ làm trộm cướp, một là người thống quản không biết nghiêm cấm bộ khúc của mình, hai là những cha anh không biết ngăn cấm con em, ba là hương trưởng không biết dò xét bọn du thủ du thực. Nếu không có phép nghiêm thì muốn ngăn trừ trộm cướp cho dân được yên thế nào được. Từ nay kẻ nào phạm tội ăn cướp, hễ là quân quân thì không kể thủ phạm hay tòng phạm, đều xử chém, cha mẹ vợ con cũng đều phải tội chết. Lại bắt tội đến người phân quản, xử 100 roi và xiềng sung địch phu. Dân thì chỉ giết kẻ chính phạm, hương trưởng và oa chủ đều bị tội liên can như tội phân quản. Người

https://tieulun.hopto.org

nào biết rõ mà tố giác đúng thực thì thưởng tiền 100 quan. Cha mẹ vợ con và hương trưởng oa chủ cũng những đồ dảng đi theo mà biết thú cáo trước thì được miễn tội, cũng thưởng như thế.

Sai các quân đóng chiến thuyền lớn hơn 40 chiếc, thuyền đi biển hơn 100 chiếc, lại sai các nha văn võ cùng các đạo thủ thuộc các dinh Trấn-biên, Trấn-định và Vĩnh-trấn đi lấy ván gỗ để nộp. Những dân phu lũy, sai phu và cục tượng các dinh, các đội nậu biệt nạp, thuộc binh các nha, cứ 40 người thì nộp ván đóng một chiếc sai thuyền, các đạo thủ (1) Long-xuyên 10 chiếc, Kiên-giang 3 chiếc, Trấn-giang 5 chiếc, Phú-quốc 8 chiếc.

Tháng 9, sai binh các đội Hùng-diệm và An-công chia làm hai phiên, mỗi tháng hai lần thay đổi. Kẻ nào phạm tội lấy cắp diêm tiêu lưu hoàng, từ 1 lạng trở lên, cai đội thì lấy quân pháp xử trị, binh thì xử 100 roi và sung quân. Ai biết mà tố giác thì thu tiền ở cai đội 100 quan để thưởng.

Cải bổ Hộ bộ Nguyễn Bảo Trí sang làm Lại bộ, Lại bộ Nguyễn Thái Nguyên làm Lễ bộ, Lễ bộ Nguyễn Đô làm Hộ bộ. Rồi ra lệnh cho các nha trong ngoài từ nay chương sớ tấu lên thì bản sớ dùng hai phong, một phong bản chánh, một phong bản phó, duy việc cơ mật thì dùng một phong, đều phải đưa qua Lại bộ trước rồi sau mới tấu lên.

Sai cai cơ vệ Hữu trực là Nguyễn Công Doanh giữ đạo Quang-uy, theo dân cư và địa thế cứ 10 nhà làm

---

1. Đạo thủ: Quan coi giữ một đạo.

https://tieulun.hopto.org

một ấp nhỏ, 50 nhà làm một ấp lớn, mỗi ấp có trưởng ấp, sai đặt xích hậu để phòng ngừa trộm cướp.

Vua đến đạo Hưng-phúc để xem xét hình thế đồn lũy, duyệt tướng sĩ Tiền quân, xong rồi về.

Xây bảo Thanh-sơn ở dinh Trấn-định (ở sông Ba-lai).

Lấy giám quân chưởng cơ Trung dinh là Nguyễn Hoàng Đức cai quản tướng sĩ Trung chi.

Lấy khâm sai thuộc nội cai cơ Tống Phước Ngoạn làm vệ úy vệ Hữu trực dinh Trung quân, Phạm Văn Đàn làm phó vệ úy, Võ Văn Chấn làm phó vệ úy vệ Hậu trực, thuộc nội cai đội Tống Viết Phúc làm vệ úy Ban trực tuyền phong tiền vệ Thần sách, Võ Văn Chất làm phó vệ úy, tổng binh cai cơ Cao Văn Lý làm phó vệ úy Ban trực tả, cai đội Hoàng Viết Toản làm phó vệ úy Ban trực hữu.

Mùa đông, tháng 10, đại duyệt tướng sĩ các dinh ở đồng Tập-trận.

Định lệ báo trộm cướp. Phàm các nhà bị mất trộm cướp phải làm hai bản đơn, quan công đường được báo thì phê bằng một bản, lưu án một bản, rồi tức thì phái lính đi truy nã, cuối tháng đều làm sớ tâu lên.

Miễn thuế ruộng cho đạo Long-xuyên, thuế thân thì cũng như dân các huyện.

Tha thuế thân sang năm cho dân sở Phú-quốc. Vua thấy xứ ấy đất hẹp dân nghèo, nên tha cho.

Hình bộ Ngô Hữu Hựu vì xử đoán ngục tụng không minh nên bị miễn chức; lấy tham mưu Nguyễn Văn Nghị làm Hình bộ.

Tha thuế thiếu về ruộng vườn bỏ hoang trong bốn dinh; sai quan công đường khám thực làm sổ để cho dân sở tại trưng.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Lấy Phan Văn Thúy làm phó sự cai đội Tuyển phong hậu vệ Thần sách. Thúy đầu theo giặc, mùa thu năm mậu thân theo về, cho lệ vào Hậu quân do Tôn thất Hội sai phái, đến đây mới có mệnh này.

Lấy khâm sai tổng nhung cai cơ Nguyễn Văn Đức làm chánh trưởng chi đạo Tiền du dinh Hậu quân, Nguyễn Văn Thanh làm phó trưởng chi, Nguyễn Văn Thư làm chánh trưởng chi Tiền chi, Võ Công Bửu làm phó trưởng chi, Phan Tiến Hoàng làm chánh trưởng chi Tả chi, Trần Lương Điện làm phó trưởng chi, Trần Quang Minh làm chánh trưởng chi Hữu chi, Nguyễn Văn Dương làm phó trưởng chi, Trương Tiến Bửu làm chánh trưởng chi Hậu chi, Phạm Văn Sủy làm phó trưởng chi, Phạm Tiến Tuấn làm chánh tiền hiệu Trung chi, Trần Văn Trung làm phó tiền hiệu.

Tháng 11, sai các quân thao diễn chiến trận. Vua nghe cai cơ Nguyễn Đình Đắc biết việc binh, sai đem trận pháp để huấn luyện cho quân sĩ.

Lấy khâm sai tổng nhung cai cơ Đoàn Ngọc Quyền làm chánh trưởng chi đạo Tiền du dinh Tả quân, Trần Viết Thành làm phó trưởng chi, Nguyễn Văn Tuấn làm chánh trưởng chi Trung chi, Lê Tiến Thanm làm phó trưởng chi, Võ Văn Cần làm chánh trưởng chi Tiền chi, Nguyễn Tiến Lượng làm phó trưởng chi, Nguyễn Văn Tịnh làm chánh trưởng chi Tả chi, Nguyễn Văn Thịnh làm phó trưởng chi, Nguyễn Văn Hưng làm chánh trưởng chi Hữu chi, Võ Tiến Đầu làm phó trưởng chi, Đoàn Cảnh Cư làm chánh trưởng chi Hậu chi, Phùng Văn Tiêm làm phó trưởng chi, Trần Văn Tín làm chánh trưởng chi đạo Tiền du dinh Tiên phong, Nguyễn Khoa làm phó trưởng chi, Mạc Văn Tô làm

https://tieulun.hopto.org

chánh trưởng chi Tiền chi, Phạm Văn Nho làm phó trưởng chi, Nguyễn Văn Thành làm chánh trưởng chi Tả chi, Mai Văn Hiên làm phó trưởng chi, Trần Văn Lan làm chánh trưởng chi Hữu chi, Nguyễn Văn Biện làm phó trưởng chi, Hồ Đức Vạn làm chánh trưởng chi Hậu chi, Lê Công Hanh làm phó trưởng chi, Lê Văn Loug làm chánh tiền hiệu Trung chi, Lương Văn Ba làm phó tiền hiệu.

Nước Tà-ni (biệt danh nước Chà-và) sai sứ đến hiến sản vật địa phương và xin quân giúp đánh Xiêm-la.

Vua cho rằng nước ta cùng nước Xiêm tình nghĩa láng giềng vốn hậu, nên khước từ phẩm vật mà bảo về, nhân viết thư báo cho nước Xiêm, người Xiêm cảm tạ.

Cấm chọn tiền. Phàm quan thu thuế và chợ búa đổi chác, đồng tiền không kể sứt mẻ, hễ còn có thể xâu lại được đều cho thông dùng, ai chọn bỏ bị tội (quan, quân, dân phạm cấm đều đánh 50 roi, quan thì xử biếm bãi, quân thì sung hỏa đầu [làm bếp] một năm, dân thì đóng xiêng sung dịch phu một năm, phụ nữ thì sung phường giã gạo một năm, ai tố cáo đúng thực thì thu tiền ở kẻ phạm 10 quan mà thưởng cho. Kẻ nào vu cáo thì bị phản tọa).

Định lệ lên phiên xuống phiên cho các quân. Vua thấy quân sĩ theo việc chinh chiến đã lâu, nghĩ muốn cho nghỉ ngơi, sai chia làm ba phiên, mỗi tháng thay đổi một lần, cứ một phiên lên ứng trực thì hai phiên xuống nghỉ ngơi.

Sai dinh Trấn-biên đặt mua đường cát, mỗi năm lấy 10 vạn cân làm hạn, cứ số đường 100 cân thì phát trước tiền công cho 10 quan. Đến ngày nộp đường cho nhà nước thì theo giá chợ mà cấp thêm, để sắn mà đổi cho người Tây-dương lấy đồ binh khí.

https://tieulun.hopto.org

Hạ lệnh các hàng quan lại, binh lính, thợ thuyền theo quê quán mà ghi vào sổ, văn từ sáu bộ cho tới công đường bốn dinh, võ từ chưởng cơ, trưởng chi, trưởng hiệu, chánh phó vệ úy, hoặc chính quán hoặc ngụ quán, ở thôn ấp nào, đều có tờ truyền ; ty lại và binh lính thời do sở quản cấp phó ; đều phải chua rõ tên tuổi quê quán để gởi về cho hương trưởng sở tại chép vào sổ dân. (Phàm biên binh các quân dinh thì do quan chưởng dinh cấp ; các thuyền ty đội nậu tinh binh thuộc bốn dinh thì do quan công đường cấp ; Văn giáp, Võ giáp, các hầu thuyền Trung hầu, Tả hầu, Hữu hầu, các thuyền ty đội nậu Bả cái, Thủ kiện, Nội mã, Tả mã, Hữu mã, Nội-phủ công tôn, công tử, tôn thuộc, triều hạ, Thuyền bàn, Mộc dinh thì do Binh bộ cấp ; hàn lâm chế cáo, thị thư, trí bạ tàu, Chiếm hậu ty lại, lão thuyền, đội Tiểu hầu thì do Hộ bộ cấp ; tượng ty các cục ở Chính dinh thì do quan trí Đồ gia cấp ; còn những người không điền sản và không cha mẹ anh em vợ con mà mạo ghi quê quán thì cho hương trưởng chua rõ ở trong đơn, kẻ nào trốn thì miễn bắt ; nếu có kẻ lậu sổ thì nã bắt giải trị tội).

Tháng 12, đắp bảo Đồng-môn dinh Trấn-biên.

Lấy vệ úy vệ Hổ oai dinh Trung quân là Hoàng Tiến Thanh làm lưu thủ Vĩnh-trấn, Hàn lâm viện Lễ Phúc Diễn làm cai bạ Trấn-định, Trần Mậu Khánh làm ký lục.

Bọn tù trưởng phản nghịch ở Ba-xắc nổi dậy, xâm phạm thành Trấn-di. Trước là khi Ốc-nha Ốc đã bị giết, sai Già-lri Giáp giữ đất ấy, đến đây Giáp về Nam-vang, dư đảng của Ốc lại họp quân quấy rối biên thùy,

https://tieulun.hopto.org

thủ bảo Tống Phước Khoa không thể chống được. Vua sai Tôn thất Hội và Nguyễn Văn Trương đem binh thuyền đánh dẹp yên, bèn đặt một bảo lớn ở Bãi Xau (Xao châu, ở phía bắc cửa biển Mỹ-thanh), phái quân đến phòng giữ, để tựa nhau với thành Trấn-di.

Truy lục chiến công.

Dụ rằng: « Thưởng để đền công, đó là lễ thường của nhà nước. Nghĩ tới tướng sĩ các dinh của ta, đi theo đánh trận, từ Mỹ-lung cho đến Ba-lai, Tinh-phu, trăm trận khó nhọc, cũng đã siêng năng. Người xưa đối với trâu ngựa còn không quên công khó nhọc ngày trước, huống chi là đối với tướng sĩ. Vậy lần này hễ ai dũ dự có chiến công, quan chưởng lãnh phải ghi hết vào sổ tâu lên, người sống thì gia phong, người chết thì truy tặng, để đền công lớn ».

Định lệ thuế thuyền nghề cá. (Thuyền trong lòng rộng 6 thước trở lên là hạng nhất, tiền thuế 10 quan; 5 thước trở lên là hạng nhì, tiền thuế 7 quan 5 tiền; 3, 4 thước trở lên là hạng ba, tiền thuế 5 quan).

Định lệnh bắt trộm cướp. Dụ rằng: « Muốn bón lúa tốt trước hết phải làm cỏ. Muốn yên dân phải trừ bọn hung bạo. Vừa rồi nghe lũ côn đồ cướp của bắt người, làm hại dân ta. Các ngươi, quan công dưỡng các dinh, là thành lũy của một phương, ngăn trộm yên dân, chức phận ấy ở đâu? Vậy nay hạn trong hai tháng phải bắt được bọn gian giải trị, truy thu tang vật trả dân, ngoài hạn đó mà không bắt được thì phải đền ».

Ban thưởng mũ áo và tiền cho tướng sĩ dinh Tiền quân. (Chưởng dinh Lê Văn Quân áo bào gấm và mũ đai một bộ, thuộc tướng chánh phó trưởng chi, trưởng

https://tieulun.hopto.org

hiệu 42 người, áo dài sa mỗi người một cặp, quần nhiễu mỗi người một chiếc. Ngoài ra, 2 000 quan tiền, 30 tấm lua, 20 tấm trừu nam, phàm biền binh theo đi Vọng-các và có dự chiến công ở Mỹ-lung, Ba-lai, Bát-tiên đều được chia cấp).

Canh tuất, năm thứ 11 [1790] (Thanh Càn-long năm thứ 55), mùa xuân, tháng giêng, lấy vệ úy vệ Tiền trực Trung quân là Trương Phúc Luật làm vệ úy vệ Hổ oai, phó vệ úy vệ Hổ oai Nguyễn Văn Luật làm vệ úy vệ Tiền trực.

Lấy khâm sai chưởng cơ Nguyễn Văn Nghĩa làm hiệu úy Hữu chi Trung quân, cai cơ Vũ Văn Lượng làm hiệu úy Tả chi, Vũ Văn Sĩ làm phó hiệu úy, Nguyễn Hoàn làm hiệu úy Hậu chi, Tôn thất Trung làm phó hiệu úy Trung chi, Phan Tiến Quí làm phó hiệu úy Tiền chi.

Quân thuyền Sùng nhất thuộc Tiền quân xuống làng quấy rối, dân kiện. Vua hạ lệnh giao Lê Văn Quân xét xử, và dụ rằng: « Tướng quân ở ngoài, triều đình dựa làm thành lũy, phải nên ngăn cấm bộ khúc, cho yên lòng dân. Cái việc ngày nay xảy ra [ta đối với khanh] cũng như việc Tống Thái tổ đối với Hàn-siêu (1). Khanh có thể không nghĩ sao? ».

Cấm quân dân mang binh khí riêng.

---

1. Tống Thái tổ dùng Lý Hàn-siêu làm chức binh mã ở Quan-nam. Bị dân kiện vì tội ép con gái nông dân làm vợ lẽ và vay tiền không trả. Việc ấy Tống Thái tổ một mặt giải thích cho dân, một mặt bảo Hàn-siêu phải cho con gái dân về và trả nợ dân rồi tha tội cho, vì Hàn-siêu là người có công lớn trong việc đánh giặc Khiết-đan.

https://tieulun.hopto.org

Nước Tam-hoạt sai sứ thần là Giáp-tất-đan Điển-hòa đến hiến đồ binh khí, khi sứ trở về, vua gởi cho quốc trưởng [nước ấy] một cái tàn vàng và một vạn cân gạo.

Sai Lê Văn Quân phải đi dò thăm tình hình giặc Tây-sơn động tĩnh thế nào. Quân tâu rằng: « Nếu nay bọn giặc thừa lúc thuận gió vào cướp, thì sợ bọn hoang man miền thượng đạo nổi lên quấy rối sau lưng, xin đóng bộ binh ở Quang-hóa và đặt thủy sư ở Hưng-phúc để đề phòng việc không ngờ. Đợi khi cuối mùa gió bấc quân giặc không dám đời xa sào huyệt thì sai một đại tướng đem trước quân thủy và quân bộ thẳng tới Bình-thuận và Bình-khang thiết lập đồn lũy, mộ dân làm lính để liên lạc ứng tiếp với nhau, giặc có đến cũng không làm gì được ».

Vua dụ rằng: « Tướng quân lo xa, cũng hợp ý ta, duy khéo dụng binh, không để cho giặc biết manh mối thì mới giữ phần thắng được. Nay Hưng-phúc là nơi ở liền với giặc, quân chưa hoạt động mà giặc đã biết trước, đó không phải là dắc kế. Hãy nên dò kỹ tình hình giặc rồi sau đặt phòng bị thì cũng không muộn. Đến như hai phủ Bình-thuận, Bình-khang thì dân bị lầm than đã lâu, sầu khổ buồn rầu, nay lại cho tướng sĩ tới đó đóng đồn, lâu ngày sẽ sinh tệ, không khỏi nhờ cậy lương tiền của dân và xua dân đi làm phu dịch, thế cũng như nước thêm sâu lửa thêm hừng, sao gọi là quân vương giả được? Vậy hãy thong thả tính đại cử để lấy toàn thắng. Quân đi tới đâu không phạm của dân mảy may. Lấy được một thước đất là đất của ta, về được một người dân là dân của ta, thì hết thảy nhân dân trong chín phủ hẳn đều khua tay vẫy cánh,

https://tieulun.hopto.org

tranh nhau giết giặc, như thế thì lấy lại non sông cũ có thể hẹn ngày được vậy ». Bèn triệu Quân về để bàn định kế hoạch tiến đánh.

Dựng nhà kho tạm ở bảo Ba-lai, thu chứa thóc thuế phủ Bình-an dinh Vĩnh-trấn để phòng cấp phát.

Tháng 2, hạ lệnh cho bốn dinh sửa lại sổ tiêu bạ (1). (Trong sổ liệt đủ họ, tên, tuổi, quê quán các hạng dân. Quan quân thì ghi riêng ở sau sổ). Lại ra lệnh cho những người Đường [Hoa kiều] thuộc các tỉnh Quảng-đông, Phúc-kiến, Hải-nam, Triều-châu, Thượng-hải ngụ ở trong hạt, mỗi tỉnh đặt một người cai phủ và một người ký phủ, rồi chiếu theo số hiện tại, hoặc làm binh hoặc làm dân, làm thành hai sổ do Binh bộ và Hộ bộ phê chữ lâm bằng. Hương trưởng sở tại nếu dám ẩn lậu một người thì đánh 100 roi và sung dịch phu 3 năm.

Thưởng tướng sĩ dinh Hậu quân. (Tiền 2.000 quan, lụa 30 tấm, trừu nam 20 tấm, phàm người theo đi Vọng-các và dự có chiến công ở Mỹ-lung, Tinh-phụ, Bát-tiên đều được chia cấp).

Định rõ lệnh cấm đánh bạc. Phàm quan quân dân thứ, si phạm cấm thì cho hương trưởng sở tại bắt giải trị tội, cấp thưởng như lệ. Nếu vì tình mà dung tàng bị người tố giác thì hương trưởng bị đánh 50 roi, sung dịch phu 6 tháng, lại thu 50 quan tiền để thưởng cho người cáo giác.

Lấy tức trực cai đội Nguyễn Đức Xuyên làm thuộc nội cai đội, suất lãnh sáu đội Tức trực trung, thuộc nội cai cơ Tống Phước Ngọc quản đội Tiểu sai.

---

1. Tiểu bạ : Cũng gọi là sổ tiểu sai, như sổ hộ tịch.

https://tieulun.hopto.org

Lấy khâm sai đô đốc đinh Hữu quản là Nguyễn Kế Nhuận làm phó tướng Tiền quân.

Sai đạo thủ các đạo Quang-hóa, Đồng-môn, Ba-can, Băng-bọt lấy nộp ván gỗ để đóng thuyền đi biển.

Lấy lưu thủ Trấn-định là Nguyễn Đạo quản Hữu chi đinh Tả quản, cai cơ quản cơ Hậu thủy là Nguyễn Đức Thiện làm lưu thủ Trấn-định.

Thao diễn các quân ở đồng Tập-trận.

Tháng 3, lấy chưởng cơ Thủy dinh Trung quân là Hồ Văn Lân quản cơ Hữu thủy, cai cơ Nguyễn Thoan quản cơ Hậu thủy, bảo hộ Nguyễn Văn Nhân quản cơ Tả thủy.

Lấy tham mưu Võ Tiến Sinh làm khâm sai tham mưu đinh Trung quân, thuộc nội cai đội Nguyễn Văn Thịnh làm phó hiệu úy Tuyển phong hậu vệ Thần sách.

Ngày kỷ sửu, đắp thành đất Gia-định. Vua thấy thành cũ ở thôn Tân-khai chật hẹp, bèn mở rộng thêm. Du rằng: « Vương công giữ nước, tất phải đặt nơi hiểm yếu trước. Nay đất Gia-định mới thu phục, cần sửa thành trì cho bền vững để chỗ ở được vững mạnh ». Bấy giờ mới huy động quân dân để khởi đắp, hẹn trong mười ngày đắp xong. Thành đắp theo kiểu bát quái, mở tám cửa, ở giữa là cung điện, bên tả dựng nhà Thái miếu, phía sau miếu là kho tàng, bên hữu đặt cục Chế tạo, chung quanh là nhà trạnh cho quân túc vệ ở. Giữa sân dựng kỳ đài ba tầng, trên làm tòa vọng đẩu (1) bát giác, ban ngày kéo cờ, ban đêm thì kéo đèn làm hiệu lệnh

1. Vọng đẩu : Đài có lan can hình như cái đấu để trông xa. Có nóc thì gọi là vọng lâu.

https://tieulun.hopto.org

cho các quân. Thành xong, gọi tên là kinh thành Gia-định. Thưởng cho quân dân hơn 7.000 quan tiền (Tám cửa thành đều xây bằng đá ong, phía nam là cửa Càn-nguyên và cửa Ly-minh, phía bắc là cửa Khôn-hậu và cửa Khảm-hiểm, phía đông là cửa Chấn-hanh và cửa Cấn-chỉ, phía tây là cửa Tốn-thuận và cửa Đoài-duyệt. Ngang dọc có tám đường, đông sang tây dài 131 trượng 2 thước, nam sang bắc cũng thế, cao 13 thước, chân dày 7 trượng 5 thước. Phía ngoài thành là hào, hào rộng 10 trượng 5 thước, sâu 14 thước, có cầu treo bắc ngang. Chu vi ngoài thành là 794 trượng. Ở ngoài là đường phố chợ búa, dọc ngang la liệt đều có thứ tự. Hai bên đường quan đều trồng cây thích nghi, gọi là đường thiên lý).

Dựng Hậu điện để phụng sự quốc mẫu. Dựng Phương điện [điện vuông], điện Kim-ấn, điện Kim-hoa và gác Triêu-dương.

Vua chăm làm mọi việc, suốt ngày không lúc nào rỗi. Sai Thị thư viện sung chức khởi cư chú (1), phàm vua làm công việc gì đều chép hết.

Định lễ tiết Chính đán và Đoan dương. (Ngày ấy vua đến Thái miếu làm lễ, rồi đến Hậu điện chúc mừng, lễ xong, vua ngự ở điện, bầy tôi chầu mừng).

Giặc Tây-sơn Nguyễn Văn Huệ sai người sang chầu nước Thanh. Đầu là Huệ đã đánh bại quân Thanh, lại xưng tên là Nguyễn Quang Bình mà cầu phong với nhà Thanh. Vua Thanh cho, lại yêu cầu vào chầu. Huệ lấy

---

1. Khởi cư chú: Chức quan ghi chép những lời nói việc làm của vua.

https://tieulun.hopto.org

người cháu gọi bằng cậu là Phạm Công Trị, nét mặt giống mình, sai đi thay, khiến cùng đi với bọn Ngô Văn Sở và Phan Huy Ích. Vua Thanh thẹn vì thua trận, nên cũng nhận cho qua, ban cho rất hậu. Huệ tự lấy làm đắc chí, càng ngông càn lắm.

Mùa hạ, tháng 4, lấy Lưu Thiên Hựu làm việc Binh bộ. Sai chưởng Tiền quân Lê Văn Quân lĩnh quân thủy quân bộ hơn 6.000 người tiến lấy Bình-thuận. Đầu là Quân từ Bà-rịa vào yết kiến, chủ trì bàn việc xuất quân. Nguyễn Bảo Trí và Tống Phước Đạm đều phụ theo. Chỉ có Nguyễn Văn Thành cho rằng đất Gia-định mới khôi phục, dân tâm chưa bền chắc, phòng thủ chưa chu đáo, mà Bình-thuận là nơi tứ chiến, lấy được tuy dễ mà giữ được rất khó, không bằng ta nuôi oai chứa sức để đợi thời cơ mới là kế hay vạn toàn. Cuối cùng vua theo lời bàn của Quân, bèn sai Tiền phong đinh Võ Tánh đem binh thuyền sở bộ đi trước, Nguyễn Văn Thành làm phó, theo sự tiết chế của Quân. Lại lấy hàn lâm Chiêu (không rõ họ) làm khâm sai tán lý, giữ quân chỉnh, hiệp đồng điều bát tướng sĩ Tiền quân. Khi ra đi, vua bảo Quân rằng: « Việc đánh giặc Tây-sơn ủy cả cho khanh, cốt bình định được giặc, yên họp được dân. Đi lần này là để cứu nhân dân một phủ Bình-thuận cho khỏi lầm than, khiến có thể ra vào thông thương được mà nhờ lợi cá muối để sung việc chi dùng cho quân và dân mà thôi, chớ nên thừa thắng đuổi dài, vào sâu đất hiểm. Bọn giặc hoặc biết quân ta còn ít mà đem hết quân đến đánh vào lúc không ngờ thì ta không khỏi thương uy bị nhục. *Luận ngữ* nói: « Tới việc nên sợ, khéo mưu mới thành », đó là điều chủ yếu trong việc hành quân, khanh nên cẩn thận ». Nhân cho 10

https://tieulun.hopto.org

cây gấm hồng, hơn ba chục bộ áo chiến, sai đem đến quân thứ để sẵn mà thưởng cấp.

Vua lại nghĩ Quân với Tánh không ưa nhau, hoặc khi lỡ việc, bèn với Thành dặn rằng: « Hai người này nếu có chuyện đi đồng thì nên khéo điều đình, công và lỗi của ngươi cũng giống như Quân đó ». Thành lạy vâng mệnh

Sai cai cơ quản Ban trực tả là Phạm Văn Nhân và cai đội quản Ban trực tiền là Tôn thất Huyên đem quân giữ Bà-rịa.

Lấy khâm sai cai cơ Tiền quân là Lê Văn Lân giữ đạo Hưng-phúc, Cao Văn Cửu giữ đạo Đồng-môn, Đặng Văn Trinh giữ cửa biển Tắc-khái, Võ Văn Kế giữ thượng đạo Hưng-phúc, Đỗ Văn Thịnh giữ hai đạo Lý-lê và Xích-lam, Tạ Văn Nhuệ giữ đạo Vũng-tàu.

Ra lệnh cho quan công đường bốn dinh, phàm các tổng xã thôn phường trong hạt, cứ dân số từ 40 người trở lên thì chọn đặt một xã trưởng, hầu lãnh bằng thị chữ son, lại cấp cho một người khinh phu; nơi nào không đủ số ấy thì tạm cấp văn bằng.

Lấy Ốc-nha Kê (người Chân-lạp) làm ốc-nha-nhâm-lịch, coi phủ Ba-xắc, thu thuế hoa chi (1) của người Đường [Hoa kiều], cho theo đạo Trấn-di sai khiến việc công.

Ra lệnh thợ rèn, thợ sùng, thợ bạc, phàm thuộc về Nhà đồ thì chia làm hai phiên, thuộc về bốn dinh thì chia làm bốn phiên, cứ mỗi tháng đổi phiên một lần.

Sai khâm sai chưởng cơ dinh Trung quân quản đạo Toàn-lũng là Trần Công Dẫn (người Thanh) cai quản

---

1- Thuế hoa chi: Thuế sòng bạc.

https://tieulun.hopto.org

người Đường [Hoa kiều] mới cũ ở các tỉnh, người nào đã làm lính ở các chi hiệu thì cho rút hết về, làm sổ phung nộp.

Quân ta tiến đánh được Phan-rí. Lê Văn Quân mới đến, khiến Nguyễn Văn Thành đem quân tiến trước đến Hác-trâm (tên đất) để chặn đường giặc chạy, rồi cùng Võ Tánh chia đường đánh giặc. Đô đốc giặc là Đào Văn Hổ rút lui. Thành đón đánh được, bèn thu phục được Bình-thuận. Nghe tin thắng trận, vua dụ rằng: « Quân ta mới đánh một lần giặc đã lui chạy, thực đáng khen. Nhưng đạo làm tướng chớ cậy được mà khinh giặc. Cần phải đánh giữ cho đàng thì mới giỏi. Phủ Bình-thuận đã thu phục được, nên xem đất cấm đồn, chiêu an dân thứ, để thỏa lòng ta ».

Rồi Quân nhặt được thư của giặc nói rằng lòng nhung cai cơ Nguyễn Văn Dực và Nguyễn Văn Lợi ngầm thông với giặc, Quân đem việc tâu lên. Vua bảo rằng: « Đó là mưu phản gián của giặc, bọn Dực trung hành hẳn không chi khác, ngươi đừng nên ngờ ».

Nhân sai đem cho bọn Dực mỗi người một chiếc áo chiến.

Tháng 5, kén bổ phủ binh ở các dinh quân. Vua muốn làm chính sách « ngụ binh ư nông ». Trước hết khiến các nhân viên và quân lính các chi hiệu đội thuyền thuộc các dinh quân thủy bộ, do quan sở quản kén lựa cho tinh tử trưởng chi đến đội trưởng để định làm thực số, người nào không được kén thì cùng với thuộc binh các nha mà biệt tinh biệt nạp (tính riêng nộp riêng), bổ hết về các địa phận để liên lạc với nhau; lại sai quan chia đi kén lựa, chọn những người tinh

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

nhanh mạnh khỏe đặt làm phủ binh bổ vào các chi hiệu đội của các dinh quân; nếu không đủ ngạch thì lấy phủ binh ngạch cũ và dân đinh sung bổ vào. Khi không việc thì về làm ruộng, mùa màng xong thì tập võ, có việc thì gọi ra. (Năm dinh Trung quân, Tả quân, Hữu quân, Hậu quân, Tiên phong, mỗi dinh đều là 5 chi, mỗi chi 5 hiệu, mỗi hiệu 3 đội, mỗi đội 4 thập. Trung quân thủy dinh gồm 5 thuận chi, mỗi chi 3 hiệu, mỗi hiệu 2 đội, mỗi đội 5 thập; 5 khuông hiệu và 5 dực hiệu, mỗi hiệu 3 đội, mỗi đội 5 thập. Chi đặt chánh phó trưởng chi, hiệu đặt chánh phó trưởng hiệu, đội đặt cai đội, thập đặt đội trưởng, đều một người. Trung quân thì ghi sổ thuộc dinh Phiên-trấn; Tả quân thuộc tổng Kiến-đăng dinh Trấn-định và tổng Bình-yên dinh Vĩnh-trấn; Hữu quân thuộc tổng Kiến-hưng dinh Trấn-định; Hậu quân thuộc hai tổng Bình-dương và Tân-an dinh Vĩnh-trấn; dinh Tiền phong thuộc tổng Kiến-hòa dinh Trấn-định. Duy dinh Tiền quân thì đương bận việc chinh chiến, chưa kịp kén bổ). Những viên quân lạc tòng kén được thì cho quan sở quản làm sổ riêng, không ở trong lệ tuyển. Rồi sắc rằng phàm nhà nào bốn anh em ruột hoặc có ba người tòng quân, thì do Binh bộ xét thực, cho một người được miễn binh dịch dao dịch để ở nhà nuôi cha mẹ.

Lấy chưởng cơ giám quân Trung dinh quản Trung chi là Nguyễn Hoàng Đức cho quản tướng sĩ dinh Hữu quân, phó hiệu úy Trung chi là Tôn thất Trung làm phó tướng Hữu quân, khâm sai chưởng cơ quản Tiên phong đạo Thủy dinh Trung quân là Nguyễn Văn Trương làm giám quân Trung dinh, khâm sai cai cơ quản Trung chi là Hoàng Văn Điểm làm phó trưởng chi Trung chi.

https://tieulun.hopto.org

Lấy chưởng cơ Thủy dinh Trung quân là Hồ Văn Lân quản Trung thuận chi, bảo hộ Nguyễn Văn Nhân quản Tả thuận chi, cai cơ Nguyễn Văn Huấn quản Tiền thuận chi, Nguyễn Văn Nhân quản Hữu thuận chi, Nguyễn Hoan quản Trung khuông hiệu, Nguyễn Công Nga quản Tiền khuông hiệu, Phan Văn Đồng quản Tả khuông hiệu, Nguyễn Hữu Chính quản Hữu khuông hiệu, Hoàng Văn Quý quản Hậu khuông hiệu, Nguyễn Thoan quản Trung dực hiệu, Nguyễn Bình quản Tiền dực hiệu, Nguyễn Hữu Nghị quản Tả dực hiệu, Nguyễn Văn Linh quản Hữu dực hiệu, Nguyễn Văn Châu quản Hậu dực hiệu.

Lê Văn Quân đã lấy lại Bình-thuận, bàn muốn sai Nguyễn Văn Thành tiến lấy Diên-khánh, Võ Tánh đóng ở Ba-ngòi [Tam-độc] để tiếp ứng. Thành cho rằng thế chưa làm được, cãi lại. Quân giận nói: «Trái lệnh thì chém». Thành nói: «Thành bại ở trong quân, Thành cũng dự phần trách nhiệm, dù chết cũng không dám nghe lệnh». Quân bất đắc dĩ sai Thành giữ Chợ-mơ [Mai thị], Tánh giữ Phan-ri, mà tự dẫn quân đời đóng ở Phan-rang, chia sai thuộc tướng đặt ba đồn ở Nha-phân, Mai-nương (đều là tên đất) để giữ.

Tháng 6, lấy chánh trưởng chi Tiền chi Hậu quân là Nguyễn Văn Thư làm phó trưởng Hậu quân, cai cơ Nguyễn Văn Viện làm chánh trưởng chi Tiền chi.

Lấy chưởng cơ Nguyễn Văn Nghĩa hành chức lưu thủ Trấn-biên. Vì lưu thủ Phùng Văn Nguyệt theo Lê Văn Quân đi Bình-thuận đánh giặc, cho nên lấy Nghĩa để thay.

Tướng giặc là bọn đô đốc Hồ Văn Tự, Nguyễn Công Thái và tham tán Từ Văn Tú từ Diên-khánh đem hơn

https://tieulun.hopto.org

9.000 quân giặc, thủy binh đậu ở cửa biển Phan-rang, bộ binh đánh hãm Nha-phân và Mai-nương. Lê Văn Quân ít binh không địch nổi, tướng sĩ chết và bị thương rất nhiều, bèn vỡ tan. Quân lui về Ỷ-na (tên đất) chạy thư cáo cấp. Đâu là vua thấy Bình-thuận đã lấy lại được, bèn với Võ Tánh và Nguyễn Văn Thành đem binh thuyền về mà để quân ở lại giữ. Giữa đường Thành nghe tin quân thua, kéo Tánh cùng trở lại, Tánh không quay lại, cứ đi. Kịp tin báo đến, vua tức thì dụ cho Nguyễn Văn Thành đem quân trở lại cứu ứng, lấy Phạm Văn Nhân làm phó Tiền phong dinh, hiệp với Võ Tánh đem quân tiến theo và dụ Quân rằng: "Được thua là việc thường của nhà binh, khanh nên khuyến khích sĩ tốt, bền giữ lấy thành để đợi, viện binh sẽ tới. Đừng vì một trận thua mà nhọc lòng để phụ lòng trẫm."

Vua thân đem thủy quân ra cửa biển Tắc-khái, sai bọn Tôn thất Huy, Tôn thất Hội và Tống Phước Đạm ở lại giữ Gia-định.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHẤT KỶ

QUYỂN V

THỰC LỤC VỀ THẾ TỔ CAO HOÀNG ĐẾ

Canh tuất, năm thứ 11 [1790], mùa thu, tháng 7, Lê Văn Quân cùng Nguyễn Văn Thành giữ thành Phan-ri, giặc đem hết quân đến vây. Quân dâng biểu xin thêm quân.

Vua lại sai Nguyễn Hoàng Đức, Nguyễn Văn Trương, Võ Văn Lượng đem quân sở bộ đến cứu viện.

Thuyền vua tiến đóng ở cửa biển Cần-giờ, sai chạy dụ cho các tướng rằng: « Các ngươi liệu coi thế giặc có thể đánh được thì nên gắng sức cùng lòng mà đánh cho giặc mảnh giáp không còn, để rửa hổ thua trận ngày trước. Nếu thời cơ chưa có thể thì hãy nên bền giữ đợi đại binh sách ứng. Vả các tướng hòa nhau là phúc cho nhà nước, dẫu giặc lớn cũng có thể đánh vỡ, huống chi là giặc nhỏ ! ».

Binh bọn Võ Tánh và Nguyễn Hoàng Đức đến Phan-ri, chia đường đánh giặc. Lê Văn Quân và Nguyễn Văn Thành cũng mở cửa thành ra đánh. Từ sáng đến chiều, trong ngoài giáp đánh, giặc chết và bị thương nhiều, bèn lui giữ thành Phan-rang. Quân tiến binh tới lũy

https://tieulun.hopto.org

Chàm [Lam-lũy], đem tình trạng tâu lên. Vua nói rằng: « Quân giặc dầu có thua một chút, thế tất lại trở lại. Nếu cầm cự thì đến mùa gió bấc, vận chở không tiện, chi bằng xếp giáp nghỉ quân, rồi sẽ tính cuộc sau ». Bèn dụ các tướng rút quân về, lưu tán lý Chiêu Hiệp công cai cơ Nguyễn Văn Tánh giữ thành Phan-ri, Lê Văn Quân về giữ thành Hưng-phúc. Rồi vua trở về Gia-định.

Lấy Võ Bá Diên làm khâm sai Trung dinh tham tán quân cơ (Diên người Bắc-hà).

Sai cai cơ Nguyễn Đình Đắc đi dò tình hình Bắc-hà. Mùa hạ năm kỷ dậu [1789], vua nghe tin người Thanh đem quân Lưỡng Quảng vì nhà Lê mà đánh giặc Tây-sơn, bèn sai sứ thần là bọn Phan Văn Trọng và Lâm Đề mang thư sang Thanh và đem 50 vạn cân gạo giúp lương cho quân. Gặp bão đắm cả ở biển lâu không nghe tin tức. Đến đây nghe tin quân Thanh bị giặc đánh bại, đã không đánh lại mà còn phong cho [giặc]. Vì vậy mới sai Đình Đắc đi dò tin tức vua Lê, nhân tiện chiêu dụ những hào kiệt Bắc-hà.

Những tổng nhung, thống binh, cai cơ, cai đội các dinh quân bỏ về các địa phận, thẹn với binh lính, không chịu tới-quân. Vua bèn vời hết đến hỏi, ai còn có thể gắng sức làm việc thì đều ban cấp tiền lương, cho ở chầu hầu, tùy tài lục dụng, ai già yếu muốn về điền lý nghỉ ngơi thì cũng cho.

Ra lệnh cho hai dinh Trấn-biên và Phiên-trấn mộ người lập các nậu biệt nạp (Nậu dầu rái (1), mỗi người mỗi năm nộp 8 vò; nậu dầu trám, mỗi người nộp 800

---

1. Dầu rái: Chữ Hán là mãnh hỏa du, bắt lửa rất mạnh.

https://tieulun.hopto.org

cân, đèn nến lớn mỗi người nộp 1 cây dài 4 thước, lưng tròn 1 thước 2 tấc, nến nhỏ 40 cây; nậu mây sắt mây nước, mỗi người nộp 14.000 sợi, mỗi sợi dài 7 thước, bề ngang 3 phân; nậu lá buôn, mỗi người 4.000 lá; nậu buồm lá, mỗi người 80 bó; thuế thân thì nộp theo lệ thường, dao dịch đều miễn).

Tháng 8, tha thuế thân và dao dịch hai năm cho Bình-thuận.

Định rõ lệnh khuyến nông. Dụ rằng: « Việc gốc của thiên hạ là làm ruộng, không thể hoãn được. Nay giặc giã mới yên, thuế má chưa đủ, quan công đường các dinh nên khuyên bảo các phủ binh và dân làng trong hạt hết sức chăm nom ruộng nương, đừng nên lười biếng. Người siêng năng làm ruộng thì dao dịch đều miễn; nếu quan quản suất và xã trưởng dám bắt người làm việc riêng thì có tội. Ngày lúa chín, quan điền tuấn đến khám số thu hoạch, so với năm trước thêm bớt thế nào thì tâu lên ».

Ra lệnh cho các vệ đội dinh Trung quân chia làm hai phiên, một phiên ứng trực, một phiên nghỉ ngơi, mỗi tháng đổi một lần.

Lấy cai bạ Phiên-trấn là Trần Hiếu Liêm hành việc Hộ bộ.

Lấy khâm sai thuộc nội cai cơ Hoàng Đăng Diệu làm hiệu úy Hậu chi Trung quân, Trương Phúc Luật làm vệ úy vệ Long võ, Hoàng Văn Khánh làm vệ úy vệ Hổ oai, Nguyễn Hiên làm phó vệ úy vệ Tiền trực, Lê Công Cúc làm phó vệ úy Ban trực hậu vệ Thần sách, Nguyễn Văn Hựu làm phó vệ úy Ban trực tuyên phong tiền, Trương Phúc Dĩnh làm phó trưởng chi chi Hậu thuận,

https://tieulun.hopto.org

Lấy thuộc nội cai cơ quản đội Tiểu sai là Tống Phước Ngọc cho quản các đội thuyền Bả cái (1). Nội mã nhất, Nội mã nhị, Tả mã, Hữu mã, Tiểu hầu, Bả lệnh (2).

Sai các đạo thủ làm sổ quản dân trong hạt. Lại ra lệnh cho các tổng xã thôn phường bốn dinh, phàm tăng ni đạo đồng các chùa chiền đều phải ghi vào sổ, do quan công đường phụng nộp, để biết rõ số nhiều ít.

Vua thấy những đường sông bốn dinh có nhiều ngả, bọn trộm cướp thường tụ họp để cướp bóc, bèn sai biền binh các chi hiệu các dinh quân chia đặt đồn để giữ những nơi hiểm yếu, ngày đêm tuần phòng ngăn bắt. Từ đó trộm cướp im hơi, nhân dân nhờ được yên ổn.

Năm ấy gạo cao dân đói, tha nửa số thóc thị nạp (3) cho dân bốn dinh, lại phát thóc gạo bán và cho vay. (Hai dinh Trấn-định và Vĩnh-trấn mỗi dinh bán cho dân 5.500 hộc thóc, đạo Long-xuyên cho vay 500 hộc thóc phủ Ba-xắc bán 300 phương gạo). Duy ở Phú-quốc đói lắm, phát chẩn cho 500 hộc thóc.

Tháng 9, lấy khâm sai thống nhung cai cơ là Nguyễn Văn Tường làm vệ úy vệ Hữu trực Trung quân.

Giáng Võ Tánh là khâm sai tổng nhung chưởng cơ Tiền phong dinh làm khâm sai tổng nhung cai cơ, vẫn quản tướng sĩ dinh Tiền phong. Tánh hay vì tình riêng che chở người cho nên bị giáng.

---

1. Bả cái : Mang lọng.
2. Bả lệnh : Cầm lệnh.
3. Thị nạp : Số thóc cho nhà nước nhờ cậy vào dân nộp để nuôi quân.

https://tieulun.hopto.org

Lấy Nguyễn Văn Chiêu trấn Thuận-thành (con Thắng là phiên vương trước) làm khâm sai chưởng cơ, quản mọi việc quan và dân Phiên. Trước là quân ta tiến lấy Bình-thuận, Chiêu đem quân ứng theo đánh giặc, đến khi giặc lui, bọn quan Phiên đều xin lập Chiêu quyền lĩnh việc trấn. Lê Văn Quân tâu xin, Vua cho, nên có mệnh ấy. Lại lấy quan Phiên là Nguyễn Văn Chấn và Nguyễn Văn Hào làm khâm sai thống binh cai cơ. Rồi Chiêu có tội bị bãi chức. (Chiêu, Chấn, Hào đều là tên họ vua cho. Chiêu nguyên tên là Môn-lai-phú-tử, Chấn là Bô-cà-đáo, Hào là Thôn-ha-hủ).

Lấy cai bạ Trấn-biên là Trương Đức Khoan làm Binh bộ, Hàn lâm viện chế cáo Hoàng Tư Chung làm tham tri Binh bộ, thư ký Lê Đăng Khoa làm tham tri Hình bộ, Hàn lâm viện Ngũ Khắc Bạo làm cai bạ Trấn-biên.

Khởi phục Nguyễn Thái Nguyên làm khâm sai tham mưu. Nguyên trước làm Lễ bộ. Vì nói trái chỉ vua nên bị bãi, đến nay được phục chức ấy.

Lấy hàng thần là Nguyễn Tử Châu làm tham mưu Trung dinh. Tử Châu trước theo giặc Tây-sơn làm Thái thường khanh. Vua đương cần thu dùng người hào kiệt nên mới cất dùng. Bọn tham mưu Đoàn Trọng Viễn, ký lục Lê Văn Quí, cai bạ Nguyễn Đức Chi đều là hàng thần được chia thuộc vào các vệ Trung quân, khiến giúp đỡ việc quân.

Phó tướng Tả quân là khâm sai chưởng cơ Phạm Văn Sĩ chết (truy tặng Tả quân thự phủ sự).

Mùa đông, tháng 10, sai các quân làm sổ binh ngạch. Từ đấy về sau lấy tháng giêng và tháng 10 làm định kỳ.

Lấy khâm sai cai cơ Lê Thành Lý làm vệ úy Ban trực tuyển phong tả vệ Thần sách, Trần Văn Tín làm

https://tieulun.hopto.org

phó vệ úy Ban trực tiền, Phan Văn Triệu làm phó vệ úy Ban trực hữu.

Sai cai cơ Thuận-thành là Nguyễn Văn Hào quản ba sách thuộc man là Chử-chân, Trà-dương-đại, Trà-dương-tiểu, để thu nộp thuế hương (trầm hương, kỳ nam).

Bắt đầu đặt đồn điền.

Vua dụ các quan văn giai rằng: « Đạo trị nước, trước hết phải cho đủ ăn. Nếu thóc nhiều của thừa thì việc gì chẳng nên? Bốn dinh Gia-định đất đai rất rộng. Trước kia việc quân chưa xong, đói kém xảy ra luôn, đến nỗi ruộng vườn bỏ hoang, dân chưa ra sức việc nông, của nước lương quân còn chưa đầy đủ. Đồn điền là phép hay đời xưa, nay muốn cử hành mà chưa nắm được chỗ cốt yếu. Các khanh vốn có mưu xa kinh quốc, ở vị mình tất phải tính việc mình, đều nên điều trần qui thức, viết thành tập riêng tiến trình, trẫm sẽ chọn những điều hay mà đem thi hành ». Rồi ra lệnh cho các đội túc trực và các vệ thuyền dinh Trung quân ra vỡ ruộng ở Vàm-cỏ, đặt tên là trại Đồn-điền, cấp cho trâu bò điền khí và thóc ngô đậu giống. Đến ngày thu hoạch đem hết về kho (tức kho Chử-tích, sau đổi làm kho Đồn-điền). Lấy cai cơ hiệu Tiền dực là Nguyễn Bình trông coi việc ấy.

Lại hạ lệnh cho các nha văn võ mộ người lập các đội nậu đồn điền, hàng năm thu thóc sưu mỗi người 6 hộc. Dân thực nạp ai mộ được mười người trở lên thì cho làm cai trại và rút tên khỏi sổ của thôn.

Đặt lại phép duyệt tuyển. Phép duyệt tuyển thời quốc sơ, cứ ba năm một lần là diễn nhỏ, sáu năm một

https://tieulun.hopto.org

lần là điển lớn. Phàm dân đinh đến tuổi thì tục thêm vào sổ, già yếu tàn tật thì thải ra. Đến đây vua lại cử hành. Trước là ra lệnh cho các tổng xã thôn phường bốn dinh Phiên-trấn, Trấn-biên, Vĩnh-trấn, Trấn-định đóng sổ tuyển bạ, rồi sai lưu thủ Trương Văn Giao, Hộ bộ Trần Hiếu Liêm, chưởng cơ Nguyễn Hoàng Đức, Lễ bộ Nguyễn Đô, chưởng Hậu quân Tôn thất Hội, tham mưu Nguyễn Thái Nguyên, cai cơ Nguyễn Văn Nhân, lưu thủ Nguyễn Đức Thiện, chia nhau đi làm duyệt tuyển. (Phép tuyển, mỗi dinh một quan văn và một quan võ phụng hành châu phê (1), hai người cai án để kiểm duyệt sổ sách, hai người đội trưởng để xem xét các hạng lão tật).

Đặt Thái y viện, sai thuộc nội cai đội Nguyễn Thân kiêm quản.

Dựng kho hòa dược (12 gian ở trong thành).

Sửa hai bảo Vàm-cỏ [Thảo-câu] và Cà-dốc [Dốc-ngư], sai chưởng cơ Nguyễn Văn Nghĩa trông coi công việc.

Sai chăn ngựa nhà nước ở đảo Côn-lôn.

Cấm thuyền buôn không được đi qua các đạo thủ Quang-hóa, Tuyên-uy, Thông-binh để sang buôn ở Chân-lạp. Thủ ngự sở tại ai dám ăn của đút mà tự tiện cho đi qua thì xử theo quân pháp.

Đặt đội tân sải [củi], mộ dân ngoại tịch sung vào. (Mỗi người mỗi tháng nộp củi 150 cân, dao dịch đều miễn, thuế thân thì xem như quân hạng).

Lấy cai cơ Tả quân là Nguyễn Công Thịnh giữ đạo Động-khẩu, Vũ Công Lễ giữ đạo Châu-đốc, Trương Văn

---

1. Vâng mệnh vua mà phê chữ son.

https://tieulun.hopto.org

Phúc giữ đạo Cường-uy, cai cơ Trung quân là Phạm Văn Lâm giữ đạo Cường-thành, Ngô Văn Duyên giữ đạo Quang-oai.

Tháng 11, miễn dao dịch cho thuộc binh và dân phu lũy ở các đạo thủ cửa biển bốn dinh. Dinh Phiên-trấn, đạo thủ cửa biển Đồng-tranh, thôn Tân-hòa phụ lũy, đạo thủ cửa biển Cần-giờ, thôn An-thịnh phụ lũy; dinh Trấn-biên, đạo thủ Xích-lam, thuyền Kiên-nhất đội Kiên-hải thuộc binh, đạo thủ Lý-lê, ba thuyền Thuận nhất, Thuận nhị, Thuận tam làm hải đội, thuyền Tân nhất thuộc binh, đội Hàm-ngư nhất thôn Thanh-chử phụ lũy, đạo thủ cửa biển Tắc-khái, thôn Tĩnh-bồng phụ lũy; đạo thủ Vũng-tàu Ghềnh-rái, ba thuyền Thắng nhất, Thắng nhị, Thắng tam thuộc binh; dinh Trấn-định, đạo thủ thôn Bình-đại phụ lũy, đạo thủ Nhật-bản, hai thuyền Hải nhất, Hải nhị làm đội Tân hải, thuyền Nghĩa nhất đội Thuận nghĩa thuộc binh, đạo thủ cửa biển Ba-lai, thuyền Hải nhất, đội Thanh hải thuộc binh; dinh Vĩnh-trấn, đạo thủ Ngao-châu, Băng-côn, ba thuyền Ngự nhất, Ngự nhị, Ngự tam đội Ngự hải, thôn An-thịnh phụ lũy, đạo thủ cửa biển Cổ-chiên, xã Dưỡng-mộng, hai thôn Tân-an phụ lũy, đạo thủ Bạch-châu, xã Thanh-châu thôn Hòa-tú phụ lũy).

Định lệ thu thóc phụ ngoài về thuế ruộng, phẩm ruộng núi, ruộng cỏ, thóc thuế 1 hộc thì phụ hao 1 thăng.

Đặt mười bạn du xuân (1) biệt nạp, lấy cai cơ Ngô Công Qui cai quản. (Mỗi bạn 15 người làm hạn, mỗi năm

---

1. Bạn du xuân: Bạn hát, đi các nhà các làng để hát thuê.

https://tieulun.hopto.org

nộp tiền sưu 600 quan, thuế thân cũng coi như quân hạng).

Sai cai cơ Võ Di Nguy coi đóng một chiếc chiến thuyền lớn và 15 chiếc thuyền đi biển.

Khiến bảo hộ Nguyễn Văn Nhân, cai cơ Nguyễn Tiến Lượng sung chức chánh phó sứ sang Xiêm đáp lễ sính vấn. (Tặng phật vương một đôi lồng đèn pha lê, hai tấm gương lớn, một cây hoa vàng, một cây hoa bạc, một chiếc thuyền lê đại. Cho vua thứ hai một đôi lồng đèn pha lê, hai tấm gương lớn, 500 cân đường cát, 500 cân đường phèn, 500 cân sáp ong). Trước là phụ chính Chân-lạp là Chiêu Chủy-biện vì cớ ta sai người giữ Ba-xắc nên không được tự chuyên, trong lòng đố kị, gièm ngầm, nói với vua Xiêm rằng nước ta đương lúc binh đúc sửng, muốn mưu đánh nước Xiêm. Vua Xiêm ngờ, định ngày cất quân sang xâm lấn. Vua nghe tin, bèn lâm thư sai bọn Nhân đưa cho vua Xiêm. Vua Xiêm nhận được thư, bèn thôi.

Lấy tổng nhung cai cơ Nguyễn Văn Lợi tạm quản tướng sĩ dinh Tiền quân, đóng giữ Bà-rịa. Chưởng Tiền quân Lê Văn Quân từ khi trở về Hưng-phúc, thường lấy việc bại binh làm thẹn. Kịp khi vua nghe tin nước Xiêm muốn gây hấn, triệu Quân về. Quân đùng đùng không lên đường ngay, và dâng biểu nói: « Ngày trước khi giặc rút khỏi Binh-thuận, quan quân ứng viện phần nhiều cướp bóc, xin phái người đến dò xét ». Vua dụ và khiển trách rằng: « Việc đã qua rồi, cần gì phải dò xét nữa, lại thêm phiền nhiễu. Và triều đình đương có việc lo ở trong, không nghĩ về việc ấy mà lại nghĩ việc quận ngoài thì là nghĩa gì? ». Quân sợ tội, bèn xưng bệnh, nên lấy Lợi tạm coi quân.

https://tieulun.hopto.org

Tháng 12, vua yết lăng (tức lăng Duệ tông).

Đảng giặc lại từ Phan-rang vào cướp. Tân lý Chiêu và cai cơ Nguyễn Văn Tánh bỏ Phan-ri, lui về Phù-mi (tên đất). Đầu là bọn Chiêu đò biết tình hình giặc, đã báo lên. Vua dụ rằng: « Quân giặc trở lại, ta đã đoán biết rồi. Binh pháp chẳng nói rằng « biết mình biết người trăm trận không thua » sao? Bọn khanh liệu xem thế giặc có thể đánh được thì đánh, không đánh được thì giữ toàn quân là hơn ». Kịp khi giặc đến, bọn Chiêu bèn lùi. Vua nghe tin báo, tức hạ lệnh rút quân về Bà-rịa, hiệp với Nguyễn Văn Lợi đóng giữ. Lại sai xem đất đắp thành có thể dung được tướng sĩ một nghìn người, để phòng giữ cho nghiêm.

Sửa đắp thành đất Gia-định. Đường quan ở bốn bên thành có mở vào nhà dân thì phát tiền công cấp cho.

Sai Nội-viện Trần Vĩ Khách đi Giang-lưu-ba (1) tìm mua đồ binh khí.

Lấy cai đội Phan Văn Thúy làm phó vệ úy vệ Hổ oai.

Cấp 5 người tử phu coi đền thờ khai quốc công thần Nguyễn Hữu Kính (đền ở thôn Bình-kính-đông, Biên-hòa); hàng năm cấp tiền kho để cung việc thờ tự.

Hạ lệnh cho Long-xuyên mộ 100 người dân ngoại tịch lập làm bốn đội Hùng đạo, Bình đạo, Thắng sai, An khố, chia làm hai phiên mà ứng hầu, còn những dân trước bắt phu giữ ở đấy thì tha hết về.

Chia tướng sĩ dinh Tiền quân làm ba đạo Trung chi Tiền chi và Hậu chi. Vua thấy chưởng Tiền quân Lê Văn Quân bệnh lâu chưa khỏi mới chia quân ra, sai

---

1. Tức là Gia-các-ta, thủ đô nước Anh-đô-nê-xi-a ngày nay.

https://tieulun.hopto.org

khâm sai tổng nhung cai cơ Phùng Văn Nguyệt coi Trung chi và Nguyễn Văn Lợi coi Tiền chi giữ Bà-rịa, Nguyễn văn Tánh coi Hậu chi giữ đạo Đồng-môn.

Sai cai cơ Nguyễn Văn Nhân, tham tri Hoàng Tú Chúng kén phủ binh ở Trấn-biên, chia bổ vào Hữu chi dinh Trung quân và các chi hiệu đội dinh Tiền quân.

Vua tự cầm quân ra trận, hiểu rõ những việc binh biến, dụ các tướng rằng: « Dùng binh cốt ở chỗ quân hiểu ý tướng, tướng hiểu tinh quân, nếu không quen thuộc võ về thì làm thế nào khiến người ta liều chết ra sức được ». Từ đó ra lệnh cho các quân chiêu mộ nghĩa binh, ai có thể tổ chức thành cơ vệ đội thì trao cho quan chức cho cầm binh ấy, từ cai cơ trở lên đều được tự lập tiêu thuộc (như loại thuộc binh và quân lạc tổng), khi phát binh, đều được đem đi theo. Chưởng quản các dinh đều cho giữ chức lâu, như có điều động đi nơi khác thì quân cũng cho thuộc theo (như chức chưởng Hậu quân điều sang chức chưởng Tiền quân thì những hiệu quân hiệu cờ của dinh Hậu quân cũng đều đổi làm Tiền quân, ngoài ra cứ lệ ấy mà suy). Những tỳ tốt sở thuộc ai ra trận có công trạng, đều do quan chưởng lãnh tiện nghi cất nhắc, rồi tâu sau. Do đó ai ai cũng vui lòng làm việc, đến đâu đánh cũng được.

Sai hữu ty bàn định việc dâng lễ mừng tiết Chạp và các tiết lễ Ban lịch, Phong bảo, Khai bảo. (Hàng năm cứ giờ thìn ngày 22 tháng 12, vua đem các quan đến Hậu điện tiến lễ mừng. Làm lễ mừng rồi, vua trở về cung, đổi áo chầu, ngự gác Triêu-dương, các quan rảo đến sân, tiến lễ mừng, cũng lạy. Lễ xong, vua ngự vào

https://tieulun.hopto.org

Nội điện. Các quan lại đến Hậu điện, hậu cung, phủ hoàng tử làm lễ tiến mừng. Đầu giờ dần ngày 28 tháng ấy, quan thái giám bưng hòm bảo ấn đệ giao cho quan Lại bộ và quan Tả vệ cũng bưng đến gác Triêu-dương, đặt ở trên án ở gian chính giữa rồi bước ra, lễ bốn lạy. Ty Tướng thần lại làm việc lau rửa ấn rồi quan thái giám cùng với quan Lại bộ và quan Tả vệ kính bưng hòm bảo ấn tiến vào Nội điện. Đến cuối giờ dần, đáng lịch ở Thái miếu, dâng lịch vào Nội. Đầu giờ thìn, vua ngự ở gác Triêu-dương. Quan Hộ bộ đến trước qui tâu rằng: « Năm mới ban lịch, chúc mừng hoàng thượng muôn tuổi ». Lễ bốn lạy, vái, đứng dậy ra. Phụng chỉ truyền ban lịch. Hộ bộ truyền cho thuyền kiệu Thủy quân bưng hai tráp lịch đặt ở trên án gian chính giữa. Quan Hộ bộ qui tâu rằng: « Phụng chỉ ban lịch năm mới cho các văn võ thần liêu ». Lễ bốn lạy, vái, đứng dậy ra. Hoàng tử và các quan văn võ đến trước lễ bốn lạy. Lễ xong, vua ngự vào Nội. Các quan đều lui ra. Lễ Khai bảo năm mới. Đêm mồng 5 tháng giêng, ty Chiêm hậu đợi đến lúc trước khắc chính qui một nấc thì gởi tấu; thái giám bưng hòm ấn ra; đội Túc trực đủ nghi trượng hộ vệ, quan Lại bộ theo ra, do cửa bên tả đến trước cửa chính. Ty Tướng thần lại cùng quan Hộ bộ cùng bưng ra, để ở trên án gian bên hữu gác Triêu-dương. Quan Hộ bộ và quan Lại bộ đến trước lễ bốn lạy, lại đến đứng ở bên hữu. Đợi khi thái giám mở hòm, quan Hộ bộ hầu dâng ấn xong, quan thái giám lại phong khóa rồi, ty Tướng thần lại phụng dán bằng-văn lên bằng. Quan hai bộ Lại Hộ kính đệ hòm ấn, do quan thái giám tiến vào Nội. Thái giám gởi tấu: Làm việc ở ngoài. Vua ngự ở gác Triêu-

https://tieulun.hopto.org

dương. Quan Hộ bộ đến trước qui tâu rằng: « Năm mới khai bảo, đã kính dâng đóng ở bảng văn rồi, lạy mừng hoàng thượng muôn muôn tuổi ! ». Lễ bốn lạy, bước ra. Có chỉ truyền treo bảng văn. Quan Hộ bộ qui tâu rằng: « Vâng chỉ truyền cho bọn thần treo bảng văn, lạy mừng hoàng thượng muôn muôn tuổi ». Lễ bốn lạy, bước ra. Truyền đội che lọng treo bảng. Xong, quan Hộ bộ rảo vào phục mệnh, qui tâu rằng: « Bọn thần đã treo bảng ở cửa Vệ môn ». Lễ bốn lạy, bước ra. Bấy giờ hai ban văn võ bước vào, một viên đại thần đứng trước tâu rằng: « Năm mới hoàng thượng ngự triều khai bảo, các thần liêu văn võ chúc mừng hoàng thượng muôn muôn tuổi ». Lễ bốn lạy. Lễ xong, vua ngự vào Nội. Các quan đều lui).

Ngày giáp tuất, vua ngự ở gác Triêu-dương ban lịch sang năm, từ đây hàng năm lấy làm lệ thường.

Dựng trường hải quan, thu thuế thuyền buôn các nước.

Lập xưởng thủy sư, từ bờ sông Tân-bình đến bờ sông Bình-trị, trên ba dặm, thuyền đi biển, thuyền chiến (hình thức như thuyền buôn, không mui mà nhỏ), thuyền ô (sơn đen nên gọi là ô thuyền), thuyền son (sơn đỏ gọi là chu thuyền), thuyền lê (đầu đuôi thuyền đều chạm vẽ gọi là lê thuyền), đều đậu ở đó.

Vua từ khi lấy lại được Gia-định, mọi việc bắt đầu xây dựng, hằng lưu ý kinh dinh quy hoạch, sửa quân chế, định quan chế, nêu phép cấm, chỉnh triều nghi, quy mô mở nước đại lược đã định.

Tân hợi, năm thứ 12 [1791] (Thanh Càn-long năm thứ 56), mùa xuân, tháng giêng, lấy ngày thánh dẫn

https://tieulun.hopto.org

(ngày 15) làm tiết Vạn thọ. Sai hữu ty bàn định nghi chú để làm. (Trước một hôm vua thân đến Thái miếu kinh cáo. Lễ xong các quan cùng vào lạy. Vua lại đem bầy tôi đến Hậu điện làm lễ khánh an, lễ bốn lạy. Lễ xong, vua trở về cung. Cho các quan vào Phương điện ăn. Đến ngày lễ, đầu giờ sửu các quan chỉnh tề mũ áo đứng chờ. Giờ dần vua ngự ở Phương điện, bầy tôi làm lễ khánh hạ, chia ban đứng chầu. Tiểu hầu hát múa xong, Trung hầu và Hữu hầu bắn đại bắc mừng bảy phát. Vua trở vào nội. Cho các quan ăn yến một lần). Đến ngày lễ, vua ngự ở Phương điện, bầy tôi làm lễ mừng xong, cho ăn yến. Từ dấy hàng năm lấy làm lệ thường.

Sai thuộc nội cai cơ Tăng Đức Thần sức cho những người Đường [Hoa kiều] cũ mới ở các tỉnh, có ai mộ được 30 người hay 25 người, thì cũng cho lập làm một đội, mỗi đội đặt một người đầu mục, coi một chiếc thuyền ô, có việc thì tòng quân, không việc thì doanh nghiệp mà sống, cho miễn dao dịch.

Ra lệnh cho các hạng dân và người Đường [Hoa kiều] cũ mới ở đạo Long-xuyên, ai muốn làm đồn điền mà đồ làm ruộng không đủ thì nhà nước cho vay, mỗi năm thu thóc sưu mỗi người 8 hộc, thuế thân xem như quân hạng, dao dịch đều miễn. Kẻ nào không muốn làm đồn điền thì bắt phải thụ dịch tòng chinh, để răn kẻ chơi bời lười biếng. Những người Phiên và người Đường [Hoa kiều] ở hai phủ Ba-xắc và Trà-vinh cũng cho khẩn đất làm đồn điền, mỗi năm thu thóc sưu mỗi người 15 hộc (sau giảm cho 5 hộc).

Sai bọn cai cơ quản đạo Thanh-châu là Ngô Công Qui và tham luận Lê Đình Kiểm đi các đạo thủ Cổ-

https://tieulun.hopto.org

chiên, Bạch-châu, Băng-côn, Ngao-châu, Nhật-bản, Ba-lai, Cửa Đại, Cửa Tiểu, Tắc-khái, Lý-lê, Xích-lam, để xét sổ đinh mà kén những người khỏe mạnh sung bổ vào các đội thuyền đạo Thanh-châu (Đạo thủ Cổ-chiên Bạch-châu, 2 thuyền Dũng ngự nhất nhị thuộc đội Ngự hải nhất, binh số 58 người; đạo thủ Băng-côn và Ngao-châu, 3 thuyền Hùng ngự nhất nhị tam thuộc đội Ngự hải nhị, binh số 83 người; đạo thủ Nhật-bản và Ba-lai, 3 thuyền Tráng ngự nhất nhị tam thuộc đội Ngự hải tam, binh số 104 người; đạo thủ Cửa Đại Cửa Tiểu, 3 thuyền Tiệp ngự nhất nhị tam thuộc đội Ngự hải tứ, binh số 109 người; đạo thủ cửa biển Tắc-khái, 2 thuyền Cường ngự nhất nhị thuộc đội Ngự hải ngũ, binh số 90 người; đạo thủ Lý-lê, 4 thuyền Uy ngự nhất nhị tam tứ thuộc đội Ngự hải lục, binh số 161 người; đạo thủ Xích-lam, thuyền Thắng ngự nhất thuộc đội Ngự hải thất, binh số 26 người).

Đại duyệt tướng sĩ các dinh quân. Từ đấy cứ đầu mùa xuân thì duyệt binh, hàng năm lấy làm lệ thường.

Vua thấy các dinh thu tô thuế, bọn lại điền lý dịch phần nhiều có tệ sách nhiễu lấn dân, hạ lệnh nghiêm cấm. (Phàm dân đóng nộp thóc thuế, tiền thập vật, tiền thuế sai dư, thì những người cai trưng, cai lại và đề lãnh, khố tử thuộc bản phủ bản trường, không được đòi thu lúa sấn và tiền chìm mất; về dân mới tục vào sổ, thì cho thu 10 đồng tiền tục sổ; cứ 10 quan tiền thuế thì thu 2 tiền xem đếm và dầu đèn. Làm trái và những lạm thì bị tội chết. Các điền hộ đến kỳ nộp thuế muốn nộp cho quan hay cho lý dịch đều được tùy tiện. Lý dịch vơ vét vào mình thì phải tội. Như gặp tha thuế hay hoãn thuế, mà điền hộ đã nộp rồi, thì lý dịch cứ

https://tieulun.hopto.org

nộp vào kho, không được trả lại, cũng không được lấy riêng; làm trái thì trị tội nặng. Lý dịch đã thu rồi mà cố ý trốn thì cho điền hộ bắt giải, nếu không bắt được thì phải bồ.).

Chưởng Tiền quân Lê Văn Quân có tội phải tự sát. Đầu là Quân xưng bệnh ở mãi tại Hưng-phúc. Vua hai ba lần vời đến. Lúc đến, cho đình thần nghị xử. Đình thần đều định rằng: « Tội Quân nên chết ». Vua nghĩ Quân có công, không nỡ giết, chỉ lột quan chức. Quân xấu hổ, bực tức uống thuốc độc chết. Vua vừa giận vừa thương tiếc, đến tận nhà khóc rất thảm, lại đánh vào quan tài 100 roi, rồi cho thuộc binh 8 người giữ mộ. Lại cho cha Quân 2 người phu mộ. Mẹ Quân là Trần Thị Du tuổi già, có thuộc tướng là cai cơ Lê Văn Khâm xin cáo bệnh về hưu, vì Quân mà nuôi nấng cho trọn đời. Vua cho. Con Quân tên là Chính, đã lớn, cũng được miễn dao dịch. (Quân là người Kiến-hưng dinh Trấn-định, sức khỏe đánh giỏi, xưng là Dũng nam công (1), theo vua trong lúc bôn ba, dủ mọi gian hiểm. Trong cuộc khôi phục Gia-định, chiến công rất nhiều, vua vốn yêu lắm. Nhưng là người bất học vô thuật, trong khoảng vua tôi có khi thiếu lễ. Thấy Võ Tánh là người tuổi trẻ mới tiến, cùng mình một hàng mà lại lấy công chúa, lòng sinh bất bình, thường hay hiềm khích, cơ hồ đánh nhau. Đến khi đánh giặc không công, mà Tánh thì lại được thành tích, càng thêm hổ thẹn và bực tức, đến nỗi mắc phải tội lệ. Vua dẫu lột quan chức, song còn muốn cho lập công chuộc tội để dùng, không ngờ Quân lại oán vọng mà uống thuốc độc chết,

---

1. Ông mạnh nhất nước Nam.

https://tieulun.hopto.org

cho nên đã thương lại giận. Khoảng đời Minh-mệnh, Nguyễn Đức Xuyên và Lê Văn Duyệt từng xin truy lục công trạng, nhưng Lễ bộ thượng thư Phạm Đăng Hưng kể bảy các lỗi, bèn thôi.

Định lệ thuế cho hai phủ Ba-xắc và Trà-vinh. Lấy Ốc-nha Lá làm an phủ phủ Ba-xắc, cai quản những bộ lạc của bọn quan Phiên, Lâm Ngũ-quan làm tổng phủ, cai quản người Đường [Hoa kiều], Tường Vĩnh-quan làm đồng khẩu cai quản ruộng và nại muối, Lư Việt-quan làm tổng phủ phủ Trà-vinh, cai quản người Đường [Hoa kiều], đều tuân lệ trưng thu thuế nhà nước. Sắc cho Hậu quân phó tướng là Nguyễn Văn Thư và Văn giáp Hàn lâm viện tham luận là Trương Tiến Lộc trông coi các việc thuế khóa kiện tụng ở hai phủ.

Tháng 2, phụ chính nước Chân-lạp là Chiêu Chủy-biện sai Ốc-nha Tha-la-ma và Ốc-nha Sa-thi sang dâng phẩm vật. Bọn Tha-la-ma muốn nhân đó mà kinh dinh buôn bán, đem theo 14 chiếc thuyền và hơn 170 người đi theo. Dinh thần Vĩnh-trấn báo lên. Vua sai dẫn hết về Gia-định bãi yết. Khi trở về, ban cho rất hậu (Cho Chiêu Chủy-biện súng chim một cây, lồng đèn thủy tinh một đôi, đồng hồ một chiếc, đoạn hồng 1 tấm, vải tây trắng 2 tấm, cho bọn Tha-la-ma và những người đi theo chở gạo lật 240 phương. Nhân sắc cho đạo Tân-châu rằng: « Từ nay có sứ Chân-lạp đến thì chỉ cho hai chiếc thuyền chở chánh phó sứ đi do sông Tiền giang tiến vào, còn bao nhiêu thì lưu hết ở thủ sở. Như có muốn sang buôn bán thì cho theo sông Hậu giang ở Châu-đốc mà đi, không được trái vượt ».

Ra lệnh cho dân ở các dinh lãnh trưng ruộng đất bỏ hoang, ba năm bắt đầu thu thuế, ai xin trưng thì hạn 20 ngày là thôi, ngoài hạn ấy cấp cho quan quân cày cấy, không được tranh nữa.

Người nước Bút-tu-kê (1) tên là Chu-đi-nô-nhi đến buôn bán, nhân đó vua sai gởi thư cho quốc trưởng nước ấy để mua binh khí. (1 vạn cây súng chim, 2.000 cỗ súng gang, mỗi cỗ nặng 100 cân, 2.000 viên đạn nổ, đường kính 10 tấc).

Cấp cho đạo Kiên-giang súng lớn súng nhỏ và thuốc đạn, sai đóng 5 chiếc thuyền sai, phân phái đi tuần.

Sai tán lý Chiêu đi từ đầu nguồn Bà-rịa cho đến Ma-li (tên đất thuộc tỉnh Bình-thuận) hỏi rõ các sách người Đề, sách nào thuộc về đạo thủ, sách nào thuộc về Thuận-thành, ghi lấy số đinh để tiện chọn người cai quản.

Đảng giặc có tên Phó Tín từ Bình-thuận lẻn vào Vĩnh-trấn, giả câm, ngầm mưu làm phản, bắt được đem giết.

Tháng 3, tiết Thanh minh, vua thân đến yết Thái miếu, hàng năm lấy làm lệ thường.

Đổi Trung chỉ dinh Tiền quân làm dinh Chấn võ, hiệu Tiền du làm chi Tiền du, Ngũ hiệu làm chi Ngũ chấn.

Thao diễn các quân ở đồng Tập-trận.

Dinh thần Trấn-định xin dựng xưởng thuyền ở Sa-khê (tên đất, tiếp với Mỹ-tho). Vua chuẩn cho.

Lấy Nguyễn Đàn làm Hàn-lâm viện chế cáo, Lê Đại Nghĩa sung Hàn lâm viện. Bọn Đàn từ Thuận-hóa vào

---

1. Bồ-đào-nha (Portugal).

https://tieulun.hopto.org

yết kiến, xin phục vụ. Vua khen là người có chí, nên có mệnh này. Nguyên là vua từng mật sai người thảo vát cùng những người cần tin trong các nhà buôn lên đi từ Bình-thuận trở ra bắc đến Thuận-hóa, vâng mật dụ kêu gọi các hào kiệt, bấy giờ có người thì lặn lội từ xa mà đến, có người thì khởi nghĩa để hưởng ứng, cũng có người ở trong lòng giặc mà ngấm ngầm qui thuận. Gián điệp qua lại luôn, tin tức không dứt, giặc Tây-sơn động tĩnh thế nào, không việc gì là không biết.

Sai thống binh cai cơ chi Tiền du dinh Chấn võ là Nguyễn Văn Thuỵ giữ cửa biển Tắc-khái, Lưu Tiến Hòa giữ hai đạo Lý-lê và Xích-lam.

Mùa hạ, tháng 4, ngày đinh mão, hoàng tử thứ tư (tức Thánh tổ Nhân hoàng đế) sinh, con phi thứ hai là Trần thị (tức là Thuận thiên Cao hoàng hậu. Phi là con gái Lễ bộ tham tri Trần Hưng Đạt, năm 11 tuổi cưới về. Đương lúc giặc Tây-sơn hoành hành, phải bôn bá, mỗi đêm phi đốt hương khấn trời rằng : Hiện nay vận nước còn rối ren, vua tôi bôn bá chửa có nơi yên. Nếu nhờ phúc lớn, nhất đán sinh con, thì sợ trong bước loạn ly, khi ra đi mà bỏ thì không nỡ, mà bồng bế theo nhau thì không khỏi phiền lòng chúa thượng, hai bề đều khó xử cả. Nếu mệnh ta đáng có con, xin chờ thiên hạ bình yên rồi hãy sinh. Thực nhờ ơn trời cho vậy. Khi vua lấy lại được Gia-định, phi một đêm mộng thấy thần nhân đem trình một cái tỷ và hai cái ấn(1), cái tỷ sắc đỏ, sáng tươi như mặt trời, ấn thì một cái sắc tía, một cái sắc nhạt. Phi đều nhận cả. Năm ấy phi 21 tuổi, sinh ra minh thánh là ứng điềm đấu, thánh sinh ở xóm

1. Tỷ : Ấn của vua — Ấn : Ấn của quan.

https://tieulun.hopto.org

Tân-lộc về phía hữu thành Gia-định. Năm Minh-mệnh thứ 3 dựng chùa Khải-tường ở đó).

Lấy chưởng Hậu quân dinh Tôn thất Hội làm chưởng Tiền quân dinh, cai cơ Tiền phong dinh Võ Tánh quản Hậu quân dinh, hiệu úy Tiền chi Trung quân dinh là Nguyễn Văn Thành quản Tiền phong dinh.

Lấy phó tướng Hậu quân là Nguyễn Văn Thư làm phó tướng Tiền quân, trưởng chi Tiền chi Tiền phong dinh là Mạc Văn Tô làm phó tướng Hậu quân.

Chưởng cơ hiệu úy Hữu chi Trung quân dinh hành lưu thủ Trấn-biên là Nguyễn Văn Nghĩa vì ốm miễn chức. Lấy cai cơ quản Hữu thuận chi là Nguyễn Văn Nhân làm lưu thủ Trấn-biên kiêm quản tướng hiệu Hữu chi.

Mở khoa thi, lấy trúng cách 12 người là bọn Nguyễn Đình Quát, Nguyễn Công Xanh, Nguyễn Hữu Thứ, Đoàn Văn Hoằng. (Phép thi: Kỳ đệ nhất, chế nghĩa (1) thi kinh truyện đều một đạo, thi thi dùng sử dùng cảnh đều một bài; kỳ đệ nhị, chiếu chế biểu, dùng sử dùng cảnh đều ba đạo. Hạng ưu thi bổ làm nho học huấn đạo, phủ lễ sinh, hạng thứ thi làm nhiêu học. Chước miễn thuế thân và binh dao theo thứ bực. Người chưa biết làm văn, đọc thuộc được hai ba quyển tứ thư, hoặc hạch hỏi một chương mà trúng thi cũng được chước miễn dao dịch).

Vua thấy số thi hỏng nhiều, lại sai khảo hạch lại, ai trúng thi cho miễn binh dao để được theo học; hai hạng đọc thuộc và hạch hỏi thì không dự.

Đóng hơn 100 chiếc chiến thuyền, sai tri Tàu vụ Lê Đăng Trung, khâm sai cai cơ Nguyễn Ngọc Tốt đem

---

1. Chế nghĩa: Kinh nghĩa.

https://tieulun.hopto.org

các đội Ngoại sai, Triều hạ, Mộc đinh xuống gỗ], thuyền bàn [chở thuyền] chia đi đạo Quang-hóa và các xứ Sơn-phủ, Sơn-bốc, Sơn-Trung (thuộc đất Chân-lạp) kiếm lấy ván gỗ.

Nguyễn Văn Quế lấy linh thổ ở thượng đạo Bình-khang ứng nghĩa đánh giặc, được trao chức khâm sai tổng binh cai cơ.

Sai tán lý dinh Tiền quân cũ là Chiếu, cai cơ quản Tiền chi là Nguyễn Văn Lợi, cai cơ quản Hậu chi là Nguyễn Văn Tánh chọn đất ở Bà-rịa và Đông-môn nơi nào có thể mở đồn điền được thì lường chia quân sở bộ mà cày cấy, làm lấy mà ăn.

Tháng 5, hoãn việc tố cáo lậu đinh và các việc tạp tụng. Vua thấy việc làm ruộng đương bận nên hoãn các việc ấy. Lại ra lệnh phát thóc giống một vạn hộc cho nông dân vay.

Xiêm-la sai sứ thần là Sa-lật-vân-tri Khôn-sĩ-thi-na đến hiến sản vật (hai con ngựa hồng và bạch, mười cây long bào gấm, bốn chiếc chiêng đồng). Trước là giặc Tây-sơn đánh Vạn-tượng đòi lễ cống, Vạn-tượng không chịu, đánh cho thua, rồi đưa tù sang nước Xiêm. Nước Xiêm nhân sai sứ sang báo tin và đưa cả những cờ trống đã bắt được của giặc Tây-sơn để làm tin. Khi sứ giả đến, vua hậu đãi rồi cho về, sai bảo hộ Nguyễn Văn Nhân và cai cơ Nguyễn Tiến Lượng cùng đi. (Tặng phật vương 30 cỗ cáng [nhuyễn dư], cho vua thứ hai một đôi hoa vàng bạc).

Sai Mạc Công Bình trở về Hà-tiên. Trước là người Xiêm đưa Bình về trấn giữ Hà-tiên, vua cho rằng nơi ấy từ khi trải qua binh hỏa, nhân vật tiêu điều, bèn khiến lưu giữ đạo Long-xuyên. Đến đây nước Xiêm gởi

TVSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

thư lại trách Binh. Binh sợ, bày tỏ với triều đình, dâng biểu xin vào chầu. Vua dụ rằng: « Ngươi một niềm trung ái, theo được thói tốt của ông ngươi, ta há không biết sao! Nhưng từ Hà-tiên thất thủ, quyến thuộc nhà ngươi đều chạy sang Xiêm nương nhờ, dẫu không ơn lớn, cũng có ơn nhỏ. Nay hãy nín nhịn theo họ, trở về Hà-tiên, đợi khi mọi việc yên rồi, sẽ có cách xử trí. Cũng bất tất phải vào chầu, hoặc có kẻ nhỏ nhen, nhân đó gièm pha, lại thêm hiềm khích ».

Trời lâu không mưa, giá gạo cao vọt. Vua dụ khiến các quan dân cùng người Minh-hương và người Đường [Hoa kiều] thông thương với Chân-bôn (đất nước Xiêm) để đong mua thóc gạo, ai không có thuyền thì nhà nước cho mượn. Các đội trưởng đã hay thuyền công thuyền tư có ai tình nguyện đi hạt khác buôn gạo cũng cho, đều cho miễn sưu dịch.

Vua lo trời hạn, sai đình thần Trấn-biên cầu đảo ở Văn miếu và đền Long vương, trời bèn mưa.

Tháng 6, cấm dân Hán [người Việt] tranh chiếm ruộng đất của dân Phiên [người Mên]. Hai phủ Ba-xắc, Trà-vinh, đất rộng người thưa, dân Hán nhiều người ở lẫn vào để khai khẩn. Vua cho rằng người Hán và người Di đã có giới hạn, không thể chiếm của người ta được. Nhân sắc rằng những nơi nào từ trước đã cày cấy thành điền thì vẫn cho ở lại mà trông coi sản nghiệp, còn dư thì để hết cho dân Phiên, từ nay về sau không được tranh chiếm nữa. Duy có người Đường [Hoa kiều] lưu ngụ thì không ví như người dân Hán, phàm đất hoang nhàn, có xin quan khẩn trị thì cho. Lại theo tục man, nhà giàu cho vay lãi gấp ba bốn lần, đến nỗi có kẻ bắt vợ con người làm nô lệ, sắc khiến chỉ cho một vốn một lãi, làm trái thì phải tội.

https://tieulun.hopto.org

Giảm một nửa thuế lệ cho những thuyền ngoại quốc đến buôn ở Long-xuyên, vì cớ Long-xuyên đất hẹp dân nghèo, hàng hóa của lái buôn đều loãng xoàng cả.

Cho sở Phú-quốc lệ thuộc vào đạo Long-xuyên, phàm công việc quân dân đều do đấy hết; hàng năm cứ theo số đinh hiện tại làm sổ để nộp.

Đại hạn, nhân dân kiếm ăn khó khăn. Cấm nấu rượu, thu thuế thiếu, phát thóc kho bán cho dân theo giá bình thường (một hộc thóc giá 1 quan tiền). Lại sai quan chia đi các nơi, ra lệnh cho nhà giàu bỏ thóc ra, định thêm giá, cho dân từng thiếu sở tại vay (một hộc thóc giá 2 quan tiền, đợi sau khi thu hoạch sẽ trả đúng giá).

Dinh Trấn-định cũng lấy cớ đại hạn xin thả tù bị giam. Vua y cho.

Mùa thu, tháng 7, lấy cai bạ Phiên-trấn là Trần Hiếu Liêm làm Hộ bộ, tham mưu Trung dinh là Nguyễn Tử Châu làm cai bạ Phiên-trấn, Hàn lâm chế cáo là Nguyễn Đàn làm ký lục.

Ký lục Long-xuyên là Nguyễn Kim chết; lấy tham mưu Vũ Tiến Sinh làm ký lục Long-xuyên.

Cai bạ Trấn-định là Lê Phúc Diễn ốm, xin nghỉ việc dinh; lấy tham tri Binh bộ là Hoàng Tú Chung thay.

Ký lục Trấn-định là Trần Mậu Khánh chết, cho tiền 50 quan.

Lấy vệ úy vệ Hổ oai Trung dinh là Hoàng Văn Khánh làm trưởng chi chi Hậu thuận.

Định lệ biệt nạp dầu rái cho đạo Long-xuyên (Dân ở hòn Sơn-lại mỗi năm phải nộp 5 vò dầu rái, 100 cây nến hạng nhỏ, được miễn thuế thân).

Tháng 8, sai quản Tiên phong dinh là Nguyễn Văn Thành đem binh thuyền tiến thẳng đến Qui-nhơn dò thám quân giặc, rồi trở về.

https://tieulun.hopto.org

Lấy khâm sai thống binh cai cơ chi Tả chấn dinh Chấn võ là Nguyễn Văn Đắc quản tiền chi dinh Trung quân, khâm sai thống binh cai cơ dinh Tiền quân cũ là Phan Văn Kỹ làm phó Tiền chi.

Sai tán lý Chiêu mộ dân ngoại tịch và linh trốn của các chi hiệu dinh Tiền quân cũ, lập làm quân lạc tòng (1).

Tháng 9, cai bạ Trấn-định là Lê Phúc Diễn bệnh đã khỏi, lại nhận chức như cũ, đổi bổ Hoàng Tú Chung làm ký lục Trấn-định.

Ra lệnh cho các dinh phải xét xong những việc binh ngục. Dụ rằng: « Việc ngục tụng quan hệ đến mệnh lớn của nhân dân, Ngu Thuấn nặng lòng thương những kẻ bị hình, Chu Văn vương để lòng cẩn thận việc hình phạt, chính vì như thế. Nay ta nghe ở dinh kiện tụng chồng chất, liên luỵ đến người không tội, cần đem ngay những kẻ phạm xét hỏi, tội đáng chết thì dâng biểu xin quyết định, tội đáng đồ thì đưa sung dịch phu. Những kẻ mới phạm lầm lỗi và oan uổng thì tha đi, không được để đọng trệ ».

Mùa đông, tháng 10, trời hạn, sai các dinh thần đến đền thiêng cầu đảo.

Định lệ lễ ở Văn miếu và ở các miếu dự tự điển (2). — Vua thấy sau cơn loạn lạc, việc tế lễ bỏ lâu, ra lệnh cho các dinh làm sổ kê những vị thần ở trong hạt đã được quốc tế mà đăng lên, sai công đồng bàn định thể lệ làm lễ để ban hành. (Văn miếu, một sở ở Trấn-biên, một sở ở Vĩnh-trấn, mỗi năm lấy hai ngày đinh mùa xuân và mùa thu để tế; tiền lễ mỗi nơi 75 quan, sái

---

1. Quân lạc tòng: Quân tình nguyện.
2. Dự tự điển: Dự vào lệ thờ tự của nhà nước.

https://tieulun.hopto.org

phu (1) mỗi nơi 20 người. Miếu Hội đồng, ba sở: ở Trấn-biên, Vĩnh-trấn, và Trấn-định, tế Xuân Thu hai kỳ, tiền lễ đều 70 quan. Ở Trấn-biên, hai miếu Chưởng dinh Lễ-thành hầu và Chưởng cơ Duyên-lộc hầu, lễ Chính đán mỗi sở tiền 10 quan, sái phu mỗi sở 5 người, hai miếu Chưởng dinh Đại-đức hầu và Ký lục kiêm cai cơ Giáp, tiền lễ Chính đán đều 5 quan, sái phu đều 3 người. Ở Phiên-trấn, miếu Đô đốc đồng tri An-bình hầu Trần qui công, tiền lễ Chính đán 6 quan, sái phu 3 người. Miếu Phi vận Tùng giang Văn trung võ tự tướng quân, ba lần tế tháng giêng, tháng 7, tháng 10, tiền lễ 45 quan).

Truy tặng các tướng sĩ trận vong ở Mỹ-tho. Dụ rằng: « Đấng vương giả dựng nghiệp truyền mối, trước phải tôn người có đức, báo người có công. Nhà nước ta trăm trận vất vả mà khôi phục non sông, dành là mệnh trời yêu mến, mà thực là nhờ ở sức tướng sĩ cùng ta chống kẻ thù chung. Nghĩ tới trận đánh ở sông Mỹ-tho tháng 9 năm đinh mùi, phàm người có chiến công, còn sống thì đã được vinh gia tước trật, duy những người vì nước bỏ mình, trong lúc can qua bận rộn, chưa kịp truy phong, mà sổ ghi công trạng vẫn còn, thì hạn đến sáng ngày 14 tháng này, các quan chưởng lãnh và chánh phó trưởng chi đều tới trước điện hầu nghe bàn công truy tặng, để cho yên ủi hồn thơm đã khuất ». Lại ra lệnh thu dùng con cái, không con thì dùng cháu, không cháu thì dùng em, tùy theo công lao nặng nhẹ, hoặc trao cho quan chức, hoặc cho miễn binh dao trọn đời.

Lập đền Hiển trung. Dụ rằng: « Đền công báo đức là lẽ thường xưa nay. Nếu trung khen lương là thịnh điển của nhà nước. Từ giặc Tây-sơn nổi loạn, vận nước gian

1. Sái phu: Phu quét dọn lau chùi trong miếu.

https://tieulun.hopto.org

nan, phàm tướng sĩ ta, đi theo sang Vọng-các và trải từ các trận Mỹ-lung, Hồi-oa, Tinh-phụ, Bát-tiên, Trấn-định, Ba-xắc, cho đến Bình-thuận, bốn năm tới nay, ai không may mà chết vì việc nước thì đã từng định công khen tặng, lại ưu đãi cho vợ con được miễn dao dịch để chăm thờ cúng. Riêng nghĩ những người không ai thừa tự, hương lửa chẳng biết nhờ đâu, nếu không lập đền thờ cúng, thì lấy gì để yên ủi người đã mất mà khuyến khích hậu lai?». Bèn sai Phiên-trấn chọn đất xây đền, đặt tên là đền Hiển trung, thờ chung những công thần không người thừa tự, sắc cho Lễ bộ ấn định điển thờ và đồ thờ, hàng năm xuân thu làm lễ tế. Đặt phu coi đền 25 người. Vua lại nghĩ rằng quan chưởng lãnh ở các quân dinh trước kia dâng sổ công trạng, hoặc còn bỏ sót, lại sai hỏi rõ bộ khúc, cứ thực tục khai, do trung quân giám quân Tống Phước Bảo họp thành tập tâu lên, để ấn định tặng điển. (Những người chết trận từ Mỹ-lung đến Ba-xắc: Trung quân dinh khâm sai thống binh cai cơ là Lê Phúc Cảnh, Đặng Mậu Nhĩ, Nguyễn Văn Chính, Nguyễn Tiến Đoài, khâm sai tổng nhung cai cơ là Trần Văn Long, khâm sai cai cơ là Hoàng Văn Trung, Vũ Văn Dực, Nguyễn Văn Văn, Nguyễn Văn Huệ, Trần Văn Vạn, cai cơ là Vũ Văn Loan, khâm sai cai đội là Trần Văn Dụng, Trần Văn Chiếu, Trần Văn Kỷ, Nguyễn Văn Thành, Nguyễn Văn Huệ, Nguyễn Văn Thuyên, Bùi Văn Ngữ, Lê Văn Cẩn, cai đội là Nguyễn Văn Thái, Nguyễn Văn Thịnh, Đỗ Văn Huề, Trần Văn Toán, Đỗ Thanh Quý, Nguyễn Văn Minh, Nguyễn Văn Thuận, Vũ Văn Linh, Nguyễn Văn Liêm, Trần Văn Đương, Đặng Văn Hóa, Lương Văn Thanh, Trần Văn Ất, Đinh Văn Tiềm, nội đội trưởng là Nguyễn Văn Thận, đội trưởng là Nguyễn Văn Lược, Nguyễn Văn Hương, Nguyễn Văn Kim, Nguyễn Văn

https://tieulun.hopto.org

Thiện, thứ đội trưởng là Nguyễn Văn Định, Trương Tiến Lộc, Tiền quân dinh, khâm sai tổng nhung cai cơ là Nguyễn Văn Loan, Nguyễn Văn Long, Hồ Công Vân, khâm sai thống binh cai cơ là Phan Văn Dụ, Nguyễn Văn Phong, khâm sai cai cơ là Phạm Tiến Thông, Tống Viết Huế, Phan Văn Thiện, Lê Văn Lợi, Phan Văn Tiến Nguyễn Đắc Xứng, Nguyễn Văn Trí, Trần Văn Quyến, Nguyễn Văn Điển, Nguyễn Văn Long, Nguyễn Văn Cần, Đặng Văn Học, Nguyễn Văn Châu, Nguyễn Văn Phượng, Nguyễn Văn Sĩ, Nguyễn Văn Hùng, Hồ Tuấn Kiệt, Nguyễn Văn Thuy, khâm sai cai đội là Hoàng Văn Chân, Trần Văn Lượng, Nguyễn Công Nhật, Nguyễn Văn Luật, Nguyễn Văn Thuy, Nguyễn Văn Cần, Phan Văn Minh, Phan Văn Mi, Hoàng Văn Thao, Nguyễn Văn Thập, Nguyễn Văn Trường, Lê Văn Hiền, Nguyễn Văn Sĩ, cai đội là Nguyễn Văn Hưng, Lê Văn Quảng, Nguyễn Văn Huấn, Bùi Văn Thái, Nguyễn Văn Hòa, Lê Văn Lý, Lê Văn Như, Nguyễn Văn Đặng, đội trưởng là Nguyễn Văn Như, Bùi Văn Hóa, Lê Văn Qui, Tả quân dinh, khâm sai tổng nhung cai cơ là Hà Phúc Triệu, Nguyễn Văn Thanh, Nguyễn Văn Sâm, Nguyễn Văn Huệ, Nguyễn Văn Ba, khâm sai tổng binh cai cơ là Nguyễn Văn Thành, Phan Văn Kinh, Nguyễn Văn Toán, khâm sai cai cơ là Nguyễn Văn Thành, Nguyễn Văn Quả, Lê Văn Diên, Nguyễn Văn Ân, Nguyễn Văn Lộc, Vũ Văn Ba, Nguyễn Văn Lộc, Hà Phúc An, Nguyễn Văn Châu, Lê Văn Quản, Hoàng Văn Nguyệt, Trần Văn Sách, khâm sai cai đội là Nguyễn Văn Hiền, Trần Văn Châu, Nguyễn Văn Tâm, Nguyễn Văn Thái, Nguyễn Văn Xuân, Trần Văn Kỷ, Cao Văn Niệm, Nguyễn Văn Phượng, Nguyễn Văn Huy, Nguyễn Văn Xuân, Nguyễn Văn Tiến, Nguyễn Văn Loan, Nguyễn Văn Thảo, Nguyễn Văn Nguyên, Nguyễn Văn Thông, Vũ Văn Lan, Nguyễn

https://tieulun.hopto.org

Văn Hùng, Trần Văn An, Nguyễn Văn Toán, Nguyễn Văn Trí, cai đội là Nguyễn Văn Sương, Nguyễn Văn Viên, Nguyễn Văn Cảnh, Nguyễn Văn Tĩnh, Trương Văn Tĩnh, Nguyễn Văn Tại, Dương Văn Thiêm, Hoàng Văn Đông, Nguyễn Văn Sự, Nguyễn Văn Điều, thứ đội trưởng là Nguyễn Văn Sách, Hậu quân dinh, khâm sai đốc chiến cai cơ là Phạm Văn An, khâm sai tổng nhung cai cơ là Hồ Văn Huệ, Trương Văn Lý, khâm sai thống binh cai cơ là Phạm Văn Trị, Lê Văn Trung, Lê Văn Kinh, Bùi Văn Vãng, Đặng Văn Nhân, Lê Văn Bình, Phan Văn Nhị, Cao Văn Thanh, Trần Văn Tô, khâm sai cai cơ là Đoàn Văn Sở, Nguyễn Văn Vạn, Trần Văn Loan, Hoàng Văn Nhan, Lương Văn Nhị, Nguyễn Văn Trâm, Nguyễn Văn Minh, Nguyễn Văn Trung, Trần Văn Diệu, Tống Phước Trung, Nguyễn Văn Chiếu, Ngô Văn Đăng, Nguyễn Văn Long, Trần Văn Phúc, Nguyễn Văn Đăng, Nguyễn Văn Hổ, Nguyễn Văn Sương, Ngô Phúc Nghĩa, Phạm Văn Hưng, Trần Văn Chấn, Hồ văn Hán, Nguyễn Văn Giáo, Ngô Công Cẩm, Hà Phúc Lộc, Nguyễn Hữu Phú, khâm sai cai đội là Nguyễn Văn Nho, Trần Văn Thịnh, Nguyễn Văn Nhạn, Đặng Văn Đức, Phan Văn Hổ, Hoàng Văn Chấn, Nguyễn Văn Tiến, Lê Văn Việt, Trần Văn Bân, Nguyễn Văn Phú, Nguyễn Văn Phượng, Nguyễn Văn Phân, Nguyễn Văn Nho, Nguyễn Văn Tự, Nguyễn Văn Thảo, Trần Văn Chấn, cai đội là Trần Văn Phượng, Mai Văn Qui, Hồ Văn Tĩnh, Nguyễn Văn Vãng, Nguyễn Văn Thái, Trần Văn Cẩm, Lê Văn Long, đội trưởng là Võ Công Vi, Hồ Viết Biện, Nguyễn Văn Điều, Nguyễn Văn Biện; Tiên phong dinh khâm sai cai cơ là Nguyễn Văn Huyền, Nguyễn Văn Thanh, Đặng Văn Triệu, Nguyễn Văn Đức, Hoàng Văn Ngyệt, Nguyễn Văn Trị, Võ Văn Loan, Nguyễn Văn Thịnh, khâm sai tham mưu Nguyễn Thiện Giảng, cai cơ là

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Văn Chữ, Vũ Văn Long, Lê Văn Quỳnh, Trần Văn Nghị, Nguyễn Văn Thuận, Lê Văn Hảo, khâm sai cai đội là Nguyễn Văn Đào, Lê Văn Tuyên, Nguyễn Văn Hòa, Hoàng Văn Quý, cai đội là Nguyễn Văn Dư, Trần Văn Khách, Lê Văn Dụng, Nguyễn Văn Chữ, Nguyễn Văn Xung, Hoàng Văn Qui, Phan Văn Ân, Lê Văn Khả. Cộng là hơn 320 người binh đinh. Chết trận ở Bình-thuận: khâm sai cai cơ là Trần Văn Hòa, Nguyễn Văn Đẳng, Phạm Văn Thuận, Trần Văn Phong, Đào Văn Khóa, Nguyễn Văn Khách, Vũ Văn Lục, Phạm Văn Thuận, Nguyễn Văn Đức, Lâm Tiến Phú, Bùi Văn Mai, Hoàng Văn Sĩ, Nguyễn Văn Thuận, Bạch Phi Chấp, Nguyễn Đình Tiến, Nguyễn Văn Nghiêm, thư ký tham luận là Đinh Công Nguyên, tổng nhung cai cơ là Nguyễn Văn Khương, Nguyễn Văn Chiêu, Nguyễn Văn Dực, thống Đinh cai cơ là Nguyễn Văn Chiêu, Trần Văn Liên, tổng nhung cai cơ là Nguyễn Văn Hồng, khâm sai cai đội là Nguyễn Văn Quyền, Nguyễn Văn Lưỡng, Phan Văn Nhiên, Nguyễn Văn Trí, Nguyễn Văn Khuê, Vũ Văn Thương, Nguyễn Văn Lau, Trần Văn Tuyết, Đào Văn Tĩnh, Hoàng Văn An, Mai Văn Cầm, Nguyễn Văn Thuân, Phạm Văn Tiên, Nguyễn Văn Khẳng, Nguyễn Văn Công, Nguyễn Văn Nhạn, Nguyễn Văn Bang, Nguyễn Văn Tại, Hồ Văn Thái, Nguyễn Văn Nhiên, cai đội là Nguyễn Khoa Minh, Nguyễn Văn Tuy, Nguyễn Văn Huyên, Nguyễn Văn Xuân, Trương Văn Bảo, Nguyễn Văn Khuê, Hồ Văn Tự, Nguyễn Văn Bằng, Nguyễn Văn Trúc, Hồ Văn Bản, Trần Văn Nghĩa, Nguyễn Văn Xuân, Hồ Văn Thành, Trương Văn Đinh và hơn 600 binh đinh).

Đổi đắp thành Đồng-môn. Vua thân đến nơi, xem xét hình thế, ủy cho cai cơ Nguyễn Văn Tánh sửa đắp lại.

https://tieulun.hopto.org

Lấy khâm sai tổng nhung cai cơ hiệu Trung dực dinh Trung quân là Nguyễn Thoan làm chánh trưởng chi chi Hữu thuận, khâm sai cai cơ hiệu Hữu dực là Nguyễn Văn Linh làm phó trưởng chi, khâm sai thống binh cai cơ dinh Hậu quân là Nguyễn Văn Tin làm chánh trưởng chi đạo Tiền du, phó Hữu chi là Nguyễn Văn Biện làm chánh trưởng chi Tiền chi, trưởng hiệu Hữu hiệu là Trần Công Đề làm phó trưởng chi Hữu chi.

Đặt sở hoạn dưỡng (1) cho những bệnh binh ở các vệ đội thuyền thuộc dinh Trung quân. Ở đấy, nhà nước cấp cho thuốc men để điều trị. Các viên quản suất chia ngày với nhau để thăm nom, đem tình trạng báo lên. Ai bị bệnh nặng mà cha mẹ vợ con xin lãnh về nhà nuôi cũng cho.

Tháng 11, đắp thêm đồn bảo ở Hưng-phúc. Trước là bọn tán lý Chiêu và cai cơ Nguyễn Văn Lợi xin chọn nơi hiểm yếu ở thượng đạo Hưng-phúc đặt thêm ba bảo, chia quân đóng giữ để chống giặc. Vua nói rằng: «Nơi ấy rừng núi rộng dài, đường sá xa cách, chỉ nên đắp bảo nhỏ để tuần xét mà thôi, nếu phòng giữ nhiều ngả thì quân chia thế yếu. Nên xem xét địa lợi ở gần đạo Hưng-phúc, lập một bảo lớn để đóng quan quân, khi giặc đến thì hợp nhau lại mà đánh mới dễ thắng được». Đến đây bọn Chiêu đem địa đồ dâng lên. Bèn sai phó tướng Tả quân là Nguyễn Long đến coi công việc.

Lấy khâm sai cai cơ chi Hữu thuận Thủy dinh Trung quân là Dương Công Bảo làm phó trưởng chi Hữu chi dinh Trung quân, khâm sai thống binh cai cơ dinh Chấn võ là Trần Văn Lưu làm hiệu úy hiệu Trung dực

---

1. Sở hoạn dưỡng: Chỗ nuôi quân lính đau ốm.

https://tieulun.hopto.org

Thủy dinh Trung quân, khâm sai cai cơ Hồ Văn Trương làm trưởng hiệu Tả hiệu chi Trung thuận.

Đổi Tiền chi của dinh Tiền quân cũ làm chi Túc uy, Hậu chi làm chi Kiến võ, cho lệ vào dinh Trung quân, vẫn lấy cai cơ Nguyễn Văn Lợi và Nguyễn Văn Tánh để quản.

Sai tri Đồ gia là bọn Phan Văn Tào, Trịnh Phúc Thường, Nguyễn Quang Diệu kén chọn trong 62 ty các cục tượng lấy những người tinh xảo bổ làm các chức cai đội, cai quan, ty quan, thủ hợp, thứ bực khác nhau. (Chinh dinh: Ty thợ mộc, ty thợ làm nhà, ty thợ chạm bạc giỏi ở Nội viện, ty thợ chão [thừng chão], ty thợ tiện nội, ty thợ cưa, ty thợ bạc nội, ty thợ bạc ở cơ Tả trung, ty thợ bạc ở cơ Hữu trung, ty thợ đúc, ty thợ may nội, ty thợ thêu nội, ty thợ sơn nội, ty thợ sơn, ty thợ nhuộm nội, ty thợ khắc ty [đợi hỏi], ty thợ vẽ, ty thợ lọng nội, ty thợ the, ty thợ giày nội, ty thợ thếp vàng ở Nội viện, ty muội đèn thuộc Nhà đồ. Dinh Vĩnh-trấn: Ty thợ mộc, đội xẻ ván nhất, đội xẻ ván nhì, ty thợ rèn, ty thợ sơn, ty thợ nhuộm. Dinh Phiên-trấn: Ty thợ sũng, ty thợ Mậu-tài (1), ty thợ đúc, ty thợ đúc mới, ty thợ sơn, ty thợ nhuộm, ty thợ giày ngoại, ty thợ tiện, ty thợ đập tượng, ty thợ thiếc, ty thợ lược, ty thợ mài, ty thợ đồ ngựa, ty thợ bát, ty thợ gương, ty khắc chữ, ty thợ mành, ty thợ đồi mồi, ty thợ lồng đèn, ty thợ ngói mộc (2), ty thợ ngõa, ty thợ

---

1. Thợ Mậu-tài (vốn ở Thuận-hóa) chuyên môn làm dây thép, dây đồng và kim. Có câu ca: «Chợ Dinh bán áo con trai, Triều-sơn bán nón, Mậu-tài bán kim».

2. Chữ Hán là Ngõa khôi tượng Ngõa là ngói, khôi là tro. Ngói mộc đóng khuôn xong thì rắc tro trên mặt cho nên mặc dầu đối với ngữ pháp không đúng, chúng tôi cũng đoán đây là thợ ngói mộc, thợ này khác với thợ đốt lò.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

lò gạch, ty thợ lò vôi, ty thợ lò chum, hai ty thợ giấy sắc, ty thợ giấy. Dinh Trấn-biên: Ty thợ bạc, ty thợ đúc, ty thợ nhuộm, ty trường sắt, nghề trường sắt, xã trường sắt, phường thợ sắt, ty thợ sắt).

Cai bạ Long-xuyên là Bùi Văn Hiếu có tội bị miễn chức. Lấy khâm sai cai cơ đạo Kiên-giang là Nguyễn Văn Thiện hiệp cùng ký lục là Vũ Tiến Sinh giữ đạo Long-xuyên.

Cai bạ Vĩnh-trấn là Nguyễn Mộng Bi, ký lục là Nguyễn Đăng Hựu, vì dung túng cho người thuộc quyền nhũng lạm, bị bãi chức. Lấy tham mưu Tiền quân là Nguyễn Ngọc Chương làm cai bạ Vĩnh-trấn, tham luận là Nguyễn Tiến Lộc làm ký lục.

Tháng 12, lấy phó tướng Hậu quân là Mạc Văn Tô làm vệ úy vệ Hổ oai dinh Trung quân, vệ úy vệ Long võ là Trương Phúc Luật quản các đội thuyền Tiểu sai, Bả cái, Nội mã nhất nhị, Tả mã, Hữu mã, Tiểu hầu, Bả lệnh và kiêm tri Tượng chính, cai cơ phó Trung chi Tả quân là Đoàn Cảnh Cư làm chánh trưởng chi Tả chi, Phùng Văn Triêm làm phó trưởng chi Trung chi.

Giảm nửa số thóc thị nạp sang năm cho các dinh.

Sai bảo hộ Nguyễn Văn Nhàn và cai cơ Lưu Phước Tường sung chức chánh phó sứ sang Xiêm để giao hiếu. Khi Nhàn bệ từ, vua dụ rằng: « Nước Chân-lạp, làm tôi thờ phụng triều ta giữ chức phiên thần đã lâu, là nước thần xỉ (1) của ta. Từ khi ta khôi phục đất cũ, Chiêu Chủy-biện đem lòng oán giận, chỉ muốn nhân ta có việc mà làm rối động biên cương. Ta vì cớ đó, chẳng lúc nào quên. Ngươi nên nhân cơ hội bày tỏ với vua Xiêm khiến họ để ý, nếu không giúp ta thì cũng

---

1. Thần xỉ: Như môi và răng, để che miệng.

https://tieulun.hopto.org

không nên làm lo cho ta, để cho ta có thể chuyên lòng đánh giặc, không lo ở trong nữa. Ngươi nên nói khéo, đừng làm nhục mệnh vua! ».

Cai bạ Trấn-định là Lê Phúc Diễn vì ốm miễn chức. Lấy Hàn lâm viện chế cáo Phạm Như Đăng làm cai bạ Trấn-định.

Lấy cai bạ Nguyễn Đức Chi làm tham tri Hộ bộ, Hàn lâm viện chế cáo Ngô Tòng Chu làm tham tri Lễ bộ.

Nhân dân miền Thuận Quảng chán ghét chính sách bạo ngược của Tây-sơn từ lâu, hàng ngày mong đợi quân vua, mỗi khi thấy gió nồm thổi thì đều nói rằng: « Chúa cũ chúng ta đã đến đấy! ». Xử sĩ xã Thai-dương (thuộc huyện Hương-trà) là Hoàng Quang làm bài ca « Hoài nam khúc » (bằng quốc âm) thuật lại công lao khai thác khó nhọc của các vua đời trước, ơn trạch thấm khắp mọi người, cuối cùng truy tội bọn quyền thần, nghiến răng với quân nguỵ tặc, lời rất não nùng mạnh mẽ, nhân dân truyền nhau hát. Thái trưởng công chúa là Ngọc-huyên (con gái cả của Thế tông) ẩn ở xã Vân-dương (thuộc huyện Hương-thủy) được bài hát ấy, sai người đưa vào Gia-định để hiến. Vua sai đem truyền bá khắp trong quân, được nghe lời ca ai cũng rỏ nước mắt. Vua nói: « Ngày xưa lòng người nhớ nhà Hán, mà tự Bạch-thủy (1) dựng nghiệp trung hưng, lòng người nhớ nhà Đường mà tự Linh-vũ (2) gây nên tái tạo. Nay lòng người như thế, thì bọn nghịch tặc lo gì không dẹp yên? ».

---

1. Một huyện thuộc về tỉnh Cam-túc (Trung-quốc) là nơi Quang-vũ nhà Hán khởi nghĩa đánh Vương Mãng để khôi phục cơ nghiệp nhà Hán, gọi là Đông Hán.

2. Một huyện ở Cam-túc (Trung-quốc), trong khi nhà Đường bị An Lộc-sơn cướp ngôi mà Minh hoàng chạy vào Ba Thục, thì vua Túc tông lại lên ngôi ở đó để kế nghiệp.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHẤT KỶ

QUYỂN VI

THỰC LỤC VỀ THẾ TỔ CAO HOÀNG ĐẾ

Nhâm tý, năm thứ 13 [1792] (Thanh Càn-long năm thứ 57), mùa xuân, tháng giêng, đóng năm hiệu thuyền Hoàng long, Xích phụng, Thanh loan, Bạch yến và Huyền hạc.

Vua hằng chí đánh giặc, bảo các tướng rằng: « Hiện nay thế giặc đương mạnh mà quân ta vừa mới tập hợp, chưa có thể nắm ngay cái chết của quân địch. Nhưng thù nước một ngày chưa trả thì lòng ta còn lo một ngày. Nếu năm nay không đánh, sang năm không đánh, cứ để cho giặc được rồi thì thế không phải là kế hay. Chi bằng dùng nhiều phương để lừa nó, đánh gấp để cho nó mệt. Hàng năm gặp mùa gió, thủy quân theo đường biển mà tiến, nhân chỗ hở mà đánh. Bộ binh đi từ Bình-thuận Bình-khang, lần lượt tiến lấy được một châu thì xây thành ở một châu, được một huyện thì đóng đồn ở một huyện, để làm phên dậu cho Gia-định, khiến thế giặc chia ra, sức giặc yếu đi, như thế thì có thể lấy thiên hạ được ». Từ năm ấy trở đi, hễ gặp mùa gió nồm là ra quân đánh giặc, gió thuận thì tiến, gió

https://tieulun.hopto.org

vãn thì về. Khi phát thì quân lính họp hết, khi về thì tản ra đồng ruộng. Quân ta không vì đóng lâu mà mỏi, không vì ngồi ăn mà tốn; mà quân giặc Tây-sơn thì phải chạy vạy đối phó, không rỗi mà tính mưu.

Sai phó vệ úy Ban trực hữu vệ Thần sách là Phan Văn Triệu giữ đạo Châu-đốc, khâm sai cai cơ là Nguyễn Văn Thịnh giữ đạo Kiên-giang.

Các phủ Phú-yên, Khang-thuận khổ với chính sách hà ngược của giặc, nhân dân nhiều người dắt vợ con chạy vào Bà-rịa và Sài-gòn. Vua thương xót dụ cho tân lý Chiêu và lưu thủ Trương Văn Giao chọn nơi cho họ ở yên để làm ăn, kẻ nào đói khát thì chẩn cấp. Có bọn ngụy quan ngụy quân trốn giặc mà đến thì cho kêu bày tình thực, như muốn ra sức làm việc thì cho giữ chức cũ, mà không muốn thì cũng không ép. Nếu ẩn nấp trong dân, tức là có ý nhòm ngó, biết được không tha.

Đắp thành Mỹ-tho (góc thành đắp như dáng hoa mai, chu vi 499 trượng), phát quan quân các dinh đến ứng dịch. Vua ngự đến xem.

Tháng 2, tổng Tân-an dinh Vĩnh-trấn mùa màng kém. Sai Võ giáp khâm sai cai cơ là Nguyễn Đức Thịnh và Hàn lâm viện Hồ Văn Giao đến khám để lượng giảm thuế cho.

Tháng 2 nhuận, bảo hộ Nguyễn Văn Nhân và cai cơ Nguyễn Tiến Lượng từ nước Xiêm về.

Tháng 3, nước Xiêm-la đưa thư đến nói xin giúp quân đi theo miền thượng đạo đánh giặc Tây-sơn. Trước là giặc Tây-sơn gây oán với nước Vạn-tượng, lại dẫn quân đến đánh Vạn-tượng, Vạn-tượng thua to. Vua Xiêm muốn báo thù cho Vạn-tượng, xin ta giúp quân và yêu cầu ta đem Long-xuyên Kiên-giang cho Mạc Công-Bình,

https://tieulun.hopto.org

và đem Ba-xắc cho Chân-lạp. Vua sai viết thư trả lời rằng: « Quả nhân từ khi lấy lại được Gia-định tới nay, dẫn dọc một nơi, ăn không biết ngon, nằm không yên gối, rất lo nghĩ thù nước chưa trả xong. Nay nghe giặc Nguyễn Văn Huệ chọn quân Hà-bắc được hơn hai ba mươi vạn người, mưu cử đại binh thủy bộ vào cướp. Quân bộ thì trước đánh các dân Man ở miền thượng đạo, tiến đánh Nam-vang, quay lại đánh sau lưng Sài-gòn. Quân thủy thì vào Côn-lôn, phá Hà-tiên, do Long-xuyên Kiên-giang để đánh mặt trước Sài-gòn. Nếu thắng, sẽ đánh tới Xiêm. Đó chẳng những là thù riêng của quả nhân, mà cũng là thù của nước Xiêm nữa. Tính kế ngày nay thì quả nhân đem quân thủy quân bộ đánh Qui-nhơn, mà vương thì đem trọng binh đánh Nghệ-an. Giặc giữ Nghệ-an thì vương đánh ngả trước, quả nhân đánh ngả sau; nếu giặc giữ Phú-xuân thì vương quấy rối ở ngả sau, quả nhân đánh ngả trước, đầu đuôi giáp đánh thì giặc không còn đi đâu được nữa. Đến như Long-xuyên và Kiên-giang, sau khi loạn lạc dân vật tan tác, quân giặc nhòm ngó miền Nam, thì đó tất là nơi phải chịu binh cách. Mạc Công-Binh còn nhỏ, chưa có thể đương việc quân, nên sai quan giữ đó chứ không phải là tiếc đâu? Còn đất Ba-xắc không cho Chân-lạp là vì cớ phụ chính Chiêu Chủy-biện. Nếu được người khác của Xiêm đến thì quả nhân nào có tiếc gì? Những việc nhỏ nhặt ấy vương bất tất phải quan tâm, cũng không phải đi lại nói nhiều làm gì ».

Mùa hạ, tháng 4, đặt vệ Thần Võ ở dinh Tả quân, vệ Phấn võ ở dinh Tiền quân, hai vệ Hùng phong và Nghị võ ở dinh Hậu quân, vệ Võ dũng ở dinh Hữu quân, vệ Kiên võ ở dinh Tiên phong, đều lấy quân lạc tòng sở thuộc sung vào.

https://tieulun.hopto.org

Định rõ lệnh khuyến nông. Dụ rằng: « Thứ tự trong bát chính (1) thì việc ăn đứng đầu. Công việc trong tứ dân (2) thì nghề nông là gốc. Gia-định đất đai mầu mỡ mà của chứa chưa đủ, thực vì cớ nhân dân phần nhiều đi buôn, không chăm làm ruộng. Nay đương mùa làm ruộng, các dinh thần nên truyền khắp cho các tổng xã thôn phường ở trong hạt, từ phủ binh cho đến người kiều ngụ, ai chăm làm ruộng thì được miễn dịch, kẻ du thủ du thực thì phải phục dịch. Lý trưởng thiên vị ẩn dấu thì có tội ».

Lưu thủ Phiên-trấn là Trương Văn Giao vì ốm miễn chức, cho vẫn quản. Trưởng đà. Lấy Võ giáp khâm sai cai cơ là Nguyễn Đức Thịnh làm lưu thủ Phiên-trấn.

Lấy vệ úy Ban trực liền vệ Thần sách là Hoàng Viết Toàn làm vệ úy Ban trực tuyền phong hữu.

Tháng 5, truy lục các tướng sĩ trận vong. Dụ rằng: « Giúp vua đánh giặc là lúc thần tử lập công, nêu hiệu rạng danh là lệ triều đình báo đức. Kể từ buổi Tây-sơn nổi loạn, vận nước khó khăn, các tướng sĩ bỏ mình vì nước, kể biết bao người. Trước đây lập đền Hiển trung, phàm từ năm đinh mùi xa giá trở về, như các tướng sĩ trận vong ở Mỹ-tho, Mỹ-luang, Hồi-oa, Bát-tiên,

---

1. Bát chính trong *Kinh Thư* là:
   1) Thực (sự ăn),
   2) Hóa (của cải),
   3) Tự (việc tế tự),
   4) Tư không (việc nhà cửa của dân),
   5) Tư đồ (việc ruộng đất),
   6) Tư khấu (việc hình án),
   7) Tân (tiếp đón tân khách),
   8) Sư (quân sự).

2. Tứ dân: Sĩ nông công thương.

https://tieulun.hopto.org

Tinh-phu, Triệu-phu, Trấn-định, Ba-xắc, thì đã liệt vào tự điển. Song nghĩ từ năm quý tị về sau, năm bính ngọ về trước, hoặc có kẻ ra trận mà mất, hoặc có người bị bắt mà chết, đương lúc bấy giờ ta còn tuổi trẻ, mới lên nối ngôi, việc nước hãy còn có chỗ chưa rõ, mà những kẻ tôi ra trận, sổ ghi công lại không khảo được, nếu nay không truy lục, thì chẳng là phụ các trung thần ấy hay sao? Hỡi các thần liệu văn võ và tướng sĩ các dinh, trong khoảng trước sau 14 năm kia, ai có thể nhớ được ai đánh trận nào, ai chết về việc gì, không kể thân quyến bộ khúc, bè bạn cố cựu, cho được cứ thực ghi hết đưa lên bộ để ban bao tặng, liệt thờ ở đền Hiển trung, ngõ hầu nêu được thịnh điển nhớ công ».

Giáng chức khâm sai tổng nhung cai cơ phó tướng Tiền quản là Nguyễn Văn Thư làm khâm sai cai đội. Thư dung túng cho thuộc hạ quấy nhiễu dân Phiên, việc phát giác nên bị giáng chức. Lấy phó tướng chi Trung chi Tiền quản là Phạm Tiến Tuấn thay quản hai phủ Ba-xắc và Trà-vinh.

Sai phó tướng Tả quản là Nguyễn Long quản tướng sĩ dinh Chấn võ.

Sai tán lý Chiêu và cai cơ Nguyễn Văn Lợi đắp hai thành Lâm-thang và Sa-đàm, nghiêm phòng đường hiểm yếu để ngăn ngừa sự bất trắc.

Giặc Tây-sơn Nguyễn Văn Huệ kết với 40 chiếc thuyền của bọn giặc biển Tề-ngôi khiến chúng men các vụng biển từ miền Khang Thuận (1) trở vào, cướp bóc nhân dân. Vua nghe tin, sai phó tướng Tả quản là Nguyễn Long đem binh thuyền giữ cửa biển Tắc-khái kiêm quản

---

1. Khang Thuận : Bình-khang và Bình-thuận.

https://tieulun.hopto.org

hai đạo Lý-lê và Xích-lam, phân phái đi tuần ngoài biển, phòng bị nghiêm nhặt.

Tháng 6, lấy khâm sai cai đội là Ô-li-vi (1) (người Tây) làm vệ úy Ban trực tuyển phong hậu vệ Thần sách.

Giặc Tây-sơn Nguyễn Văn Nhạc đóng nhiều chiến thuyền để ở cửa biển Thi-nại, mưu toan vào cướp, kẻ gián điệp báo tin. Vua muốn ra đánh trước để chận giặc, mới dụ cho tướng sĩ các dinh Tiên phong và Chấn võ thuộc Trung quân chỉnh bị lương thực súng ống khí giới như phép hành quân, định ngày thử các chiến hạm ở ngoài biển (thuyền đại hiệu và thuyền ô sai (2) 128 chiếc). Bên sai chưởng Tả quân dinh là Tôn thất Huy, quản Hậu quân dinh là Võ Tánh, giám quân Trung quân là Tống Phước Đạm lưu giữ kinh thành, chưởng Tiền quân dinh là Tôn thất Hội đi Vĩnh-trấn và Trấn-định kiêm quản tướng sĩ hai dinh, quản Hữu quân dinh là Nguyễn Hoàng Đức đi Bà-rịa hiệp đồng với tân lý Chiêu đông giữ.

Thuyền vua ra từ cửa biển Cần-giờ, gặp khi gió nam thổi mạnh, thuận chiều thẳng đến Diên-áo [Vũng Diên], bắt được du thuyền của giặc, biết ở Thi-nại không có phòng bị, bèn bí mật định ước thúc, trao ký hiệu và khẩu hiệu cùng cơ nghi hành động, nói là do Thiếu phó quân công Tôn thất Huy điều bát tướng sĩ. Sai quản Tiên phong dinh là Nguyễn Văn Thành tiến trước, kế đến quản Ban trực tả là Phạm Văn Nhân tiến thứ nhì.

---

1. Olivier.

2. Thuyền đại hiệu là loại thuyền lớn, thuyền ô sai là thuyền nhẹ để sai phái, sơn màu đen.

https://tieulun.hopto.org

Giám quân Trung quân Nguyễn Văn Trương hộ giá, đô đốc Nguyễn Kế Nhuận tiếp sau. Khi quân đến ngoài cửa biển Thi-nại, thì trước hết sai quân tinh nhuệ đổ bộ phóng lửa đốt thủy trại giặc. Nguyễn Văn Trương và Nguyễn Văn Thành dùng thuyền Long và Phụng thẳng vào, các quân tiếp theo. Đô đốc giặc là Thành (không rõ họ) thấy đại quân chợt đến, bỏ chạy, thuyền ghe và khí giới bị quân ta bắt được hết (thuyền chiến lớn 5 chiếc, thuyền đi biển 30 chiếc, thuyền sai 40 chiếc). Lại sai tìm bắt bọn giặc biển Tề-ngôi, bắt được 3 chiếc thuyền. Vua đóng ở chợ Thi-nại, dựng cờ chiêu an phủ dụ dân chúng, cấm quân sĩ không được cướp bóc. Rồi ra lệnh rút quân về. Chiến dịch này, tự lúc xuất quân đến lúc khải hoàn chỉ hơn 10 ngày. Người ta cho là thần binh.

Mùa thu, tháng 7, thuyền vua về đậu ở Vũng-tàu Phan-rang (1). Vì không thuận buồm xuôi gió, bèn sai chạy dụ cho Nguyễn Hoàng Đức và tán lý Chiêu đem bộ binh đánh úp lấy Phố-hài, đợi thủy quân đến hội ở Thạch-cốc (tên đất thuộc Bình-thuận).

Giặc Tây-sơn Nguyễn Văn Huệ chết. Trước là một hôm Huệ ngồi chơi buổi chiều, bỗng mơ thấy một ông già đầu bạc từ trên không xuống, mặc áo trắng, tay cầm gậy sắt chỉ vào Huệ mà bảo rằng: « Ông cha mày sinh ở đất vua, đời làm dân vua, mày sao dám vô lễ xâm phạm lăng tẩm? ». Rồi đánh vào trán một cái. Huệ mê ngất ngã ra. Tả hữu đều sợ. Giờ lâu mới tỉnh. Đem việc ấy nói với trung thư Trần Văn Kỷ. Nhân đó,

---

1. Vũng-tàu tức là cửa biển Phan-rang, khác với Vũng-tàu ở cửa biển Cần-giờ.

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ốm không dậy được, dặn con là Quang Toản (lại tên nữa là Trát) rằng: « Ta sẽ chết đây! thần kinh Phú-xuân không phải của mày có được. Nghệ-an là đất của cha mẹ ta (Tổ tiên Huệ là người huyện Hưng-nguyên, khi Thái tông Hiếu triết hoàng đế tiến lấy được bảy huyện Nghệ-an, dời dân vào Qui-nhơn), đất ấy là nơi hiểm yếu có thể trông cậy được. Ta đắp thành dày để làm Trung đô là làm kế Tấn-dương (1) ngày khác cho mày. Sau khi ta chết, mày nên về đó. Nếu có biến cố còn có thể giữ được ». Rồi Huệ chết. Quang Toản lên nối, ngụy xưng là Cảnh-thịnh. Quang Toản tuổi trẻ chỉ thích chơi bời. Đặng giặc tôn tham chính Bùi Đắc Tuyên làm thái sư quốc công nhiếp chính. Phàm công việc đều quyết định ở nhà tư Đắc Tuyên, thế giặc ngày càng suy yếu.

Tháng 8, Nguyễn Hoàng Đức và tán lý Chiêu tiến quân đánh lấy Phố-hài, giặc bỏ thành không mà đi. Bàn muốn đuổi đánh lấy Phan-ri, dâng biểu lên. Vua dụ rằng: « Phép dùng binh tất phải lấy lương ở giặc. Nay từ Bình-thuận trở ra bắc mùa mất dân đói, không lấy lương vào đâu, dù lấy được Phan-ri cũng không ích gì. Ta sẽ rút quân, bọn khanh cũng nên rút về Bà-rịa để tính cuộc sau ».

Ngự giá đến Gia-định, thả cho các quân về nghỉ ngơi, triệu Nguyễn Hoàng Đức về.

Tháng 9, sai cai cơ Nguyễn Tiến Lượng và Nguyễn Văn Thụy sung chức chánh phó sứ sang Xiêm báo tin

---

1. Tấn-dương: Huyện Tấn-dương, nay là huyện Thái-nguyên tỉnh Sơn-tây (Trung-quốc). Lý Uyên là Cao tổ nhà Đường khởi nghiệp ở đấy.

https://tieulun.hopto.org

thắng trận, đưa bọn giặc biển Tê-ngôi đã bắt được sang. (Tặng phật vương và cho vua thứ hai đường cát mỗi người 500 cân).

Sai cai bạ Phiên-trấn là Nguyễn Tử Châu hiệp với Trương Văn Giao trông coi công việc Trường đà.

Bỏ lệ cấm rượu ở các đinh. Năm ngoái vì mất mùa nên cấm nấu rượu, mùa này hơi được nên bỏ cấm.

Lấy phủ Ba-xắc cho nước Chân-lạp. Bọn quan Phiên là Ốc-nha Vu-bông-sa, Ốc-nha Phi-miệt-bông-sa, Ốc-nha Liên-song-lam đệ thư của vua Xiêm đến xin đất Ba-xắc để cho bọn họ ở giữ, thu tô thuế để nộp cho vua họ là Nặc Ấn. Vua thuận cho. Cho Nặc Ấn một con ngựa đực, bọn Vu-bông-sa 2.000 phương gạo, 200 quan tiền, những thóc sưu các đồn điền còn thiếu đều miễn cả.

TAMSACH.COM.VN

Mùa đông, tháng 10, ít mưa, sai các đinh thần cầu đảo.

Tháng 11, sai Tả quân khâm sai đốc chiến cai cơ là Vũ Công Bảo và khâm sai cai cơ là Đoàn Văn Trí đem quân đi bắt voi ở các xứ Đồng-nai, Bà-rịa và Hỗn-thủy để nộp.

Chưởng Tả quân đinh là thiếu phó quận công Tôn thất Huy chết. Huy theo sang Vọng-các. Đến lúc theo giá về Gia-định thì cùng các tướng chia đường đánh giặc, lập nhiều chiến công. Đến nay chết. Vua thương tiếc không nguôi, tặng Thái phó, thụy là Trung tĩnh, sai chi tiền công để hậu táng. Cấp cho 7 người mộ phu (năm Gia-long thứ 5 được tòng tự ở Thái miếu, năm Minh-mệnh thứ 5 đổi tòng tự ở Thế miếu, năm thứ 12 phong Ân-tây công).

https://tieulun.hopto.org

Sai khâm sai tổng nhung Cai cơ dinh Trung quân là Nguyễn Đức Thành giữ đạo Tân-châu, kiêm quản hai đạo Hùng-thắng và Chiến-sai.

Tháng 12, giặc biển [illegible]à-và lên đến bãi biển Hà-tiên Sai bảo hộ Nguyễn Văn Nhân đem quân đánh dẹp. Bọn giặc nghe tin liền trốn xa. Vừa lúc cai cơ Nguyễn Tiến Lượng và Nguyễn Văn Thuỵ đi sứ Xiêm về, gặp giặc ở Hòn Cau [Lang dữ], đánh nhau với giặc, chém hơn 30 đầu, bắt sống hai tên, lấy được một chiếc thuyền đem về hiến. Vua khen. Thưởng cho bọn Thuỵ mỗi người một chiếc áo chiến và 200 quan tiền, sai đưa tù bắt được sang Xiêm.

Các sách người Man ở Phố-châm, Ba-phủ, thuộc trấn Thuận-thành xin qui phụ. Sai cai cơ Nguyễn Văn Lợi và Nguyễn Văn Tánh cùng với cai cơ Thuận-thành là Nguyễn Văn Chấn và Nguyễn Văn Hào đem phẩm vật của nhà nước đến cho. Tù trưởng là bọn điêu khiển Cường bèn đem bộ lạc đến Gia-định bái yết. Vua cho gươm, yên ủi rồi bảo về. Quản đạo Ba-phủ là chưởng cơ Cố cũng từ đất Hoàng-băng về theo. Sai chiêu phủ những người Man dầu hàng để chống giặc.

Vua bàn muốn cử đại quân đánh giặc. Nhưng vì kho chứa chưa đầy đủ mà chi tiêu việc quân lại rất rộng, bèn sắc cho các hạng binh dân, các cục lượng, các đồn điền, các trại nậu đều phải nộp thị tác mỗi người từ 1 phương đến 5 phương, theo bực khác nhau.

Quí sửu, năm thứ 14 [1793] (Thanh Càn-long năm thứ 58), mùa xuân, tháng giêng, sắc dụ cho những quan quân dân thứ Gia-định, sai hữu ty niêm yết ở cổng Tiền vệ, hàng năm làm lệ thường. Sắc rằng: « Đạo trời

https://tieulun.hopto.org

một âm một dương, đạo người lúc loạn lúc trị. Nay vận nước nhân trời giúp, nguyện vọng hợp người theo, chính nghĩ như nhà Hạ khôi phục nghiệp cũ, nên dương mùa xuân ban bố mấy điều: Quan văn thì ở miếu đường mà mưu dẹp giặc, không cần đánh mà thắng được người, quan võ thì đem sức can thành mà chống giặc, ngăn chặn không cho giặc tiến lên, đều nên kinh giữ quan châm, chớ sai quân pháp. Quân thủy gõ chèo quét giặc (1), gắng tập giỏi hơn ở Côn-minh (2); quân bộ uốn cung sai lắn trúng (3), phải rèn luyện hơn đời Hiển-đức (4). Đó là quân thì mạnh khỏe thư thế; còn dân đông đúc thì sĩ nông công thương chuyên việc không nên biếng, ngư tiều canh mục chăm nghề mà phải siêng. Có của thưởng, có lòng thương, không ăn chơi, không lêu lổng. Phàm chơi là vô ích, sao bằng đánh cờ đánh bạc, không chuyên làm hàng rửa thẹn trả thù? Chớ chơi đến quá lạm, sao cuộc chọi gà chọi cá, không đổi làm cuộc đánh giặc giúp vua? Sắc dụ phải nghe, chớ sa lưới tội ».

Đông thêm các thuyền đại hiệu Long ngự, Long thượng, Long hưng, Long phi, Bằng phi, Phượng phi, Hồng phi, Loan phi, Ưng phi.

Ký lục Trấn-biên là Nguyễn Văn Hướng chết. Lấy tham tri Lễ bộ Ngô Tòng Chu làm ký lục Trấn-biên.

---

1. Tô Địch đời Tấn, đi qua sông gõ chèo thề rằng nếu không quét sạch Trung nguyên thì không trở về nữa.

2. Tên hồ ở Vân-nam, từng dùng để tập thủy chiến.

3. Mệnh trúng: Sai bắn trúng: người bắn giỏi, sai bắn vào chỗ nào là bắn trúng ngay.

4. Hiển-đức: Niên hiệu của nhà Chu thời Ngũ đại, năm giáp dần kép binh nuôi quân tinh nhuệ không đời nào bì kịp.

https://tieulun.hopto.org

Triệu Hàn lâm viện chế cáo hành chức ký lục Phiên-trấn là Nguyễn Đàn về; khởi phục cho Nguyễn Đăng Hựu làm ký lục Phiên-trấn.

Lấy Trung quân thuộc nội cai đội là Mai Đức Nghị làm vệ úy Ban trực tả vệ Thần sách, Hoàng Viết Toản làm vệ úy Ban trực tuyển phong hữu, Nguyễn Kế Loát làm vệ úy vệ Long võ, Trần Văn Tín làm vệ úy vệ Hổ oai, khâm sai tổng nhung cai cơ Trần Văn Nhân làm chánh trưởng chi Hữu chi Hữu quân, khâm sai thống binh cai cơ Trần Công Đề làm chánh trưởng chi Hữu chi Hậu quân, Trần Tiến Voi làm phó trưởng chi.

Định thuế chiếu các dinh Phiên-trấn và Vĩnh-trấn. (Thôn Tân-cơ ở Phiên-trấn, thôn An-tịch ở Vĩnh-trấn, mỗi năm phải nộp các hạng chiếu là 185 đôi).

Tháng 2, triệu lưu thủ Trấn-định là khâm sai thuộc nội cai cơ Nguyễn Đức Thiện về. Lấy phó trưởng Hậu quân là khâm sai thống binh cai cơ Mạc Văn Tô làm lưu thủ Trấn-định.

Lấy khâm sai thuộc nội cai cơ quản Tả vệ là Phạm Văn Nhân làm phó tướng Tả quân kiêm tri Tàu vụ.

Đổi dinh Chấn võ làm chi Chấn võ thuộc Trung quân dinh, vẫn cho phó tướng Tả quân là Nguyễn Long thống quản.

Lấy khâm sai tham mưu Nguyễn Thái Nguyên làm khâm sai tham mưu ở Trung dinh.

Miễn thóc sưu đồn điền năm nay cho dân Phiên ở đạo Kiên-giang.

Định cách thưởng người bắt trộm cướp. (Phàm nhân dân ai bắt được kẻ cướp, không kỳ nhiều ít, thưởng tiền 100 quan, bắt được kẻ trộm thưởng tiền 50 quan, bắt được kẻ cắp thưởng tiền 25 quan).

https://tieulun.hopto.org

Giặc Tây-sơn Nguyễn Quang Toản sai người đẳng đem 25 binh thuyền đóng giữ cửa biển Đại-chiêm để phòng quân ta. Thuyền gặp gió chìm đắm mất nhiều, có 2 thuyền của đô ty giặc (thiếu họ tên) và hơn 100 quân chạy vào Gia-định hàng phục. Vua với đến hỏi, biết giặc Nguyễn Văn Nhạc và Quang Toản nghi kỵ nhau, có ý nuốt nhau (năm ngoái Huệ chết, Nhạc từ Qui-nhơn đến viếng, vừa đến Quảng-ngãi, nghe tin Quang Toản sai 1.000 quân vào Quảng-nam, Nhạc ngờ, lại dẫn quân trở về), bèn quyết ý đánh.

Khâm sai tán lý điền quân chính của dinh Tiền quân cũ là Chiêu chết. Sai Hình bộ Nguyễn Văn Nghị đi Bà-rịa thay coi bộ thuộc, hiệp cùng cai cơ chi Tức oai là Nguyễn Văn Lợi quản quản dân đạo Hưng-phúc và các sách thuộc man ở Phố-châm, để chia giữ những nơi hiểm yếu lợi hại.

Tháng 3, ngày giáp dần, lập hoàng tử cả Cảnh làm Đông cung (14 tuổi), ban cho ấn Đông-cung. Sắc rằng: «Cha có con như trời có nguyên khí, Nguyên khí lớn lên, thì đạo trời mới thịnh. Họ có ngành như sông có nhánh, nhánh trên mà sâu, thì dòng sông càng xa. Cho nên thánh đế minh vương, đương lúc thái bình, còn nghĩ lập ngôi thái tử; huống nay đánh đông đánh tây, đương lúc dẹp loạn, há quên dựng người nối ngôi! Nguyễn Phúc Cảnh là con cả của nhà, là vua sau của nước. Học thì lo cầu văn chương lễ nhạc, gần theo những bực hiền lương; đạo thì lo tìm tâm pháp thánh hiền, nhờ cậy các quan sư phó. Tuy trạc tuổi hãy còn non trẻ, việc nên chăng chẳng khác mọi người; nhưng gian hiểm đã từng trải qua, lịch số trời tất ở con đó. Nay lập làm Đông cung Cảnh quận công, để thống nhất

https://tieulun.hopto.org

lòng dân, hợp lời nghị luận. Phải làm cho tấm đức xứng ánh sáng của Tiền tinh (1); khiến cho người đời thấm ơn sâu của Tiểu hải (2). Mưu hay để cho con cháu, hoa vàng rỡ như nhật nguyệt sáng thêm; điềm lành vun đắp cơ đồ, lịch ngọc dài như càn khôn muôn thuở. Cho làm nguyên súy lĩnh đinh Tả quân; chỗ ở cho gọi là Súy phủ (sau gọi là Tân phủ); văn thư trao xuống cho gọi là giáo ».

Vua cho rằng Đông cung còn trẻ tuổi, muốn được thái phó thái bảo tốt để giúp, bèn dựng nhà Thái học, đặt một Đông cung phụ đạo, 2 thị giảng, 8 Hàn lâm thị học, 6 Quốc tử giám thị học, mỗi ngày hai buổi họp các quan đốc học ở nhà thái học để giảng bàn kinh sử. Phàm Đông cung [illegible] làm gì, thị học phải ghi hết, mỗi tháng một lần tâu lên vua xem, để xem đức nghiệp tiến ích thế nào.

Lấy Hàn lâm viện chế cáo là Trịnh Hoài Đức và Lê Quang Định làm Đông cung thị giảng.

Triệu cai bạ Phiên-trấn quản dinh là Nguyễn Tử Châu về; lấy tham luận tri Dinh [illegible] là Nguyễn Quang Diệu làm cai bạ Phiên-trấn.

Lấy khâm sai thống binh Chu Viễn-quyền làm phó Tuần hồi đô đinh.

Chọn thêm những dân mới lục vào sổ ở phủ Kiến-hòa đinh Trấn-định 600 người khỏe mạnh sung bổ vào ngạch Tinh đinh Hậu quản.

Sai bọn Ốc-nha Dầu-rồng Sông-sàm (người Chân-lạp) chiêu tập dân Man sung bổ vào đội Xiêm thắng.

1, 2. Tiền tinh là sao trước; Tiểu hải là biển nhỏ, đều chỉ ngôi thái tử.

https://tieulun.hopto.org

Sai cai cơ Nguyễn Tiến Lượng phụng sứ sang Xiêm. Trước là ở Bắc-hà nghe tin giặc Tây-sơn Nguyễn Văn Huệ chết, nơi nơi đều nổi dậy, cùng tôn Lê Duy Vạn (con Lê Hiển tông) lên làm minh chủ. Duy Vạn bèn sai thuộc hạ là bọn cai cơ Chấn bảy người đưa thư hẹn ta cử binh để trong ngoài ứng nhau. Chấn mượn đường thương đạo đi sang Xiêm, người Xiêm đưa sang ta, giữa đường bị giặc biển Chà-và bắt đem bán ở Hạ-châu (1). Vua nghe tin ấy, ủy cho người Tây buôn là An-tôn Ngâm-bô chuộc về. Đến đây cho về Bắc, vì đường biển nhiều cản trở, nên sai Tiến Lượng đưa thư sang Xiêm để đưa Chấn theo đường thương đạo mà đi.

Triệu lưu thủ Trấn-biên là Nguyễn Văn Nhân về; lại lấy chưởng cơ Nguyễn Văn Nghĩa làm lưu thủ Trấn-biên.

Mùa hạ, tháng 4, vua cho rằng kỳ hạn ra quân đã gần đến, gọi hết tướng sĩ các dinh quân thủy bộ họp lại, định ngày tiến phát. Sắc rằng các phủ binh đi trận được miễn thuế [illegible] năm nay. Cha mẹ vợ con ở nhà gặp sự tang ma thì [illegible] dịch phải giúp đỡ. Sáu trăm binh người Phiên ở Trà-vinh ứng lệnh tòng chinh cũng được miễn thóc thiếu năm trước và thóc sưu năm nay. Cho chưởng Tiền quan dinh Tôn thất Hội làm khâm sai bình Tây đại tướng quân, quản Hậu quân dinh Võ Tánh làm khâm sai chưởng Hậu quân dinh bình Tây thảm thặng tướng quân, quản Hữu quân dinh Nguyễn Hoàng Đức làm khâm sai chưởng Hữu quân dinh bình Tây phó tướng quân, quản Tiền phong dinh Nguyễn Văn Thành làm khâm sai bình Tây tiền tướng quân.

---

(1) Hạ-châu: Xanh-ga-pua hay Tân-gia-ba.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Đặt ba dinh Trung thủy, Tiên thủy và Hậu thủy, lấy chưởng cơ Hồ Văn Lân quản chi Trung thuận dinh Trung thủy, cai cơ Nguyễn văn Huấn quản chi Tiền thuận dinh Tiền thủy, Nguyễn Thoan cai quản chi Hữu thuận dinh Hậu thủy.

Vua thân đi đánh Qui-nhơn, để Đông cung Cảnh ở lại trấn giữ Gia-định, lấy phó tướng Tả quân Phạm Văn Nhân và giám quân Trung dinh Tống Phước Đạm giúp việc.

Sai Tôn thất Hội điều bát bộ binh các đạo tiến đánh Phan-ri, Nguyễn Hoàng Đức và Nguyễn Văn Thành đều thuộc theo. Lại sai cai cơ trấn Thuận-thành là Nguyễn Văn Chấn và Nguyễn Văn Hào, chưởng cơ đạo Ba-phủ là Cố, điều khiển là Cường, đều đem quân man theo đường thượng đạo thẳng tới Phan-rang, đợi bộ binh đến thì ứng theo sai bát.

Thuyền vua ra cửa biển Cần-giờ. Sai Nguyễn Văn Trương và Võ Di Nguy đem thủy quân các vệ đi trước, Võ Tánh theo ngự giá, Hộ bộ Phan Thiên Phúc và tham tri Nguyễn Đức Chí chia coi thuyền lương đi theo cấp cho các quân thủy bộ.

Tháng 5, thuyền vua tiến đến Vũng-tàu Phan-rang. Sai đô đốc quản chi Hùng võ là Nguyễn Kế Nhuận đánh bảo Mai-nương. Quân giặc nghe tin chạy trốn trước. Bèn lưu đạo binh thuyền của vệ úy vệ Long võ là Nguyễn Hiên đậu ở đấy để chờ bộ binh.

Thuyền vua tiến đóng ở cửa biển Nha-trang. Sai hiệu úy Tiền chi Trung quân là Nguyễn Văn Đắc, hiệu úy Tả chi là Vũ Văn Lượng đánh bảo Hoa-bông. Quân giặc bỏ chạy. Lấy lại được phủ Diên-khánh. Lại sai

https://tieulun.hopto.org

Võ Tánh đem quân ba vệ Tuyền phong tả, Ban trực hậu và Hổ oai tiến thẳng đến phủ Bình-khang.

Thuyền vua tiến đóng ở vụng Hòn Khói [Yên cương]. Quân giặc nghe tin, không đánh tự vỡ. Chỉ huy Trí (không rõ họ) chạy về Qui-nhơn. Quân và tướng còn lại đều đầu hàng. Lấy lại được phủ Bình-khang. Ra lệnh cho các tướng đầu hàng đều giữ ngạch binh cũ, nhóm họp quân của mình và những bại binh tàn tốt của Tây-sơn, đều lệ thuộc vào dinh Hậu quân để sai bát.

Đặt quan công đường dinh Bình-khang, lấy quản Hậu thủy dinh là Nguyễn Thoan làm lưu thủ, Hình bộ tham tri Lê Đăng Khoa làm cai bạ, Hàn lâm viện Đặng Hữu Đào làm ký lục. Dụ rằng: « Quân của vương giả đến đâu là cầu cho dân yên. Nơi này khổ vì giặc Tây-sơn tàn ác đã lâu, nhân dân khó sống. Trước đã có lệnh cấm trấp, không được phạm mảy may. Nhưng vì quân nhiều, sợ có kẻ ra ngoài pháp luật. Từ nay quan quân người nào tự tiện đến các làng xóm cướp bóc tiền của, không kể nhiều ít, đều phải chấp hành quân pháp, để dân được yên ». Lại thấy trong quân có những binh người Đường [Hoa kiều], người Tây, người Xiêm-la, tính tình hung hãn, khi say rượu thì khó ngăn giữ, nên cấm các hàng quán ở chợ không được bán rượu, trái lệnh phạt 50 roi ».

Bộ binh của bọn Tôn thất Hội đánh bảo Phan-ri. Đô đốc giặc là Hồ Văn Tự lui giữ Mai-nương, quân ta đuổi theo. Tự đem quân theo thượng đạo Sâm-lô chạy trốn. Lấy lại được phủ Bình-thuận. Tin báo đến hành tại, vua sai chạy dụ giục bọn Hội phải tiến quân mau chóng để hội với thủy quân.

https://tieulun.hopto.org

Đặt quan công đường dinh Bình-thuận, lấy khâm sai thống binh cai cơ Hữu quân là Trần Văn Búa làm lưu thủ, Hàn lâm viện chế cáo Nguyễn Đàn làm cai bạ, Hàn lâm viện Hồ Văn Giao làm ký lục. Du sai theo sổ đinh sổ điền ở thuộc hạt và ở Thuận-thành mà thu tô thuế như lệ năm nhâm tý, để cung cấp lương quân (tiền thuế nộp thay bằng gạo). Sai tham luận đạo Thanh-châu là Lê Đình Kiêm đốc thu tô thuế hai phủ Bình-khang và Diên-khánh.

Tôn thất Thăng từ Phú-xuân đến. (Thăng là con thứ 18 của Thế tông). Đầu là khi Duệ tông vào Nam, Thăng vì còn nhỏ không được đi theo, bị giặc bắt. Đến đây nghe biết vua thắng đánh Qui-nhơn, bèn cùng Tôn thất Liêm (con chưởng cơ Tôn thất Văn) lẻn vượt biển trốn đến quân thứ Hòn Khói. Đến nơi vua vừa mừng vừa thương, cầm tay rỏ nước mắt nói: « Vì nhiều biến cố, thân thích lìa nhau, không ngờ ngày nay lại còn được thấy nhau, thế không phải là hồng phúc của tiên vương khiến cho nguy mà lại may, nan mà lại yên sao? ». Bèn đặt yến tiệc, trọn vui mới thôi. Rồi gia cho Thăng làm quốc thúc (1) chưởng cơ, Liêm làm khâm sai cai đội.

Sai đốc chiến cai cơ chi Chấn võ là Mai Tiến Vạn đem quân sở bộ đến thượng đạo Phú-yên để đặt phục binh ở nơi hiểm mà chặn đường giặc chạy.

Thuyền vua tiến đóng ở cửa biển Xuân-đài. Sai Võ Tánh đem quân đánh bảo La-thai (2). Tham đốc giặc là Phạm Văn Điểm thua chạy. Ta cướp hết lương thực. Lấy lại được phủ Phú-yên. Báo tin thắng trận. Vua khen

---

1. Quốc thúc: Chú của vua.
2. La-thai: Tức là La-hai.

https://tieulun.hopto.org

ngợi, thưởng cho tướng sĩ 300 quan tiền, 150 chiếc áo chiến, sai đặt bảo ở chợ Hội-an, lượng để quân phòng thủ.

Đặt quan công đường dinh Phú-yên, lấy phó Trung thủy dinh là Nguyễn Văn Nhân làm lưu thủ, lấy hàng thần là tuần phủ Nguyễn Y Mân làm cai bạ, Văn giáp tham mưu là Nguyễn Văn Diệu làm ký lục.

Thuyền vua tiến đóng ở cửa biển Thi-nại. Sai Võ Tánh đem quân các vệ đánh bảo giặc ở chợ Thi-nại, lấy được.

Tháng 6, Võ Tánh đánh vỡ quân giặc ở cầu Tân-hội. Giặc lui về Úc-sơn, giữ chỗ hiểm đặt quân phòng thủ. Quân ta tiến đến cánh đồng Bình-thịnh. Giặc Nguyễn Văn Nhạc sai con là Nguyễn Văn Bảo (ngụy xưng là Tiểu triều) đem quân tinh nhuệ và voi dực ra thành đánh. Quân ta đánh cho chạy. Vừa gặp bộ binh của bọn Tôn thất Hội theo hai đường Hà-nha và Cù-mông kéo đến. Giặc Nguyễn Văn Bảo bèn đặt liền đồn trại từ Thổ-sơn đến Úc-sơn để chống quân ta.

Vua mật bảo Tôn thất Hội ở gò Phú-qui, dùng dân phụ cận gỡ gai chặt cây giả cách làm đường sạn đạo, rồi đến đêm cùng Nguyễn Văn Thành dẫn quân ngậm tăm ngầm vượt Kỳ-sơn, họp với đạo quân Võ Tánh để đánh áp sau lưng giặc. Giặc đương lúc chẳng ngờ, quân và voi tán loạn, dày xéo lẫn nhau, chết không xiết kể. Lại sai Vũ Văn Lượng đem quân Tả chi đánh vào trước bảo Úc-sơn, phóng lửa đốt trại lán. Thuộc nội cai đội Lê Văn Duyệt đem quân sở thuộc lên núi xông đánh. Giặc thua chạy. Ta bắt được súng ống khí giới rất nhiều. Nguyễn Văn Bảo cùng tướng giặc là bọn đô đốc Đào

https://tieulun.hopto.org

Văn Hổ lui về thành Qui-nhơn. Các bảo giặc ở Phú-trung, Tân-an, Lam-kiều, Thạch-yển đều về ta cả, do đó quân ta thủy bộ thông nhau. Thưởng cho quân Tả chi 1.000 quan tiền.

Hạ lệnh chiêu an. Sai cai bạ tri Trường đà là Nguyễn Tử Châu đem 20 người quân túc trực xem xét các quân thủy bộ, có kẻ nào phạm cấm mà cướp bóc, bị dân tố cáo, xét đúng thi dùng ngay quân pháp để xử, không đợi phải bẩm lên.

Bắt những dân tráng ở hai dinh Phú-yên và Bình-khang, mỗi người đều đem một tháng lương, đi theo lưu thủ Nguyễn Văn Nhân và cai bạ Lê Đăng Khoa đến quân thứ để chia đóng đồn. Lại hạ lệnh cho Bình-khang chiêu tập những binh ngạch súng đội cũ (giỏi bắn đại bác) để theo quân đánh giặc.

Sai Nguyễn Văn Trương quản 20 chiếc binh thuyền tiến đóng ở bãi biển xã Phường-mới để ngăn chặn thuyền giặc.

Giặc Nguyễn Văn Nhạc sai tướng là đô đốc Đầu (không rõ họ) đem 4.000 quân mạnh giữ bảo Khố-sơn. (Bảo dựng ở núi Càn-dương là nơi phủ mới của Nhạc, cùng với thành Qui-nhơn làm thế dựa nhau).

Vua thân đốc cấm binh chia sai các tướng tiến đánh. Giặc dựa chỗ cao bắn súng, đạn xuống như mưa, quân ta không thể tiến được. Có Trần Công Hiến người Quảng-ngãi đến xin phục vụ, xin lẫn vào trong thành giặc để làm nội ứng. Vua cho. Sai Nguyễn Đức Xuyên tới trước thành gọi binh giữ thành của giặc mà bảo rằng: « Nay các thành đã bị quân vua lấy được cả, thế của Nhạc khốn bách, phải lui giữ cô thành. Đại binh bốn mặt vây đánh, chẳng mấy ngày sẽ hạ được. Các

https://tieulun.hopto.org

người muốn vì tên Đầu giữ thành này để tự chuốc lấy chết hay sao ?» Binh giặc nghe nói, không bắn súng nữa. Quân ta thúc trống reo hò tiến lên. Hiến xung đột ở trong thành giặc, quân giặc chạy tán loạn tứ tung. Đầu trốn thoát. Bắt được chỉ huy Trí đem giết, còn bao nhiêu đều khoan xá cả. (Trí trước giữ phủ Binh-khang tàn ngược nhân dân, người ta đều oán. Đến khi trốn về, lại chống cự quân vua, cho nên kể tội rồi giết đi).

Trong trận này quân ta thu được đại bác đồng và gang 35 cỗ, thuyền biển hơn 80 chiếc, voi ba thớt, gạo lương một kho, cá mắm một kho, súng tay và khí giới không xiết kể. Hiến được trao chức cai cơ, sai về Quảng-ngãi mộ được hơn 700 người thổ binh bổ làm chi Hiệu nghĩa.

Quan quân đến thứ Quảng-ngãi đều dâng biểu xin quân vua tiến ra, họ sẽ ứng theo đánh giặc. Vua sai truyền dụ rằng: « Những người trung nghĩa đời nào chẳng có! Các ngươi chán Vương Mãng nhớ họ Lưu, tấm lòng ấy thật đáng khen. Vả nay quân nhà vua thắng đến Qui-nhơn, đã dẹp yên miền ấy và bốn mặt vây thành. Tên Nhạc kia cũng chẳng kéo nhur Côn-dương (1) nước ngập, binh sĩ tự tan, nhur Tuyên-thất (2) lửa bùng, trơ nhìn chuôi đầu. Ta sẽ sai một đạo quân đến cứu sống phủ các ngươi để chặt cánh tay phải của giặc và để yên ủi lòng dân. Các ngươi nên hiệp lực đồng tâm,

---

1. Tên một huyện thời Hán (Trung-quốc), nay là tỉnh lỵ tỉnh Hà-nam. Xưa vua Quang-vũ nhà Đông Hán đánh bại quân Vương Mãng ở đó.

2. Một cái cung của nhà Ân, khi Vũ vương đánh được Trụ, bắt treo cổ giết ở cung ấy.

https://tieulun.hopto.org

khi nghe tin quân đến thì ứng theo ngay. Quan quân thì quay giáo đánh đàng sau, dân chúng thì chém cây làm khí giới, một là để trả ơn cho đất nước, một là để rửa hận cho cha anh. Thấy nghĩa làm ngay, thành công hẳn được. Các ngươi gắng lên ».

Sai các đạo quân Tôn thất Hội, Võ Tánh, Nguyễn Hoàng Đức, Nguyễn Văn Thành tiến sát đến ngoài thành Qui-nhơn, dăng Trại đề vây. Giặc Nguyễn Văn Nhạc sai bọn đô đốc Đào Văn Hổ đóng đồn ở các xứ Đê-phu, Ngạc-trì, Tam-tháp để cùng ta chống cự.

Vua muốn dùng phép « thả diều phóng lửa » của nước Tây để đánh đốt thành giặc. Nhưng lại lo cho nhân dân trong thành, phần nhiều bị giặc ức hiếp bắt theo, sợ khi « thành cháy vơ lấy » có chỗ không nỡ. Sắc cho các quân không nên đánh gấp, để cho dân tự ra.

Mùa thu, tháng 7, vua thân đốc binh thuyền tiến đến cửa biển An-dụ. Sai bọn Nguyễn Văn Trương, Nguyễn Văn Nhân, Nguyễn Đức Thiện chia quân làm ba đạo tiến đánh trường vân Lệ-dương, bọn giặc vỡ chạy, quân ta bắt được 30 chiếc thuyền biển mới đóng, còn thuyền sai, thuyền chiến cùng gỗ ván thì đốt cháy hết.

Tướng giặc là bọn đô đốc Trung dũng đạo Nguyễn Công Thái, cai bạ kiêm Công bộ Trần Văn Thái, vệ úy các vệ Hổ dầu Hổ dực Nguyễn Văn Chinh, chỉ huy Đào Văn Lương và Nguyễn Văn Phát, đem hơn 300 quân đến đầu hàng.

Quản sáu đạo Quảng-ngãi là bọn Nguyễn Tiến Lộc, Trần Công Chủ đến cửa quân xin theo để phục vụ. Đều trao cho chức chưởng cơ, theo dinh Trung quân sai bát.

https://tieulun.hopto.org

Lại cho Nguyễn Đức Thiện làm khâm sai thuộc nội cai cơ, quản chi Hiệu nghĩa, tiến giữ sông Trà-khúc phủ Quảng-ngãi, phàm những quan và binh ứng nghĩa trong hạt đều theo quyền quản hạt. (Đức Thiện trước nhân có lỗi bị giáng làm thuộc nội cai cơ).

Vua lại đem quân về cửa biển Thi-nại, rồi đến cửa Thạch-yển hạ lệnh cho quân các đạo dùng hỏa xa đại bác (1) đánh thành Qui-nhơn. Quân giặc trong thành ấy còn hơn 10.000 người, Nguyễn Văn Nhạc cố chết giữ, đánh mãi không hạ được thành. Quân ta lại đánh bảo Đê-phu, bắt được đô đốc giặc là Đào Văn Hổ, các tướng hiệu đều hàng. Bọn giặc ở Ngạc-trì nghe tin sợ chạy. Trong thành chỉ còn một bảo Tam-tháp mà thôi. (Hổ sau nhân sơ hở lẫn trốn, sau bắt được giết).

Sai cai cơ Phùng Văn Nguyệt, tham luận Lê Đình Kiêm đốc thu lô thuế phủ Qui-nhơn.

Sai Hình bộ Nguyễn Văn Nghị thay Nguyễn Tử Châu tra xét những quân thủy bộ phạm pháp.

Tháng 8, quân ta vây thành Qui-nhơn đã lâu, giặc Nguyễn Văn Nhạc thế cùng, sai người báo cấp với Phú-xuân, Nguyễn Quang Toản sai đăng là bọn thái úy Nguyễn Văn Hưng, hộ giá Nguyễn Văn Huấn, tư lệ Lê Trung, tư mã Ngô Văn Sở đem bộ binh 17.000 người, voi 80 thớt cùng đô đốc Hổ và chưởng cơ Thiêm (đều không rõ họ) đem hơn 30 chiếc binh thuyền, đại cử vào cứu viện. Bộ binh giặc tới sông Trà-khúc thì đánh nhau với quân ta. Chưởng cơ Trần Ngọc Chử chết ở trận, Nguyễn Đức Thiện lui giữ đèo Cung-quăng (chỗ tiếp

---

1. Đại bác của người Tây có bánh xe để di động như xe.

https://tieulun.hopto.org

giới Quảng-ngãi và Qui-nhơn). Tin báo lên. Vua sai Nguyễn Văn Thành thống lĩnh hơn 8.000 quân các vệ tiến Bến-đá [Thạch-tân], chia đóng ở các ngả đường trọng yếu Sa-lung [Lòng cát] và Hôn-cốc [Hang tối], đô đốc Nguyễn Kế Nhuận đem chi Hùng võ, Nguyễn Công Thái đem chi Hiệu trung, đều theo Thành điều khiển. Dụ rằng: « Việc đánh giặc Quảng-ngãi giao cả cho khanh. Phải làm thế nào để ngoài thì ngăn được quân giặc, trong thì giữ được nhân dân, mới xứng trách nhiệm can thành » (1). Lại nói: « Trong bọn hàng tướng có Nguyễn Công Thái là người trọng hậu, lão luyện về việc binh, khanh nên khéo đối xử, đừng coi như mọi người ».

Thủy binh giặc đóng ở cửa biển Đại-áp.

Vua sai cai cơ quản Tiền sai đội là Trương Phúc Luật quản hơn hai chục chiếc binh thuyền tác trực ban trực tiến đến Thái-cần, đánh cướp được 7 chiếc thuyền lương của giặc, thừa thắng đến cửa Đại-áp đốt thủy trại. Bọn đô đốc Hổ chạy về Đại-chiêm (Thái-cần, Đại-chiêm đều là tên cửa biển). Bộ binh của giặc lui giữ sông Vệ. Nguyễn Văn Thành xin tiến đánh. Vua dụ ngăn rằng: « Sách binh pháp nói: trước hãy đứng ở chỗ không có thể thắng để đợi khi có thể thắng, hãy giữ vững mình rồi sau mới đánh người. Hãy bền giữ đồn trại, không nên đánh gấp, đợi lúc có thành đã nhổ được rồi sẽ hợp sức đuổi dài, thế mới là mưu hay vạn toàn ».

---

1. Can thành: Can qua và thành quách, đều là đồ để bảo vệ đất nước.

https://tieulun.hopto.org

Vua thấy quân ta bắt được nhiều thuyền biển của giặc, ra lệnh cho các quan quản thủy quân cứ theo ngạch thủy quân cũ ở hai phủ Qui-nhơn và Phú-yên cùng dân hạ bạn các thuộc Võng-nhi và Hà-bạc, ghi hết vào sổ để sung bổ thủy quân.

Sai lưu thủ Nguyễn Văn Nhân trở về Phú-yên đắp bảo La-thai, dựng kho tạm trữ thóc thuế để sẵn lương thực cho quân.

Triệu tham tri Hình bộ hành cai bạ Bình-khang là Lê Đăng Khoa đến hành tại. Lấy cai bạ Phú-yên là Nguyễn Y Mân làm cai bạ Bình-khang.

Có tên lính giặc từ sông Vệ đến đầu hàng, quân tiền dụ Lục đạo đã cướp lấy của lại cắt cả tai. Vua nghe tin, sai chém kẻ phạm tội để răn. Lại dụ Nguyễn Văn Thành rằng: « Nó đã là đứa giặc mà biết bỏ chỗ tối tới chỗ sáng như thế, há không động được lòng người sao mà lại cắt đứt con đường chạy lại của người ta? Vả quân Lục đạo chưa quen kỷ luật, từ nay nên lấy quân các vệ làm tiền đu, quân Lục đạo làm hậu ứng. Phàm có quân hay tướng giặc qui hàng, tức thì đưa đến hành tại, không được ngăn trở quấy nhiễu ».

Cấp 6 người tử phu giữ đền thờ cho cai cơ Nguyễn Văn Hiền là cha Nguyễn Văn Thành, đó là theo Thành xin.

Tháng 9, vua thứ hai nước Xiêm-la cùng với đại tướng là Phi-nhã Chất-tri đem quân sang giúp ta, quân bộ 5 vạn đóng ở Nam-vang, chiến thuyền 5 trăm đậu ở Hà-tiên, khiến sứ mang thư đến Gia-định. Quan lưu trấn dùng lễ vật khoản đãi rồi đưa sứ giả đến hành tại.

https://tieulun.hopto.org

Vua sai trả lời, đại lược nói tiết trời gần mùa gió bấc, đường thủy không tiện. Quân Xiêm bèn kéo về.

Giặc Tây-sơn Nguyễn Quang Toản phát thêm viện binh do đường thượng đạo Sa-lung kéo vào, thế quân rất thịnh.

Vua mật bảo Nguyễn Văn Thành và Nguyễn Đức Thiện lui về hành tại.

Vua thấy quân ta vây thành phải chống giặc hai mặt, mà tướng sĩ thì lâu ngày mỏi mệt, lại gặp mùa mưa, bèn ra lệnh cho các tướng rút quân về.

Thuyền vua từ cửa Thị-nại về dòng ở cửa Xuân-đài. Bọn Võ Tánh, Nguyễn Văn Trương đều đem thủy binh đi theo.

Sai Tôn thất Hội lấy bộ binh ở lại trấn thủ Phú-yên. Nguyễn Hoàng Đức quản bát chi Thắc-sài và Biện võ giữ trung đạo La-thai, Nguyễn Long cai quản chi Chấn võ giữ thượng đạo Thạch-thành, Vũ Văn Lượng và Nguyễn Văn Nhân quản 36 chiếc sai thuyền giữ hạ đạo Vũng-lấm [Lấm-áo], đều do Hội điều bát.

Cho Nguyễn Long làm khâm sai thượng đạo tướng quân.

Lại cho Vũ Văn Lượng làm khâm sai tổng nhung cai cơ. (Lượng trước bị lỗi, giáng làm khâm sai cai đội).

Thuyền vua đến cửa biển Nha-phu.

Đắp bảo Mông-phụ [Gò Xoài] ở Bình-khang. Vua đến xem. Bảo đắp xong, sai Nguyễn Văn Thành ở lại giữ.

Đặt nhà trạm và kho tạm từ Bình-thuận vào Nam (Bảo-lạp 1 nhà trạm, Cựu dinh 1 nhà trạm, 1 kho tạm

https://tieulun.hopto.org

chứa 1.000 phương gạo, Y-na 1 nhà trạm, dinh Bình-thuận 1 nhà trạm, 1 kho tạm chứa 500 phương gạo, Vị-nê 1 nhà trạm, Phan-thiết 1 nhà trạm, Ma-li 1 nhà trạm, 1 kho tạm chứa 500 phương gạo, Phù-mi-thượng 1 nhà trạm, Xích-lam 1 nhà trạm, Hưng-phúc 1 nhà trạm, 1 kho tạm chứa 1.000 phương gạo).

Sai Võ Tánh quản năm vệ Ban trực tả, hữu, Tuyển phong tả, hữu và Long võ, cùng bệnh binh các vệ và các trưởng tốt mới đầu hàng, đi chiến thuyền về trước Gia-định, Nguyễn Văn Trương đem thủy quân đậu ở cửa biển Cù-huân để đợi ngự giá. Ngự giá về Diên-khánh. Thấy bảo cũ Hoa-bông địa thế tốt, đánh hay giữ dễu tiện, bèn sai các quân và phát 3.000 dân Bình-thuận, 1.000 dân Thuận-thành khởi đắp trọn một tháng thì thành xong, gọi là thành Diên-khánh (Tức là tỉnh lỵ Khánh-hòa ngày nay, thành cao 1 trượng, chu vi hơn 510 trượng, mở sáu cửa, đông và nam đều một cửa, tây và bắc đều hai cửa, trên cửa có lầu, bốn góc có còn đất).

Triệu lưu thủ Bình-khang là Nguyễn Thoan và ký lục là Đặng Hữu Đào đến hành tại, lưu cai bạ Nguyễn Y Mân hiệp theo Nguyễn Văn Thành để biện lý các việc ở dinh.

Giặc Tây-sơn Nguyễn Văn Nhạc chết. Tướng giặc là bọn Nguyễn Văn Hưng, Nguyễn Văn Huấn, nhân quân ta đã lùi, bức Nhạc mà giữ lấy thành, Nhạc tức giận phát bệnh chết. Quang Toản phong con Nhạc là Nguyễn Văn Bảo làm Hiếu công, cắt huyện Phù-ly cho làm thực ấp. Ý Bảo rất bất bình, mẹ Bảo nói khích rằng: « Mở mang bờ cõi đều là công của cha mày, nay Quang Toản cho mày ăn lộc một huyện, thà chết còn hơn chịu nhục ». Bảo bèn cùng Quang Toản thất hòa.

https://tieulun.hopto.org

Mùa đông, tháng 10. Tôn thất Hội dâng biểu nói: « Mùa mưa lụt, nước sông Đà-diễn chảy gấp, sợ quân giặc lấn vào, tiến thoái đều khó, xin lui về sông Bàu-thạch mà đóng ».

Vua dụ quở rằng: « Hiện nay đối với Xã Tắc và nhân dân, mối lo của ta tức là mối lo của khanh vậy. Đất Phú-yên là nơi đứng mũi chống giặc, được khanh ở đó ta mới yên lòng. Thế mà khanh là đại tướng trấn nơi trọng yếu, thấy giặc nhòm ngó mà đã sợ không dám tiến, lại vô cớ muốn lui quân, chẳng phải là tự mình tỏ ra hèn yếu để cho giặc cười sao. Huống chi thượng đạo thì có Nguyên Long, hạ đạo thì có Nguyễn Văn Nhân, đủ giúp đỡ nhau. Nếu giặc đến mà chống không nổi, bấy giờ lui cũng chưa muộn. Nay nếu sợ giặc mà muốn lánh thì đem đầu về hiến, tự có tướng khác thay ngay. Ta nghe khanh ở trong quân ngày đêm say mềm, nếu quân giặc biết, há chẳng hỏng việc ư? Lại nghe quân sĩ xuống làng cướp phá, không ngăn cấm được, lỗi ấy ở ai? Phép đáng trị nặng, nhưng e người ta bàn tán nên hãy tạm tha. Từ nay phải nghiêm thêm tướng lệnh mà giữ yên lấy dân trong hạt, cũng như Doãn Đạc (1) nước Triệu giữ đất Tân-dương, Á-phu (2)

---

1. Doãn Đạc vâng lệnh Triệu Giản từ ra giữ ấp Tấn-dương, xin làm phiên dậu giữ dân, chính khoan thuế nhẹ. Sau họ Triệu bị Trí-bá đánh phải chạy ra Tấn-dương, được nhân dân ủng hộ, nhờ đó họ Triệu mới lập mưu giết được Bá Cao.

2. Chu Á-phu là một tướng quân đời Hán Văn đế, khi đóng quân ở đình Tế-liễu chống giặc Hung-nô: vua đến đình không có lệnh nên quân không mở cửa thành sau ra lệnh, xa giá vua mới được vào. Quan luật rất nghiêm minh, mọi người đều phục.

https://tieulun.hopto.org

nhà Hán đông đồn Tế-liễu, để xứng với trách nhiệm được ủy thác ».

Tù trưởng Man ở Đồng-hương phủ Bình-khang đến hành tại bái yết; ban cho y phục, cho lệ theo chi cơ Nguyễn Văn Quế trở về thượng đạo, tập hợp dân Man để đặt đồn phòng giữ.

Đặt 25 người miếu phu cho Văn miếu Bình-khang.

Truy cấp 3 người mộ phu cho trấn thủ Bình-khang là Nguyễn Kế (Năm ất mùi Kế trấn giữ Bình-khang, đánh giặc chết trận, tặng Chưởng dinh).

Truy lục các tướng sĩ chết về việc nước ở hai phủ Diên-khánh và Bình-khang. Du rằng: « Báo đức đền công là điển hậu của nhà nước. Từ thuở Tây-sơn gây loạn, hai phủ Bình-khang Diên-khánh, cho đến miền thượng đạo, những người theo nghĩa lập công, vì nước bỏ mình, thực là không ít. Trong buổi cần quá bận rộn chưa kịp ghi công. Quan công đường phủ Bình-khang các người nên truyền khắp cho dân trong hạt biết rằng, phàm từ năm kỷ dậu tới nay người nào hoặc chịu chỉ sai chỉ truyền mà chiêu lập nghĩa binh, hoặc theo quan quân thượng đạo đánh giặc mà bị Tây-sơn giết, chết vì việc nước, thì cho cha mẹ anh em vợ con cứ thực bày tỏ, lại hỏi rõ con cái anh em người ấy, chọn lấy một người thân nhất biên rõ họ tên, làm sổ chuyển nộp, để tiện tùy công mà lục dụng ».

Triệu Nguyễn Văn Thành về giữ Diên-khánh, Nguyễn Hoàng Đức thay giữ Bình-khang.

Vua đem quân về Gia-định. Khi thuyền ra biển, gió to nổi. Thuyền đi theo của tham tri Hộ bộ Nguyễn Đức Chí và cai đội Tác trực Lưu Văn Trung bị lật chìm. Vua bèn ra lệnh cho các quân lên bộ mà về.

https://tieulun.hopto.org

Khiến khâm sai cai cơ Trần Phúc Chất sang Xiêm báo tin thắng trận. (Tặng phật vương một chiếc thuyền rồng, hai cây hoa vàng bạc, mười lạng kỳ nam, sáp ong và đường cát đều 500 cân. Cho vua thứ hai 2 cây hoa vàng bạc, sáp ong và đường cát đều 500 cân).

Tổ chức những quân lạc lòng và các tướng sĩ mới hàng làm ba vệ Uy võ, Trung kích và Tiền kích dinh Hậu quân, lấy khâm sai cai cơ Võ Di Minh làm chánh vệ vệ Uy võ.

Đổi vệ Thần sách làm quân Thần sách, các đội Ban trực tiền, tả, hữu, hậu làm bốn vệ tiền, tả, hữu, hậu, các đội Ban trực tuyển phong tiền, tả, hữu, hậu làm bốn vệ tiền, tả, hữu, hậu, các đội Túc trực làm vệ Túc trực, đều lệ vào quân Thần sách.

Tháng 11, vua nghĩ quân cấm vệ theo đi đánh trận đã lâu ngày, ra lệnh cho chia làm hai phiên để nghỉ ngơi, cứ 15 ngày một hạn, hết hạn lại đến hàng ngũ.

Lấy thuộc nội cai đội là thái giám Lê Văn Duyệt làm thuộc nội vệ úy. Duyệt là người Chương-nghĩa phủ Quảng-ngãi, sinh ra thiếu bộ phận sinh dục, đầu sung làm chức thái giám, từng đem quân sở thuộc theo ra trận, trầm mặc đánh giỏi. Đến nay vì lòng chính có công được trao chức này.

Đặt vệ Hùng võ quân Thần sách, lấy quân ba đội của vệ Ban trực tuyển phong hậu mà quê ở Bắc-hà sung bổ vào. Sắc rằng phàm các chi hiệu vệ đội các quân có người Bắc-hà đều khiến trích bổ vào. Lấy thuộc nội nội cai đội Nguyễn Đức Xuyên làm vệ úy, Trần Văn Huy làm phó vệ úy.

Sai hàng thần là cai bạ Trần Văn Phái hiệp với cai cơ Nguyễn Đức Giảng và cai đội Phan Văn Tảo coi các việc đồ gia và cục tượng.

https://tieulun.hopto.org

Sai kén phủ binh ở Bình-thuận và Bình-khang, theo như phép ở Gia-định. Rồi lại cho rằng việc mới bắt đầu, bèn theo nguyện vọng của dân mà lập hương binh, chọn người có thể cáng đáng trông coi, có việc thì gọi ra.

Triệu cai ba Bình-thuận là Nguyễn Đàn về; lấy tham luận đạo Thanh-châu là Lê Đình Kiêm thay.

Lấy Binh bộ Trương Đức Khoan làm cai bạ Hộ bộ quản Trường đà, Nguyễn Tử Châu làm Binh bộ, Hàn làm viện chế cáo Hoàng Minh Khánh làm tả tham tri Lại bộ, tri ba Chính dinh Nguyễn Văn Mỹ làm tả tham tri Hộ bộ, câu kê tri Đồ gia Nguyễn Kỳ Kế làm hữu tham tri, Trần Phúc Tuy làm tả tham tri Binh bộ, Đông cung thị giảng Lê Quang Định làm hữu tham tri, Nguyễn Cửu Hanh làm tham tri Lễ bộ.

Sai khâm sai thuộc nội cai cơ quản Tiền sai đội tri Tượng chính là Trương Phúc Luật kiêm quản Trường đà.

Lấy Hậu quân khâm sai cai cơ là Mai Văn Huệ làm chánh vệ vệ Hùng phong, Nguyễn Phương Giao làm chánh vệ vệ Nghị võ, Tả quân khâm sai cai cơ là Nguyễn Văn Kỷ làm chánh vệ vệ Thần võ, Hữu quân khâm sai cai cơ là Nguyễn Công Thắng làm chánh vệ vệ Võ dũng.

Tổ chức quân Lục đạo Quảng-ngãi làm ba đội Trung võ, Tả võ, Hữu võ hiệu Quảng-vũ dinh Trung quân, lấy khâm sai cai đội Trịnh Quang Chiêu làm trưởng hiệu để quản suất.

Sai cai đội Quảng-nói-vè, đội trưởng Pa-đơ-chê (đều là người Tây) sang thành Cô-á (1) và xứ Mã-la-kha (2) để tìm mua đồ binh khí.

---

1. Cô-á : Thành Goa ở Ấn-độ, thuộc địa của Bồ-đào-nha.
2. Mã-la-kha : Tức là Malacca.

https://tieulun.hopto.org

Lấy Nguyễn Văn Khiêm làm Hàn Lâm viện thị học.

Triệu Nguyễn Văn Thành về. Sai Đông cung nguyên soái Cảnh quận công trấn thành Diên-khánh, cho Bá-đa-lộc và bọn thị học đi theo. Khiến phó tướng Tả quân Phạm Văn Nhân, giám quân Trung dinh Tống Phước Đạm, lưu thủ cai cơ quản suất Trấn-định là Mạc Văn Tô, cai cơ đạo Tân-châu là Nguyễn Đức Thành cùng các tướng sĩ đi theo để điều bát. Khi đi nhà vua dụ Đông cung rằng: « Đất Diên-khánh bốn mặt đều là chiến trường, dân chúng lầm than lắm rồi. Ta ngày đêm vất vả, nếm đủ đắng cay mới giành được miếng đất ấy. Con nên chuyên tâm, trong giữ yên dân, ngoài lo chống giặc, để đáp tấm lòng mong mỏi của dân và khiến quân giặc phải sợ. Con phải gắng làm như chính ta trông thấy ». Lại nói: « Đế vương từ xưa chưa ai là không học. Thế cho nên Thái Giáp làm được châu hiền của Vua Thang, Thành vương làm được vua giỏi của nhà Chu, cũng đều nhờ học mà nên đức. Khi việc binh rỗi con nên vâng theo sư phó, chăm đọc kinh sách, khiến cho sự học được sáng tỏ, nghiệp đức được tiến lên. Đến như đối với xung quanh thì nên gần người ngay thẳng, xa kẻ gian tà, thế mới gọi là sáng suốt biết người. Đi ra nên kinh nhớ lấy ».

Lại dụ Phạm Văn Nhân và Tống Phước Đạm giúp đỡ Đông cung, định nghiêm tướng lệnh, tự cai cơ trở xuống, không tuân mệnh thì chém.

Triệu Nguyễn Hoàng Đức về, khiến lưu những quân Chân-lạp Chà-và do Đức cai quản, ở lại Diên-khánh để sung sai bát.

Triệu Tôn thất Hội về, khiến Vũ Văn Lượng và Nguyễn Long hiệp với lưu thủ Nguyễn Văn Nhân để cùng giữ Phú-yên.

https://tieulun.hopto.org

Đông-cung Cảnh đến Diên-khánh, lại sai Mạc Văn Tô và Nguyễn Đức Thành đi Phú-yên hội đồng với bọn Võ Văn Lượng trù tính việc quân.

Sai vệ úy vệ Ban trực tuyển phong tả quân Thần sách là Lê Thành Lý tri Tàu vụ, tham mưu Trung dinh là Nguyễn Thái Nguyên quản việc thuế thủy lợi.

Cho khâm sai cai cơ thượng đạo Bình-khang là Nguyễn Văn Nguyện và Trần Văn Luật mỗi người một chiếc áo chiến.

Lấy lưu thủ Bình-thuận là Trần Văn Bô làm lưu thủ Trấn-định, thống nhung cai cơ chi Kiến võ là Nguyễn Văn Tánh làm lưu thủ Bình-thuận.

Sai các dinh trong ngoài và hai đạo Long-xuyên, Kiên-giang, thu trước 10 thuế năm giáp dần, những binh dinh đi tòng chinh thì hoãn không thu. Ruộng đất đầm so ba dinh Bình-thuận, Bình-khang, Phú-yên thì đều theo lệ trước, duy có thuế sai dư thì y theo phép sẵn ở Gia-định đã gởi đến mà thi hành. (Tráng hạng thu tiền thuế 2 quan 9 tiền, quân hạng 2 quan 4 tiền 30 đồng, dân hạng 2 quan, lão hạng cũng như dân hạng, tàn tật hạng 1 quan 6 tiền).

Bãi thuộc tìm hương (tìm kỳ nam) ở Bình-khang. Vua cho rằng trong khi đánh giặc hương thơm không phải là món cần dùng cho nên bãi đi, để cho cùng với dân trong huyện chịu dao dịch.

Bắc cầu Vàm-cỏ [Tháo cầu] (từ bờ sông Lò-vôi ngang qua bờ sông Vàm-cỏ), sai Trương Phúc Luật trông nom công việc.

Tháng 12, lấy cai cơ phó Tiền chi Tiền quân là Nguyễn Tiến Lượng quản đạo Kiên-giang, cai cơ đốc chiến

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Khoa Cương quản hai đạo Tân-châu và Châu-đốc, cai cơ Tiền chi Hậu thủy dinh là Nguyễn Bình quản đạo Cần-giờ, kiêm hai đạo Vũng-tàu và Đồng-tranh.

Dân Xiêm-la đói, xin mua gạo ở Kiên-giang, quản đạo Nguyễn Tiến Lượng đem việc tâu lên. Vua nói: « Nước ta với nước Xiêm vốn có tình láng giềng tốt với nhau, dân Xiêm cũng như dân ta, sao nỡ thấy người ta đói kém mà không thương? » Bèn ra lệnh bán gạo cho.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHẤT KỶ

QUYỂN VII

THỰC LỤC VỀ THẾ TỔ CAO HOÀNG ĐẾ

Giáp dần, năm thứ 15 [1794] (Thanh Càn-long năm thứ 59), mùa xuân, tháng giêng, chưởng dinh Hữu quản Nguyễn Hoàng Đức về đến Diên-khánh, dâng biểu nói rằng tướng sĩ bộ thuộc của mình đều xin lưu lại để giúp Đông cung. Vua khen, sai đem cho áo mùa xuân, sau lại triệu về.

Bảy chiếc thuyền sai tuần biển của Phú-yên bị giặc biển Tề-ngói cướp, lưu thủ Nguyễn Văn Nhân báo lên. Vua xuống dụ nghiêm trách, sai triệt hết thuyền về Diên-khánh.

Sai các quân đóng thêm chiến thuyền và đúc thêm binh khí.

Cấm quan quân không được bán ngựa cho người nước ngoài, trái lệnh không kể ngựa tốt hay xấu, đều bị tội chết.

Đặt đội biệt nạp buồm lá ở Bình-thuận (Người ở ba ấp An-hải, An-hòa và Thiện-chính, mỗi năm phải nộp 50 tấm buồm lá).

https://tieulun.hopto.org

Lấy thuộc nội nội cai đội Nguyễn Văn Khiêm làm phó vệ úy vệ Túc trực quản Thần sách, sai đến thành Diên-khánh lệ theo việc quân.

Tháng 2, bãi việc kén lấy phủ binh ở Phú-yên, vì cớ là gần đất giặc, công việc phiền tạp nặng nề.

Vua nghĩ đến sự khó nhọc của các trạm dọc đường, muốn cho họ đỡ sức, sắc rằng từ nay trở đi, phàm nhân viên được sai phải có ấn cấp của công đồng hay của Đông cung mới được trạm chuyển đệ. Ai lạm bắt một người trở lên thì luận tội theo quân pháp.

Ban áo mùa xuân cho thượng đạo tướng quân Nguyễn Long, lưu thủ Phú-yên Nguyễn Văn Nhân, hiệu úy Tả chi Vũ Văn Lượng và các tướng hiệu. Lại lấy ở kho nội thẳng 10 cây gấm đoạn, cho đem đến Diên-khánh dụ Đông cung rằng như có tù trưởng người Đê đến yết kiến thì ban cấp cho.

Đặt chức chánh và phó trấn ở Thuận-thành. Thuận-thành từ con cháu vua Phiên Kế-bà-tử truyền nhau đến chưởng cơ Tả mà chịu mệnh triều đình, coi giữ việc trấn. Năm nhâm dần, Tây-sơn vào cướp. Tả đem hết những khí bảo truyền quốc ra hàng giặc. Năm mậu thân, vua lấy lại được Gia-định, nhiều lần dụ bảo, Tả sợ tội không dám ra, trộm giữ động man. Quân ta qua Bình-thuận nhiều lần bị đón giết. Mùa hè năm ngoái quân ta tiến đánh Phan-ri, Tả theo đồ đốc giặc là Hồ Văn Tự trốn lên miền thượng đạo. Cai cơ Nguyễn Văn Hào dẫn quân đuổi bắt, Tả thế cùng bị bắt, sai xử tội giết đi. Từ đó bèn bỏ vương hiệu Thuận-thành, cho Nguyễn Văn Hào chức chưởng cơ, làm chánh trấn trấn Thuận-thành, cai cơ Nguyễn Văn Chấn làm phó trấn, cai quản các

https://tieulun.hopto.org

quan phiên và sách man, lệ vào dinh Bình-thuận. Sai mộ 10 người lập ty Lệnh sử để làm việc trấn. Lại thấy ruộng đất trong trấn nhiều nơi bỏ hoang và hay bị hạn lụt, sắc cho dinh thần Bình-thuận đi khám xét mà lượng thá thuế. Ruộng ở Trà-nương có bỏ hoang thì cũng tha. (Ruộng này ở các xứ Long-hương, Phan-rí, Phố-hài, là ruộng ngụ lộc của vua Phiên, năm nào có người mướn cày thì cứ theo số thóc giống mà nộp thuế, nếu không thì miễn).

Cho chán Hộ bộ Trần Phúc Giai là Phúc Trinh được miễn dao dịch.

Sai dinh thần Trấn-định kén lấy những người tinh tráng ở trong bốn thuyền Mã đội, Trung sứng, Tiền sứng, Hậu sứng để sung bổ vào thuyền Uy binh (60 người), sai chuyển tập bắn sứng, để giữ bảo Mỹ-tho.

Quản Tiền phong dinh Nguyễn Văn Thành xin sai bọn hàng tướng là cai cơ Từ Văn Chiêu và vệ úy Nguyễn Văn Quí chiêu tập các quân Thiên trường, Thiên sách, Hổ bí, Hổ bầu cũ, cho theo đi đánh giặc. Vua cho.

Sai quản đạo Kiên-giang là cai cơ Nguyễn Tiến Lượng mộ lập ba thuyền của đội Kiên-dực tinh binh để phòng thủ trong hạt.

Sửa lại Văn miếu. Miếu ở dinh Trấn-biên, do Hiến tông Hiếu minh hoàng đế dựng, lâu năm đổ nát, nay nhân nền cũ mà sửa sang lại. Sai Lễ bộ Nguyễn Đô trông coi công việc. Thể chế thì ở giữa là điện Đại thành, cửa Đại thành, bên đông là Thần khố, bên tây là đền Dục thánh, bên tả là cửa Kim thanh, bên hữu là cửa Ngọc chấn, phía trước dựng các Khuê văn, treo

https://tieulun.hopto.org

chuông trống ở trên, bên tả là nhà Sùng văn, bên hữu là nhà Duy lễ, xung quanh có thành vuông, trước là của Văn miếu và hai cửa Nghi môn tả hữu. Đặt 50 người lễ sinh và 50 người miếu phu.

Thống lĩnh thượng đạo Thanh-hoa là Hà Công Thái sai người dâng biểu xin theo. Vua ban tử hậu rồi bảo về, khiến chiêu tập quân nghĩa dũng để hưởng ứng quân vua.

Tháng 3, lấy khâm sai tổng nhung cai cơ bảo hộ Nguyễn Văn Nhân quản Hậu thủy dinh vẫn quản chi Tả thuận, khâm sai đốc chiến cai cơ Nguyễn Hữu Chỉnh làm phó Hậu thủy dinh.

Giặc Tây-sơn Nguyễn Quang Toản sai tướng là bọn thái úy Nguyễn Văn Hưng và tổng quản Trần Quang Diệu đem quân thủy qua bộ vào thành Qui-nhơn, gián điệp báo tin.

Vua sai truyền dụ cho Đông cung Cảnh chỉnh đốn tướng sĩ, phòng bị nghiêm cẩn. Đông cung dâng biểu nói: « Quân lấy lương ăn làm đầu, nay lương quân ở Diên-khánh chỉ đủ dùng một tháng, sợ thiếu ». Vua liền sai quản Tiên phong dinh Nguyễn Văn Thành thống lĩnh binh thuyền chở hơn 4 vạn phương gạo lương. Đến Vũng-tàu ngược gió chưa tiến được. Lại sắc cho lưu thủ Bình-thuận Nguyễn Văn Tánh theo đường bộ chở 3.000 phương gạo kho đi suốt ngày đêm, để sẵn mà chi phát.

Sai cai cơ chi Túc vệ là Nguyễn Văn Lợi đem quân sở thuộc và quản chi Kiến võ đi Bình-thuận thay cho Nguyễn Văn Tánh mà chia phái đi tuần phòng các đường thủy đường bộ trọng yếu.

https://tieulun.hopto.org

Hơn 60 du thuyền giặc đậu ở hòn Đôi-mồi, chợt bị bão, một chiếc thuyền của quân quân Lực (không rõ họ) với 25 binh dạt vào cửa Tiểu, sở tại bắt giải đến Gia-định.

Tướng giặc Nguyễn Văn Hưng đem 40.000 quân bộ xâm phạm Phú-yên. Lưu thủ Nguyễn Văn Nhân chạy báo cho Diên-khánh. Đông cung ra lệnh cố giữ để chờ viện binh. Nhân cho rằng quân ít không chống nổi, cùng với Vũ Văn Lượng, Mạc Văn Tô, Nguyễn Đức Thành đều rút lui. Chợt có tin gián điệp báo rằng quân giặc đi đường núi xuống Ba-ngòi để triệt đường lương của ta. Đông cung bèn sai bọn Nhân thắng vào Mai-nương để phòng bị. Việc tâu lên, Vua dụ giục Nguyễn Văn Thành đốc các thuyền lương tiến vào Bình-thuận và vẫn quản hai chi Túc uy và Kiên võ cứ chở gạo lương đến Diên-khánh. Sai giám quản Trung dinh Nguyễn Văn Trương thay lĩnh binh thuyền để nghiêm việc phòng bị.

Mùa hạ, tháng 4, đặt hai vệ Túc võ và Dương võ quân Thần sách, lấy phó vệ úy vệ Ban trực tả là Cao Văn Lý làm vệ úy vệ Túc võ, khâm sai cai cơ Lê Văn Ngoạn làm phó vệ úy, khâm sai thuộc nội cai cơ chi Chấn vọ là Nguyễn Văn Trường làm vệ úy vệ Dương võ, khâm sai cai cơ Trần Văn Bảo làm phó vệ úy.

Lấy khâm sai tổng binh cai cơ Hữu quân Nguyễn Công Đăng làm chính vệ vệ Dũng võ, khâm sai cai cơ Lê Văn Do làm phó vệ.

Tướng giặc Trần Quang Diệu đem thủy binh vào cửa biển Nha-trang; bộ binh của Nguyễn Văn Hưng cũng đến Bình-khang; bèn hợp quân tiến sát thành Diên-

https://tieulun.hopto.org

khánh, vây ba mặt. Đông cung triệu Vũ Văn Lượng về thành chống giữ, sai Nguyễn Văn Nhân đóng đồn Long-cương [Gò Rồng], Mạc Văn Tô và Nguyễn Đức Thành đóng đồn ở Ba-ngòi, Nguyễn Long đóng đồn ở thượng đạo, để chặn đường không cho giặc thông viện. Quân Nguyễn Văn Thành đến, bèn cùng bọn Nhân tiến đóng ở các xứ Phong-lộc và Cầu-đài [Trường kiều]. Giặc đánh thành liền mấy ngày, súng trong thành bắn ra, quân giặc chết và bị thương rất nhiều.

Vua nghe tin, bàn thân cử đại binh đi đánh, sai chạy dụ cho Đông cung rằng: «Giặc cậy đông mà kiêu, không đáng lo. Con nên cùng các tướng giữ thành cho vững, không bao ngày nữa đại binh sẽ tới. Nếu bỏ thành ấy thì từ chánh phó tướng trở xuống đều lấy quân pháp trị tội».

Sai chưởng Hữu quân Nguyễn Hoàng Đức, Lễ bộ Nguyễn Đô, tham mưu Nguyễn Thái Nguyên, Hộ bộ Phan Thiên Phúc, Hình bộ Nguyễn Văn Nghị ở lại trấn giữ Gia-định, kiêm coi các việc binh dân bốn dinh Trấn-biên, Phiên-trấn, Trấn-định, Vĩnh-trấn; vệ úy vệ Ban trực hữu Tô Văn Đoái quản quản các vệ để phòng giữ cung thành.

Vua thân đem thủy quân tiến ra. Sai chưởng Tiền quân Tôn thất Hội điều bát dinh Tiền thủy làm tiên phong, chưởng Hậu quân Võ Tánh điều bát dinh Hậu thủy làm hậu tập, thuộc nội cai cơ Võ Di Nguy thống suất dinh Trung thủy để hộ giá, Hộ bộ Trần Đức Khoan, tham tri Nguyễn Văn Mỹ và Nguyễn Kỳ Kế đi theo trông coi việc lương.

Thuyền vua tiến đến Vũng Diên [Diên-áo], nhìn xa thấy du thuyền của giặc ở Hòn Chông. Đạo tiên phong đuổi theo không kịp, bèn đóng lại Vũng-tàu Phan-rang.

https://tieulun.hopto.org

Giặc nghe tin đại binh đến, tức thì giải vây Diên-khánh, quân thủy chạy về Qui-nhơn, quân bộ lui về Phú-yên.

Vua được tin liền du cho bọn Nguyễn Văn Thành đều đem quân theo Đông cung điều bát, đuổi chặn bọn giặc, để Nguyễn Đức Thành ở lại giữ thành Diên-khánh.

Răn các quân đi trận không được đánh bạc, ai phạm thì tội chết, quan coi quân bị liên lọa.

Tháng 5, thuyền vua tiến đóng ở cửa biển Xuân-đài, sai Võ Tánh đem quân đánh giặc ở chợ Hội-an, giặc tan vỡ, bỏ đồn lũi giữ Thị-dã. Bộ binh của Đông cung và bọn Nguyễn Văn Thành vừa đến. Vua vời Tánh về mà sai Nguyễn Văn Thành kiêm quản cả bọn Nguyễn Long, Võ Văn Lượng, Mạc Văn Tô, Nguyễn Văn Tánh, Nguyễn Văn Long đi các xứ Hà-nhung, Bình-thường ở Thượng đạo mà đánh sau lưng giặc, vẫn theo lệnh tiết chế của Đông cung.

Thuyền vua tiến đến cửa biển Thi-nại. Sai Tôn thất Hội lãnh quân các vệ đánh các bảo Tiêu-cơ, Mai-hương, đều lấy được. Giặc tan chạy. Ta bắt được hơn 40 cỗ đại bác và khí giới không xiết kể. Phó tướng Tiền quân Nguyễn Văn Thư bị trúng đạn chết (Sau tặng Chưởng dinh). Hội sai cai cơ Nguyễn Đình Đắc đuổi giặc, tới núi Tam-tòa, bắt được hơn 800 quân giặc. Tổng quản giặc là Trần Quang Diệu và đồng lý giặc là Nguyễn Văn Thận đem 8.000 quân chia đóng ở Nhạn-châu [Bãi Nhạn], Sâm-áo [Vũng Sâm]. Quân ta lại đánh vỡ, giặc chết và bị thương rất nhiều

Thủy quân ta chặn ngang cửa biển. Thái úy giặc là Nguyễn Văn Hưng, thống lĩnh là Nguyễn Văn Chân ở

https://tieulun.hopto.org

trong cửa biển chẹn chỗ hiểm chống giữ. Hộ giá Nguyễn Văn Huấn giữ chợ Vâu-sơn và điểm kiểm Trần Viết Kết giữ bảo Hà-nha để chống bộ binh ta. Đông cung dâng biểu xin chia đường tiến đánh.

Vua dụ rằng: « Thủy binh giặc đương khốn với ta, tiến lui đều khó. Thủy thua thì bộ cũng thua theo, việc gì mà lo. Con nên ra lệnh cho Nguyễn Văn Thành cùng các tướng tùy địa thế đặt đồn bảo ở khoảng La-thai và Hà-nha, lại đặt thêm trọng binh ở Cù-mông, hễ giặc tiến thì ta lùi, giặc lùi thì ta tiến, làm thế « bạng duật tương tri », chờ khi ta phá được thủy binh giặc thì bấy giờ sẽ đánh úp lấy thành Qui-nhơn, dễ như trở bàn tay vậy ».

Lấy khâm sai thống binh cai cơ Nguyễn Đức Trinh làm lưu thủ Phú-yên.

Tháng 6, sai Nguyễn Văn Trương và Nguyễn Văn Nhân đem binh thuyền đánh giặc ở cửa biển An-dụ, cướp được hơn 10 chiếc thuyền lương của giặc, thừa thắng tiến thẳng đến cửa biển Đại-cổ-lũy (thuộc tỉnh Quảng-ngãi), đánh kho Phú-đăng. Tiết độ giặc là Nguyễn Văn Giáp thua chạy, [quân ta] vét hết lương thực rồi trở về.

Sai vệ úy Phan Văn Triệu, Ô-li-vi (1), Trần Văn Tín, Lê-Văn-Duyệt, Cao Văn Lý cùng cai đội quản Xiêm binh Nguyễn Văn Tồn và cai cơ Trương Văn Phụng, đều đem quân bộ thuộc theo Đông cung điều bát đánh giặc.

Bộ binh của Đông cung từ thượng đạo đánh úp phá được ba bảo Hà-nha, Thị-dã và Chủ-sơn, bắt được hơn

---

1. Olivier.

https://tieulun.hopto.org

2.000 quân giặc. Điểm kiểm giặc là Trần Viết Kết lùi chạy. Nguyễn Văn Thành khinh suất tiến theo, gặp phục binh nên bị thua. Quân ta bèn giữ bảo Hà-nha.

Vua thấy thủy binh giặc giữ thế hiểm, chưa đánh phá vội được, mà lại gió to sóng lớn, thuyền giặc khó ở lâu được, bèn sai Tôn thất Hội và Võ Tánh đem hết binh thuyền về đậu ở cửa biển Xuân-đài, một dụ Đông cung đem quân về bảo Tân-thị [Chợ mới] để đợi ngự giá. Nguyễn Văn Thành quản các vệ đóng ở La-thai để phòng giặc.

Mùa thu, tháng 7, sai truyền dụ cho quan lưu trấn Gia-định phải chở gạo lương ra chứa ở Diên-khánh.

Ngự giá trở về Diên-khánh. Để Nguyễn Văn Trương ở lại kiêm quản binh thuyền hai vệ Ban trực hậu và Tuyển phong hậu đóng giữ địa đầu Phú-yên. Trương Phúc Luật kiêm quản binh thuyền ba vệ Ban trực tả, Ban trực hữu, Tuyển phong tiền, đóng giữ Vũng-lấm, rồi lại rút về cửa biển Cù-huân.

Triệu Nguyễn Văn Thành đến hành tại. Sai Nguyễn Long và Võ Văn Lượng giữ Phú-yên, Mai Tiến Vạn và Nguyễn Văn Nguyện giữ Thạch-thành.

Miễn việc bắt lính cho Phú-yên. Có ai tòng quân thì được miễn sưu thuế.

Sửa đắp thành Diên-khánh, xong việc cho các quân ăn yến.

Cho quân Xiêm về. Sắc cho quan lưu trấn Gia-định phát 1.000 quan tiền kho để cấp.

Tháng 8, vua thấy Đông cung ở lâu chốn biên thành, sai đem tướng sĩ dinh Tả quân về Gia-định trước.

https://tieulun.hopto.org

Ban cho Nguyễn Long và những quan quân bộ thuộc quán ở Gia-định áo chiến theo thứ bực khác nhau.

Miễn thuế ruộng trốn thiếu năm nay cho dân Bình-khang.

Cho phép quan hai dinh Bình-thuận và Bình-khang đặt mỗi nơi một lò nấu rượu, để cung việc tế tự. Cấm dân gian không được đặt lò riêng.

Sai Nguyễn Văn Tánh về Bình-thuận, vẫn làm việc lưu thủ, Nguyễn Văn Lợi về Bà-rịa, vẫn giữ chức quản thủ như cũ.

Bắt đầu làm sổ ruộng Thuận-thành. Ruộng ở Thuận-thành không có ranh giới, phần nhiều bị dân Hán (1) xâm chiếm, hoặc có kiện đến quan cũng khó phân phải trái. Bèn sắc cho quan công đường Bình-thuận, cứ lời quan Phiên dân Phiên báo rõ về số ruộng, chỗ tọa lạc và đông tây bốn mặt mà làm sổ nộp lên để dứt mối tranh nhau.

Tháng 9, vua đem quân về Gia-định, để chưởng Hậu quân Võ Tánh ở lại trấn thành Diên-khánh.

Đặt hai vệ Kiên uy và Phấn uy quân Thần sách, lấy thuộc nội cai đội Nguyễn Văn Thịnh làm vệ úy vệ Kiên uy, hàng tướng là chỉ huy Dương Văn Khải làm phó vệ úy thuộc nội cai đội Hoàng Phúc Bảo làm vệ úy vệ Phấn uy, hàng tướng là chỉ huy Nguyễn Văn Hậu làm phó vệ úy.

Lấy khâm sai cai cơ chi Tức uy Trung quân là Nguyễn Công Doanh, tham mưu chi Kiện võ là Nguyễn Quang An quản đạo Phố-hài và kiêm lĩnh hai đạo

---

1. Tức người Việt, người Kinh.

https://tieulun.hopto.org

Phan-thiết và Vị-nê [Mũi Né], mộ những dân lậu và quân tàn đặt ba thuyền của đội Binh thủy.

Lấy cai đội quản Thần sách là Trần Văn Năng làm thuộc nội cai đội vệ Túc trực.

Người Xiêm đưa vua nước Chân-lạp là Nặc Ấn về nước, Ấn trước-bị người Chà-và đánh, chạy sang Xiêm. Vua từng sai sứ sang Xiêm giao hiếu, hẹn cho Ấn về nước làm vua. Đến đây người Xiêm mới đưa Ấn về, mà rút Chiêu Thủy-Biện về giữ Bắc-tầm-bôn. Khi Ấn đã về, sai sứ đến tạ ơn.

Vua sai bảo hộ Nguyễn Văn Nhàn và vệ úy Lê Thành Lý đem các thứ gấm đoạn tuyên ý chỉ của vua mà thưởng cấp, lại cho 4.000 hộc thóc, 800 phương gạo.

Ban phẩm vật cho vua nước Thủy-xá. Vua Thủy-xá mới lên ngôi, sai man thuộc đến thông hiếu ở thượng-đạo Phú-yên, xin làm phiên thuộc và xin ban ơn cho. Bọn Nguyễn Long và Võ Văn Lượng đem việc tâu lên. Vua nói rằng: «Họ đã theo về thì triều đình có tiếc gì». Sai ban cho 2 chiếc áo gấm và những vật như cống thau theo như lời xin.

Đặt vệ Hùng uy quân Thần sách. Sai chọn ở các đội trong vệ Hùng võ những người quản ở Bắc-hà, cùng những quân mới hàng sung bổ làm 10 đội, lấy khâm sai thống binh cai cơ Nguyễn Đình Đắc làm vệ úy, cai đội Lê Đình Đán làm phó vệ úy. Đình Đắc trước vâng mệnh đi chiêu dụ hào kiệt ở Bắc-hà, được nhiều người theo. Mùa đông năm ngoái về, đem tình hình giặc trình bày rất kỹ, vua khen thưởng. Đến đây, vì theo đi đánh có công nên có mệnh ấy.

Sai vệ úy vệ Hùng võ là Nguyễn Đức Xuyên ủy cho bọn hàng tướng thuộc quyền là quản quân Trần Văn

https://tieulun.hopto.org

Tại, chỉ huy Hoàng Công Kỷ, mộ dân ngoại tịch gồm với những viên và quân Thuận-hóa mới hàng, sung bổ vào các đội.

Khâm sai thuộc nội cai cơ Chánh Hậu chỉ dinh Trung thủy quản đạo Thanh-châu là Ngô Công Qui chết. Tặng Chưởng cơ. Lấy cai cơ Thủy dinh Trung quân là Cù Văn Liêm quản đạo Thanh-châu, phó Tiền chỉ dinh Trung thủy là Nguyễn Văn Thuỵ làm phó.

Lấy hàng thần là phụng nghị Đặng Đại Cương làm tham tri Hộ bộ, Nguyễn Duy Hòa làm Hàn lâm viện chế cáo. (Duy Hòa người Quảng-bình).

Lại sai cai cơ Nguyễn Đức Thành giữ đạo Tân-châu, kiêm quản hai đạo Hùng-thắng và Chiến-sai.

Lấy Đặng Trần Thường làm hữu tham tri Lại bộ. Thường là người Chương-đức xứ Sơn-nam-thượng (nay thuộc tỉnh Hà-nội), đỗ sinh đồ triều Lê, gặp loạn phải ẩn tích, hăng hái có chí lớn. Mùa đông năm ngoái cùng người đồng quận ở Thanh-oai là Nguyễn Bá Xuyến theo Nguyễn Đình Đắc vượt biển đến. Khi qua thành Diên-khánh, vái Đông cung Cảnh mà nói rằng: « Chưa gặp được vua nên không dám lạy » Đông cung hậu đãi. Khi đến Cần-giờ, Đình Đắc trước sai người đem tờ biểu của Thường thảo dâng lên.

Vua lấy làm lạ, giục dẫn vào yết kiến, hỏi về sự thế ở Bắc-hà. Thường trình bày mọi điều đều hợp ý vua. Vua cho 300 quan tiền, 100 phương gạo. Trong chiến dịch Thi-nại. Thường theo bàn việc quân. Đến đây được cất lên chức ấy. Nguyễn Bá Xuyến cũng bổ làm cai đội, sai vâng chỉ trở về Bắc-hà chiêu dụ hào kiệt.

Mùa đông, tháng 10, sai bọn khâm sai cai cơ chánh Hậu hiệu Tiền chỉ dinh Trung thủy Võ Văn Khách sang Xiêm thăm hỏi.

https://tieulun.hopto.org

Tướng giặc là tổng quản Trần Quang Diệu và tư lệ Lê Trung đem quân thủy bộ lại xâm phạm Phú-yên. Nguyễn Long và Võ Văn Lượng lui đóng giữ Bình-khang. Võ Tánh đem việc báo lên, và xin một mình chống giữ cả mặt ấy mà sai bọn Long về Gia-định. Vua cho. Lại dụ rằng: « Quân địch ở xa lại lợi ở đánh chóng. Khanh nên bền giữ, lấy mình thong thả đợi nó mệt nhọc. Đó là kế sách vạn toàn. Phải nên cẩn thận ».

Dựng thêm kho tạm ở hai đạo Phố-hài và Ma-li. Sai Bình-thuận thu trước thóc thuế năm ất mão xay thành gạo 3.000 phương, chứa ở kho Phố-hời; chở 2.000 phương gạo lương ở Gia-định đem chứa ở kho Ma-li.

Lấy Hàn lâm viện thị học Phạm Ngọc Uẩn làm tả tham tri Hình bộ, Cống sĩ viện Trần Phúc Hậu làm Hàn lâm viện chế cáo, Cống sĩ viện Phạm Quang Triệt làm Hàn lâm viện thị học, Thị thư viện Dương Văn Chiêu, Quốc tử giám thị học Lê Bá Phẩm và Phan Tiến Dưỡng sung Hàn lâm viện, theo sự bảo cử của công đồng. (Bảo Tiến là con Lại bộ Nguyễn Bảo Trí).

Lấy phó Hậu chi dinh Trung thủy là Lưu Tiến Hòa quản đạo Ma-li, kiêm lĩnh ba thủ Kê-khê [Khe gà], La-di, Phú-mi, cai cơ chi Chấn võ là Vũ Văn Lân quản đạo Phan-rang kiêm lĩnh hai thủ Ma-vân, Du-lai. Sắc cho Lưu Tiến Hòa lập đội Tuyển phong, Vũ Văn Lân lập đội Chiến phong, mộ những dân lậu và quân tàn sung vào.

Đổi dựng kho chứa súc [chứa lương] (150 gian). Sai bốn dinh tính số ruộng mà thu số tiền thuế khoán để làm. (thuế ruộng thực trưng mỗi mẫu 5 tiền, ruộng núi,

https://tieulun.hopto.org

ruộng cỏ và ruộng hai thuộc Cảnh-dương, Thiên-mụ, mỗi hộc nộp 5 tiền 30 đồng).

Lấy Mạc Văn Tô làm hiệu úy Hậu chi dinh Trung quân.

Lấy khâm sai thống binh cai cơ Hồ Đức Vạn làm lưu thủ Vĩnh-trấn.

Ký lục Vĩnh-trấn là Trương Tiến Lộc bị tội bãi chức; lấy tham tri Hình bộ Lê Đăng Khoa thay. Tiến Lộc bị giáng làm Hàn lâm viện chế cáo.

Lấy Quốc tử giám thị học Nguyễn Cư Tuấn sung Hàn lâm viện thị học. (Cư Tuấn là con Lại bộ Nguyễn Cư Trinh), phủ lễ sinh Lê Quách và nhiêu học Bùi Công Kim sung Cống sĩ viện, thị học Đỗ Thành Lâm, Ngô Đức Tuấn, và Nguyễn Duy Hậu sung Hàn lâm viện. (Bọn Thành Lâm đều là người Kinh-bắc).

Tháng 11, cho các vệ đội thuyền quân Thần-sách về quán nghỉ ngơi, hạn 15 ngày trở lại hàng ngũ. [Cai bạ Bình-khang là Nguyễn Y Mân, ký lục là Đặng Hữu Đào, vì gạo kho hao mất hơn 2.000 phương mà không xét ra, đều bị bãi chức. Lấy cai bạ Trấn-biên là Ngũ Khắc Bạn làm cai bạ Bình-khang, ký lục Trấn-định là Hoàng Tú Chung làm ký lục Bình-khang.

Lấy khâm sai thống binh cai cơ Tôn Thọ Vinh làm phó trưởng chi chi Kiến vũ Trung quân.

Đặt ty biệt nạp trừu nam (1) ở Bình-khang (Mỗi người mỗi năm phải nộp thuế thân 1 quan 1 tiền, 1 tấm trừu khổ 7 tấc dài 30 thước, dao dịch đều miễn). Sắc

---

1. Trừu nam: Một thứ hàng tơ dày.

https://tieulun.hopto.org

có ai muốn xin lập các ty lĩnh sống, lĩnh thâm, lĩnh tráng, nhiễu trắng, sa trắng thì thuế lệ xem dấy làm chuẩn.

Ban quần áo cho Hậu quân dinh Võ Tánh và các tướng sĩ bộ thuộc. Dụ rằng: « Tướng sĩ dinh ngươi là nanh vuốt của ta đó. Mới rồi tiến đánh Thi-nại, ngày mặc giáp sắt, đêm cầm giáo lạnh, trải 5, 6 tháng mà việc vua không lỗi. Huống lại đóng giữ biên dinh đã lâu, xông pha sương tuyết, khó nhọc như thế, rất đáng nên khen thưởng. Đặc biệt ban cho quần áo để tỏ ý vua tôi như một ».

Sai bốn dinh ở Gia-định và dinh Bình-khang thu trước tô thuế năm ất mão.

Sửa đắp quách ngoài bốn mặt thành Gia-định, lấy dân bốn dinh làm.

Tháng 11 nhuận, đặt đội Ai-sơn ở Thuận-thành (lấy kỳ nam để nộp).

Giám quân Trung dinh là khâm sai cai đội Tống Phước Đạm chết. Đạm là người trầm tĩnh nhiều mưu lược. Việc tự Vọng-các hồi loạn do Đạm hết sức đề nghị. Vua rất quý trọng. Mùa đông năm ngoái, theo giúp Đông cung trấn thành Diên-khánh, hiệu lệnh nghiêm minh, không nể người thân quí. Mùa thu này Đông cung trở về, Đạm vì có bệnh ở lại, đến đây chết, đưa quan tài về Gia-định, làm lễ hậu táng. Cấp cho 5 người mộ phu. (Đạm người Hương-trà, năm Minh-mệnh thứ 5 được tòng tự ở Thế miếu năm thứ 13 phong Tuấn nghĩa hầu).

Tha thuế thân năm nay cho những binh dinh tòng chinh, sau lấy làm lệ thường.

Lấy Hàn lâm viện Đông cung thị giảng là Trịnh Hoài Đức làm ký lục Trấn-định, Hàn lâm viện trưởng Võ Công Chấn làm cai bạ Trấn-biên.

https://tieulun.hopto.org

Bắt đầu đặt chức giám thành sứ (Quản suất các viên quản tuần thành để phòng giữ trong ngoài kinh thành), lấy cai cơ quản vệ Ban trực hữu là Tô Văn Đoài làm giám thành sứ, cai đội Nguyễn Văn Yên làm phó giám thành sứ.

Lấy phó vệ úy vệ Long võ quân Thần sách là Nguyễn Hiên làm vệ úy, cai cơ chi Chấn võ là Trần Văn Xung làm phó vệ úy.

Quân giặc lấn vào địa đầu Bình-khang, Võ Tánh báo lên. Vua dụ rằng: « Nay đương mùa gió bấc, giặc nhân thuận gió đem quân thủy quân bộ vào cướp, ý giặc là ở Diên-khánh. Thành này chứa lương thực và chiến cụ nhiều, chính đã làm kế cố thủ. Nếu giặc xông đến thì cần phải thận trọng, giặc khéo đánh thì ta khéo giữ, dẫu có trăm chước nhử ta cũng chớ nên khinh động; đợi lâu ngày, giặc sinh trễ nải, thừa cơ đánh úp tất phải phá được ». Bèn sai lưu thủ Bình-thuận là Nguyễn Văn Tánh đem quân Kiến võ đi Diên-khánh theo Võ Tánh sai khiến, cai cơ Nguyễn Văn Lợi đem quân chi Tức uy thay giữ Bình-thuận; Nguyễn Văn Hảo và Nguyễn Văn Chấn trấn Thuận-thành đem quân Phiên đi phòng ngự miền thượng đạo.

Sai chưởng Hữu quân Nguyễn Hoàng Đức điều bát bộ binh, quản Tiền phong Nguyễn Văn Thành làm phó, thẳng tiến đến Phan-rang để làm thanh ứng ở xa với thành Diên-khánh, hiệu úy Mạc Văn Tô và cai cơ Nguyễn Văn Lợi đều thuộc theo. Lại sai thu 5.000 phương gạo thị nạp ở Thuận-thành chứa ở kho Mai-nương để cấp cho quân.

Tổng quản giặc là Trần Quang Diệu đem quân đánh thành Diên-khánh. Tư lệ là Lê Trung lấn vào Du-lợi

https://tieulun.hopto.org

(tên đất), chặn đường tiếp viện của Bình-thuận. Quân Nguyễn Văn Tánh không tiến được, phải kéo về. Vua nghe tin, khiến lệ theo Nguyễn Hoàng Đức điều khiển để đánh giặc. Sai hiệu úy Tiền chi Trung quân là Nguyễn Văn Đắc quản 10 chiếc binh thuyền đóng giữ Vũng-tàu.

Dựng tuyển trường ở đồng Tập-trận, sai bốn dinh ở Gia-định đều theo số người trong sổ dinh, thu lấy tiền thuế khoán để làm (mỗi người nộp 10 đồng).

Tháng 12, lấy phó vệ úy vệ Ban trực tiền quân Thần sách là Trần Đại Luật làm vệ úy vệ Phấn uy, thuộc nội cai đội Võ Văn Trinh làm phó vệ úy vệ Ban trực tiền thuộc nội cai cơ Lê Văn Thuận làm vệ úy vệ Dương võ, khâm sai cai cơ Lê Tiến Sâm làm chánh trưởng chi Hậu chi Tả quân, Nguyễn Văn Sự làm phó trưởng chi Tiền chi Trung quân.

Nước Chân-lạp sai Ốc-nha Phi-biệt-vọng-sa đến dâng phẩm vật địa phương (đậu khấu, sơn đen).

Tướng giặc Trần Quang Diệu cắt đứt đường lấy nước của thành Diên-khánh. Võ Tánh sai ba vệ Tiền du, Tiền kích, Trung kích đánh được. Quân giặc lăn sát vào để lên thành, bị súng trên thành bắn chết rất nhiều. Giặc ở ngoài đắp lũy cao vây bốn mặt. Tánh cố giữ, lại nhân giặc sơ hở cho quân ra đánh úp, bắt được đô đốc giặc là Định (không rõ họ), quân của giặc hàng nhiều. Giặc đánh càng gấp. Trong thành thiếu muối, tướng sĩ ăn uống rất khổ. Tánh lấy điều trung nghĩa mà khuyến khích, mọi người đều xin cố chết [chống giặc] Bèn mộ những người cảm tử, nhân đêm lọt vây ra chạy dâng biểu báo tin.

Một tháng trước vua đã nghe tin giặc đánh Diên-khánh, mà Bình-thuận bị ngăn đường, tin báo không thông. Khi

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

được biểu, vua rất mừng, hỏi tình hình, người dâng biểu nói rõ tình trạng tướng sĩ trong thành. Vua khen rằng: « Tướng sĩ như thế dẫu người đời xưa cũng không hơn, thực là may lớn cho nhà nước ». Bèn dụ Tánh rằng: « Đạo làm đại tướng, quí ở mưu trí mà không quí ở sức mạnh, không tham thắng nhỏ mới được công to. Kế ngày nay chém tướng nhỏ cờ không bằng đóng quân giữ vững, đợi giặc hao mòn, chờ ta chỉnh đốn binh thuyền định ngày thắng tiến, bấy giờ trong ngoài giáp đánh, thừa thế đuổi dài, một mẻ lưới thì bắt hết, đó là thượng sách. Nên cẩn thận ».

Chọn quân ở hai thôn An-hòa đông và Tân-hòa đinh Vĩnh-trấn. Năm đinh mùi trước, dân hai thôn này lập thành hai vệ Võ cự theo đánh giặc. Đến khi lấy lại được Gia-định thì cho về làm ăn miễn cho đóo dịch. Đến đây, sai chưởng Tiền quân Tôn thất Hội theo sổ đinh mà biên thành đội ngũ, lấy những cai đội, đội trưởng cũ để cai quản, cho theo việc quân. (Người hai thôn là 89 người, tráng hạng 54 người).

Quản Hậu thủy dinh là bảo hộ Nguyễn Văn Nhân, hiệu úy Hữu chi Trung quân là Nguyễn Văn Nhân sung chánh phó sứ sang Xiêm (Cho vua thứ hai 20 cái cáng).

Trước là giặc Tây-sơn Nguyễn Quang Toản sai sứ đem vàng bạc lễ hậu cầu thông hiếu với Xiêm, làm kế « hòa xa đánh gần ». Người Xiêm biết ý, vừa gặp sứ ta đến, đem hết việc nói cho ta biết. Lại nói: « Nếu nay bắt sứ ấy đưa cho ta giết thì giặc cũng không hết, chi bằng nhân kế làm kế khiến cho giặc tin, Phú-xuân tất không đề phòng ». Nhân cùng ta hẹn ngày cất quân. Quân Xiêm theo đường núi đánh mặt sau, quân ta do

https://tieulun.hopto.org

đường thủy đánh mặt trước. Phú-xuân đã lấy được thì Qui-nhơn không đánh cũng vỡ. Sứ ta về báo cáo. Vua bèn sai bọn Nhàn sang ước ngày phát quân. Vừa nước Xiêm có việc với Diến-điện nên việc ấy không thực hiện. Bọn Nhàn trở về.

Sai chưởng Tiền quân Tôn thất Hội đem quân đóng đồn ở Bà-rịa để điều bát tướng sĩ các đạo, tùy cơ tiến đánh.

Tư lệ giặc là Lê Trung đánh cướp bảo Phan-ri. Bọn Nguyễn Hoàng Đức lui về Phố-hài, đem việc báo lên. Vua du sai Nguyễn Hoàng Đức đem hết quân bộ thuộc về giữ Ma-li, Nguyễn Văn Thành, Nguyễn Văn Lợi, Nguyễn Văn Tánh, Mạc Văn Tô vẫn ở lại Phố-hài để chống giặc. Vua răn bảo rằng: « Nếu giặc đến mà không địch nổi thì từ từ đặt phục binh mà rút lui. Nếu chưa gặp giặc mà đã lui trước để giặc khinh thì có quân pháp đó ».

Lấy cai án Vĩnh-trấn là Lê Viết Nghĩa làm tham luận vệ Túc trực, Trần Đình Trung, Nguyễn Tiến Trinh, Võ Văn Khánh, Lê Văn Hy sung Thị thư viện.

Cấp 15 người tử phu cho ngoại tả chưởng dinh Chu Văn Tiếp (Đền ở thôn An-hội, châu Định-viễn) và 13 người mộ phu cho gia đình.

Ất mão, năm thứ 16 [1795] (Thanh Càn-long năm thứ 60). mùa xuân, tháng giêng, lấy khâm sai cai cơ Nguyễn Đại Tiến quản cơ Trung tượng, Nguyễn Tiến Văn quản cơ Tả tượng, Nguyễn Đại Châu quản cơ Tiền tượng, Hoàng Văn Long quản cơ Hữu tượng, Võ Văn Kiên quản cơ Hậu tượng.

Ban ấn thông hành cho nước Chân-lạp (khắc bốn chữ triện « Ngự tứ thông hành »). Ấn của nước Phiên

https://tieulun.hopto.org

chạm khắc hình người, thật hay giả khó phân biệt được, sợ kẻ buôn gian có làm giả mạo nên cho ấn này. Sắc rằng từ nay những thuyền sai của nước Phiên chở muối gạo từ Ba-xắc tới Nam-vang, đi qua các đạo thủ Trấn-di và Châu-đốc, khám thực thì cho đi. Vua Phiên lại dâng biểu xin cho thuyền buôn nước ngoài đi từ Ba-xắc tới Nam-vang để buôn bán. Vua cho.

Lấy hữu tham tri Lại bộ là Đặng Trần Thường làm khâm sai tán lý binh vụ, đến Bà-rịa, theo chưởng Tiền quân Tôn thất Hội để trù hoạch mưu lược trong quân. Vua dụ Tôn thất Hội rằng: «Ta nghe quân giặc vào cướp Phan-ri chẳng qua chỉ hai nghìn, khí thế xem cũng hơi chùn. Khanh nên đem trước hơn nghìn quân chở súng đạn đến Phố-hài và Phan-thiết, hiệp cùng các đạo tiên phong đóng giữ địa đầu, chờ để quân giặc vào sâu. Đợi có lệnh tức thì đem quân thẳng tiến để thu phục Bình-thuận. Ta đương sửa soạn ghe thuyền, cũng định ngày thuận gió thì đi».

Tư lệ giặc là Lê Trung lấn vào Phố-hài. Quân ta đánh thua, lùi về Bà-rịa.

Vua nghe tin, nói: «Nguyễn Hoàng Đức và Nguyễn Văn Thành vâng mệnh đánh giặc, rút rát phải lui, chẳng được công gì, không biết chống giặc giữ biên, lại để cho vua phải lo giặc cướp, tội nói sao xiết!». Lập tức sai giám thành sứ Tô Văn Đoài đem hai đội Nội hầu Nội trực kịp đến bắt Hoàng Đức và Văn Thành về Gia-định, lấy hết quân đội giao cho Tôn thất Hội thống quản, tiến giữ Mã-li.

Cai đội quản Xiêm binh là Nguyễn Văn Tồn xin lập phiên binh phủ Trà-vinh làm một chi 5 hiệu, phiên binh

https://tieulun.hopto.org

xứ Mân-thít làm đạo Tiền du, đặt các chức chánh phó trưởng chi, trưởng hiệu, cai đội, đội trưởng để cai quản. Vua y cho. Bèn lấy Ốc-nha Diệp và Ốc-nha Oa, làm chánh phó trưởng chi quản các hiệu đội phiên binh 1.500 người, theo Nguyễn Văn Tồn đến Bà-rịa để theo việc quân.

Tết Vạn thọ, vua thấy việc đương bận, miễn cho trăm quan khỏi chầu mừng.

Lấy chánh trưởng chi Tả chi Tả quân là Đoàn Cảnh Cư làm vệ úy vệ Ban trực tuyền phong hậu quân Thần sách, khâm sai cai cơ Từ Văn Chiêu làm phó vệ úy vệ Ban trực tuyền phong tiền, khâm sai cai đội Hoàng Tiến Trường làm phó vệ úy vệ Tác võ.

Sai quản Tiểu sai đội tri Tượng chính là Trương Phúc Luật kiêm quản ba vệ Ban trực tả hữu và Tuyền phong tiền quản thần sách, đem binh thuyền tiến trước ra Bình-thuận đánh giặc, hiệu úy Tiền chi Trung quân là Nguyễn Văn Đắc kiêm quản năm vệ Ban trực hậu, Tuyền phong hữu, Long võ, Tác võ, Dương võ để theo lệnh điều bát.

Vua sai mật dụ Võ Tánh rằng: « Năm ngoái ta đem quân trở về Diên-khánh, sửa đồn lấy, chứa lương thực, khanh đã liệu trước mùa gió bấc đến thì giặc bắn trở lại, tự xin một mình chống giữ mặt ấy, cho nên ta đem thành ấy phó thác cho khanh. Nói việc quả nhiên như thế. Nay quân thủy quân bộ đã định ngày tiến phát, khanh nên khuyến khích tướng sĩ một lòng đốc sức, chờ khi thủy sư tiến đến Cù-huân thì sẽ áp đánh, một trận có thể thành công ».

Hoãn duyệt tuyển và khoa thi ở bốn dinh Gia-định, đợi sau khi đem quân về sẽ làm. (Năm ngoái có chỉ

https://tieulun.hopto.org

định năm nay mùa xuân tháng 2 thi duyệt tuyển, tháng 3 mở khoa thi).

Tháng 2, sai hữu tham tri Hộ bộ là Nguyễn Kỳ Kế đốc suất chở gạo muối đến cửa biển Tắc-khái để cấp lương cho bộ binh.

Lấy chánh trưởng chi Tiền chi dinh Trung thủy là Nguyễn Văn Thái quản hiệu Tả khuông, phó Tiền thuận chi dinh Tiền thủy là Hoàng Văn Định làm phó Tiền chi quản hiệu Hậu dực, phó Tiền chi dinh Hậu thủy là Hoàng Văn Qui làm chánh Tiền chi quản hiệu Hậu khuông, trưởng hiệu Tiền hiệu chi Tả thuận là Lê Văn Quế làm phó Tiền chi quản hiệu Trung dực, khâm sai thống binh cai cơ Nguyễn Thụy quản hiệu Tiền dực.

Nước Xiêm-la hiến 20 thớt voi dực.

Sai vệ úy vệ Bạo trực tuyên phong hậu quản Tiền sách là Ô-li-vi sang Hồng-mao mua binh khí.

Vua thân đem thủy quân cứu viện Diên-khánh, để Đông cung Cảnh ở lại trấn Gia-định. Lấy phó tướng Tả quản Phạm Văn Nhân, giám thanh sử Tô Văn Đoài, Lễ bộ Nguyễn Đô, tham mưu Nguyễn Thái Nguyên, Hộ bộ Phan Thiên Phúc, Hình bộ Nguyễn Văn Nghị giúp.

Sai giám quân Trung dinh là chưởng cơ Nguyễn Văn Trương quản dinh Trung thủy, kiêm quản tướng sĩ hai dinh Tiền thủy và Hậu thủy, theo Trung quân điều bát đánh giặc.

Thuyền vua dậu ở Vũng-tàu, chờ thuận gió thì đi.

Tôn thất Hội điều bát bộ binh các đạo tiến đến Phan-thiết. Nghe tin lệ giặc là Lê Trung còn giữ Phan-rí, bèn đóng đồn ở Xuy-mít (tên đất) để phòng bị.

Trương Phúc Luật điều bát thủy binh các vệ tiến đóng ở Ỷ-na, đánh kho Phan-rang của giặc, cướp được

https://tieulun.hopto.org

mấy nghìn phương gạo. Chợt binh thuyền của giặc từ Vũng Diên [Diên-áo] đến, quản vệ Tuyền phong tiền Tống Viết Phước đem vệ binh đón đánh phá được, chém được đô đốc giặc là Nguyễn Văn Sĩ, đánh đắm một chiếc thuyền, bắt được 7 chiếc, còn thì lui chạy cả. Tin thắng trận báo lên. Vua dụ rằng: « Đạo dùng binh quí ở vạn toàn, trận thắng nhỏ ấy chưa đủ mừng. Và nghe số chiến thuyền của giặc khá nhiều, mà đại binh ta thì còn bị gió cản, chưa thể vượt biển được, nếu giặc đem hết quân đến thì được thua chưa chắc gì. Vậy tạm trở về Vị-nê, giả cách sợ lui để cho chi giặc sinh kiêu. Đợi đại binh thuận gió thẳng tiến, bấy giờ cùng ra sức đánh, chưa muộn vậy ». Rồi Viết Phước được trao chức chưởng cơ.

Vua nước Chà-và sai Chế Phú (tên người) đưa trả những quân bị nạn của ta. Vua khen lòng mộ nghĩa, tặng cho tán, lọng, cáng cùng một chiếc chiến thuyền; lại hậu cấp lương thực cho Chế Phú rồi bảo về

Sai giám thành sứ Tô Văn Đoài kiêm quản trường đà.

Tháng 3, triệu Nguyễn Hoàng Đức và Nguyễn Văn Thành đến hành tại, tha tội cho, lại sai lãnh quân sở bộ: Hoàng Đức thì theo Tôn thất Hội điều khiển. Văn Thành thì theo ngự giá đi đánh giặc. Vua nghĩ hai người có công, không nỡ vì lỗi nhỏ mà bỏ.

Thuyền vua ra cửa biển Cần-giờ, sai vệ úy vệ Ban trực hậu là Tôn thất Chương quản 40 binh thuyền theo Trương Phúc Luật làm tiền đạo. Khi đến Cam-ranh thì thủy binh giặc đã trốn từ trước.

Thuyền vua tiến đến cửa biển Cù-huân. Tổng quản giặc là Trần Quang Diệu cùng nội hầu Lê Văn Lợi, tiết độ Nguyễn Văn Giáp, đồng lý Nguyễn Văn Thận, điểm

https://tieulun.hopto.org

kiểm Trần Viết Kết còn vây thành Diên-khánh, chưa chịu lui binh.

Vua bèn khiến quản Tiên phong đinh Nguyễn Văn Thành và vệ úy Lê Văn Duyệt lên bờ đóng đồn giữ, bắn liền đại bác để cho trong thành biết. Đại binh thẳng tiến đến Chử-châu (thuộc tỉnh Phú-yên), xem khắp hình thế. Sai Tả chi Võ Văn Lượng đóng đồn ở đèo Gian nan [đèo Gieo-neo?], chặn đường giặc về, đốc chiến Mai Tiến Vạn và cai cơ Nguyễn Văn Nguyện giữ Thạch-thành, chặn đường tắt của giặc. Lại từ núi Cỏ ngựa đến Đèo Cả [Đại-lĩnh] chia đặt đồn trại, ủy cho Trương Phúc Luật quản binh thuyền các vệ ở lại Chử-châu để giữ, rồi kéo quân về. Qua Vụng Hòn-khói, sai Nguyễn Văn Đắc đem ba vệ Ban trực hậu, Long võ và Túc võ đánh bảo Lạp-trường, quân giặc vỡ chạy, chém đô đốc giặc là Gia, Bình bộ là Tiến (đều không rõ họ) ở trận, thu được khí giới, đốt cả kho vựa. Giặc do đó không dám giữ Bình-khang nữa. Văn Đắc được trao chức chưởng cơ.

Thuyền vua về đóng ở Cù-huân. Giặc Trần Quang Diệu đặt nhiều đồn trại ở Khố-sơn để chống quân ta.

Vua bèn chia sai các tướng đóng đồn ở núi Ngư-cốt [Xương-cá] cho đến Trà-phu [Gò-chè], đối lũy với giặc. Răn bảo các quân đi kiếm củi không đi quá sơn phận, nếu không nghiêm cấm, để giặc bắt được một người trở lên thì quản quan bị xử theo quân pháp.

Nguyễn Văn Đắc cùng với Hùng uy vệ Nguyễn Đình Đắc. Uy võ vệ Võ Di Minh đánh bảo Lò-rèn [Dã lô] của giặc chưa hạ được. Lê Văn Duyệt mật bảo Nguyễn Đức Xuyên rằng: «Bảo này nhỏ nhưng mà vững, đánh

https://tieulun.hopto.org

rất khó. Nay nếu lấy hai vệ quân của ta, một vệ đánh sau bảo khiến cho giặc phải chống giữ, một vệ đào trước bảo cho lũy đổ, lấy đổ thì ta thúc trống reo hò mà tiến, thế nào cũng phá được ». Xuyên nói: « Việc binh nguy lắm, vả chưa có mệnh thì làm thế nào? » Duyệt nói: « Đã có mệnh rồi, nếu có tội Duyệt xin chịu cả ». Duyệt bèn đem quân sang sông, đánh gấp sau bảo. Giặc quả nhiên đem hết quân ra chống. Xuyên tức thì đem vệ Hùng võ kịp tới trước bảo để đào lũy, một lát lũy đổ, liền thúc quân vào. Giặc vỡ chạy, ta bắt được rất nhiều. Đô đốc giặc là Lê Danh Phong chỉ chạy thoát thân. Vua nghe tin thắng trận, tới xem. Duyệt và Xuyên xin chịu tội. Vua dụ rằng: « Đánh giặc thắng trận thì tội gì? ».

Tổ lệ giặc là Lê Trung từ Phan-ri đem quân xâm phạm bảo Xuy-nit. Tôn thất Hội đánh giặc chạy. Việc báo lên. Vua sai khâm sai đô đốc chi Hiệu trung là Nguyễn Công Thái, hiệu úy Hữu chi là Nguyễn Văn Nhân đem binh thuyền đóng ở Ba-ngòi để cắt đứt đường về của giặc.

Mùa hạ, tháng tư, bọn đô đốc giặc là Nguyên, Phượng, Quế (đều không rõ họ) giữ sông Đà-diễn (1). Có Võ Văn Sở là người thượng đạo Phú-yên tụ họp quân Man, đi theo Võ Văn Lượng và Mai Tiến Vạn đánh phá đồn và trận của giặc, chém được đô đốc Phượng. Quân giặc tán loạn, vứt bỏ khí giới lương thực mà chạy. Bọn Nguyên lùi giữ chợ Hội-an. Vua nghe tin, khen ngợi, cho Sở làm khâm sai cai cơ, ban cho một cây súng có đá lửa của Tây-dương, một thanh gươm đầu

1. Sông Đà-rằng, thuộc Phú-yên.

https://tieulun.hopto.org

hổ, một tấm nhiễu đỏ, một chiếc áo chiến bằng trừu bách hoa, 100 quan tiền.

Vua thấy quân đi đánh lâu ngày, phí tổn rất nhiều, sắc cho Đông cung và các quan lưu trấn theo sổ đinh sổ điền bốn đinh mà thu số gạo thị nạp, chở đến quân thứ. (Điền hộ thì thu thêm một kỷ gạo thị nạp; các hạng dân thực nạp, biệt nạp, biệt tái (1) cùng phủ binh, thuộc binh và lạc tòng quân mà chưa tòng chinh thì mỗi người nộp 2 phương gạo).

Tư lệ giặc là Lê Trung chống giữ với quân ta đã lâu, lương thực thiếu hụt, mưu muốn lui giữ Phan-rang, sai người chạy thư cho Trần Quang Diệu, quân đi tuần ở Ba-ngòi bắt được đem dâng về hành tại.

Vua liền sai Nguyễn Văn Đắc đem binh thuyền ba vệ Bảo trực hậu, Long võ, Túc võ đến hợp với Nguyễn Công Thái, ngầm qua sông sang Phan-rang chiếm địa thế tốt để đặt đồn ngăn chặn. Bọn Đắc đến nơi, đánh cướp kho lương của giặc ở Mai-nương, đóng ở chợ Kinh-dinh, đem tình trạng báo lên. Vua dụ rằng: « Nơi ấy xa nước không nên đóng quân, nếu giặc nhòm biết thấy quân ta ít đổ đến vây đánh thì lấy gì ứng phó? Nên chọn ngay nơi gần nước để đóng giữ, rồi mật báo cho Tôn thất Hội tiến đánh dằng trước giặc, mà các khanh thì đánh úp ở sau, thế mới giữ được toàn thắng ». Dụ chưa tới, thì quả nhiên giặc đã đem quân và voi đến, quân ta phải lùi, bị phục binh của giặc đánh thua. Lại hạ lệnh rút về Ba-ngòi đóng giữ.

---

1. Biệt nạp: Dân nộp thuế riêng.
Biệt tái: Dân nộp thuế chở riêng.

https://tieulun.hopto.org

Sai Trương Phúc Luật đem binh thuyền các vệ đánh Phú-yên, Võ Văn Lượng thay giữ Chử-châu để làm sách ứng. Lượng dâng biểu xin đem thủy binh lấy Qui-nhơn trước. Vua dụ rằng: « Quân nên tụ tập, không nên phân tán. Phú-yên còn có quân giặc đóng, nên đánh úp trước để cắt bớt vây cánh của giặc đi. Khi đã được, lại trở về họp ở một chỗ để cùng tiễu trừ giặc Diệu, Diệu mà thua thì xa gần nghe tin đều sợ, chẳng những đánh lấy Qui-nhơn, mà đồ cũ cũng định ngày thu phục được, cần chi phải bỏ gần mà mưu xa ». Rồi Phúc Luật gặp thuyền đi tuần của giặc, đuổi bắt được một chiếc dẫn về. Lại hạ lệnh đều đóng giữ như cũ.

Tôn thất Hội đóng quân ở sông Lũy [Lũy giang], đánh nhau với tư lệ giặc là Lê Trung phá được, giết quân và voi của giặc, thây chết đầy đồng. Trung đem hết quân đóng giữ sông Cạn [Hạc giang] (Lũy giang và Hạc giang đều thuộc thượng đạo Bình-thuận). Phan-rí không có phòng bị, Hội bèn dâng biểu xin thêm quân. Vua sai cùng với thủy binh của Nguyễn Văn Đắc ngầm vào La-hán (1), nhân giặc sơ hở mà đánh úp. Vua dụ rằng: « Việc khanh tâu xin cũng là nên để thắng giặc. Nhưng nay gió nam đương mạnh, Vụng Diên khó đi, chờ thuận gió thì chưa biết ngày nào, mà tướng sĩ Hậu quân thì ở trong thành chịu khổ đã lâu. Chính ta sắp triệu bọn Nguyễn Văn Đắc họp quân bốn mặt xông đánh để giải vây cho Diên-khánh. Khanh tạm hãy chống giữ, đánh vỡ được Diệu thì Trung cũng tự tan vỡ thôi ». Nguyễn Văn Nhân cũng xin như Hội. Không cho.

---

1. Tục gọi là La-gàn.

https://tieulun.hopto.org

Sai Thượng đạo tướng quân Nguyễn Long quản suất bọn Mai Tiến Vạn, Nguyễn Văn Nguyện, Nguyễn Văn Quế, Trần Văn Luật, theo đường vắng thẳng xuống Lộ-khê và Thanh-tuyền để làm thế dựa cho Diên-khánh.

Vua dụ rằng: « Binh pháp lấy phép chính mà hợp, lấy phép kỳ mà thắng. Bọn khanh đến đấy nên khi ra khi vào, đêm thì đốt lửa thúc trống, ngày thì cờ xí cho nhiều, giả làm như sắp sửa tiến công, giặc đến thì giữ chỗ hiểm mà đặt quân phục, giặc đi thì ta đuổi đánh, khiến cho nó mệt mỏi, thì ta cũng dễ thành công ».

Tháng 5, Võ Tánh thân đem tướng sĩ đêm mở cửa thành, đánh nội hầu giặc là Lê Văn Lợi, đốt trại giặc từ núi Sĩ-lâm đến cầu Hoa-bông tất cả bốn nơi. Quân giặc vỡ chạy, chết và bị thương vô số, súng đạn và khí giới đều bị quân ta bắt được. Tánh bèn chia quân đóng các nơi, đặt bảo để giữ.

Tư khấu giặc là Võ Văn Dũng giết thái sư giặc là Bùi Đắc Tuyên. Đắc Tuyên là cậu Nguyễn Quang Toản, khi Huệ chết, phó thác cho giúp Quang Toản. Đắc Tuyên lên nhiếp chính, sống chết cho lấy đều ở trong tay, tướng giặc nhiều người oán. Trung thư giặc là Trần Văn Kỷ có tội, Đắc Tuyên xử tội đồ, đày ra trạm Mỹ-xuyên. Dũng từ Bắc-thành về, Kỷ đón Dũng nói hết tình trạng Đắc Tuyên chuyên chế lộng quyền, dặn Dũng dùng kế mà giết. Dũng đến Phú-xuân, bàn mưu với thái úy Nguyễn Văn Hưng và hộ giá Nguyễn Văn Huấn tuyên bố là ra cánh đồng phía nam để tế cờ, nhân đêm đem đồ đảng vây Đắc Tuyên ở chùa Thiền-

https://tieulun.hopto.org

lâm. (Đắc Tuyên dùng chùa Thiền-lâm làm dinh ở). Đắc Tuyên lại ngẫu nhiên có việc vào ngủ ở phủ Quang Toản. Dũng bèn dời quân đến vây phủ Đắc Tuyên. Quang Toản bất đắc dĩ phải bắt Đắc Tuyên đưa cho Dũng. Dũng dìm chết. Con Đắc Tuyên là Đắc Thận và bè đảng là Ngô Văn Sở, ngự sử Chương (không rõ họ) hơn mười người đều bị Dũng giết. Quang Toản lại cho Kỷ làm phụ chính. Tư lệ Lê Trung cũng là bè đảng của Đắc Tuyên. Dũng bèn sai Huấn dẫn 500 quân vào thành Qui-nhơn, giả là đến tiếp viện, mà lập mưu trị Trung và Diệu để cướp binh quyền.

Vua nghe tin báo các tướng rằng: «Đảng giặc giết lẫn nhau, cơ hội có thể thừa được. Đó cũng là điều may cho ta vậy».

Lấy Tôn thất Nông (con chưởng cơ Tôn thất Chiêm) làm khâm sai cai đội. Nông từ Thuận-hóa đến bái kiến ở hành tại, xin phục vụ. Vua khen là có chí, nên có mệnh này.

Đại binh từ núi Lão-lãnh qua sông, đánh nhỏ được bảo giặc ở bờ sông dưới núi Thị-nghi. Vệ úy vệ Tuyền phong hậu là Doãn Cảnh Cư chết trận. Tổng quản giặc Trần Quang Diệu cho nơi này là chỗ trọng yếu, đem hết binh voi đến tranh chiếm. Quân ta đánh hai trận đều thắng. Vua sai các quân đắt đồn trại liên tiếp, giặc không dám phạm. Từ đó quân giặc đem nhau về hàng, ngày kể hàng trăm người. Thế Diệu mỗi ngày một nguy, mật báo cho Lê Trung tìm mưu chạy thoát. Vua biết thế, bảo Tôn thất Hội rằng trong lúc Trung lui thì thúc quân đuổi đánh, khiến không cho chúng thông với nhau. Lại dụ Trương Phúc Luật và Võ Văn Lượng phòng bị nghiêm nhặt ở các xứ Đèo Cả và đèo

https://tieulun.hopto.org

Gian-nan để cắt đứt đường quân giặc ra vào. (Cảnh Cư được truy tặng Chưởng cơ).

Tôn thất Hội đóng quân ở Lương-giang. Tư lệ giặc Lê Trung đem binh và voi đánh hăng liền mấy ngày, đều bị Hội đánh bại, đêm bỏ trốn, Hội đuổi đến bảo Mai-nương. Trung lùi giữ Du-lâm (tên đất).

Tháng 6, đại binh đánh lấy đất của giặc tự Đào-lô [Lò-gốm] đến chân núi Thị-nghi. Giặc vỡ thua, ta thu được súng đạn khí giới rất nhiều, quân ta bèn đóng giữ đấy.

Hộ giá giặc Nguyễn Văn Huấn đem quân thủy bộ vào Đa-diễn.

Vua dụ Trương Phúc Luật chia phái quân vệ Dương võ theo Võ Văn Lượng giữ đèo Gian-nan, quân vệ Thần võ theo Tống Viết Phước giữ đèo Cả. Lại sai Võ Di Ngày đem 10 chiếc thuyền biển tiến đỗ ở Sâm dữ [Hòn Gầm] hiệp với Trương Phúc Luật tùy cơ đánh giữ. Nguyễn Văn Đặc và Nguyễn Văn Nhân đều đem binh thuyền đến Chử-châu theo Trương Phúc Luật điều khiển.

Cô thám tử tự trong thành Diên-khánh lẫn đến hành tại nói rằng Võ Tánh bị ốm nhẹ, tướng sĩ cũng nhiều người ốm. Vua lấy làm lo, tức thì lấy thuốc thang một gói cho Tánh, và dụ rằng: « Trong 8 tháng nay khanh cùng tướng sĩ giữ cô thành vất vả lắm vậy. Ta cũng muốn gấp giải vây để cho tướng sĩ được nghỉ ngơi. Duy quân giặc cùng đường, liều chết cố đánh, cho nên ta dùng trí để thắng, nhân lúc nguy của nó mà đánh chỗ yếu của nó. Không bao lâu nó tất tự vỡ thôi. Nay chợt nghe thám tử nói, lòng ta thương xót. Khanh nên khéo tự điều trị cho sớm lành để cùng ta trả thù cho tổ tông Xã Tắc, cho thần dân hả giận, chứ lại chỉ khư khư giữ lấy một cái thành nhỏ hay sao? Ta nghĩ một

https://tieulun.hopto.org

minh khanh còn hơn trăm thành Diên-khánh; chỉ trong tuần nhật ta phải đánh tan giặc ấy để cùng khanh gặp mặt ». Lại dụ Tôn thất Hội rằng: « Bầy tôi quan hệ của Xã Tắc, duy có khanh với Tánh! Nay Diên-khánh bị vây đã lâu, mà Tánh lại ốm, nếu muôn một thế nào thì vua tôi ta chẳng thẹn với tướng sĩ lắm sao? Nên gấp tiến binh, trước sau giáp đánh, để giải ngay nguy khổ cho tướng sĩ trong thành ».

Sai vệ úy vệ Hùng uy Nguyễn Đình Đắc kiêm quản viên quân các chi vệ Tiền chi, Ban trực tiền, Tuyền phong tả, Hổ oai, Kiên oai, đi ra đinh Bình-khang xem xét địa thế để đóng đồn. Lại sai chưởng cơ Tiền chi Trung quân là Nguyễn Văn Tứ, phó Tiền chi Hậu thủy là Lê Văn Quế, tham tri Binh bộ là Trần Phúc Trí, cựu ký lục Đặng Hữu Đào đi ra xứ Phần-tân đinh Bình-khang, chia đi vét mua thóc gạo của dân gian và thu chứa muối ở đạo thủ Hôn Khôi để làm kế thanh dã, đợi sau khi giặc yên thì sẽ trả lại.

Quân của Tôn thất Hội đến Du-lâm, đánh thắng tư lệ giặc Lê Trung, rồi thừa thắng lại đánh tan giặc ở Bồng-bong. Trung chạy đến Diên-khánh để họp quân với Trần Quang Diệu.

Vua dụ giục Hội tiến mau đến Lạp-quán, định kỳ hội đánh. (Bồng-bong, Lạp-quán đều là tên đất).

Giặc phạm đèo Gian-nan, Võ Văn Lượng đốc quân giao chiến mấy hợp, giết và đẩy lui giặc. Giặc còn dong đối lũy. Lượng xin thêm quân. Vua liền phái thêm quân vệ Kiên uy Hữu chi đến ứng viện.

Lấy chánh trưởng chi Hữu chi Tiền quân là Trần Quang Minh làm phó tướng Tiền quân, khâm sai cai cơ quân Thần sách là Nguyễn Văn Trinh làm phó vệ úy vệ Ban trực tuyền phong hữu, hàng tướng là chỉ huy Trần Vĩnh Khoa làm phó vệ úy vệ Hùng võ.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHẤT KỶ

QUYỂN VIII

THỰC LỤC VỀ THẾ TỔ CAO HOÀNG ĐẾ

Ất mão, năm thứ 16 [1795], mùa thu, tháng 7, giặc chiếm giữ Khổ-sơn, đồn lũy rất vững, quân ta đánh mãi không phá được. Vừa có một lính tuần giặc là Nguyễn Danh Nho đầu hàng, vua sai mật hỏi lối đi tắt để ngầm đánh úp, Nho xin dẫn đường. Bèn kén hơn 300 quân chiến tâm ở các đội Túc trực và Nội trực, đêm sang sông Ngư-trường, sĩ tốt đều cởi quần, bò lên Khổ-sơn, phóng lửa đốt bảo. Vua tự đem đại binh tiếp đến, tiếng hét vang trời. Gió mạnh lửa bốc, giặc cả sợ tan vỡ. Quân ta phá liền 12 bảo giặc. Tướng giặc là bọn Trần Quang Diệu phải bỏ vây trốn chạy, bỏ lại voi, đại bác hỏa xa và khí giới không xiết kể.

Vua sai quản Tiên phong dinh là Nguyễn Văn Thành kiêm lĩnh tướng sĩ [vệ] Ban trực hậu, [vệ] Túc vũ, Tiền chi và [chi] Hiệu trung đuổi theo.

Thưởng 1 vạn quan tiền cho tướng sĩ dinh Hậu quân. Vua dụ Võ Tánh rằng: « Từ khi ta ủy cho khanh một dinh tướng sĩ để ở giữ đất này, đã 9 tháng nay, đói

https://tieulun.hopto.org

không được ăn, nhọc không được nghỉ, lại thêm dầu dãi sương gió lâu ngày, sinh nhiều tật bệnh, mà vẫn gắng sức cùng lòng, trong giữ được toàn thành, ngoài chống được giặc dữ, có thể bảo là cỏ cứng trước gió mạnh, thông già gặp năm rét gian nan trung trinh như thế, nghĩ thật là thương Nay giặc đã trốn lui, cho khanh cùng tướng sĩ yên dưỡng nghỉ ngơi ở trong thành ». Rồi sai xét trong bộ khúc, từ chánh phó trưởng chi, trưởng hiệu, cho đến cai đội, đội trưởng, ai là người dũng cảm mở thành ra đánh được thắng, cùng người tuy không ra đánh mà hết sức bền giữ và những văn thư, tham tuận, thư ký, ai có học hơi thông, nói năng lanh lẹ, có nết đáng khen, có tài đáng lấy, thì đều làm thành danh sách, chờ chỉ để ban khen thưởng.

Vua thân đem thủy quân tiến đến Chử-châu, sai Hùng vỡ vệ Nguyễn Đức Xuyên, Long võ vệ Nguyễn Hiên, Tuyên phong tả vệ Lê Thành Lý đều đem vệ binh đi gấp tới đèo Gian-nan, đặt ba bảo ở chân núi để ngăn giặc. Giặc chạy đến Tu-hà, đem hết quân vây đánh bảo của ta, quân ta lấy đại bác bắn, quân và voi của giặc chết và bị thương nhiều. Quân Nguyễn Văn Thành đuổ vừa tới, giặc bèn vỡ chạy. Chưởng cơ Tiền chi Nguyễn Văn Đắc chận đánh bị trúng đạn chết ở trận. Võ Văn Lượng và Nguyễn Đức Xuyên đem quân theo sau, đánh bắt được tướng binh và voi ngựa của giặc rất nhiều. Tướng giặc là bọn Trần Quang Diệu bèn theo đường núi Nhà-cấp (1) chạy về Qu.-nhơn.

Thuyền vua trở về cửa biển Cù-huân, để Nguyễn Văn Trương và Trương Phúc Luật giữ Chử-châu. Tướng

---

1. Nhà-cấp 茹級 : *Đại nam nhất thống chí* chép là Nhụ-phi 茹扉.

https://tieulun.hopto.org

quân thượng đạo Nguyễn Long giữ Đèo Cả và đèo Gian-nan.

Ngự giá đến thành Diên-khánh, triệu Nguyễn Văn Thành và Võ Văn Lượng rút quân về.

Khi giặc sắp lui đem nhiều súng đạn chôn giấu đi. Sắc cho quan dinh Bình-khang truyền khắp cho quân dân trong hạt, có ai đào được đem nộp thì sẽ tùy theo hạng lớn hạng nhỏ mà cấp tiền cho.

Tướng giặc Trần Quang Diệu đã về Qui-nhơn. Nguyễn Văn Huấn mưu không thành về Thuận-hóa trước, Diệu cũng dẫn quân đi theo. Đến nơi, Nguyễn Quang Toản đem lời giảng giải, bèn lấy Diệu làm thiếu phó, Huấn làm thiếu bảo, Vũ Văn Dũng làm tư đồ, Nguyễn Văn Danh làm tư mã, gọi là tứ trụ. Từ đó bọn tướng giặc giữa thành bè đảng, đánh giết lẫn nhau, Quang Toản không thể ngăn được.

Cai bạ Bình-khang là Ngũ Khắc Bạn và ký lục là Hoàng Tá Chung đều bị bệnh chết. Lại lấy Nguyễn Y Mân làm cai bạ Bình-khang, Đặng Hữu Đào làm ký lục.

Tháng 8, sửa lại thành Diên-khánh, làm thêm kho tàng.

Tha tô thuế cho Diên-khánh và Bình-khang. Vua thấy mới dây giặc Tây-sơn vào cướp, Diên-khánh bị hại nhất, thứ đến Bình-khang, du rằng năm nay Diên-khánh đều miễn cả tô thuế, Bình-khang thì được miễn tô. Những nhà dân ở ngoài thành bị giặc đốt cháy thì sưu dịch đều được miễn.

Vua dụ cho các tướng đem quân về, để chưởng Tiền quân Tôn thất Hội ở lại trấn thành Diên-khánh. Sai chưởng Hậu quân Võ Tánh kiêm quản binh thuyền

https://tieulun.hopto.org

Trung dinh quân Thần sách cùng các chi vệ hiệu đội Tiền phong và Hữu quân về Gia-định trước.

Sai cai cơ dinh Trung quân Nguyễn Đức Thành tạm quản tướng sĩ Tiền chi theo ngự giá khải hoàn. Trích bổ chi Tiền du dinh Tiền phong làm chi Tiền du dinh Hậu quân, cùng hai vệ Trung kích, Tiền kích ở lại Diên-khánh theo Tôn thất Hội sai khiến.

Vua về Gia-định, đi qua Bình-thuận, dụ nhân dân sở tại rằng: « Bổ quan đặt lại, chỉ là vì dân. Người chăn dân thì phải vâng mệnh mà tuyên truyền giáo hóa khiến dân yên nghiệp. Duy kẻ công bằng thì ít mà kẻ những tệ thì nhiều; cho nên dân thường có điều ta thán, triều đình đã từng nghe. Nay loan giá đi qua, cũng muốn trú lại vài ngày để ai có oan khuất thì được tâu lên. Nhưng vì quân nhà vua phục mệt đã lâu, không tiện dừng lại. Đã sai Binh bộ Nguyễn Tử Châu ở lại, như quan công đường có những lạm hối lộ cùng quan quân các đạo đi lại có những tình tệ lấn cướp sách nhiễu, thì cho làm thư kín do Binh bộ đệ lên đợi xét để trừ mối tệ cho dân khỏi khổ.

Lấy phó trấn Thuận-thành là Nguyễn Văn Chấn làm chánh trấn, khâm sai cai cơ Nguyễn Văn Điển làm phó trấn.

Tháng 9, ngự giá về đến Gia-định, đặt yến tiệc ủy lạo tướng sĩ, luận công ban thưởng theo thứ bực.

Nước Chân-lạp dâng 2 thớt voi đực.

Cấm thuyền buôn nước ngoài thu mua vải lụa.

Vua bảo phó tướng Tả quân trị Tàu vụ là Phạm Văn Nhân rằng: « Vải lụa là vật thổ sản của ta, rất cần thiết cho nhân dân, nên để trao đổi nhau ở trong

https://tieulun.hopto.org

nước mà dùng cho đủ, nếu tham lợi mà bán ra nước khác thì giá ngày một đắt, khiến rét không có áo, chẳng hóa ra lợi ít mà hại nhiều sao? Từ nay thuyền buôn của người Thanh xuất cảng hễ chở tơ sống từ 5 cân, vải lụa từ 5 tấm trở lên đều cấm. Làm trái thì cho tấn thủ (1) bắt giải trị tội.

Lấy cai đội Nội trực quân Thần sách là Mai Văn Nghị làm phó vệ úy vệ Bổn trực tuyển phong tả, chánh đội trưởng Nội hầu Trương Phúc Thọ làm phó vệ úy vệ Long võ.

Tháng 10 mùa đông, sai phó tướng Tả quân Phạm Văn Nhân phụ đạo Đông cung. Dụ rằng: « Đông cung là ngôi trữ nhị (2), tuổi còn non trẻ, tuy công phu học vấn vốn nhờ giảng viên, nhưng trách nhiệm vụ giúp bảo [phù đạo] là ở đại thần. Tướng sĩ giáp binh đinh Tả quân cho khanh vẫn quản lãnh như trước, còn việc trong môn đình của Đông cung, như quan lại, liêu thuộc, thị vệ, tôi tớ, hết thảy mọi việc đều ủy cho khanh. Cốt sao giúp đỡ thái tử, hun đúc đức tốt, chẳng những trong khi nói năng nghĩ ngợi sao cho ít lỗi, lại mong mọi việc quốc gia thảy đều biết cả, đừng để cho chỉ Y Doãn nhà Thương và Thiệu công nhà Chu được tiếng tốt riêng về trước ».

Cho khâm sai tổng nhung cai cơ chưởng Hữu quân đinh Võ Tánh làm khâm sai chưởng Hậu quân đinh bình Tây tham thống đại tướng quân quận công, khâm sai tổng nhung cai cơ hiệu úy Tả chi Trung quân đinh Võ Văn Lượng làm khâm sai chưởng cơ. Lấy khâm

---

(1) Tấn thủ: Quan giữ cửa biển.
(2) Ngôi sẵn để làm vua.

https://tieulun.hopto.org

sai đô đốc chi Hiệu trung dinh Trung quân là Nguyễn Công Thái làm hiệu úy Tiền chi, khâm sai tổng nhung cai cơ chi Kiên uy là Nguyễn Đức Thành làm phó trưởng chi Hậu chi, phó vệ úy vệ Ban trực hậu quân Thần sách là Lê Công Các làm vệ úy vệ Ban trực tuyển phong tả, khâm sai cai cơ Phạm Phúc Ư làm phó vệ úy vệ Ban trực hậu, cai đội Hồ Văn Huệ làm phó vệ úy vệ Phấn uy.

Lấy Binh bộ Nguyễn Tử Châu làm Hình bộ, cựu lưu thủ Nguyễn Đức Thiện làm Binh bộ, tham mưu Trung dinh Nguyễn Thái Nguyên làm Lễ bộ kiêm việc đốc học, tham luận vệ Hổ uy Nguyễn Hoài Quỳnh làm hữu tham tri Hình bộ, khâm sai tham mưu đạo Long-xuyên Bùi Chí Thành làm tả tham tri Hình bộ, Hàn lâm viện viện trưởng Lê Công Xuân làm tả tham tri Lễ bộ, viện trưởng Thị thư viện Hoàng Kim Cơ làm viện trưởng Hàn lâm viện, Thị thư viện Trần Quang Tĩnh, Nguyễn Khắc Thiệu, Đinh Công Khiêm sung Hàn lâm viện.

Lấy người học trò ở Qui-nhơn là Hoàng Tử Cao làm Hàn lâm viện thị học, do Lễ bộ Nguyễn Thái Nguyên tiến cử.

Thu vải trắng của dân trại đồn điền nộp thay thuế để may áo chiến cho quân sĩ. (Mỗi người nộp 1 tấm vải trắng, trị giá 2 quan 5 tiền, khấu trừ tiền thuế năm bính thìn).

Chọn những tướng sĩ bị bệnh bị thương ở các dinh quân. Vua cho rằng liền năm chinh chiến, các tướng sĩ bị bệnh bị thương về quê quán nhiều, mà tên vẫn còn ở cuối sổ, hư thực chưa rõ ràng, sắc cho các quan cai quản đều căn cứ vào sổ binh, từ năm giáp dần tới nay, phàm những viên quản ngạch tinh binh kén lựa

https://tieulun.hopto.org

hay lạc tổng (1). người nào bị bệnh bị thương, cùng với những người bị bệnh thải năm trước cho về quê quán, thì làm một sổ riêng, hạn đến thượng tuần tháng sau đều đến đợi tuyển để chia suất, nếu có người tư tình hối lộ tha cho không đến tuyển, việc phát giác thì xử theo quân pháp.

Bàn làm duyệt tuyển. Bốn dinh hai đạo ở Gia-định thì tuyển kỳ vào tháng 2 sang năm, Bình-khang, Bình-thuận thì vào tháng 12 năm nay. Sai đều phải làm sẵn sổ tuyển. (Phàm dân thực nạp biệt nạp các tổng xã thôn phường trong hạt và các đội thuyền thuộc binh, các đội nậu đồn điền, các cục tượng ty, cai đội, đội trưởng, xã trưởng, trì thu, cai trại, cứ theo sổ chấp bộng năm nay mà chia làm ba hạng tráng quân dân, cùng với những hạng lão, tàn tật, cùng, cố và những người chưa đến tuổi và đến 17 tuổi trở lên, cùng những hạng ngoại tiêu sai và biệt tinh, có nhà hay ở ngụ, cho đến những người mới về, mới tục sổ, mới đến tuổi, đều ghi vào sổ, chua rõ họ tên, tuổi, quê quán. Những hạng lão nhiêu, nhiêu tật trong kỳ tuyển trước và những người khai trốn khai chết các năm trước thì ghi cuối sổ. Làm sổ tuyển bìa xanh ba bản Giáp Ất Bính, tới kỳ nộp cho quan tuyển trường).

Sai bảo hộ quản Hậu thủy dinh là Nguyễn Văn Nhàn vâng mệnh sang sứ nước Xiêm báo tin thắng trận. (Tặng vua phật vương 2 cành hoa vàng hoa bạc, 10 lạng kỳ nam, sáp ong, đường cát đều 500 cân; cho vua thứ hai 2 cành hoa vàng hoa bạc, sáp ong, đường cát đều 500 cân).

---

1. Lục tòng : Tức quân tình nguyện.

https://tieulun.hopto.org

Bọn cai cơ thuộc dinh Tiền quân là Nguyễn Văn Triệu, Ngô Văn Bình, Nguyễn Văn Đại có tội bị giết. Trước là khi đại binh xuất chinh, bọn Triệu thác bệnh không theo, lại họp đảng đi ăn cướp, bị các dinh Trấn-định và Vĩnh-trấn bắt được giải nộp. Ra lệnh chém bêu đầu cho dân chúng biết.

Sai giám thành sứ là Tô Văn Doãi kiêm quản các đội Hùng điệm và An công trông nom các việc nấu luyện và thu phát thuốc súng, diêm tiêu, lưu hoàng, hỏa khí, lại sai trông nom các đội nậu đồn điền chăn nuôi trâu để bò để cung cho việc tế tự yến tiệc.

Sai cai cơ phó chi Kiến vũ là Tôn Thọ Vinh quản đạo Phố-hài, kiêm hai đạo Phan-thiết và Vị-nê.

Sai Binh bộ Nguyễn Đức Thiện quản việc thuế thủy lợi.

Chuẩn định rằng từ nay thuyền buôn đi các xứ Nam-vang, Long-xuyên, Kiên-giang, Hà-tiên, Chân-bôn để buôn bán thì do Lại bộ Nguyễn Bảo Trí phê bằng đóng dấu triện «Thông hành thủ tin» (1) để phòng sự giả mạo. Quan địa phương không được cho riêng. Làm trái thì có tội.

Tháng 11, định rõ điều lệ nấu rượu. Phàm lò nấu rượu không cứ số lò bao nhiêu, mỗi lò mỗi năm nộp 200 quan tiền thuế. Võ từ cai đội, đội trưởng, văn từ cửu kẻ, cai hợp, cho đến quân dân đều được lĩnh nấu, nộp tiền thuế trước rồi mới được phê bằng đóng dấu triện: «Dữ dân đồng lợi» (2). Có người nào nấu trộm nấu lạm thì cho người lãnh nấu được bắt giải; quan thu lấy đồ nấu rượu ấy để thưởng cho người bắt; lại

---

1. Thông hành thủ tin: Thông hành giữ làm tin.
2. Dữ dân đồng lợi: Cùng hưởng lợi với dân.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

cứ số lô nấu trộm lạm ấy mà thu thuế, một nửa sung công, một nửa thưởng cho người bắt; lại đánh người phạm tội 100 roi. Nếu người bắt được ăn tiền riêng mà tha và không phải là người lãnh nấu mà tự tiện bắt tự tiện tha thì đều phải tội cả.

Lấy khâm sai thuộc nội thống binh cai cơ phó vệ úy vệ Ban trực tuyển phong tả quản Thần sách là Lê Văn Tự làm vệ úy vệ Ban trực tuyển phong hậu, cai đội Dương Bá Qui làm phó vệ úy, thuộc nội cai đội khâm sai cai đội Lê Nhân Sử làm phó vệ úy vệ Tuyển phong tả, khâm sai thuộc nội cai đội khâm sai đốc chiến cai cơ Đào Duy Dụng làm phó vệ úy vệ Ban trực tiền, khâm sai thuộc nội cai cơ cai đội Bùi Công Tân làm phó vệ úy vệ Ban trực hậu, thuộc nội cai đội Tôn thất Hoằng làm phó vệ úy vệ Ban trực tả, khâm sai thuộc nội cai đội khâm sai cai đội Tôn thất Nông làm phó vệ úy vệ Ban trực hữu, khâm sai thuộc nội cai đội khâm sai cai cơ Nguyễn Văn Liên làm phó vệ úy vệ Hổ oai, khâm sai thuộc nội cai cơ cai đội Lê Công Thành làm phó vệ úy vệ Hùng oai, thuộc nội cai đội cai đội Nguyễn Văn Tuyết làm phó vệ úy vệ Kiên úy, thuộc nội cai đội là hàng tướng đô đốc Đoàn Công Minh làm thuộc nội phó vệ úy vệ Túc võ. Sắc từ nay chánh phó vệ úy các vệ quân Thần sách đều thêm hai chữ « thuộc nội ».

Đặt vệ Võ uy quân Thần sách, lấy những hàng binh người Bắc-hà sung vào. Lấy hàng tướng là phó vệ úy Hoàng Văn Thành làm thuộc nội vệ úy vệ Võ uy cai cơ Võ Công Ân và chỉ huy Phạm Xuân Cảnh đều làm thuộc nội phó vệ úy.

https://tieulun.hopto.org

Lấy hàng tướng chỉ huy Nguyễn Văn Thư làm phó hiệu úy Tiền chi Trung quân, khâm sai cai cơ Nguyễn Liêm làm phó hiệu úy Hậu chi, khâm sai cai đội Tả quân Nguyễn Văn Sử, Trung dinh Võ Giáp, khâm sai cai đội Phan Mạnh Chinh, đều làm phó vệ úy vệ Thần võ.

Sai chưởng cơ Thuận-thành Nguyễn Văn Hào và chánh trấn Nguyễn Văn Chấn, cứ theo ngạch cũ mà lập cơ An tượng 20 người, bắt voi hiến nộp.

Dựng kho tạm ở bảo Mỹ-tho dinh Trấn-định, sai dinh thần lấy 15.000 phương thóc thuế và 1.600 phương muối ở bảo Trấn-di mà chứa vào.

Cai bạ Bình-thuận là Lê Đình Kiêm vì ốm miễn chức; lấy cựu tri phủ Trần Văn Thuyên làm cai bạ Bình-thuận.

Sai chưởng Tiền quân dinh là Tôn thất Hội làm duyệt tuyển ở hai phủ Bình-khang, Diên-khánh, quản Tiền phong dinh Nguyễn Văn Thành, chưởng cơ Võ Văn Lượng, Hộ bộ Nguyễn Kỳ Kế làm duyệt tuyển ở phủ Bình-thuận. Tuyển xong lại kén những người tinh nhanh khỏe mạnh làm hương binh, biến thành đội ngũ. Ở hai phủ Bình-khang và Diên-khánh thì đặt 36 đội Bình sơn, Bình hòa, Bình yên, Bình thành, Bình thủy. (Bình sơn 10 đội, Bình hòa 10 đội, Bình yên 6 đội, Bình thành 2 đội, Bình thủy 8 đội), phủ Bình-thuận thì đặt 43 đội Thuận nghĩa, Thuận hòa, Thuận đức, Thuận an, Thuận thủy (Thuận nghĩa 11 đội, Thuận hòa 10 đội, Thuận đức 8 đội, Thuận an 4 đội, Thuận thủy 10 đội). Mỗi đội đặt 1 cai đội, 1 đội trưởng, lấy người thổ dân cho làm. Binh lính thì đều miễn dao dịch.

LIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Tháng 12, sai dinh Bình-thuận thu trước số tiền thuế sai dư năm bính thìn cùng số tiền thuế năm nay, chở đến chứa ở Diên-khánh.

Lấy phó chưởng chi Hậu chi Trung quân là Nguyễn Đức Thành làm hiệu úy Hữu chi, chánh vệ vệ Uy võ Hậu quân là Võ Di Minh làm vệ úy vệ Dương võ quân Thần sách, khâm sai thuộc nội cai đội Trần Văn Bảo, hàng tưởng chỉ huy Phan Văn Đức, đều làm phó vệ úy, khâm sai cai đội Hoàng Văn Hân làm phó vệ úy vệ Hùng võ, cai đội Dương Tiến Dực làm phó vệ úy vệ Ban trực tuyển phong hữu.

Cho vua nước Chân-lạp là Nặc-chăn thuyền rồng và đồ ngựa, sai chưởng cơ Hồ Văn Lân và tham tri Hộ bộ Nguyễn Văn Mỹ đem chỉ dụ đến cấp cho.

Lấy Quốc tử giám thị học Hoàng Ngọc Uẩn, Hoàng Công Xuân, Nguyễn Công Hạc, Nguyễn Thừa Gia, Trần Văn Đàn, Nguyễn Chính Thị, Nguyễn Văn Yên làm Hàn lâm viện thị học.

Định rõ phép thi. Trước là nhà vua thắng trận khải hoàn, sắc định lấy tháng 3 sang năm mở khoa thi Hội gồm ba kỳ, đều theo đúng điển lệ tiền triều. Đến đây, Lễ bộ Nguyễn Thái Nguyên, Lại bộ Nguyễn Bảo Trí, Hình bộ Nguyễn Tử Châu, Binh bộ Nguyễn Đức Thiệu kiến nghị rằng điển lệ thi Hội khoa này có hơi khác với khoa Tân hợi, e học trò có điều chưa rõ, không khỏi ngơ ngác, xin nghĩ định phép thi: Kỳ đệ nhất 2 bài kinh nghĩa truyện nghĩa, 2 bài thơ vịnh sử, vịnh cảnh; kỳ đệ nhị văn sử và văn tả cảnh mỗi thứ đều 3 bài; kỳ đệ tam thơ và phú, vịnh sử, vịnh cảnh đều một bài. Người đỗ chia làm ba hạng giáp ất bính, lượng bổ

https://tieulun.hopto.org

quan chức và cho được miễn binh dịch dao dịch theo thứ bực. (Kỳ đệ nhất kinh nghĩa truyện nghĩa 2 bài, người trúng cách hạng giáp thì được miễn binh dịch dao dịch 6 năm, hạng ất 5 năm, hạng bính 4 năm; thơ sử 2 đề, người trúng cách hạng giáp miễn binh dịch dao dịch 5 năm, hạng ất 4 năm, hạng bính 3 năm; thơ cảnh 2 bài, người trúng cách hạng giáp miễn binh dao 4 năm, hạng ất 3 năm, hạng bính 2 năm. Như kinh nghĩa không trúng cách mà thơ trúng cách thì cũng không được vào kỳ đệ nhị. Vào thi kỳ đệ nhị mà trúng cách về văn sử thì hạng giáp bổ lễ sinh, hạng ất làm nhiêu học 6 năm, hạng bính làm nhiêu học 5 năm. Về văn cảnh trúng cách thì hạng giáp làm nhiêu học 6 năm, hạng ất làm nhiêu học 5 năm, hạng bính làm nhiêu học 4 năm. Người nào khoa trước đã trúng cách được bổ bực gì thì thăng một cấp, nếu không trúng cách thì không được vào thi kỳ đệ tam. Vào kỳ đệ tam thi thơ phú về sử mà trúng cách thì hạng giáp được bổ công sĩ, hạng ất được bổ huấn đạo, hạng bính được bổ lễ sinh; thi thơ phú về cảnh mà trúng cách thì hạng giáp bổ huấn đạo, hạng ất bổ lễ sinh, hạng bính làm nhiêu học suốt đời. Người nào khoa trước đã trúng cách được bổ bực gì thì tây bực mà thăng một cấp). Kiến nghị dâng lên. Vua nghe theo.

Vua nghe dân trại đồn điền trốn nhiều, không còn được mấy, sắc cho Hộ bộ báo khắp cho cai trại các trại phải mộ thêm mà bổ sung, mỗi trại lấy 15 người làm hạn. Nếu trong một tháng mà không đủ thì cai trại phải sung làm binh. Từ nay về sau cái lệ cho dân thực nạp mộ lập đồn điền làm cai trại và rút bỏ tên ở sổ thôn đi thì không cho làm nữa.

https://tieulun.hopto.org

Bính thìn, năm thứ 17 [1796] (Thanh Gia-khánh năm thứ I), tháng giêng, mùa xuân, sai cai cơ Nguyễn Tiến Lượng và Nguyễn Văn Thuỵ sung chánh phó sứ sang Xiêm. (Tặng phật vương một tòa bảo tháp bằng đá trắng, một xâu đèn thủy tinh, 10 lang kỳ nam, sáp ong, đường phèn, đường hoa, đường cát mỗi thứ đều 500 cân).

Sửa bảo Mỹ-tho dinh Trấn-định.

Triệu chưởng cơ hành lưu thủ Trấn-biên là Nguyễn Văn Nghĩa về. Lại lấy khâm sai thuộc nội cai cơ hiệu ủy Hữu chi Trung quân là Nguyễn Văn Nhân làm lưu thủ Trấn-biên.

Sai trạm đưa chè bánh đến thành Diên-khánh để ban cho các tướng sĩ dinh Tiền quân. Vua dụ Tôn thất Hội rằng: « Đây là ta lấy lòng thành đem quà cho tướng sĩ, khanh nên chia khắp để cùng được vinh hưởng ơn vua ».

Tháng 2, làm duyệt tuyển ở bốn dinh đất Gia-định. Sai khâm sai thuộc nội cai cơ Nguyễn Văn Châu, lưu thủ Vĩnh-trấn Hồ Đức Vạn, Lễ bộ Nguyễn Thái Nguyên, tả tham tri Binh bộ Trần Phúc Tri, làm quan tuyển trường Trấn-biên và Phiên-trấn, lưu thủ Phiên-trấn Nguyễn Đức Thịnh, hiệu ủy Hữu chi Trung quân Nguyễn Đức Thành, Hộ bộ Phan Thiên Phúc, hữu tham tri Lễ bộ Lê Công Xuân, làm quan tuyển trường Trấn-định và Vĩnh-trấn. (Hai đạo Long-xuyên và Kiên-giang phụ vào đó). Tuyển xong, sai theo sổ ban cấp giấy bằng tích, để có thể kiểm soát phòng gian dối.

Giặc Tây-sơn Nguyễn Quang Toản chia sai bè đảng đem quân đóng giữ từ Quảng-nam đến Qui-nhơn. Thám tử về báo.

https://tieulun.hopto.org

Vua mật dụ Tôn thất Hội rằng: « Diên-khánh tiếp giáp Qui-nhơn, khanh lưu trấn ở đó, tình hình giặc chắc biết rõ, nếu có thể thừa cơ đánh được, hoặc đi xa mà thắng được, hoặc đánh gần mà thành công, thì binh giáp thuyền bè của ta đều đã đầy đủ sẵn sàng, hoặc hãy xem thời cơ rồi sau hành động, không nên vội vã, nên xét kỹ sự thế ngay, chạy biểu báo lên ». Rồi sai đem áo mặt cho Tiền quân dinh và thượng đạo tướng quân Nguyễn Long, cai cơ chi Kiến nghĩa Nguyễn Văn Quế, cai cơ chi Nghĩa dũng Nguyễn Văn Nguyện, cùng các tướng sĩ theo thứ bực.

Đóng 15 chiến thuyền lớn hiệu « Gia », xếp theo tam tài và thập nhị chi :

1 – Thuyền *Gia* hưng hiệu chữ Taiên
2 – Thuyền *Gia* khánh hiệu chữ Địa
3 – Thuyền *Gia* nguyên hiệu chữ Nhân
4 – Thuyền *Gia* hạnh hiệu chữ Tý
5 – Thuyền *Gia* trinh hiệu chữ Sửu
6 – Thuyền *Gia* tường hiệu chữ Dần
7 – Thuyền *Gia* minh hiệu chữ Mão
8 – Thuyền *Gia* hòa hiệu chữ Thin
9 – Thuyền *Gia* trị hiệu chữ Tỵ
10 – Thuyền *Gia* thịnh hiệu chữ Ngọ
11 – Thuyền *Gia* vĩnh hiệu chữ Mùi
12 – Thuyền *Gia* hựu hiệu chữ Thân
13 – Thuyền *Gia* hi hiệu chữ Dậu
14 – Thuyền *Gia* hội hiệu chữ Tuất
15 – Thuyền *Gia* thiệu hiệu chữ Hợi

Đặt 15 tỉnh hải ủy chia nhau cai quản.

Tuyên ủy sứ thị giảng hành Lễ bộ sự là Nguyễn Đô chết (truy tặng Lễ bộ thượng thư).

https://tieulun.hopto.org

Lấy Hàn lâm viện Đỗ Thành-Lâm làm khâm sai thuộc nội cai đội phó vệ úy vệ Hùng võ quân Thần sách.

Tháng 3, mở khoa thi lấy đỗ 273 người. (Trúng tam trường là bọn Ngũ Khắc Minh, Phạm Đăng Hưng 14 người; trúng nhị trường là bọn Trần Văn Đản, Nguyễn Văn Uyên 54 người; trúng nhất trường là bọn Trần Văn Tinh, Trần Lợi Trinh, Lê Đăng Doanh, Hoàng Văn Diễn, Nguyễn Tường Vân 205 người).

Đổi định lại lệ thuế sai dư của dân biệt nạp. (Theo phép cũ, các trại đồn điền, các nậu sáp ong, mỗi năm thu mỗi người 2 quan 4 tiền 30 đồng, các đội nậu sái phu [phu quét dọn], tán sài [kiếm củi] mỗi người 2 quan 3 tiền 30 đồng, các ty nam trừu [trừu ta], quang lăng [lĩnh lăng], hắc lăng [lĩnh thâm] mỗi người đều 1 quan 1 tiền. Đến đây đổi định mỗi người đều 3 quan).

Cấp thẻ hợp phù cho lính vệ thủy. Vua thấy quân và dân lẫn lộn, danh thực bổn tạp, có kẻ giả mạo làm cấm vệ đi cướp của người ta, có kẻ trốn ra thôn xóm để khỏi thuế dịch, bèn ra lệnh kiểm điểm các vệ đội thuyền chi hiệu thủy bộ trong ngoài của dinh Trung quân, cùng thuộc binh tinh binh kén lựa và lục tòng của các vệ các dinh và các cục tượng ty thuộc Nhà đồ, cấp cho thẻ hợp phù mà đeo để xét thực giả.

Đặt vệ Uy võ quân Thần sách, lấy cựu phó vệ úy là thuộc nội cai đội Tống Văn Tịnh (con điếu khiển Tống Văn Khôi) làm vệ úy, khâm sai cai cơ Nguyễn Văn Đồng làm phó vệ úy.

Ban cho Tiền quân Tôn thất Hội 3 cây gấm hoa nho sóc.

Sai đội Nội mã ra đảo Côn-lôn chọn ngựa công về dâng.

https://tieulun.hopto.org

Bốn dinh ở Gia-định nhiều trộm cướp, sắc cho các dinh thần phái quân đi xét bắt cho dân yên ổn.

Tháng 4, mùa hạ, sai biến 5 chi dinh Hữu quân làm Trung chi và Hậu chi dinh Hữu quân; trích bổ Hậu chi dinh Trung quân làm Tiền chi dinh Hữu quân, Tả chi dinh Trung quân làm Hữu chi dinh Hữu quân; biến 5 đội Trung kiên, Tiền kích, Tả kích, Hữu kích, Hậu kích dinh Tiền phong và hương binh Bình-thuận 8 đội Thuận đức, 2 đội Thuận hòa, tất cả 15 đội làm Trung chi Tín võ dinh Tiền phong; trích bổ chi Tác uy dinh Trung quân làm Tiền chi Tác uy dinh Tiền phong, chi Kiến vũ làm Hậu chi Kiến vũ dinh Tiền phong. Tên quan và hiệu quân đều đổi theo danh sắc biên chế mới.

TIMSACH.COM.VN

Lấy khâm sai chưởng cơ hiệu úy Tả chi Trung quân là Võ Văn Lượng làm phó trưởng Hữu quân, khâm sai tổng nhung cai cơ chi Tác uy là Nguyễn Văn Lợi, khâm sai tổng nhung cai cơ chi Kiến võ là Nguyễn Văn Tinh làm phó trưởng Tiền phong, khâm sai thống binh cai cơ hiệu úy Hậu chi Trung quân là Mạc Văn Tô quản Tiền chi Hữu quân, khâm sai tổng nhung cai cơ hiệu úy Hữu chi Trung quân là Nguyễn Đức Thành quản Hữu chi Hữu quân, khâm sai tổng nhung cai cơ phó hiệu úy Tả chi Trung quân là Võ Văn Sĩ làm chánh trưởng chi Tả chi Hữu quân, khâm sai cai cơ trưởng hiệu Hữu hiệu là Võ Văn Giáo làm phó trưởng chi, khâm sai cai cơ chi Chánh tả Hữu quân là Nguyễn Văn Tuyển làm chánh trưởng chi Trung chi, khâm sai cai cơ chi Phó tả là Nguyễn Đình Phúc làm phó trưởng chi, khâm sai

https://tieulun.hopto.org

thống binh cai cơ chi Chánh tiền là Phạm Đắc Chất làm chánh trưởng chi Hậu chi, khâm sai cai cơ chi Phó tiền là Hồ Văn Cửu làm phó trưởng chi, khâm sai cai cơ chi Chánh tiền dinh Tiên phong là Nguyễn Huệ làm chánh trưởng chi Trung chi Tín võ, khâm sai cai cơ Chánh hữu là Nguyễn Văn Kiên làm phó trưởng chi, khâm sai thống binh cai cơ quản dạo Hưng-phúc là Lê Văn Lân làm chánh trưởng chi Tiền chi Tức uy, khâm sai cai cơ trưởng hiệu Tả hiệu chi Tức uy là Nguyễn Văn Tường làm phó trưởng chi, khâm sai thống binh cai cơ phó chi Kiến võ là Tôn Thọ Vinh làm chánh trưởng chi Hậu chi Kiến võ, khâm sai cai cơ trưởng hiệu Hậu hiệu là Phạm Văn Tòng làm phó trưởng chi.

Sai phó tướng Tiên phong Nguyễn Văn Tánh lấy bảo chức hành lưu thủ Bình-thuận.

Đặt bốn vệ Thần uy, Thần dũng, Thần lược, Thần toán thuộc Tả quân. Lấy cai đội vệ Hùng võ quân Thần sách là Phạm Văn Trí làm chánh vệ vệ Thần uy, cai cơ Nguyễn Văn Lân, cai đội Nguyễn Văn Thuận phó vệ, khâm sai cai cơ Hậu hiệu Hữu chi Tả quân là Nguyễn Văn Thông làm chánh vệ vệ Thần dũng, cai đội Nguyễn Văn Hưng, Trương Đình Điêu làm phó vệ, khâm sai thống binh cai cơ Tiền quân Nguyễn Văn Châu làm chánh vệ vệ Thần lược, khâm sai cai cơ Tả quân Hoàng Công Yến, khâm sai cai đội Mai Văn Bảo làm phó vệ, khâm sai cai đội Tiền quân Nguyễn Văn Thúy làm chánh vệ vệ Thần toán, khâm sai cai đội Tiền quân Nguyễn Văn Xuân, khâm sai cai đội Tả quân Bùi Văn Hoan làm phó vệ.

Đặt 5 vệ Nhuệ phong, Chiến phong, Chiêu võ, Tuyên võ, Chương võ thuộc Hậu quân. Lấy hàng trong đó ủy

https://tieulun.hopto.org

Ngô Văn Sở làm chánh vệ vệ Nhuệ phong, cai đội Bùi Văn Trương, Nguyễn Triêm làm phó vệ, khâm sai tham tá chánh trưởng chi Tả chi Hậu quân là Nguyễn Văn Thành làm chánh vệ vệ Chiến phong, cai đội Nguyễn Quang Thuận, Nguyễn Văn Thủ làm phó vệ, khâm sai cai đội Nguyễn Văn Phụng làm chánh vệ vệ Chiêu võ, cai đội Trương Văn Tú, Nguyễn Văn Đạo làm phó vệ, văn hàn cai hợp Lê Xuân Thái làm chánh vệ vệ Tuyên võ, cai đội Trần Công Thịnh, Nguyễn Văn Qui làm phó vệ, khâm sai cai đội Phan Công Minh làm chánh vệ vệ Chương võ, cai đội Nguyễn Văn Thìn, hàng tướng chỉ huy Lê Nho Can làm phó vệ.

Lấy khâm sai cai cơ dinh Tiền phong là Đặng Tiến Hóa làm chánh vệ vệ Kiên võ, Đoàn Văn Tinh, Nguyễn Văn Huyền làm phó vệ, khâm sai cai cơ trưởng hiệu hiệu Tiền du Hữu quân là Dương Văn Hợp làm phó vệ dũng.

Lấy chánh trưởng chi Hậu chi Tả quân là Lê Tiến Tham làm chánh trưởng chi Trung chi, trưởng hiệu Tả hiệu Nguyễn Văn Lữ làm phó trưởng chi, cai đội Võ dũng là Cao Văn Lược làm chánh trưởng chi Tả chi, trưởng hiệu Tiền hiệu Bạch Văn Đoài làm phó trưởng chi, phó trưởng chi Hậu chi Nguyễn Văn Nhàn làm chánh trưởng chi, trưởng hiệu Tả hiệu Nguyễn Văn Thiện làm phó trưởng chi.

Lấy chánh vệ vệ Hùng phong Hậu quân Mai Tiến Huệ làm chánh trưởng chi Trung chi, trưởng hiệu Tiền hiệu Lương Văn Ba làm phó trưởng chi, trưởng hiệu Tả hiệu Tả chi Đỗ Văn Sủng làm chánh trưởng chi Tả chi, trưởng hiệu Tiền hiệu Nguyễn Hữu Phúc làm phó

https://tieulun.hopto.org

trưởng chi, trưởng hiệu Hữu hiệu Tiền chi Nguyễn Văn Tin làm phó trưởng chi Tiền chi, phó trưởng chi Hữu chi Trần Tiến Voi làm phó trưởng chi Hậu chi, trưởng hiệu Hữu hiệu Hữu chi Nguyễn Văn Hiếu làm phó trưởng chi Hữu chi, phó vệ vệ Hùng phong Phạm Văn Trường làm chánh vệ, khâm sai cai cơ Trần Văn Ất làm phó vệ, khâm sai cai cơ Nguyễn Văn Hưng, khâm sai cai đội Nguyễn Văn Minh làm phó vệ Nghị võ.

Lấy nho học huấn đạo Phạm Văn Nhân và Mai Văn Dụ sung cống sĩ viện.

Chưởng cơ trấn Thuận-thành là Nguyễn Văn Hảo và chánh trấn Nguyễn Văn Chấn hiến 20 thớt voi nhà.

Vua nghĩ tướng sĩ liền năm đánh dẹp, không nỡ bắt nhọc mệt nữa, bàn nghỉ binh, đợi đến sang năm sẽ đánh lớn. Sắc cho các dinh quân cho hết quân lính về quê để kịp ngày mùa.

Tháng 5, phó tướng Hữu quân Võ Văn Lượng dâng sớ xin mộ thêm quân lạc tòng để bổ sung cho vệ Võ dực và 2 đội Hùng kỳ và Tiệp sai. Vua cho.

Ra lệnh khuyến nông.

Vua dụ quan công đường các dinh rằng: « Nghề nông là gốc của nước, ăn có đủ thì quân mới mạnh, cho nên người xưa đi thăm dân cày, đi thăm dân gặt, là cốt khuyên dân biết chăm việc gốc. Nay đương mùa làm ruộng, nên dụ bảo cho quân dân trong hạt, hết sức chăm việc làm ruộng, ai không ruộng thì mướn ruộng mà cày. Lý dịch sở tại đều phải biên sổ, đợi khám để phân biệt kẻ siêng người lười.

Lấy phủ lễ sinh là Phạm Đăng Hưng sung Cống sĩ viện, phủ lễ sinh Hoàng Văn Diễn và nhiều học

https://tieulun.hopto.org

Trần Văn Tính sung Thị thư viện. Lấy bọn nho học huấn đạo Nguyễn Hữu Thử, phủ lễ sinh Nguyễn Hữu Định, nhiêu học Nguyễn Tường Vân, Nguyễn Văn Quang, Nguyễn Đức Chí 17 người sung Nội thị thư viện.

Sai bọn nội viện Chu Văn Yên sang nước Thanh mua sách và hàng hóa.

Tháng 6, cải bổ 10 đội An nghĩa thuộc Hậu chi cũ của Trung quân (nguyên là quân lạc tòng thuộc Mạc Văn Tô) làm vệ Võ lương thuộc Tiền chi Hữu quân, 6 đội thuộc chi Kiên uy cũ của Trung quân (nguyên là tinh binh thuộc Nguyễn Đức Thành) làm vệ Hoàng võ thuộc Hữu chi Hữu quân. Lấy khâm sai cai cơ Phan Văn Thịnh làm chánh vệ vệ Võ lương, Phạm Văn Lý làm phó vệ, khâm sai cai đội Phan Văn Khả làm phó vệ vệ Hoàng võ.

TAISACH.COM.VN

Xiêm-la sai sứ sang hiến voi đực.

Vua bảo bọn quan chiêm hậu là Lê Đức Lộc và Nguyễn Ngọc Lân rằng: « Nhật thực nguyệt thực đều có độ thường, có thể tính được, cho nên người tính giỏi thì không lầm. Trước kia hễ có nhật thực nguyệt thực thì cứ đợi gần đến ngày mới báo lên, bấy giờ đã có lịch nhà Thanh đem sang rồi, chẳng phải là ăn cắp cái giỏi của người để làm của mình ư? Sao gọi là thực học được? Từ nay về sau như có nhật thực nguyệt thực ở ngày tháng năm nào, mới khuyết, khuyết nhiều, lại tròn vào giờ nào, phải suy tính độ số trước, vào khoảng thượng tuần tháng 10 năm trước, mỗi người làm một bản riêng tiến trình, tới kỳ xét nghiệm, tính trúng thì được thưởng, không trúng thì có phạt ».

Chở tiền gạo ở Gia-định và Bình-thuận đến chứa ở thành Diên-khánh (Gia-định gạo lương 11.400 phương,

https://tieulun.hopto.org

tiền 30,000 quan. Bình-thuận gạo lương hơn 1400 phương).

Sai lưu thủ Bình-khang Nguyễn Thoan kén quân lạc tòng để sung bổ vào 2 thuyền. Nhưng súng Kiên súng của bản dinh, mỗi thuyền 60 người.

Triệu Tôn thất Hội về, sai chưởng Hữu quân Nguyễn Hoàng Đức thay trấn thành Diên-khánh, phó tướng Võ Văn Lượng đem bộ khúc đi theo, tán lý Đặng Trần Thường giúp việc quân cơ.

Mùa thu, tháng 7, lấy quản Hữu quân Tiền chi Mạc Văn Tô làm phó tướng Hữu quân.

Lấy cai bạ tri Đồ gia là Trần Văn Thái làm Công bộ.

Đặt 5 dinh thủy quân. Trước mới đặt 3 dinh Trung thủy, Tiền thủy, Hậu thủy, người quản dinh chỉ quản một chi, đến đây mới đặt thêm Tả thủy, Hữu thủy nữa làm 5 dinh, lấy chi hiệu các vệ Ngũ tiệp, Ngũ thuận, Ngũ khuông, Ngũ dực chia bổ vào, mỗi dinh đều có 3 chi trung, tiền, hậu. Chánh quản dinh thống lĩnh tướng sĩ bản dinh, phó dinh chuyên quản Trung chi. Lấy khâm sai thuộc nội cai cơ quản thuyền Nội thủy Trung thủy của Trung quân là Võ Di Nguy quản dinh Trung thủy, hiệp cùng Công bộ Trần Văn Thái kiêm coi công việc sửa đóng thuyền ghe năm dinh, khâm sai thống binh cai cơ quản chi Tiền thuận dinh Tiền Thủy là Nguyễn Văn Huấn quản dinh Tiền thủy, khâm sai đốc chiến cai cơ phó dinh Hậu thủy là Nguyễn Hữu Chính làm phó dinh Tiền thủy, khâm sai thuộc nội cai cơ chi Chánh hậu dinh Tiền thủy là Hoàng Văn Khánh quản dinh Tả thủy, phó hậu chi dinh Tiền thủy là Nguyễn Hữu Nghị làm phó dinh Tả thủy, khâm sai cai

https://tieulun.hopto.org

cơ chánh Tiền chi dinh Tiền thủy là Nguyễn Công Nga quản dinh Hữu thủy, khâm sai thống binh cai cơ phó chi Trung thuận là Nguyễn Văn Cẩm làm phó dinh Hữu thủy, khâm sai tổng nhung cai cơ quản chi Tả thuận quản dinh Hậu thủy là bảo hộ Nguyễn Văn Nhàn quản dinh Hậu thủy, khâm sai thống nhung cai cơ phó Tiền chi quản hiệu Trung dực dinh Hậu thủy là Lê Văn Quế làm phó dinh Hậu thủy, khâm sai thống binh cai cơ chánh Hậu chi dinh Trung thủy quản đạo Thanh-châu là Cù Văn Liêm làm chánh Tiền chi dinh Trung thủy, khâm sai cai cơ phó Hậu chi quản đạo Thanh-châu là Võ Văn Khách làm phó Tiền chi, khâm sai cai cơ chánh Tiền chi dinh Trung thủy là Nguyễn Văn Thái làm chánh Tiền chi dinh Tiền thủy, khâm sai thống binh cai cơ phó Tiền chi dinh Trung thủy là Nguyễn Văn Thụy làm phó Tiền chi dinh Tiền thủy, khâm sai thống binh cai cơ phó Tiền chi dinh Tiền thủy là Hoàng Văn Định làm chánh Hậu chi, khâm sai cai cơ trưởng hiệu Hậu hiệu chi Tiền thuận là Võ Văn Thị làm phó Hậu chi, khâm sai cai cơ chánh trưởng chi chi Hữu thuận là Tống Phước Ngoạn làm chánh Tiền chi dinh Tả thủy, khâm sai cai đội trưởng hiệu chi Hữu thuận là Đặng Phúc Trung làm phó Tiền chi, khâm sai cai cơ trưởng hiệu chi Hiệu thuận là Trần Công Lại làm chánh Hậu chi, cai đội chi Hậu thuận là Phan Văn Tam làm phó Hậu chi, khâm sai cai cơ trưởng hiệu Tả hiệu chi Trung thuận là Hồ Văn Trương làm chánh Tiền chi dinh Hữu thủy, khâm sai cai cơ trưởng hiệu Tiền hiệu chi Trung thuận là Trần Văn Phúc làm phó Tiền chi, khâm sai cai cơ trưởng hiệu Tiền hiệu chi Tiền thuận là Trần Văn Trung làm chánh Hậu chi, khâm sai cai

https://tieulun.hopto.org

đội hiệu Tiền khuông là Nguyễn Văn Khương làm phó Hậu chi, khâm sai chỉ huy chánh trưởng chi chi Quy thuận là Đào Văn Lương làm chánh Tiền chi dinh Hậu thủy, phó trưởng chi Trần Văn Giáo làm phó Tiền chi, khâm sai thuộc nội cai cơ chánh trưởng chi Tiền chi là Hoàng Văn Qui làm chánh Hậu chi, khâm sai thống binh cai cơ quản hiệu Tiền dực là Nguyễn Thuy làm phó Hậu chi.

Lấy khâm sai thống binh cai cơ phó Trung chi Hữu quản là Hoàng Văn Thắng làm vệ úy vệ Ban trực tuyền phong hậu quân Thần sách.

Lấy nội diện cầu kê Nguyễn Thành Chẩn làm cai ba Chính dinh hiệp cùng khâm sai thuộc nội cai cơ Nguyễn Đức Giảng và cai đội Cáp Văn Hiếu coi công việc các cục tượng của Nhà đỗ.

TIMSACH.COM.VN

Lấy Công sĩ viện Phạm Đăng Hưng làm tham luận vệ Phấn võ quân Thần sách.

Sai phó Hậu chi dinh Trung thủy quản đạo Ma-li là Lưu Tiến Hòa quản đạo Phan-rang kiêm hai thủ Ma-vân và Du-lai.

Cho khâm sai cai đội Đỗ Văn Huy làm khâm sai đô thống chiêu thảo sứ. Huy dâng sớ nói: «Giặc Tây-sơn mấy năm đây thường bị quân nhà vua đánh thua. Nay nó dựa lũy cao hào sâu cho quân sĩ nghỉ ngơi, cốt để nuôi sức cho khỏe mà đợi quân ta mỏi mệt, chờ xem thế biến. Nếu ta không đánh trước thì e bị trúng kế giặc. Nhưng thế đánh hay giữ trước hết phải được địa lợi. Ngày nào đại binh tiến đánh, xin trước hãy đánh úp lấy Quảng-nam, chiếm giữ ba ải Hải-vân, chặn đường tiếp viện của địch. Quảng-nam đã lấy được thì Quy-nhơn,

https://tieulun.hopto.org

Quảng-ngãi có thể truyền hịch mà định được ». Vua khen phải, cất bổ cho chức ấy, sai cùng bọn tuyên úy sứ Phan Văn Loan, tuyên úy sứ Phan Văn Phụng, tuyên vỗ sứ Phạm Văn Tuy, tham hiệp Đỗ Văn Chân. Trấn Văn Phú, lần về các phủ Quảng-ngãi, Quảng-nam, Thuận-hóa để chiêu dụ nghĩa binh, chờ ngày quân nhà vua đến sẽ ứng theo đánh giặc.

Tháng 8, phó tướng Hữu quân Mạc Văn Tô ốm, xin nghỉ. Sai khâm sai thuộc nội chưởng cơ vệ úy vệ Ban trực tuyển phong tiền quân Thần sách là Tống Viết Phước tạm làm phó tướng Hữu quân, quản các vệ Ban trực tiền, tả, hậu, Tuyển phong tiền, tả, hữu, hậu, Hổ oai và Hùng võ, đến thành Diên-khánh theo lưu trấn Nguyễn Hoàng Đức điều bát.

Vua nhân dụ Hoàng Đức và Đặng Trần Thường rằng: « Điều chủ yếu trong việc dụng binh là trí và dũng giúp nhau. Tống Viết Phước là người dũng cảm, nhưng tính chưa thuần, các khanh nên khuyên bảo, khiến cho gặp việc biết sợ, lấy mưu mà thành. Phỏng gặp lúc hoãn cấp, đó cũng là một tay giúp đỡ. Còn việc điều động binh các vệ thì cũng nên nghiêm nhặt, trái lệnh thì chém, đừng cho là lính trong lính ngoài mà coi khác nhau. Dân là gốc nước, quân cốt phải nghiêm. Ở ngoài biên khổn là quyền tướng quân, không cần nói nhiều ».

Giặc biển Chà-và có 17 chiếc thuyền đậu ở Hòn Tre, lấy 3 chiếc sam bản vào cướp Kiên-giang, quân ở đạo ngăn đánh, chém được 5 thủ cấp, đoạt được một thuyền, đánh đắm một chiếc, còn một chiếc chạy về phía đông. Việc tâu lên. Vua sai vệ úy vệ Hùng võ Nguyễn Đức Xuyên đem binh thuyền 10 vệ quân Thần sách và Tả

https://tieulun.hopto.org

quân thẳng đến Hòn Tre. Xuyên chia quân làm ba đạo đánh úp, bắt được tướng và quân giặc hơn 80 người, 15 chiếc thuyền, súng ống khí giới không xiết kể. Dân biển thấy bị giặc bắt được hơn 70 người đều khiến tha cho về hết. Từ đó giặc Chà-và khiếp sợ không dám xâm phạm nữa, đường buôn bán từ đó được thông.

Lấy tham luận quân Thần sách là Nguyễn Tiến Bảo làm ký lục Vĩnh-trấn, thu thuế sai dư của quân và dân sở Phú-quốc. (Tiền thuế của ba hạng tráng, quân, dân thực nạp và của hạng lão hạng tật thì y theo lệ bốn đinh. Những thú binh, mộ phu, người Minh-hương, người Đường [Hoa-kiều] thì mỗi người 3 quan).

Chuẩn định lệ nộp tiền ấn (phàm được cấp giấy châu thị [đóng dấu son], như các ty ở Chính dinh và hai ty Xá sai và Tướng thần lại ở các dinh, các chức cai trợng, huấn đạo, xướng suất, bản hiệu, đều nộp tiền 5 quan; các ty lĩnh lảng, lĩnh thâm, trừu nam, vải trắng, bản phủ thì nộp 10 quan tiền, xã trưởng thì 3 quan, người dân đang tạp đồng được công đồng cấp bằng cho làm thủ hợp tại gia được nhiêu thân (1) thì nộp 10 quan).

Lấy Hàn lâm viện chế cáo Đoàn Trọng Viễn làm hữu tham tri Lại bộ Hồ Văn Định làm tham tri Binh bộ, huấn đạo Trần Minh Đức và tham mưu Nguyễn Bá Tốn làm Hàn lâm viện chế cáo.

Sai quản Tiền phong dinh Nguyễn Văn Thành làm cai Tàu vụ; lấy Thái y viện Nguyễn Thận là thuộc nội cai đội làm phó tri Tàu vụ.

Sai quản Hậu thủy dinh là bảo hộ Nguyễn Văn Nhân đi Nam-vang và Bắc-tầm-bôn để chọn mua voi đực.

---

1. Nhiêu thân: Được miễn dao dịch.

https://tieulun.hopto.org

Sai lấy 68 sở thủy lợi ở Hậu-diện thuộc Tiền-giang và ở Châu-đốc thuộc Hậu-giang trả về Chân-lạp, cấm các ngư hộ không được xâm lấn, cũng không được mua riêng, làm trái thì xử tử.

Các quan văn võ là Nguyễn Văn Trương, Nguyễn Văn Thành, Lê Văn Duyệt, Nguyễn Văn Khiêm, Nguyễn Thái Nguyên, Trần Phúc Tri, Lê Quang Định và bọn cai cơ, cai đội, tri bạ, tham luận thấy việc quân rỗi rãi, thường cùng nhau chơi cờ bạc, chọi gà, chọi cá, được thua kể có trăm nghìn. Vua nghe biết, xuống chỉ quở trách. Bọn Văn Trương sợ hãi xin chịu tội. Vua đặc biệt rộng tha mà răn bảo thôi.

Tháng 9, sửa miếu Hội đồng ở Phiên-trấn.

Đặt mua đường cát ở Trấn-biên, cứ 100 cân đường giá 9 quan. Dụ quan công đường rằng: « Đường cát dùng để đổi mua binh khí, đương cần, không bắt sản xuất không được, cho nên phải phát vốn trước để trưng mua. Thế là công tư đều tiện lợi, không phải vét lợi của dân mà làm lợi cho nhà nước đâu. Nên thông dụ cho các đường hộ biết ».

Sai khâm sai thuộc nội thống binh cai cơ chi Chấn võ là Võ Văn Lân giữ đạo Ma-li và kiêm ba thủ Khe-gà, La-di, Phù-mi.

Lấy khâm sai chưởng cơ hiệu úy Tả chi Trung quân hành phó tướng Hữu quân là Võ Văn Lượng làm phó tướng Tả quân, rồi sai Phạm Văn Nhân chuyên quản năm vệ Thần võ, Thần uy, Thần dũng, Thần toán, Thần lược và Võ Văn Lượng chuyên quản năm chi, đều cho theo Đông cung điều bát.

Từ Phú-yên trở ra mất mùa, đói kém.

https://tieulun.hopto.org

Vua nghĩ đã tới mùa gió bấc, giặc Tây-sơn có thể nhân thuận gió đến cướp tài vật của dân, dụ cho Nguyễn Hoàng Đức nghiêm sức cho các tấn thủ cửa biển ngày đêm tuần xét, và truyền khắp cho các phủ Bình-khang, Diên-khánh rằng mùa lúa gặt xong, phải chọn nơi mà cất, không để gần bãi biển, để phòng bất trắc; lại nghiêm cấm những hộ dân buôn không được bán lén cho địch. Làm trái thì trị tội nặng.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHẤT KỶ

QUYỂN IX

THỰC LỤC VỀ THẾ TỔ CAO HOÀNG ĐẾ

Bính thìn, năm thứ 17 [1796], mùa đông, tháng 10, ngày kỷ mão, vua thân đem các quan bưng sách vàng ấn vàng tôn mẫu phi lâm quốc mẫu vương thái phi.

Lời sách rằng: « Cúi nghĩ, lễ của thánh đế minh vương trước phải lấy chính danh làm trọng; lòng của nhân nhân hiếu tử phải tôn vị hiệu trước tiên. Thế cho nên Hán văn đế nối ngôi, liền tôn danh hiệu cho Bạc hậu; Tống Thái tổ mở nghiệp, bèn tôn vị hiệu cho Đỗ phi.

Há phải mẹ nhờ con mới quí!

Chỉ vì đạo phải trọng luân thường.

Kính nghĩ, mẫu phi tính vốn nhu mì, nết gồm chín chắn. Thờ Hoàng khảo khi rồng lắn dấu, như vợ vua Thuấn, chốn cung quyết vẫn vui hòa, giữ con thơ thuở hổ thét gầm, như mẹ vua Nghiêu, trong gia đình lưu phúc tốt. Công đức cao dày như thế, suy tôn chậm trễ sao nên?

Ngặt vì đương khi đánh dẹp, bờ cõi chưa thống nhất dư đồ. Vừa nay, nhân lúc thư nhàn, quần thần đã

https://tieulun.hopto.org

nhiều lần dâng biểu. Cho nên tinh trời khó cấm; mới hay dễ hợp tinh dân.

Nay con thân đem quần thần văn võ bưng sách vàng ấn vàng kính tôn làm Quốc mẫu vương thái phi, để theo phép cổ, để hợp ý người. Cúi mong như mặt trời lên, như trăng thường tỏ, sánh với Thái Tự, Thái Nhâm (1); tuổi càng cao mãi, đức càng lớn thêm, truyền phúc cho con cho cháu ».

Lễ xong, bố cáo trong ngoài.

Dụ rằng: « Đạo thống của đế vương hiếu để trước hết; kỷ cương của triều đình, danh phận làm đầu. Cho nên Hán Văn đế nối ngôi liền tôn danh hiệu cho Bạc hậu; Tống Thái tổ mở nghiệp, bèn tôn vị hiệu cho Đỗ phi.

Trải qua Liệt thánh triều ta, các đời đều tiến tôn quốc mẫu thái phu nhân, thực là đạo do trời đất, lẽ suốt xưa nay.

Kính nghĩ mẫu phi: trải thờ Hoàng khảo, một nhà vui hòa; nuôi nấng con thơ, trăm bề khó nhọc. Công đức như thế, gian nan như thế, ba mươi bốn năm nay, mọi người đều mắt thấy tai nghe.

Muốn đợi thống nhất được thổ vũ, khôi phục được giang sơn, rồi sau lấy cả thiên hạ để thờ, lấy cả thiên hạ để phụng dưỡng, mới thực hả lòng hiếu kính. Nhưng nay mẫu phi tuổi càng cao, đức càng thịnh, mà các quan ở triều lại dâng sớ xin tôn, khiến ta phải tin theo lời bàn ấy. Kính lấy ngày mồng 7 tháng 10 năm

---

(1) Thái Tự đẻ ra Chu Võ vương.
Thái Nhâm đẻ ra Chu Văn vương.

https://tieulun.hopto.org

nay, thân đem các quan tiến sách ấn, dâng tôn hiệu làm Quốc mẫu vương thái phi cho hợp lời tâu. Nay tuyên truyền cho mọi người đều biết ».

Lấy thuộc nội cai đội vệ úy vệ Phấn uy quân Thần sách là Trần Đại Luật làm chánh trưởng chi Tiền chi Hữu quân, thuộc nội cai đội cựu phó vệ úy vệ Ban trực tuyển phong hữu là Hoàng Văn Đệ làm vệ úy vệ Phấn uy, khâm sai thuộc nội cai đội phó vệ úy vệ Kiên uy là Nguyễn Văn Thịnh làm vệ úy.

Sai cai đội là Ba-lang-hy và Ba-la-di (đều người Hồng-mao) đi Hạ-châu tìm mua binh khí.

Lấy tham luận vệ Tác trực quân Thần sách là Lê Viết Nghĩa làm thư ký Chính dinh, Nội diện câu kê Trần Tiến Bảo, Hàn lâm viện Đinh Công Khiêm, Thị thư viện Lê Xuân Tần làm trí bạ Chính dinh, cùng coi Nội đồ gia.

Lấy phó trưởng chi Hậu chi dinh Hậu thủy là Nguyễn Thụy làm chánh trưởng chi, khâm sai cai cơ suất Tiền dực hiệu là Phan Văn Ngũ làm phó trưởng chi, cai đội vệ Hữu tiệp dinh Trung thủy là Đặng Văn Doãn làm chánh trưởng chi Hậu chi, Trần Văn Phan làm phó trưởng chi.

Kén thêm quân ở ba huyện Phúc-long, Tân-bình và Kiến-an sung bổ vào Tiền chi Tác uy dinh Tiên phong và bốn chi Trung, Tiền, Hữu, Hậu dinh Hữu quân; sai bọn phó trưởng Tiên phong Nguyễn Văn Lợi, chánh Tiền chi Hữu quân Trần Đại Luật, tả tham tri Binh bộ Trần Phúc Tri, hữu tham tri Hộ bộ Nguyễn Kỳ Kế chia nhau đi kén. (Dân số tổng Phúc-an huyện Phú-long là 581 người, điểm thêm 170 người; dân số tổng Long-thành là 476 người, điểm thêm 130 người, bổ vào Tiền chi Tác uy dinh Tiên phong; dân số hai tổng Bình-dương,

https://tieulun.hopto.org

Tân-long huyện Tân-bình là 331 người, điểm thêm 100 người, bổ vào Tiền chi dinh Hữu quân; dân số tổng Bình-an là 754 người, điểm thêm 250 người, bổ vào Hữu chi dinh Hữu quân; dân số tổng Kiến-hưng huyện Kiến-an là 600 người, điểm thêm 200 người, bổ vào Trung chi và Hậu chi dinh Hữu quân).

Lấy khâm sai tổng nhung cai cơ phó Hữu chi Tả quân là Võ Tiến Đầu làm chánh trưởng chi Tả chi, khâm sai cai đội vệ Thần võ là Đào Quang Lý làm phó trưởng chi Hữu chi, khâm sai cai cơ phó hiệu úy Hậu chi Trung quân là Nguyễn Liêm làm phó trưởng chi Tiền chi Hữu quân.

Sai khâm sai cai cơ hành lưu thủ Phú-yên là Nguyễn Đức Trinh quản đạo Hưng-phúc, khâm sai cai cơ Nguyễn Tiến Lượng quản đạo Trấn-giang.

Triệu vệ úy vệ Tuyên phong tiền tạm hành phó tướng Hữu quân là Tống Viết Phước về.

Sai phó tướng Tiền phong Nguyễn Văn Lợi và Nguyễn Văn Tánh quản suất Tiền chi Tác uy và Hậu chi Kiến võ đến thành Diên-khánh tạm hành chức phó tướng Hữu quân, cho theo lưu trấn Nguyễn Hoàng Đức điều bát.

Sai khâm sai cai cơ quản đạo Phan-rang là Lưu Tiến Hòa thay Nguyễn Văn Tánh tạm quản công việc dinh Bình-thuận.

Bọn chưởng cơ trấn Thuận-thành Nguyễn Văn Hào và chánh trấn Nguyễn Văn Chấn dâng sớ nói rằng 38 sách man Trà-nương thuộc trấn trước bị giặc Tây-sơn cướp phá, phải dời sang ở ba đạo Đồng-môn, Hưng-phúc và Lá-bôn [buôn], nay đã thành sản nghiệp, xin

https://tieulun.hopto.org

đổi cho lệ theo sổ đinh Trấn-biên để hàng năm nộp thuế. Vua cho.

Tháng 11, lấy Bùi Đức Mân làm tham luận vệ Nhuệ phong Hậu quân. Trước là vua sai Lễ bộ kiểm đốc học Nguyễn Thái Nguyên kén trong học trò thi năm ấy những người trúng vào hạng tạm để lại văn chương dùng được là 12 người bổ làm tham luận các chi vệ dinh Hậu quân, Đức Mân được dự vào số ấy.

Sai khâm sai thuộc nội cai đội Trung quản quản Côn-lôn đảo là Nguyễn Văn Đức quản đạo Cần-giờ, kiêm hai đạo Vũng-tàu và Đồng-tranh.

Lấy Tống Hữu Xuân làm khâm sai chiêu thảo sứ (Xuân là con thống suất đạo Lưu-đồn Tống Hữu Trường), sai đi mật thám miền Qui-nhơn và Thuận-hòa để chiêu lập nghĩa binh ứng theo đánh giặc.

Tù trưởng Ba-phủ thuộc Thuận-thành là Toàn-phú tụ họp hơn 1.000 người, từ núi Đàn-linh ngầm xuống Cà-trấp cướp bóc dân địa phương. Việc tâu lên. Vua sai tạm quản dinh Bình-thuận là Lưu Tiến Hòa, chưởng cơ trấn Thuận-thành là Nguyễn Văn Hào, chánh phó trấn là Nguyễn Văn Chấn và Nguyễn Văn Điển đem quân đi Phan-thiết để tùy cơ đánh chống. Lại sai chưởng cơ quản Lục đạo là Nguyễn Tiến Lộc, cai đội quản Xiêm binh là Nguyễn Văn Tồn đều đem quân bộ thuộc đi Ma-li theo quản đạo Võ Văn Lân để phòng triệt các đường trọng yếu. Khi quân Tiến Hòa đến Ma-chiết, quân man nghe biết, lui giữ Phố-châm. Vua dụ Tiến Hòa triệt quân về, vẫn ủy cho Nguyễn Văn Hào lượng để trấn binh lại đóng giữ sách man Đàn-linh. (Cà-trập, Ma-chiết, Phố-châm đều là tên đất).

Sai chánh phó trưởng chi Trung chi Tín võ dinh Tiên phong là Nguyễn Huệ và Nguyễn Văn Kiên quản suất

https://tieulun.hopto.org

chi binh để giữ địa phương Phan-thiết, kiêm quản các đạo thủ Phố-hải và Vị-nê.

Lấy khâm sai cai cơ trưởng hiệu Hữu hiệu Tả chi Tả quản là Trần Ngọc Bản làm phó trưởng chi Trung chi.

Sai thu trước thóc thuế năm đinh tỵ của bốn dinh đất Gia-định.

Lấy khâm sai cai đội hai đội Phấn dực dinh Trung thủy là Hoàng Văn Huân làm chánh Tiền chi dinh Tả thủy.

Tháng 12, sửa nhà Thái miếu. Vua thân đến làm lễ kính yết.

Vua đến dinh Trấn-định, cho quân đi tuần các địa phương Sa-đéc và Long-hồ, và ngày rồi trở về.

Bắt đầu đúc tiền « Gia hưng thông bảo ».

Các đội Tiểu sai Tiểu hầu nhiều kẻ giả được sai xuống làng lừa dối kiếm lợi, Đông cung Cảnh dâng sớ hết sức trình bày tệ ấy, lời rất thiết đáng. Vua khen. Sai cứ theo việc mà giết đi; ai nghe thấy cũng đều vui sướng. Sau đó có đội Tiểu hầu xuống dinh Phiên-trấn thu tiền chiếu của xã dân, Hậu quân Võ Tánh nghe biết, nói với Đông cung xin đem việc tâu lên. Đông cung nói rằng: « Việc đó có nội chỉ, không phải tự bọn nó làm ». Tánh nói: « Súy phủ là ngôi thái tử của nhà nước, bọn Tánh là bầy tôi thân của nhà nước, việc gì bất tiện thì phải tâu ngay, nếu cứ dạ dạ vâng vâng thì không thể gọi rằng nhà có con biết can, nước có tôi biết can được. Nếu súy phủ không nói thì Tánh cùng Tiền quân Hội cũng phải nói, quyết không dám bưng miệng nín lặng để phụ nhà nước. Huống chi cái tệ riêng của kẻ

https://tieulun.hopto.org

sai dịch ngày trước sủy phủ đã xin trừ, đã được chúa thượng khen nhận và xuống lệnh cấm hẳn. Nay bọn kia lại đem việc ấy mà cầu xin được chi, chẳng hóa ra để người ngoài đồn rằng bọn tiều sai chống lại sủy phủ à? ». Đông cung liền đem việc ấy tâu. Vua lại ra lệnh cấm.

Chuẩn định lệ thuế thuyền buôn người Thanh và người Hồng-mao mua ngà voi, sừng tê, đậu khấu, sa nhân. (Tàu vụ chiếu theo số cân và giá khai của người Minh-hương cứ giá mua 100 quan thì chiết thu 5 quan tiền thuế).

Ban mũ đai áo cho bọn lưu trấn thành Diên-khánh là Nguyễn Hoàng Đức cùng Đặng Trần Thường, Nguyễn Long, Nguyễn Văn Lợi, Nguyễn Văn Tánh (Hoàng Đức một bộ mũ đai trào, một áo rết, bọn Trần Thường mỗi người một áo rết).

Sửa năm đài phong hỏa (1) ở Vũng-tàu, Tắc-khái, Thủy-vân, Xích-lam và Ma-li.

Quản Tả thủy dinh Hoàng Văn Khánh cáo bệnh; sai phó Tả thủy dinh Nguyễn Hữu Nghị tạm quản Tả thủy dinh, chánh Hậu chi Trần Công Lại làm phó Tả thủy dinh tạm quản Trung chi, khâm sai cai cơ Dương Công Trấn làm phó Trung chi.

Giặc man Ba-phủ ở Thuận-thành lấn quấy sách Tà-lạp; bọn chưởng cơ Nguyễn Văn Hào và chánh trấn Nguyễn Văn Chấn dâng biểu nói rằng nay đương vừa tiết mùa đông, đường núi khô ráo, xin phái quân đánh. Vua dụ rằng: « Nhân thiên thời không bằng chiếm địa lợi thì

1. Đài phong hỏa: Nơi đốt lửa để báo tin nguy cấp.

https://tieulun.hopto.org

mới dễ thành công. Như nay tiến quân hoặc do Phố-hài đi Đàn-linh, hoặc do Ma-li đi Bảo-tỏa, hoặc ngoài từ Trà-dê mà vào, trong từ Lầy-nục mà lại, trong bốn đường đó, đường nào là lợi và có thể ra đánh sau lưng giặc được, tính xem đường sá xa gần hiểm dễ thế nào mà tâu lên ». (Bảo-tỏa, Trà-dê, Lầy-nục đều là tên đất).

Lấy khâm sai thuộc nội cai đội phó vệ úy vệ Túc võ quân Thần sách là Hoàng Tiến Trường làm phó vệ úy vệ Ban trực tuyển phong tả, khâm sai thuộc nội cai đội vệ Ban trực tiền là Nguyễn Văn Khánh làm phó vệ úy vệ Kiên uy, cai đội vệ Túc trực là Nguyễn Tiến Quỳnh làm phó vệ úy vệ Túc võ, cai đội vệ Long võ là Đinh Văn Khoa làm phó vệ úy vệ Võ uy, cai đội vệ Ban trực hữu là Nguyễn Văn Phượng, cai đội vệ Long võ là Nguyễn Văn Mỹ làm phó vệ úy vệ Võ uy, khâm sai cai cơ đinh Tiền phong là Nguyễn Vĩnh Hựu làm phó vệ úy vệ Dương võ, phó đội vệ Túc trực là Trần Đăng Long làm thuộc nội cai đội.

Tướng quân thượng đạo Nguyễn Long giữ Bình-khang, trong bộ khúc hoặc có kẻ thông thương với giặc mà không biết ngăn cấm. Vua nghe tin, dụ Nguyễn Hoàng Đức triệt Long về Diên-khánh, sai chánh vệ vệ Trung kích là Nguyễn Văn Tường thay.

Đinh tỵ, năm thứ 18 [1797] (Thanh Gia-khánh năm thứ 2), mùa xuân, tháng giêng, tiết Vạn thọ, ban áo cho các quan theo thứ bực.

Đặt vệ Diệu võ quân Thần sách, đổi bổ Lê Văn Duyệt làm thuộc nội vệ úy vệ Diệu võ, hàng tướng là cai cơ Hoàng Đăng Lý và chỉ huy Nguyễn Văn Phát đều làm thuộc nội phó vệ úy. Duyệt mộ được 500 dân ngoại tịch xin lập làm một vệ, cho nên có mệnh này.

https://tieulun.hopto.org

Vua từng nói về việc quân với Duyệt. Duyệt nhân nói Nguyễn Văn Thành là người mưu mà ít dũng, Tống Viết Phước dũng mà ít mưu, duy có Tôn thất Hội thì trí dũng kiêm toàn, thực là tướng giỏi. Vua cho là phải.

Lấy cai đội Trung chi Trung quân là Nguyễn Văn Vân làm chánh vệ vệ Chấn phong, khâm sai cai cơ cai đội Nguyễn Văn Đầu làm phó vệ. Vân là con chưởng cơ Nguyễn Văn Trương. Mùa hạ năm quý sửu [1793] theo thủy sư đi đánh Qui-nhơn, gặp gió giạt đến Phú-xuân bị giặc bắt được, nhân lúc sơ hở lẻn về, mộ được 500 dân ngoại tịch lập làm vệ Chấn phong lệ vào Trung chi Trung quân, có nhiều chiến công, đến đây vì Trương xin nên có lệnh này. Con thứ của Trương là Nguyễn Văn Ngoạn cũng được trao chức cai đội năm đội vệ Chấn phong.

Sai bọn chánh phó phi kỵ Tuấn hải đô dinh là bọn Hoàng Trung-đồng, La Á-lục chia giữ 19 chiếc thuyền đại hiệu. (Long ngự, Long hưng, Long thượng, Long đại, Long nhất, Long nhị, Long tam, Phượng đại, Phượng nhị, Hồng đại, Hồng nhị, Hồng tam, Loan đại, Loan nhất, Loan nhị, Bằng đại, Bằng nhất, Bằng nhị, Bằng tam).

Đặt năm hiệu của chi Quảng võ Trung quân (binh số 622 người). Lấy khâm sai đô đốc quản chi Hùng võ là Nguyễn Kế Nhuận kiêm quản cả, bọn khâm sai chưởng cơ Nguyễn Văn Tứ, khâm sai cai cơ Võ Văn Sở, mỗi người quản một hiệu, lệ theo việc quân.

Sai khâm sai đô đốc hiệu úy Tiền chi Trung quân là Nguyễn Công Thái điều bát quân và coi các đạo và quân Xiêm, từ Ma-li thẳng đến Phố-châm đánh dẹp bọn giặc man Ba-phủ, khâm sai đô đốc quản chi Hùng võ là

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Kế Nhuận làm phó; quản đạo Phố-hài Nguyễn Huệ, chưởng cơ trấn Thuận-thành Nguyễn Văn Hào, chánh phó trấn Nguyễn Văn Chấn và Nguyễn Văn Điển tiến từ Đàn-linh lên, chánh vệ vệ Nhuệ phong Ngô Văn Sở, quản đạo Đồng-môn Cao Văn Cửu đi đường tắt ra sau lưng giặc, đều theo lệnh Công Thái điều khiển.

Chở 3 000 phương gạo lương ở Gia-định đến Ma-li để cấp lương cho quân. Lại đặt ngựa trạm ở các trạm dọc đường từ Xích-lam đến Ma-li, cho tin tức ngoài biên được nhanh.

Dân Man thuộc đạo Đồng-môn cũng làm phản. Sai chưởng cơ Tống Viết Phước đem quân giữ bảo Giao-loan để vỗ về ngăn giữ.

Tháng 2, khâm sai chưởng cơ hiệu úy Tả chi Trung quân hành phó tướng Tả quân là Võ Văn Lượng chết, tặng Chưởng dinh. Sai quản Tiền phong dinh Nguyễn Văn Thành tạm hành phó tướng Tả quân hiệp cùng Phạm Văn Nhân theo Đông cung sai bát.

Lấy khâm sai thống binh cai cơ hành lưu thủ Vĩnh-trấn là Hồ Đức Vạn làm hiệu úy Tả chi Trung quân, khâm sai thuộc nội cai cơ Tống Phước Châu làm lưu thủ Vĩnh-trấn.

Phó tướng Hữu quân Mạc Văn Tô bệnh khỏi, sai đi thành Diên-khánh quản tướng sĩ Tiền chi Hữu quân, theo Nguyễn Hoàng Đức mà trấn giữ. Triệu chánh Tiền chi Trần Đại Luật về.

Nguyễn Công Thái tiến đến Phố-châm, đánh úp phá tan giặc man Ba-phủ. Tù trưởng man là Toàn-phủ vượt núi trốn chạy. Quân ta đốt đồn trại kho vựa, bắt sống hơn 100 người man về trú ở bảo Dăng-trại. Được tin

https://tieulun.hopto.org

thắng trận, vua dụ rằng: « Tội phản trắc của Ba-phủ vốn không đáng khoan dung, nhưng nghĩ bọn man mọi ngu dại, chưa thấm nhuần phong hóa, vì Toàn-phủ lừa dối đến nỗi bị tội, sao nỡ khép vào pháp luật! Vậy tha cho hết. Và nay tù trưởng nghịch còn chạy trốn xa, sợ khi bèo tan lại hợp, ngươi nên chọn đất hiểm yếu ở hai bên sông Dã-dương mà đặt ba sở bảo để bọn Nguyễn Văn Hào ở lại, chia nhau đóng giữ và đỗ bảo các sách dân Đê khiến họ hàng phục, còn thì cho triệt về ». Sau Hào ốm, sai khâm sai cai cơ Trung quân là Lê Văn Niệm thay giữ.

Niệm tới bảo Đăng-trại, tuyên rõ đức ý của triều đình. Dân Man dần dần trở về, đến cửa quán đầu hàng hơn 480 người.

Tổng Viết Phước dâng biền nói bọn thuộc man ở Đồng-môn ngang ngạnh chưa phục, xin đem quân đánh dẹp.

Vua dụ rằng: « Nó chưa phục, vì chưa nghe tin đảng nó ở Ba-phủ đã vỡ, chẳng mấy ngày nữa cũng sẽ tự tan vỡ, cần gì phiền đến quân nữa! » Liền sai quốc thúc là Tôn thất Thăng đến bảo Đồng-môn, cai cơ hành lưu thủ Trấn-định là Trần Văn Búa quản ba vệ Thiết kỵ, Cường uy, Tín uy theo đi. Thăng đến nơi, không đầy một tuần mà quân man quả tan. Ra lệnh chiêu vỗ cho ở yên như cũ.

Lấy khâm sai đốc chiến chánh trưởng chi Tả quân là Nguyễn Văn Hưng làm lưu thủ Trấn-định.

Lấy khâm sai thuộc nội cai cơ Trương Phúc Đĩnh quản đạo Long-xuyên.

Lấy khâm sai thống lĩnh cai cơ chánh trưởng chi Tiền chi Hậu quân là Nguyễn Văn Biện và khâm sai

https://tieulun.hopto.org

thống binh cai cơ chánh trưởng chi Hữu chi là Trần Công Dề làm phó tướng Hậu quân, khâm sai thống nhung cai cơ phó trưởng chi Trung chi là Nguyễn Văn Triệu làm chánh trưởng chi Tiền chi, khâm sai cai cơ phó trưởng chi Hữu chi là Nguyễn Văn Hiếu làm chánh trưởng chi Hữu chi, khâm sai cai cơ trưởng hiệu Tiền hiện là Nguyễn Văn Cần làm phó trưởng chi, khâm sai cai cơ Phạm Văn Ba làm phó vệ vệ Hùng phong.

Tha thuế sai dư từ năm nay về sau cho sở Phú-quốc. Vua nghĩ sở ấy ở trên hải đảo hẻo lánh, đất xấu dân nghèo, nên đặc biệt tha thuế, còn sưu dịch thì chịu như lệ thường.

Lấy khâm sai đốc chiến cai cơ chánh trưởng chi Hậu chi Tiền quản là Trương Tiến Bảo, khâm sai tổng nhung cai cơ chánh trưởng chi Tả chi là Phan Tiến Hoàng làm phó tướng Tiền quân, khâm sai cai cơ phó vệ vệ Phấn võ là Đặng Tiến Phúc làm chánh vệ, khâm sai cai cơ Võ Văn Kiên và Nguyễn Văn Nghị làm phó vệ, khâm sai cai cơ phó vệ vệ Tiền du là Trần Văn Tứ làm chánh vệ, khâm sai cai đội là Võ Văn Dĩnh và hàng tướng là vệ úy Lê Tiến Vạn làm phó vệ, khâm sai thống binh cai cơ vệ Hậu kích là Nguyễn Văn Triệu làm chánh vệ, hàng tướng là hộ quân Phạm Hữu Lộc và quản quân Nguyễn Văn Chí làm phó vệ, khâm sai tổng nhung cai cơ vệ Phấn kích là Nguyễn Văn Viện làm chánh vệ, khâm sai thống binh cai cơ là Lê Văn Thuật và khâm sai cai đội là Nguyễn Văn Hiếu làm phó vệ, khâm sai tổng nhung cai cơ phó trưởng chi Trung chi là Phạm Tiến Tuấn làm chánh trưởng chi, khâm sai đốc chiến cai cơ trưởng hiệu là Bạch Dương Huyên làm phó

https://tieulun.hopto.org

trưởng chi, khâm sai thống binh cai cơ phó trưởng chi Tiền chi là Nguyễn Văn Lân làm chánh trưởng chi Tả chi, khâm sai cai cơ trưởng hiệu là Lê Công Nhị làm phó trưởng chi Tiền chi, khâm sai tổng nhung cai cơ Nguyễn Văn Đức làm chánh trưởng chi Hữu chi, khâm sai cai cơ trưởng hiệu Lê Công Lý làm phó trưởng chi, khâm sai cai cơ phó trưởng chi Hậu chi là Nguyễn Văn Tuy làm chánh trưởng chi, khâm sai cai cơ trưởng hiệu là Nguyễn Văn Ỷ làm phó trưởng chi. Sau đổi vệ Tiền du làm vệ Định võ, vệ Hậu kích làm vệ Quảng võ, vệ Phấn kích làm vệ Tiệp võ.

Lấy khâm sai cai đội phó trưởng chi Hữu chi Tả quân là Đào Quang Lý làm chánh trưởng chi, khâm sai cai cơ trưởng hiệu là Nguyễn Văn Nghiêm làm phó trưởng chi.

Sai Nội viện Tăng Quảng Lư sang nước Nhu-phật (1) tìm mua binh khí.

Sai vệ úy vệ Ban trực tiền quân Thần sách là Phan Văn Triệu kiêm quản ba vệ Ban trực hậu, Kiên uy, Võ uy, vệ úy vệ Ban trực tuyển phong tiền là Tống Viết Phước kiêm quản ba vệ Ban trực hữu, Túc võ, Phấn võ, vệ úy vệ Ban trực tả là Mai Đức Nghị kiêm quản ba vệ Ban trực tuyển phong tả, Dương võ, Hùng võ, vệ úy vệ Hùng uy là Nguyễn Đình Đức kiêm quản ba vệ Long võ, Ban trực tuyển phong hậu, Uy võ, vệ úy vệ Ban trực tuyển phong hữu là Hoàng Viết Toàn kiêm quản ba vệ Túc trực, Diệu võ, Hổ oai.

Vua dụ rằng: « Các ngươi nên giữ kỷ luật nghiêm minh, thao luyện cho thuộc, đợi ng y tiến đánh. Duy

---

1. Nước Johore ở đầu phía nam bán đảo Mã-lai.

TVMISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

chỉ theo mệnh, cốt ở một lòng, để hòa với ý chí mọi người ».

Nước Chà-và sai sứ lại cống.

Tháng 3, lấy khâm sai đô đốc hiệu úy Tiền chi Trung quân là Nguyễn Công Thái làm phó tướng Tả quân, khâm sai thuộc nội cai cơ quản Tả thủy dinh là Hoàng Văn Khánh làm hiệu úy Tiền chi Trung quân.

Lấy tham tán Võ Bá Diêu làm khâm sai tham tán quân cơ Trung dinh, hiệp cùng phó tướng Phạm Văn Nhân và Nguyễn Công Thái quản suất tướng sĩ dinh Tả quân, theo Đông cung điều bát, cai đội Nguyễn Bá Xuyến làm vệ úy, Nguyễn Đình Hoằng, Nguyễn Đình Hiệu, Trần Đình Quý làm phó vệ úy, Nguyễn Trí Hòa, Hồ sĩ Thu làm tham luận binh vụ, đều theo Bá Diêu sai khiến. (Bọn Đình Hoằng đều là người Bắc-hà).

Lấy khâm sai cai cơ trưởng hiệu Tả chi Trung quân Nguyễn Tiến Nghị làm phó hiệu úy Tả chi, khâm sai thống binh cai cơ là Phan Văn Tự làm chánh vệ vệ Võ dực Tả chi, Nguyễn Văn Tại và Trần Văn Long làm phó vệ.

Lấy cai bạ Trấn-định là Phạm Như Đăng làm tả tham tri Hình bộ, tham luận vệ Ban trực tuyển phong hữu là Nguyễn Tăng Địch làm cai bạ Trấn-định.

Lấy Hàn lâm viện chế cáo Trương Tiến Lộc làm cai bạ Trấn-biên, tham luận vệ Hùng võ là Nguyễn Đình Đức làm cai bạ Chính dinh tri Đồ gia.

Lấy khâm sai cai cơ Nguyễn Văn Triều làm phó trưởng chi Tiền chi dinh Trung thủy quản đạo Thanh-châu.

Lấy thuộc nội cai đội chánh trưởng chi Tiền chi Hữu quản là Trần Đại Luật làm vệ úy vệ Long võ quản Thần sách, thuộc nội cai đội phó vệ úy vệ Uy võ là Nguyễn Văn Mỹ, khâm sai cai cơ Tả chi Trung quản là Võ Văn

https://tieulun.hopto.org

Giáo làm phó vệ úy vệ Long võ, cai đội vệ Ban trực hữu là Đoàn Quang Sĩ làm phó vệ úy vệ Ban trực hữu, cai đội Hậu quân là Phạm Văn Hương làm phó vệ vệ Nhuệ-phong.

Lấy câu kê Chính đinh là Nguyễn Văn Phú làm tham tri Hộ bộ, Công Sĩ viện Bùi Đức Minh làm tham luận vệ Ban trực tuyền phong hữu quân Thần sách, Nguyễn Văn Thục làm tham luận vệ Hùng Võ, Nguyễn Hoài Châu làm tham luận vệ Long võ, Hoàng Văn Viễn làm tham luận vệ Hổ oai, huấn đạo Trần Đình Anh làm tham luận vệ Ban trực tuyền phong hữu.

Sai phó tướng Tiền quân là Phan Tiến Hoàng tạm quản các việc quân dân đinh Bình-thuận, phó Hậu chi đinh Trung thủy là Lưu Tiến Hòa lại quản đạo Phan-rang.

Lấy chánh tướng chi Trung chi Tiền quân là Phạm Tiến Tuấn quản đạo Phố-hài, kiêm hai thủ Phan-thiết và Vị-nê.

Mùa hạ, tháng 4, đổi đội Nội dực của Tả quân làm vệ Nội dực, lấy khâm sai cai đội Tống Phước Lương làm vệ úy, Nguyễn Đặng và Lê Trực làm phó vệ úy. Lại trích Tiền chi của Trung quân bổ làm vệ Trung uy của Tả quân, lấy khâm sai cai cơ Bùi Văn Thuận làm vệ úy, Hoàng Văn Ngữ và Trần Văn Thụy làm phó vệ úy.

Lấy Hàn lâm viện chế cáo Nguyễn Bảo Tiến và Nguyễn Bá Tốn làm tham tri Lại bộ, Hàn lâm viện Trần Hưng Đạt làm tham tri Lễ bộ.

Triệu khâm sai thuộc nội cai cơ hiệu úy Hữu chi Trung quân hành lưu thủ Trấn-biên là Nguyễn Văn Nhân về; lại lấy khâm sai cai cơ lưu thủ hưu trí là Nguyễn Đạo tạm hành công việc lưu thủ Trấn-biên.

LUSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Lấy Hàn lâm viện thị học Trần Tử Cao, Cống sĩ viện Phạm Văn Nhân, Mai Văn Dụ, Ngũ Khắc Minh, Nguyễn Khắc Thành làm Hàn lâm viện chế cáo.

Lễ bộ kiêm đốc học Nguyễn Thái Nguyên là người thanh liêm chính trực, nhưng tính thích rượu. Vua thường khiển trách điều ấy. Nguyên xin chừa uống, rồi lại phạm. Vua nghĩ là người có công và già cả, không nỡ xa bỏ, đặc cách cho nghỉ việc bộ, nhưng được lấy nguyên hàm kiêm việc đốc học.

Lấy ký lục Trấn-biên là Ngô Tòng Chu làm Lễ bộ, cai bạ Chính dinh là Nguyễn Đình Đức làm ký lục Trấn-biên.

Lấy phó vệ úy vệ Hùng võ quân Thần sách là Hoàng Văn Hán làm vệ úy vệ Ban trực tuyên phong hậu, phó vệ úy vệ Long võ là Võ Văn Giáo làm phó vệ úy vệ Hùng võ, phó vệ úy vệ Dương võ là Trần Văn Bảo làm phó vệ úy vệ Long võ.

Vua thân đem binh thuyền đi đánh Qui-nhơn. Đông cung Cảnh đi theo. Sai chưởng Tiền quân Tôn thất Hội lưu trấn Gia-định, bọn cai cơ Nguyễn Văn Nhân, Hộ bộ Phan Thiên Phúc, Trương Đức Khoan, Lễ bộ Ngô Tòng Chu, tham biện cơ vụ; tham tri Hộ bộ là Nguyễn Kỳ Kế và Nguyễn Văn Phú đốc suất thuyền chở lương, theo quân để chi cấp. (Gạo 12.700 phương, muối 500 phương).

Thuyền vua tiến đóng ở cửa biển Cù-huân, triệu chưởng Hữu quân Nguyễn Hoàng Đức đem tướng sĩ bộ thuộc theo ngự giá đi đánh giặc, để phó tướng Nguyễn Văn Tinh, Nguyễn Văn Lợi ở lại giữ thành Diên-khánh.

https://tieulun.hopto.org

Chưởng cơ Nguyễn Văn Trương đem binh thuyền tiến đánh đô đốc giặc là Thiêm (không rõ họ) ở Tiên-châu (thuộc tỉnh Phú-yên). Thiêm thua chạy. Lại phá được đô đốc giặc là Tinh (không rõ họ) ở Đạm-thủy (thuộc tỉnh Bình-định), bắt được 6 chiến thuyền.

Chưởng Hậu quản Võ Tánh và quản Tiên phong đinh Nguyễn Văn Thành đem bộ binh đánh giặc ở chợ Hội-an, phá được đồn, đô đốc giặc là Hiếu lùi chạy về La-thai.

Thuyền vua tiến thẳng đến cửa biển Thi-nại, đánh phá Tư lệ giặc là Lê Trung, bắt hết thuyền ghe, súng ống, khí giới. Trung lui quân để chống giữ.

Tháng 5, ban quân giới (1) cho các đinh.

Vua dụ rằng: « Cất quân đánh dẹp cốt ở yên dân, mà quân nhân nghĩa cần rõ kỷ luật. Gần đây nghe các đạo, nhân thắng trận, nhiều nơi dung túng sĩ tốt tự tiện vào làng, cướp bóc của cải, thực là trái với bản ý dẹp giặc yên dân của ta. Từ nay về sau, phàm quân thủy không được đậu thuyền ở bến đò. Nếu buồm chèo có hư hỏng thì phải trình quan cai quản xét thực, rồi mới được ở lại sửa chữa. Quân bộ thì không được trễ vào nhà dân; các đồn đóng thì nên đến gần rừng rú mà lấy củi lấy cỏ, không được sách nhiễu ở dân. Làm trái thì chém bêu đầu, tội đến cả người cai quản ». Rồi sai Hình bộ Nguyễn Tử Châu đi tuần xem xét.

Vua cho rằng thành Qui-nhơn quân giặc đóng nhiều, thế chưa đánh được, bèn thân đem hơn 100 chiếc chiến thuyền tiến ra cửa biển Đà-nẵng ở Quảng-nam. Thống lĩnh giặc là Nguyễn Văn Chân đem hết tàu thuyền lùi

---

1. Quân giới: Những điều răn cấm quân đội, tức kỷ luật.

https://tieulun.hopto.org

đậu vào trong cảng, thiếu bảo giặc Nguyễn Văn Huấn đóng quân ở hai bên bờ, quân thủy quân bộ tiếp nhau để chống quân ta.

Vua sai các quân dàn thuyền bao vây ở ngoài cảng. Lại chia quân lên bộ đến sát lũy giặc mà đánh, hai lần giao chiến, giặc bị thương chết nhiều, đầu hàng cũng lắm.

Lại sai Nguyễn Văn Trương cùng với bọn vệ úy vệ Kiên uy Nguyễn Văn Thịnh, chánh vệ vệ Định võ Trần Văn Tứ và cai cơ Trần Văn Búa, chia nhau đi về phía Cu-đê (tên đất) đến cửa ải Hải-vân, theo chỗ hiểm mà đặt đồn giữ. Giặc Nguyễn Quang Toản nghe tin rất sợ, sai người dẫn là thiếu phó Trần Quang Diệu giữ cửa Eo và đô đốc Lê Văn An đem quân Thuận-hóa vào cứu viện.

Sai Đông cung Cảnh đem lương sĩ đinh Tả quân vào cửa biển Đại-chiêm đánh lấy Chiêm dinh (tức là dinh Quảng-nam), triệu Võ Tánh ở Phú-yên đem quân đến họp.

Vua dụ rằng: « Giặc nay đem hết quân ra giữ Đà-nẵng, Chiêm dinh không có phòng bị. Khanh nên kíp tiến cùng Đông cung chiếm đoạt đất ấy, rồi sau đem quân ra mặt sau Đà-nẵng, như thế thì quân giặc sau lưng trước bụng đều bị đánh, lấy dễ như trở bàn tay ».

Vua lại ra lệnh ở trong quân rằng: « Quân mạnh ở đánh giết. Ngày nay quân giặc chỉ đánh bộ, cậy có nhiều voi. Từ nay gặp giặc ai đâm giết được người ngồi đầu voi và trong bành voi, giết mỗi người thưởng 50 quan tiền, lại thăng một cấp (như cai đội thì thăng lên cai cơ, phó đội thì thăng lên cai đội, đội trưởng

https://tieulun.hopto.org

thì thăng lên phó đội [phó chánh đội trưởng], binh đinh thì thăng đội trưởng.

Đông cung Cảnh tiến quân lấy chợ Đông-an ở Hội-an, thẳng tới Chiêm dinh, chia đặt đồn sở để phòng giặc.

Võ Tánh dẫn quân ra Đại-chiêm, gặp đô đốc giặc là Nguyễn Văn Ngũ và thuyền của bọn giặc biển Tê-ngôi ở ngoài khơi, đánh vỡ, bắt được bọn giặc là Dương Khả Đại, Dương Long Phát, thu được thuyền chiến và tàu Ô hơn 30 chiếc. Khi đến thì đóng quân ở Hà-thân, thanh thế lừng lẫy.

Tư lệ giặc Lê Trung đem thêm quân đánh báo Hội-an.

Vua nghe tin, dụ Nguyễn Văn Thành triệt quân về Bình-khang, phòng giữ nơi trọng yếu.

Lấy khâm sai tham mưu Võ Tiến Trung làm khâm sai thống lĩnh quản đạo Trung-chấn. Tiến Trung trước vâng mệt sai đến Quảng-nam ngầm hợp được hơn 300 nghĩa quân. Tới đây đến hành tại bái yết, xin lập làm 6 hiệu đạo Trung-chấn (Tiền du, Trung, Tiền, Tả, Hữu, Hậu).

Vua y cho và sai lệ theo Võ Tánh để đánh giặc.

Tháng 6, Nguyễn Văn Trương đón đánh viện binh của đô đốc giặc là Lê Văn An ở gò Phú-gia, An lui chạy về Cu-thai (tên đất).

Sai Võ Tánh chở quân sang Mỹ-khê (tên xã) đánh tiết đô giặc là Nguyễn Văn Giáp. Lại thấy tham tri Binh bộ Hồ Văn Định là người Mỹ-khê có biết việc binh, sai đi với Tánh tham biện nhung vụ.

Đông cung Cảnh cho quân đi đánh giặc ở La-qua, giết được voi giặc, giặc vỡ chạy. Báo tin thắng trận, vua thưởng cho 1.000 quan tiền. Một dụ Phạm Văn Nhân

https://tieulun.hopto.org

quản chiến thuyền giữ cửa biển Đại-chiêm, Võ Bá Diên theo Đông cung đóng đồn ở Phú-chiêm, Nguyễn Công Thái đóng đồn ở Tam-thai, chờ có chỉ thị đánh úp sau lưng giặc. (La-qua, Phú-chiêm đều là tên đất, Tam-thai là tên núi).

Sai phó vệ úy vệ Túc trực Nguyễn Văn Khiêm và thuộc nội vệ úy Ô-li-vi đóng thuyền sam bản đánh hỏa công, kèn quân chiến tâm cướp thuyền ấy, đêm phóng lửa đốt được mấy chiếc thuyền giặc, giặc do đó lại cố chết mà giữ để xin quân ở Qui-nhơn. Tư lệ giặc Lê Trung sai bọn đại đô đốc Lê Chất và Đoàn Văn Cát, đô đốc Nguyễn Văn Xuân và Hàn (không rõ họ) đem 2.000 quân và 40 thớt voi đến cứu viện. Quân ta đánh với chúng mấy trận, giết được nhiều voi giặc, bắn được đô đốc Hàn chết ngay ở trận, quân giặc sợ hãi.

Sai quan lưu trấn Gia-định phải chở tiền gạo đến đậu ở cửa biển Cù-huân (tiền 12.000 quan, gạo 12.800 phương), rồi sai Trương Phúc Luật hộ vệ chở đến quân thứ để kế tiếp cấp phát cho quân.

Lấy khâm sai cai đội Trần Văn Phương làm phó vệ úy vệ Túc võ quân Thần sách.

Lấy Vũ Nguyên Lượng làm khâm sai chiêu thảo sứ. Lượng là người Đông-thành Nghệ-an, mới đến Gia-định vâng giữ chức nạp ngôn (1), đến đây cho làm chức này, sai cùng với tham mưu Trần Trung Bình ra Bắc-hà chiêu dụ hào kiệt. Giặc dò biết, bắt giết đi. Vợ là Hoàng Thị Hân lên đến đem tình hình giặc tâu lên, lại xin về Bắc dò tình hình giặc. Việc tiết lộ, bị giặc Nguyễn Quang Thùy giết.

---

1. Nạp ngôn: Ở bên cạnh vua để tâu bày.

https://tieulun.hopto.org

Người man Ba-phủ là Toàn-phủ lại họp đảng hơn nghìn người đến đánh bảo Ma-đế. Thủ binh Thuận-thành chống không được, phải bỏ bảo chạy. Phó tướng quản dinh Bình-thuận là Phan Tiến Hoàng nghe tin báo đem quân thẳng tới, gặp giặc ở Cà-tán (tên đất), bắn chết mười mấy người. Giặc lui. Gặp trời mưa dầm, Hoàng bèn chia quân đóng đồn giữ các đường trọng yếu để phòng bị.

Mùa thu, tháng 7, sai phó tướng Hậu quân Nguyễn Văn Biện, và Binh bộ Nguyễn Đức Thiện đem quân vào cửa biển Hiệp-hòa, đóng đồn ở Bến-ván [Bản tân] để ngăn đường cứu viện của giặc từ Qui-nhơn đến. Vua mật dụ khâm sai thống binh cai cơ Hoàng Công Khanh và khâm sai cai đội Tôn thất Lịch đem chi quân ứng nghĩa Quảng-nam lệ theo để sai bắt. Bọn cai cơ Nguyễn Văn Soạn và cai đội Lê Văn Nhị cũng xin về Quảng-ngãi chiêu lập nghĩa binh để theo đánh giặc. Vua y cho.

Sai Nguyễn Văn Thành và Đặng Trần Thường tiến lấy Phú-yên. Bọn Thành dâng biểu nói: « Thế đánh dẹp cần phải có đầu đuôi ứng nhau mới dễ thành công. Nay một đường thẳng tiến, chỉ đủ chống giữ, sợ hoặc không có công mà bị tội ».

Vua dụ rằng: « Quân và voi ở Qui-nhơn đã họp hết ở Đà-nẵng, mà Phú-yên thì chỉ còn một tên giặc Hiếu, quân cũng không nhiều, hễ đánh là được, còn có tội gì? Nên sắp quân tiến ngay, chớ ngần ngại nữa ».

Đô đốc giặc là Lê Văn An lại đem quân đánh bảo Trạm-dã [Đồng-trạm]. Bọn Nguyễn Văn Thịnh đón đánh, phá được, giặc chết và bị thương rất nhiều, bèn phải rút lui, không dám phạm nữa. Vua khen là dũng cảm, thưởng cho 1.000 quan tiền.

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Văn Biện và Nguyễn Đức Thiện đánh vỡ quân đô đốc giặc là Gia (không rõ họ) ở Thạch-dậu, đặt bảo đóng giữ, dâng biểu báo tin và xin tiến lấy kho giặc ở Trà-khúc để dùng lương của giặc.

Vua dụ rằng: «Ở Trà-khúc giặc còn nhiều quân, đánh chưa chắc lấy được, hãy ở yên đợi, bất nhật quân bộ ta tiến đến Phú-yên, tướng giặc Lê Trung tất phải lấy binh ở Trà-khúc, bấy giờ có thể thừa cơ hội đó lấy cũng chưa muộn». Bèn sai Nguyễn Công Thái đem quân bốn vệ Trung uy, Thần lược, Thần toán, Thần dũng đến họp với. Lại cho rằng dân Thăng-hoa tích trữ được nhiều, lương giặc đều lấy ở đó, dụ bọn Biện phái quân giữ Tam-kỳ để triệt đường vận lương của giặc. Lại sai trưởng chi Lê Tiến Tham đem binh thuyền năm chi Tả quân từ Thanh-hà mà tiến lên, đốt bảo giặc, cướp lương giặc để cho giặc phải khốn.

Vua sai người mật bảo tham tán giặc là Từ Văn Tú khuyên Tiểu triều Nguyễn Văn Bảo rằng: «Nay quân ta tiến lấy Quảng-nam, sau tới Qui-nhơn, ngươi muốn rửa thù cho cha thì nên chiêu tập quân cũ, chờ quân ta tới dưới thành thì giết Lê Trung để đón quân vua, mang tội lập công. Làm được việc ấy thì không nên ngờ tội cha sẽ lây tới con. Ta quyết không giết kẻ đầu hàng. Nên liệu đi».

Sai vệ úy vệ Diệu võ là Lê Văn Duyệt kiêm quản ba vệ Long võ, Kiên uy, Dương võ, giữ bảo Trạm-dã, vệ úy vệ Hùng võ là Nguyễn Đức Xuyên kiêm quản ba vệ Định võ, Thiết kỵ, Cường uy, giữ bảo Phường-lạc.

Trương Phúc Luật hộ vệ thuyền lương bị ngược gió, lâu không đến được, nhiều lần chạy biểu lại bị giặc biển ngăn chặn không đến được. Trong quân chỉ còn có 5 ngày lương.

https://tieulun.hopto.org

Vua cho rằng đại binh vào sâu đất giặc mà quân nhu không tiếp tế được, bèn dụ các tướng đem quân về. Sai lâm lời của các quan Gia-định bảo các tướng giặc rằng:

« Phàm chuyển vận thế thiên hạ là ở thời cơ mà không ở sức khỏe, thu phục lòng người là lấy nhân mà không lấy bạo. Trước đây quân ta thừa thắng thắng tới trước lấy Đà-nẵng, chưa có một trận đánh lớn để quyết định sống mái, đó là vua ta thương trăm họ tự nhiên mắc phải nạn binh đao nên chỉ có 3, 4 trận giao binh nho nhỏ mà thôi, ai được ai thua thì người ta đã tai nghe mắt thấy. Hiện nay thời cơ chưa tiện, tạm đem quân về, cố nhiên không thể lấy mạnh yếu mà luận. Vả nói mấy tháng gần đây các ông cứ khư khư tự giữ, nếu trước kia không nhờ ở dân Thăng Điện thì sao có ngày nay? Nên yêu dân ấy như con, xem dân ấy như người bị thương mới được. Nếu có một vài dân nhỏ còn biết lẽ giới lòng người mà thấy thế lại coi là điên dại phản nghịch thì cũng nên khoan dung, không nên lấy thế làm hiềm mà dày xéo thêm tàn khốc ».

Bọn Nguyễn Văn Thành và Đặng Trần Thường đánh Phú-yên, phá được luôn các bảo Hội-an và La-thai của giặc. Tin báo đến, Vua dụ rằng: « Quân ta đánh Đà-nẵng, đảng giặc gần nguy, mà tin thuyền lương lâu không thấy, nay đã đem quân về. Đất Phú-yên kia có thể đánh mà không có thể giữ, nên rút quân về ».

Tháng 7 nhuận.

Thuyền vua đến cửa biển Hiệp-hòa. Nghe tin thuyền lương đã đến Vũng Quýt [Quất áo] (thuộc tỉnh Quảng-ngãi), bảo các tướng rằng: « Thế mới biết mưu người

https://tieulun.hopto.org

không bằng ý trời ». Bèn lui về đóng ở Diên-khánh. Thấy quân sĩ theo đi chinh chiến lâu ngày, nhiều người đau ốm, sai chở 1.500 cân thuốc ở Gia-định đến để chữa.

Bổ quân chiến tâm làm vệ Nội trực.

Sai bọn khâm sai tham mưu Đào Duy Mẫn (cháu bốn đời nội tán Đào Duy Từ) và cai đội đội Mật sai Phạm Văn Quyền đi từ Qui-nhơn đến Thuận-hóa dò xét tình hình giặc.

Lấy phó vệ úy vệ Ban trực tuyển phong tiền quân Thần sách là Nguyễn Vĩnh Hựu làm vệ úy vệ Ban trực hữu.

Lấy phó trưởng chi chi Tiền du Hậu quân là Trương Công Kế làm chánh trưởng chi, khâm sai cai cơ Nguyễn Văn Đắc làm phó trưởng chi, khâm sai cai cơ Võ Văn Hội làm chánh vệ vệ Trung kích.

Tháng 8, sai đặt đàn tế tướng sĩ trận vong.

Xa giá vua trở về Gia-định. Trao cho khâm sai tổng nhung cai cơ Tiền phong dinh binh Tây tiền tướng quân Nguyễn Văn Thành làm khâm sai chưởng cơ chưởng Tiền phong dinh binh Tây tiền tướng quân, lưu trấn thành Diên-khánh, tán lý Đặng Trần Thường hiệp đồng lưu trấn để trù biện việc quân, phó tướng Tiền phong là Nguyễn Văn Lợi và Nguyễn Văn Tánh, hiệu úy Tiền chi Trung quân là Hoàng Văn Khánh, phó hiệu úy Tả chi là Nguyễn Tiến Nghị, chánh vệ vệ Võ dực là Phan Văn Tự đều thuộc quyền.

Vua thấy binh lính chi hiệu các quân nhiều người ăn chơi rông dài, lẫn trốn trong làng xóm, bảo Nguyễn Văn Thành truyền khắp các tổng xã hai phủ Bình-khang Diên-khánh bắt nộp, được mỗi một tên thưởng 10 quan tiền. Ai dám chứa nuôi mà bị người tố cáo thì

https://tieulun.hopto.org

lý dịch bị xử 100 trượng, lại phải nộp tiền thưởng cho người tố cáo.

Cho khâm sai cai cơ chi Dũng nghĩa thượng đạo Phú-yên là Nguyễn Văn Nguyện các thứ sa đoạn để chia cấp cho bộ khúc. (Trừu bảo lam 1 tấm, sa địa đen 4 tấm, nhiễu hồng, nhiễu lam đều 1 tấm). Dụ rằng: « Từ khi khanh đóng giữ đèo Gian-nan, giữ vững bờ cõi, không phụ ủy thác của triều đình, ta rất khen ngợi. Vả lại gần nước biết cá, gần núi biết chim, nay nên kén người tâm phúc làm thám tử để đi dò xét tình hình giặc ở Phú-yên, Qui-nhơn và chiêu dụ những sách Man ở các đầu nguồn khiến họ quy thuận. Còn việc phòng bị ngoài biên thì nên gia ý canh giữ. Người ta nói một người giữ ải muôn kẻ khó địch, khanh nên nghĩ đấy.

Sai khâm sai cai cơ Trần Phúc Chất mang quốc thư sang Xiêm để báo việc binh, và nói có nghe tin Diến-điện mượn thủy binh Hồng-mao để đánh Xiêm, nếu nó đánh thực thì ta đem thủy quân đón đánh. Người Xiêm viết thư cảm tạ, hiến 10 vạn cân diêm tiêu, trong thư nói: ngày nào quân ta đánh Tây-sơn, nếu thiếu quân dụng sẽ xin giúp. Lại xin chọn người giỏi hội với bộ binh Xiêm theo đường thượng đạo thẳng tới Vạn-tượng để đánh úp lấy Nghệ-an, một là để chặn đường viện binh tự Bắc-hà, một là để đánh sau lưng Thuận-hóa, đến đâu thì quân nhu sẽ có người Man Lào cung ứng, không phải lo.

Vua trước kia muốn thông với Vạn-tượng, từng sai người đến Bắc-tầm-bôn hỏi Chiêu Chủy-biện xem đường thượng đạo xa gần thế nào. Đến nay được thư rất mừng.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Lấy phó Tiền chi dinh Tiền thủy là Nguyễn Văn Thụy làm chánh trưởng chi dinh Trung thủy, quản đạo Thanh-châu.

Tháng 9. Chỉ hiệu các quân đóng ở Diên-khánh, tiền lương tháng của trưởng chi hoặc có khác nhau, lưu trấn Nguyễn Văn Thành đem việc ấy nói lên.

Vua dụ rằng: « Chức trưởng chi cùng như nhau mà công lao có khác, xem công mà cấp lương, sao lại không phân biệt? Vả lại người ở xa có lòng đến theo, nhà cửa cách xa thì cũng nên ưu đãi. Đó là hậu ý đãi người đến hàng, sao lại suy bì? ».

Tham tri Hộ bộ Nguyễn Văn Mỹ chết. Mỹ trước bộ vệ chở lương theo đánh giặc, khi trở về chết dọc đường. Dinh thần Bình-thuận tâu lên. Sai đưa quan tài về hậu táng ở Gia-định.

TAISACH.COM.VN

Lấy cai đội quản Thần sách là Nguyễn Vĩnh Thị làm phó vệ úy vệ Ban trực tuyền phong tiến, thuộc nội cai cơ cai đội Mai Văn Đạo làm phó vệ úy vệ Ban trực tuyền phong hậu, khâm sai cai cơ thuộc nội cai đội Nguyễn Văn Tuyên làm phó vệ úy vệ Hổ oai, khâm sai thuộc nội cai cơ khâm sai cai cơ Hậu quân là Lương Văn Vân làm phó trưởng chi Tiền chi, Trịnh Văn Sĩ làm phó vệ vệ Hùng phong.

Sai tham tri Hộ bộ Nguyễn Văn Phú đi Bình-thuận, hội đồng với phó tướng Phan Tiến Hoàng để kiểm xét những số tiền thuế, thóc tô, gạo thị nạp trong hạt bốn năm, từ năm quí sửu đến năm bính thìn, thu chi còn thiếu thế nào, làm sổ nộp lên.

Chuẩn định thuyền buôn Xiêm-la từ sau có sang buôn ở nước ta, hạng thuyền lớn phải chở 30.000 cân sắt, hạng trung 20.000 cân, hạng nhỏ 10.000 trở lên, còn

https://tieulun.hopto.org

điểm tiêu thì không kỳ nhiều ít, đều nộp vào quan, theo giá trả tiền, thì mới cho đổi mua các thứ sản vật thổ nghi, như tơ vải, nếu không thì cấm không cho.

Sai khâm sai thuộc nội cai cơ Nguyễn Văn Nhân, và tham tri Hình bộ Phạm Như Năng đi Vĩnh-trấn soát lục những tù phạm còn giam từ tháng 2 năm Bính thìn trở về trước mà chưa xử, kẻ nào tình lý đã rõ ràng thì không kể nhẹ nặng đều cho xét xử, nếu còn ngờ thì giải cho triều đình xét xử, không được lạm hình.

Lưu thủ Vĩnh-trấn là Tống Phước Châu có tội bị miễn chức, lấy vệ úy vệ Kiên uy quản Thần sách là Nguyễn Văn Thịnh làm lưu thủ Vĩnh-trấn, phó vệ úy vệ Phấn uy là Nguyễn Văn Hậu làm vệ úy vệ Kiên uy.

Giặc man Ba-phủ là Toàn-phủ đem quân vây bảo Tà-lạp, bọn ấy cho người đóng giữ núi La-a để ngăn quân viện của ta. Phó tướng Phan Tiến Hoàng thống quản quân sở bộ và quan binh Thuận-thành, chia đường tiến đến La-a. Hoàng cùng quản đạo Phố-hài là Phạm Tiến Tuấn đánh mặt trước, cai cơ Lê Văn Niệm đánh mặt sau. Giặc thua vỡ to. Quân ta thừa thắng tiến thẳng đến Thuận-thành. Bọn cai cơ Nguyễn Văn Vĩnh ở Tà-lạp nghe tin quân viện đến, mở bảo ra đánh, Toàn-phủ bèn giải vây, vượt núi chạy. Hoàng thấy xứ ấy đường núi hiểm xa, chuyển vận rất khó, lại thêm mưa lụt lam chướng, quân nhiều người ốm, bèn rút quân về, để quân Thuận-thành đóng giữ các bảo Đăng-trại, Cà-tán, đắng sở xin đợi đến mùa đông tạnh ráo sẽ cất quân đánh dẹp. Vua cho.

Mùa đông, tháng 10, sửa bảo Vàm-cỏ [Thảo câu]. Đặt lệnh sử ty Công bộ ở Chính dinh, sai quản Trung thủy dinh là Võ Di Nguy và Công bộ Trần Văn Thái mộ người sung vào.

https://tieulun.hopto.org

Lấy thuộc nội cai đội vệ Túc trực quản Thần sách là Lê Văn Chử làm phó vệ úy vệ Kiến uy, cai đội Nguyễn Văn Uy làm phó vệ úy vệ Ban trực hữu.

Định lệnh cứu hỏa. (Phàm quan quân các vệ quản Thần sách ở trong thành ban ngày thấy trên cột cờ treo cờ cứu hỏa, ban đêm thấy treo đèn lồng, nghe một hồi thanh la và ba hồi trống lệnh của Trung quản, thì đều phải theo địa phận của mình mà thổi tù và, đem quân cầm khí giới, hoặc ở trên thành, hoặc ở ngoài quách, bày hàng nghiêm chỉnh, đợi khi kỳ đài ngày thì cờ kéo xuống, đêm thì tắt đèn lồng, mới lui về trại. Quan quân cứu hỏa ở ngoài thành thì phàm ngày đêm nghe được nơi nào bị cháy, tức thì đánh ba tiếng trống lệnh, đến nơi mà cứu chữa, lửa tắt mới về. Làm trái thì có tội).

TIMSACH.COM.VN

Lại lấy quản đạo Phan-rang là Lưu Tiền Hóa tạm hành việc lưu thủ Bình-thuận, phó tướng Tiền quản là Phan Tiến Hoàng quản các tướng sĩ sở bộ kiêm quản quan công đường Bình-thuận; và các đạo thủ phàm binh dân đều theo quyền quản hạt, kiện tụng thuế má thì do quan công đường xét xử.

Lấy khâm sai thuộc nội thống binh cai cơ quản đạo Ma-li là Võ Văn Lân quản đạo Phan-rang, kiêm hai thủ Ma-văn và Du-lai, khâm sai thống binh cai cơ cựu chánh Hậu chi Hữu quản là Nguyễn Văn Cẩm quản đạo Ma-li, kiêm ba thủ Khe-gà, La-di và Phú-mi.

Người Man hoang ở Chân-lạp họp đảng cướp đạo Tuyên-uy. Sai khâm sai thuộc nội thống binh cai cơ đạo Tiền du Trung quản là Lê Văn Tự, khâm sai thống binh cai cơ chánh Hữu chi Hữu quản là Phạm Đắc Chất quản suất binh thuyền đi đánh dẹp yên.

https://tieulun.hopto.org

Định rõ lệnh bắt trộm. Gia-định có nhiều bọn côn đồ vô lại cướp bóc ở trên bộ và dưới nước, cũng có kẻ đeo hiệu quân. Vua muốn vì dân trừ hại, bèn sai Tôn thất Hội và Võ Tánh mật sai quan quân đêm đi tuần từ Cát-ngang đến Nghi-giang, phàm bắt được kẻ trộm kẻ cướp và kẻ cắp có thực tang thì đều cho chém bêu đầu ở nơi ấy; nhân dân bắt nộp quả tang thì cũng cho chém bêu đầu ở nơi sở phát, không đợi phải tâu bẩm. Cách thưởng thì theo lệ năm quí sửu. Kẻ phạm tội bị bắt thuộc chi hiệu nào thì người cai quản bị liên can. Lại sai quản quan ở các dinh thủy bộ trong ngoài cứ theo những nơi tuần phòng cũ mà phái chọn cai đội đem quân đi đẹp bắt. Hai dinh Trấn-định và Vĩnh-trấn đều cứ tỉnh binh đóng tỉnh trong hạt, mỗi tháng mỗi lần báo cho bọn Hội chuyển đạt lên.

TIMSACH.COM.VN

Ban áo màn đông cho lưu trấn Diên-khánh là Nguyễn Văn Thành và Đặng Trần Thường và các tướng hiệu (Văn Thành, Trần Thường đều một áo một chăn, phó tướng Nguyễn Văn Lợi, Nguyễn Văn Tánh, cai cơ Hoàng Văn Khánh, Tôn Thọ Vinh, Lê Văn Lân, Nguyễn Huệ, mỗi người một áo). Dụ rằng: «Bọn khanh đối với quốc gia, nghĩa là vua tôi, nhưng tình như cha con. Người làm cha mẹ lòng yêu con không cái gì không chu đáo. Nay tiết mùa đông rét lạnh, ta ở chốn thâm cung mà trong mình còn thấy rét, huống bọn khanh đi thú xa xôi ở biên thành, gió bấc mưa tuyết chịu làm sao nổi. Vậy ban cho áo chống rét, để tỏ ý vua tôi thân nhau như một».

Lại cho phó tướng quản dinh Bình-thuận là Phan Tiến Hoàng, chưởng cơ Thuận-thành là Nguyễn Văn

https://tieulun.hopto.org

Hào, cai cơ giữ Đại-lĩnh là Mai Tiến Vạn, cai cơ giữ đèo Sầm-dương là Nguyễn Văn Quế, cai cơ giữ đèo Gián-nan là Nguyễn Văn Nguyện mỗi người một chiếc áo rét.

Thưởng cho tướng sĩ đánh giặc Man ở Bình-thuận và Thuận-thành. Gần đây bọn Man Ba-phủ thường quấy rối ngoài biên, quan quân bộ thuộc của Phan Tiến Hoàng và Nguyễn Văn Hào đuổi bắt cũng có khó nhọc. Vua nghĩ thương, đặc sai tả tham tri Lễ bộ Nguyễn Cửu Hành đem áo vóc đoạn cho bọn Tiến Hoàng, tùy theo công trạng mà cấp khác nhau.

Chở 1.000 phương gạo lương ở Gia-định đem chứa ở đạo Ma-li.

Lưu trấn Diên-khánh là Nguyễn Văn Thành và Đặng Trần Thường dâng sớ rằng: «Bình-thuận phía ngoài giáp với Diên-khánh, phía trong thông với Gia-định, đường đi lại ắt phải qua đó. Nay bọn Man Ba-phủ thói cũ chẳng chừa, chạy như lang, chũi như lợn, tuy chỉ là ghẻ ngoài da mà thực là mối lo ở tâm phúc. Nếu đánh thì nó trốn, mình chưa có thể đuổi thú cùng rừng; mà giữ thì chẳng quen thủy thổ, chỉ mệt mỏi quân ta. Vậy xin mật kén vài chục người quen thuộc tình tình người Man, cho giả làm quân trốn mà theo giặc, đợi quân ta đánh sát đến thị trong ứng ngoài hợp để cho thành công. Hoặc là dỗ tù trưởng đi xa nhà lần để đặt phục binh mà bắt, rồi sau càn bừa sào huyệt, có thể mối lo biên giới mới yên. Sớ tâu vào, không trả lời.

Tháng 11, sai lưu thủ Trấn-biên là Nguyễn Đạo đốc suất binh dân đến bảo Đồng-môn, dựng chòi canh,

https://tieulun.hopto.org

[thang trông] sửa đường quan, để nghiêm việc phòng bị. Vua đến xem 10 ngày rồi về.

Cai cơ quản đạo Đồng-môn là Cao Văn Cửu và tri bạ Trương Văn Lợi xin mộ dân ngoại tịch 40 người lập làm một thuyền của đội Du lâm thuộc binh, chia phái đi phòng thủ. Vua y cho

Vua nước Chân-lạp là Nặc Ấn chết. Con là Nặc Chân nối ngôi. Sai chưởng cơ Tống Viết Phước và tham tri Lễ bộ Trần Hưng Đạt sang phúng (100 cân sáp ong, 500 cân đường cát).

Sai các quân đóng thêm 50 chiếc thuyền đi biển, 100 chiếc thuyền sai và 200 chiếc thuyền chiến.

Sai chánh Tiền chi Tiền quân là Ngô Văn Nhâm, phó Trung chi là Bạch Dương Huyên đều đem chi binh đi Bình-thuận hợp cùng chánh Trung chi quản đạo Phố-hài là Phạm Tiến Tuấn (bọn phó Trung Chiến Hoàng sai bắt.

Đắp bảo Kinh-dinh ở Bình-thuận (thuộc đạo Phan-rang, cùng bảo Mai-nương làm thế dựa nhau), sai Phan Tiến Hoàng trông coi công việc.

Tháng 12, cấm sai phu trạm làm việc riêng. Trước là những nhân viên được sai phái, phần nhiều tự tiện bắt phu trạm khiêng chở của riêng và đòi cung đốn ăn uống, người ta lấy làm khổ. Vua nghe tệ ấy, sắc rằng: « Từ nay bỏ công việc khẩn yếu mới cho lấy phu trạm, đi qua đâu phải ghi sổ, cuối tháng do đạo chuyển đạt. Sai việc tư và yêu sách thì đều cấm ».

Sai phó tướng Phan Tiến Hoàng đem tướng sĩ Tiền chi và Trung chi Tiền quân cùng Xiêm binh và hương binh hơn 1.600 người, tiến đánh giặc Man Ba-phủ. Khi quân đến Phố-châm thì Toàn-phủ trốn xa, dư chúng ra hàng nhiều. Bèn dẫn quân về.

https://tieulun.hopto.org

Lấy khâm sai tổng nhung cai cơ chánh trưởng chi Hữu chi Hữu quản là Nguyễn Đức Thành làm phó tướng Hữu quản, khâm sai cai cơ phó trưởng chi Hữu chi Dương Công Bảo làm chánh trưởng chi, khâm sai cai đội trưởng hiệu Võ Danh Thìn làm phó trưởng chi. Lấy Lưu Văn Vượng làm viện trưởng Cống sĩ viện, Lê Đăng Doanh sung Cống sĩ viện.

Lập đền Tinh trung ở núi Hà-la phủ Diên-khánh (ở phía bắc cửa biển Cù-huân). Trong chiến dịch Diên-khánh năm ất mão, tướng sĩ có nhiều người chết trận và ốm chết. Vua nhớ đến sai lập đền ở nơi Hà-la để thờ cúng, gọi là đền Tinh trung, hàng năm mùa xuân mùa thu cúng tế, đặt 20 người từ phu và một người tự thừa. (Chính giữa đền thờ những người trận vong là: chưởng cơ Vũ Văn An, Nguyễn Lân, Tống Phước Đắc, khâm sai cai cơ đội Hùng kỳ thượng đạo tặng chưởng cơ Nguyễn Đình Lan, khâm sai cai cơ hiệu Hữu dự dinh Tiền quân tặng chưởng cơ Nguyễn Văn Châu, khâm sai thống binh cai cơ chi Chính trung dinh Hậu quân tặng chưởng cơ Nguyễn Văn Ủy, khâm sai cai cơ chưởng hiệu Tiền hiệu, Hậu chi tặng chưởng cơ Ngô Văn Lễ, khâm sai cai cơ trưởng chi dinh Hữu quân tặng chưởng cơ Nguyễn Công Minh. Cai cơ chi hiệu trung dinh Trung quân tặng chưởng cơ Nguyễn Văn Tiến, Phó đội cai cơ Hữu chi dinh Tiền quân tặng chưởng cơ Nguyễn Văn Thuận cộng 10 người.

Hai bên tả hữu liệt thờ [dự thờ] những người trận vong là:

Cai đội tặng cai cơ Nguyễn Thư, Nguyễn Văn Toản, Châu Văn Tứ, Phạm Văn Du, Nguyễn Văn Thiện, Trần

https://tieulun.hopto.org

Văn Chấn, Nguyễn Văn Sinh, Đào Văn Long, Lê Văn Tri, Đặng Văn Hiền, Hồ Văn Hóa, Hoàng Văn Pháp, Nguyễn Văn Nhâm, Nguyễn Văn Bình, Nguyễn Văn Cảnh, Lê Phúc Tri, Nguyễn Văn Vân, Trần Văn Điều, Nguyễn Văn Khương, Lê Công An, Vũ Văn Linh, Phạm Văn Hòa, Nguyễn Văn Ý, Lê Văn Bửa, Nguyễn Công Hựu, Vũ Văn Động, Lê Văn Lượng, Trần Văn Trương, Phan Văn Chử, Vũ Văn Thiêm, Nguyễn Văn Liễn, Ngô Văn Hiếu, Nguyễn Văn Tư, Nguyễn Văn Gia, Dương Văn Phí, Vũ Văn Hiếu, Nguyễn Văn Huề, Nguyễn Hữu Huyên, Đặng Văn Tư, Đỗ Văn Diệu, Nguyễn Văn Trí, Nguyễn Văn Liễu, Trương Văn Thành, Nguyễn Văn Diệu, Trần Đức Luật, Lưu Thậm Thủy, Trần Văn Phủ, Phó đội tăng cai đội Nguyễn Bảo, Hoàng Văn Cần, Hồ Văn Tuấn, Trần Văn Yến, Trần Văn Trí, Đặng Đình Thường, Phan Văn Khoa, Nguyễn Văn Hiền, Hồ Viết Tống, Hoàng Văn Thản, Lê Văn Nghĩa, chánh đội trưởng tăng phó đội Nguyễn Văn Đê, Trần Văn Mãn, Đinh Công Phượng, Nguyễn Văn Đồng, Nguyễn Văn Từ, Trịnh Văn Dụng, đội trưởng Nguyễn Văn Phương, Nguyễn Văn Vạn, Hoàng Văn Sách, Đặng Văn Quyến, Lê Văn Đơ, Nguyễn Văn Vạn, Phạm Văn Trí, Nguyễn Văn Tính, Nguyễn Văn Trung, Nguyễn Văn Trí, Nguyễn Văn Vàng, Nguyễn Văn Tòng, Trần Văn Thâm, Nguyễn Văn Hải, Nguyễn Văn Trí, Nguyễn Văn Đệ, Lê Văn Điện, Nguyễn Văn Dưỡng, Trần Văn Khoa, Phan Văn Thanh, Bùi Văn Cả, Nguyễn Văn Nghĩa, Trần Văn Phú, Nguyễn Văn Ân, Nguyễn Văn Kim, Hoàng Văn Bông, Nguyễn Văn Hoan, Lê Văn Nhiên, Hoàng Văn Liễu, Nguyễn Văn Nguyên, Nguyễn Văn Thoan, Nguyễn Văn Ba, Hoàng Văn Nghị, Cao Văn Búa, Hoàng Văn Chư, Trần Văn

https://tieulun.hopto.org

Thuận, Nguyễn Văn Tinh, Phan Văn Thuy, Nguyễn Văn Vạn, Phan Văn Duyên, Nguyễn Tử Nhân, Nguyễn Văn Thiều, Nguyễn Văn Lược, Nguyễn Văn Diễm, Trần Văn Tuấn, Nguyễn Văn Hội, Lê Văn Xa, Nguyễn Văn Hưng, Trương Văn Tin, Trần Đình Huy, Phạm Văn Ngôn, Nguyễn Văn Qui, Trương Văn Tinh, Bùi Văn Trinh, Nguyễn Văn Thông, Nguyễn Văn Toán, Đặng Công Khiêm, Trần Văn Sạ, Hồ Văn Tòng, Trần Văn Hạnh, Lê Văn Đơ, Lê Văn Tây, Nguyễn Văn Điền, Nguyễn Văn Thi, Nguyễn Văn Tứ, Nguyễn Văn Loản, Dương Văn Thiêm, Lê Tiến Lộc, Vũ Văn Bửa, Nguyễn Văn Diệu, Lê Văn Chiêm, Nguyễn Văn Phong, Lê Văn Gia, Nguyễn Văn Phú, Trần Văn Thận, Lê Văn Giao, cộng 141 người.

Những người chết bệnh là: Khâm sai thống binh cai cơ phó trưởng chi Mai Văn, khâm sai cai cơ Vũ Ngọc Quỳnh, Nguyễn Văn Tá, Hoàng Văn Thắng, Nguyễn Văn Tứ, Nguyễn Văn Xạ, Phan Long Dốc, Bùi Văn Trương, cai đội Lê Tường, Ngô Văn Giảng, Trần Văn Bình, Nguyễn Văn Phượng, Đào Văn Phương, Lê Văn Nghị, Trần Văn Hợp, Nguyễn Văn Nghiêm, Nguyễn Văn Long, Nguyễn Văn Đồng, Dương Văn Khương, Trần Văn Bảo, Lê Văn Yến, Nguyễn Văn Yến, Hoàng Phú Lực, Đặng Văn Triệu, Nguyễn Văn Thúy, Nguyễn Văn Phẩu, Nguyễn Luận, Nguyễn Văn Trinh, Hồ Văn Hề, Lê Văn Cối, Lê Hữu Tử, Phạm Văn Thìn, Nguyễn Văn Thực, Phạm Văn Vinh, Siêu Đức, Siêu Tài, Từ Văn Nghị, Trương Văn Nho, Ngô Văn Cần, Hoàng Văn Duy, Nguyễn Thuyên, Nguyễn Văn Chư, Nguyễn Văn Đán, Trần Văn Tinh, Trần Văn Bình, Lê Văn Trí, Trần Văn Diệp, cai bạ dinh Bình-khang tặng cai bạ dinh Quảng-nam Ngũ Khắc Bạn. Kỳ lục dinh Bình-khang

https://tieulun.hopto.org

tặng kỷ lục dinh Quảng-nam Hoàng Tú Chung, cai án tham luận Trung chi Trung dinh tặng cai bạ Tống Văn Bảo, Trung úy Phạm Văn Vĩnh, Trần Văn Thuyết, Nguyễn Tiến Phú, Nguyễn Văn Nhi, Đặng Văn An, phó đội Lục đội vệ Dương võ quân Thần sách Nguyễn Đài, chánh đội trưởng Nguyễn Văn Trung, Trần Văn Tiến, đội trưởng Phạm Đặng Thuy, Nguyễn Văn Tâm, Vũ Văn Điển, Nguyễn Văn Thọ, Ngô Văn Trường, Đặng Văn Tứ, Nguyễn Văn Phúc, Nguyễn Văn Triều, Nguyễn Văn Phượng, Nguyễn Văn Chấn, Nguyễn Văn Lộc, Nguyễn Văn Chi, Mai Văn Thiết, Nguyễn Văn Trường, Lữ Văn Tâm, Đào Văn Quảng, Nguyễn Văn Ngoạn, Trần Văn Lực, Nguyễn Văn Triệu, Nguyễn Văn Nghị, Lê Văn Công, Lê Văn Lộc, Dương Văn Nguyên, Nguyễn Văn Trường, Phạm Trọng Hương, Phạm Văn Điển, Trương Văn Ngữ, Vũ Văn Trí, Hoàng Văn Siêu, Nguyễn Văn Khách, Nguyễn Văn Nhật, Chế Văn Tiến, Nguyễn Văn Thận, Hoàng Văn Yến, Hoàng Văn Đột, Trương Văn Hổ, cộng 99 người. Cộng tất cả là 250 người).

Cai bạ Vĩnh-trấn là Nguyễn Ngọc Chương vì ốm yếu xin về hưu. Khởi phục cựu tham tri Hình bộ Phạm Ngọc Uẩn làm cai bạ Vĩnh-trấn. (Ngọc Uẩn trước vì có lỗi bị truất, đến nay được dùng lại).

Sai chưởng cơ Tống Viết Phước cai Tàu vụ.

Ngoài biển Bình-khang có một chiếc thuyền của bọn giặc biển Tề-ngôi đậu ở Hòn Tre, lưu trấn Diên-khánh Nguyễn Văn Thành sai cai cơ Lê Quang Tường đem binh đội Thắng thủy đánh bắt được. Việc tâu lên. Vua thưởng cho 3 tấm sa đoạn và 100 quan tiền.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHẤT KỶ

QUYỂN X

THỰC LỤC VỀ THẾ TỔ CAO HOÀNG ĐẾ

Mậu ngọ, năm thứ 19 [1798] (Thanh Gia-khánh năm thứ 3), mùa xuân, tháng giêng, lấy cai đội thuộc nội Trương Phúc Thọ quản hai đội Nội hầu và Thị trà, phụng giữ chìa khóa hòm ấn vàng.

Sai các phủ thú Chính-đinh là Đa Hải-quan đi Hạ-châu tìm mua đồ binh khí.

Cải bổ vệ Võ dực Tả chi Trung quản lệ vào dinh Tiên phong, rồi lại đổi làm vệ Địch võ.

Tháng 2, tế xuân ở Văn miếu, vua thân đến làm lễ.

Xiêm-la bị Diến-điện đánh, sai sứ xin ta giúp quân. Vua sai chưởng Hữu quân Nguyễn Hoàng Đức và chưởng cơ Nguyễn Văn Trương đem hơn 7.000 thủy binh, hơn 100 chiến thuyền đến viện trợ. Khi quân ta đến Côn-lôn thì người Xiêm đã phá được quân Diến sang báo tin thắng trận. Nhân đó vua sai Hoàng Đức cùng với bảo hộ Nguyễn Văn Nhân đem vài chiếc binh thuyền sang Xiêm nói chuyện việc binh, còn thì rút về hết.

Lấy phó vệ Chương võ Hậu quân là Lê Nho Can làm phó vệ úy vệ Phấn oai quân Thần sách, cai đội Võ Văn

https://tieulun.hopto.org

Toán và Nguyễn Văn Thắng làm phó vệ vệ Tuyên võ Hậu quản, Dương Văn Lộc làm phó vệ vệ Nhuệ phong.

Sửa lại thành Mỹ-tho dinh Trấn-định, sai phó tướng Phạm Văn Nhân trông nom công việc.

Tham tri Hộ bộ là Nguyễn Văn Phú có tội bị miễn chức; phó tướng Tiền quản Đông nhung cai cơ Phan Tiến Hoàng bị giáng xuống hàm tổng nhung cai đội, vẫn quản dinh Bình-thuận. Trước Phú phụng mệnh kiểm tra tiền thóc ở Bình-thuận, cùng họp làm việc với Hoàng, qua nghe bọn thuộc lại ở dinh vu cáo ký lục Hồ Văn Giao lấy cắp tiền kho, xin bãi chức Giao và tịch thu gia tài. Giao kiện ở triều đình. Vua giao xuống đình thẩn tra xét; Giao không có tội, bắt tội Phú 100 roi và cách chức. Hoàng thì được nghị công(1) nên chỉ bị giáng. Giao được chuyển bổ ký lục đạo Long-xuyên.

Sĩ tốt các dinh quân và quân Bắc-hà Thuận-hóa mới phụ, nhiều người trốn ra ở thôn xóm để tránh đao dịch. Vua bèn sắc cho quan công đường bốn dinh Gia-định truyền khắp cho các tổng xã trong hạt nã bắt để trị tội. Ai dám chứa giấu, hương trưởng xã trưởng sở tại thì xử theo quân pháp, dân thì sung làm binh.

Sai các đội mộc dĩnh [xuồng gỗ] ở Chính dinh đi Quảng-hóa tìm chở ván gỗ để đóng chiến thuyền lớn và thuyền kiểu Tây dương. Vua đến xem.

Hai chiếc thuyền giặc biển Tô-ngôi vào vụng Thủy-vân dinh Trấn-biên xin hàng. Hạ lệnh đưa về Gia-định.

Tháng 3, lấy Hàn lâm viện thị học Nguyễn Văn Khiêm làm ký lục Bình-thuận.

---

1. Nghị công: Theo lệ bát nghị của pháp luật, người có công với nước mà phạm tội thường thì được giảm miễn.

TAILIEUSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Chở 1.000 phương thóc ở Long-xuyên đem chứa ở dạo Kiên-giang.

Đông cung Cảnh xin làm sách *Hiền trung chư thần liệt truyện* để khích lệ lòng người. Vua lấy làm phải.

Người Hồng-mao đến hiến phương vật.

Chưởng cơ Thuận-thành là Nguyễn Văn Hào vì suy yếu xin nghỉ việc trấn. Vua y cho.

Giặc biển Tề-ngói đóng ở phần biển Cù-huân. Lưu trấn Diên-khánh Nguyễn Văn Thành nghe báo, sai bọn cai cơ Lê Quang Tường đem quân đuổi theo bắt, tới Diên-áo [Vũng Diên] bắt được hai chiếc thuyền, còn thì chạy thẳng về đông. Vua thưởng cho bọn Tường các thứ nhiễu 2 tấm, sa mãi 4 tấm và tiền 100 quan. Ban áo mùa xuân cho lưu trấn Diên-khánh Nguyễn Văn Thành và Đặng Trần Thường cùng các tướng hiệu.

Lại thấy phó tướng Tiền phong Nguyễn Văn Lợi và Nguyễn Văn Tánh theo việc quân đã lâu, ra lệnh cho đem hai chi Túc oai và Kiến võ sở thuộc về Gia-định nghỉ ngơi.

Mùa hạ, tháng 4, cho vệ ủy vệ Ban trực hữu quân Thần sách là Nguyễn Vĩnh Hựu làm vệ ủy vệ Dương võ.

Định lệ đúc tiền. Cứ 100 cân kẽm thì đúc thành tiền 35 quan, mỗi quan tiền cân nặng 1 cân 14 lạng làm hạn. Sai tri Đồ gia là bọn Cáp Văn Hiếu và Nguyễn Thành Chẩn mộ người Đường [Hoa kiều] để đúc.

Sai Lễ bộ Ngô Tòng Chu hiệp cùng Nguyên Lễ bộ kiêm đốc học Nguyễn Thái Nguyên phụ đạo Đông cung. Tòng Chu là người Tân-bình dinh Phiên-trấn, người thanh liêm, học hạnh thuần chính, vua đặc biệt để ý, nên có mệnh này. Tòng Chu từ nói rằng: « Thần tài sơ đức mỏng, lạm dự văn ban còn sợ chưa được xứng

https://tieulun.hopto.org

chức, trách nhiệm phụ đạo thần sợ làm không nổi ». Vua nói : « Đông cung là ngôi trừ nhị của nhà nước, kén người sư phó, không phải khanh thì không được, đừng nên chối nữa ». Tòng Chu vâng mệnh, hết lòng uốn nắn, nói thẳng không giấu giếm. Đông cũng rất kính trọng.

Lấy hữu tham tri Lại bộ Đoàn Trọng Viễn kiêm phó đốc học Quốc tử giám.

Linh trốn ở các dinh quân, quan địa phương phần nhiều bắt vợ con họ đem giam ở quân xá. Đông cung Cảnh thấy thế, nói với vua rằng: « Trai gái có phân biệt, đó là chế độ xưa, người đàn bà bị giam kín một đêm, trọn đời khó lòng biện bạch. Nay vợ con linh trốn bắt giam lẫn lộn, sợ không được phân biệt, xin hạ lệnh cho hễn tự làm chốn giam riêng ». Vua khen lời nói phải.

Lấy khâm sai tham tá chánh vệ vệ Chiến phong Hậu quân là phó tướng Nguyễn Văn Thành làm Hậu quân, phó vệ vệ Chiến phong là Nguyễn Văn Thủ làm chánh vệ, cai cơ Nguyễn Văn Biên làm phó vệ.

Giảm lệ thuế đồn điền đạo Long-xuyên. Lệ cũ mỗi người mỗi năm nộp 8 hộc thóc sưu, đến đây giảm 2 hộc, y theo lệ thuế đồn điền Gia-định mà thu.

Tháng 5, lấy trưởng hiệu Trung chi Hậu quân là Lê Văn Tài làm chánh trưởng chi, phó trưởng chi Hậu chi Tiền quân là Nguyễn Văn Y làm chánh trưởng chi, cai cơ Hoàng Văn Long làm phó trưởng chi.

Lưu trấn Diên-khánh Nguyễn Văn Thành và Đặng Trần Thường đáng sợ nói : « Hiện nay ta với Tây-sơn chính là nước nọ địch với nước kia, thế không thể không đánh về ngoại giao để cầu viện, khiến cho thế

https://tieulun.hopto.org

giặc ngày càng cố, thế mới là mưu hay vạn toàn. Vả người Thanh từ khi có chuyện với Bắc-hà, bị giặc Tây-sơn đánh bại, sao lại không đau lòng nhức óc, chứa thẹn ngậm hờn, tạm để đó chờ cơ hội tốt. Nay vua Gia-khánh nhà Thanh nối ngôi, buổi đầu hăng hái, tưởng không phải kìm tuỳng đời Càn-long. Vả lại người Thanh lo giặc biển chưa có cách không chế đã từng thông hịch cho giặc Tây-sơn tìm bắt, nhưng nó lơ đi thì mối căm giận của người Thanh không những là ở giặc biển mà cũng lan đến Tây-sơn. Duy vì non sông hiểm trở, phong tục và tiếng nói khác nhau, nếu lại dùng binh, sợ khó thắng được. Vả Nam Bắc đường xa diệm cách, sự thế khó hiểu, họ cũng cho giặc Tây-sơn đã chiếm cả bờ cõi Nam-Việt, không ai đối địch nổi, sự thực hư hoành yếu chỉ nghe bọn khách buôn truyền tin, chưa lấy gì làm chắc, nên vẫn nói nói ngóng trông, chưa định ngày xuất quân hoặc giả đó cũng là một cớ. Ngày nay từ khi quân ta thắng trận ở Đà-nẵng, bọn giặc biển Tàu-ô bắt được nhiều, bọn thần muốn nhân việc làm việc, soạn một bài biểu, lấy mấy chiếc thuyền giặc đem dâng để làm mối lái, tất vua Thanh phải khen nhận, không nỡ cho ta là tầm thường mà lơ. Nếu được đến châu tận nơi, thì tùy nghi mở đóng, biện bạch phải trái. Một là nói rõ Tây-sơn xưng thần ở Trung-quốc mà xưng đế ở ngoài, đập vào chỗ kỵ của họ để gây sự hiềm khích. Hai là ta thăm hỏi vua Lê, ngầm thông tin tức, để cùng nài xin. Nếu họ còn giữ được cái thói lễ nghĩa liêm sỉ thì sao nỡ bỏ đấy mà không hỏi! Làm được thế thì lợi có nhỏ đâu? Vì họ lại lần chần, lấy nghĩa nói khích mà không đồng lòng, thì cũng tỏ rõ được danh tiết của ta, làm nổi tiếng văn

https://tieulun.hopto.org

hiến, đủ làm cho người ta kinh sợ, đối với việc cũng không hại gì Nhưng nghĩ việc đi sứ không phải là nhẹ, chỉ nhờ một lời nói mà làm hay cho nước, thực không phải người rộng học suốt lý thì không thể làm nổi. Bọn thần xin cử hai người, một là Đông cung thị học họ Ngô tên Tịnh, hai là Vĩnh-trấn ký lục họ Phạm tên Thận, dẫu không phải là tài lương sứ đời xưa, nhưng lòng trí thủ khá chắc, học vấn khá rộng, cũng không đến nỗi nhục quân mệnh dâu ». Vua cho là phải.

Lấy phó vệ vệ Tiệp-võ Tiền quân là Nguyễn Văn Hiếu làm chánh vệ, cai đội Vương Văn Học và hàng tướng Phan Văn Vân làm phó vệ, cai đội Thái Văn Qui làm phó vệ vệ Phấn võ.

Khâm sai cai cơ tạm hành lưu thủ Trấn-biên là Nguyễn Đạo có tội bị miễn chức ; lấy khâm sai thuộc nội cai cơ trí Đồ gia là Nguyễn Đức Giảng làm lưu thủ Trấn-biên.

Chở 300 phương gạo ở Gia-định đem chứa ở đạo Hưng-phúc.

Tháng 6, khâm sai thuộc nội cai cơ quản đội Tiểu sai trí Tương chính kiêm Trường đà sự là Trương Phúc Luật chết ; lấy thuộc nội cai đội Nguyễn Cửu Kỷ quản đội Tiểu sai kiêm suất các thuyền Trung hầu.

Bắt đầu đặt năm đồn quân Thần sách. (Trung đồn có 4 vệ Tác trực, Hùng uy, Phấn uy và Võ uy ; Tiền đồn có 4 vệ Ban trực tiền, Ban trực hậu, Long võ và Kiên uy ; Tả đồn có 4 vệ Ban trực tuyền phong hữu, Diệu võ Dương võ và Tác võ ; Hữu đồn có 4 vệ Ban trực hữu, Ban trực tuyền phong tiền, Hổ oai và Uy võ ; Hậu đồn có 4 vệ Ban trực tả, Ban trực tuyền phong tả, Ban trực tuyền phong

https://tieulun.hopto.org

hậu và Hùng võ). Mỗi đồn đặt một chánh thống và một phó thống. Chánh thống thì thống quản 4 vệ, phó thống thì quản một vệ minh và kiêm 3 vệ khác, theo chánh thống sai bát.

Lấy khâm sai thuộc nội cai cơ hành phó tướng Tả quản là Phạm Văn Nhân làm chưởng cơ giám quân quản Thần sách quân tướng sĩ năm đồn, kiêm tri Tượng chinh Mã chinh và các đội Bẫ cái, Tiểu hậu, Bẫ lệnh, vệ úy vệ Ban trực tiền là Phan Văn Triệu làm chánh thống tiền đồn, vệ úy vệ Ban trực hậu là Tôn thất Chương làm phó thống, vệ úy vệ Diệu võ là Lê Văn Duyệt làm chánh thống Tả đồn, vệ úy vệ Ban trực tuyển phong hữu là Hoàng Viết Toản làm phó thống, vệ úy vệ Hổ oai là Trần Văn Tín làm chánh thống Hữu đồn, vệ úy vệ Ban trực hữu là Phan Văn Kỷ làm phó thống, vệ úy vệ Ban trực tả là Mai Đức Nghị làm chánh thống Hậu đồn, vệ úy vệ Hùng võ là Nguyễn Đức Xuyên làm phó thống, vệ úy vệ Hùng uy là Nguyễn Đình Đắc làm phó thống Trung đồn. Những người trước mang hàm cai đội đều thăng cai cơ.

Lấy vệ úy vệ Tuyển phong tiền quân Thần sách là chưởng cơ Tống Viết Phước làm phó tướng Tả quản.

Lấy phó vệ úy vệ Hổ oai quân Thần sách là Phan Văn Thúy làm vệ úy, cai đội Nguyễn Cửu An làm phó vệ úy, phó vệ úy vệ Ban trực tả là Võ Văn Tài làm vệ úy, cai đội Nguyễn Văn Châu làm phó vệ úy, phó vệ úy vệ Diệu võ là Nguyễn Văn Phát làm vệ úy, cai đội Lê Văn Phong làm phó vệ úy, phó vệ úy vệ Hùng võ là Trần Vĩnh Khoa làm vệ úy, cai đội Nguyễn Đức Tấn làm phó vệ úy, phó vệ úy vệ Hùng uy là Đỗ Thành Lâm làm vệ úy, cai đội Trần Văn Phượng làm phó vệ

https://tieulun.hopto.org

úy, vệ úy vệ Dương võ là Nguyễn Vĩnh Hựu làm vệ úy vệ Ban trực tuyển phong tiền, cai đội Nguyễn Văn Quế làm phó vệ úy, phó vệ úy vệ Ban trực tiền là Võ Đức Trinh làm vệ úy, cai đội Đinh Công Đông làm phó vệ úy, phó vệ úy vệ Ban trực tuyển phong tiền là Từ Văn Chiêu làm vệ úy vệ Dương võ, cai đội Nguyễn Văn Thiêm làm phó vệ úy vệ Ban trực tuyển phong tả, cai đội Nguyễn Văn Di làm phó vệ úy vệ Uy võ.

Nước Chân-lạp sai sứ đến dâng voi đực.

Bọn Nguyễn Hoàng Đức và Nguyễn Văn Nhân từ nước Xiêm trở về.

Vua cho rằng tiết trời gần đến mùa thu, nắng mưa bất thường, sắc cho các dinh Trấn-biên, Vĩnh-trấn và Trấn-định phái người đi khắp trong hạt xem ruộng nương có được nước mưa không, cứ 10 ngày một lần báo lên.

TIMSACH.COM.VN

Bình-thuận bị hạn, sai đình thần đảo vũ.

Lấy Hàn lâm viện thị học Ngô Nhân Tĩnh làm tham tri Binh bộ, đem quốc thư theo thuyền buôn người Thanh sang Quảng-đông để hỏi thăm tin tức vua Lê. Nhân Tĩnh đến, nghe được tin vua Lê đã chết, bèn trở về.

Sai chánh phó thống Tả đồn quản Thần sách là Lê Văn Duyệt và Hoàng Viết Toản đốc suất chở thóc gạo và thuốc men ở Gia-định đem chứa ở Diên-khánh (Gạo 22.100 phương, thóc 53.500 phương, vị thuốc 300 cân).

Mùa thu, tháng 7, triệu lưu trấn Diên-khánh Nguyễn Văn Thành về Gia-định thương nghị việc binh. Sai Lê Văn Duyệt kiêm quản tướng sĩ dinh Tiền phong hiệp cùng Đặng Trần Thường tạm trấn Diên-khánh, hơn một tháng thì Thành ra trấn, lại gọi Duyệt về.

https://tieulun.hopto.org

Hộ bộ Phan Thiên Phúc tuổi già xin nghỉ việc. Vua nghĩ là người kỳ cựu đặc biệt cho nghỉ việc bộ, vẫn giữ nguyên hàm coi thuế rượu để có lộc ăn.

Lấy khâm sai thuộc nội cai cơ là Nguyễn Văn Nhân quản Trường đá kiêm hành việc Hộ bộ.

Lấy chánh trưởng chi Tiền chi Tấc uy dinh Tiên phong là Lê Văn Lân quản đạo Hưng-phúc.

Dân Phú-yên đói, nhiều người dìu già dắt trẻ đến kiếm ăn ở Diên-khánh. Vua sai phát tiền gạo chẩn cấp.

Đặt vệ Lương võ ở dinh Tiên phong, lấy khâm sai cai cơ Nguyễn Công Trọng làm chánh vệ, Trần Văn Tại và Đặng Văn Sĩ làm phó vệ.

Dân Chân-lạp ở miền Hậu-giang dinh Vĩnh-trấn nhiều người bị dân Hán [người Việt] xâm chiếm vườn đất, kiện ở quan. Sai khâm sai chưởng cơ Hà Văn Lân hội đồng với cai bạ Phạm Ngọc Uẩn đi khám, hễ nơi nào dân Chân-lạp có trồng cây rồi thì trả cho người ta làm ăn, còn đất hoang nhàn thì cho dân Hán lập làm vườn tược, đều chia vạch giới hạn, cho dứt mối tranh nhau.

Cho tham tri Nguyễn Văn Mỹ được dự thờ ở đền Hiền trung. Ngô Tòng Chu tâu rằng: «Mỹ khi làm quan chỉham vơ vét, nhiều người oán. Đặt đền Hiền trung là để khuyên người trung, Mỹ là tiểu nhân như thế thì lấy gì để làm gương, xin đình việc ấy». Vua nói: «Lời khanh nghị luận rất đúng, nhưng Mỹ là người có công theo hầu bên ngựa [trong khi bôn bá], vì cái vết mà bỏ mất hòn ngọc, lòng ta không nỡ».

Đặt đội dệt thảm [cói] ở dinh Bình-khang. (Đội gồm 10 người, mỗi người mỗi năm nộp 3 đôi thảm cói dài 5 thước ngang 4 thước, năm hạn không trồng được thì cho nộp thay bằng tiền mỗi người 15 quan, thuế thân thì theo hạng biệt nạp).

https://tieulun.hopto.org

Tháng 8, tế thu ở Văn miếu. Vua thân đến làm lễ.

Lấy ký lục Trấn-định là Trịnh Hoài Đức làm hữu tham tri Hộ bộ, thư ký Chỉnh dinh tri Đồ gia là Lê Viết Nghĩa làm tham tri Hộ bộ, cai bạ Bình-khang là Nguyễn Y Mân làm hữu tham tri Lễ bộ, tham luận vệ Dương võ là Nguyễn Cửu Trinh làm tả tham tri Công bộ, Hàn lâm viện Lê Bá Phẩm làm ký lục Trấn-định, Hàn lâm viện thị học Hoàng Ngọc Uẩn làm cai bạ Bình-khang, thị thư Trần Đình Trung làm Thị thư viện phụng chỉ, Cống sĩ viện Trần Văn Tuân sung Hàn lâm viện.

Tục Gia-định hay thờ Phật. Có nhà sư tên là Cao phạm tội, vua muốn giết ngay, có kẻ nói sư là người chân tu, vua nói: « Có chân tu nữa thì ích gì cho nước? » Sai các định thần xét hết phường chùa trong hạt, từ hòa thượng cho đến đạo đồng phải ghi hết số người vào sổ để dâng, rồi sai Lại bộ truyền bảo rằng: Phàm tăng đồ tuổi từ 50 trở lên thì vẫn miễn dao dịch, chưa đến 50 thì phải chịu dao dịch như dân, kẻ nào dám trốn lánh thì bắt tội. Bầy tôi bàn ra nói vào nhiều, vua còn chưa quyết. Lễ bộ Ngô Tòng Chu nói với Đông cung Cảnh rằng: « Nhà vua bài trừ đạo phật là việc rất hay, bầy tôi không biết tán thành lại còn rườm lời. Tôi sợ việc này mà nửa chừng bỏ thì kẻ kia lại ngông cuồng hơn trước. Tôi không ghét riêng gì nhà sư. Nhưng mối hại của Phật Lão còn quá hơn Dương Mặc, không thể không nói được » Đông Cung nói: « Phải đấy ». Tòng Chu bèn dâng sớ, chỉ trích cái bậy của nhà sư. Vua bèn quyết ý. Bà-đa-lộc nghe Tòng Chu bài xích tà đạo, trong lòng cũng ghét.

https://tieulun.hopto.org

Chi Tiền du của 2 vệ Tiền kích và Trung kích của Hậu quân nhiều binh trốn, số hiện tại thưa thớt. Vua hạ lệnh cho hương binh hai phủ Bình-khang Diên-khánh có ai tình nguyện xin vào thì cho ghi tên sung vào quân ngạch; lấy khâm sai thống binh cai cơ là Nguyễn Văn Tín cho kiêm quản, theo quan lưu trấn sai bát.

Sai phó tướng Hữu quân Nguyễn Đức Thành và tham tri Hình bộ Nguyễn Hoài Quỳnh đi sứ sang Xiêm.

Cai cơ Thuận-thành là Nguyễn Văn Phong giữ sách Cà-hó mưu nổi loạn. Đinh thần Bình-thuận sai bọn cai cơ Nguyễn Văn Hưng đem quân áp đánh giết được. Việc báo lên. Thưởng cho bọn Hưng ba cái áo chiến gấm hoa và 50 quan tiền.

Tháng 9, lấy thuộc nội nội cai đội vệ Túc-trực cũ quản Tiền sách là Trương Phúc Giáo quản đạo Kiên-giang, cai đội Trung quân là Nguyễn Văn Ngũ quản đạo Kiên-đồn.

Vua thấy số thuyền Trường đà có ít, phải đóng thêm chiến thuyền để chuyên chở, sắc cho các đinh thần ở Gia-định cứ chiếu dân số các hạng thu lấy tiền thuế khoán để đóng. (Các hạng thực nạp, tráng, quân, dân, công, cố công các hạng biệt tính, biệt nạp, đồn điền, trại nậu, mỗi người nộp 3 quan 1 tiền 20 đồng, hạng lão và tật thì nộp một nửa).

Mùa đông, tháng 10, lấy cai cơ phó đinh Tiền thủy là Nguyễn Hữu Chỉnh quản đinh Tiền thủy, cai cơ phó đinh Hậu thủy là Lê Văn Quế quản đinh Hậu thủy.

Sai các đinh thu trước thuế tô năm kỷ mùi.

Triệu Nguyễn Văn Thành và Đặng Trần Thường về. Cho Đông cung nguyên súy Cảnh quản Công thống quản

https://tieulun.hopto.org

tướng sĩ dinh Tả quân và vệ Ban trực tuyển phong tiền quân Thần sách đến trấn giữ Diên-khánh, cho Bá-đa-lộc đi theo, phó tướng Tống Viết Phước và Nguyễn Công Thái đều lệ theo.

Đặt đài phong hỏa ở các cửa biển ở Bình-thuận và Bình-khang (Bình-thuận thì từ Vũng-tàu đến địa đầu Bình-khang, Bình-khang thì từ Hòn Gầm đến cuối địa giới Bình-thuận).

Lấy vệ úy vệ Long võ quân Thần sách là Trần Đại Luật làm vệ úy vệ Hùng uy, phó vệ vệ Thần dũng Tả quân là Nguyễn Văn Hưng làm chánh vệ, cai đội Nguyễn Văn Hữu làm phó vệ.

Lấy khám sai thống nhung cai cơ Thuận-thành là Nguyễn Văn Thịnh làm phó trấn.

Lấy cựu hiệu làm Đặng Đức Siêu làm thám mưu Trung dinh. Siêu là người văn học sâu rộng, gặp loạn đi ở ẩn. Giặc Tây-sơn thấy là danh sĩ, vời ra không đến. Năm tân hợi, vua thấy Siêu là cựu thần mật sai người đến triệu. Đến đây Siêu lên vào Gia- định, hiến phương lược đánh Tây-sơn. Vua khen nhận, bèn trao cho chức này. Từ đó Siêu thường theo vua ở chốn binh nhung, dự mưu cơ mật, càng ngày càng được vua yêu.

Tháng 11, lấy tạm quản dinh Tả thủy là Nguyễn Hữu Nghị quản dinh Tả thủy, chánh Hậu chi dinh Tiền thủy là Nguyễn Văn Định làm phó dinh Tiền thủy, chánh Hậu chi dinh Tả thủy là Trần Công Lại làm phó dinh Tả thủy, chánh Tiền chi dinh Trung thủy quản đạo Thanh-châu là Nguyễn Văn Thuỵ làm phó dinh Hậu thủy, chánh phó Tiền chi dinh Hậu thủy là Đào Văn Lương và Trần Văn Giáo làm chánh phó Tiền chi dinh Trung thủy, phó dinh Hữu thủy cũ là Nguyễn Văn Cẩm

https://tieulun.hopto.org

làm chánh Tiền chi dinh Tiền thủy, cai đội Nguyễn Văn Tài làm phó Tiền chi, Nguyễn Văn Sĩ làm chánh Hậu chi phó Tiền chi dinh Tả thủy là Đặng Phúc Trung làm chánh Hậu chi, phó Hậu chi Phan Văn Tam làm phó Tiền chi, phó Trung chi Dương Công Trấn làm phó Hậu chi, phó Tiền chi dinh Hữu thủy là Trần Văn Phúc làm chánh Tiền chi, phó Hậu chi Nguyễn Văn Khương làm phó Tiền chi, cai đội Trần Văn Nghị làm phó Hậu chi, phó Hậu chi dinh Hậu thủy là Phan Văn Ngũ làm chánh Tiền chi, cai đội Nguyễn Văn Bảo làm phó Tiền chi, cai cơ Tống Văn Khương làm chánh Hậu chi, cai đội Tống Phước Duyệt làm phó Hậu chi.

Sai chưởng dinh Tiên phong Nguyễn Văn Thành và tán lý Đặng Trần Thường đem quân đóng ở sông Đà-diễn thuộc Phú-yên. Trước kia giặc Tây-sơn là Tiểu triều Nguyễn Văn Bảo đánh lấy thành Qui-nhơn, bọn thái úy giặc Nguyễn Văn Hưng thua chạy, Bảo sai người đẳng là đại đô đốc Đoàn Văn Cát và đô đốc Nguyễn Văn Thiệu giữ chợ Hội-an, sai người dâng biểu xin hàng, và nói: Xưa Vi-tử (1) về nhà Chu, Trương Lương (2) về nhà Hán, thực vì mệnh trời đã cho nhà Chu nhà Hán. Xin quân nhà vua cứ đến, nguyện làm quân đi trước.

Vua sai bọn Thành đến tiếp ứng. Quân ta chưa đến thì giặc Nguyễn Quang Toản đã đem quân vây thành, bắt Bảo giết đi mà sai đại tổng quản Lê Văn Thanh

---

1. Vi tử: Anh vua Trụ nhà Thương thấy Trụ bạo ngược, tất mất nước, đem đồ tế khí chạy về nhà Chu.

2. Trương Lương: Người nước Hàn, biết trước Hàn Cao-tổ có thể nên nghiệp đế nên theo giúp để trả thù cho Hàn mà đánh Tần.

https://tieulun.hopto.org

làm lưu thủ. Cát và Thiệu đến Diên-khánh lậy xin theo, bọn Thành dẫn quân về.

Giặc Nguyễn Quang Toản tính hay nghi kỵ, nghe lời gièm pha. Trong việc biến Tiểu triều, Toản ngờ tư lệ Lê Trung ở Trà-khúc có dự mưu, gọi Trung về Thuận-hóa, rồi hỏi phụng chính là Trần Văn Kỷ rằng: « Tội Trung có đáng không? » Kỷ nói: « Đáng ». Toản bèn giết Trung. Lại nghe lời nói vu của thượng thư Hồ Công Diện mà giết thiếu bảo Nguyễn Văn Huấn. Từ đó các tướng giặc dần lòng ly tán, nhiều người có chí bỏ chỗ tối về chỗ sáng.

Chưởng Tiền quân điều bát chư đạo bộ binh binh Tây đại tướng quân quận công Tôn thất Hội chết. Hội hai lần hộ giá sang thành Vọng-các, khi về Gia-định cầm quân đánh giặc, công trạng rực rỡ, tính nghiêm trọng giữ gìn kỷ độ, các tướng đều kính mà sợ. Đến bấy giờ chết, vua rất thương tiếc, truy tặng Nguyên phụ công thần đặc tiến thượng trụ quốc chưởng dinh (Năm Minh-mệnh thứ 5 được tòng tự ở Thế miếu, đến năm thứ 12 được phong Lạng-giang quận công).

Lấy chưởng dinh Tiền phong Nguyễn Văn Thành làm chưởng dinh Tiền quân, phó tướng Tiền phong Nguyễn Văn Tánh quản dinh Tiền phong.

Sai chánh thống Tiền đồn quân Thần sách là Phan Văn Triệu quản Tàu vụ.

Nước Nhu-phật (1) sai sứ là A-bàng-ca-trạc đến dâng phẩm vật địa phương. Vua tặng rất hậu cho về. (Tặng quốc trưởng gấm đỏ hoa vàng và gấm bảo lam hoa vàng mỗi thứ 2 cây, nhiễu đỏ và nhiễu ngọc lam mỗi thứ 2 tấm, lĩnh thâm 4 tấm).

---

1. Nước Johore ở đầu phía nàm bán đảo Mã-lai.

https://tieulun.hopto.org

Tháng 12, ban áo rét cho Đông cung Cảnh và các tướng hiệu theo thú ở Diên-khánh là bọn cai cơ thượng đạo Mai Tiến Vạn, Nguyễn Văn Quế và Nguyễn Văn Nguyện.

Hoàng tử và các quan văn võ sai người đem tờ khải (1) đến Diên-khánh tiến lễ mừng tiết Chạp cho Đông cung. (Trong tờ khải hoàng tử xưng là bọn em, quần thần xưng là văn võ thần).

Sai khâm sai thuộc nội vệ úy Ô-li-vi đi thuyền hiệu Thanh tước đến Hạ-châu (2) tìm mua binh khí.

Thu gạo thị nạp ở Thuận-thành một vạn phương đem chứa ở kho Bình-thuận.

Đặt đội biệt nạp sợi gai ở Bình-khang. (Đội gồm 30 người, mỗi người mỗi năm nộp vỏ gai 50 cân, thuế sai dư 3 quan)

Lấy cai đội Nguyễn Văn Đức làm phó vệ sự Tiệp võ tiền quản.

Kỷ mùi, năm thứ 20 [1799] (Thanh Gia-khánh năm thứ 4), mùa xuân, tháng giêng, hoàng tử và các quan văn võ sai người đưa tờ khải đến thành Diên-khánh làm lễ mừng tết Nguyên đán cho Đông cung.

Dâu Man Bàn-hàn ở thượng đạo Phú-yên về theo. Vua sai cai cơ Nguyễn Văn Nguyện đem áo chiến cho các tù trưởng và luyện chỉ để vỗ về.

Lấy phó trưởng chi Tả chi Hậu quản là Nguyễn Hữu Phúc làm chánh trưởng chi, khâm sai cai cơ Nguyễn Hữu Nhâu làm phó trưởng chi, khâm sai cai cơ vệ Nghị võ là Nguyễn Văn Doãn làm phó vệ.

---

(1) Khải: Nói lên vua gọi là tâu, nói lên thái tử, hoặc lên vua chư hầu thì gọi là khải.

(2) Hạ châu: Xanh-ga-pua hay Tân-gia-ba.

https://tieulun.hopto.org

Sai trạm đưa những trà quả thượng phương(1) đến Diên-khánh cho Đông cung và các tướng hiệu.

Dựng ba kho tạm ở Cù-huân, chở 160.000 phương gạo ở Gia-định đến chứa. Sắc rằng các thuyền chở gạo công, cứ mỗi 100 phương thì cấp cho trước 1 phương phụ hao, thiếu thì phải bồi.

Lấy hàng tướng là đô đốc Nguyễn Công Diễn làm khâm sai phó tướng cai cơ Hậu quân, khâm sai cai cơ Tiền quân là Hoàng Hữu Đức làm phó vệ vệ Tiệp võ.

Lấy khâm sai thuộc nội cai đội Nguyễn Văn Châu làm chánh vệ vệ Cường uy, Đào Duy Phượng và Nguyễn Văn Thuy làm phó vệ, Nguyễn Văn Thuận làm chánh vệ vệ Tín-uy, Lê Phúc Mỹ và Phạm Hữu Hiền làm phó vệ. (Hai vệ ấy thuộc quốc thúc chưởng cơ Tôn thất Thăng cai quản).

Nêu rõ lệnh cấm giết trâu. Dụ rằng: « Nhân dân cày bừa ruộng nương, nhà nước chứa cất kho tàng, đều nhờ sức trâu. Trước đã có lệnh nghiêm cấm mà thói quen vẫn chứa trữ, cứ mượn tiếng cúng tế hát xướng để giết trâu cầu lợi, đó là điều người nhân giả rất thương. Nay lại nêu rõ lệnh cấm, phàm quan văn từ Lục bộ đến công đường các dinh, quan võ từ chánh phó dinh đến thống đồn, chánh vệ, trưởng chi, hễ có lễ lớn phải dùng thái lao (2) thì phải bẩm trước, còn đều cấm hết, ai phạm cấm thì trị nặng. Đến như nơi chợ búa ở dân gian có phạm thì xử 70 trượng và thu tiền 10 quan thưởng cho người tố cáo. Quan sở tại không xét biết cũng bị tội lây ».

---

1. Thượng phương : Những phẩm vật vua dùng gọi là thượng phương.

2. Thái lao : Nguyên là lễ tam sinh, đủ bò dê lợn. Nước ta thường dùng chữ *thái lao* để chỉ *trâu*.

https://tieulun.hopto.org

Lấy phó thống Hậu đồn quân Thần sách là Nguyễn Đức Xuyên quản vệ Hùng võ và kiêm 5 cơ tượng, chánh trưởng chi Hậu chi vệ Kiến võ dinh Tiên phong là Tôn Thọ Vinh làm phó thống Hậu đồn quân Thần sách, phó trưởng chi Hậu chi vệ Kiến võ là Phạm Văn Tông làm chánh trưởng chi, khâm sai cai đội Phạm Văn Quế làm phó trưởng chi.

Lấy vệ úy vệ Nội dực Tả quân là Tống Phước Lương làm chánh quản, khâm sai thuộc nội nội vệ úy vệ Phấn dực Thủy dinh Trung quân khâm sai cai cơ là Nguyễn Văn Soạn làm phó vệ úy vệ Ban trực hữu quân Thần sách.

Triệu phó tướng Tả quân là Tống Viết Phước về. Tính Phúc nóng nảy, ở Diên-khánh hễ-ti tướng có lỗi là lấy roi đánh làm nhục, nhiều người oán giận, thường khi nhiếc giận dùng những lời nói bỗn với Ba-đa-lộc. Vua nghe tin xuống chỉ quở mắng, bắt nghỉ việc quân về ngay. Lại dụ Đông cung Cảnh rằng: « Phàm nhân hậu phải có cương quyết mới làm được việc. Ngươi làm nguyên soái trấn giữ Diên-khánh, công việc ngoài khỏn đều tự quyết đoán, thế mà Viết Phước trước đã tự tiện làm oai, sau lại vô lễ với sư phó mà ngươi cũng một niềm nín nhịn, há chẳng là quá nhân hậu ư? Từ nay về sau, từ phó tướng trở xuống, kẻ nào không vâng mệnh đều chiếm đề nghiêm trừng lệnh ».

Đổi bổ vệ Phấn võ Tiền quân cũ lệ vào Tiền đồn quân Thần sách, vệ Định võ lệ vào Tả đồn, vệ Quảng võ lệ vào Hậu đồn.

Tháng 2, tế xuân ở Văn miếu. Vua thân hành làm lễ.

Đặt năm chi ở dinh Tiên phong: Nguyên Hậu chi Kiến võ đổi làm Trung chi Kiến võ, Tiền chi Túc uy

https://tieulun.hopto.org

đổi làm Tả chi Tác uy. Lại biên bổ các đội Thuận hòa, Thuận đức, Thuận an, Thuận thủy của hương binh Bình-thuận, phàm thuộc về Phan-ri và quản Hùng điểm thì làm Tiền chi Tráng võ, thuộc về Phố-hải, Phan-thiết, Vị-nê (nguyên bổ 10 đội của Trung chi Tín võ) thì làm Hữu chi Thiện võ, thuộc về Phan-rang thì làm Hậu chi Dực võ, mỗi chi đều 500 người. Cải bổ chánh phó trưởng chi Hậu chi Kiến võ là Phạm Văn Tòng và Phạm Văn Quế làm chánh phó trưởng chi Trung chi Kiến võ, chánh phó trưởng chi Tiền chi Tác uy là Lê Văn Lân và Nguyễn Văn Tường làm chánh phó trưởng chi Tả chi Tác uy, lấy phó Hậu chi dinh Trung thủy tạm hành lưu thủ Bình-thuận là Lưu Tiến Hòa làm chánh trưởng chi Tiền chi Tráng võ, khâm sai thống binh cai cơ Nguyễn Văn Tĩnh làm phó trưởng chi, chánh Trung chi Tiền quản quản đạo Phố-hải là Phạm Tiến Tuấn làm chánh trưởng chi Hữu chi Thiện võ, khâm sai cai đội Nguyễn Văn Dũng làm phó trưởng chi, khâm sai thuộc nội thống binh cai cơ Trung quân quản đạo Phan-rang là Võ Văn Lân làm chánh trưởng chi Hậu chi Dực võ, khâm sai ca cơ Nguyễn Văn Tại làm phó trưởng chi.

Quản Tiền phong dinh Nguyễn Văn Tánh lại xin lấy 4 đội Hùng vệ thuộc quân lập làm vệ Nhuệ võ. Vua y cho. Bèn lấy khâm sai cai đội Trương Văn Chính làm phó vệ. Rồi sai Nguyễn Văn Tánh hiệp cùng Tán lý Đặng Trần Thường đi Bình-thuận điểm duyệt những viên quân ở năm chi cho đủ ngạch và chỉnh bị khí giới, ở chờ quân của chưởng Tiền quân Nguyễn Văn Thành đi qua thì theo đi thành Diên-khánh, đội chỉ điều khiển.

https://tieulun.hopto.org

Lấy khâm sai thống binh cai cơ Trần Văn Mẫn tạm hành việc lưu thủ Bình-thuận, cai cơ phó Tả chi Hậu quản là Nguyễn Hữu Trung quản đạo Phố-hài.

Sai khâm sai thống binh cai cơ phó đinh Hữu thủy là Nguyễn Văn Thuy và khâm sai cai đội Lưu Phước Tường sang chánh phó sứ đem quốc thư sang Xiêm. (Tặng phật vương 1 chiếc thuyền đại hiệu Phụ quốc, kèm theo 10 cỗ súng lớn bằng gang). Thư nói: « Hiện nay giặc Tây-sơn đương cốt nhục hại nhau, lại thêm ngờ vực giết cả những quan cũ tướng cũ, đó là trời dục tới ngày tiêu diệt. Nước tôi đã chỉnh đốn binh giáp, định ngày tiến công, đó là cơ hội rất tốt. Nếu được đại tướng của Xiêm điều động những quân Chân-lạp và Vạn-tượng theo đường thượng đạo mà xuống Nghệ-an để giúp thanh thế cho tôi, thì giặc trước sau lưng đều bị đánh, không rảnh mà mưu tính được, tôi có thể nhân thắng đuổi dài, thu phục được đất cũ chỉ ở một trận này ». Vua Xiêm bằng lòng, truyền hịch trước cho các Man ở thượng đạo dự bị quân và voi để chờ lệnh.

Cải bổ Trung chi đinh Tiền quản làm Tiền chi, Tiền chi làm Trung chi, lấy phó trưởng chi Trung chi cũ là Bạch Dương Huyên làm chánh trưởng chi Tiền chi, phó trưởng chi Hậu chi là Hoàng Văn Long làm phó trưởng chi Tiền chi, khâm sai cai cơ Nguyễn Văn Sự làm phó trưởng chi Hậu chi.

Lấy trưởng hiệu Tiền chi Trung quản là Hoàng Văn Tứ làm phó trưởng chi Tiền chi, phó trưởng chi trung chi Tín võ Tiền quản là Nguyễn Văn Kiên làm chánh trưởng chi, trưởng hiệu Bùi Văn Thái làm phó trưởng chi, vệ úy khâm sai cai đội Nguyễn Bá Xuyên làm

https://tieulun.hopto.org

chánh vệ vệ Kiên võ, cai đội Phạm Văn Quỳnh làm phó vệ.

Sai tướng quân quản thượng đạo là Nguyễn Long đem quân sở bộ đến ba đèo (đèo Đại-lãnh, đèo Sầm-dương và đèo Gian-nan) điểm duyệt viên quân ba chi Chấn võ, Kiến nghĩa và Dũng nghĩa, rồi lại về Diên-khánh theo Đông cung điều bát.

Lấy khâm sai thống binh cai cơ Trần Công Tin làm phó trưởng chi chi An võ, cai cơ Cao Văn Quế và Võ Văn Nhẫn làm trưởng hiệu, theo sự thống quản của tướng quân Thượng đạo Nguyễn Long.

Sai hàng tướng là đại đô đốc Trương Văn Luân mộ những dân ngoại tịch từ Ma-li đến Phù-my lập làm thuộc quân, theo chưởng Tiền quân Nguyễn Văn Thành sai khiến.

Lưu thủ Phiên-trấn là Nguyễn Đức Thịnh tuổi già xin nghỉ việc; lấy khâm sai cai cơ chánh Tiền chỉ dinh Tả thủy là Tống Phước Ngoạn thay.

Định hạn ra thú cho lính trốn. [Ai trốn] từ mùa đông năm mậu ngọ về trước, trong một tháng nếu đến thú ở quân thì được miễn tội, vẫn được sung đội ngũ cũ. Quá kỳ mà không ra thú thì cho dân sở tại bắt ra, lấy quân pháp trị tội.

Tháng 3, hoàng tử và các quan văn võ sai người đem tờ khải đến thành Diên-khánh, tiến lễ mừng khánh đản (1) (ngày mồng 1 tháng ấy) của Đông cung (20 tuổi sắp ông).

Ban 32 điều quân chính. Dụ rằng: « Việc binh là việc chính trị lớn của nhà nước. Người xưa nói rằng: Quân

---

1. Khánh đản: Lễ sinh nhật.

https://tieulun.hopto.org

có tiết chế không thể thua. Cho nên sai tướng tất phải kỷ luật. Nay quân chính đã sức định, tướng sĩ các ngươi phải nên kính vâng, chớ có vượt quá. Phàm kỷ cương của nhà nước duy có thưởng với phạt. Ai phạm phép ta, dù là kẻ công lao hay họ hàng cũng không tha, chớ bảo là ta không răn sớm ».

1. Trong quân không được la ồn. Làm trái, ở diễn trường thì trị 100 roi, ra trận thì chém đầu để răn bảo mọi người.

2. Khi hành quân không được tự tiện lìa bỏ hàng ngũ. Có người nào lẫn vào đội ngũ nào thì đội ngũ ấy phải giải nộp ngay ; hoặc binh đinh ở ngũ nào trốn thiếu, thì ngũ trưởng phải trình với quản quan để lấy tên khác sung vào, sai ẩn giấu thì đồng tội. Làm trái, ở diễn trường và đồn sở thì trị 100 roi, ra trận thì chém đầu để răn bảo mọi người.

3. Khi hành quân không được mang theo đàn bà con gái và người thuật sĩ tán nhảm về điều tốt xấu làm rối loạn quân tình. Làm trái thì chém đầu để răn bảo mọi người.

4. Thắng địch không được giết chóc thắng tay. Như địch đã hàng phục, bắt giải nộp thì có quân công, tự tiện giết thì trị tội nặng.

5. Khi thắng trận vào doanh lũy giặc không được tự tiện lìa khỏi hàng ngũ, tản ra các nơi để cướp bóc, làm trái thì chém đầu để răn bảo mọi người. Của cải bắt được thì đợi sau chia đều. Voi ngựa, khí giới, thuyền ghe, lương thực thì sung công để dùng vào việc quân việc nước.

6. Quân giặc tan vỡ chạy trốn vào trong thôn xóm thì không được tìm bắt giết chóc, hại đến dân thường, làm trái thì trị tội nặng.

https://tieulun.hopto.org

7. Phàm đàn bà con gái và của cải của dân gian không được xâm lấn cướp bóc, làm trái thì chém đầu để răn bảo mọi người.

8 Phàm ra trận bị chết, người có quan chức thì con được tập ấm, tùy tài bổ dụng, người không có quan chức thì con được miễn binh đao.

9. Quân số không được thay đổi giả dối. Sổ ngạch các đội giao cho lại dịch coi giữ, lại dịch thay đổi giả dối thì bị tội chém; người cai quản dung tình thay đổi giả dối, lại dịch biết mà tố cáo ngay thì miễn tội, tội ở người cai quản.

10. Trong quân không được đánh bạc uống rượu. Như đánh bạc ở đồn sở thì không kể quan hay dân, đều trị 100 roi, tiền mặt bắt được trong sòng thì thưởng cho người tố cáo. Uống rượu thì quan hồ xử phạt, lính cũng trị 100 roi và sung làm dầu bếp. Ra trận thì đều chém đầu để răn bảo mọi người.

11 Thám tử ở đất dịch về, tướng hiệu không được đón đường hỏi chuyện, thám tử cũng không được tiết lộ công việc. Làm trái đều chém. Như việc có quan hệ cơ mật mà người ngoài biết được thì bắt tội thám tử.

12. Trong quân kiện nhau thì cho dầu đơn ở người sở quản, xử đoán không công bằng thì tùy việc nặng nhẹ mà xử phạt. Như trong quân mà chửi nhau đánh nhau thì ngoài sự xét xử phải trái mỗi người đều bị 100 roi để răn.

13. Khi hành quân mà bỏ mất khí giới, ai bắt được thì phải nộp quan, người bỏ mất thì trị 100 roi, đính tiền gạo lương một tháng để thưởng cho người bắt được.

https://tieulun.hopto.org

14. Bắt được quân địch hay người đi đường, họ có muốn đến bày tỏ tình hình của địch thì phải giải đến thống tướng ngay. Lúc thống tướng hỏi nhỏ, trưởng chi trưởng hiệu trở xuống đều không được dự nghe. Làm trái đều chém đầu để răn bảo mọi người.

15. Khi trời tối đóng quân, hễ gần đất địch thì làm đồn thực, xa thì làm đồn tạm, không được ở lẫn nhà dân mà khó ứng phó với địch. Làm trái thì quan sở quản bị trị tội nặng.

16. Ra trận mà lùi chạy thì chém. Những chi, hiệu, đội, thập, ngũ nào mà lùi chạy thì người trưởng chi, trưởng hiệu, cai đội, đội trưởng, ngũ trưởng đều bị chém đầu để răn mọi người. Nếu trưởng chi bị thất lạc, thì các trưởng hiệu cùng thuộc viên trong chi phải chịu đồng tội; trưởng hiệu, cai đội, đội trưởng, ngũ trưởng bị thất lạc, thì cai đội ở trong hiệu, đội trưởng ở trong đội, ngũ trưởng ở trong thập, binh dinh ở trong ngũ, đều chịu đồng tội. Bị tên đạn mà chết thì không kể.

17. Binh dinh ra trận mà co lùi thì cho ngũ trưởng chém ngay trước quân. Ngũ trưởng mà co lùi thì cho đội trưởng chém ngay trước quân. Cai đội, trưởng hiệu, trưởng chi đều theo phép đó mà làm, ai dung tha thì bị đồng tội.

18. Ra trận khi người nào bị tên đạn bắn bị thương, các quân đều không được hoảng chạy, phải đem người bị thương đi chữa thuốc. Làm trái cũng chém.

19. Khi ra quân thì phải chiếu theo quân tịch tra điểm toàn số. Nếu quan sở quản dung tình che giấu thì đồng tội với người trốn không ra trận.

20. Những tướng sĩ đi đánh trận xa, người có quan chức thì vợ con giao cho quan địa phương giúp đỡ,

https://tieulun.hopto.org

binh lính thì vợ con giao cho dân sở tại giúp đỡ. Nếu mang theo làm bận rộn ở nơi đường sá thì chém đầu để răn bảo mọi người.

21. Những nơi đóng quân trên đường thủy, hết thảy thuyền buôn không được đậu lẫn lộn vào, ai có vợ con làm nghề buôn bán cũng không được cho ở lẫn. Làm trái thì chém đầu để răn bảo mọi người.

22. Quân đi tuần và quân mai phục, khi gặp giặc tức thì nổ súng báo hiệu, ở nước thì sai một chiếc thuyền chạy báo, ở bộ thì một ngũ quân chạy báo. Phàm đến đồn đinh thì không được kéo thẳng vào cửa quân, phải do người giữ cửa xét thực, chỉ cho một người đầu mục vào báo thống tướng, thuộc tướng không được hỏi riêng. Làm trái đều chém để răn bảo mọi người.

23. Khi thủy quân đánh nhau, nếu giặc lui chạy xuống sông thì phải nhảy xuống nước vớt lên để giải nộp. Làm trái thì có tội.

24. Bọn giặc bỏ thuyền mà chạy và vứt bỏ của cải, bắt được bao nhiêu thì do trung quân phái người thu giữ, đợi sau phân cấp, nếu ai giành lấy mà bỏ giặc không đuổi thì chém ngay để răn bảo mọi người.

25. Tướng sĩ có người đau ốm, từ trưởng chi trở xuống đều phải thăm hỏi chữa thuốc.

26. Quân khí có hư hỏng, súng có bị thấm ướt, thì người giữ có tội.

27. Tướng sĩ không được tự tiện lìa bỏ đinh ngũ, từ thống tướng cho đến trưởng chi trưởng hiệu, nếu có việc mà phải lìa bỏ đinh cách đêm thì cho cử người tạm quản. Làm trái, ở đồn sở thì trị tội nặng, ra trận thì dùng quân pháp. Cai đội, đội trưởng và binh lính đi trong 1 ngày, cai đội đội trưởng thì do trưởng hiệu,

https://tieulun.hopto.org

binh lính thì do đội trưởng cấp bài; đi cách 1 đêm, thì cai đội đội trưởng do trưởng chỉ, binh lính do trưởng hiệu cấp bằng; đội thập đều cử người tạm quản. Quá kỳ mà không trở về thì có tội; ai tư tình dung túng thì đồng tội.

28. Trong dinh quân đương đêm có báo động cùng có hỏa tai thì các dinh đều phải mang khí giới, sắp bày hàng trận, chờ nghe sai phái, nếu làm huyên náo rối loạn thì chém đầu để răn bảo mọi người.

29. Các quân diễn tập, cần phải tinh tường chỉnh chấn, mỗi tháng một lần khảo duyệt, có thưởng phạt theo thứ bực khác nhau.

30. Tướng hiệu không được sai riêng quân sĩ, làm trái thì có tội; như việc gì có thể sai được, thì cho hỏi trưởng chỉ trưởng hiệu mới được sai phái.

31. Tướng hiệu không được tiết lậu cơ sự. Các quân trong ngày thường thì khí giới lương thực cần phải dự bị để chờ khi có việc sai phái. Như có mệnh lệnh thì chỉ thống tướng vâng theo, các sĩ tốt không được dự nghe và bàn bạc lung tung. Làm trái thì xử tội nặng.

32. Hẹn họp mà đến sau thì chém đầu để răn bảo mọi người; ở trường thao diễn cũng trị tội nặng.

Sau lại định rõ thêm 4 điều nữa:

1. Sĩ tốt tòng chinh, nếu ai tự tiện vào nhà dân, hãm hiếp đàn bà con gái và cướp lấy của cải, thì chém ngay, rao trong quân. Nếu vào đất giặc mà có người đem của cải biếu riêng, dám công nhiên nhận lấy, việc phát giác thì người chánh phạm bị xử chém ngay. Còn những viên tiếp nhận, từ trưởng chỉ trở xuống đều trị 50 roi và giáng một bậc.

https://tieulun.hopto.org

2. Ra trận đối địch, tướng sĩ có ai bắt được quân giặc, cứ mỗi một người thì thưởng tiền 5 quan, bắt được hộ quân, quản quân, đô tỳ, đô úy của giặc thì thưởng tiền 20 quan, bắt được đô đốc giặc thưởng tiền 100 quan, bắt được quận công giặc thưởng tiền 1.000 quan; như bắt được người có quan chức mà không có quân binh thì thưởng 1 phần 3. Ngoài ra bắt được thuộc tướng của giặc thì đều lấy đó mà suy ra. Chém được thủ cấp cũng y lệ mà thưởng, lại thêm cho tước trật theo thứ bậc khác nhau. Nếu giặc bị thương vì tên đạn mà nhận làm công mình và nó tự đến đầu hàng thì không được thưởng. Nếu bắt được khí vật mà tự tiện quẳng đi thì trị 100 roi, truất làm quân đầu bếp. Nếu không phải lúc ra trận mà tự tiện bắt người giết người thì chiếu theo quân chính trước mà trị tội.

3. Những người thể sát và tham quân, như thấy sĩ tốt thật có tội lỗi mà che giấu riêng cho nhau, không đem tố ra, thì đều đồng tội với kẻ phạm.

4. Bản quân chính mới định, ban hành cho các quân mỗi vệ một đạo. Cứ 10 ngày một lần, quan quản phải họp quân sở thuộc để giảng rõ ý nghĩa, khiến sĩ tốt thêm nhớ, ở đồn bảo hoặc ở dọc đường cũng thường như thế. Làm trái thì tội ở người sở quản. Thiếu mặt một lần là trị 10 roi. Trải ba lần mà sĩ tốt vẫn lờ mờ không nhớ được, thì tội cũng như thế.

Lấy Thị thư viện Trương Minh Thành làm Thị thư viện phụng chỉ, cấu kê Chính dinh là Phan Tiến Cẩn làm cai bạ Chính dinh trị Đồ gia.

Chính thống Hữu đồn quản Thần sách là Trần Văn Tín có tội bị miễn chức; lấy Tống Viết Phước làm chánh thống Hữu đồn. Dụ rằng: « Làm vua dùng

https://tieulun.hopto.org

người, lấy sở trường mà bỏ sở đoản. Ngươi trước vì câu nói mà mắc lỗi, ta hãy tha cho. Sau nên tự tu tỉnh, cái ơn đặc biệt không có thể được luôn. Ngươi nên nghĩ đó ».

Lấy khâm sai cai cơ Trung quân là Phạm Văn Hiến làm chánh trưởng chi Hùng võ, cai đội Tiền quân là Nguyễn Đình Nguyên làm phó vệ vệ Địch võ.

Triệu khâm sai thuộc nội cai cơ hành lưu thủ Vĩnh-trấn là Nguyễn Văn Thịnh về; lấy khâm sai cai cơ Nguyễn Văn Thiện làm lưu thủ Vĩnh-trấn.

Vua thấy dân Phiên-trấn nhiều người hay kiện vượt bực, sắc rằng từ nay phàm kiện tụng phải do quan công đường xét xử. Nếu còn có oan uổng chưa phục tỉnh thì mới cho tới Hiah bộ xin xử lại.

Vua cử đại quân đi đánh Qui-nhơn. Lưu khâm sai cai đội hoàng tử thứ hai là Hy trấn thủ Gia-định. Cho khâm sai thuộc nội cai cơ quản Trường đà kiêm Hộ bộ là Nguyễn Văn Nhân làm khâm sai thuộc nội chưởng cơ, hiệp cùng Hình bộ Nguyễn Tử Châu và Nguyên Lễ bộ kiêm đốc học Nguyễn Thái Nguyên cùng giúp mọi việc binh dân. Sai Công bộ Trần Văn Thái đốc thúc đóng chiến thuyền để sẵn chuyên chở. Hộ bộ Trần Đức Khoan trông nom tiền thóc thuế lệ, giám thành sứ Tô Văn Đoài hộ vệ cung thành, hiệu úy Tiền chi Trung quân là Hoàng Văn Khánh và vệ úy vệ Hùng uy là Trần Đại Luật phòng giữ nội ngoại kinh thành.

Dụ hoàng tử Hy và các thần liêu rằng: « Công việc và quyền hành của nhà nước, binh dân là trọng nhất. Người xưa họp bàn ở đài ở các, mưu đoán giúp nhau, là bởi thế đó. Nay xa giá đi xa, trọng địa căn bản ủy

https://tieulun.hopto.org

cho thần liêu các ngươi. Vậy nên khuya sớm siêng năng, sao cho công việc đa thỏa. Từ nay về sau, quan võ từ hàng vệ úy hiệu úy, quan văn từ hàng hàn lâm chế cáo trở lên, mỗi buổi sáng vào khắc đồng hồ thứ nhất phải tề tập ở công thự mà làm việc, cuối giờ tỵ thì lui, nếu gặp việc quan trọng hơn thì không theo hạn ấy. Lại đều theo từng ngày mà ghi chép, chuyển đệ cho ta xem để xét việc chăm hay lười, rõ việc được hay hỏng ».

Lại dụ bọn Nguyễn Văn Nhân rằng: « Ta không thể hàng ngày phụng dưỡng Từ cung, bọn khanh nên cùng con ta thay một, cứ ba ngày một lần thăm sức khỏe cho yên lòng ngài ».

Bởi đó xa giá xuất chinh Bọn Nhân giúp hoàng tử Hy giữ thoi khóa, vững căn bản, điều quản cấp lương không từng thiếu thốn; lại khuyên việc nông tang, nghiêm cấm uống rượu, trong hạt đều được yên ổn.

Sai chưởng Tiền quân Nguyễn Văn Thành điều bát bộ binh các đạo đi trước ra Diên-khánh; sắc cho Đông cung Cảnh nghiêm sức cho các đồn ở ba đèo cẩn thận việc quan phòng, cấm việc đi lại, không được để lộ tăm hơi.

Vua thân đốc binh thuyền ra cửa biển Cần-giờ. Sai chưởng cơ Nguyễn Văn Trương đem binh thuyền sở bộ tiến trước, cai cơ Nguyễn Văn Thịnh và tham tri Hộ bộ Trịnh Hoài Đức chở quân lương đi theo.

Mùa hạ, tháng 4, thuyền vua đến vũng Cù-huân, dừng ở thành Diên-khánh, khiến đội Tiền sai đáng biểu về Gia-định để thăm sức khỏe Từ cung. Từ đó đại binh lới đâu thắng đó, bèn dâng thư chạy về trình bày.

https://tieulun.hopto.org

Sai Nguyễn Văn Thắng thống quản tướng sĩ Tiền quân kiêm đinh Tiên phong và năm cơ voi thuộc vệ Hùng võ quân Thần sách, cùng cả quân Xiêm, tiến lấy Phú-yên. Nguyễn Văn Tánh, Đặng Trần Thường và Nguyễn Đức Xuyên đều theo điều bát.

Lấy phó thống Trung đồn quân Thần sách là Nguyễn Đình Đắc làm phó tướng Tả quân, hiệp cùng phó tướng Nguyễn Công Thái quản suất tướng sĩ đinh Tả quân, cho theo Đông cung Cảnh điều bát để hộ giá đi đánh giặc; lưu tướng quân thượng đạo Nguyễn Long ở trấn giữ Diên-khánh, lưu thủ Bình-khang là Nguyễn Xuyên giữ kho tạm Cù-huân, trưng gọi hương binh hai phủ Bình-khang và Diên-khánh chia nhau phòng thủ.

Tuyền vừa tiến đến Thi-nại, thẳng vào cửa biển. Sai chưởng Hậu quân Võ Tánh và chưởng Hữu quân Nguyễn Hoàng Đức đem quân đóng ở Phú-trung. Lại sai quân các vệ Hữu đồn quân Thần sách qua đò Cần-dương, đánh giặc ở Cựu-phu [Gò cũ] hai trận đều thắng. Quân ta thừa thắng tiến đóng ở Trúc-khê. Thái phủ giặc là Lê Văn Ứng giữ quân ở Thốc-lộc không dám đánh. Trước là thiếu phó giặc Trần Quang Diệu và tư đồ Võ Văn Dũng thấy Ứng là người bề tôi yêu của Nguyễn Quang Toản cậy thế kiêu ngạo lộng quyền, mưu muốn giết đi. Vừa Quang Toản sai đại tổng quản Lê Văn Thanh lưu giữ Qui-nhơn, Diệu mưu với Dũng rằng: « Thanh là người của đảng ta, Ứng là thù của ta. Nay Thanh giữ Qui-nhơn, nếu lại sai Ứng đến thì Ứng tất là không lợi cho Thanh. Bọn ta theo dấy đem quân vào cửa Thi-nại, mật hẹn với Thanh, hễ nghe hiệu súng ở cửa biển thì nói dối Ứng đó là quân Gia-định, khiến Ứng đi ra một mình, nhân đó đánh úp, thì sẽ

https://tieulun.hopto.org

giết ngay được Ưng ». Diệu bèn nói với Quang Toản rằng Qui-nhơn là nơi trọng địa căn bản, nên có một vị thân thần trấn giữ, xin sai Ưng. Khi Ưng đã đi, Diệu Dũng lại xin đem thủy binh tiến theo, đem mưu ấy bảo Thanh trước. Chợt quân ta đến cửa Thi-nại nổ ba tiếng súng. Thanh ngờ là quân của Diệu Dũng nên không phòng bị. Xin Ưng đi cự chiến. Ưng ra thành ngăn ngừ không tiến. Do đó quân ta tiến, không bị gì ngăn cản. Kịp khi Thanh biết thì trở tay đã không kịp nữa, bèn cùng Ưng đem đồ đảng chia đóng ở Thốc-lộc và Đê-phụ để cùng quân ta chống giữ. (Phú-trung, Càn-dương, Cựu-phụ, Trúc-khê, Thốc-lộc, Đê-phụ đều là tên đất).

Vua nghe tin quân của tướng giặc Trần Quang Diệu và Võ Văn Dũng đến Quảng-nam, bảo các tướng rằng: « Muốn lấy được thành, trước phải đánh quân cứu viện ». Bèn sai chánh thống Tả dồn Hậu quân Lê Văn Duyệt và Binh bộ Nguyễn Đức Thiện đem tướng sĩ Tả dồn và Hậu dồn thẳng tới Tân-quan (1), đóng giữ các đường hiểm yếu đèo Cung-quang và Thạch-tân [Bến-đá] để chặn viện binh của giặc, đại đô đốc quân chi Hiển võ là Đoàn Văn Cát đem quân sở thuộc giữ hai bảo Thái-an và Vĩnh-thuận để làm thanh thế xa, Nguyễn Văn Trương đem thủy binh chia cời các thuyền sai đi tuần ở phần biển Quảng-ngãi.

Sai khâm sai cai cơ tri Đồ gia là Phạm Văn Nhung và tham tri Lễ bộ Nguyễn Cửu Hanh đi khắp bốn thuộc (An-nghĩa, Nhân-ân, Hà-nghiêu, Hà-bạc) huyện Tuy-

---

1. Tân quan: Tức là Tam quan tỉnh Bình-định.

viên phàm thóc lương ở các trại công điền biệt thực (1) của giặc chưa nộp cho giặc thì y theo lệ năm binh thần mà trưng thu, tạm chứa ở đồn Hàm-thủy [Nước mặn].

Võ Tánh và Nguyễn Hoàng Đức đánh giặc ở Thị-dã [Đồng-thị]. Thiếu úy giặc là Trương Tiến Thúy thua chạy. Bắt được 13 thớt voi. Quân giặc chết và bị thương rất nhiều. Đuổi đến cầu Tàn-an, chém được đô đốc giặc là Nguyễn Thực. Vệ úy vệ Ban trực hữu quân Thần sách là Tôn thất Nông chết trận (năm Minh-mệnh thứ 5 truy tặng Thống chế).

Đại đô đốc giặc là Lê Chất hàng. Chất người huyện Phù-ly, Bình-định là thuộc tướng của tư lệ giặc Lê Trung, từ khi Trung bị giết, Chất sợ vạ tới mình, ngầm vào Qui-nhơn theo đại tổng quản Lê Văn Thanh. Thanh vốn trọng tài của Chất, giữ ở dưới màn. Đến bấy giờ đem 200 người bộ thuộc đến quân Võ Tánh đầu hàng. (Mùa xuân năm đinh tỵ phó tướng Tiên phong Nguyễn Văn Tánh đóng giữ Diên-khánh, Chất sai người đưa thư cho Tánh xin làm nội ứng, rồi việc không thành, tới nay thế cùng xin hàng). Chất là người rất thiện chiến ở trong đảng giặc. Vua đã từng nghe tiếng, đặc biệt vỗ về để dùng, sai theo Võ Tánh điều khiển. Từ đó tướng giặc là bọn đại đô đốc Võ Đình Giai, Nguyễn Văn Điểm, đô đốc Lê Văn Niệm, Hồ Văn Viện, Trần Văn Lân, đô úy Mai Gia Cường, Nguyễn Văn Trí, bỏi nhau đến hàng, không kể xiết được. Vua đều sai chiêu tập quân cũ để theo đi đánh giặc.

---

1. Công điền biệt thực: Có 13 là ruộng công do nhà nước hưởng chứ không cấp cho dân, tức như quan điền.

https://tieulun.hopto.org

Quản Lê Văn Duyệt đến Đạm-thủy [Nước ngọt] đánh đốt kho lương của giặc, chém được tướng là đại đoàn luyện Giảng (không rõ họ) gởi thủ cấp đến hành tại báo thắng trận. Vua thưởng cho 1.000 quan tiền. Duyệt lại tiến binh đến Thạch-tân [Bến-đá], chia đặt các đồn.

Sai khâm sai thống binh cai cơ chi Ứng nghĩa là Nguyễn Tiến Huyên và tham mưu Nguyễn Tử Chính đến bảo Thạch-tân theo Lê Văn Duyệt để giữ hai xứ là Hôn-cốc [Hang tối] và Sa-lung (tên núi), phủ dụ những sách người Đê để nghiêm phòng quân ngoại viện [của giặc].

Nguyễn Văn Thành đánh bảo Hội-an của giặc phá được, tham đốc giặc là Phạm Văn Điểm đầu hàng. Thu phục được dinh Phú-yên. Tin báo đến, vua dụ dục Thành tiến quân để tiếp nhau với các đạo quân của Võ Tánh.

Lấy hàng tướng là đô đốc Nguyễn Văn Thiệu làm chánh trưởng chi Tiền chi Tiền quân, khâm sai tổng nhung cai cơ Phan Tiến Bảo làm phó trưởng chi, phó trưởng chi Tả chi Phan Tiến Quí làm chánh trưởng chi, trưởng hiệu Trần Văn Hòa làm phó trưởng chi, phó trưởng chi Tiền chi Hoàng Văn Long làm chánh trưởng chi Hữu chi, khâm sai thống binh cai cơ Phan Tiến Sơn làm phó vệ vệ Lương võ.

Sai khâm sai đô đốc quản chi Hùng võ là Nguyễn Kế Nhuận cứ ngạch quân cũ của ba xã Nha-phiên, Đàn-lâm và Sơn-quả đổi đến biên thành đội ngũ, cho đến bảo Trúc-khê theo Nguyễn Hoàng Đức sai bát đánh giặc.

Cho cai cơ Nguyễn Văn Thụy làm khâm sai thượng đạo tướng quân, cai đội Lưu Phước Tường làm khâm

https://tieulun.hopto.org

sai điển quân, hiệp cùng tham mưu Nguyễn Hoài Châu và tham quân Lê Văn Xuân đem quân sở thuộc 150 người mang quốc thư và quan vật (các thứ nhiễu sa gấm đoạn) theo đường thượng đạo sang chiêu du nước Vạn-tượng. Bọn Thuỵ mới đến nước Xiêm, vua Xiêm sắp sai tướng đề cùng đi với Thuỵ, chợt xảy việc với Diễn-điện, bèn hiến 5 vạn cân diêm tiêu để giúp quân dụng, lại cấp cho giấy thông hành qua thượng đạo và nói: « Giấy thông hành này rất đắc lực, ta sai người cầm giấy này đi, đến đâu cũng được có người cung ứng hộ tống không trở ngại gì ». Bọn Thuỵ về đến hành tại, đem việc tâu lên. Vua sai đi ngay, dụ rằng: « Việc quân không nề dối trá, chính có thể nhân cơ mà làm. Bọn ngươi đến nước Vạn-tượng nên phao tiếng là quân Xiêm cùng với quân ta do đường thượng đạo đánh Nghệ-an, khiến cho quân giặc kinh sợ ngờ vực, không dám rời hết quân Bắc-hà vào cứu viện, như thế thì thành Qui-nhơn bị cô lập, sớm chiều hẳn vỡ. Đó là cái kế của Hán Cao tổ lưu Hạng Vũ vài tháng để được vạn toàn ». Bèn cho bọn Thuỵ áo mũ đều một bộ, 400 quan tiền, 1.000 đồng bạc Phiên [Tây] Bọn Thuỵ từ tạ ra đi, dùng người Chân-lạp là Ốc-nha Bô-dịch-lạch làm hướng đạo, bắt đầu đi từ bến Tầm-bông-me (địa đầu nước Chân-lạp), qua Khu-khảng đến U-bôn (địa đầu Vạn-tượng). Bọn tù trưởng Man đều hướng ứng. Người Man Khu-khảng lại sai sứ là Khôn-thiêm-man-tôn đến cống (2 thớt voi đực, 6 tòa tê giác).

Tháng 5, quân ta tiến sát thành Qui-nhơn.

Ngự giá đến bảo Lãnh-vạn chia sai quân hai dinh Hậu quân và Hữu quân đóng đồn phía đông bắc, quân 2 dinh Tiền quân và Tiên phong đóng đồn phía đông-

https://tieulun.hopto.org

nam, đều theo Võ Tánh điều bát, tùy cơ đánh tiễu. Vua thân cầm quân cấm binh tiến đóng ở Tân-quan, phái thêm phó tướng Tả quân là Nguyễn Công Thái và Nguyễn Đình Đắc, chánh phó thống Hậu đồn quân Thần sách là Tống Viết Phước và Phan Văn Kỷ đóng đồn từ Cung-quăng đến Sa-lung, để phòng quân giặc vào tiếp viện.

Giặc đánh vào bảo Sa-yển. Quân Xiêm của đạo Tiền quân rút lui. Nguyễn Văn Thành sai Nguyễn Đức Xuyên đem quân và voi xông vào trận giặc, đạn bay trúng trán Xuyên, Xuyên liền bọc vết thương rồi lại đánh. Giặc thua chạy. Bắt được hơn 20 thớt voi. Giặc lại đánh vào bảo Phục-hầu. [Quân ta] lại đánh vỡ, bắt được và chém chết rất nhiều. Tin thắng-trận báo lên. Vua thưởng cho Xuyên 100 quan tiền, cho tướng sĩ 4.000 quan.

Sai phó tướng Tả quân Nguyễn Công Thái gọi hợp đội binh (1) các xã ba thuộc huyện Tuy-viễn để theo việc quân.

Lấy thư ký Phạm Xuân Quang làm tham mưu dinh Hậu quan, thư ký điển quân Trần Quang Thái và tham luận Bùi Văn Ấn làm tham mưu quân vụ.

Sai tả tham tri Hình bộ Phạm Như Đăng và tham tri Binh bộ Hồ Văn Định theo lệ năm binh thì mà thu thuế ruộng ở huyện Tuy-viễn, Phù-ly và Bồng-sơn.

Đặt quan công đường dinh Phú-yên, lấy hiệu úy Tả chi Trung quân là Hồ Đức Vạn làm lưu thủ, Trần Minh Đức làm cai bạ, Võ Đức Thông làm ký lục (Đức Thông là người Phú-yên).

---

(1) Đời Tây-sơn đổi ấp làm đội, biến dân làm binh.

LUẬN VĂN.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Lấy phó vệ úy vệ Ban trực hữu Hữu đồn quản Thần sách là Nguyễn Văn Uy làm vệ úy, cai đội Nguyễn Văn Đăng làm phó vệ úy, hàng tướng là đô úy Phạm Văn Chất làm phó vệ úy vệ Uy võ, đô úy Nguyễn Văn Tri quản vệ Tín uy.

Tháng 6, Nguyễn Văn Thành đem quân qua sông Đào-lô [Lò gốm?], đánh cướp bảo Uu-đàm của giặc. Lại sai phó tướng Trương Tiến Bảo và các chỉ dinh Tiên phong tiến đánh giặc ở An-giá và Ngạc-đàm (đều là tên đất), đều đánh tan, giặc bỏ bảo chạy.

Tướng giặc Trần Quang Diệu và Võ Văn Dũng đến Quảng-ngãi, nghe quân ta đã giữ Tân-quan, liền bỏ thuyền lên bộ để tiến, có mấy vạn quân, cuốn đất mà đến. Vua lo số quân ta ít, mật khiến lui một ít. Lê Văn Duyệt và Tống Viết Phước đều nói: « Hai người chúng tôi ở đây, giặc không đủ phải lo! ». Rồi đó Diệu ở phía ngoài núi Thạch-tân [Bến-đá] giả làm thanh thế; Dũng thì đem đồ đảng từ Chông-hàm (tên đất) đi tắt mà xuống, toan đánh úp quân ta. Ban đêm lội qua khe nhỏ, trong rừng có một con nai chạy ra, người đi trước trông thấy kêu to lên rằng: « Nai! » Những người sau hoảng hốt kêu chuyền rằng: « Quân Đồng-nai » (Tục gọi lộc là nai, bọn giặc thường gọi quân ta là quân Đồng-nai. Lộc-dã tức Đồng-nai, thuộc Trấn-biên, mà người ta gọi chung đất Gia-định là Đồng-nai, cho nên người Thanh cũng nhân tiếng thổ âm của ta mà gọi Gia-định là Nông-nại, tức na ná với Đồng-nai). Quân giặc đều sợ chạy cả, rơi vào hang hố rất nhiều. Viết Phước biết giặc sợ đêm, tự đem quân vài trăm người đuổi. Giặc cả vỡ, dày đạp lẫn nhau mà chết. Bắt

https://tieulun.hopto.org

được quân lính và khí giới không xiết kể. Tin thắng trận báo lên. Vua khen rằng: « Làm tướng phải nên như thế ». Thưởng cho Phước 3.000 quan tiền.

Vua thấy những quân giặc bị bắt có người đội mũ mo cau thì hỏi. Họ đều trả lời rằng đó là nón của người đi đường, Võ Văn Dũng bắt chước dùng làm nón cho quân. Bèn sai đưa tù binh đến cho Võ Tánh để cho giặc biết. Trong thành trông thấy đều mất vía.

Sai phó vệ úy vệ Tác trực là Nguyễn Văn Khiêm đem binh thuyền 20 chiếc tiến đánh thủy binh của giặc ở cửa biển Mỹ-ý (1) (thuộc tỉnh Quảng-ngãi) phá được, đuổi đến Sa-kỳ rồi trở về.

Ngự giá đến bảo Thạch-tân. Tướng giặc Trần Quang Diệu và Võ Văn Dũng lui quân đến đất Thanh-hảo. Bọn kiểm điểm giặc Trần Viết Kết lại từ Thuận-hóa đem chiến thuyền đến cùng họp. Vua bảo các tướng rằng: Võ Văn Dũng của giặc ra trấn Bắc-hà vốn đã nổi tiếng, nay bị quân ta đánh thua, không khỏi căm thẹn, thế nào cũng mưu đồ cách khác. Nhưng hắn dùng thủy quân hay đi đường thượng đạo cũng chưa biết được. Phải nên phòng bị nghiêm cẩn để chờ ». Bèn sai Phan Văn Kỳ quản hai vệ Tuyển phong hữu và Dương võ để giữ bảo Chông-hàm, Tống Viết Phước quản mười một vệ Hữu đồn và Tiền đồn, chia cỡi chiến thuyền đậu ở ngoài biển Mân-khê (tên đầm) để ngăn thủy binh của giặc.

Quản vệ Phấn dực là Tống Phước Lương đánh phá được thống binh giặc biển Tề-ngôi là Phan Văn Tài ở cửa biển Kim-bồng, đuổi đến Phú-yên lại đánh được,

---

1. Tức Mỹ-á.

https://tieulun.hopto.org

Trước là Tây-sơn chiêu nạp bọn đầu sỏ giặc biển, trao cho chức thống binh, muốn lợi dụng cái nghề thủy chiến của họ để chống quân ta, đến đây bị quân ta đánh thua, thế giặc thêm nhụt.

Võ Tánh đánh phá được thái phủ giặc là Lê Văn Ứng. Trước là Ứng nghe tin viện binh giặc đến, liền đem 6.000 quân tinh nhuệ và hơn 50 thớt voi, mưu đến ấp Tây-sơn-thượng thu chở quân lương để làm thế dựa nhau. Tánh biết tin, truyền hịch cho Nguyễn Văn Thành kén quân và voi, ủy cho Nguyễn Đức Xuyên làm tả đạo, phó tướng Nguyễn Công Điển và đô đốc Lê Chất làm hữu đạo, mình tự cầm trung đạo, định bẹn đều tiến, đón đánh Ứng ở Cà-đáo, bắt được hết quân và voi. Ứng chỉ thoát được thân trốn. Tin thắng trận báo lên. Vua thưởng 1 vạn quan tiền.

Quân ta lấy lại được thành Qui-nhơn. Thái phủ giặc là Lê Văn Ứng đã thua, trong thành quân ít lương cạn. Đại tổng quản giặc Lê Văn Thanh, thượng thư Binh bộ Nguyễn Đại Phác và thiếu úy Trương Tiến Thủy dâng biểu xin đem thành đầu hàng. Vua sai tham tri Lại bộ Nguyễn Bảo Tiến và tham mưu Trần Quang Thái đưa chỉ dụ rằng: «Bọn ngươi đã biết qui thuận, ta cũng lấy lòng thành tiếp đãi, ngày trước là cừu địch, ngày nay là vua tôi, đều không nên ngờ sợ gì nữa».

Bèn cho xa giá vào thành. Bọn Thanh cùng tướng tốt 1 vạn 3 trăm người đều tự trói cổ lạy phục. Vua sai tuyên chỉ yên ủi, và cho 5.000 quan tiền để chia nhau. Đổi tên thành làm thành Bình-định. Sắc rằng phàm các hạng dân biệt nạp, bả canh [cày ruộng quan], bối yền [coi đập cống] cùng các hạng lão, tật, dân đinh trong hạt mà ngày trước các hàng tướng bắt

https://tieulun.hopto.org

tòng quân đều tha về hết. Nhà dân ở ngoài thành có bị thiêu hủy thì cho miễn sưu dịch một năm. Sai chiếu số binh dân trong sổ tuyển cũ kỳ tháng 3 năm nay, như hạng lão nhiêu, hạng nhiêu tật thì miễn binh dao, hạng lão, hạng tàn tật thì chịu nửa sưu dịch và binh thải về làm tráng đã có đơn trình thì đều cho chua vào sổ để yên nghiệp làm ăn.

Sai Võ Tánh biên hết các tướng sĩ mới hàng và voi ngựa, súng ống, khí giới, cho rõ thực số.

Ngự giá đến Châu-đã, các tướng tề tập ở hành tại lạy mừng. Bèn chia sai Nguyễn Hoàng Đức đóng ở Thạch-tân [Bến-đá], Nguyễn Văn Thành đóng ở Hôn-cốc, [Hang tối], Nguyễn Văn Tánh đóng ở Sa-lung, Nguyễn Đức Xuyên đem quân và voi theo Đông cung Cảnh đi giữ Châu-đã. Rồi vua trở về, đóng ở thành Bình-định.

Bãi quân Chân-lạp. Trước có sai các quan lưu trấn ở Gia-định điều bát thêm 600 người quân Phiên đưa ra quân thứ. Quân chưa phát, vừa thành Qui-nhơn bạ được nên thôi. Chân-lạp sai sứ sang tạ.

Sai truyền dụ cho dân thứ ba huyện thuộc phủ hạt Qui-nhơn, kể từ lúc loạn ly đến giờ, có những người nào không chịu nhơ nhớp theo giặc, vì triều đình xướng nghĩa mà bị hại, thì cho sở tại kê rõ sự trạng và tên tuổi quê quán người ấy, để Lễ bộ Ngô Tòng Chu xét thực, thì cho được liệt vào điển thờ, để thỏa hồn trung; con cháu thì tùy tài lục dụng, bất tài thì được miễn dao dịch; ruộng đất của cải có bị chiếm mất đều được cấp trả lại.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHẤT KỶ

QUYỂN XI

THỰC LỤC VỀ THẾ TỔ CAO HOÀNG ĐẾ

Kỷ mùi, năm thứ 20 [1799], tháng 7, mùa thu, vua trú ở thành Bình-định. Tha ba nghìn người dân Phú-yên về làm ruộng. Trước là đắp bảo Thạch-tân [Bến-đá], bắt dân ứng dịch, đến bây giờ việc đã hơi giảm nên cho về.

Sai tham tri Hộ bộ Nguyễn Kỳ Kế và Trịnh Hoài Đức chở gạo lương ở kho Đại-la (ở Nước mặn) về chứa ở kho Cự-tích (ở trong thành Bình-định), khâm sai thuộc nội cai cơ Nguyễn Văn Thịnh, tham tri Công bộ Nguyễn Tử Trinh, tham mưu Trần Long Hựu chia coi thuyền ghe chở gạo lương ở Cù-huân đến Thi-nại.

Sai khâm sai chưởng cơ chi Trung chấn Trung quân là Nguyễn Tiến Lộc và tham mưu điền quân Lệ Nguyên đem quân bộ thuộc giữ cửa biển Kim-bồng.

Sai sứ sang Xiêm báo tin thắng trận.

Vua thấy quan quân theo về, số người mỗi ngày một đông thêm, sợ lương thực không đủ cấp, sai tả tham tri Lễ bộ Nguyễn Cửu Hanh, tả tham tri Hình bộ Phạm Như Đăng, hữu tham tri Binh bộ Lê Quang Định thu gạo thị nạp của dân Bình-định (mỗi mẫu 17 thưng rưỡi). Phú-yên cũng như thế.

TVSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Vua bàn đánh thuế thân dân Bình-định. Tham mưu Đặng Đức Siêu dâng mật sớ nói: « Tôi nghe binh pháp nói: Cùng với dân chúng một lòng yêu thì không việc gì không thành, cùng với dân chúng một lòng ghét thì không việc gì không đổ. Từ xưa bực đại thánh nhân làm việc lớn chưa bao giờ là không trước thuận lòng người, như thế mới nên công việc. Dầu bọn gian hùng tiếm nghịch cũng phải nhân theo nguyện vọng của dân thì mới tạm yên. Anh em Nhạc Huệ là dân áo vải, không có miếng đất cắm dùi, thế mà giơ tay hô một tiếng, người đi theo hàng vạn, không đầy năm sáu năm trời mà chiếm cả giang sơn. Chúng không phải là có tài đức hơn người mà sao nỗi dậy chóng như thế? Chẳng qua chúng nhân được lòng dân ta oán ghét quyền thần, dân nhà Lê oán ghét họ Trịnh đấy thôi. Phàm phép dùng đời lớn cũng với phép dùng đời trị không giống nhau, chỉ nên theo thế mà thay đổi, theo việc mà biến hóa. Ngày xưa Hoài Thái(1) bướng ngạnh, không biết có nhà Đường, vua Hiến tông phải mở kho lấy bốn mươi vạn quan tiền để chuộc lấy đất Nguy-bác(2); U Yên(3) chìm đắm, không biết có nhà Tống, vua Thái tổ phải chứa tiền ở kho Phong-thung(4) vài trăm vạn để chuộc U Yên. Vua Hiến tông là một người tiết kiệm, từng mặc áo giặt hai lần, vua Thái tổ là bực anh hùng, mất của một tí cũng tiếc, mà còn làm những việc như

---

1. Hoài, Thái: Hoài-tây và Thái-thành là chỗ Ngô Nguyên Tế chiếm cứ chống nhau với nhà Đường.

2. Nguy-bác: Tên đất thời nhà Đường, bị phiên trấn chiếm cứ.

3. U Yên: U Yên mười sáu châu của nhà Tống bị người Khiết-đơn chiếm cứ.

4. Phong-thung: Kho Phong-thung của Tống Thái tổ đặt để chứa tiền phòng bị việc chiến tranh.

https://tieulun.hopto.org

thế, thực là lo việc lớn không kể phí nhỏ, tính việc xa không cần lợi gần. Nay thành Qui-nhơn bị loạn gần ba mươi năm, không thấy thành pháp đời thái bình đã lâu rồi, nên chỉ khát vọng quân nhà vua, cầu được cởi dây treo ngược mà thôi. Đương lúc dụng binh, ta chưa có thể có ba điều ước pháp như Hán Cao tổ(1) và trừ phiền dữ của Vương Mãng [như Hậu Quang-vũ] mà thu thuế điểm quân thế tất phải làm, cũng không đến nỗi gây oán với dân. Nhưng Qui-nhơn từ đời Thái-đức đến năm đời Cảnh-thịnh của giặc đời ấp làm đội, biến hết dân làm binh mà miễn cho thuế thân, nếu ta lại đánh thuế thân hết cả thì một năm thu vào bất quá chỉ được 3 vạn quan, mà quân giặc chúng ta phải tranh, chỉ cách một lần núi Thạch-hãn, những dân hai lòng hoặc nhân đó mà bỏ đi với giặc, thu được thì ít mà mất thì nhiều, không phải là việc cần cấp vậy. Thần từng nhớ buổi quốc sơ Chiêu-võ hầu Nguyễn Hữu Dật tiến đánh được bảy huyện Nghệ-an, đóng đồn ở đấy 7 năm, nhân tình rất êm thấm. Sau vì quân nhu không kế tiếp, phải hạ mộc bài để thu tiền thóc của dân, nhân tình xao xuyến, họ Trịnh nhân đó mà đánh thắng, đến phải rút quân về, không vượt qua được một bước sang đất Bố-chính Bắc-hà. Việc trước ấy thực là gương sáng. Kế ngày nay xin trước hãy kén quân mà miễn thuế thân một năm, để thu phục lòng người một hạt cho dân bốn phương trông vào ». Vua khen phải và nhận lời.

Nguyễn Văn Trương đánh kiểm điểm giặc là Trần Viết Kết ở ngoài biển Mỹ-ý, giặc chết và bị thương nhiều, đem binh thuyền lui chạy.

---

1. Ba điều ước pháp (tam chương): Hán Cao tổ mới lấy được Quan-trung, ước với dân nhà Tần ba điều: Giết người thì phải chết, đánh người bị thương và ăn trộm thì phải tội.

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Quang Toản cử đại binh tự Thuận-hóa vào cứu viện, đóng ở Trà-khúc, sai nội hầu Lê Văn Lợi đem một nghìn quân và 20 thớt voi đánh bảo Mân-khê. Phó tướng Hữu quân Nguyễn Văn Lợi đóng chặt thành chống giữ. Giặc đánh luôn 3 ngày, quân ta ở trong thành đóng đại bác bắn xa bắn giết quân giặc rất nhiều. Kiểm điểm giặc là Trần Viết Kết đem hơn trăm chiến thuyền vào Sa-huỳnh, mưu đánh úp sau lưng bảo. Đêm hôm ấy bão to nổi lên, thuyền giặc chìm đắm nhiều. Kết lui về Cổ-lũy. Lợi cũng lui về Trà-câu, không dám xâm phạm nữa. Vua nghe tin, thưởng cho tướng sĩ 1.000 quan tiền. (Trà-khúc, Trà-câu đều là tên đất, Sa-huỳnh, Cổ-lũy đều là tên cửa biển, thuộc tỉnh Quảng-ngãi).

Ngự giá đến Bạch-câu (tên đất) phát 2.000 quân dinh Hậu quân đắp bảo Lễ-dương. Phó tướng Nguyễn Văn Biện thả cho quân sở thuộc đi lấy gỗ của dân. Vua nghe tin, xuống chỉ nghiêm trách, sai đem trả dân, và răn bảo từ sau còn có tệ ấy thì sẽ trị nặng không tha.

Giáng khâm sai thuộc nội cai cơ Trương Phúc Dĩnh làm cai đội. Dĩnh ở Long-xuyên tự tiện lấy lương công, ăn hối lộ cho quân nghỉ việc, việc vỡ ra, lưu trấn thần Gia-định dâng biểu xin truất chức. Lấy khâm sai cai đội vệ Ban trực tiến quân Thần sách là Phan Công Nhâm quản đạo Long-xuyên.

Tháng 8, Nguyễn Hoàng Đức ốm, sai Nguyễn Văn Thành thay giữ Thạch-tân, tướng sĩ hai dinh Hữu quân và Tiên phong đều theo điều bát.

Sai truyền dụ cho các dinh quân rằng; phàm những tướng và quân Tây-sơn ngày trước đã hàng hoặc bị bắt tù mà là dân Thuận-hóa và Bắc-hà thì không kể

https://tieulun.hopto.org

chưa có hay đã có nộp đơn xin vào ngạch, đều đưa sang Binh bộ để bổ theo đội ngũ, khiến cho liên lạc với nhau. Nguyễn Văn Thành dâng biểu xin lấy 60 người quân Thuận-hóa mới hàng lập làm 2 đội Lôi tùy và Điện tiệp, dùng làm quân nanh vuốt. Vua y cho.

Triệu phó tướng Tả quân là Nguyễn Công Thái và đô đốc quản chi Hùng võ là Nguyễn Khế Nhuận đem hết bản quân mới thành lập đến hành tại để đợi kiểm điểm.

Phó tướng Hậu quân là Nguyễn Công Điển có tội bị giết. Trước là trong trận Cà-đáo, Điển tự tiện vào nhà dân ấp Tây-sơn cướp lấy con gái và của cải, đến bấy giờ việc phát, sai chém bêu đầu để răn, và trả lại con gái và của cải cho dân; truyền dụ cho nhân dân sở tại đều biết.

Lấy khâm sai cai cơ cơ Tả tượng Trung quân là Nguyễn Tiến Văn quản cơ Trung tượng, khâm sai cai cơ cơ Hậu tượng là Võ Văn Kiên quản cơ Tả tượng, khâm sai cai cơ phó Tiền chi cũ Tiền quân là Phan Tiến Bảo quản cơ Hậu tượng, khâm sai cai cơ cơ Nội tượng Chính dinh là Nguyễn Văn Ngũ quản cơ Trung tượng Bình-khang.

Kén phủ binh ở Qui-nhơn, sai bọn Binh bộ Nguyễn Đức Thiện, Công bộ Trần Văn Thái, hữu tham tri Hình bộ Nguyễn Hoài Quỳnh, tham tri Binh bộ Hồ Văn Định, tham mưu Trung dinh Đặng Đức Siêu, vệ úy Diệu võ Nguyễn Văn Phát, vệ úy Dương võ Từ Văn Chiêu, hàng tướng là bọn đại đô đốc Đoàn Văn Cát, Lê Chất, đô đốc Hồ Văn Viện, cứ theo ngạch binh cũ ở sáu thuộc (An-nghĩa, Nhân-ân, Nghĩa-hòa, Sơn-điền, Võng-nhi, Hà-bạc) của ba huyện là hơn 18.900 người,

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

chia nhau đi điểm duyệt, kén lấy những người tinh nhanh khỏe mạnh, chiếu theo sổ cũ, biên thành chi hiệu đội ngũ, làm sổ nộp lên. Người nào nhiều lần ra trận mà bị trọng thương thì ghi sổ riêng chờ tuyển. Lại kén chọn những viên quản suất cũ đặt làm chánh phó trưởng chi, trưởng hiệu, cai đội, đội trưởng. Thừa ra, từ hàng phó vệ trở lên cũng ghi sổ riêng để đợi bổ khuyết sau. Sắc rằng phàm ngạch binh đã định rồi mà ai dám riêng tây thay đổi, từ một thôn một ấp đều là bị tội. Lại sai trích những tinh binh vệ Hậu dực, đạo Hậu tập, cơ Ngũ môn, vệ Trung nhất, vệ Trung nhị cũ, chia bổ cho coi giữ súng ống ở trong thành.

Lấy phó vệ vệ Trung uy Tả quân là Hoàng Văn Nga làm chánh vệ, cai đội Võ Văn Độ và Nguyễn Văn Y làm phó vệ.

Giặc Nguyễn Quang Toản nhiều lần giục các tướng theo đường bộ lấn cướp. Trần Viết Kết nói: « Trời đương gió ngược, đánh thủy không tiện ». Trần Quang Diệu và Vũ Văn Dũng đều khuyên Quang Toản về Thuận-hóa để cho bọn họ tây cơ đánh giữ. Quang Toản bèn về. Rồi Diệu Dũng cũng đem quân lui về Quảng-nam, lưu tiết độ Nguyễn Văn Giáp đóng giữ Trà-khúc.

Vua thấy giặc Tây-sơn đã lui, sai Nguyễn Văn Thành liệu để quân các đạo ở lại theo Thành đóng đồn giữ, còn thì rút hết về hành tại. Thành dâng biểu xin tiến quân lấy Thuận-hóa, nhưng Võ Tánh cố sức ngăn. Vua cũng nghĩ quân đi lâu ngày, không nỡ bắt khó nhọc quá, bèn thôi.

Sai khâm sai thống binh cai cơ chi Ưng nghĩa là Hoàng Công Khánh và Nguyễn Tiến Huyên cùng tham

https://tieulun.hopto.org

hiệp Nguyễn Văn Dương đem quân của chi đi giữ hai bảo Đốc-me và Mân-khê, theo Nguyễn Văn Thành sai khiến. Cho 300 quan tiền.

Vua nghe tướng và quân Tây-sơn quê ở Bắc-bà, Thuận-hóa, Quảng-nam, Quảng-ngãi còn có kẻ lẩn trốn ở hương thôn để mưu về với giặc, bèn sắc cho phủ hạt Qui-nhơn rằng ai bắt được giải nạp thì được miễn binh dao, nếu ai dám chứa chấp thì cùng với kẻ phạm đều xử theo quân pháp; ai biết sự gian mà không tố cáo cũng có tội.

Bọn tướng quân thượng đạo Nguyễn Văn Thuy và điền quân Lưu Phước Tường tới thành Viên-chăn (quốc đô nước Vạn-tượng). Trước kia vua ở thành Vọng-các, vua nước Vạn-tượng là Chiêu Ấn sang chầu nước Xiêm, nhân đến yết kiến vua, lòng rất kính mến. Khi trở về nước, nghe tin vua lấy lại được Gia-định, từng muốn sai sứ xưng thần, nhưng bị đường nghẽn không đi được. Đến bấy giờ được tin [có sứ thần đến] rất mừng, thân đem liêu thuộc ra lạy rước quốc thư, tiếp đón quan và quân ta rất hậu, nói với bọn Thuy rằng: « Tây-sơn là cừu địch của nước Vạn-tượng. Ngày nọ nghe tin quân Thanh-hóa và Nghệ-an giặc đã đem hết về Thuận-hóa, nay nhân sơ hở mà áp đánh tưởng cũng không khó. Nhưng mùa gió nam muộn rồi, chưa biết quân nhà vua tiến thoái thế nào? Nếu lấy được chưa chắc đã giữ được. Chi bằng sai một người trở về tâu kín việc binh, đợi đến sang năm định hẹn, hễ quân nhà vua tiến đánh Thuận-hóa, thì Ấn sẽ xin đem hết quân trong nước thẳng xuống Nghệ-an quyết đánh một trận để giết hết giặc Tây-sơn, bắt lấy đăng nó làm nô để rửa nhục cho người trước, đó là lòng mong mỏ

https://tieulun.hopto.org

của Ấn». Bọn Thuy bèn ủy cho tham quân Lê Văn Xuân trở về, lại sai tham mưu Nguyễn Hoài Châu, cai đội Nguyễn Văn Uẩn đi hiểu dụ các sách Man ở Trấn-ninh và Thanh Nghệ, tới đâu người ta cũng nghe theo.

Tháng 9, đặt quan công đường dinh Bình-định, lấy khâm sai thuộc nội cai cơ Nguyễn Văn Thịnh làm lưu thủ, tham mưu Nguyễn Tử Chính làm cai bạ, hàng thần là Hình bộ tả phụng nghị Nguyễn Văn Tiến làm ký lục.

Lấy cai đội Đào Văn Thái quản nguồn Thạch-thành ở Phú-yên, hàng tướng là đô đốc Trần Văn An và Nguyễn Văn Triết làm thủ ngự binh nhung, đem hương binh các đầu nguồn Bình-định để giữ các sở Trúc-dã, Hà-lão, Tây-sơn, Vạn-khư để phòng ngự bọn Man đó, chỉ huy Nguyễn Văn Bảo làm binh nhung ở nguồn Trà-dinh, trông coi thuế nguồn.

Trấn-biên có lụt lớn, lúa ruộng ngập hết, nhà dân trôi mất hơn nghìn nóc, có người bị chết đuối. Dinh thần báo lên. Vua sai phát gạo kho để chẩn cấp.

Sai quản năm đồn quân Thần sách là Phạm Văn Nhân, quản dinh Trung thủy là Võ Di Nguy và Công bộ Trần Văn Thái, thống lãnh các hạng thuyền ghe, theo Đông cung Cảnh về Gia-định trước: Đặt năm đồn quân Ngự lâm, mỗi đồn 5 chi, mỗi chi 5 hiệu, mỗi hiệu 2 đội, lấy quân mới kén ở bốn thuộc (An-nghĩa, Nhân-ân, Nghĩa-hòa và Sơn-điền) trong ba huyện để chia bổ vào, còn hai thuộc (Vũng-nhi và Hà-bạc) với các xã ở miền dưới thì bổ làm thủy quân. Nhân sắc cho năm đồn từ đô thống chế đến trưởng hiệu, nếu ai có anh em ruột và con để bổ ở đồn khác đều cho khai rõ để

https://tieulun.hopto.org

chuyển bổ về chi hiệu đồn mình, cho được theo nhau, còn anh em cùng mẹ khác cha và con kế (1) con nuôi thì không được. Binh ở đồn hễ có ba anh em ruột cùng ở quân ngũ thì đều miễn cho 1 người để ở nhà nuôi cha mẹ giữ mồ mả; anh em cùng mẹ khác cha thì không được.

Lấy khâm sai phó tướng tổng nhung cai đội Phan Tiến Hoàng làm đô thống chế Trung đồn quân Ngự lâm, thuộc nội vệ úy vệ Võ uy Trung đồn quân Thần sách là Huỳnh Công Thanh làm thống chế, hàng tướng là đại đô đốc Đoàn Văn Cát làm đô thống chế Tiền đồn, đô đốc Lê Văn Niệm làm thống chế, đại đô đốc Lê Chất làm đô thống chế Tả đồn, đại đô đốc Võ Đình Nhai làm thống chế, khâm sai thuộc nội cai cơ vệ úy vệ Dương võ Tả đồn quân Thần sách là Từ Văn Chiêu làm thống chế Hữu đồn, đại đô đốc Nguyễn Văn Điểm làm phó thống chế, khâm sai thuộc nội cai cơ vệ úy vệ Diệu võ Tả đồn quân Thần sách làm thống chế Hậu đồn, đô đốc Hồ Văn Viện làm phó thống chế, đô đốc Thái Văn Duật làm trưởng chi Trung chi Trung đồn, tham đốc Lê Văn Tuy làm phó trưởng chi, đô đốc chánh Tiền chi Tiền quân là Nguyễn Văn Thiệu làm trưởng chi Tiền chi, đô đốc Nguyễn Văn Hoa làm phó trưởng chi, chỉ huy Nguyễn Văn Tường làm trưởng chi Tả chi, đô đốc Võ Văn Tiến làm phó trưởng chi, cai cơ Trần Văn Giáo làm trưởng chi Hữu chi, đô đốc Nguyễn Công Tùy làm phó trưởng chi, chưởng cơ Nguyễn Văn Từ làm trưởng chi Hậu chi, đô đốc Trần Văn Nhị làm phó trưởng chi, đô đốc Đỗ Văn Trung làm trưởng chi Trung chi Tiền

---

1. Kế tử: Con riêng của vợ mình nuôi như con.

https://tieulun.hopto.org

đồn, đô ty Đỗ Văn Hậu làm phó trưởng chi, đô đốc Nguyễn Văn Cẩn làm trưởng chi, đô úy Nguyễn Văn Đoan làm phó trưởng chi, cai cơ phó trưởng chi chi Hùng võ là Phạm Văn Hiếu làm trưởng chi Tả chi, đô ty Ngô Tông Cù làm phó trưởng chi, khâm sai thuộc nội cai cơ Nguyễn Đồng làm trưởng chi Hữu chi, đô úy Đặng Văn Nghĩa làm phó trưởng chi, đô úy Giang Cảnh Thực làm trưởng chi Trung chi Tả đồn, tham đốc Đỗ Văn Pháp làm phó trưởng chi, đô đốc Võ Đình Duyên làm trưởng chi Tiền chi, đô úy Ngô Văn Vĩnh làm phó trưởng chi, đô đốc Ngô Văn Ngữ làm trưởng chi Tả chi, đô đốc Bùi Văn Bỉnh làm phó trưởng chi, đô đốc Hồ Văn Thiêm làm trưởng chi Hữu chi, đô úy Lương Văn Cương làm phó trưởng chi, đô đốc Ngô Văn Tuấn làm trưởng chi Hậu chi, đô ty Lương Văn Trạc làm phó trưởng chi, đô ty Lê Văn Thuỵ làm trưởng chi Trung chi Hữu đồn, đô úy Võ Doãn Tư làm phó trưởng chi, cựu phó vệ vệ Tiệp võ Tiền quân Phan Văn Vân làm trưởng chi Tiền chi, đô ty Trần Văn Trân làm phó trưởng chi, cai cơ Tiền quân Hồ Hữu An làm trưởng chi Tả chi, đô úy Dương Văn Hiền làm phó trưởng chi, đô úy Đinh Văn Tả làm trưởng chi Hữu chi, đô ty Đinh Văn Sĩ làm phó trưởng chi, đô úy Nguyễn Văn Lân làm trưởng chi Hậu chi, quản quân Nguyễn Văn Tả làm phó trưởng chi, đô đốc Võ Văn Sự làm trưởng chi Trung chi Hậu đồn, cai đội vệ Diệu Võ là Đặng Đức Bình làm phó trưởng chi, đô đốc Võ Văn Trung làm trưởng chi Tiền chi, đô úy Huỳnh Văn Luân làm phó trưởng chi, đô đốc Hà Văn Quảng làm trưởng chi Tả chi, cai cơ Nguyễn Văn Chinh làm phó trưởng chi,

https://tieulun.hopto.org

đô đốc Nguyễn Bá Phong làm trưởng chi Hữu chi, đô úy Lữ Đắc Ngoạn làm phó trưởng chi, khâm sai thuộc nội cai đội vệ Định võ Tả đồn quân Thần sách là Lê Tiến Vạn làm trưởng chi Hậu chi, đô ty Phạm Văn Đơ làm phó trưởng chi. Rồi lấy phó trưởng chi Tiền chi Trung đồn là Nguyễn Văn Ba làm chánh trưởng chi, cai cơ Nguyễn Mậu Trực làm phó trưởng chi.

Lấy bọn hàng thần là đô cấp sự trung Trần Duy An, cấp sự trung Lê Quang Trạch, lang trung Mai Huy Minh, viên ngoại lang Lê Hữu Độ, tư vụ Trịnh Danh Quán, 24 người, chia bổ làm tham luận, tri bạ, cai ấn ở năm đồn.

« Kén binh tám vệ (4 vệ Long bàn, 4 vệ Hổ cứ) quân Thiên trường cũ lập làm vệ Thiên trường, quân Thần sách; kén binh mười một đội thuộc xã Nha-đăng (xã thuộc huyện Phù-ly) lập làm vệ Tín trực dinh Hậu quân. Lấy bằng tường là đô đốc Trần Văn Lân, làm vệ úy vệ Thiên trường, Trần Văn Viên và Nguyễn Văn Đán làm phó vệ úy, Nguyễn Văn Xuân làm chánh vệ vệ Tín trực, Nguyễn Văn Chi và Trần Văn Điều làm phó vệ.

Duyệt năm đồn quân Ngự lâm và quân hai vệ Thiên trường và Tín trực ở Tam-tháp. Sắc cho các quan phụng tuyên rằng phàm những tên bị thương ghi trong sổ riêng, người nào từ ngày vây thành Qui-nhơn đóng giữ chỗ nào, đánh ở trận nào, hoặc sửa đắp thành lũy ở chỗ nào mà bị trong thành bắn trúng và bị trọng thương đao gươm thì cho viên quản suất xét thực, trình bẩy với Binh bộ cho thải về và cho miễn sưu thuế; còn những người ở trong thành bị quân ta bắn và những người đánh nhau với ta bị thương thì không được theo lệ này.

https://tieulun.hopto.org

Sai quan công đường Bình-định cứ theo ngạch cũ các đội biệt nạp diêm tiêu là 1086 người tuyển lấy những người nhanh nhẹn khỏe mạnh bổ làm 5 đội, mỗi đội 60 người, để ở trong thành cho coi giữ súng ống, còn thì kén lại làm quân thuộc dinh để sung sai phái. Những người lão tật ở sở riêng thì cho phụ làm việc công.

Vua sắp khải hoàn, sai chưởng Hậu quân Võ Tánh thống lãnh bản dinh và các tướng sĩ vệ Võ lương Trung chi Hữu quân, đội Thuộc viên Trung chi Tiền quân, Tả chi Tác uy dinh Tiên phong, năm dõn quân Ngự lâm, hai vệ Thiên trường và Tín trực, cùng một vạn quân Xiêm, hiệp cùng Lễ bộ Ngô Tòng Chu lưu trấn thành Bình-định, bọn tham tri Hộ bộ Trịnh Hoài Đức, tham tri Lễ bộ Nguyễn Cửu Hành, tham tri Binh bộ Hồ Văn Định, tham tri Hình bộ Nguyễn Hoài Quỳnh đều theo lưu trấn thần, trông coi các việc binh dân, tiền thóc và kiện tụng.

Lấy hàng thần là tả phụng nghị Hộ bộ Trần Hữu Thiền làm thiêm sự Hộ bộ, tả thị lang Lễ bộ Ngô Triều Cao, hữu thị lang Trần Tiến Trợ làm thiêm sự Lễ bộ, tả thị lang Binh bộ Nguyễn Ngọc Chiệu, tả thị lang Hộ bộ Hồ Văn Thuật làm thiêm sự Binh bộ, tả thị lang Hình bộ Nguyễn Văn Phương và hữu thị lang Tô Mậu Kim làm thiêm sự Hình bộ đều ở lại theo các bộ trưởng làm việc ; tả đồng nghị Hộ bộ Phạm Đình Ấn và hữu thị lang Hộ bộ Hồ Văn Sĩ lệ theo dinh Hậu quân, tả thị lang Công bộ Hoàng Văn Trinh, hữu thị lang Nguyễn Vinh Tỵ lệ theo Đỗ gia để làm việc công.

Lấy khâm sai cai đội Võ Viết Bảo quản đội Chấn uy Trung quân, kiêm phó quản các thuyền Trung hầu,

https://tieulun.hopto.org

nội đội trưởng thuyền Tả hầu là Trương Công Tuyên làm cai đội, coi thuyền Tân hầu nhất, đội trưởng thuyền Hữu hầu là Phạm Văn Tín làm cai đội, coi thuyền Tân hầu thất, theo Viết Bảo để trông coi súng ống thuốc đạn ở trong thành; khâm sai cai cơ đội Hùng võ quân Thần sách là Nguyễn Văn Lương làm chánh quản quản suất quân của đội và 20 thớt voi đực, theo lưu trấn thần sai khiến.

Lấy khâm sai cai cơ Hậu quân là Đinh Văn Dụ kiêm quản hai vệ Trung kích, Tiền kích và chi Tiền du, trưởng hiệu vệ Trung kích Lê Công Điển làm phó vệ, phó vệ vệ Tiền kích là Nguyễn Văn Đại làm chánh vệ, cai đội Lê Công Lại và Châu Phúc Cửu làm phó vệ, phó trưởng chi chi Tiền du là Nguyễn Văn Đức làm chánh trưởng chi, trưởng hiệu Nguyễn Văn Hậu làm phó trưởng chi, đều theo Dụ quản hạt.

Sai các dinh Phú-yên, Bình-khang và Bình-thuận đều xét những nơi nhà trạm dọc đường để trưa nghỉ tối ngủ mà dựng nhà quan cư, sửa cầu đường, dự bị dân phu lương thực (mỗi trạm dân phu 200 người, gạo lương 500 phương), chờ xa giá đi qua dừng lại.

Triệu Nguyễn Văn Thành về hành tại, sai phó tướng Hậu quân Nguyễn Văn Biện đem quân giữ thay bảo Thạch-tân, lấy tham mưu Trần Long Hựu làm tham tri Hộ bộ, theo làm các việc tiền lương.

Phó thống chế Hậu đồn quân Ngự lâm là Hồ Văn Viện xin lập 3 đội Chiến võ quân lạc tòng. Vua y cho. Lại cho năm đồn và hai vệ Thiên trường Tín trực, từ đô thống chế đến đội trưởng tham luận, đều được mộ lập thuộc quân theo minh sai sử.

https://tieulun.hopto.org

Sai chưởng cơ Nguyễn Văn Trương quản quân sở thuộc và thuyền sai đề giữ cửa biển Thi-nại chống ngăn giặc biển; khâm sai thống binh cai cơ thượng đạo Bình-khang quản chi Kiên nghĩa là Nguyễn Văn Quế và khâm sai đốc chiến cai cơ Mai Tiến Vạn đều đem quân sở thuộc giữ ba đèo để tuần xét kẻ gian tế.

Bá-đa-lộc người nước Phú-lãng-sa chết. Đa-lộc trước theo giúp việc quân, tham dự bàn bạc, đến khi đem Đông cung sang Tây, hết lòng gin giữ trông nom. Vua bảo Đông cung đãi theo lễ sư phó. Đến bấy giờ chết, tặng Thái tử thái phó Bi-nhu quận công, thụy là Trung ý, dùng hậu lễ để chôn cất.

Xa giá về Gia-định. Khi qua Phú-yên giảm hoãn cho dân số gạo thị nạp còn thiếu. (Phàm ruộng đông thuế nhất đẳng nhị đẳng thì cho hoãn đến cuối mùa đông, ruộng tam đẳng cũng ruộng mùa thu thì đều miễn)

Đình thần tâu rằng giá gạo trong hạt đắt, mà những kẻ dân trục lợi lại hay nấu rượu tốn thóc, xin cho phép đặt hai lò rượu, y theo lệ ở Gia-định đánh thuế mỗi lò 200 quan. Vua y cho.

Vua dừng ở thành Diên-khánh, sai tướng quân thượng đạo Nguyễn Long theo xa giá về, lấy quản dinh Tiền phong Nguyễn Văn Tánh quản suất tướng sĩ bản dinh, hiệp cùng tán lý bình vụ Đặng Trần Thường lưu trấn thành ấy.

Lưu thủ Bình-khang là Nguyễn Thoan chết. Cho tiền 200 quan. Lấy khâm sai cai cơ chánh trưởng chi Tiền chi Tráng võ dinh Tiền phong là Lưu Tiến Hòa làm lưu thủ Bình-khang.

Mùa đông, tháng 10, xa giá đến thành Gia-định. Cho quân các dinh về quê nghỉ ngơi.

https://tieulun.hopto.org

Đóng thêm một trăm chiếc thuyền, chia khiến những tinh binh thuộc binh lạc tòng và thuộc kiên các nha văn võ và thủ quân các đạo đi lấy gỗ để nộp (cứ 50 người phải một thuyền).

Trưng dụng thợ đúc thợ bạc ở các dinh Phú-yên, Bình-khang và Bình-thuận, hợp cả về Gia-định để đúc súng ống và binh khí.

Lấy chánh trưởng chi Tả chi Tiền quân là Nguyễn Văn Lận làm chánh trưởng chi Hậu chi, trưởng hiệu Nguyễn Văn Trị làm phó trưởng chi, cai đội Nguyễn Văn Quần làm phó vệ vệ Tiệp võ.

Chưởng cơ trấn Thuận-thành là Nguyễn Văn Hào chết. Cho tiền 200 quan, gấm 1 cây.

Sai hữu tham tri Binh bộ là Lê Quang Định kiểm tra các thứ quan vật ở nhà đồ nội, từ năm kỷ dậu đến nay, xuất nhập và còn lại bao nhiêu, làm sổ dâng nộp.

Cải biên năm đồn quân Thần sách (4 vệ Ban trực hữu, Tuyển phong tiền, Uy võ và Tín uy cùng với vệ Thị long cũ đổi làm vệ Trung võ, cộng 5 vệ làm Trung đồn; 4 vệ Ban trực tiền, Long võ, Kiên uy và Phấn võ cùng với vệ Thị loan cũ đổi làm vệ Minh võ, cộng 5 vệ làm Tiền đồn; 4 vệ Tuyển phong hữu, Diệu võ, Dương võ và Định võ cùng với vệ Thị lân cũ đổi làm vệ Toàn võ, cộng 5 vệ làm Tả đồn; 5 vệ Ban trực hậu, Tuyển phong tả, Hổ uy, Túc uy và Võ uy làm Hữu đồn; 4 vệ Ban trực tả, Tuyển phong hậu, Quảng võ và Cường uy, cùng với hai vệ Thị loan cũ đổi làm vệ Tráng võ, cộng 5 vệ làm Hậu đồn).

Lấy chánh thống hữu đồn Tống Viết Phước làm chánh thống Trung đồn, phó thống Hữu đồn Phan Văn Kỷ làm phó thống Trung đồn, phó thống Tiền đồn Tôn thất Chương làm chánh thống Hữu đồn; khởi phục cho

https://tieulun.hopto.org

Trần Văn Tín làm phó thống Hữu đồn, vệ úy vệ Kiên uy Nguyễn Văn Hậu làm phó thống Tiền đồn, còn bao nhiêu đều cử thống quản như cũ.

Lấy khâm sai thuộc nội nội cai đội Trung đồn quản Thần sách là Hoàng Phúc Bảo làm vệ úy vệ Uy võ, hàng tướng là tham đốc Nguyễn Văn Nhật làm phó vệ úy, đại đô đốc Nguyễn Văn Thuật làm vệ úy vệ Tuyên phong tiền, tham đốc Hồ Văn Diệu làm phó vệ úy, đô úy Nguyễn Văn Trí làm vệ úy vệ Tín uy, tham đốc Trần Văn Thịnh làm phó vệ úy, đô đốc Huỳnh Văn Tường làm phó vệ úy vệ Ban trực hữu, phó vệ úy vệ Kiên uy Tiền đồn là Lê Văn Chỉ làm vệ úy, hàng tướng là đô đốc Võ Văn Nhàn làm phó vệ úy, đại đô đốc Lê Văn Hưng làm vệ úy vệ Minh võ, đô úy Mai Đình Do và đô ty Trần Văn Trung làm phó vệ úy, đô úy Trương Văn Bình làm vệ úy vệ Điệu võ Tả đồn, đại đô đốc Trần Văn Khương làm vệ úy vệ Dương võ, tham đốc Nguyễn Văn Thể làm phó vệ úy vệ Định võ, tham đốc Nguyễn Đình Bảo làm vệ úy vệ Toàn võ, đô đốc Hồ Văn Lũ và Hoàng Văn Thanh làm phó vệ úy, phó vệ úy vệ Ban trực hậu Hữu đồn là Phạm Phúc Ư làm vệ úy, hàng tướng là đô đốc Phạm Văn Vịnh và Tham đốc Mạc Văn Sơn làm phó vệ úy, đô đốc Nguyễn Văn Hán làm phó vệ úy vệ Tác võ, phó vệ úy vệ Ban trực hậu là Bùi Công Tân làm vệ úy vệ Võ uy, hàng tướng là đô đốc Phan Văn Kim làm phó vệ úy vệ Cường úy Hậu đồn, tham đốc Hà Bá Biện làm vệ úy vệ Tráng võ, đô úy Nguyễn Văn Diên và Nguyễn Văn Cao làm phó vệ úy.

Lấy tham luận Lê Văn Minh làm tham quân Trung đồn, Nguyễn Trí Hòa làm tham quân Hậu đồn, Hàn lâm viện Nguyễn Duy Hàn làm tham quân Tiền đồn, Ngô Đức Tuấn làm tham quân Tả đồn.

https://tieulun.hopto.org

Bổ ba vệ Hùng võ, Hùng uy, Phấn uy quản Thần sách làm tượng đồn, do Nguyễn Đức Xuyên quản lĩnh.

Đặt chi Tiền du Thắng võ dinh Tiên phong (nguyên thuộc Nguyên Thoan là nguyên lưu thủ Bình-khang, chọn những viên và quân lạc tòng bổ vào), chỉ có ba hiệu (Trung, Tiền, Hậu), hiệu có 3 đội (3 đội Nghĩa võ nhất, nhị, tam thì thuộc Trung hiệu, 3 đội Nghĩa võ tứ ngũ lục thì thuộc Tiền hiệu, 3 đội Nghĩa võ thất bát cửu thì thuộc Hậu hiệu), lấy khâm sai cai cơ Lê Văn Châu làm chánh trưởng chi, cai đội Trần Văn Duyên làm phó trưởng chi.

Tham tri Lễ bộ Nguyễn Cửu Hanh có tội bị miễn chức. Hanh trước kia thu thóc lương ở các trại công điền biệt thực của giặc, lại tự tiện thu cả thóc lương ruộng dân lấy riêng cho mình, đến bấy giờ việc vỡ, lưu trấn thần Bình-định sai lưu thủ Nguyễn Văn Thịnh về tham tri Hình bộ Nguyễn Hoài Quỳnh xét hỏi, Hanh đều thú nhận. Án đệ lên, bị cách chức.

Người Xiêm đưa bọn Mạc Tử-thiêm, Mạc Công-du về trấn Hà-tiên, Tử-thiêm đến Gia-định bái chầu. Trao cho chức khâm sai thống lĩnh cai cơ.

Định rõ điều lệ phòng lửa và bắt trộm cho dân gian:

1. Mỗi thôn phải lập một điếm canh [xích hậu] dự bị những đồ cứu hỏa. Ban đêm, khi đầu trống canh hai, trưởng thôn và dân trong thôn đến đến cả đấy để điểm mục, chia phen đi tuần. Như ở trong thôn hay hương ấp bị cháy, không kể ngày đêm, nghe mõ báo hiệu thì phải dục nhau đi cứu. Người chủ nhà cháy thì giải lên quan trừng trị. Phỏng có kẻ vì thù hằn mà đốt thì lập tức đón bắt giải nộp, bắt được một tên phạm thì thưởng tiền 50 quan. Kẻ phạm thì chém bêu đầu.

https://tieulun.hopto.org

2 Trong thôn có người bị cướp hô hoán, trưởng thôn tức thì đánh mõ, đem dân tới nơi nã bắt, làm sao cho bắt được cướp giải lên quan, rồi chém bêu đầu ngay chỗ ấy. Việc thưởng cũng theo như lệ năm qui sửu. Nếu không đến cứu, để nhà bị cướp mất của, thì trưởng thôn và những nhà lân cận đều bị xử 90 roi, mà phải bồi thường cho chủ.

3. Khi ở trong thôn bị mất trộm, trưởng thôn đem dân bắt được quả tang thì kẻ phạm cũng bị chém bêu đầu, cũng thưởng như lệ. Nếu biết rõ người nào quen trộm cắp, không kể quân hay dân, đều cho bắt nộp, xét nếu kẻ ấy là tù trốn thì cũng chém bêu đầu. Nếu dung tha để cho nó lại đi ăn trộm, bị người ta bắt, thì nhà chứa chấp phải xử tội nặng, trưởng thôn xử 70 roi.

4. Ở trong thôn, cứ có họ hàng đến thăm, phải trình trưởng thôn biết, đêm có việc báo động, người ấy phải tới điểm canh để điểm diện, nếu thiếu thì giải quan, tùy nặng nhẹ trị tội.

5. Chánh phó trưởng chi, trưởng hiệu, chánh phó vệ ấy, cùng các chưởng lĩnh đại viên, có nhà riêng ở thôn nào, hễ nghe người trong thôn bị cướp, lập tức phải đem quân lính của mình đến cứu, bắt được kẻ phạm thì thưởng y lệ. Nếu không làm thế thì quan sở tại phải đo từ nhà mất cướp đến nhà riêng của viên quan đó, hễ cách 10 thước trở lại thì phải đền của cải bị mất.

6. Quan quân đã hết phiên về quê, quân lính cùng ở với quản quan một nhà hay một ấp mà thả cho trộm cướp bị trưởng thôn bắt được giải quan, thì quản quan cũng bị tội lây. Quản quan ở làng khác thì được miễn.

https://tieulun.hopto.org

7. Quân lính ở đội, vệ, chi, hiệu, ban đêm đầu trống canh hai, nếu có nhiều người đi công sai thì phải có tờ trát của quản quan, bằng có việc riêng khẩn cấp thì chỉ cho 1, 2 người đi, đi phải có đèn đuốc, qua thôn ấp nào phải đến điếm canh, nếu không thế thì giải trị.

8. Quan quân ở quân, từ phó đội đến binh lính, ban đêm cũng phải đến điếm canh để điểm mục. Nếu xảy ra việc báo động, hễ nghe tiếng mõ, cũng đến điểm điện, ai thiếu thì cho trưởng thôn bắt nộp.

9. Trưởng thôn giải người phạm đến quan, không được giam giữ và sách nhiễu, làm trái thì có tội.

Tháng 11, thu thuế sai dư ở hai dinh Bình-định và Phú-yên. Vua dụ rằng: «Có người là có thuế thân [dung], đó là phép thường xưa nay. Triều ta từ khi khai sáng, thuế sai dư đã có lệ sẵn. Trước đây, khi thu phục các phủ Gia-định, Bình-thuận, Diên-khánh, Bình-khang, đều nhất luật thi hành chế độ cũ. Nay Phú-yên và Qui-nhơn, đánh dẹp mới yên, ơn đức chưa khắp, chính nên ban hành chính sách rộng rãi để thỏa lòng mong sống của nhân dân. Nhưng xa gần là một, dân nào cũng là dân, nhẽ nào lại bên nặng bên nhẹ. Vậy truyền dụ cho chính hộ khách hộ ở các tổng xã thôn phường hai dinh đều nhất luật chia làm ba hạng trắng quân dân, cùng hạng lão, hạng tàn tật, chiếu theo sổ đưa về mà thu thuế. Người nào đã điểm vào tinh binh thì đều vào sổ, về hạng biệt tính mà miễn thuế; người trốn hay chết thì cho trưởng thôn làm đơn trình, chưa vào sổ để thu thuế nộp đến, một năm mới được xóa ngạch. Đến như lệ thuế biệt nạp của các đội nậu thì đều theo công đồng quyết định. (Trừu nam, mỗi năm

mỗi người đều một tấm, dài 30 thước rộng 7 tấc ; lĩnh thâm, bát ty, nhiễu trắng, sa trắng thi nộp thay bằng trừu nam, mỗi người 1 tấm ; vải trắng mỗi người 4 tấm, dài, rộng như trên; nghệ sắt, mỗi người 150 cân ; dầu rái mỗi người 6 vò ; nến trám hạng lớn, mỗi người nửa cây, hạng nhỏ 50 cây ; dầu lạc, mỗi người 90 cân, thảm cói, mỗi người 4 đôi ; chiếu trơn, mỗi người chiếu dài ngắn đều 4 đôi). Thuế sai dư thì mỗi người đều 3 quan.

Sai bốn dinh ở Gia-định và các dinh Bình-khang, Bình-thuận, thu trước thuế năm canh thân.

Lấy phó vệ úy vệ Long võ Tiền đồn quân Thần sách làm vệ úy vệ Trung võ, cai đội Mai Văn Kiêm làm phó vệ úy vệ Long võ.

Đặt vệ Hùng dũng quân Thần sách, lấy hàng trưởng là đô đốc Phạm Công Nghĩa làm vệ úy, khâm sai chưởng cơ chi Trung chấn Trung quân là Nguyễn Tiến Lộc và khâm sai tham mưu điền quân là Lê Nguyên làm phó vệ úy.

Triệu khâm sai thống binh cai cơ hành lưu thủ Bình-thuận là Trần Văn Mẫn về ; lấy chánh Hậu chi dinh Tiên phong quản đạo Phan-rang là Võ Văn Lân làm lưu thủ Bình-thuận.

Lấy Nguyễn Đức Xuyên làm tri Tượng chính, quản 4 vệ Hùng võ, Hùng uy, Phấn uy, Hùng dũng và 10 tượng cơ [voi].

Sai chánh thống Tả đồn quân Thần sách là Lê Văn Duyệt cai Tàu vụ, chánh thống Trung đồn Tống Viết Phước quản thuế vụ thủy lợi, Công bộ Trần Văn Thái quản các đội Mộc dinh, Thuyền ban và Triều hạ.

Lấy Trần Minh Nghĩa và Nguyễn Văn Triển làm văn hàn tri bạ Hậu quân.

https://tieulun.hopto.org

Bọn cai đội Nguyễn Hữu Định từ nước Thanh về. Trước kia quân ta thắng trận khải hoàn, bọn Định cỡi thuyền biển gặp bão xiêu dạt vào phần biển Quảng-đông, tổng đốc Lưỡng Quảng Giác La-cát hậu cấp tiền gạo quần áo rồi cho về.

Khảo hạch học trò ở Bình-định, đỗ trúng được hơn 400 người, cho miễn binh dao theo thứ bực khác nhau.

Lưu thủ Phú-yên là Hồ Đức Vạn xin đem quân sở thuộc là ba đội vệ Địch võ cũ, một đội thuộc viên, hai đội dạo Trung nghĩa cũ cùng 300 người mộ thêm trong bọn quân tàn trong hạt lập làm vệ Tiền chiến. Vua cho theo lời xin, sau đổi làm chi Tiền chiến.

Nước Xiêm-la sai sứ là Khôn-sĩ-thi-na đến mừng. Vua cấp tứ rất hậu, rồi cho về. Sai bọn khâm sai thuộc nội cai cơ Tống Phước Chân và tham tri Binh bộ Trần Phước Trí phụng mệnh sang sứ nước Xiêm để đáp lễ.

Tướng giặc Trần Quang Diệu và Võ Văn Dũng mưu lại đem đồ đảng đánh cướp Bình-định. Diệu Dũng đều là tướng giỏi của giặc, trước đều gây phe đảng, quyền thế ngang nhau, ngoài tuy hòa thuận, trong thực ghét nhau. Đến trận Thạch-tân, quân của Dũng chưa đánh đã vỡ, Dũng sợ xin Diệu giấu việc ấy đi, từ bấy giờ hai người kết ước làm bạn sống chết với nhau. Bọn kiểm điểm giặc là Trần Viết Kết, phụng chỉ là Trần Văn Kỷ, thượng thư là Hồ Công Diêu, vốn ghét Diệu, muốn giết đi, mà không biết Dũng với Diệu đã kết đảng với nhau, vừa khi Diệu với Dũng lui giữ Quảng-nam, bọn Kết giả làm thư của Nguyễn Quang Toản, lấy cớ thành Qui-nhơn thất thủ vì Diệu đóng quân không đánh, mật bảo Dũng bắt Diệu giết đi. Dũng được thư bảo Diệu, Diệu giận lắm, lập tức cùng Dũng đem quân về Phú-xuân, đóng đồn ở bờ phía nam sông Hương, chia quân

https://tieulun.hopto.org

vây chung quanh thành, nói rõ cái lỗi của Quang Toản tin lời gièm mà giết công thần, muốn đem quân đề can. Quang Toản tìm nhiều cách ủy lạo và giảng giải. Kỷ đổ tội cho Trần Viết Kết và Hồ Công Diệu. Kết trốn. Quang Toản bắt Hồ Công Diệu giao cho Diệu Dũng trị tội. Diệu Dũng mới rút quân. Đến bấy giờ nghe tin Võ Tánh giữ thành Bình-định, Diệu cùng Dũng bàn rằng: « Ta nghe tiếng Tánh đã lâu, các tướng không ai địch nổi, nay giữ cô thành, tiến lui đều không có quân viện trợ. Ta dùng bộ binh tiến đánh ở trên, dùng thủy binh chẹn cửa biển Thi-nại, viện binh Gia-định bị ngăn trở, chắc hẳn lấy được » Bèn xin với Quang Toản cho Diệu đem quân bộ, Dũng đem quân thủy, định tháng 12 chia đường cùng tiến. Thám tử đem tin báo lên. Vua nghĩ rằng: « Thành Diên-khánh là nơi xung yếu, bọn giặc hoặc có nhòm ngó; bèn mật dụ cho lưu trấn Nguyễn Văn Tánh và Đặng Trần Thường sửa sang thành trì, phòng bị nghiêm mật. Lại sai Nguyễn Văn Trương đem binh thuyền ở cửa biển Thi-nại trở về Cù-huân để hiệp lực trấn giữ. Lại mật dụ cho lưu trấn Bình-định là Võ Tánh rằng: « Trong ngày xa giá trở về, ta đã cùng khanh căn dặn, nếu sau quân giặc có vào thì hai đồn Tả Hữu quân Ngự lâm nên trước sai qua núi đóng để cho gần với thành Diên-khánh. Giặc nay quả đã đến cho đó, khanh nên theo y kế ấy mà xử trí. Nếu không làm thế thì chớ để hở khía cạnh; cần phải nhũn nhặn tru đãi, làm thế nào để thu phục được lòng quân, đó là chước giữ thành hay nhất ». Rồi triệu Lê Chất và Tứ Vân Chiêu trở về Gia-định để chầu hầu, để lại viên quân hai đồn Tả Hữu sở thuộc đóng giữ dinh Trấn-biên.

Thu thêm gạo thị nạp ở bốn dinh Gia-định.

https://tieulun.hopto.org

Sai các đinh Bình-thuận, Bình-khang, Phú-yên đo đường sá xa gần để tâu lên. (Bình-thuận từ trạm Du-quân đến trạm Xích-lam dài hơn 79.680 trượng. Bình-khang từ mốc giới đỉnh đèo Đại-lãnh đến trạm Du-quân dài hơn 39.317 trượng. Phú-yên từ đỉnh núi Cù-mông đến mốc giới đỉnh đèo Đại-lãnh dài hơn 20.737 trượng).

Tháng 12, triệu kỳ lục Phiên-trấn là Nguyễn Đăng Hựu về. Lấy Hàn lâm viện chế cáo Nguyễn Duy Hòa làm kỳ lục Phiên-trấn.

Lấy tham luận vệ Dương võ là Nguyễn Đức Huyên làm tả tham tri Công bộ, Hàn lâm viện Nguyễn Khắc Thiệu làm hữu tham tri, tham luận vệ Tác trực là Nguyễn Tường Vân và Thị thư viện Hoàng Văn Diễn làm tri bạ Chính dinh coi Nhà đồ nội.

Chở 3.000 phương gạo và 7.000 quan tiền ở Gia-định đem chứa ở đạo Hưng-phúc.

Sửa bảo Mỹ-tho đinh Trấn-định, sai chưởng Hữu quản Nguyễn Hoàng Đức trông nom công việc.

Cho lưu trấn Bình-định Võ Tánh 13 cái áo ngự y. (Áo kép bát tỷ màu bảo lam và bát tỷ màu đán thanh mỗi thứ 1 cái, áo the màu bảo lam 2 cái, màu nguyệt bạch 2 cái, áo sa hoa mơ và áo sa thâm mỗi thứ 1 cái, áo vải tây máy thượng hạng 3 cái) và cho quần áo các tướng sĩ trấn giữ hai thành Bình-định và Diên-khánh.

Thống chế Hậu đồn quản Ngự lâm là Nguyễn Văn Phát và tham tri Binh bộ Hồ Văn Định có tội bị miễn chức. Phát trước kia lấy quân trốn ở đồn mình làm quân lạc tòng, Định thì chữa lại sổ tuyển dùm, Định lại lập hạng biệt tính làm quân thuộc kiên, việc phát giác, hai người đều bị bãi chức. Lấy thống chế Trung đồn là Hoàng Công Thành quản lãnh Hậu đồn.

https://tieulun.hopto.org

Lấy chánh trưởng chi Tả chi Tức uy dinh Tiên phong quản đạo Hưng-phúc.

Biên bổ những đạo Trung nghĩa cũ ở Phú-yên và các hạng biệt tinh trong hạt làm ba chi Tiền du, Hữu và Hậu dinh Trung quân, mỗi chi 5 hiệu, mỗi hiệu 2 đội. Lấy khâm sai thống binh cai cơ chi Kiên nghĩa thượng đạo là Thái Văn Long và hàng tướng là tham đốc Phạm Văn Điển làm chánh phó trưởng chi chi Tiền du, khâm sai thống binh cai cơ chánh vệ cũ vệ Địch võ Tiền quân là Phan Văn Tự, khâm sai thống binh cai cơ chi Tiền du cũ Tiền quân là Trần Văn Tưởng làm chánh phó trưởng chi Hữu chi, khâm sai cai cơ chi Dũng nghĩa thượng đạo là Nguyễn Văn Nguyên và khâm sai cai cơ Trần Hữu Lộc làm chánh phó trưởng chi Hậu chi, lệ theo lưu thủ Hồ Đức Vạn sai phái.

Triệu hữu tham tri Hộ bộ Trịnh Hoài Đức và các thiêm sự Trần Hữu Thiện, Nguyễn Văn Phương, Ngô Triều Cao trở về Gia-định.

Lấy phó hiệu úy Tả chi Trung quân là Nguyễn Tiến Nghị làm hiệu úy, khâm sai cai cơ Đỗ Văn Nhạn làm phó hiệu úy, sai cùng với phó trưởng chi chi An võ là Trần Công Tốn đều đem quân chi mình đến thành Diên-khánh để theo Nguyễn Văn Trương và Nguyễn Văn Tánh sai bát.

Tướng giặc Trần Quang Diệu và Võ Văn Dũng đem đại binh thủy bộ mấy vạn người đến dầu cõi Bình-định. Lưu trấn Võ Tánh chạy thư báo tin. Vua bảo các tướng rằng: « Lương thực trong thành Bình-định đủ chi dùng một năm, đợi xuân sang năm thuận gió sẽ đem quân cứu, cũng chưa muộn ».

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHẤT KỶ

QUYỂN XII

THỰC LỤC VỀ THẾ TỔ CAO HOÀNG ĐẾ

. Canh thân, năm thứ 21 [1800] (Thành Gia-khánh năm thứ 5), mùa xuân, tháng giêng, lấy tham luận vệ Phấn uy quân Thần sách là Phạm Đăng Hưng làm tham tri Lại bộ, hàng tướng là thị lang Trần Văn Trạc làm tham tri Hình bộ.

Bộ binh của thiếu phó giặc Trần Quang Diệu lấn Thạch-tân, thủy binh của tư đồ giặc Võ Văn Dũng vào cửa Thi-nại, thế quân rất mạnh. Phó tướng Hậu quân Nguyễn Văn Biện rút quân vào thành Bình-định. Quân giặc tiến sát dưới thành. Lưu trấn Võ Tánh chia quân giữ chặt. Giặc nhiều lần khiêu chiến. Tánh cứ đóng chặt cửa thành không động quân. Diệu bảo Dũng rằng: « Tánh không ra đánh là muốn làm giá yếu quân ta ». Bèn đắp lũy dài vây bọc cả bốn mặt ngoài thành, làm kế đóng giữ lâu dài.

Hàng tướng là phó trưởng chi chi Tiền du Trung quân Phạm Văn Điển làm phản, chiếm giữ Phú-yên. Trước là khi quân giặc đến đầu cõi Bình-định, Võ Tánh truyền hịch triệu hết quan quân ở Phú-yên về họp. Trưởng chi Hậu chi Nguyễn Văn Nguyện đã chở lương đi

https://tieulun.hopto.org

trước. Lưu thủ Hồ Đức Vạn bèn sai Điểm cùng trưởng chi Thái Văn Long đem quân chi Tiền du tiến theo, còn tự mình mang thuộc quân đi sau, đêm vượt đèo Cù-mông. Điểm cùng với đảng là bọn đô úy Đỗ Văn Nguyệt, Ngô Văn Huyền, đô tỵ Nguyễn Văn Súy, Hoàng Văn Trang mưu phản, nhân lúc Vạn không ngờ mà đánh úp. Long chạy về Bình-định, Vạn không biết kết liễu thế nào. Cai bạ Trần Minh Đức, ký lục Võ Đức Thông và trưởng chi Hữu chi Phan Văn Tự đều ở sau, nghe có biến thì lui chạy về thành Diên-khánh. Điểm bèn giữ Phú-yên, thông với giặc. Diệu Dũng sai Điểm làm ấn trấn, biên hết dân làm binh, chia đặt đồn sở để chống viện binh của ta.

Lưu trấn Diên-khánh là bọn Nguyễn Văn Trương, Nguyễn Văn Tánh và Đặng Trần Thường đem tình hình của giặc chạy báo lên và nói: « Phú-yên là chỗ thế nào giặc cũng đánh, được không mừng, mất cũng không lo. Nếu đem trọng binh đến đánh, thì sợ phòng bị Diên-khánh ắt đến sơ hở, sợ có sự lo ở đằng sau. Đã sai phó trưởng chi chi Tiền du Thắng võ là Trần Văn Duyên hiệp cùng bọn Mai Tiến Vạn, Nguyễn Văn Quế đóng giữ cẩn thận ba đèo, dặn chớ khinh động ». Nguyễn Văn Trương lại xin tự đem quân sở bộ đến đóng ở cửa biển Cù-huân để phòng thủy binh của giặc vào đánh. Vua y cho. Nhân bảo các tướng rằng : « Thành Bình-định là nơi căn bản của giặc, bị ta lấy được, thế tất giặc phải tranh lại. Nếu nó không đến thì ta cũng đánh trước để thu toàn cõi. Nay trong thành quân tinh lương đủ, có Võ Tánh ở đó, có thể giữ được không lo. Duy đương mùa gió bấc thổi mạnh, hoặc thủy binh của nó nhân thuận gió vào cướp cũng chưa biết chừng, không thể không phòng bị ». Bèn sai chưởng Tiền quân Nguyễn Văn Thành kiêm quản Tả đồn quân Ngự lâm

https://tieulun.hopto.org

đóng giữ Trấn-biên, chưởng Hữu quản Nguyễn Hoàng Đức kiêm quản Hữu đồn quản Ngự lâm đóng giữ Mỹ-tho, phó thống Tả đồn quản Thần sách Hoàng Viết Toản đem binh thuyền giữ cửa biển Cần-giờ, nghiêm việc tuần xét. Lại thấy số quân Bình-thuận ít, sắc cho dinh thần chuyển vận hết lương tiền về chứa ở Gia-định, không để cho quân giặc xông đến cướp lấy.

Thu gạo thị nạp của các hạng quân dân ở Gia-định, và gạo thị mãi của các hạng ruộng. (Thuộc quân các nha văn võ, các hạng biệt nạp, đồn điền, người Thanh, người Đường, các hạng tráng, quân, dân, cùng hạng chưa đến tuổi ở các dinh các đạo, mỗi người gạo thị nạp 2 phương, các hạng lão tật thì một nửa. Ruộng thuế thì mỗi mẫu 1 phương gạo thị mãi; ruộng nội ruộng lấy lệ nộp mỗi mẫu 1 hộc lúa, thì gạo thị mãi là 1 phương, mỗi phương trị giá 7 tiền 30 đồng).

Lấy khâm sai thống binh cai cơ Mạc Tử-thiêm làm trấn thủ Hà-tiên.

Biên các tướng sĩ mới hàng của năm tượng cơ dinh Quảng-nam làm năm tượng chi, lấy đại đô đốc Lê Văn Quyền làm trưởng chi chi Trung tượng, đô đốc Nguyễn Văn Tiến làm trưởng chi chi Tả tượng, đô úy Nguyễn Đình Đề làm trưởng chi chi Tiền tượng, đô đốc Nguyễn Văn Lân làm trưởng chi chi Hữu tượng, quản cơ Trung tượng dinh Bình-khang là Nguyễn Văn Ngũ làm trưởng chi chi Hậu tượng, đều theo tri Tượng chính Nguyễn Đức Xuyên thống quản.

Đặt vệ Hưng võ Tả đồn và vệ Thành võ Hữu đồn quản Ngự lâm, lấy hàng tướng là cai đội Hồ Văn Hiệu làm phó vệ vệ Hưng võ, cai cơ Hoàng Văn Diên làm chánh vệ vệ Thành võ, tham đốc Lê Văn Kế làm phó vệ.

https://tieulun.hopto.org

Đặt vệ Thuận võ quân Thần sách, lấy hàng tướng là thiếu úy Trương Tiến Thúy làm chánh vệ, đô đốc Phạm Văn Liêm và tham đốc Nguyễn Văn Toán làm phó vệ.

Quân Bắc-hà Thuận-hóa mới hàng nhiều người đào ngũ, lẫn lút trong thôn ấp. Sắc cho lý dịch sở tại ở các dinh Gia-định đò xét bắt giải trị tội. Nếu dung túng để cho người khác bắt được thì lý dịch nơi ấy cùng nhà chứa chấp đều phải sung làm binh. Nhà quan chứa chấp thì tội chết. Thưởng cho người bắt được 10 quan tiền. Người biết mà tố giác cũng thưởng như thế.

Tháng 2, đặt vệ Cung võ dinh Trung quân, lấy phó Tiền chi Hoàng Văn Tứ làm chánh vệ, cai đội Tống Văn Luật và Nguyễn Văn Mạo làm phó vệ.

Sai hoàng tử thứ hai là Hy quản suất Tiền chi và vệ Cung võ dinh Trung quân, hiệu úy Hoàng Văn Khánh làm phó, cỡi thuyền sai thẳng tới Vụng-tàu chia phái quân đi tuần biển. Nếu có giặc đến, phải đốt lửa ở trên đài báo hiệu trước và tức khắc chạy báo tin.

Rút binh của Hoàng Viết Toản về.

Vua cho là người Hồng-mao quen thủy chiến, sắc cho thuyền trưởng là khâm sai cai đội Ba-la-di tập họp các thuyền buôn lại, khiến dự bị quân nhu và chiến cụ để đợi điều khiển.

Lại bắt 5.000 binh Chân-lạp, hẹn ngày họp đủ để theo việc quân.

Sai khâm sai thuộc nội cai đội Nguyễn Văn Chấn quản tàu đại hiệu Phượng phi, Nguyễn Văn Thắng quản tàu đại hiệu Long phi, Lê Văn Lăng quản tàu đại hiệu Bằng phi, theo Trung quân sai phái đánh giặc. (Bọn Chấn đều là người Phú-lãng-sa).

https://tieulun.hopto.org

Lấy Quốc tử giám thị học là Phạm Văn Dưỡng, Lê Xuân Nghi, Phan Văn Minh và Nội thị thư viện là Đặng Văn Tấn, Đoàn Công Nghi làm Hàn lâm viện thị học.

Lấy cai bạ Vĩnh-trấn là Phạm Ngọc Uẩn làm tả tham tri Lại bộ, tri bạ Phiên-trấn là Hoàng Đức Ấn làm cai bạ Vĩnh-trấn.

Đặt phu trạm các trạm ở Bình-thuận và Bình-khang. Sai Võ giáp cai cơ Tống Phước Thuận và Hàn lâm viện Phan Tiến Dưỡng đi hội với các dinh thần, xem đường sá xa gần mà định số phu nhiều ít. Người làm phu trạm đều được miễn dao dịch. (Dinh Bình-thuận 14 trạm là Thị-khế, Phù-mi, Thạch-hồ, Ma-li, Đại-khê, Phan-thiết, Vị-né, Bảo-trấn, Thanh-tu, Long-hương, Khê-thủy, Ma-bố, Mai-nương và Du-lai; dinh Bình-khang 9 trạm là Du-quân, Da-khê, Đại-an, Phú-mỹ, Sa-quản, Toàn-thịnh, Tợ-quán, Tô-hà và Chử-chấu).

Vệ úy vệ Ban trực tuyền phong hậu Hậu dinh quản Thần sách là Hoàng Văn Hán chết. Cho 1 cây gấm Tống và 200 quan tiền.

Chiêu thảo sứ Đinh Đạt Biểu (người huyện Tống-sơn Thanh-hóa) dâng sớ nói: «Kỳ xuất quân đã đến nơi, xin theo đường thượng đạo về các xứ Thanh Nghệ củ hợp quân nghĩa dũng, đợi quân nhà vua đến sẽ theo». Vua y cho. Đạt Biểu đi Bắc-hà chiêu tập nghĩa binh, gặp giặc, chống cự rất hăng rồi chết.

Đóng thêm sáu thuyền đại hiệu và hơn trăm chiến thuyền, phát quan quân ở Tả quân, Tiền quân, Hữu quân và hai đồn quân Ngự lâm, đến đầu nguồn Ba-can vận chở gỗ ván của các đội Mộc dĩnh; lại sắc cho các nhà quan quân và dân ai có gỗ ván, không kể dài ngắn lớn nhỏ, đều đem hết nộp quan, giấu thì có tội.

https://tieulun.hopto.org

Tháng 3, người man hoang các sách Băng-lỗ và Nhadạ đánh đốt đồn Phố-châm ở Thuận-thành. Chánh trấn Nguyễn Văn Chấn cho quân đi tuần, bắt được bọn ấy hơn 10 người đem giết.

Tướng quân thượng đạo Nguyễn Văn Thuỵ từ nước Vạn-tượng trở về, mật bày việc binh. Vua dụ sai sang hội với quốc trưởng nước Vạn-tượng để đánh lấy Nghệan. Thuỵ xin phái thêm khâm sai cai cơ Phan Văn Kỷ đem 150 người lính mộ theo để sai bát và tham luận Trần Thái Tín theo đi làm việc giấy tờ. Vua y cho.

Đại duyệt các quân ở đồng Tập-trận. Dụ các tướng sĩ: « Binh cách không phải việc thánh nhân muốn đâu, chỉ là để cứu dân khỏi vòng nước lửa mà thôi. Từ thuở Tây-sơn nổi loạn, vận nước suy vi, ta ngày đêm nhọc mệt, chỉ lo trả thù và yên dân. Kinh dinh trăm trận đã 13 năm nay, cần giản xông pha đều nhờ sức của tướng sĩ cả. Mới đây ta lấy lại được Bình-định, cũng muốn xếp giáp nghỉ quân. Nhưng vì giặc lại đến vây thành, không thể không đánh tan ngay đi. Ta sắp thân đem sáu quân, tiễu trừ dẫng giặc, tướng sĩ đều nên cùng lòng gắng sức, đánh giặc lập công, để trên thì thỏa hờn tổ tiên, dưới thì hả giận dân chúng. Sau khi công việc yên rồi, sẽ định công phong thưởng, đã có lệ thường. Nếu lòng còn do dự, nhát sợ không dám tiến thì có quân pháp ở đó ».

Đổi năm đồn quân Thần sách làm năm dinh. Đổi bổ Phạm Văn Nhân làm giám quân quân Thần sách, khâm sai chưởng cơ quản tướng sĩ ngũ dinh kiêm trị Mã chính chánh thống Trung đồn là Tống Viết Phước làm đô thống chế Trung dinh, phó thống Phan Văn Kỷ làm phó đô thống chế, chánh thống Tiền đồn Phan

https://tieulun.hopto.org

Văn Triệu làm đô thống chế Tiền dinh, phó thống Nguyễn Văn Hậu làm phó đô thống chế, chánh thống Tả đồn Lê Văn Duyệt làm đô thống chế Tả dinh, phó thống Hoàng Viết Toản làm phó đô thống chế, chánh thống Hữu đồn Tôn thất Chương làm đô thống chế Hữu dinh, phó thống Trần Văn Tín làm phó đô thống chế, chánh thống Hậu đồn Mai Đức Nghị làm đô thống chế Hậu dinh, phó thống Tôn Thọ Vinh làm phó đô thống chế.

Lấy tri Tượng chinh quân Thần sách là Nguyễn Đức Xuyên làm đô thống chế, cai đội cơ Hậu tượng Trung quân là Nguyễn Văn Sự quản cơ Trung tượng quân Thị tượng, khâm sai cai đội chi Hữu tượng dinh Quảng-nam quản cơ Tiền tượng quân Thị tượng.

Lấy cai đội Hữu đồn quân Ngự lâm là Trần Văn Long làm phó trưởng chi Tả chi, trưởng hiệu Nguyễn Văn Thanh làm phó trưởng chi Hữu chi.

Lấy cai đội Hậu đồn quân Thần sách là Đinh Công Xuyên làm phó vệ úy vệ Ban trực tả.

Đặt thêm Lệnh sử ty Lại bộ ở Chính dinh (ty có 10 người).

Lấy khâm sai cai đội Nguyễn Lý quản đạo Quang-phong, kiêm hai đạo Quang-hóa và Thuận-thành.

Mùa hạ, tháng 4, lấy hàng thần là đốc học Nguyễn Gia Cát làm đốc học, hầu Đông cung, thị lang Mai Huy Đường, Lê Đình Kỷ, Nguyễn Danh Xán và Nguyễn Nhu, cấp sự trung Nguyễn Huy Hàn và Nguyễn Huy Bảo, hàn lâm Vũ Thế Nho, sung Hàn lâm viện. (Gia Cát là người Kinh-bắc, tiến sĩ nhà Lê cũ; Huy Đường, Đình Kỷ, Danh Xán là hương cống nhà Lê cũ; Nguyễn Nhu, Huy Hàn là sinh đồ nhà Lê cũ; Huy Bảo là hương

https://tieulun.hopto.org

cống đời Nguy Tây, đều là người Thanh-hóa ; Thế Nho là người Hải-dương, sinh đỗ nhà Lê cũ).

Đổi Tả vệ, Hữu vệ và ba thuyền Nội hoàng kiểm quân Thần sách làm đội, lấy cai đội Bùi Văn Phượng làm thuộc nội cai đội đội Tả vệ, Hoàng Văn Thắng làm thuộc nội cai đội đội Hữu vệ, Trần Phúc Trung làm thuộc nội cai đội đội Nội hoàng kiểm.

Hai sách người Man dinh Trấn-biên là Vũ-cần-xa và Vũ-cần-dung họp nhau đánh cướp sách Vũ-việt. An phủ là Cà-lăng chạy trốn vào núi rừng, sai Ốc-nha Xácốt đem hiến một thớt voi và một cái chiêng để xin quân, đánh dẹp yên được. Cà-lăng thu họp dân Man, giữ nghĩa triều cống. Bấy giờ các sách Bào-lôi, Bàodung, Đồng-nhai và An-côn đem nhau theo phục, hàng năm nộp thuế.

Lại ra lệnh cho các dinh ở Gia-định khuyên việc làm ruộng trồng dâu. Du rằng: « Nghề nông là gốc của nước ; sự ăn trọng nhất của dân. Gần đây đã nhiều lần có lệnh khuyến nông, nhưng nhiều người còn thích theo đuổi nghề ngọn mà chưa chăm nghề gốc. Những dân ăn chơi chưa chịu về hết làm ruộng. Vậy hạ lệnh cho các dinh thần đi khắp các huyện và làng ấp mà thân hành khuyến khích, khiến mọi người siêng năng làm việc, đừng tiếc công làm cỏ, để có thể hát mừng thóc lúa đầy kho ».

Phiên thần Thanh-hóa là khâm sai chánh thống lĩnh quận công Hà Công Thái sai người dâng biểu, xin tập họp bọn thổ tù và sửa sang binh khí để theo bọn thượng đạo tướng quân Nguyễn Văn Thuỵ đi đánh giặc. Vua khen tốt, cho bọn thuộc hạ là Phạm Công Thọ, Hà

TAILIEUSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Công Hợp 14 người làm cai cơ và cai đội theo thứ bực khác nhau.

Nước Xiêm sai Phi-nhã Phi-phạt đem dâng 30 xe thóc. Vua hậu tứ rồi cho về.

Bọn hàng tướng ở thành Bình-định là trưởng chi Trung chi Hậu dồn quân Ngự lâm Võ Văn Sự và trưởng chi Hữu chi Nguyễn Bá Phong đem đồ đảng làm phản, giết quân ta, mở cửa thành phía bắc để đầu hàng giặc. Võ Tánh sai vệ úy vệ Nhuệ-phong là Ngô Văn Sở chiếm giữ cửa, bọn quân phản đứng trước ngoài thành hơn 400 người, còn dư thì không dám ra. Tánh liền xét bọn đồng mưu đem giết hết, phòng giữ nghiêm mật hơn. Lưu trấn thần Diên-khánh được tin thám tử báo, chạy biền báo lên. Vua bèn cử đại binh đến viện, lưu Đông cung Cảnh trấn giữ Gia-định, lấy chưởng cơ quản Trường đà kiêm Hộ bộ sự là Nguyễn Văn Nhân, và Hình bộ Nguyễn Tử Châu giúp việc.

Đảng giặc là giặc biển Tề-ngôi đem 12 chiếc thuyền lẫn vào vũng Hòn-khói. Phó trưởng chi chi Tiền dũ Thắng võ là Trần Văn Duyên đem quân đón đánh, giặc không lên bờ được, lại đem thuyền ra biển.

Vua thấy đại quân đi đánh thì quân giữ Gia-định còn ít, ra lệnh cho các dinh sở tại đặt thêm điếm canh để giữ gian tế. Lại thấy quân linh đi đánh giặc có nhiều người trốn, sai đạo Hưng-phúc dinh Trấn-biên chia đi tuần các đường trọng yếu để xét hỏi. Vua thân đem thủy quân ra Vũng-tàu, cho hoàng tử thứ tư đi theo; sai Nguyễn Đức Xuyên quản binh và voi tiến theo đường bộ.

Tháng 4 nhuận, quân Nguyễn Đức Xuyên đến Diên-khánh, nghe tin thám tử báo bọn giặc từ Phú-yên trở

https://tieulun.hopto.org

ra ngoài đắp bảo hơn chín chục sở, thế quân rất lớn. Xuyên thấy quân giặc nhiều mà quân ta ít, chưa thể vội tiến, bèn đóng quân ở đất Màn-màn, dâng sớ xin lui về Phan-ri để chờ thủy quân đến, rồi sẽ cùng tiến. Vua sai truyền dụ cho lưu quân ở Diên-khánh mà chờ lệnh.

Thuyền vua tiến đến cửa biển Cù-huân. Sai hoàng tử thứ hai là Hy lưu trấn Diên-khánh, tả tham tri Hộ bộ Nguyễn Kỳ Kế theo cùng làm việc, sai Nguyễn Đức Xuyên cùng Nguyễn Văn Tánh, Đặng Trần Thường đem quân và voi thẳng đến lấy Phú-yên, Nguyễn Văn Trương đem thủy quân tiến trước. Tướng quân thượng đạo Nguyễn Long ốm, xin ở lại Diên-khánh mà cho thuộc hạ là phó trưởng chi chi Ân võ Trần Công Tín đem binh bản chi theo đường bộ tiến đánh. Vua y cho.

Lại dụ tướng sĩ các dinh thủy bộ. Dụ rằng: « Trong khi ra trận, thành bại quyết định trong giây phút, được thua phân nhau trong chốc lát, điều ấy quan hệ không phải nhỏ. Ta nay thân cầm sáu quân, tiểu trừ nghịch tặc là ở một trận này. Các ngươi phải nên cố gắng. Ai có thể bắt hay chém được chủ tướng giặc là Trần Quang Diệu, Võ Văn Dũng, thì chánh quân được phong tước công, phó quân trở xuống gia cho một hàm và thưởng tiền một vạn quan; còn bắt hay chém được thuộc tướng thì thưởng theo như lệ ».

Lấy chánh trưởng chi Hữu chi Thiện võ dinh Tiên phong là Phạm Tiến Tuấn làm lưu thủ Phú-yên.

Lấy vệ úy vệ Hùng dũng quân Thần sách là Phan Công Nghĩa làm vệ úy vệ Hùng võ, phó vệ úy vệ Hùng dũng là Nguyễn Tiến Lộc làm vệ úy, cai đội Trần Văn Tại và Nguyễn Văn Thanh làm phó vệ úy.

https://tieulun.hopto.org

Tướng giặc là bọn Trần Quang Diệu nghe tin đại binh đến Diên-khánh, sai người đắng là bọn đại đô đốc Đào Công Giản và đô đốc Tuấn (không rõ họ) đem quân Hồ hầu vào Phú-yên, hợp với Phạm Văn Điềm đóng giữ các bảo Hội-an và La-thai.

Thuyền vua tiến đến Tich-áo [Vũng Tích] (thuộc tỉnh Phú-yên), sai chưởng Tiền quân Nguyễn Văn Thành điều bát quân bản dinh và tướng sĩ vệ Ngũ thần Tả quân và Tả đồn quân Ngự lâm đến cửa biển Xuân-đài tiến theo đường bộ đánh giặc, bộ binh của bọn Nguyễn Đức Xuyên đều theo Thành tiết chế, Hộ bộ Trần Đức Khoan thì theo làm việc quân lương.

Tháng 5, quan phiên nước Châu-lạp là Cao-la-hâm-sâm đem 5.000 quân Phiên và hơn 10 thớt voi đến Gia-định, Đổng cung Cảnh ủy cho lưu thủ Phiên-trấn là Tống Phước Ngoạn đưa đến quân thứ.

Quân Nguyễn Văn Thành đến Xuân-đài, phân phái các tướng, sai đô thống chế Lê Chất, phó tướng Nguyễn Đình Đắc và Trương Tiến Bảo, ba đạo đều tiến, cùng quân giặc đánh nhau ở Xích-thổ và Thanh-kỳ (đều tên đất), thắng to. Quân ta lấy được bảo Hội-an. Đô đốc giặc là Tuấn và Phạm Văn Điềm chạy ra gò Ải-thạch, dựa thế núi để giữ. Bộ binh của bọn Nguyễn Đức Xuyên vừa tới. Thành lại thân đốc các quân tiến đánh. Tiền đạo Lê Chất bị trúng đạn, càng hăng máu đánh khỏe. Đức Xuyên giục quân và voi tiếp ứng, các quân thừa thế đánh theo. Quân giặc thua to, lùi về đồn La-thai. Thành bèn để quản dinh Tiên phong Nguyễn Văn Tánh ở lại đóng đồn ở Chi-phụ, rồi chia quân làm hai đạo, theo đường tắt vượt đèo mà tiến, đánh úp sau lưng giặc. Quân giặc sợ hãi cả vỡ. Đại đô đốc giặc

https://tieulun.hopto.org

là Đào Công Giản bỏ đồn chạy. Tánh đón đánh bắt sống được. Còn Tuấn và Điểm thì chạy thoát. Quân ta bắt sống đảng giặc và thu được cờ trống súng ống khí giới không xiết kể. Tin thắng trận báo lên. Thưởng cho tướng sĩ 3 000 quan tiền. Tù giặc là Đào Công Giản thì giam ở trong quân mà không giết. Rồi Giản bị bệnh chết, sai đem xác gởi cho giặc.

Vua sai truyền dụ Nguyễn Văn Thành rằng: « Quân ta cùng giặc đánh nhau, đánh ba trận thắng ba trận, bọn giặc chạy tan, ta lấy được La-thai. Tuy chưa bắt được hết bọn hung đồ, nhưng cũng là toàn thắng. Đó thực là do đại tướng giỏi cầm quân và các quân vui theo mệnh lệnh. Ta rất khen. Nhưng phàm thắng trận luôn, trước phải đề sự tưởng sinh kiêu quân sinh lười. Nay quân giặc bị ta đánh thua, thế tất phải thêm quân tinh nhuệ để báo thù. Khanh nên cùng các tướng cùng lòng cùng đức, cẩn thận giữ gìn, tùy cơ mà chế biến để lập công to, đó là lòng ta mong mỏi ». Lại nói : « Một hạt Phú-yên, nhân dân nhiều người hào nghĩa, vốn có tiếng trung hậu. Trước kia Chu Văn Tiếp xướng nghĩa cần vương, đều nhờ tài lực của họ. Nay được trời cho người theo, ta thu phục được đất ấy, dân ta mới được yên vui. Không ngờ bọn phản tặc Phạm Văn Điểm trước đã qui phục triều đình, nay lại sinh lòng phản trắc, khiến người dân nhỏ thế bất đắc dĩ, bất buộc phải theo. Ta nay đem quân ra đánh, cốt lo giải vây Bình-định để cứu khổ cho nhân dân. Bọn đầu sỏ của giặc nếu biết ăn năn đổi mới thì cũng được rộng tha, huống là dân của ta. Từ nay ra trận hễ bắt được quan quân người Phú-yên thì cho giải về hành tại để tha. Sau trận thì nghiêm cấm các chi hiệu không được bắt bớ quấy nhiễu. Làm trái thì lấy quân pháp trị tội ».

https://tieulun.hopto.org

Cho Nguyễn Văn Thành năm bản ngự bài, khiến hễ có sai người chạy báo việc quân thì cầm thẻ này làm tin. Tình trang trong quân cứ ba ngày một lần báo, việc khẩn cấp thì báo lập tức.

Vua nghe rằng binh Tả đồn quân Ngự lâm nhiều người trốn, Lê Chất lấy làm lo. Vua xuống chỉ dụ rằng : « Vua tôi gặp nhau, từ xưa vẫn khó. Khanh dẫu ở bên giặc về hàng, ta vẫn lấy lòng thành đối đãi, mà khanh cũng đem lòng thành thờ ta, bầy tôi cũ của nước chắc cũng không hơn thế. Nay khanh vâng mệnh đánh giặc, hăng hái quên mình, ta đã nghe biết, khôn xiết khen ngợi. Trong bộ khúc hoặc có kẻ quá nhớ làng mà trốn, ta cũng không để ý, đừng lo ».

Thuyền vua tiến đến vũng Phủ-áo [Vũng Đuối]. Sai chánh đội trưởng đội Nội hầu nhất là Trương Phúc Dặng quản suất các đội Tiền sai, Nội trực, Tả vệ, Hữu vệ, Hoàng kiếm, mỗi đội 3 người, chia đi các đạo bộ binh để xem việc tác chiến thế nào mà ghi chép chuyển đệ về hành tại.

Quản dinh Tiền phong là Nguyễn Văn Tánh ốm, ở lại bảo Hội-an. Sai phó đô thống chế Hậu dinh quản Thần sách là Tôn Thọ Vinh hiệp cùng Đặng Trần Thường thay cầm quân theo Nguyễn Văn Thành điều bát.

Sai lưu thủ Phú-yên là Phạm Tiến Tuấn, cai bạ Trần Minh Đức, ký lục Võ Đức Thông đòi bắt dân trong hạt chở gạo lương ở kho tạm Xuân-đài để cấp lương quân.

Sai thống chế Hữu đồn quân Ngự lâm là Từ Văn Chiêu và phó thống chế Nguyễn Văn Điểm đem quân bản đồn vượt núi Cù-mông đánh giặc, Binh bộ Nguyễn Đức Thiện tham biện việc quân.

https://tieulun.hopto.org

Sai phó đô thống chế Tả dinh quân Thần sách là Hoàng Viết Toản hiệp cùng quản Trung thủy Võ Di Nguy mà quản dinh Ngũ thủy, theo Trung quân điều bát đánh giặc.

Thả cho thuyền trưởng người Hồng-mao là Ba-la-di về nước, cho một chiếc chiến thuyền.

Võ Tánh thân đem tướng sĩ trong thành mở cửa Nam, cùng với giặc đánh lớn ở núi Tam-tháp, đốt phá lũy giặc, đến chiều tối lại thu quân vào thành. Quân giặc từ đó vây giữ càng chắc

Sai chưởng Hữu quân Nguyễn Hoàng Đức đem quân bản dinh đến Cù-mông kiêm quản tướng sĩ Hữu đồn quân Ngự lâm, chia phái đánh giặc, phó tướng Nguyễn Đức Thành đem 500 quân tinh binh đóng giữ Lữ-quán.

Triệu Binh bộ Nguyễn Đức Thiện về dinh Phú-yên, quản các quan công đường để vỗ yên quân dân, khiến trở về làng mạc. Các dinh thủy bộ có ai tự tiện vào nhà dân sách nhiễu thì cho chém trước tâu sau.

Sai hữu tham tri Hộ bộ Trịnh Hoài Đức đốc chở thuyền lương ở Cù-huân đến cửa biển Xuân-đài để tiếp tế cho quân.

Nguyễn Văn Thành tiến quân đến Hà-nha. Quân giặc giữ núi Lão-hương chống cự. Thành sai kỳ binh ra Hà-nghiêu, Nguyễn Đình Đắc và Lê Chất chia làm hai cánh tả hữu Trương Tiến Bảo tiến theo đường giữa, Thành và Nguyễn Đức Xuyên đem quân và voi tiếp ứng. Bảo thúc quân đánh trước mặt giặc, hai cánh tả hữu đánh giáp hai bên, quân giặc thua chạy đến bảo Chủ-sơn. Bảo ấy rất bền chắc, giặc lại lấy thêm quân để đóng giữ. Thành đóng ở Thị-dã, bày trận đối lũy với địch, cho các quân do sáu đường cùng tiến. Giặc ở trong

https://tieulun.hopto.org

bảo bắn ra, tiếng súng không ngớt, quân ta hết sức đánh, từ giờ dần đến giờ tỵ không phá được. Vệ úy vệ Thần võ là Nguyễn Văn Sử chết trận. Sĩ tốt bị thương và chết cũng nhiều. Phó trưởng chi Hữu chi Tả đồn quản Ngự lâm là Lương Văn Cương và trưởng hiệu Hậu chi là Nguyễn Văn Vân đem hơn 200 quân chạy sang với giặc. Thành thấy binh cơ của mình đã tiết lộ mà sức quân cũng mỏi, bèn kéo quân về Thị-dã, đặt thêm đồn bảo ở Lão-hương Hà-nha để chống giữ với giặc.

Triệu hoàng tử thứ hai là Hy đem quân sở bộ tiến đóng ở bảo Hội-an và Nguyễn Kỷ Kế đến hành tại chờ lệnh, ủy cho quan công đường dinh Bình-khang là bọn Lưu Tiến Hòa giữ thành Diên-khánh.

Hộ bộ Trương Đức Khoan chết; lấy thiêm sự Hộ bộ là Trần Hữu Thiện làm tham tri Hộ bộ, hàng thần lã thị lang Hồ Thế Học làm thiêm sự Hộ bộ.

Tháng 6, tướng quân thượng đạo là Nguyễn Văn Thuy và điền quân Lưu Phước Tường đem quân sở bộ và quân Vạn-tượng theo đường thượng đạo đánh giặc ở Nghệ-an, cho cai cơ Phan Văn Kỷ, cai đội Nguyễn Văn Uẩn làm tiên phong, đánh bại đô đốc giặc là Nguyễn Doanh Nhạc ở Bố-đồn, lại đánh nhau với phó mã giặc là Nguyễn Văn Trị ở Lam-đồn. Trị thua to chạy. Bấy giờ phiên thần Thanh-hóa là Hà Công Thái, thổ ty Hưng-hóa là Phan Bá Phụng đều nổi nghĩa binh hưởng ứng. Ở Bắc-hà khắp nơi náo động, quân giặc mệt vì chạy vạy đối phó.

Tướng quân thượng đạo Nguyễn Long khỏi bệnh, sai quản quân chi An-võ giữ bảo La-thai, chiêu dụ người Đê ở Hà-đi, mộ lại binh trung nghĩa cũ và dân ngoại tịch để tăng thêm số quân. Long đến, tù trưởng các

https://tieulun.hopto.org

sách đem nhau đến hàng phục. Long sai đem cho cồng, thau và rượu thịt, muối gạo, rồi sai phòng giữ những đường xung yếu ở thượng đạo.

Triệu Nguyễn Hoàng Đức đến hành tại. Sai đô thống chế Tả dinh quản Thần sách là Lê Văn Duyệt đem quân theo đường Cù-mông, kiêm quản phó tướng Hữu quân là Mạc Văn Tô và Nguyễn Đức Thành cùng tướng sĩ Hữu đồn quân Ngự lâm, thẳng tiến đến Phú-trung (tên đất) đánh giặc. Lại bảo Nguyễn Văn Thành chia tượng quân làm hai, một nửa để lại Thị-dã, một nửa giao cho Nguyễn Đức Xuyên quản lãnh đến hội với Duyệt. Thành dâng sớ nói: « Số quân của giặc hiện nay thêm nhiều, chúng dựa núi đắp lũy, hiện đã vượt qua sau lưng quân ta, mà quân ta thì bị ốm, con số có phần sút kém. Hơn nữa, quân Tả đồn thì mỗi ngày thường ra dẫu hàng giặc, trong quân hư thực thế nào giặc đều biết cả. Số còn lại cũng không đủ tin, nên không dám sai khiến. Thần dương tinh thế giặc, lánh chỗ khỏe đánh chỗ yếu, đem các quân đánh đằng trước, quân voi ngăn đằng sau. Nếu nay lại chia tượng quân làm hai, sợ quân chia thì sức yếu, chưa phải là kế vạn toàn ». Nguyễn Đức Xuyên cũng dâng sớ theo xin ở lại mà rút quân Tả đồn về hành tại để khỏi lo về sau.

Vua dụ rằng: « Việc dụng binh cần phải biết địa hình. Thị-dã là nơi núi rừng hiểm hóc, không phải là nơi dùng voi; mà đường Cù-mông thì từ Dự-nguyên đến Vân-sơn Phú-trung, địa thế bằng phẳng, rất lợi việc đánh bằng voi. Huống chi bọn giặc chỉ phô trương hão ở đấy, không phòng bị gì, chính nên nhân mà đánh chiếm lấy. Phải kén ngay voi đực những con đã từng

ra trận, cùng 100 tượng binh mà sai đi. Còn quân Tả dồn thì hãy đợi khi quân Chân-lạp đến, sẽ có cách xử trí riêng, động gấp không phải là hay ».

Sai đô thống chế Hữu dinh quản Thần sách là Tôn thất Chương đem quân sở bộ theo Lê Văn Duyệt đánh giặc.

Binh đi tuần của Hữu dồn quân Ngự lâm bắt được một người quản quân và hai người lính đem nộp. Thưởng tiền 100 quan.

Thuyền vua tiến đóng ở cửa biển Cù-mông.

Quân của Cao-la-hâm-sâm nước Chân-lạp đến bảo Hội-an. Vua sai Nguyễn Hoằng Đức tuyên dụ để ủy lạo, ban cho quần áo và tiền, giục tiến đến Thị-dã theo Nguyễn Văn Thành điều khiển.

Triệu lưu thủ Tổng-Phước Ngoạn đến hành tại, rồi cho về.

Thuyền chiến của phó giám thành sứ Nguyễn Văn Yên chở thuốc đạn và vật công tự Cù-huân ra, trên đường gặp bọn giặc biển Tề-nguôi cướp; thuyền sai Bình-thuận chở cá mắm cũng phần nhiều bị đón cướp. Nghe tin báo, vua sai Nguyễn Văn Trương đem 50 chiếc thuyền sai đi ra Thổ dữ [Hòn Đất] đò bắt.

Lưu thủ Bình-khang là Lưu Tiến Hòa thấy thành Diên-khánh không việc gì, dâng biểu xin đem 500 hương binh theo đánh giặc. Vua y lời. Lấy lưu thủ Bình-thuận là Võ Văn Lân đến thay, và hạ lệnh cho Hòa hiệp cùng tham tri Hình bộ là Phạm Như Đăng hộ tống thuyền lương đến quân thứ Cù-huân.

Nguyễn Văn Thành lại tiến công bảo Chủ-sơn. Trước sai đào hầm bên bảo giặc đặt ngầm thuốc súng làm kế

https://tieulun.hopto.org

đánh địa lôi, khi hai quân dàn trận đối nhau thì phóng lửa. Tiếng nổ vang như sấm. Bảo đồ hơn hai trượng. Giặc đem hết quân ra liều giữ. Quân ta đánh mãi không hạ được. Vệ úy vệ Lương võ là Nguyễn Công Trọng bị súng giặc bắn chết tại trận (truy tặng Chưởng cơ).

Sai Nguyễn Hoàng Đức, Phạm Văn Nhân cùng với đô thống chế Trung dinh quân Thần sách là Tống Viết Phước, đô thống chế Hậu dinh là Mai Đức Nghị, chia quản các hạng thuyền ghe giữ cảng Cù-mông, sai quản dinh Ngũ thủy là Võ Di Nguy kiêm quản bộ binh các vệ Trung dinh và Hậu dinh quân Thần sách, đóng giữ đồn Thước-áo [Vũng?], quản dinh Tiền thủy Nguyễn Hữu Chỉnh kiêm quản bộ binh các vệ Tiền dinh quân Thần sách, giữ bảo hữu ngạn Cù-mông.

Xa giá đến Lũ-quán. Sai Lê Văn Duyệt đốc suất các quân đánh tư khấu giặc là Định ở các vùng núi Hoa-sơn Hoa-lộc, đại phá, bắt được bọn giặc rất nhiều. Quân ta bèn chia đặt đồn trại đối lũy với giặc.

Mùa thu tháng 7, hàng tướng là thống chế Hữu đồn quân Ngự lâm Từ Văn Chiêu làm phản. Chiêu trước là tướng của giặc, nhân việc tư thông với vợ lẽ của Nguyễn Văn Nhạc, sợ tội trốn đi, lẻn vào Gia-định theo ta, đã được nhiều lần cất nhắc. Đến đây thầm ôm chí khác, bèn cùng phó thống chế Nguyễn Văn Điểm dem 500 quân đồn theo giặc. Vua sai mật dụ bọn Nguyễn Văn Thành, Nguyễn Hoàng Đức, Nguyễn Văn Trương rằng: « Bọn tiểu nhân giở giáo, dù có hay không cũng chẳng đủ gì. Duy nghĩ binh cơ của ta bị chúng tiết lộ, nếu ta không đề phòng trước tất khó chống chế. Bọn khanh nên cẩn thận ». Sau khi Chiêu đi, liều đánh cho giặc, nhiều lần cản quân ta, mọi người đều nghiến răng căm tức.

https://tieulun.hopto.org

Xa giá vua trở về Cù-mông. Triệu hoàng tử thứ hai là Hy đến hành tại, ủy cho Binh bộ Nguyễn Đức Thiện cùng với quan công đường Phú-yên giữ bảo Hội-an.

Thu tô ruộng ở Phú-yên, sai quan công đường cứ sổ điền năm mậu ngọ theo lệ mà thu, đem chứa ở kho các bảo La-thai Hội-an.

Phó trưởng chi Trung chi Tả đồn quản Ngự lâm là Đỗ Văn Pháp cùng với hơn 150 người lính ốm thuộc đồn ở lại bảo Hội-an, nhân ban đêm trốn đi. Vua nghe tin, hạ lệnh hết thảy những lính ốm thuộc Tả đồn Hữu đồn đều thả cho về thăm nhà. Lại dụ rằng: « Thương nhớ quê hương, ai không như thế. Bọn các ngươi từ năm ngoái về thành Gia-định, năm nay theo đại binh đi đánh giặc, trải từ Hội-an đến Thị-dã, từ Lũy-quán đến Hoa-lộc, gian khổ chẳng từ, hoặc vì tên đạn mà bị thương, hoặc nhiễm gió sương mà mắc bệnh, thiếu người nuôi nấng, lòng về lại càng thiết tha, cho nên triều đình nghĩ thương, đặc biệt thả cho về. Nên về nói chuyện với những người đã trốn trước, cũng vì nóng về, trên đã soi xét, nên bảo ban nhau, chớ nên ngờ sợ, sớm muộn ta cũng lấy lại được Qui-nhơn, không bắt tội đâu ».

Tướng giặc Trần Quang Diệu Võ Văn Dũng nghe tin Nghệ-an bị quân Vạn-tượng đánh, mà Bắc-hà thì giặc cướp nổi lên như ong, mưu họp cả quân thủy quân bộ và lũa voi trận xuống Hoa-an, đánh dốc túi một nước. Nếu không được thì mới dẫn quân về để cứu căn bản. Thám tử báo tin. Vua bèn triệu Nguyễn Đức Xuyên đem hết tượng quân, cùng quân Tả đồn của Lê Chất đến hành tại, dụ cho Nguyễn Văn Thành phái quân Chân-lạp đến giữ bảo thay. Đức Xuyên đã đi, giặc đem quân

https://tieulun.hopto.org

đánh báo rất gấp. Cao-la-hâm-sâm ngầm thông với giặc. Thành biết chuyện, mật báo lên. Vua lại sai Đức Xuyên đem hết quân và voi, do đường Hà-nghiêu tiến đến Thị-dã, theo Thành mà đánh giữ. Lại sai Nguyễn Hoàng Đức đi triệu binh tướng Chân-lạp về Cù-mông để nghe lệnh.

Sai khâm sai đốc chiến cai cơ chi Chấn võ Trung quận là Mai Tiến Vạn đóng giữ ba đèo để xét hỏi lính trốn và bọn gián diệp ra vào.

Phó thống lãnh giặc là Thụy (không rõ họ) đem 150 thuyền lương ở Bắc-hà, Thuận-hóa và Quảng-nam đến đóng ở cửa biển Đề-di (thuộc tỉnh Bình-định) Quân đi tuần của ta đò biết. Vua thân đem thủy quân đóng giữ ngoài cửa biển Thi-nại, sai Nguyễn Văn Trương cùng hiệu úy Tiền chi Hoàng Văn Khánh, vệ úy Phấn dực Tống Phước Lương, phó vệ úy Tác trực Nguyễn Văn Khiêm đem binh thuyền chia đánh. Thụy bỏ thuyền lên bờ chạy. Bắt được bọn giặc hơn 40 người, thu được 30.000 phương gạo lương và thuốc đạn khí giới không xiết kể. Trương bèn chọn lấy 70 chiếc thuyền bền tốt dễ dùng, còn dư thì đốt hết rồi về.

Dân Bình-khang thiếu ăn. Lưu thủ Võ Văn Lân xin hoãn tạp dịch để thư lúc ngặt nghèo cho dân. Vua y cho.

Hà-tiên đói. Mạc Tử-thiêm sai dân đong thóc ở Kiên-giang, viên quản thủ không cho. Tử-thiêm xin ở Gia-định. Đông cung Cảnh nói: « Buôn thóc ra ngoài biển thì đã có lệnh cấm. Nhưng dân ở Hà-tiên cũng là con đỏ của triều đình, sao nỡ thấy đói kém mà không cứu? ». Bèn hạ lệnh cho đạo Long-xuyên bán cho 10 xe thóc. Vua nghe tin, khen là phải.

Tháng 8, nước Xiêm-la sai sứ sang hiến hai thớt voi đực.

https://tieulun.hopto.org

Quốc trưởng nước Vạn-tượng cùng với Nguyễn Văn Thụy đem tình hình đánh giặc ở Nghệ-an, sai người dâng biểu đến hành tại để báo. Vua cho thư khen ngợi.

Sai cai cơ đội Võ dũng lạc tòng quân Thần sách là Nguyễn Văn Yến đi chở 16.000 quan tiền ở Diên-khánh đến quân thứ Cù-mông.

Sai lưu thủ Lưu Tiến Hòa đem quân sở bộ đến Thị-dã, theo Nguyễn Văn Thành sai bắt đánh giặc.

Gia-định được mùa, trong cõi yên ổn. Đông cung Cảnh dâng sớ tâu và nói: « Nhân nay mùa rồi, xin bắt 10 000 dân phu và số người đồn điền lấy ba phần mười, ủy cho Công bộ Trần Văn Thái đem đi Quang-hóa lấy gỗ ván chở về, đóng thêm 50 chiếc thuyền đi biển, để sẵn cho quân dùng ». Vua cho là phải.

Tri Bình bộ Nguyễn Đức Thiện đến hành tại.

Thu gạo thị nạp của các hạng ruộng ở Thuận-thành là 2 vạn phương chở về Diên-khánh. Sai tham tri Hộ bộ Nguyễn Hữu Thiện và thiêm sự Hình bộ Nguyễn Văn Phương đến đốc việc ấy.

Thu thuế sai dư ở Phú-yên. Theo lệ cũ tiền thuế của ba hạng tráng quân dân thì hạng tráng 2 quan 9 tiền, hạng quân 2 quan 4 tiền 30 đồng, hạng dân 2 quan. Vua cho rằng việc quân đương bận, mà Phú-yên thì mới lấy lại, sai quan công đường cứ chiếu theo số dân ở sổ đinh năm mậu ngọ mà thu thuế năm nay, hết thảy theo như hạng quân; lão tật thì thu một nửa; các hạng biệt nạp thì thu 3 quan; ngoài lệ ấy đều được miễn.

Tha số tiền thóc quyền lĩnh cho dân Phú-yên. Trước là khi Phạm Văn Điểm gây biến, cai bạ Trần Đức Minh và ký lục Võ Đức Thông trong lúc vội vàng đem số tiền

https://tieulun.hopto.org

thóc chứa trong kho cho dân quyền lãnh. Quán giặc[4] biết, đòi lấy ở dân, dân khổ không xiết. Đến bây giờ bọn Đức lại đòi đúng số tiền thóc ấy. Vua xuống chỉ khiển trách, hạ lệnh rằng những người đã nộp rồi thì được khấu trừ vào số thuế chính cung năm nay, thừa thì trả lại, còn chưa nộp thì tha hết.

Triệu Lê Văn Duyệt đến hành tại. Sai Nguyễn Hoàng Đức đem quân Chân-lạp đến bảo Lữ-quân, thay [Duyệt] quản các quân mà chia đóng đồn giữ; sai đô thống chế Hậu dinh quân Thần sách là Mai Đức Nghị kiêm quản bốn vệ Kiên uy, Phấn võ thuộc Tiền dinh, Tuyên phong tả và Võ uy thuộc Hữu dinh, lệ theo điều khiển; sai tham tri Hộ bộ Trịnh Hoài Đức chuyển vận quân lương.

Lấy phó vệ úy vệ Ban trực tiền Tiền dinh quân Thần sách là Đào Duy Dụng làm vệ úy vệ Minh võ, khâm sai cai cơ Đào Duy Thìn làm phó vệ úy vệ Ban trực tiền, cai đội Lê Văn Điển làm phó vệ úy vệ Kiên uy.

Cai Tàu vụ Tô Văn Đoài và cai bạ tàu Phạm Văn Luận đệ sổ thu thuế cảng các thuyền buôn ngoại quốc năm này (hơn 489.790 quan).

Tháng 9, vua dừng tại Nan dữ [Hòn Nan] (ở trong cửa biển Cù-mông). Sai truyền dụ cho kỳ lục Phú-yên là Võ Đức Thông rằng: "Những quân Trung nghĩa cũ cũng là con đỏ của triều đình. Ngày trước họ bị giặc bắt ép, không thể không theo. Ta đã từng nhiều lần ra lệnh xá tội, nhưng lòng họ hãy còn hoài nghi. Khanh là người bản địa, vốn cùng quen biết, nên thể theo lòng tốt của ta mà khéo vỗ về để cho lòng họ yên ổn;

https://tieulun.hopto.org

nếu có ai từ ở trong giặc trốn về, hiểu biết tình hình của giặc, thì dẫn họ đến hành tại để hỏi rõ rồi thả về. Cẩn thận, chớ làm cho họ sợ hãi ».

Đảng giặc là giặc biển Tề-ngôi đem 11 chiếc thuyền đậu ở cửa biển Tân-quan, gặp bão, cột buồm gẫy hết, lênh đênh ngoài biển, có một chiếc dạt vào Phú-áo [Vũng Đuối], quân tuần biển của ta bắt được. Vua sắc cho các trấn giữ cửa biển thuộc Phú-yên đều sửa soạn binh thuyền để đón bắt.

Vua nghĩ đến các tướng sĩ ở Thị-dã nhọc mệt lâu ngày, sai tham tri Binh bộ Ngô Nhân Tĩnh lãnh đem các thức chè Tàu, thuốc lá Xiêm, cá khô tôm khô chia cấp cho. Lại phát 2 tấm nhiễu đỏ, 10 cái áo gấm, gởi cho Nguyễn Văn Thành xét mà cho những tướng hiệu có công.

Thủy sư của giặc đậu trong cửa biển Thi-nại, nghiêm đặt phòng giữ. Vua thường cỡi thuyền đi ngoài biển, sai kỳ binh nhử ra để đánh, nhưng chúng không dám ra. Đến bấy giờ được tin thám tử báo rằng giặc lấy một nửa thủy binh hợp với bộ binh, Vua bèn đem thủy binh định ban đêm đánh úp. Mới đến nửa đường, bị ngược gió, lại phải trở về. Hàng tướng là đại tổng quản Lê Văn Thanh bèn cỡi một chiếc thuyền trốn đi.

Nguyễn Văn Thành đánh vây bảo Chủ-sơn của giặc. Phó vệ úy vệ Phấn nhuệ là Hồ Văn Huệ bị súng bắn chết tại trận.

Nguyễn Đức Xuyên dâng sớ tâu rằng: « Quân ta trong khoảng tháng 6 tháng 7 thì lợi ở sự đánh chóng, giải vây sớm được Bình-định thì nhân thuận gió tiến đánh Phú-xuân để thu toàn cõi. Nhưng từ tháng 8 tới nay, gió nam sai kỳ, thủy quân không có chỗ dùng,

https://tieulun.hopto.org

thì lại lợi ở đánh chậm. Vả lại Bình-định thành bền lương đủ, có thể giữ được, đó là trời ràng buộc quân mạnh của Diệu Dũng để cho ta có thể mặc ý đánh chỗ khác. Cần gì vội đánh để cầu may ở một trận thắng? Nay xin trích loại những người gầy yếu trong các đạo và những bọn hàng binh không tin được thả về Gia-định, cho đỡ ăn tốn, lại điểm thêm binh đinh ở Gia-định để thêm sinh lực và lấy hết những đinh tráng ở Phú-yên để tăng thêm thủy quân, đợi đến sang xuân chiều gió hơi thuận thì sẽ thủy bộ đều tiến, đánh một trận lớn thì có cơ thu được toàn thắng. Nếu tiết trời đương lúc mưa lụt mà ta cứ thúc quân mạo hiểm để tranh phong với giặc, thì địa thế xứ này chúng đã từng am hiểu, phàm những đường có thể giao thông, không chỗ nào là chúng không đặt đồn bảo để canh phòng. Nếu quân ta giành được bảo này thì chúng lại có bảo khác, liều chết để giữ, hẳn không chịu bỏ thuyền ghe ở Thi-nại mà rút đi ». Sớ dâng vào, không trả lời.

Phó tướng Tiền quân Trương Tiến Bảo ốm, sai phó chỉ An võ Trần Công Tín thay coi quân, theo Nguyễn Đức Xuyên sai bắt đánh giữ.

Thả linh ốm Gia-định và Chân-lạp về. Lại sắc cho lưu trấn thần phái người theo đường bộ chở 5.000 cân thuốc đến quân thứ.

Lấy cai đội Thần sách Nguyễn Văn Phong làm phó vệ úy vệ Phấn uy, khâm sai cai đội Tả quân Nguyễn Văn Khách làm phó vệ úy vệ Thần võ, cai đội Tiền quân Nguyễn Xuân làm phó vệ vệ Lương võ.

Mùa đông tháng 10, sai bốn dinh Gia-định và Bình-khang, Bình-thuận thu trước thuế năm tân dậu.

https://tieulun.hopto.org

Võ Tánh mật sai người thân tin mang tờ biểu lên đến hành tại. Vua lại sai thám tử lẻn vào trong thành thăm hỏi tướng sĩ; mọi người đều cảm động phấn khởi, nguyện xin ra sức liều chết.

Đặt năm chi binh trấn thành Gia-định và binh hùng trấn ở bốn dinh, mỗi dinh một chi. Đông cung Cảnh thấy xa giá đi đánh giặc, binh các dinh Gia-định đều điều đi cả, xin lập thêm chi binh, chiêu mộ những quân trốn và những dân ngoại tịch bổ vào cho đủ canh giữ. Vua y cho. Rồi đó, dinh Vĩnh-trấn lấy cả những người dân chưa đến 18 tuổi, dân phần nhiều không chịu nổi. Đông cung nghe tin quở trách, ra lệnh phải theo ý nguyện của dân, không được làm sợ hãi.

Sai Phạm Văn Nhân lưỡng phái binh Thần sách giữ bảo nơi Mã-cảnh [Cổ-ngựa], răn không được tự tiện bỏ bảo sở mà đi quấy nhiễu nhân dân. Làm trái thì chém bêu đầu cho mọi người biết.

Bình-thuận bị bão. Phó tướng Hữu quân Nguyễn Văn Lợi coi chở tiền gạo ở Gia-định vừa đến vũng Ma-vân thì thuyền bị úp đắm hết (mất hơn 1 vạn quan tiền và hơn 4 vạn phương gạo) Quân chở chết đuối hơn 100 người. Lợi dâng sớ xin chịu tội. Vua cho là sức người không thể cản nổi, nên đặc cách tha cho.

Dinh thần Bình-khang dâng biểu xin lấy gạo thị nạp của bảy sách người Đê ở Đồng-hương là 10.000 phương để giúp quân nhu. Vua cho là được, hạ lệnh cho tham tri Hình bộ Phạm Như Đăng và thiêm sự Hộ bộ Hồ Thế Học hội làm. Nhưng thấy sách Cà-tuân rối động lại thôi.

Quản dinh Tiền phong là Nguyễn Văn Tánh bệnh khỏi. Sai đem thuộc quân và ba đội Tả vệ, Hữu vệ,

https://tieulun.hopto.org

và Hoàng kiểm đi giữ bảo La-thai, kiêm làm việc vận chở lương thực.

Vua thấy quân ta cầm cự với giặc, quân nhu đương khẩn cấp, bèn sai lưu thủ Lưu Tiến Hòa đến dinh Bình-thuận quản các quan công đường và chánh phó trấn Thuận-thành để đốc thu thuế và gạo thị nạp mà chở nộp. Dụ rằng làm thế nào cho có thêm lương thì cứ tiện nghi mà làm, không bó buộc theo lệ thường. Hòa đến Bình-thuận, dâng sớ xin quyền thu gạo thị nạp ở các nhà giàu và dân biệt nạp biệt tính. Dinh thần Bình-khang cũng xin như thế. Vua đều y cho (số gạo thị nạp ở Bình-thuận hơn 6.700 phương, ở Bình-khang hơn 6.500 phương).

Lấy khâm sai cai cơ Tiền dinh quân Thần sách là Lê Văn Ân làm phó vệ úy vệ Long võ, phó vệ úy vệ Diệu võ Tả dinh là Lê Văn Phong làm vệ úy, cai đội Nguyễn Văn Tuống làm phó vệ úy, phó vệ úy vệ Định võ là Võ Thành Văn làm vệ úy, khâm sai cai đội Trần Văn Khoa làm phó vệ úy, cai đội Nguyễn Văn Thuận làm phó vệ úy vệ Tuyển phong hữu, phó trưởng chi Trung chi Kiến võ dinh Tiền phong là Trương Văn Chinh làm chánh trưởng chi, khâm sai cai cơ Nguyễn Văn Hậu làm phó trưởng chi, phó vệ úy vệ Nhuệ võ là Phạm Văn Quế làm chánh trưởng chi Tiền chi Trảng võ, khâm sai cai cơ Lê Văn Ngoạn làm phó trưởng chi, khâm sai cai cơ Cao Văn Lai làm chánh trưởng chi Hậu chi Dực võ, Nguyễn Văn Hóa làm phó trưởng chi, khâm sai cai cơ Nguyễn Văn Phú làm chánh vệ vệ Nhuệ võ, Nguyễn Văn Toán và Nguyễn Văn Du làm phó vệ.

Tháng 11, ký lục Vĩnh-trấn là Nguyễn Tiến Bảo chết; lấy Hàn lâm viện Hoàng Kim Điểm làm ký lục Vĩnh-trấn.

https://tieulun.hopto.org

Lấy phó vệ úy vệ Tác võ Hữu dinh Thần sách là Trần Văn Phương làm vệ úy vệ Võ uy, chánh trưởng chi Tiền chi Tả dồn quân Ngự lâm là Võ Đình Duyên làm chánh trưởng chi Trung chi, trưởng hiệu Hồ Văn Uẩn làm phó trưởng chi, phó trưởng chi Tiền chi Ngô Văn Vĩnh làm chánh trưởng chi, trưởng hiệu Hồ Văn Đức làm phó trưởng chi, trưởng hiệu Tả chi Man Đức Diên làm phó trưởng chi, chánh trưởng chi Trung chi Mai Gia Cương làm chánh trưởng chi Hữu chi, trưởng hiệu Trần Đức Bành làm phó trưởng chi, phó trưởng chi Hậu chi Lương Văn Trạc làm chánh trưởng chi, trưởng hiệu Nguyễn Văn Chấn làm phó trưởng chi, trưởng hiệu Nguyễn Văn Tam và Nguyễn Văn Đoạt làm phó vệ úy vệ Hưng võ, phó vệ vệ Hoằng võ Hữu quản là Lê Văn Minh làm phó trưởng chi Tiền chi, phó vệ vệ Võ dũng là Lê Văn Do làm chánh trưởng chi Hữu chi.

Cai bạ Phú-yên là Trần Minh Đức ốm, sai tham tri Binh bộ Ngô Nhân Tĩnh hiệp cùng lưu thủ và ký lục tạm hành công việc công đường, trông nom các việc tiền thóc. Nhân Tĩnh dâng sớ xin theo số người hiệp nạp biệt tính trong số dinh để quyên thu gạo lương giúp (hơn 15.800 phương). Vua y lời tâu, lại hạ lệnh thu thêm tô ruộng giúp, theo số chính cung mà thu.

Sai khâm sai cai cơ Phan Văn Tự giữ đường Hà-nghiêu. Hà-nghiêu là nơi núi khe hiểm trở, đường ngoắt nghéo như ruột dê, nhiều ngã đi thông, bọn gián điệp giặc thường qua lại ở đó, cho nên hạ lệnh nghiêm phòng.

Nguyễn Văn Thành đánh bảo Chũ-sơn của giặc, mãi không phá được, sai người lấy người Man dẫn đường, đò được đường tắt ở phía tây nam có thể đánh úp vào sau lưng giặc, bèn vẽ địa hình rồi dâng biểu xin thêm

TVMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

quân để họp đánh. Vua xem biểu, mừng nói: « Quân giặc ở trong mắt ta rồi ». Tức thì sai Tống Viết Phước và Lê Văn Duyệt đều đem quân bản dinh và kiêm lãnh tướng sĩ Hữu dinh và Tiền dinh, tiến đến Thị-dã theo tiết chế của Thành; dụ cho Nguyễn Hoàng Đức và Mai Đức Nghi ở đạo Cù-mông sắp quân để chờ. Lại sai Lê Chất đi La-thai quản lãnh ba đội Tả vệ, Hữu vệ và Hoàng kiểm, sai Nguyễn Văn Tánh đem quân sở thuộc, đều đến quân thứ Thị-dã theo đánh giặc; Phạm Tiến Tuấn thì thay giữ bảo La-thai, làm việc lương.

Quân bọn Tống Viết Phước và Lê Văn Duyệt đến Thị-dã. Nguyễn Văn Thành sai Duyệt giữ bảo làm chính binh, tự mình đem các đạo quân làm kỳ binh đêm theo đường tắt vượt núi Bọt-khê, nhân mưa dầm xuyên qua Đăng trại [Trại Đèn], quành ra phía sau giặc, phóng lửa đốt trại sách. Giặc thắng thốt quay đánh. Duyệt huy động quân tiến sát trước bảo. Đầu và đuôi giáp đánh. Giặc vỡ chạy vào Kỳ-nguyên. Các quân thừa thắng đều tiến, đánh chém được đô đốc giặc là Hoan (không rõ họ), đuổi đến Tuần-dã [Đồng Tuần]. Tướng làm phản là Từ Văn Chiêu quay quân chống cự, quân tiền đạo ta hơi lùi. Thành và Duyệt tức thì đốc suất quân và voi sấn lại đón đánh, phá được. Chiêu thoát chạy. Đô đốc giặc Nguyễn Đức Thu đem thuộc hạ hơn 20 người ra hàng. Quân ta thu bắt được voi ngựa súng ống khi giới, giết và đánh bị thương nhiều không xiết kể. Tin thắng trận báo lên. Vua rất khen ngợi, tuyên dụ để ủy lạo, thưởng cho các quân 5 000 quan tiền, 200 đồng bạc tây, thưởng người Mán dẫn đường 5 cái áo gấm, 3 tấm nhiễu, 5 tấm vải màu, và mắm muối các vật. Trong trận này Thành và Duyệt đều cầm cờ

https://tieulun.hopto.org

tướng trên bành voi mà chỉ huy các quân. Thành vốn thích rượu, sắp ra trận thì đem bầu ra tự rót uống, rót một chén đưa cho Duyệt. Duyệt không chịu uống. Thành cố ép nói: « Nay trời lạnh, uống một chén cho mạnh thêm lên! ». Duyệt nói: « Ai yếu nhát mới phải mượn rượu. Còn tôi thì trước mắt không thấy có giặc nào mạnh, cần gì đến rượu ». Thành có vẻ xấu hổ, do đó căm Duyệt.

Nguyễn Văn Thành tiến quân đến Trường-dã [Đồng Dài], sai Tống Viết Phước đánh giặc ở núi Yên-tượng, lấy luôn được bốn bảo. Lại đánh các bảo Sinh-đàm và Sơn-trà của giặc, đều phá được. Do đó từ núi Lệ-thạch đến Hoa-an, Hoa-lộc, quân giặc đều bỏ bảo, đêm trốn đi. Bộ binh ta hai đường liên lạc với nhau, bèn chia đặt đồn trại ở Lạp-quán và Vân-sơn.

Sai hàng tướng là Nguyễn Đức Thu theo Nguyễn Đức Xuyên sai phái đánh giặc. (Thu là em của Đức Xuyên).

Bọn làm phản ở Hữu đồn quân Ngự lâm là trưởng hiệu Võ Văn Tục và cai đội Nguyễn Văn Pháp (đô tỳ cũ của giặc) đều bị bắt tại trận tiền. Vua cho là chức bé nhỏ không thèm giết, tha cho về làng.

Vua thấy trong bọn hàng tướng nhiều người trốn làm phản, duy Lê Chất bền lòng qui thuận, không như bọn kia, cho tiểu sai đi trạm đến quân thứ để thăm hỏi; mẹ già và vợ con Chất ở Gia-định thì dụ cho lưu trấn thần thăm hỏi và cấp tiền lương nuôi nấng.

Sai thống chế Tả đồn quân Ngự lâm là Võ Đình Giai đem quân bản đồn theo Lê Văn Duyệt sai bắt đánh giặc.

Ra lệnh cấm các quân không được tự tiện giết người. Dụ Nguyễn Văn Thành và các tướng rằng: « Phép binh

https://tieulun.hopto.org

cốt ở uy nghiêm, trị nước cốt ở nhân thứ, cho nên vương giả dụng binh chỉ cần dẹp yên giặc cho dân yên nghiệp làm ăn, ra trận phải chém giết là bất đắc dĩ. Nay quân và dân trong hạt Qui-nhơn không biết lẽ thuận nghịch mà chống cự quân ta, chẳng qua chỉ vì một hai đứa đầu sỏ làm mê hoặc mà đến thế thôi. Bọn khanh nên thể lòng ta, nghiêm răn tướng sĩ, phàm đối trận đánh nhau mới được chém giết, bằng sau trận bắt được thì không được giết bậy một người nào. Còn như quân đến đâu hoặc phóng lửa hiệu để cho trong thành ứng theo thì cũng đốt ở nơi rừng rú vắng người, không được đốt phá nhà dân, để cho quan dân đều được yên lành. Làm trái thì lấy quân pháp trừng trị.

Lại bộ Nguyễn Bảo Tri chết. Cho 2 cây gấm Tống, 30 quan tiền, sai con là huấn đạo Nguyễn Bảo Bang đưa tang về Gia-định. Sắc cho bọn Nguyễn Văn Nhân, Nguyễn Tử Châu rằng phàm chi phí về việc tang đều lấy của công mà hậu cấp.

Lưu thủ Trấn-biên là Nguyễn Đức Giảng có tội bị giết. Trước là các sách Man ở Trấn-biên qui phục, Giảng phụng mệnh đi vỗ về yêu sách quá chừng, dân Man khổ quá làm phản, đánh úp Giảng, Giảng thua chạy. Lưu trấn thần bắt Giảng bỏ ngục, tịch biên gia sản rồi đem tội trạng tâu lên. Vua sai giết, và dụ các sách Man rằng: « Triều đình thấy dân Man không yên, nên sai quan đến vỗ về. Giảng không tuyên dương đức hóa của triều đình, chỉ cầu lấy lời, vốn là có tội. Nhưng dân Man các ngươi lại không đến tố cáo với triều đình, dám nổi lên làm loạn, thì tội ấy cũng đáng giết. Nay tạm xem là vì hoảng hốt mà tha thứ cho. Phàm kẻ nào bắt được những khí giới tài vật của nhà nước tức thì phải đem nộp trả. Nếu không tuân mệnh thì giết không

https://tieulun.hopto.org

tha ». Dụ đến, dân Man lại yên. Bèn lấy khâm sai thống binh cai cơ trưởng chi Tả quân là Võ Tiến Đầu làm lưu thủ Trấn-biên.

Tỵ Chiêm hậu dâng sớ nói: « Tháng giêng đầu năm có lẽ chọn ngày tốt để ra quân. Xét từ ngày 15 về trước chỉ có ngày kỷ mùi mồng 6 là tốt hơn cả, nhưng lại hiềm có lục hại nên chưa dám quyết ».

Vua sai truyền dụ cho lưu trấn thần Gia-định rằng: « Việc xuất quân là rất quan trọng, bằng chưa xuất quân thì ngày khánh tiết Vạn thọ không dám nổ súng, như thế sao cho thành lễ. Và ngày lục hại (1) là tỵ hại mùi. Nay Đông cung làm chủ tướng, tướng mệnh ở tỵ thì có ngại gì. Cứ dùng ngày ấy ra quân, đừng câu nệ quá. Còn như các việc tiến lịch và ban lịch thì cứ chiếu lệ mà làm ».

Tháng 12, lại sai Binh bộ Nguyễn Đức Thiện tới dinh Phú-yên quản quan công đường để đốc làm các công việc trưng thu tô thuế và vận chở quân lương.

Vua nghe tin các đạo quân do Nguyễn Hoàng Đức quản và quân Chân-lạp nhiều người đi cướp bóc, dân chúng không được yên, dụ rằng: « Đương lúc can qua vội vã, nhiều việc không tiện cho dân, cho nên triều đình lập quân chính để rèn sĩ tốt. Tất phải có lệnh thì làm, đã cấm thì thôi, đến đâu cũng không xâm phạm mảy may của dân, mới là quân của vương giả. Nếu ở chốn nào không biết nghiêm cấm, thì chớ khác nghe tin, trong lòng ngờ sợ. Tuy có chỉ dụ mà xem là lời suông thì lấy gì làm tin được. Vậy từ nay nên đem lòng xem xét kỹ lưỡng, kẻ nào trái phép thì trị bằng quân pháp, cho thỏa lòng mong mỏi của dân ».

---

(1) Lục hại: *Hiệp kỷ biện phương* có nói: Lục hại là bất hòa, như Dần dữ Tỵ hại, Mão dữ Thìn hại, và Tỵ dữ Mùi hại

Phó đô thống chế Hậu dinh quân Thần sách là Tôn Thọ Vinh chết. Cho một cây gấm Tống và sai dinh thần Phú-yên chi tiền kho để biện việc tang.

Sai Phạm Văn Nhân đem quân sở thuộc và vệ Cung võ giữ bảo Lão-mác. Nguyễn Hoàng Đức rút quân ở bảo Lũ-quán về, chia bắt các đạo bắc cầu Tuần-giang để thông đường chở lương, tiện việc quân báo.

Thống chế Tả đồn quân Ngự lâm là Võ Đình Giai ốm; lấy chánh trưởng chi Trung chi là Võ Đình Duyên tạm lãnh quân, theo Lê Văn Duyệt đánh giặc.

Vua cho rằng thuyền đánh cá đi biển rất nhanh tiện, sắc cho Gia-định và Bình-thuận phàm những thuyền đánh cá trong hạt chở được 70 phương gạo trở lên đều cho xếp gạo lương đợi khi tiện gió thì chở đến quân thứ, thuyền nào đến trước thì được thưởng công. Từ đó mọi người đều lo cố gắng, lương quân không thiếu.

Quân giặc đánh bảo Ngũ thần vệ của Tả quân. Nguyễn Văn Thành sai Nguyễn Đức Xuyên đem quân và voi đánh úp sau lưng giặc, bắt được hơn trăm người. Giặc lại phạm bảo Hữu dinh, vệ úy Hùng uy là Trần Đại Luật và vệ úy Hùng dũng là Nguyễn Tiến Lộc đem quân tiếp chiến, giặc thua to.

Thành Bình-định bị vây lâu chưa giải được, mà cửa biển Thi-nại thì giặc đóng giữ thêm vững. Vua thường buồn bực không vui, than rằng: « Trời chưa muốn diệt giặc Tây-sơn chăng! Sao để cho tướng giỏi của ta bị khốn mãi ở đây! ». Bàn dùng kế hỏa công. Sai các quân lấy nhựa trám rưới vào củi và chứa vào hơn 20 chiếc thuyền con, đầu thuyền đều đóng đinh sắt, để chờ tiến đánh; trước tiên đi thuyền vào giữa giặc, lấy móc câu móc thuyền của chúng rồi phóng lửa đốt. Hỏi các tướng, ai có thể sai làm việc này, Tống Viết Phước xin

https://tieulun.hopto.org

đi. Vua sắp ý cho, mật báo với Nguyễn Văn Thành rằng: « Độ là chữ hỏa ở trong bàn tay ta » (1). Lại hạ lệnh ban đêm bày bộ binh làm ra vẻ cướp trại, khiến giặc không để ý đến mặt thủy. Thành mật báo cho Nguyễn Đức Xuyên. Vừa Xuyên bị ốm, có người quản đội Tiểu sai là Nguyễn Cửu Kỷ đem cho nhân sâm vua ban, Xuyên bảo Kỷ rằng: « Ta nghe chúa thượng muốn dùng hỏa công, Tống Viết Phước xin đi. Theo ý kiến của Xuyên, thì Phước dẫu dũng nhưng phải cái vội tiến, Lê Văn Duyệt thì dũng mà có mưu, nếu sai Duyệt đi thì việc chắc thành công ». Kỷ về tâu vua, vua bèn triệu Duyệt đến hành tại.

Nguyễn Đức Xuyên dâng sớ nói: « Vệ úy vệ Hùng võ là Phan Công Nghĩa, vì quân tình không phục, xin cho phó vệ úy Võ Văn Giáo thay ». Vua y cho.

Đô thống chế Hậu dinh quân Thần sách là Mai Đức Nghị chết. Sai đưa về Gia-định hậu táng. Trước kia Đức Nghị theo xa giá sang Xiêm, trong lúc bôn bá, bọn tòng thần như Nguyễn Văn Thành, Lê Văn Duyệt nói năng hành động có nhiều điều không giữ lễ độ, Đức Nghị ở sau thuyền, mình mặc áo rách mà lui tới vâng thừa, chưa từng thất lễ. Vua rất qui trọng. Kịp khi lấy lại thiên hạ, vua từng dụ bảo hoàng tử thứ tư rằng: « Trước kia ta còn bôn bá, những bề tôi theo hầu lắm kẻ hoảng hốt nhầm lẫn, duy một mình Đức Nghị là giữ được lễ độ, không vì điên bái vội vàng mà đổi thái độ của mình.

---

(1) Chiến thuật của Khổng-minh và Chu Du bàn tính trong cuộc đánh trận hỏa công ở Xích-bích với Tào Tháo. Khi bàn thì Chu Du và Khổng-minh mỗi người viết chữ « hỏa » ở trong bàn tay rồi chìa ra. (Xem *Tam quốc chí diễn nghĩa*).

https://tieulun.hopto.org

Thời xưa Triệu Tương-tử bàn việc thưởng công cho những người có dự trận Tấn-dương(1) thì cho Cao Hách là bực nhất. Trương Mạnh-đàm nói: « Cao Hách ở trong thành bị vây, chửa nghe thấy có bày được một chước gì hay làm được một việc gì, mà chiếm công đầu, nhận thưởng lớn, tôi trộm không hiểu ». Tương-tử nói: « Ta trong khi khốn ách, nhiều người hoảng hốt nhầm lẫn, chỉ một mình Cao Hách cử động kinh cẩn, không mất cái lễ độ của người bề tôi. Công lao thì cần ở ngày nay, mà lễ độ thì để lại muôn đời, như thế thì Cao Hách được phần thưởng trên chẳng là đáng sao? ». Nay Đức Nghị một lòng cẩn trọng, không kém gì Cao Hách, ta rất quý ». (Đức Nghị là người Hương-trà, năm Minh-mệnh thứ 5 được tòng tự ở Thế miếu, năm thứ 12 được phong Vĩnh-lại hầu).

Sai cai cơ Ngô Văn Hiến đem đội Toàn thắng ra đóng giữ miền thượng dạo Hưng-phúc để thu thuế người Man.

---

1. Tương-tử nước Triệu (đời Xuân thu) bị Tri-bá đánh phải chạy ra Tấn-dương. Sau giết được Tri-bá ở Tấn-dương (*Tư trị thông giám*, quyển I, « Chu kỷ »).

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHẤT KỶ

QUYỂN XIII

THỰC LỤC VỀ THẾ TỔ CAO HOÀNG ĐẾ

Tân dậu, năm thứ 22 [1801] (Thanh Gia-khánh năm thứ 6), mùa xuân, tháng giêng, vua dừng ở hành tại Hòn Nan. Ban phát quần phục cho các quân.

Lấy phó đô thống chế Tả dinh quản Thần sách là Hoàng Viết Toản làm đô thống chế Hậu dinh, phó vệ úy vệ Long võ Tiền dinh là Trần Văn Bão làm vệ úy, cai đội Trần Văn Khánh làm phó vệ úy, phó vệ úy vệ Phấn võ là Võ Văn Kiên làm vệ úy, cai đội Nguyễn Văn Điểm làm phó vệ úy, cai đội vệ Dương võ Tả dinh là Trương Công Thuyên làm phó vệ úy.

Sai chưởng Tiền quân Nguyễn Văn Thành tiết chế bộ binh các đạo. Vua dụ Thành rằng: « Mới đây đại binh từ Thị-dã tiến đánh, trèo non vượt biển, đường sá cách trở, sợ khó quản cố được hết, nên đặc biệt hạ chỉ cho Tống Viết Phước và Lê Văn Duyệt kiêm lĩnh hai dinh Tiền và Hữu để cho có thống thuộc. Nay lũy giặc đã san bằng, các đạo đã liên lạc được, nếu quyền chỉ huy không có chuyên trách, hiệu lệnh không thống nhất, thì các quân vâng lệnh ở đâu? Từ nay về sau

https://tieulun.hopto.org

bốn dinh Trung Tiền Hữu Hậu đều đem quân sở bộ theo quyền tiết chế của khanh, Tống Viết Phước không được kiêm lĩnh như trước nữa. Lại như quân đạo Cùmông trước là ủy cho Nguyễn Hoàng Đức một mình càng dáng một mặt, nay địa thế đã nối liền, cũng cho khanh điều độ cả. Còn như việc phân phái đánh giữ thì nên điều bát tướng sĩ toàn dinh, chớ nên lẻ tẻ. Kẻ nào trái mệnh lệnh thì xử ngay theo quân pháp ». Lại dụ Nguyễn Hoàng Đức rằng: « Khanh là cựu tướng lão thành, triều đình vốn trông cậy. Nhưng nay quyền tiết chế bộ binh đã chuyên ủy cho Nguyễn Văn Thành, vậy từ sau có sự điều khiển thì khanh nên lấy Xã Tắc làm trọng mà nghe theo, chớ nên để ý đến chỗ kẻ cao người thấp ».

Giặc vây thành Bình-định mấy vòng. Võ Tánh thừa bao đêm mở cửa đông ra áp đánh, đốt trại giặc cháy liền chừng một dặm. Quân giặc sợ lùi, sáng sớm lại họp thêm quân vây thành. Tin thám tử báo lên. Vua dụ Nguyễn Văn Thành rằng: « Đại binh tiến đánh đã lâu năm, tướng quân đánh luôn được luôn, nhưng sau đó lại dừng quân thì nó có thể được dịp mà đắp thành cao đào hào sâu để tự vệ. Lấy đó mà nghiệm, thì ta không sợ không thắng, chỉ sợ không chịu đánh thôi. Nay trong thành dám xông vây ra đánh là trông cậy có quân ta ngoại viện. Nếu ta cứ dừng quân mãi thì trong ngoài cách hẳn, nhân tâm tất là chờ ngóng. Tướng quân nên nhắm cơ hội mà tiến đánh để giải khổ cho tướng sĩ trong thành, thỏa tấm lòng gần xa qui phụ. Cái công bình định trông cả vào tướng quân. Ta lại chỉnh bị thủy binh để đợi. Nên sớm liệu đi ». Lại sai ghi tên những tướng của giặc bắt được đưa về hành tại để tùy tài lục dụng.

https://tieulun.hopto.org

Bãi bỏ sưu ruộng ở Phú-yên. Trước kia quân ta mới đến Phú-yên, dân phần nhiều sợ hãi tản đi, việc khiêng chở quân lương không đủ, bọn lưu thủ Phạm Tiến Tuân, chiếu theo số đinh số điền bắt phu kể hàng vạn, dân mệt nhọc về vận chuyển, trốn tránh ngày càng nhiều. Vua nghe tin quở rằng: « Đã bắt phu theo người, lại bắt phu theo ruộng thì người ta chịu sao nổi? » Bèn hạ lệnh bãi đi, khiến chỉ căn cứ vào số đinh, trừ những người đã giúp gạo và những người phu trạm, còn chỉ được bắt đến 2.000 người phu đài tải là cùng, ngoài số ấy thì thay phiên, để cho dân được thư.

Cấp tiền cho tướng sĩ các quân bị thương ở mặt trận lưu dưỡng ở Phú-yên, theo thứ bực khác nhau (Phó vệ 5 quan, cai đội 3 quan, phó đội 2 quan, lính 1 quan).

Tham mưu Hậu quân là Trần Quang Thái quản đem binh các chi vệ Hậu quân lưu cư ở Gia-định đến quân thứ cho lệ theo Nguyễn Đức Xuyên đánh giặc.

Tả tham tri Binh bộ là Trần Phúc Tuy chết.

Cho Cao-la-hâm-sâm người Chân-lạp 100 quan tiền.

Thủy quân cả phá quân giặc ở cửa Thi-nại. Trước là tư đồ giặc Võ Văn Dũng dùng hai chiếc thuyền đại hiệu Định quốc và hơn trăm chiếc thuyền chiến chặn đóng ngang cửa biển, lại dựng hai bảo ở bãi Nhạn-châu bên tả và ở núi Tam-tòa bên hữu cửa biển, đặt nhiều súng lớn, dựa thế cao chẹn chỗ hiểm để chống quân ta. Đến đây các quân làm xong chiến cụ hỏa công, vua mật định đêm hôm 16 cất quân đánh úp. Sai Tiền chi Hoàng Văn Khánh đem bộ binh lên xuống Da-áo [Vũng Dừa], chờ khi hiệu lửa ở Tiêu-cơ phát thì đánh hãm lũy giặc, đặt mai phục ở sau núi để ngăn giặc. Lưu Phạm Văn Nhân giữ Cù-mông. Vua bèn thân đem thủy quân tiến

https://tieulun.hopto.org

phát. Trống canh ba qua Tiêu-cơ, bắt được lính đi tuần của giặc, biết được khẩu hiệu, tức thì sai Nguyễn Văn Trương và Tống Phước Lương dùng thuyền nhỏ lẻn trước vào Hổ-cơ đốt đồn thủy của giặc. Lại sai Võ Di Nguy cỡi chiếc truyền chấp lệnh đi biển thẳng tiến. Lê Văn Duyệt đốc quân tiếp theo. Giặc giữ bảo cự chiến, từ giờ dần đến giờ ngọ, tiếng súng vang trời, đạn bay như mưa. Di Nguy bị bắn chết. Duyệt cứ mặc kệ, càng thúc đánh hăng. Vua thấy sĩ tốt nhiều người tử thương, cho tiểu sai đến dụ cho tạm lui. Duyệt thề chết, vẫy quân xông lên, giờ thân vào được cửa biển, dùng đuốc hỏa chiến thừa chiều gió phóng đánh thuyền đại hiệu của giặc. Quân giặc cả vỡ, chết rất nhiều. Dũng thua chạy. Thuyền giặc bị đốt cháy gần hết. Quân ta bèn giữ cửa Thi-nại. Người ta khen trận này là võ công to nhất. (Di Nguy người Phù-vang, năm Minh-mệnh thứ 1 được tòng tự ở Thế miếu, năm thứ 12 phong Bình-giang quận công).

Nguyễn Văn Thành nghe tin thắng trận, sai bộ binh các đạo chia đánh các đồn giặc ở Vân-sơn và Phú-trung. Nguyễn Đức Xuyên chém được đô đốc giặc tại trận là Nguyễn Hạch, bắt được 2 thớt voi và súng ống khí giới vô kể.

Vua dừng ở trấn Thi-nại, sai phi báo tin thắng trận cho Gia-định, Phú-yên, Bình-khang và Bình-thuận đều biết; lại sai lưu trấn thần ở Gia-định viết thư báo tin cho các nước Xiêm-la và Chân-lạp.

Nhân dân Bình-định nghe tin Thi-nại đã vỡ, sợ hãi chạy trốn.

Vua dụ rằng: « Một năm nay bọn giặc tàn ngược, dân bị lầm than. Ta sở dĩ dấy quân là vì trăm họ, không

phải là thích dụng binh mà cốt là để yên dân. Các ngươi cứ yên đừng sợ. Nếu quan quân có quấy nhiễu cướp bóc, cho các ngươi đến tố cáo, sẽ theo quân pháp trị tội ngay ».

Một sai cai đội Lê Văn Bản đến hai vũng Nam Bắc ngắm địa thế mà đặt đồn thủ để ngày đêm tuần xét, có gì gấp thì báo ngay.

Tướng giặc Võ Văn Dũng đã thua, thu nhặt tàn quân hợp lại với Trần Quang Diệu, rồi sai tư khấu Định giữ Thạch-tân, đô đốc Nguyễn Văn Ngũ giữ Đạm-thủy [Nước ngọt], đô đốc Võ Văn Sự giữ Tân-quan, để đề phòng quân ta tập hậu, lại phao ngôn là thế quân hẹn hết sức đánh thành.

Vua được tin, sai người lên vào trong thành dụ Võ Tánh và Ngô Tòng Châu rằng: « Quân ta đánh úp được Thi-nại, bao nhiêu thuyền ghe của giặc đã thành tro tàn. Nay thế nó đã cùng, tất sẽ cắn lại. Bọn khanh nên khuyến khích quân lính, phòng bị nghiêm nhặt thêm, chớ vì thắng mà kiêu, chớ thấy lâu mà nản, chờ ta thừa cơ tính liệu, quyết một trận để thông với thành. Nên cố gắng lên ».

Ghi công các tướng sĩ trận vong ở Thi-nại. Tặng Võ Di Nguy 2 cây gấm Tống, 2 trăm quan tiền, đưa tang về Gia-định. Sai Nguyễn Văn Nhân và Nguyễn Tử Châu thân trông coi việc tang. Cho phát tiền công vật công để hậu táng. Cai cơ phó đinh Tiền thủy là Hoàng Văn Định, phó vệ úy vệ Dương võ Tả dinh quân Thần sách là Nguyễn Vĩnh Hựu và binh lính chết trận, tất cả hơn 600 người, đều được cấp tuất ưu hậu theo thứ bực khác nhau.

https://tieulun.hopto.org

Cho cai đội Hữu hiệu Trung chi Trung quân là Trần Văn Môn làm trưởng hiệu khâm sai cai cơ. Vừa rồi ở trận Thi-nại, tướng sĩ đều mạo hiểm, sĩ cũng nguyện liều chết. Vua hạ lệnh ở trong quân rằng: « Tướng sĩ báo ơn nước, chính ở lúc này. Sống thì chung hưởng giàu sang, chết thì không quên ân điển. Nếu anh em cùng ở trong quân mà có quan chức thì anh mất em được kế tập, em chết anh được kế tập ». Môn cùng anh là trưởng hiệu cai cơ Trần Văn Đạo đều tòng quân. Nay Đạo chết trận nên cho Môn tập chức.

Cai bạ Phú-yên là Trần Minh Đức khỏi bệnh, cho làm việc dinh như cũ. Triệu Binh bộ Nguyễn Đức Thiện và tham tri Ngô Nhân Tĩnh đến hành tại.

Sai Lưu Tiến Hòa trở về Bình-khang, Võ Văn Lân trở về Bình-thuận, đều hành việc lưu thủ như cũ.

IMGACH.COM.VN

Lấy phó dinh Tả thủy là Trần Công Lại làm quản dinh Tả thủy, chánh Tiền chi Hoàng Văn Huân làm phó dinh Tả thủy, chánh Hậu chi dinh Tiền thủy là Nguyễn Văn Sĩ làm phó dinh Tiền thủy, chánh Tiền chi dinh Hữu thủy là Trần Văn Phúc làm phó dinh Hữu thủy, phó trưởng chi Hậu chi dinh Trung thủy là Trần Văn Phan làm chánh trưởng chi, cai đội Lê Văn Duyên làm phó trưởng chi, cai đội Tiền chi là Đào Văn Xuân làm phó trưởng chi Tiền chi, cai đội Trung chi dinh Tiền thủy là Nguyễn Văn Lân làm chánh trưởng chi Tiền chi, Lại Thế Nguyên làm phó trưởng chi, cai đội Hậu chi là Cao Văn Hân làm chánh trưởng chi Hậu chi, Nguyễn Văn Quyến làm phó trưởng chi, phó trưởng chi Tiền chi dinh Tả thủy là Phan Văn Tam làm chánh trưởng chi, cai đội Tống Văn Hiệp làm phó

https://tieulun.hopto.org

trưởng chi, phó trưởng chi Hậu chi là Dương Công Trấn làm chánh trưởng chi, cai đội Nguyễn Văn Phú làm phó trưởng chi, phó trưởng chi Tiền chi dinh Hữu thủy là Nguyễn Văn Khương làm chánh trưởng chi, cai cơ Lê Văn Tinh làm phó trưởng chi, cai cơ dinh Hữu thủy là Đỗ Văn Tiến làm chánh trưởng chi Hậu chi, Phan Văn Đức làm phó trưởng chi.

Nguyễn Văn Thành sai Tống Viết Phước đóng đồn ở Cân-dương. Giặc chia đường đánh úp. Vệ úy vệ Trung võ là Trần Văn Xung đánh nhau với giặc, chết ở chợ Chính-lộc. Phước thúc quân tiếp ứng, giặc hơi lùi, đuổi đến Thạch-cốc, gặp quân mai phục của tướng giặc Từ Văn Chiêu ồ dậy, quân ta vỡ chạy. Phó đô thống chế Phan Văn Kỷ và vệ úy vệ Tín úy Nguyễn Văn Trí bị giặc bắt được. Vệ úy vệ Uy võ Hoàng Phúc Bảo và vệ úy vệ Cung võ Hoàng Văn Từ đều chết trận. Phước bèn bỏ bảo Cân-dương, đến hành tại xin chịu tội. Vua tha cho, sai đem quân giữ bảo Hàm-thủy [Nước mặn].

Vua đến Vân-sơn, thăm khắp đồn bảo các quân, ngày hôm sau lại trở về.

Miễn thu gạo giúp [thị mễ] của các hạng dân biệt nạp, biệt tính ở Phú-yên, Bình-khang và Bình-thuận.

Vua thấy gạo lương do thuyền lương các dinh chở đến quân thứ đã đổi đáo, sắc rằng số gạo giúp của nhân dân từ trước đã nộp rồi thì đợi sau sẽ xử trí, chưa nộp hay nộp chưa xong thì đều cho miễn.

Số quân ở Phú-yên còn ít, sai dinh thần cứ trong hạt ai tình nguyện làm lính thì không kể là quân trung nghĩa cũ hay là dân thực nạp đều cho gọi đến lập thành đội ngũ lệ theo sai phái.

https://tieulun.hopto.org

Điển quân thượng đạo là Lưu Phước Tường từ nước Vạn-tượng trở về, đến hành tại bái yết. Vua cho ở lại quân thứ chờ lệnh.

Tháng 2, kén thêm binh ở Gia-định. Sai khâm sai thuộc nội cai cơ Tống Phước Châu trở về hiệp cùng bọn Nguyễn Văn Nhân, theo ngạch cũ của năm chi Trung quân và của Tiền quân, Tả quân, Hữu quân, Hậu quân, quân Tiên phong, quân Ngũ thủy, cùng các chi Trấn thành và Hùng trấn mới lập, các thuyền của tân dinh mà tuyển thêm lấy một vạn trở lên, nếu không đủ thì lấy dân đồn điền sung vào, biên thành đội ngũ, điều đến quân thứ để đánh giặc. Dụ cho dân chúng bốn dinh rằng: « Từ khi vận nước suy vi, tiên vương phải vào Nam, đóng ở Gia-định, chi dung về việc quân việc nước đều lấy ở dân. Khi ta từ Long-xuyên mang quân trở về, dân chúng các ngươi không ai là không vui về, bôn tẩu phục dịch, binh lính tiền của, cho đến việc đóng thuyền, đúc súng, dùng vẫn không hết. Nay trời mở vận trung hưng, quân ta tiến đánh, trận thắng Thi-nại thuyền của giặc một mảnh vải không còn. Thừa cơ chuyển đánh tới thẳng Phú-xuân chính là ở ngày nay. Nhưng ta nghĩ quân lính các đạo theo về dẫu nhiều, mà cậy làm chân tay nanh vuốt được thì không bằng dân Gia-định các ngươi, anh dũng và nghĩa khí. Trong việc thêm quân ngày nay, dân chúng các ngươi nên nghĩ đến việc tôn vua, đừng nên trốn tránh, sau khi thành công sẽ được tha tô miễn thuế, cùng hưởng thái bình, thì vui mừng sung sướng nào sánh bằng ». Lại hạ lệnh cho bốn dinh mỗi dinh bắt 600 dân cho theo phó tướng Tả quân Nguyễn Công Thái để hộ vận thuyền lương đến Thi-nại.

https://tieulun.hopto.org

Lưu trấn thần [Gia-định] dâng sớ nói: « Tiền thuế trữ ở trong kho, hiện nay không còn được mấy, xin tạm quyên các nhà giàu để chở ». Vua y cho. (Được hơn 20.300 quan).

Lấy phó vệ úy vệ Tuyển phong tả Hậu dinh quân Thần sách là Mai Văn Nghị làm vệ úy vệ Tráng võ, phó vệ úy vệ Cường uy là Đào Duy Phượng làm phó vệ úy vệ Tráng võ, cai đội Mai Phúc Hựu làm phó vệ úy vệ Tuyển phong hậu, phó vệ úy vệ Quảng võ Phạm Hữu Lộc làm vệ úy, cai đội Hồ Văn Bối làm phó vệ úy.

Sai Phạm Văn Nhân đem các thuyền hiệu [tàu] ở Cù-mông tới đậu ở cửa biển Thi-nại.

Dân Man Bàn-hàn ở Phú-yên tụ đảng lấn xuống nguồn Hà-di, cướp bảo La-thai. Lưu thủ Phạm Tiến Tuấn đánh đuổi chạy. Việc tâu lên, Sai tướng quản thượng đạo là Nguyễn Long đến phủ dụ.

Đổi tượng đồn quân Thần sách làm Tượng dinh, chi Ngũ tượng Quảng-nam làm cơ Ngũ tượng, lấy cai đội Phan Bá Đồng làm phó vệ úy vệ Phấn uy Tượng dinh.

Kén binh ở Phú-yên. Sai Tiền chi Hoàng Văn Khánh, Binh bộ Nguyễn Đức Thiện, tham tri Trần Văn Trực đến bảo Hội-an, cứ thực ngạch quân dân dinh tráng trong hạt và những hạng dân biệt nạp biệt tính mà tuyển chấm làm binh, biên thành đội ngũ, đưa đến quân thứ để sai khiến. Dụ cho dân chúng trong dinh hạt rằng: « Binh để giữ nước, dân để nuôi binh, kẻ làm vua một nước, trong hai cái thiếu một không được có lẽ nào lại riêng trọng binh mà xem khinh dân! Ngày nay đương có việc chinh chiến, sự kén binh là xuất ư tông quyền. Khi Qui-nhơn đã bình định được rồi thì binh tự là binh, dân tự là dân, lại về yên cư lạc nghiệp.

https://tieulun.hopto.org

Bọn ngươi nên vui lòng ra, chớ có ngờ sợ ». Lại sai đình thần Bình-khang và Bình-thuận chọn những binh đinh ngạch cũ, cùng những người khỏe mạnh trong các hạng dân biệt nạp biệt tinh và phu lấy mỗi hạt 500 người, dẫn đến hành tại chờ lệnh.

Nước Vạn-tượng sai sứ sang cống (chiêng đồng 10 cái, sừng tê trắng 1 tòa), dâng địa đồ Nghệ-an và Phú-xuân và dâng biểu xin định kỳ hội quân đánh giặc. Sứ giả tới Gia-định, đưa đến hành tại bái yết. Vua sai viết thư trả lời. Hậu đãi sứ giả rồi cho về. (Tặng quốc trưởng 4 lạng kỳ nam, 2 cây súng tay, chì và thiếc mỗi thứ 100 cân).

Sai Nguyễn Văn Trương điều bát thủy quân tiến ra Quảng-ngãi, Quảng-nam đánh giặc, vệ úy vệ Tuyền phong hữu Tả định quân Thần sách là Phan Văn Đức, vệ úy vệ Phấn dực Trung quân là Tống Phước Lương, chánh vệ vệ Thuận võ là Vương Văn Học và các chúa tàu hiệu Long phi, Phượng phi, Bằng phi là bọn Nguyễn Văn Chấn, Nguyễn Văn Thắng, Lê Văn Lăng, đều thuộc quyền.

Dụ rằng: « Hai xứ ấy chịu khổ dưới ngọn lửa tàn bạo của giặc Tây-sơn đã lâu, dân không sống được. Khanh phụng mệnh đi đánh phải nêu rõ quân chính, cấm ngăn cướp bóc, để thu phục lòng dân. Nếu tướng lệnh không nghiêm, thì trách nhiệm điều bát sẽ có công nghị của triều đình ».

Tha món gạo dân vay cho dân Bình-thuận. Mùa đông năm ngoái thuyền tải gạo bị đắm ở Ma-vân, sai đem gạo ướt cho dân vay. Tới nay nhân dân thiếu ăn, không lấy gì trả nhà nước được, đình thần đem việc tâu lên, vua đặc biệt tha cho.

https://tieulun.hopto.org

Lấy chánh phi kỵ úy Hoàng Trung Đông làm phó Tuần hải đô dinh.

Ngày qui sửu, Đông cung nguyên súy quận công Cảnh mất. Trước kia Đông cung từ Tây dương về, từng theo đánh giặc, đến nay lưu trấn Gia-định, bị bệnh đậu mùa mất, 22 tuổi.

Vua nghe tin rất thương xót. Sai Nguyễn Văn Nhân và Nguyễn Tử Châu, hiệp cùng Lễ bộ lo việc tang. Sắc cho Gia-định đình mọi việc cúng lễ lớn nhỏ cho đến ngày an táng mới thôi, Bình-khang, Bình-thuận thì đình 13 ngày. Việc giá thú thì Gia-định đình 60 ngày, Bình-khang, Bình-thuận đình 30 ngày. (Năm Gia-long thứ 4, truy đặt thụy là Anh duệ hoàng thái tử, lập vườn tạm ở xã Vỹ-dã).

Sai Nguyễn Văn Nhân và Nguyễn Tử Châu hành việc lưu trấn Gia-định.

Lấy tả tham tri Hình bộ là Phạm Như Đăng làm tham tri Lại bộ, Quốc tử giám thị học là Phạm Văn Dưỡng làm Hàn lâm viện thị học.

Triệu quốc thúc [chú ruột vua] chưởng cơ Tôn thất Thăng đến hành tại.

Vua mật dụ lưu trấn Gia-định Nguyễn Văn Nhân rằng: «Tránh chỗ thực đánh chỗ hư, đó là mưu cao của binh gia. Nay giặc đem hết quân vây thành Bình-định, Phú-xuân đơn nhược, mà lương thực trong thành [Bình-định] thì còn đủ chi dùng 5, 6 tháng nữa, tướng sĩ đồng lòng cố giữ, có thể không lo. Ta chính đương sắp thừa cơ tiến đánh để khôi phục đất cũ, nên đặc mệnh với quốc thúc tới quân thứ để nghe lệnh. Bọn khanh nên thôi thúc kén thêm quân cho cùng đi với thuyền lương, lại điều thêm 800 người cục tượng,

https://tieulun.hopto.org

[thợ] 300 người ở các đội Hùng-điểm An công, đến tuần tháng 3 thì tế tập ở quán thử. Nếu Bình-định chưa giải được vây, ta cũng thẳng tới Phú-xuân để diệt trừ bọn nghịch. Giả sử mấy vạn quân bại tản của Diệu Dũng có được cái thành không ấy cũng chả làm gì. Ý ta đã định, nên cho khanh biết »

Tham đốc giặc là Phạm Văn Điểm đem 500 quân xâm phạm Phú-yên. Trước là bộ binh của ta tiến đóng ở Văn-sơn và Phú-trung, từ Phú-yên trở vào trong, đồn điếm bỏ không. Điểm nhân sơ hở lén đánh, đốt cướp Bảo Hội-an. Tuyển quan (1) là Nguyễn Đức Thiện và Trần Văn Trạc cùng lưu thủ Phạm Tiến Tuấn, lui giữ cửa biển Xuân-đài. Hoàng Văn Khánh bị giặc bắt, trốn về báo tin. Vua hạ lệnh cho Nguyễn Đức Xuyên và Tống Viết Phước đem quân thủy bộ chia đường tiến đánh, quân giặc vỡ trốn. Ta lại rút quân về.

Nguyễn Văn Trương đem thủy binh tiến vào cửa biển Cổ-lũy ở Quảng-ngãi, đánh phá kho Trà-khúc, đốt hết của chứa, đô đốc giặc là Tuấn bỏ bảo chạy.

Tháng 3, quân ta lấy lại dinh Quảng-nam. Nguyễn Văn Trương phá được Trà-khúc, thừa thắng tiến vào cửa biển Đại-chiêm, đánh giặc ở các xứ Hội-an và Phú-triêm, phá được cả. Đô đốc quản chi Kiện võ là Hoàng Văn Tự đem binh ứng nghĩa đuổi bắt được 24 thớt voi của giặc. Đại đô đốc giặc là Nguyễn Văn Xuân cùng với trấn thủ thiếu úy Văn Tiến Thể giữ ải La-qua. Trương đốc quân đánh úp, bọn Xuân thua chạy, thu được hơn 80 cỗ đại bác và khí giới lương tiền vô kể. Bèn đóng dồn án giữ đất ấy. Tin thắng trận báo lên.

---

1. Tuyển quan : Quan phụ trách việc duyệt tuyển.

https://tieulun.hopto.org

Vua xuống chỉ khen ngợi. Tức thì sai Tống Viết Phước quản hơn 30 chiếc chiến thuyền và hơn 1.000 quân đến giúp; sai Phạm Văn Nhân quản 3 chiếc thuyền hiệu [tàu] tiến vào Đà-nẵng và kiêm quản tướng sĩ các thuyền hiệu [tàu] Long phi, Phượng phi, Bằng phi để cùng sách ứng. Lại cho rằng thành quân Tượng dinh Lê Nguyên quê ở Quảng-nam thì thuộc rõ dân tình địa thế đất ấy, nên sai đem binh sở thuộc theo Nguyễn Văn Trương điều khiển. Nhân dụ Trương rằng: «Người giỏi dùng quân, phải trước hết lập thế không ai thắng được để đối phó với thế có thể thắng của địch. Nay Quảng-nam mới thu phục, tất tự ta phải phòng bị, mới khỏi người ta nhòm ngó. Khanh nên chọn nơi hiểm yếu, đặt ba bảo theo hình chữ phẩm (1), sau bảo lại có Trường giang (2), khiến cho thấy bộ tiếp nhau. Hình thế bố trí, ta đã dặn bảo Lê Nguyên rồi. Hoặc có thừa cơ chiếm đất thì phải chắc chắn vạn toàn mới tiến binh, không thì cứ hào sâu lũy cao mà giữ cho vững là hơn. Phải cẩn thận. Từ nay, trong quân bất luận có việc hay không, cứ năm ngày phải báo một lần, nếu có chuyện gấp thì báo lập tức.

Lưu thủ Phú-yên là Phạm Tiến Tuấn ốm; sai lưu thủ Bình-khang là Lưu Tiến Hòa đem quân bản dinh đến giữ bảo Hội-an, kiêm quản công việc binh dân ở Phú-yên.

Lấy chánh trưởng chi Trung chi Tả đồn quản Ngự lâm là Võ Đình Duyên làm phó thống chế Tả đồn, phó

---

1. Hình chữ phẩm 品: Tức giống hình tam giác.

2. Trường giang: Giải sông lớn, nước lũ phá, nối cửa Đại-chiêm với Tam-kỳ.

https://tieulun.hopto.org

trưởng chi Trung chi Hồ Văn Uẩn làm chánh trưởng chi, phó vệ vệ Hưng võ là Nguyễn Văn Đoạt làm phó trưởng chi, trưởng hiệu Hoàng Văn Lựu làm phó trưởng chi Tả chi.

Lấy vệ úy vệ Tuyền phong tả quân Thần sách là Lê Công Các làm phó thống chế Tượng dinh.

Tướng quân thượng đạo Nguyễn Văn Thuy từ nước Vạn-tượng về Gia-định. Vua cho là không đợi lệnh triệu mà về, nghiêm trách và giao cho lưu trấn thần nghị tội, rồi du sai tham quân Lê Văn Xuân thay lĩnh quân sở thuộc hơn 200 người, hội với Vạn-tượng để đánh giặc. Thuy bị giáng làm cai đội quản đạo Thanh-châu.

Tướng giặc Trần Quang Diệu và Võ Văn Dũng sai đồ đảng đặt đồn bảo liên tiếp ở Phú-hòa, cầu Đông-giang, cầu Tân-hội để chống cự quân ta.

Vua sai Lê Văn Duyệt và Nguyễn Văn Khiêm đem quân đánh giữ, một ngày đánh bốn đợi đều thắng, quân giặc tán loạn, bắt được đô đốc giặc là Nguyễn Bá Phong và binh sĩ rất nhiều. Vệ úy vệ Ban trực tả là Võ Văn Tài trúng đạn chết ở đồng Bình-thịnh (truy tặng Chưởng cơ).

Vua đến cầu Tân-hội, hạ lệnh cho các quân chia đắp đồn bảo, đối lũy với giặc. Sắc từ nay hễ có báo động ban ngày thì treo cờ hiệu ở trên núi, ban đêm thì đốt đài lửa hiệu, để biết mà tiếp ứng nhau.

Giặc nhiều lần phạm bảo Vân-sơn, Nguyễn Văn Thành sai Lê Chất đón đánh, đuổi chạy.

Tham đốc giặc là Phạm Văn Điểm lại đánh Phú-yên. Sai Nguyễn Long làm chánh thống suất, Lưu Tiến Hóa làm phó thống suất, quản lĩnh 2 chi Chấn võ Ân võ và quản hai dinh Bình-thuận Phú-yên, chia đóng đồn để giữ. Lại sắc cho Nguyễn Văn Thành sai thêm Tả chi

của trung quân và chi Khánh võ của Binh-khang cho lệ theo sai bát.

Nguyễn Long tiến đóng đồn ở La-thai, lưu Lưu Tiến Hòa giữ bảo Hội-an. Giặc lên xuống Vũng Lấm đốt phá đài lửa hiệu. Hòa ngay đâu đem quân chống đánh, gặp mai phục nên thua, bị giặc giết. Long nghe tin báo, đem quân trở về Hội-an. Giặc ập đến, Long chống không nổi, lui chạy về sông Đà-diễn, khí giới lương thực bị giặc lấy hết. Việc báo lên. Vua dụ sai thu thập các chi, rút về đóng giữ Ba dèo để đợi lệnh triều đình. Rồi sai Hoàng Văn Khánh thay lĩnh quân, mà đóng gông Long đưa về hành tại trị tội. Bọn Nguyễn Văn Thành, Nguyễn Hoàng Đức, Nguyễn Văn Tánh đều xin cho, bèn tha

Sai Nguyễn Đức Xuyên chia voi trận và quản mục làm ba hạng: (Voi trận chiến đấu khỏe là hạng nhất, kém là hạng nhì, kém nữa là hạng ba. Quản mục dũng cảm giỏi cưỡi thì cưỡi voi hạng nhất, người kém thì cưỡi voi hạng nhì, kém nữa thì cưỡi voi hạng ba). Cho 500 quan tiền, cấp theo thứ bực. Nhân dụ Nguyễn Văn Thành rằng: « Người đại tướng chỉ huy ba quân, còn phá trận xung phong là chức trách của các tướng lẽ. Từ nay về sau, phàm ra trận thì nên chọn voi chiến cao lớn mà cưỡi để được ngồi cao trông xuống mà phát lệnh chỉ huy. Những voi chiến dấu giỏi thì chia cho thuộc tướng để họ mạnh dạn xông lên, giật cờ chém giặc. Như thế thì vật theo người mà đắc lực, người nhờ vật mà thành công, kỳ thắng trận có thể ngồi mà định được ».

Sai lưu thủ Vĩnh-trấn là Nguyễn Văn Thiện và Tham tri Công bộ là Nguyễn Khắc Thiệu sang Xiêm báo tin

https://tieulun.hopto.org

thắng trận. (Tặng phật vương 2 cây hoa vàng hoa bạc, 10 lạng kỳ nam, sáp ong, đường cát mỗi thứ 500 cân, tặng vua thứ hai 2 cây hoa vàng hoa bạc, sáp ong đường cát, mỗi thứ 500 cân).

Sai tham tri Hình bộ là Trần Văn Trạc đem theo thiêm sự Nguyễn Văn Phương đến Quảng-nam hiệp cùng Nguyễn Văn Trương để trông coi công việc quân dân và lương tiền. Dụ rằng: « Xứ này lòng dân mới quy phụ, cần vỗ về trước hết. Phàm các sở đồn điền, quan trại, công điền biệt thự được miễn thuế của giặc đều phải theo lệ mà đánh thuế, còn như sai dư, thuế ruộng, thuế nguồn, thuế đầm, nhất thiết lệ thuế thi hãy tạm để đó. Bọn quan quân của giặc nếu có vợ con họ mạc ở đấy thì cũng mặc không hỏi đến. Răn cấm quân lính không được lấn cướp hung bạo, làm trái thì xử theo quân pháp như thế để yên lòng dân trước ». Thế rồi có viên cai đội mật sai quấy cướp nhân dân, Nguyễn Văn Trương đã bắt rồi lại tha. Vua được tin nói rằng: « Lệnh không thi hành thì lấy gì mà răn người ». Bèn sai chém bêu đầu [tên cai đội ấy] ở trong quân để làm gương cho kẻ khác.

Đặt năm chi của Tượng dinh quân Thần sách (Cơ Trung tượng Trung quân và cơ Trung tượng Quảng-nam làm Trung chi, cơ Tiền tượng Trung quân và cơ Tiền tượng Quảng-nam làm Tiền chi, cơ Tả tượng Trung quân và cơ Tả tượng Quảng-nam làm Tả chi, cơ hữu tượng Trung quân và cơ Hữu tượng Quảng-nam làm Hữu chi, cơ Hậu tượng Trung quân và cơ Hậu tượng Quảng-nam lấm Hậu chi) Lấy khâm sai cai cơ cơ Trung tượng Trung quân là Nguyễn Tiến Văn làm chánh trưởng chi Trung chi, cai đội Lê Công Thiệu làm phó trưởng

https://tieulun.hopto.org

chi, chánh trưởng chi cơ Tiền tượng Quảng-nam là Nguyễn Đình Trung làm chánh trưởng chi Tiền chi, khâm sai cai cơ cơ Tiền tượng Trung quân là Nguyễn Đình Châu làm phó trưởng chi, khâm sai cai cơ cơ Tả tượng Trung quân là Võ Văn Kiên làm chánh trưởng chi Tả chi, cựu cai cơ Nguyễn Văn Dương làm phó trưởng chi, cai đội cơ Hữu tượng Trung quân là Nguyễn Văn Toán làm chánh trưởng chi Hữu chi, cai đội cơ Hậu tượng là Nguyễn Văn Phượng làm phó trưởng chi, chánh trưởng chi cơ Hậu tượng Quảng-nam là Nguyễn Văn Ngũ làm chánh trưởng chi Hậu chi, cai đội Nguyễn Văn Cẩm làm phó trưởng chi.

Sai quản dinh Hữu thủy là Nguyễn Công Nga đem 15 chiếc binh thuyền Ngũ thủy ngày đêm đi tuần xét từ cầu Tàn-hội đến các xứ đầm Hàm thủy [Nước mặn], sông Tam-kỳ và bãi Phú-sa sông Đinh, cấm quân dân không được qua lại.

Đại đô đốc giặc là Nguyễn Văn Xuân và thiếu úy Văn Tiến Thể đem đồ đảng phạm bảo La-qua. Nguyễn Văn Trương và Tống Viết Phước lung quân ập đánh, đuổi đến Thi-bồ và La-đới đều phá được. Xuân chạy đến Phố-hoa, Thể chạy đến Phường-tráng. Bọn Trương bèn đóng quân ở Phú-triêm Kim-bồng, dựa Trường-giang làm thế hiểm, rồi phi báo cho Phạm Văn Nhân phải quân thẳng đó Vân-quan và chặn đường về của giặc. (Thi-bồ, La-đới, Phố-hoa, Phường-tráng, Phú-triêm, Kim-bồng đều là tên đất).

Tin thắng trận báo lên. Vua sai truyền dụ rằng: « Bọn ngươi đánh luôn được luôn, triều đình nghe tin xiết bao khen ngợi vui mừng. Duy Quảng-nam là đường quân giặc đi lại, thế tất nó phải tranh, mà quân ta vào

https://tieulun.hopto.org

sâu trọng địa lại không có sách ứng. Nay nên giữ nơi hiểm mà chứa nhiều lương thực làm thế giữ lâu, lại chiêu an nhân dân và chiêu nạp hàng binh. Nếu chúng đem trọng binh đến thì ra sức giữ vững, cốt sao được vạn toàn, đó là lấy giữ được làm thắng ».

Sai phó trưởng chi Tả chi Tượng dinh là Nguyễn Văn Dương đến Quảng-nam, quản lĩnh số voi trận bắt được để theo quân đánh giặc.

Tham đốc giặc là Phạm Văn Điểm giữ bảo Hội-an. Sai Lê Chất đem quân Tả đồn và kiêm lĩnh các đội vệ Túc trực đến đánh. Lại giục Hoàng Văn Khánh tiến lên hội tiễu. Chất đến, đánh nhau với giặc ở Mễ-tân [Bến gạo], bắt được đảng giặc là đô ty Nguyễn Nhiễu. Điểm thua chạy. Chất bèn đóng quân ở Hội-an, chia sai đuổi bắt.

Mùa hạ, tháng 4, lấy cai đội Tiền quân là Nguyễn Xuân và trưởng hiệu Đặng Văn Trinh làm phó vệ vệ Dịch võ, phó vệ vệ Thần dũng Tả quân là Trương Đình Điều làm phó vệ vệ Thần uy, trưởng hiệu Phùng Văn Sủy làm phó vệ vệ Thần dũng, khâm sai cai đội Phạm Văn Khách làm phó vệ vệ Thần võ, Lê Công Kế làm phó vệ vệ Thần lược.

Bọn Nguyễn Văn Trương, Tống Viết Phước, Trần Văn Trạc dâng sớ xin tạm thu ruộng công ruộng tư ở Quảng-nam mỗi mẫu 5 thăng gạo để sung lương quân. Vua y cho. Lại dụ rằng: « Việc trị nước cốt được người làm gốc. Nay nhà nước chính cần phải mở rộng đường tìm kiếm [nhân tài] để thỏa nguyện vọng mọi người. Vả Quảng-nam là đất gần cựu đô, nhân tài đông đúc, đặc biệt ban cho 100 tờ sắc lưu không, hễ có ai qui thuận đầu hàng mà tài năng có thể dùng được thì điền viết quan hàm vào mà cấp cho ».

https://tieulun.hopto.org

Nước Hồng-mao sai người đem thư đến dâng phương vật mà xin miễn thuế cảng cho thuyền buôn. Vua hạ lệnh cho lưu trấn thần Gia-định viết thư trả lời, đánh thuế theo như thể lệ thuyền buôn Quảng-đông.

Thuyền đảng giặc là bọn giặc biển Tề-ngôi bị gió giạt đến ngoài biển Thi-nại. Sai hai vệ Nội trực và Túc trực đuổi theo, bắt được Đông-hải vương nguỵ là Mạc Quan-phù, thống binh là Lương Văn-canh và Phan Văn-tài cùng bè đảng rất nhiều.

Lấy khâm sai cai cơ Lê Văn Vạn làm lưu thủ Bình-khang.

Lấy phó vệ úy vệ Tuyển phong tiền Trung dinh quân Thần sách là Nguyễn Vĩnh Thị làm vệ úy, cựu tham đốc Đỗ Văn Nhiên làm phó vệ úy, phó vệ úy vệ Ban trực hữu là Nguyễn Văn Soạn làm vệ úy vệ Dũng võ, cựu tham đốc Nguyễn Văn Lễ và đô uỷ Lê Ngọc Thấn làm phó vệ úy, phó vệ úy vệ Trung võ là Đỗ Văn Trà làm vệ úy, cai đội Nguyễn Văn Lương và Lê Văn Nghiêm làm phó vệ úy, vệ úy vệ Hùng võ là Phan Công Nghĩa làm vệ úy vệ Tín uy, cựu đô úy Phan Văn Lợi làm phó vệ úy, cai đội Đoàn Văn Trường làm phó vệ úy vệ Ban trực hữu, phó vệ úy vệ Hổ uy Hữu dinh là Nguyễn Văn Tuyên làm vệ úy vệ Kiên uy, phó vệ úy vệ Tuyển phong tả là Nguyễn Văn Thiêm làm vệ úy vệ Toàn võ Tả dinh, cai cơ Nguyễn Văn Tuy làm phó vệ úy, cai đội Nguyễn Văn Huy và Võ Văn Vân làm phó vệ úy vệ Ban trực hậu Hữu dinh, phó vệ úy vệ Hổ uy là Nguyễn Cửu An làm vệ úy vệ Tuyển phong tả, cai đội Dương Văn Trận và Nguyễn Văn Uy làm phó vệ úy, cai đội Phạm Văn Toàn làm phó vệ úy vệ Hổ uy, Lê Văn Trinh làm phó vệ úy vệ Tập võ, phó vệ úy vệ Quảng võ Hậu dinh là Nguyễn Chí làm vệ úy.

https://tieulun.hopto.org

Binh mới tuyển ở Gia-định đến Thi-nại. Vua sai phó tướng Tả quân Nguyễn Công Thái đem quân Ngũ dực tới Vân-sơn theo Nguyễn Văn Thành sai bát. Lại thấy trong quân còn nhiều tạp nhạp, quân luật chưa thuộc, hạ lệnh chia Tiền dực, Hậu dực, Hữu dực bổ vào Tiền quân, Trung dực, Tả dực bổ vào Tả quân, khiến cho lính cũ lính mới giúp đỡ nhau mà tập kỷ luật (Trung dực là quân chi Hưng võ, Tả dực là quân Phiên trấn, Tiền dực là quân Vĩnh-trấn, Hữu dực là quân Trấn-định, Hậu dực là quân Trấn-biên).

Lấy cai cơ Tống Phước Châu quản dinh Trung thủy.

Hoàng tử thứ hai là Hy mất. Hy trước được bổ chức cai đội, năm kỷ mùi lưu trấn Gia-định, đến nay theo đánh giặc, bị bệnh mất ở trong quân, 20 tuổi, tặng Tuyên uy, thụy là Đôn-mẫn. Sai đưa tang về táng ở Gia-định. (Năm Minh-mệnh thứ 13, phong Thuận-an công).

Triệu Lê Chất và Hoàng Văn Khánh đến hành tại. Sai quản Tiền phong dinh Nguyễn Văn Tánh đem quân bản bộ đến Phú-yên, quản lĩnh quân thủy bộ các chi, chia sai đi đánh giữ, theo Nguyễn Văn Thành tiết chế.

Hoãn khoa thi và việc duyệt tuyển năm nay ở Gia-định. Vua thấy lần năm đánh dẹp, những việc ấy chưa rỗi làm được, đặc biệt hạ lệnh cho quan công đường sở tại xét nghiệm những hạng lão tật và cho quan đốc học khảo hạch học trò để miễn trừ binh dao theo lệ.

Thành Bình-định lương thực gần hết. Tướng giặc Trần Quang Diệu và Võ Văn Dũng bao vây càng chặt. Vua liệu thế chưa có thể giải vây ngay được, bảo các tướng rằng: « Thà mất thành chứ không để mất tướng giỏi của ta ». Bèn sai người mang thư lặn nước lẻn vào

https://tieulun.hopto.org

trong thành, bảo Võ Tánh bỏ thành tìm đường ra hội với đại quân. Nhưng Tánh dâng biểu trả lời xin liều chết giữ tới cùng, mà khuyên vua nhân sơ hở đánh úp Phú-xuân. Tánh nói: «Lấy thành Phú-xuân thay một mạng thần, thần thỏa nguyện rồi». Vua xem biểu, than thở hồi lâu, rồi gọi bày tôi tới bàn.

Dụ rằng: «Giặc sợ Võ Tánh cho nên dốc lực lượng cả nước đến vây thành Bình-định, vững như thùng sắt. Nay muốn đánh gấp cũng chưa dễ đâu. Chi bằng giả thẳng vào Phú-xuân, đánh vào chỗ xót xa của chúng, thế tất chúng phải triệt vây về cứu căn bản. Đó là cái kế đánh Ngụy để cứu Hàn (1), không giải mà hóa giải vậy.» Bèn định ngày khởi quân. Lưu Nguyễn Văn Thành ở lại điều bát bộ binh các đạo cầm cự với Diêu Dũng, Nguyễn Hoàng Đức quản lĩnh binh thuyền đóng giữ Thi-nại. Sai chạy báo việc ấy cho Gia-định. Lại triệu Nguyễn Đức Xuyên đến hành tại. Dụ rằng: «Nguyễn Văn Thành mưu việc cẩn thận kín đáo, có thể đương được một mặt. Nhưng bay kiêu ngạo, phần nhiều làm mất lòng tỳ tướng, nên lưu khanh ở đây để uốn nắn chỗ sai mà giúp việc nước.» Bèn đưa cho uống một chén rượu ngự, lại cho một chiếc quần phục ngự dụng. Đức Xuyên rập đầu tạ.

Dụ lại cho các quân về cách thưởng bắt giặc. (Bắt được giặc Nguyễn Quang Toản thì thưởng tiền 10.000 quan, em giặc tuổi đã thành niên thưởng 1.000 quan,

---

1. Ngụy sai Bàng Quyên đánh Hàn. Hàn cầu cứu nước Tề. Tề sai Tôn Tẫn đi cứu Hàn. Tôn Tẫn đem quân đến đánh thẳng vào kinh đô Ngụy, làm cho Bàng Quyên phải rút quân ở Hàn về cứu Ngụy. Quyên về giữa đường bị phục binh của Tôn Tẫn giết chết.

https://tieulun.hopto.org

tuổi chưa thành niên thì 500 quan, em gái giặc 300 quan; tư mã giặc Nguyễn Văn Tứ, phụng chính Trần Văn Kỷ, đều 3.000 quan, nội hầu Lê Văn Lợi, phò mã Nguyễn Văn Trị và cha mẹ vợ con của Diện, Dũng thì đều 1.000 quan, quận công giặc 500 quan. Chém được thì thưởng khác).

Ngày canh ngọ, vua thân đốc thủy quân ra cửa biển Tại-nại. Đêm ấy cho đốt lửa hiệu tại núi Độc (tức là núi Hưng-thịnh ngày nay) cho quân thứ Vân-sơn và trong thành Bình-định biết. Ngày nhâm thân, thuyền vua tới Chiêm dữ [Cù lao Chàm]. Dụ cho Nguyễn Văn Trương quản lĩnh các chi vệ và hơn 1.000 binh mới tuyển ở Quảng-nam tới Đà-nẵng chờ lệnh, Tống Viết Phước và Trần Văn Trạc thì lưu thủ Quảng-nam. Ngày quý dậu, vua dừng ở Đà-nẵng, với các tướng đến bàn lạc. Đô đốc Hoàng Văn Tự vào bái yết, nhân bàn đến trận Đại-chiêm ngày nọ. Thưởng cho 2 tấm nhiễu, 1 cái áo chiến và 200 quan tiền. Ngày giáp tuất chia cắt các tướng. Trước hết sai Nguyễn Văn Trương và Phạm Văn Nhân đem binh thuyền tiến ra cửa Eo (tức cửa Thuận-an ngày nay). Hoàng Văn Tự cùng chánh Tả chi Tả quân Bạch Văn Đoài đem binh và voi tiến theo đường bộ Cu-đê. Thuyền vua tiến đóng ở vụng Chu-mãi.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHẤT KỶ

QUYỂN XIV

THỰC LỤC VỀ THẾ TỔ CAO HOÀNG ĐẾ

Tân dậu, năm thứ 22 [1801], mùa hạ, tháng 5, ngày bính tý, mồng 1 đại binh vào cửa biển Tư-dung (tức cửa Tư-hiền ngày nay). Trước là giặc Nguyễn Quang Toản sai phó tướng Nguyễn Văn Trị và đại đô đốc Trần Văn Tự giữ lũy Quá-sơn (tức núi Linh-thái ngày nay), cho đóng cọc gỗ ở đường lạch để ngăn quân ta. Vua sai Lê Văn Duyệt và Lê Chất đốc suất binh thuyền đến đánh. Giặc dựa thế cao bắn đại bác xuống, quân ta nhiều người chết và bị thương, đánh suốt ngày không được. Đến đêm bèn ngầm đội mấy chục chiếc thuyền chiến vượt bãi cát vào phá Hà-trung phía sau lưng giặc, lại chia quân theo đường lạch nhổ cọc gỗ mà tiến. Giặc cả sợ vỡ chạy.

Ngày đinh sửu, vua thân đốc các quân tiến đến bến đò Trường-hà. Lê Văn Duyệt bắt được Nguyễn Văn Trị và đô đốc giặc Phan Văn Sách. Giặc hàng hơn 500 người. [Quân ta] bèn tiến đến cửa Eo.

Ngày mậu dần, lấy lại được kinh đô cũ. Trước, là Nguyễn Quang Toản nghe tin đại binh kéo đến, liền đem hết quân ra cửa Eo chống giữ. Quân ta thừa thắng tiến lên. Quân chưa giao chiến, Quang Toản và bè đảng

https://tieulun.hopto.org

nghe tin tan chạy. Quân giặc quay giáo xin hàng. Ta bắt được hết cả thuyền ghe súng ống khí giới. Đại binh thẳng tới Phú-xuân. Quang Toản đã mang đồ báu bỏ thành chạy trước ra Bắc. Xa giá vào thành. Xem khắp các nơi cung điện, thu được 13 quả ấn nguỵ và 33 bản sách nguỵ. Niêm phong kho tàng, tịch biên của cải vật phẩm, cấm cướp bóc quấy nhiễu, cho dân cư được yên.

Sai Lê Chất đem bộ binh đuổi Nguyễn Quang Toản. Nguyễn Văn Trương đem thủy binh tiến đến Linh giang [sông Gianh] chặn đường chạy của giặc, Phạm Văn Nhân giữ cửa Eo, Phan Văn Triệu và Tống Phước Châu giữ Tả trạch nguyên và Tam ải.

Vua ngự ở Long các. Thần dân xa gần tiếp nhau đến lạy mừng, ai dâng biếu gì đều trả lại cả.

Sai thông dụ cho hai phủ Trấn-phong và Quảng-bình rằng phàm bọn giặc có lẩn trốn trong dân gian, ai bắt được đem nộp thì có trọng thưởng, nếu che giấu thì xử tử. Quan dân liền bắt được em trai Nguyễn Quang Toản là Quang Cương, Quang Tự, Quang Điện và hơn 30 người đàn bà con gái của giặc đem nộp. Chiếu theo lệ thưởng cấp cho tiền bạc theo thứ bực khác nhau.

Cho đội Tiểu sai mang biểu đến Gia-định, đem tin thắng trận, tâu quốc mẫu và truyền dụ cho các quân thứ ở Quảng-nam Bình-định biết.

Lấy cai đội nội hầu Nguyễn Văn Sự làm vệ úy vệ Nghĩa võ Trung quân, Tống Văn Tiến và Trần Văn Thanh làm phó vệ úy, thuộc nội nội cai đội đội Tác trực thất là Trần Đăng Long làm vệ úy vệ Cung võ Trung quân, phó đội Hoàng Công Lý làm thuộc nội nội cai đội đội Tác trực nhị, Trần Văn Trí làm thuộc nội nội cai đội đội Tác trực tam, cai đội Tiền dinh quân Thần

https://tieulun.hopto.org

sách là Phạm Văn Tung làm phó vệ úy vệ Ban trực tiền, Nguyễn Huyên và Mai Văn Châu làm phó vệ úy vệ Long võ, trưởng hiệu Hậu chi Tả đồn quản Ngự lâm là Chu Văn Tĩnh làm phó trưởng chi.

Thiếu phó giặc Trần Quang Diệu, sai đồ đảng là bọn đô ngu (chức tiết đô cũ) Nguyễn Văn Giáp, đại đô đốc Lê Danh Phong đô đốc Nguyễn Văn Khôn, tham đốc Hồ Văn Tú, đem hơn 7.000 quân và 40 thớt voi để xâm phạm Quảng-nam, đóng ở Lương-châu và Phố-hoa cùng quân ta chống cự. Tống Viết Phước dâng biểu xin thêm quân và nói rằng giặc hiện nay đóng giữ vùng thượng du, thế sắp lấn cướp Điện-bàn để cắn đường tiếp ứng của ta, nếu không kịp thêm quân tiến đánh thì Quảng-nam lại sẽ là nơi chúng tất tranh.

Vua dụ rằng: Quân ta sau khi đã lấy lại được Phú-xuân phải chia phái đi nhiều ngả, chính đương chiêu tập những quân tàn để bổ vào đội ngũ cho đủ điều khiển. Khanh nên vững thành bền giữ, chớ nên đánh. Nếu chúng tiến đến Điện-bàn, thì khanh cứ theo phía sau, trong tuần nhật ta sẽ phái quân đến, trong ngoài giáp đánh thì giặc tất phải vỡ.

Triệu Lê Chất về. Trước là Lê Chất được lệnh đem quân đuổi Nguyễn Quang Toản, khua trống mà đi thong thả. Khi quân đến châu Nam Bố-chính thì Quang Toản đã qua sông đi rồi. Đến đây bị gọi về, đem dâng hai quả ấn ngụy. Vua cùng các quan bàn việc đánh giặc Tây-sơn, nói rằng: « Quang Toản được thoát là tự người chứ không phải tự trời ».

Thủy binh của Nguyễn Văn Trương đến Linh giang [sông Gianh] thu được lương thực thuyền ghe súng đạn của giặc bỏ lại rất nhiều. Tàn quân của giặc qui hàng

https://tieulun.hopto.org

hơn 2.000 người. Vua dụ sai Trương về giữ bảo Động-hải, hiệp cùng tham tri Lại bộ là Phạm Như Đăng trông coi công việc binh dân lương tiền phủ Quảng-bình, lưu phó trưởng chi Trung chi là Hoàng Văn Điểm quản binh thuyền giữ Linh giang[sông Gianh], một sai thuộc nội cai đội Nguyễn Khả Bằng đóng giữ chợ Ròn, cựu đô tỵ Lê Văn Hợp giữ Hoành-sơn, đặt bảo để ngăn chặn, mộ thêm dân làm binh.

Ghi chiến công bắt giặc ở Tư-dung; thưởng cho tướng sĩ Tả dinh 1.000 lạng bạc, sai Lê Văn Duyệt chia cấp.

Biên bổ tân binh và hàng binh ở Thuận-hóa làm năm vệ Thiện võ, Kham võ, Trang võ, Túc uy, Kiện uy của Trung quân, lấy vệ úy vệ Tuyển phong tiền là Nguyễn Văn Thuận làm vệ úy vệ Thiện võ, cai đội Nguyễn Văn Vọng làm phó vệ úy, cựu đô đốc Nguyễn Đức Thu làm vệ úy vệ Kham võ, Lê Phúc Điển và Nguyễn Văn Du làm phó vệ úy, khâm sai cai đội Tôn thất Lân làm vệ úy vệ Trang võ, cai đội Nguyễn Hữu Cửu và cựu quản thị Lân quân là Nguyễn Lãm làm phó vệ úy, thuộc nội nội cai đội đội Trúc trực nhị quân Thần sách là Lê Văn Tường làm vệ úy vệ Túc uy, phó Tiền chi Trấn thành là Nguyễn Văn Liêm và Hữu hiệu Nguyễn Văn Tiến làm phó vệ úy, thuộc nội nội cai đội đội Túc trực thập là Trịnh Ngọc Trí làm vệ úy vệ Kiện uy, chánh Tiền chi Trấn thành là Hoàng An Vĩnh và Trung hiệu Hồ Văn Quế làm phó vệ úy.

Biên bổ Tiền chi Trung quân làm vệ Tề võ, năm chi Tả quân làm vệ Chấn võ Trung quân. Lấy khâm sai cai đội Trung quân là Tôn thất Dịch làm vệ úy vệ Tề võ, cai đội Mai Văn Thành và Nguyễn Văn Tô làm phó vệ

https://tieulun.hopto.org

úy, chánh Tả chi Tả quản là Bạch Văn Đoài làm vệ úy vệ Chấn võ, phó Tiền chi Nguyễn Văn Lý và cai đội Tống Văn Hóa làm phó vệ úy.

Đổi bổ vệ Nội dực Tả quản cho lệ vào quản Thần sách. Lấy khâm sai thuộc nội cai cơ Nguyễn Hiên làm vệ úy, cai đội Dương Vĩnh Cầu làm phó vệ úy, theo Phạm Văn Nhân chia cỡi chiến thuyền đề sai bát việc quân.

Chia bổ quân cũ của vệ Phấn dực Thủy dinh Trung quân và các vệ thủy binh mới tổ chức làm ba vệ Phấn dực nhất, nhị, tam. Lấy cai đội đội nhất vệ Phấn dực là Phạm Văn Tường làm vệ úy vệ Phấn dực nhất, cai đội đội lục là Tống Phước Thảo, cai đội đội thất là Nguyễn Văn Cẩm làm phó vệ úy, cai đội đội nhị là Trương Văn Sĩ làm vệ úy vệ Phấn dực nhị, cai đội đội tam là Nguyễn Văn Hòa và cai đội đội thập là Đoàn Sùng Đường làm phó vệ úy, cai đội đội ngũ là Nguyễn Văn Hạnh làm vệ úy vệ Phấn dực tam, cai đội đội cửu là Lê Văn Cư và cựu đô đốc Võ Văn Thiện làm phó vệ úy.

Đồng lý giặc là Nguyễn Văn Thận trấn giữ Nghệ-an, đưa thư chiêu dụ những sách Man ở Trấn-ninh. Quốc trưởng Vạn-tượng là Chiêu Ấn bắt được thư, sai cai đội thượng đạo là Tống Phước Uyển đem về kinh dâng.

Vua sai điều quân Lưu Phước Tường đem quân bản bộ theo đường Cam-lộ đưa thư cho Vạn-tượng, và dụ các man chẹn giữ những đường hiểm yếu, ngăn phòng bọn giặc chạy trốn. Tường đến, vừa gặp tham quân Lê Văn Xuân ốm chết, bèn kiêm lĩnh quân của Xuân, đặt làm sáu chi: Tiền du và Trung định, Tiền định, Tả

https://tieulun.hopto.org

định, Hữu định, Hậu định, cùng với Chiêu Ấn định kỳ thẳng xuống Nghệ-an đánh giặc.

Thống lĩnh thượng đạo Thanh-hoa là Hà Công Thái sai người dâng biểu mật nói việc quân. Vua dụ rằng: «Ta nay đã thu phục kinh đô cũ, giặc Nguyễn Quang Toản đã chạy về Bắc. Đã ủy cho diên quân thượng đạo Lưu Phước Tường hội với nước Vạn-tượng đánh Nghệ-an. Ngươi nên đem quân bản bộ đánh Thanh-hoá, đợi ta xếp đặt tạm xong sẽ tiến đánh Bắc-hà để nhất thống đất nước. Ngươi nên cố gắng».

Sai người Bắc-hà là Trương Công Vỹ đem mật chỉ đi chiêu dụ hào kiệt. Phó vệ Nguyễn Đình Hoằng cũng xin đi Thanh-hoa, Nghệ-an để chiêu tập nghĩa binh. Vua y cho.

Lấy thuộc nội nội cai đội đội Nội trực nhất quán Thần sách là Lê Văn Tín làm vệ úy vệ Nội trực, thuộc nội nội cai đội đội nhị là Trương Phúc Phượng và thuộc nội nội cai đội đội tam là Trương Văn Cường làm phó vệ úy, quản 10 đội là Nội trực nhất, Nội trực nhì, Nội trực tam, Thị trà nhị, Tả vệ, Hữu vệ, Hoàng kiểm, Nội võ nhất, Nội võ nhị, Long võ, theo Trung quân điều bát đánh giặc.

Nội hầu giặc là Lê Văn Lợi, thiếu úy Văn Tiến Thể, phụng chính Trung thư Trần Văn Kỷ, thượng thư Lại bộ Hồ Công Diệu và quan văn thi bọn thị lang phụng nghị, quan võ thi bọn đô đốc đô ty, đem nhau đến qui thuận.

Vua thấy đại thể mới định, sử dụng còn thiếu người, bèn cho được theo sai phái. Ở quán thứ Bình-định, bọn Nguyễn Văn Thành, Tôn thất Chương, Nguyễn Đức

Xuyên, Hoàng Viết Toản, Trương Tiến Bảo, Nguyễn Công Thái, Đặng Trần Thường nghe tin, bèn mật dâng biểu cho rằng: « Ngày nay Thần kinh mới khôi phục, nhân dân mừng được sống lại, vương thượng mở lượng rộng như biển, nhuần như xuân, đối với mọi người một lòng nhân, bực anh quân đời xưa cũng chẳng hơn được. Duy bọn hàng tướng đó đốc quận công, từ khi Tây-sơn khởi loạn giữ vị phú quý mà những người trung nghĩa ở Thuận-hóa, Bắc-hà phần nhiều phải khuất mình nơi quân ngũ, bị chúng sai khiến, hàng ngày ngóng trông quân nhà vua đến để thay vết xe cũ, thế mà nay lại cho chúng được cầm quân như cũ, nghệu nghễn ở trên người, chúng tôi e rất phụ lòng mong mỏi của mọi người, dù người ta có muốn tỏ lòng trung tiết cũng không tỏ vào đâu được. Huống chi bọn kia đối với Tây-sơn, rễ sâu gốc chặt không phải một ngày, nay đường cùng mới chạy về ta, có phải thực lòng đâu Nếu cho dư đảng của chúng còn nhiều, vội khép vào pháp luật sẽ khiến lòng người ngờ sợ thì cho họ khỏi chết là được rồi, chứ không nên giao cho binh quyền. Việc cũ Cù-mông là một tấm gương lớn đó ».

Vua dụ rằng: « Bọn khanh trình bày, cố nhiên là có ý phòng ngừa từ trước. Nhưng từ khi ta lấy lại Phú-xuân, bọn tướng giặc đầu hàng có, bắt được cũng có, ta đã tùy nghi xếp đặt, quân của chúng cho xen lẫn với quân ta, dưới quyền quan ta cai quản. Bọn chúng bất quá cai quản năm ba tên thuộc binh mà lệ theo sủy phủ, phỏng có mang lòng phản trắc cũng không thi hành vào đâu. Bọn khanh ở quân thứ xa, chưa rõ sự cơ, nên đặc dụ cho biết ».

https://tieulun.hopto.org

Toả xử sĩ ở Nghệ-an là Nguyễn Thiếp về. Thiếp là người xã Nguyệt-ảo huyện La-sơn, đậu hương tiến đời Lê, làm quan huyện Thanh-chương, bỏ quan về nhà. Khi nhà Lê mất, theo lời mời của Nguyễn Quang Toản mà ở lại Phú-xuân. Tới nay vào yết kiến, xin trở về làng. Vua dụ rằng: « Khanh là người tuổi tác đạo đức, rất được người ta trông cậy. Sau khi trở về núi nên khéo đào tạo lấy nhiều học trò để ra sức phò giúp thịnh triều, khỏi phụ tấm lòng rất mực mến lão kinh hiền của ta ». Bèn sai quan quân đưa về.

Sai Lê Văn Duyệt thống lĩnh bộ binh vào Quảng-nam và Tống Viết Phước thống lĩnh thủy binh, chia đường đánh giặc để cứu thành Bình-định; sai Lê Chất đem quân Tả đồn và hai vệ Tề võ Chấn võ theo quyền Duyệt tiết chế. Duyệt trước vốn thân với Nguyễn Văn Thành. Thành hơn tuổi và làm tướng sớm, mỗi khi ra trận, tính trì trọng không vội tiến. Duyệt xuất thân là tỳ tướng dũng cảm đánh giỏi, hằng lập công lớn, từng nói khích Thành, Thành không chịu nổi, hai người do đó sinh bất hòa. Vua hiểu rõ chuyện ấy nên khi [Duyệt] đi thì dụ rằng: « Quân mà thắng trận là do ở hòa thuận chứ không phải do nhiều người. Ngươi đi lần này nên bình tâm với Nguyễn Văn Thành. Gặp việc phải báo trước cho nhau, trong ngoài cùng ứng để sớm trừ dẹp giặc mà mau thành công lớn. Ta ngày đêm không lúc nào không lo nghĩ đến Bình-định. Ngươi nên lưu tâm ». Duyệt lạy vâng mệnh. Quân đi rồi, vua sai truyền dụ cho Nguyễn Văn Thành chỉnh bị binh mã để chờ.

Sai vệ úy vệ Thiện võ Trung quân là Nguyễn Văn Thuận, vệ úy vệ Nghĩa võ là Nguyễn Văn Sự, vệ úy

https://tieulun.hopto.org

vệ Thuận võ là Vương Văn Học đều đem vệ binh cỡi thuyền đi biển theo Tống Viết Phước sai phái.

Lê Văn Duyệt và Lê Chất đánh thắng viện binh của giặc ở Cao-đôi.

Trước là tướng giặc Trần Quang Diệu sợ đại binh tiến thẳng đến Phú-xuân, sai bọn đại đô đốc Trương Phúc Phượng đem 1.000 quân dinh Kiên thanh, tư khấu Định, đại đô đốc Lê Văn An, đô đốc Lê Quốc Cầu, Lê Văn Tứ, tham lĩnh Ngoạn, tham lĩnh Tuân (hai người đều không rõ họ) đem 4.000 tinh binh Qui-nhơn và 1.000 binh Thuận-hóa và Bắc-hà, đều do đường núi về cứu viện. Chúng bị người Man đánh lừa, đi quanh co hết lương. Phượng đến trước Tả-trạch nguyên, quân đã mệt lắm, bèn đến quàn Phan Văn Triệu đầu hàng. Bọn Định theo đường Thượng-ải xuống Cao-đôi, chợt gặp quân của Duyệt và Chất. Định đánh thua, chạy vào chết ở trong đất Man. Bọn Lê Văn An bị quân ta bắt hết Dư chúng đều hàng. Tin thắng trận báo lên. Vua cho thư khen ngợi, thưởng cho các quân 2.000 lạng bạc. Sai đưa các tướng và quân giặc bị bắt về kinh; duy những binh Thuận-hóa và Bắc-hà bị bắt thì cho phân lệ vào quân ngũ, thẳng tiến đi Quảng-nam đánh giặc. Triệu Phan Văn Triệu và Tống Phước Châu về.

Sai phó vệ úy vệ Phấn dực tam là Lê Văn Cư đem binh thuyền đóng cửi giặc tù là Nguyễn Quang Cương, tham lĩnh Ngoạn, tham lĩnh Tuân, giải về quân thứ Bình-định, để cho giặc biết; Nguyễn Quang Tự, Nguyễn Quang Điện, phò mã Nguyễn Văn Trị thì giải về Gia-định để cho thần dân trong hạt biết. Rồi sai giết đi.

https://tieulun.hopto.org

Vua nghe tin ở các dinh quân nhiều người tạ sự hống hách, làm cho người ta không được ở yên, bèn sắc rằng: «Phàm quan quân giặc đã qui thuận, hoặc còn ở Qui-nhơn hay Bắc-thành, thì nhà cửa vườn tược của họ phải để cho vợ con họ hàng họ ở, không được lấn cướp. Ruộng vườn cây cối của dân thì không được dẫn chặt. Làm trái thì xử theo quân pháp».

Sai thiêm sự Hộ bộ là Hồ Thế Học, và thiêm sự Lễ bộ là Ngô Triều Cao tra kiểm những vật công ở Nhà đồ như khí giới súng đạn, và cứ quan lại Công bộ cũ mà đòi gọi các thợ bách công đến làm việc, khâm sai cai cơ Lê Văn Chấn đến kho Thượng-lập, cựu tham đốc Nguyễn Hữu Hy đến kho Cát-dinh để kiểm tra số tiền và thóc mà báo lên. Lại sai các hàng tướng đều căn cứ theo ngạch cũ năm canh thân mà đòi gọi binh lính để chia bổ vào các quân.

Tạm đặt tri phủ tri huyện hai phủ Triệu-phong Quảng-bình, 8 huyện 1 châu. (Phủ Triệu-phong 5 huyện: Hương-trà, Quảng-điền, Phú-vang, Đăng-xương và Hải-lăng; phủ Quảng-bình 3 huyện: Minh-linh, Lệ-thủy, Phong-lộc, và châu Nam Bố-chính). Theo chế độ của giặc, phủ Triệu-phong đặt lệnh doãn và thiếu doãn, phủ Quảng-bình đặt tả hữu tuyên phủ, các huyện châu đặt tả hữu quản lý. Đến đây đổi làm tri phủ, tri huyện, vẫn lấy lệnh doãn cũ phủ Triệu-phong là Hồ Đăng Sĩ, thiếu doãn cũ Nguyễn Đăng Khoa, tả hữu tuyên phủ cũ phủ Quảng-bình là Hoàng Văn Ngữ và Lê Đại Thuyên và tả hữu quản lý cũ các huyện châu là Trần Văn Hiến, Lê Văn Chiêm tất cả 18 người, cho tạm làm công việc tri phủ tri huyện.

https://tieulun.hopto.org

Ngoài kinh thành, dân ở liên tiếp, thường xảy ra hỏa tai. Sắc cho ấp trưởng sở tại khiến các nhà phải làm bếp riêng, trên dưới trát bùn. Lại để sẵn đồ cứu hỏa ở điếm canh. Khi thấy có phát hỏa phải đem dân đến cứu. Ấp trưởng tuần xét không nghiêm thì cùng tội với nhà thất hỏa.

Thành Bình-định bị vây lâu hết lương. Chưởng Hậu quân binh Tây tham thặng đại tướng quân quận công Võ Tánh và Lễ bộ Ngô Tòng Chu đều chết. Trước là quân giặc vây thành, Tánh tùy phương chống đỡ, quân lệnh nghiêm minh, xếp đặt chỉnh đốn, được tướng sĩ liều chết để đánh, lớn nhỏ hơn và chục trận, chưa từng bị nhụt chút nào. Có người khuyên Tánh phá vòng vây mà ra. Tánh không nghe nói rằng: « Ta vâng mệnh giữ thành, phải cùng còn mất với thành, nay bỏ thành mà cầu lấy sống thì còn mặt mũi nào nhìn thấy chúa thượng nữa! ». Đến dây lương hết, phải giết voi ngựa để ăn mà người ta vẫn không có lòng phản. Tánh lo thành bị hãm quân lính không khỏi tổn thương nhiều. Bèn sai các quân lấy cỏi khô chất quanh dưới lầu bát giác. Một buổi sớm Tòng Chu đến hỏi kế thì Tánh trỏ vào lầu bát giác mà nói rằng: « Đấy là kế của tôi! ». Nhân bảo Tòng Chu rằng: « Tôi làm chủ tướng, nghĩa không thể cùng sống với giặc. Ông là văn thần, quân địch tất không hại đâu, nên tính cách tự toàn ». Tòng Chu cười nói rằng: « Cứ gì văn hay võ, lòng trung cũng là một thôi. Tướng quân biết chết theo nạn nước, Chu này không biết làm tôi chết với trung sao? ». Thế rồi trở về mặc mũ áo, hướng về cửa khuyết bái vọng rồi uống thuốc độc mà chết. Tánh ngậm ngùi than rằng: « Ngô quân đã hơn ta một nước rồi! ». Tức thì tới

https://tieulun.hopto.org

thăm và khâm liệm tống táng. Xong rồi kịp gửi thư cho Diệu nói: « Tướng quân nghĩa phải chết là việc của ta, quân sĩ không có tội gì, không nên giết hại ». Bèn lấy thuốc súng bỏ vào lầu bát giác, mặc triều phục lên trên lầu, gọi các tướng bảo rằng: « Ta từ khi phụng mệnh giữ thành này, giặc Tây-sơn đem lực lượng cả nước vây đánh bốn mặt, đã hai năm nay, thực nhờ tướng sĩ đồng tâm nên giữ vững được thành mà chống giặc. Nay lương hết sức kiệt, giữ không thể được nữa mà đánh cũng vô ích, nên ta chết, kẻo để tướng sĩ khổ mãi ». Các tướng và quân lính đều rạp xuống đất kêu khóc. Tánh vẫy lui ra Bèn phóng lửa tự đốt. Cai cơ quản đạo Ưng nghĩa là Nguyễn Tiến Huyên cũng gieo mình vào lửa để chết. Sau khi Tánh và Tòng Chu đã tử tiết, Diệu đem quân vào thành, dùng lễ chôn cất (Nền cũ lầu bát giác ở trong thành, sau khi bình định thì lập đền thờ ở đó. Năm Gia-long thứ 5 [1806], cho tòng tự ở Thái miếu, năm Minh-mệnh thứ 5 [1824] đổi tòng tự ở Thế miếu; năm thứ 12, [1831] truy phong Tánh là Hoài quốc công, Tòng Chu là Ninh-hòa quận công). Tướng sĩ ở trong thành không bị giặc giết. Về sau họ thừa cơ về với ta, không ai chịu làm việc với giặc.

Bộ binh của Lê Văn Duyệt và Lê Chất đến Quảng-nam. Đảng giặc là bọn Nguyễn Văn Giáp đã lui chạy trước rồi. Tống Viết Phước bèn đem thủy binh hẹn ngày đều tiến đến Bản-tân [Bến Ván] đánh giặc, lưu Trần Văn Trạc ở lại quản vệ Tín võ mới lập, đóng giữ các bảo Kim-bồng và Phú-triêm.

Giặc Tây-sơn Nguyễn Quang Toản chạy ra Bắc-thành, đổi ngụy hiệu làm Bảo-hưng, sai người sang nhà Thanh xin quân. Người Thanh không cho.

https://tieulun.hopto.org

Tháng 6, đô thống chế Tiền dinh quân Thần sách là Phan Văn Triệu ốm, lấy quản Tả thủy dinh là Trần Công Lại làm đô thống chế Tiền dinh, quản suất 5 vệ quân bản dinh và vệ Kham võ, cỡi hơn 20 chiếc thuyền chiến, theo Tống Viết Phước đánh giặc.

Lấy chánh trưởng chi Hậu chi Tiền đồn quân Ngự lâm là Lê Văn Tài làm vệ úy vệ Nghiêm võ Trung quân, phó trưởng chi Hữu chi là Võ Văn Trí và trưởng hiệu Lê Văn Vĩnh làm phó vệ úy, cựu đô đốc Lê Viết Hậu làm phó vệ úy vệ Trung võ.

Đặt dinh Phấn dực quân Thần sách. (Năm vệ Phấn dực nhất, Phấn dực nhị, Phấn dực tam, Túc uy, Trang võ). Lấy Tống Phước Lương làm thống chế, Lương xin biên quân lạc tòng cũ và mới làm năm đội của vệ Hổ dực. Vua y cho.

Lấy cựu tham mưu Nguyễn Công Hoàn, đô úy Nguyễn Công Côn quản đạo Cam-lộ, khâm sai cai cơ Nguyễn Công Mân quản Tam ải ở nguồn En-đê, để chiêu võ dân Đê, phòng ngự đảng giặc.

Đặt nhà trạm dọc đường quan từ cửa Hải-vân đến sông Gianh, lấy cai đội đội trưởng cũ vẫn coi phu trạm để chạy trạm.

Vua nghe tin Võ Tánh và Ngô Tòng Chu chết, đau buồn thương tiếc, khóc mãi không thôi, bảo bày tôi rằng: «Bọn Tánh chết như thế là vẹn tiết, tuy bực trung liệt đời xưa như Trương Tuần, Hứa Viễn(1) cũng

---

1. Trương Tuần, Hứa Viễn : Hai người làm quan đời Huyền tông và Túc tông nhà Đường, đi đánh An Lộc-sơn và Sử Tư-minh, hai người kết hợp với nhau, trước sau đánh 400 trận, giết giặc 12 vạn người, sau hết lương, thành bị hãm, hai người đều bị giặc bắt, mắng giặc rồi bị giết.

https://tieulun.hopto.org

không hơn được. Bèn sắc cho lưu trấn thần Gia-định hậu cấp gia dinh.

Lại thấy Nguyễn Tiến Huyên cũng tuẫn tiết, bèn sai dinh thần Quảng-ngãi thăm hỏi mẹ và vợ con và hậu cấp tiền gạo.

Tướng giặc Trần Quang Diệu và Võ Văn Dũng đã giữ thành Bình-định, mưu đắp một cái lũy ngang ở Vân-thê để ngăn đường vận lương cho Thi-nại của ta. Nguyễn Văn Thành biết tin, liền sai đô thống chế Hậu dinh là Hoàng Viết Toản đốc quân chặn đánh. Giặc bèn rút lui. Lại sai đô đăng là tham đốc Phạm Văn Điểm cướp giữ Phú-yên để ngăn cắt quân ta. Thành lấy làm lo, đang sớ xin phái ủy Nguyễn Hoàng Đức và Nguyễn Đức Xuyên đem quân và voi đánh phá Phú-yên để thông với Ba đèo, chẹn chỗ hiểm đóng giữ, mà rút hết bộ binh đo đường thủy về tập hợp ở kinh đô Phú-xuân.

Vua dụ rằng: « Sự tình thế ấy là lúc thế rất nguy cấp, vạn bất đắc dĩ mới phải làm. Nay số quân của Dũng Diệu không hơn 2 vạn mà quân thủy bộ của ta đã sắp sát địa đầu, chúng tất thế chia lực kém, làm sao chuyên đánh được một mặt mà mình phải làm kế rút lui như thế. Khanh nên khuyến khích tướng sĩ, bền giữ đồn lũy, đợi một hai ngày sẽ giáp công trong ngoài để thu toàn thắng. Còn như bọn giặc ở Phú-yên, ta sẽ phái quân hội tiễu, không đáng phải lo ». Bèn sai Tống Phước Lương quản suất vệ Phấn dực tam, đáp thuyền chiến vượt biển vào Ba đèo hội với Tiên phong Nguyễn Văn Tánh đánh giặc.

Quân bọn Tống Viết Phước, Lê Văn Duyệt và Lê Chất đến Quảng-ngãi, đánh bắt được đảng giặc là bọn

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Văn Khôn, Hồ Văn Tự ở bảo Trà-khúc, bắt được quân giặc hơn 3.000 người, thu được lương tiền khí giới rất nhiều. Tin thắng trận báo lên, Vua sai mang cho 200 chiếc áo chiến bằng sa đoạn để chia cấp cho các tướng hiệu. Cho giải bọn tướng giặc bị bắt là Khôn và Tự về Kinh; còn binh lính bị bắt thì chia cho lệ vào các vệ để thêm quân số. Dụ rằng: « Gần đây quân ta đánh luôn thắng luôn, những tướng hùng quân mạnh của giặc đều bị ta bắt. Nay chúng chỉ còn trông cậy vào bọn Chiêu Điểm mà thôi. Vả chúng như con thú cùng còn hăng, tất cầu đánh lấy chết, mà ta thì địa thế đã rộng, lợi ở giữ bền. Bọn khanh nên tiến đến Thanh-hảo trở về trong, nhằm những nơi hiểm yếu mà đóng đồn liên tiếp để làm thế không thể lay chuyển được, nhiên hậu sẽ thừa cơ chiến thắng. Thủy binh thì tiến đến Sa-huỳnh Tân-quan, cũng đóng đồn trại cho vững để xem tình thế, chớ có thấy thắng mà kiêu. Nếu chúng kéo hết quân đến thì quân ta đã có phòng trước. Lại phi báo cho Nguyễn Văn Thành đánh úp phía sau, để chúng tiến thì không có chỗ đánh, lui thì không có chỗ giữ, thì có chậm chừng tuần nhật, nhưng chước ấy có thể vạn toàn được. Bọn khanh là những người lão luyện việc quân, nên tính cho kỹ ». Rồi lại sắc rằng từ nay phàm tình hình công việc trong quân cứ ba ngày phi báo một lần. (Sa-huỳnh, Tân-quan đều là tên cửa biển).

Đô đốc quản chi Kiện võ là Huỳnh Văn Tự theo quân thứ Tống Viết Phước ngầm thông với giặc. Phước xét được sự trạng, đem giết, lấy quân sở thuộc chia bổ vào các vệ của Trung dinh.

https://tieulun.hopto.org

Bổ đạo Tả quân cũ làm ba đội của Trung chi Tả đồn quân Ngự lâm, sai đi Quảng-ngãi theo Lê Chất đánh giặc.

Thiếu phó giặc Trần Quang Diệu nghe tin Trà-khúc thất thủ, thân mang đồ đảng là bọn Lê Danh Phong, Từ Văn Chiêu lùa quân và voi ra Tân-quan, đặt đồn trại dọc núi để chống quân ta. Bộ binh của Lê Văn Duyệt tiến đóng đồn ở Thanh-hảo, dưới từ cửa biển Mỹ-ý, trên đến đầu nguồn, đắp lũy dài để phòng bị nghiêm cẩn. Thủy binh của Tống Viết Phước vào Sa-huỳnh đánh giặc ở núi My-sơn và đèo Cung-quăng đều thắng cả. Lại tiến đến Tân-quan, đánh cướp bảo giặc. Quân giặc phải lùi, hai vệ Hùng phong Nghị võ, Hậu quân và hơn 700 quân Trung chi chạy về với quân ta. Phước khinh địch tiến lên trước mọi người can ngăn không được. Vừa đến Bức-cốc [Hang đơi] thì phục binh của giặc bỗng dậy. Phước sức kém, bị giặc bắt giết. (Năm Minh-mệnh thứ 18 [1837] truy phong là Ninh-giang quận công). Sau khi Phước bị thua thì binh thuyền của Tiền dinh Trần Công Lại mới đến Tân-quan, bèn đặt thêm đồn trại cùng giặc chống giữ. Nguyễn Văn Thành cho thám biết giặc không có phòng bị, liền kén quân tinh nhuệ đánh úp, bảo giặc tự Úc-sơn đến sông Dinh phá luôn được. Bọn phó vệ úy vệ Võ lương Hậu quân là Phạm Văn Lý, chánh trưởng chi Hữu chi là Nguyễn Văn Hiếu, quản Xiêm binh là Nguyễn Văn Tồn tự trong quân giặc đem sở thuộc hơn 800 người trở về với ta. Tin thắng trận báo lên. Vua xuống chỉ khen ngợi, sai mang cho 16 bộ áo chiến bằng gấm, 3.000 đồng bạc Tây và 1.000 lạng bạc để thưởng cho tướng sĩ.

https://tieulun.hopto.org

Triệu các chi vệ Hậu quân về kinh, lưu Nguyễn Văn Tồn ở quân thứ theo đánh giặc. Trước là khi thành Bình-định bị hãm, Tồn bị giặc bắt. Gặp khi quân ta đánh với quân giặc, Tồn giả cách vì giặc liều chết, quân ta gọi, Tồn ngơ, giặc lấy làm tin. Đến đây Tồn thừa cơ quay về. Có người hỏi Tồn rằng: « Trước kia ở với giặc, tại sao đánh cho giặc dữ thế? » Tồn nói: « Lúc đó không đánh giết quân ta, thì giặc không tin, giặc đã không tin, thì làm thế nào mà đem toàn quân trở về được? » Mọi người đều phục là trí.

Đặt quan công đường dinh Quảng-ngãi, lấy cựu đại đô đốc Nguyễn Văn Toản làm lưu thủ, cai bạ Chính dinh là Trần Tiến Bửu làm cai bạ, trí bạ Chính dinh là Lê Xuân Tân làm ký lục.

Đặt thủ ngự ở các đầu nguồn và cửa biển hai phủ Triệu-phong và Quảng-bình. Chọn cai đội cai cơ đội Mật sai và Võ giáp sung các chức ấy. (Nguồn Sái, nguồn Phú-âu, nguồn Hưng-bình, nguồn Tả-trạch, nguồn Hữu-trạch, nguồn Sơn-bồ, nguồn Thu-lay, hai nguồn Cổ-lâm, Ô-giang, ba nguồn An-đại, Cẩm-lý, An-náu, nguồn An-náu-son, cửa Eo, cửa Tư-dung, cửa Vân-quan, cửa Việt-hải, cửa Tòng-luật, cửa Nhật-lệ, cửa An-náu, cửa Lý-hòa, cửa Gianh).

Thu các thuế điền tô, sai dư và biệt nạp ở các phủ huyện Thuận-hóa. Theo ngạch thuế cũ năm canh thân, các đội biệt nạp mỗi người phải nộp 2 tấm vải trắng, hạng lão, hạng cùng và hạng vị cập [chưa đến tuổi] mỗi người 1 tấm. Duy sắt, than, dầu, chiếu và lĩnh thâm thì theo lệ cũ. Lấy bọn Nội thị thư viện và cựu thị lang, phụng nghị, đồng nghị chia đi các kho Thọ-

https://tieulun.hopto.org

khang-thượng, Cát-dinh, Thượng-lập, An-trạch, Động-hải, Thanh-hà làm việc cai thu và cai trường.

Dụ rằng: « Trăm họ ở Thuận-hóa đều là dân cũ của tiên vương, được nhờ ơn trạch thấm thía từ lâu. Từ khi gặp giặc Tây-sơn nổi loạn, thuế má nhiều, sai dịch nặng, mười nhà thì chín nhà nghèo túng. Nay đất cũ mới khôi phục, chính nên lấy khoan hồng thay bạo ngược cho dân sống lại. Nhưng vì dư đảng giặc chưa trừ hết, binh cách chưa yên, mỗi ngày tiêu phí kể có nghìn vàng, cho nên bất đắc dĩ phải tạm theo ngạch cũ mà thu thuế để dùng vào việc binh. Đợi sau khi thanh bình sẽ một phen bàn định để làm lệ thường mãi mãi ».

Cho khâm sai thuộc nội cai đội Nguyễn Văn Thắng, Nguyễn Văn Chấn và Lê Văn Lăng làm khâm sai thuộc nội cai cơ, vẫn quản các thuyền hiệu Long phi, Phượng phi và Bằng-phi.

Lưu trấn thần Gia-định dâng sớ nói: « Nay quân nhà vua đã khôi phục toàn cõi Phú-xuân, chính là cơ hội tiến đánh Bắc-hà. Trộm thấy có viên đốc học người Bắc-hà là Nguyễn Gia Cát văn học vốn giỏi, ngôn hạnh đáng dùng, xin cho cùng với bọn Hàn lâm viện Mai Huy Đường về kinh chờ lệnh điều dụng ». Vua y cho.

Lấy đô thống chế Tiền dinh quân Thần sách là Trần Công Lại làm đô thống chế Trung dinh, vệ úy vệ Tuyên phong tiền là Nguyễn Vĩnh Thị làm phó đô thống chế. Lại sai đô thống chế Phan Văn Triệu quản tướng sĩ Tiền dinh chia cỡi chiến thuyền thẳng vào Đạm-thủy [Nước ngọt] xem xét địa thế để đặt bảo; sai bảy vệ Kiện uy, Túc uy, Trang võ, Nghiêm võ, Thuần võ, Thiện võ, Nghĩa võ đến theo quản thứ Thanh-hảo.

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ Lê Văn Duyệt và Lê Chất rằng: « Bộ binh của bọn khanh đã đóng giữ từ Thanh-hảo trở ra thì thủy binh ở Tân-quan là vô dụng. Cho nên đặc sai Trung dinh và Tiền dinh đóng ở Đạm-thủy để xuyên vào bụng giặc. Trong thì có Tiền quân chẹn đằng đuôi, ngoài thì có bọn khanh chống đằng đầu, bọn Diệu Dũng ở một chỗ đất nhỏ bằng viên đạn, đường lương đã nghẽn, ta có thể hẹn ngày mà bắt được. Rồi thấy ở Đạm-thủy quân giặc có phòng bị, bèn sắc cho Phan Văn Triệu về Cổ-lũy, Trần Công Lại về Thanh-hảo, đều theo Lê Văn Duyệt điều bát.

Lấy khâm sai cai cơ chánh Tiền chi dinh Trung thủy là Đào Văn Lương làm phó dinh Trung thủy, cai đội Nội thủy là Lê Văn Nghiêm làm chánh Tiền chi.

Sai ba đội Tả vệ, Hữu vệ, Hoàng kiêm đi Quảng-nam theo Trần Văn Trạc giữ bảo Kim-bồng. Lại thấy số quân ba đội hơi ít, dụ cho Văn Trạc kén hàng binh Thuận-hóa và Bắc-hà những người tinh tráng để bổ thêm cho mỗi đội đủ số 120 người hoặc 150 người. Lại phái vệ Tín võ đi theo việc quân ở Thanh-hảo.

Cho khâm sai chưởng cơ giám quân Trung quân là Nguyễn Văn Trương làm khâm sai chưởng Trung quân bình Tây đại tướng quân quận công. Trương là người tính trọng hậu, không ưa giết người. Trước kia quân ta đánh nhau với giặc bị thua, lội sông chạy, giặc xúm lại đâm. Lúc ấy Trương là tướng của giặc, liền ngăn lại rằng: « Thừa lúc người ta nguy mà hại là bất nhân! ». Giặc bèn lùi. Vua từng khen rằng: « Làm tướng mà có lòng nhân như Trương, thiệt là ít có ». Sau qui thuận nhiều lần lập công lớn. Người ta khen là phúc tướng.

https://tieulun.hopto.org

Đồng lý giặc là Nguyễn Văn Thận đem quân đóng giữ dinh Hà-trung. Nguyễn Văn Trương cho thám biết quân giặc dẫu nhiều nhưng lòng chiến đấu thì ít, đáng sớ xin chỉnh bị thuyền ghe để thừa cơ tiến đánh. Vua sai đem cho một thanh đao vàng và dụ rằng: « Tướng quân là bực lão thần cột tẳng, nhà nước rất trông cậy. Ngày nào khởi quân, nên chia hai đường thủy bộ đều tiến vào Thanh Nghệ, hội với quân thượng đạo để quét hết bọn giặc nhỡ kia. Sớm muộn Điệu Dũng sẽ bị bắt. Ta cũng chia sai các tướng tiến đánh Thăng-long để bình định đất Bắc-hà ».

Lại thấy chức tham tán nhung vụ nên có một quan văn mà cần phải thông thuộc dân tình địa thế Bắc-hà, hiện chưa có người, bèn cho vời tân lý quân thứ Bình-định là Đặng Trần Thường và tham quân Hậu dinh là Nguyễn Trí Hòa đến Kinh nghe lệnh.

Biên bổ tù binh ở Qui-nhơn làm bốn vệ Quang uy, Minh uy, Nhuệ uy và Tuyên uy. Lấy cai đội Túc trực là Lê Viết Nhân làm vệ úy vệ Quang uy, cựu đô ty Nguyễn Tiến Lượng và trưởng hiệu Tiền chi Trấn thành là Ngô Văn Sự làm phó vệ úy, phó vệ úy vệ Trang võ là Nguyễn Lẫm làm vệ úy vệ Minh úy, phó trưởng chi Hữu chi Trấn thành là Hoàng Tiến Trường và trưởng hiệu Hậu chi là Nguyễn Cửu Lợi làm phó vệ úy, Tôn thất Hoằng làm vệ úy vệ Nhuệ uy, đội trưởng Túc trực là Ngô Văn Đắc và cai đội Mật sai là Phạm Văn Sâm làm phó vệ úy, cai đội Mật sai là Nguyễn Tiến Lực làm vệ úy vệ Tuyên uy, cai đội Trần Ngọc Trung và Tống Văn Trị làm phó vệ úy. Sai khâm sai đô đốc Nguyễn Kế Nhuận làm phó điều bát, quản suất bốn vệ đến bảo Động-hải theo Nguyễn Văn Trương làm việc quân.

https://tieulun.hopto.org

Cựu huyện thừa ở Nghệ-an là Hoàng Thạch Phỏng và sinh đồ Phạm Đình Tích đến Kinh xin được dâng. Cho Phỏng làm khâm sai cai cơ, Tích làm khâm sai cai đội, đều sai đem quân đạo Hưng nghĩa theo Nguyễn Văn Trương sai bát.

Đại đô đốc đạo Tả bật của giặc là Nguyễn Văn Xuân đem quân cơ Ngũ chế đến quán thứ Thanh-hảo đầu hàng. Sai tập hợp quân cũ theo Lê Văn Duyệt đánh giặc. Vua mật dụ Duyệt rằng: « Lòng người thật khó lường, khó hơn lường việc trời. Từ khi ta dấy quân khôi phục đến nay, những hàng tướng giặc ta đều suy lòng đặt dạ, lấy thành tín đãi họ, nhưng bọn họ ít người lấy thành thực để thờ. Nay Nguyễn Văn Xuân theo quân thứ của khanh, nếu cẩn thận để phòng xem xét ý tứ. Phàm đối với bọn hàng tướng đều phải như thế, chẳng những một người này mà thôi. Nên cẩn thận ».

Tặng Mai Đức Thục làm cai bạ. Thục là cha Mai Đức Nghị, trải thờ các triều trước, làm Hàn lâm viện. Khi vua mới lấy lại Phú-xuân, Thục đến yết kiến. Đến nay chết. Vì con là Nghị có công với nước nên truy tặng.

Nguyễn Văn Thành ở Bình-định chống nhau với giặc, địa thế đồn trại quá rộng, lại ở Phú-yên giặc còn giành giữ, phân phái không khắp, bèn đem tình hình phi báo và xin thêm quân.

Vua bèn sai hai vệ kinh binh là Cung võ và Nội dực cùng 12 đội quân lưu cư ở Thuận-hóa và quân mới hàng, 4 vệ quân đạo Thanh-hảo là Kiện uy, Túc uy, Trang võ, Nghiêm võ, đều đáp chiến thuyền đến ngay, dụ cho Nguyễn Văn Thành chia bổ vào các dinh (vệ Túc uy và 12 đội quân Thuận-hóa bổ vào Tượng

https://tieulun.hopto.org

dinh; vệ Cung võ bổ vào Hữu dinh; vệ Nội dực bổ vào Hậu dinh; 3 vệ Kiện uy, Trang võ, Nghiêm võ thì lưu ở Tiền quân để điều dụng). Lại tuyển lính khỏe ở Gia-định, đánh úp lấy Phú-yên để quét sạch đảng giặc.

Vua lại truyền dụ cho lưu trấn thần Gia-định rằng: «Bọn giặc Diệu Dõng nay đã cùng đường, đợi khi chúng quân mỏi lương hết, đánh một trận là bắt được, bất tất phải lo. Điều cần cấp phải lo là ở quân nhu. Quân ta từ Thạch-tân trở ra đến sông Gianh không dưới 4 vạn người, lấy lương tiền ở Quảng-ngãi, Quảng-nam và Thuận-hóa cũng đủ chi cấp. Duy có Tiền quân, Hữu quân, Hậu dinh, Tượng dinh, Tiên phong ở Qui-nhơn, số quân tới hơn 3 vạn, lương thực tất phải trông ở Gia-định. Bọn khanh nên nghĩ thế nào cho quân đủ ăn thì cho tùy tiện mà làm.»

Nguyễn Văn Thành sai Hoàng Việt Toàn đem quân đánh phá được đảng giặc là Phạm Văn Điểm ở Mễ-tân [Bến gạo]. Binh thuyền của Tống Phước Lương vừa tới, hợp cùng quân Nguyễn Văn Tánh tiến đánh các bảo giặc Bạng-quán, Lộ-uyên, Trúc-khê, quân giặc thua vỡ. Đuổi đến La-thai, thu được ấn đồng, cờ trống, khí giới rất nhiều. Điểm trốn chạy. Tánh đóng giữ nơi ấy. Phước Lương bèn dẫn quân về.

Sai giám thành cai đội Nguyễn Văn Yên đến Động-hải ngắm đo lũy Trấn-ninh (tức trường lũy Động-hải) và xem khắp hình thế, trên từ núi Đâu-mâu, dưới tới cửa biển Nhật-lệ, vẽ thành đồ bản để dâng (lũy dài 5.120 trượng).

Lấy Hàn lâm viện Lê Đại Nghĩa sung chức hoàng tử thị học.

Triệu lưu thủ Tống Phước Ngoạn, cai bạ Nguyễn Quang Diêu, cựu ký lục Nguyễn Đăng Hựu, ký lục

https://tieulun.hopto.org

Trấn-biên Nguyễn Đình Đức, ký lục Trấn-định Lê Bá Phẩm, cai bạ Binh-khang Hoàng Ngọc Uẩn, ký lục Bình-thuận Nguyễn Khiêm về Kinh để điều dụng. Lấy khâm sai cai cơ quản các đội mộc đinh là Nguyễn Văn Triêm làm lưu thủ Phiên-trấn, Hàn lâm viện viện trưởng Trần Quang Tĩnh làm cai bạ, Hàn lâm viện chế cáo Mai Văn Du làm ký lục Trấn-biên, Hàn lâm viện Võ Văn Doãn làm ký lục Trấn-định.

Giặc phạm vào bảo Chợ Ròn ở Hoành-sơn. Tin báo đến Động-hải, Nguyễn Văn Trương sai phó điều bát Nguyễn Kế Nhuận quản đem hơn 7.000 quân các vệ, chia hai đường thủy bộ đều tiến đánh giặc. Trương dặn rằng: «Hễ gặp giặc chớ vội đánh, nên đợi thủy bộ tiếp nhau rồi hãy tiến công». Nhuận đem quân bộ đến trước, giặc rút lui, tức thì đuổi theo. Đến núi Thần-đầu, giặc phục binh nơi hiểm dồn đánh. Nhuận thua to chạy. Vệ úy Nhuệ phong là Tôn thất Hoằng, phó vệ úy Quang-uy là Ngô Văn Sự đều chết trận, quân lính bị mất vào giặc già nửa. Trương nghe tin, bèn thân đem binh thuyền thẳng đến sông Gianh chia đồn đóng giữ. Việc tâu lên. Vua cho rằng Nhuận không theo tướng lệnh để bị thua, giết đi. Dụ cho Nguyễn Văn Trương lượng để biền binh lại ủy cho Hoàng Văn Điểm giữ bảo Thanh-hà (ở phía nam sông Gianh), còn rút hết về Động-hải, sửa chữa trường lũy làm kế phòng giữ (Hoằng là con chưởng Tả thủy dinh Tôn thất Huống, năm Minh-mệnh thứ 5, truy tặng Thống chế).

Quân và dân Thuận-hóa có nhiều người gởi thư nặc danh, cũng có người gởi đơn từ, do trạm chuyển đệ. Vua dụ rằng: «Chính sách vương giả cốt lấy việc ngăn gian trừ tệ làm đầu. Duy lúc mới bình định, lệ nhà Tần

nhà Hán còn theo, chưa sửa đổi được. Những kẻ tiêm nhiễm thói cũ đã lâu, hoặc tạ sự nhiều dân, hoặc nhân cơ báo oán, lòng người đều ghét, phép vua cũng chẳng dung. Tuy những kẻ bị giết theo phép thường đành là kẻ ác, nhưng những kẻ mưu mô thầm kín vốn chẳng phải là loài hay. Từ nay phàm thấy dịch xác kẻ nào ngang trái, quấy nhiễu việc gì, nên chỉ rõ tên tuổi quê quán mà tố cáo quan trên xét trị, ai vu cáo thì bị phản tọa. Nếu vì những oán nhỏ nhặt mà dảo điên phải trái, nặc danh bỏ thư, thì thực là khinh nhờn lừa dối, việc phát giác cũng y luật trị tội. Lại như việc chuyển đệ văn thư là việc quan trọng, đơn kêu tờ kiện sao lại được giao bậy đệ bậy? Nhưng mới là sai lầm một lần, hãy tạm tha thứ. Nếu còn giữ mãi thói cũ, ắt phải chiếu phép nghiêm trị để chặn cửa tà vạy mà mở đường rộng bằng. Đó cũng là một điều lớn để giữ yên dân vậy. Phải kính tuân theo ».

Vua từng cùng các quan bàn tới phong tục, dụ rằng: « Từ lúc giặc Tây-sơn làm điều bạo ngược, phong tục đổi bại, ta rất lo buồn. Nay nên bảo cho dân biết đường yêu ghét, dạy lễ nghĩa, nhiên hậu dân phong mới chỉnh lại được ».

Ban cho các hệ tôn thất 2.000 quan tiền và 2 000 phương gạo. Dụ Tôn thất Thăng rằng: « Từ xưa các đế vương đều lấy hòa gia tộc hậu luân thường làm trọng. Nhưng cũng nên có lễ phép để ràng buộc mới có thể giữ vẹn được tình huyết mạch mà chung hưởng giàu sang. Từ khi vận nước sa sút, các thân tộc phải nếm dủ mùi cay đắng. Nay ta nhờ phúc trạch tổ tiên lấy lại được non sông, thực muốn cho người thân tộc tuân theo phép tắc mà cùng hưởng phúc chung. Gần đây nghe nói có kẻ

https://tieulun.hopto.org

chiếm đoạt nhà đất của dân, có kẻ say rượu dọa người, làm bậy những điều phi pháp, thực rất đáng ghét. Phàm trị quốc trước phải tề gia. Tức như họ hàng giặc Tây-sơn cậy thế lăng ngược, người đều ta oán, mà đến suy bại, gương ấy không xa. Nay nên tập hợp mà dạy bảo, từ nay không được kiêu ngạo ngang trái như trước mà mắc vào tội. Và pháp luật thi hành phải tự gần trước. Phải coi chừng thận trọng».

Ghi con cháu công thần ở Tống-sơn.

Dụ rằng: «Người Tống-sơn đều là chỗ thân thích quê hương theo đức Thái tổ ta vào trấn phương Nam, lập nhiều công lao, con cháu đời đời cùng nước hưởng phúc. Nhưng vì vận nước suy sút, phải tản cư trong dân gian. Nay lấy lại đó cũ thì người ta ai cũng tìm người cũ. Vậy đặc dụ cho những người Tống-sơn hiện ở trong quân hay trong dân, đều trình bày về thế hệ và công lao của ông cha mà tâu lên, để lượng ghi dùng». Rồi sai tham tri Binh bộ là Ngô Nhân Tĩnh đăng sớ liệt kê những người công tính [họ nhà chúa] cùng con cháu các bề tôi, gồm 469 người, đều cho quan chức tập ấm và cho miễn dao dịch, theo thứ bực khác nhau.

Thu thuế điền và thuế biệt nạp ở Quảng-ngãi, thuế biệt nạp ở Quảng-nam, đều y theo lệ Thuận-hóa mà làm.

Sai thiêm sự Hộ bộ là Hồ Thế Học trông coi việc chở thuyền lương ở Đà-nẵng (số gạo hơn 31.000 phương) đến Thanh-hảo, hiệp theo tham tri Trịnh Hoài Đức để chi cấp cho quân.

Mùa thu, tháng 7, Nguyễn Văn Thành sai Nguyễn Đức Xuyên cùng phó đô thống chế Hữu dinh là Trần

https://tieulun.hopto.org

Văn Tín đánh giặc ở các bảo Hoa-an và Sơn-trà, đều thắng.

Lê Văn Duyệt và Lê Chất đánh giặc ở xã Mân-trường, phá luôn được 8 sở bảo của giặc, bắt được tướng binh và khí giới voi ngựa rất nhiều. Tin thắng trận báo lên. Cho các quân 1.000 lạng bạc. Lại ra lệnh phàm tướng sĩ Hậu quân ngày trước từ ở bên giặc trở về, cho hết về Kinh chầu hầu.

Vua sai đem việc Nguyễn-Kế Nhuận làm đồ quân báo cho bọn Duyệt biết, và dặn rằng: « Hiện nay giặc mạnh ở trước mặt, quân ta lợi ở sự bền giữ. Bọn khanh nên thận trọng hơn lên, phải tính mười phần thắng thế, nhiên hậu mới hợp sức đánh úp, để được vạn toàn. Nếu còn một phần may rủi thì chớ nên khinh tiến ».

Đại tổng quản giặc là Lê Văn Thanh lại trở về với ta. Lê Văn Duyệt cho đóng gông giải về Kinh. Vua cho gọi đến hỏi rằng: « Ngươi tự đem thành đồ hàng, ta đối đãi không bạc, có sao ngươi lại phản? ». Thanh lạy rạp xuống đất khóc kêu. Vua không nỡ giết, sai tha ra.

Phó trấn Thuận-thành Nguyễn Văn Điển những lạm, việc phát, sai cất chức, thu tang vật trả cho dân.

Sai khâm sai thuộc nội cai đội Ba-la-đi đi Hạ-châu tìm mua súng đạn.

Triệu quân ba đội Tả vệ, Hữu vệ, Hoàng kiếm về Kinh. Dụ Trần Văn Trạc rằng: « Ba đội này đều là thân quân [illegible] đêm không dời bên cạnh. Nay những quân [illegible] đã phải đi Qui-nhơn và Thanh-hảo, ở Kinh [illegible] quân Nội trực Túc trực mà thôi,

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

nếu có việc gấp thì lấy gì trấn tĩnh lòng người được? Quảng-nam tuy địa thế rộng, nhưng ngoài có Kinh thành, trong có Thanh-hảo, bọn phản trắc tưởng không làm gì được. Khanh có thể liệu giữ lại mỗi đội 30 người, còn bao nhiêu cho cả về Kinh chầu hầu để phòng bất trắc.

Cho khâm sai chưởng Tiền quân bình Tây tiền tướng quân Nguyễn Văn Thành làm khâm sai chưởng Tiền quân bình Tây đại tướng quân điều bát chư đạo bộ binh quận công. Thành dâng biểu xin từ, nói thần làm chủ tướng, vâng mệnh dẹp giặc, nay giặc chưa trừ, không dám vội nhận thưởng lớn. Vua dụ rằng: « Khanh nhũn nhặn như thế ta rất khen, song trước thưởng là để khuyên đời, khanh nên kính vâng mệnh đã định, mau lập võ công để xứng đáng sự ủy thác, chớ nên từ chối ». Lại dụ các tướng rằng: « Một viên tướng giữ mệnh của quân, trách nhiệm không phải là nhẹ, nếu không phân biệt danh vị thì khi lâm sự khó sai khiến, cho nên đặc gia phong Nguyễn Văn Thành tước quận công. Nhưng Thành khiêm tốn, dâng biểu cố từ, ý là không dám nhận công riêng mà muốn cùng với các khanh đều hưởng ơn chung. Ta xem bài biểu từng thấu ý. Nhưng một vùng Qui-nhơn chưa dẹp yên hết, các khanh nên hết lòng hết sức sớm lập công lớn, đợi bình định [illegible] gia thăng tước trật, đều hưởng tôn vinh. Các khanh nên hiểu rõ ý ta ».

Thiếu phó giặc Trần Quang Diệu và tư đồ Võ Văn Dũng loại ra hơn 600 linh ốm ở thành Bình-định, thả về quân thứ của ta. Nguyễn Văn Thành tâu lên. Vua sai lấy thuyền chở về an dưỡng ở Gia-định.

https://tieulun.hopto.org

Vua nghe rằng trong dân gian có nhiều côn đồ tụ tập cướp bóc, bèn sắc cho các phủ huyện thuộc Thuận-hóa phải xem xét sự động tĩnh trong hạt, cứ 15 ngày báo lên một lần.

Phạm Như Đăng dâng sớ nói rằng ở quân thứ Thanh-hà và Động-hải, số quân một ngày một thêm, lương dùng càng ngày càng rộng, xin hạ lệnh thuế sai dư và điền tô các châu huyện thì hạt Minh-linh nộp ở kho An-trạch, các hạt Khang-lộc, Lệ-thủy nộp ở kho Động-hải, Nam Bắc Bố-chính thì nộp ở kho Thanh-hà, để tiện việc chi phát. Vua y cho.

Vua lại nghĩ quân lương ở Bình-định không được kế tiếp, dụ cho Nguyễn Văn Thành và Nguyễn Hoàng Đức lưu tâm dè sẻn, rồi ủy cho tham tri Hộ bộ Trần Hữu Thiện kiểm soát các nhà quan và binh trong cửa biển Thi-nại, ai có gạo riêng thì theo đúng giá công mà vét mua (một phương gạo trị giá 2 quan).

Đại đô đốc đạo Tả bật cẩn giặc là Lê Danh Phong đem hơn 300 quân của cơ Thiên cán đến quân thứ Thanh-hảo đầu hàng. Phong là thuộc tướng của Trần Quang Diệu, Diệu coi là tâm phúc, đến nay đóng giữ Tân-quan, chống nhau với quân ta. Vua mật sai người lấy lẽ thuận nghịch khuyên dụ, Phong bèn đem quân theo về. Vua sai dẫn về Kinh bái yết. Lê Chất từng nói với Lê Văn Duyệt về tài năng của Phong. Duyệt tin, nhân dâng sớ tiến cử Phong là người đáng dùng. Nguyễn Đức Xuyên được tin, mật dâng sớ nói: « Phong đối với giặc rất thân tín, cũng như thần cùng Nguyễn Văn Thành đối với nước vậy. Thành với thần không phản thì Phong về với ta chưa chắc đã thành thực. Duyệt không xét chỗ đó mà tiến cử Phong là tự Chất

https://tieulun.hopto.org

xui. Chất về ta đã lâu mà ngày nọ đuổi giặc không kịp người ngoài còn dị nghị, huống là Phong. Vương thượng bao năm khó nhọc mới khôi phục được nghiệp cũ, việc dùng người không phải là nhỏ, xin chú ý cho ». Vua trả lời rằng: « Lòng trung ái của ngươi, ta đã rõ rồi. Phong không đủ tin, ta đã riêng có cách ngăn ngừa. Hãy tạm để đó. Còn như việc Chất đi đuổi giặc, sao lại có thể bàn một cách khinh suất? Khi quân ta đến, Quang Toản gấp đường chạy ra Bắc, chưa đầy hai ngày mà đã vượt qua sông Gianh. Thủy quân của Nguyễn Văn Trương được gió nọ buồm đuổi còn chẳng kịp. huống bộ binh của Chất ngày đêm mỏi mệt ư? Mọi người yêu cũng phải xét, mọi người ghét cũng phải xét, chớ lấy việc đó mà ngờ Chất ».

Cho đô thống chế Tả dinh quân Thần sách là Lê Văn Duyệt làm đô thống chế quận công chưởng Tả dinh quân Thần sách, đô thống chế Tả đồn quân Ngự lâm là Lê Chất làm đô thống chế quận công chưởng Tả đồn. Vua dụ Chất rằng: « Từ khi khanh cùng Duyệt cầm quân dẹp giặc, giữ trọng trách một phương, ta được thư lòng. Duy Duyệt tính vốn khắc khổ, không được hả lòng tướng sĩ, khanh nên lấy nghĩa giao du với nhau, lấy lòng thành mà cảm nhau, đừng lấy khí thế cao thấp tài danh hơn kém, phải đồng lòng lo toan để xuôi công việc, thế mới là bề tôi của Xã Tắc, vật báu của nước nhà. Khanh nên lưu tâm. »

Lấy tham quân Tả dinh quân Thần sách là Ngô Đức Tuấn làm Bắc-hà chiêu phủ sứ. Tuấn cho rằng Bắc-hà có cơ đánh được, dâng sớ tâu bày, xin đi dụ hào mục các nơi đánh giặc lập công. Vua khen ngợi, trao cho chức ấy, sai đem quân sở thuộc cùng với chánh vệ

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Đình Hiệu vượt biển cùng đi. Tuấn đến Biện-sơn (thuộc tỉnh Thanh-hóa). Phó vệ Nguyễn Đình Hoằng, thống binh Hoàng Văn Qui và hào mục sở tại nhiều người hưởng ứng, bèn đóng quân ở đó, tập hợp nghĩa binh, chiêu nạp đồ đảng Tề-ngôi, có hơn 400 quân và hơn 20 chiếc thuyền. Chợt gặp thuyền lương của giặc từ Bắc lại, Tuấn đem quân đón đánh cướp được (thuyền 23 chiếc, gạo 15.000 phương, súng lớn 25 cỗ, thuốc súng 7.000 cân, đạn 5.000 viên), bắt được tham đốc giặc là Tinh và Lãnh (hai người đều không rõ họ) cùng hơn 300 quân. Tuấn đem tin thắng trận báo về, và xin phái thêm quân thủy bộ tiến lấy Thanh Nghệ.

Vua truyền dụ khen ngợi, sai giải tù binh giặc về Kinh và cứ vững đóng đồn trại để chờ quân nhà vua.

Đồng lý giặc là Nguyễn Văn Thận lại sai đồ đảng 3.000 người xâm phạm bảo Chợ Rồn ở Hoành-sơn. Nguyễn Văn Trương được tin báo, tức thì sai cai cơ Nguyễn Văn Đạo đem 20 thuyền chiến đến sông Gianh tiếp ứng. Giặc thấy thủy binh ta đến bèn rút đi. Thận nhiều lần xin với Nguyễn Quang Toản thêm quân để đánh Động-hải, Quang Toản không cho, Thận bèn trở về Vĩnh đinh (tức trấn lỵ Nghệ-an).

Chia bổ sáu vệ quân mới hàng là Chánh võ nhất, Chánh võ nhị, Thanh võ, Tường võ, Trinh võ, Khánh võ, lệ vào Tả đinh quân Thần sách và vệ Thắng võ lệ vào Tả đồn quân Ngự lâm. Lấy cựu đại đô đốc Tống Đình Nhân làm vệ úy vệ Chánh võ nhị, đô đốc Nguyễn Văn Thu và Nguyễn Văn Dĩnh làm phó vệ úy, đại đô đốc Lê Văn An quản hai vệ Thành võ và Tường võ, đô đốc Nguyễn Văn Cường làm vệ úy vệ Thành võ, đô đốc Phạm Công Kiêu và cai cơ Đặng Văn Mân làm

https://tieulun.hopto.org

phó vệ úy, đô đốc Nguyễn Văn Trọng làm vệ úy vệ Tường võ, đô đốc Nguyễn Văn Thường và đô úy Lê Văn Tô làm phó vệ úy, đại đô đốc Trương Phúc Phượng quản hai vệ Khánh võ và Trinh võ, chánh vệ Phan Văn Hải làm vệ úy vệ Khánh võ, phó vệ Hà Văn An và Lê Văn Hoằng làm phó vệ úy, đô đốc Lê Văn Thái làm vệ úy vệ Trinh võ, phó vệ Lê Kim Ngũ và Nguyễn Văn Ba làm phó vệ úy, chánh vệ Nguyễn Đình Dũng làm vệ úy vệ Thắng võ, phó vệ Chu Văn Trung và Trương Phúc Tường làm phó vệ úy.

Thiếu phó giặc Trần Quang Diệu thường sai người theo đường biển đi Bắc-thành truyền đệ thư tín. Vua dụ Lê Văn Duyệt phái binh ra mai phục ở Lý dĩ [cù lao Rề] đón bắt.

Sửa đắp đường quan từ Phú-xuân đến Động-hải.

Ngày bính thân, vua đi Quảng-bình, lưu quốc thúc Tôn thất Thăng ở lại giữ kinh thành. Thuyền ngự khởi hành từ sông Hương (sông Hương tức là sông Hương-trà, vì nước ngọt nên gọi thế). Ngày mậu tuất đến xã Hồ-xá. Ngự giá lên đường bộ, đi đến đò Cừ-hà rồi lại do đường thủy đi. Ngày kỷ hợi đến Động-hải. Xa giá đi đến đâu nhân dân đều vui mừng chiêm bái, tranh nhau đem trâu rượu đến dâng. Vua yên ủi cho về. Bèn xem khắp hình thế lũy Trấn-ninh, chia đồn đặt súng, cùng bầy tôi bàn định việc quân. Ngày qui mão hồi loan.

Đổi châu Nam Bố-chính làm châu Bố-chính nội, châu Bắc Bố-chính làm châu Bố-chính ngoại.

Sai Triệu Đại Sĩ (1) đi Quảng-đông. Đại Sĩ là người nước Thanh sang buôn, bị quân giặc biển Tề-ngôi cướp

---

1. Có lẽ là Nhậm 任, vì húy tên Tự-đức nên sách chép 任 làm Sĩ 仕.

https://tieulun.hopto.org

bắt, quân ta đánh phá giặc biển nên bắt được. Vua thấy kinh đô cũ đã khôi phục được, bèn đem tình hình trong nước gởi thư cho tổng đốc Lưỡng Quảng. Đại Sĩ xin đi. Bèn sai đi.

Hạ lệnh cho các phủ huyện châu ở Thuận-hóa, phàm ruộng lương cấp cho quan quân ngụy và những ruộng đất khẩu phần đều cho cày cấy nộp thuế như cũ. Dụ rằng: «Hiện nay việc quân đương bận, chế độ ruộng đất chưa kịp bàn định đến mà việc của dân thì lại không thể hoãn được. Vậy nên cho chiếu theo sổ sách năm canh thân mà nhận ruộng cấy như cũ cho kịp thời vụ, đợi sau khi bình định sẽ có xử trí. Còn như các ruộng ngụ lộc, quan điền, quan trại, nếu trước đã có người lĩnh canh thì cũng cứ cho, nếu không thì trả cho dân, không được bỏ hoang».

Sai Trần Văn Trạc thu thêm thuế ruộng công và tư ở Quảng-nam, mỗi mẫu 5 thăng gạo, chở đến Thanh-hảo. Trạc dâng sớ xin chiếu thu tiền thuế đất dâu và thuế nguồn đầm để chi việc quân. Vua y cho.

Lấy cựu đại đô đốc Lê Quốc Cẩu làm chánh quản, tham đốc nghĩa binh thượng đạo là Tăng Ngọc Ninh làm phó quản, sai đem quân bản bộ theo đường núi châu Bố-chính ngoại lên đến Nghệ-an, chiêu tập binh mã để thừa cơ đánh giữ. Cẩu đến Nghệ-an, lại làm phản theo giặc.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHẤT KỶ

QUYỂN XV

THỰC LỤC VỀ THẾ TỔ CAO HOÀNG ĐẾ

Tân dậu, năm thứ 22 [1801], mùa thu, tháng 8, bổ quân mới hàng ở Bình-định làm vệ Tuấn võ Tiền quân; lấy phó vệ sự Kiên võ là Phạm Văn Quỳnh làm chánh vệ, cựu đô ty Trần Văn Điển và Đỗ Văn Điểm làm phó vệ.

Lấy phó vệ vệ Dịch võ Tiền quân là Nguyễn Xuân làm chánh vệ, cựu đô ty Trần Thanh Đạo làm phó vệ, phó Hậu chi Nguyễn Văn Sự làm chánh vệ vệ Tiệp võ, phó vệ vệ Dịch võ là Nguyễn Đình Nguyên làm phó vệ, khâm sai cai đội Trương Văn Châu làm phó vệ vệ Kiên võ, trưởng hiệu Mai Văn Điểm làm phó hậu chi.

Thiếu phó giặc Trần Quang Diệu và tư đồ Võ Văn Dũng mưu cướp Hoa-an Hoa-lộc để lấy đường tranh Phú-yên, bèn giản nghi binh từ Sơn-trà cho tới sông Dinh, giả làm thế đánh úp, rồi đem hết quân tinh nhuệ đến đánh bảo Hoa-an Hoa-lộc. Nguyễn Văn Thành thân đốc cát quân đánh giữ luôn mấy ngày, quân giặc bị tử thương nhiều, bèn kéo lui. Thành đắp thêm đồn lũy, phòng giữ nghiêm hơn. Giặc lại đánh đồn Khôi-diêu

https://tieulun.hopto.org

[Lò vôi] Vệ úy vệ Địch võ Nguyễn Xuân đánh đuổi chạy.

Điền quân thượng đạo là Lưu Phước Tường đem sáu chi quân bản bộ đánh Nghệ-an. Nước Vạn-tượng cũng sai tướng là Phá-nhã Khu-bô đem hơn 4.000 quân Man đều tiến, từ Xí-đa Khâm-cát đi xuống. Binh đến Hương-sơn và La-sơn, đánh giặc ở cửa Tam-thoa, cả phá được, thu được thuyền ghe súng ống khí giới rất nhiều. Lại đánh nhau với đô đốc giặc là Nguyễn Văn Hiện ở thành Lục-niên [huyện] Thanh-chương. Hiện thua chết. Quân giặc kéo đến đầu hàng như đi chợ. Nghệ-an chấn động. Quân giặc bèn đốt cháy nhà dân mấy huyện để làm kế thanh dã (1). Lương không đủ ăn, quân Vạn-tượng phải rút lui. Tường đem binh thuyền do cửa Sót về sông Gianh. (Xí-đa, Khâm-cát đều là tên đất Sầm Nứa; Hương-sơn, La-sơn, Thanh-chương đều là tên huyện).

Đặt quan công đường ở bốn dinh Quảng-đức, Quảng-trị, Quảng-bình, Quảng-nam. Vua mở xem đồ bản các dinh, lấy ba huyện Hương-trà, Quảng-điền, Phú-vang thuộc phủ Triệu-phong làm dinh Quang-đức (tức phủ Thừa-thiên ngày nay), hai huyện Đăng-xương, Hải-lăng thuộc phủ Triệu-phong và huyện Minh-linh thuộc phủ Quảng-bình làm dinh Quảng-trị, hai huyện Lệ-thủy, Paong-lộc thuộc phủ Quảng-bình và hai châu Bố-chính nội ngoại làm dinh Quảng-bình, ba huyện Duy-xuyên, Lễ-dương, Hà-đông thuộc phủ Thăng-hoa và hai huyện Diên-khánh, Hòa-vang thuộc phủ Điện-bàn vẫn lệ thuộc vào dinh Quảng-nam. Lấy khám sai tổng nhung cai cơ Trì Đô gia Nguyễn Công Hòa làm lưu thủ dinh Quảng-

1. Vườn không nhà trống, không để lương cho địch.

https://tieulun.hopto.org

đức, cai bạ Bình-khang Hoàng Ngọc Uẩn làm cai bạ, ký lục Trung quân Lê Văn Qui làm ký lục; lấy khâm sai cai cơ Hậu quân Đinh Văn Dụ làm lưu thủ đinh Quảng-trị, thiêm sự Lễ bộ Ngô Triều Cao làm cai bạ, cựu hữu đồng nghị Lễ bộ Nguyễn Viết Ưng làm ký lục; lấy khâm sai cai đội Tân định Tôn thất Huyên làm lưu thủ đinh Quảng-bình, tri bạ tri Nội đồ gia Đinh Công Khiêm làm cai bạ, cựu tả đồng nghị Hộ bộ Nguyễn Văn Qui làm ký lục; lấy biệu úy Tiền chi Trung quân Hoàng Văn Khánh làm lưu thủ đinh Quảng-nam, ký lục Bình-thuận Nguyễn Văn Khiêm làm cai bạ, thiêm sự Hình bộ Nguyễn Văn Phương làm ký lục.

Triệu Trần Văn Trạc về Kinh.

Cấp phát quần áo cho quan và binh các đạo. (Quân thứ Thanh-hảo và Động-hải thì do Kinh may phát cho; quân thứ Bình-định thì do Gia-định may phát cho).

Tha thuế năm nay cho các sách Man ở nguồn Đồng-hương đinh Bình-khang.

Chở sản vật ở Bình-khang và Bình-thuận về Kinh (Buồm lá, dầu rái, nhựa trám, mây sắt, mây nước, song và nến lớn nến nhỏ).

Sai Thị thư viện soạn các bộ *Cương mục Chính biên* và *Tiền biên* dâng vua xem. Vua thích xem sách, dù ở trong quân cũng thường lấy sách vở làm vui, nhiều lần triệu các văn thần đến giảng bàn, đến đêm mới thôi. Vua dụ các quan rằng: « Học trò ở Thuận-hóa gặp loạn Tây-sơn, nghiệp học bỏ trễ. Nay nên cho theo học tập đợi sau khi bình định sẽ mở khoa thi để thu lấy những người thực học ».

Hạ lệnh cho lưu trấn thần Gia-định rằng: « Phàm các quan văn võ, người nào theo hầu ở Kinh thì thuộc binh của họ ở lại nguyên quán đều được miễn dao dịch ».

https://tieulun.hopto.org

Sai ngũ trưởng các đội Nội mã, Tả mã, Hữu mã chia đi các trạm dọc đường để quản suất các phu trạm. Phàm người được sai phái, xét có lệnh tiền, long bài, chỉ sai, công đồng sai, thì theo lệ mà chuyển đệ và đăng ký vào sổ minh bạch, mỗi tháng góp nộp sổ một lần; kẻ nào thiện tiện bất chuyển đệ thì bất trị tội.

Tân lý Đặng Trần Thường đến Kinh vào bái yết. Vua với vào cùng bàn việc quân, ban cho 1.000 quan tiền, sai đi bảo Động-hải hiệp cùng Nguyễn Văn Trương dự làm việc quân. Thường đến, điểm duyệt quân số bốn vệ Quang uy, Minh uy, Nhuệ uy, Tuyên uy, chỉ có 800 người, dồn làm hai vệ, dâng sớ xin đổi hai vệ Minh uy, Quang uy làm vệ Đẳng uy, hai vệ Nhuệ uy, Tuyên uy làm vệ Nghị uy. Lại dồn những quân lạc tòng sở thuộc đặt làm vệ Tráng uy, còn những người ở xa mới đến theo và các hàng trưởng có danh sắc cũ thì đặt riêng làm Nghĩa dũng đoàn. Vua y cho.

Lấy phó vệ úy vệ Minh uy cũ là Hoàng Tiến Trường làm vệ úy vệ Đẳng uy, cai đội Tống Văn Sở và Nguyễn Văn Nhạn làm phó vệ úy, phó vệ úy vệ Nhuệ uy cũ là Ngô Văn Đắc làm vệ úy vệ Nghị uy, phó vệ úy Phạm Văn Sâm và cai đội Nguyễn Văn Vân làm phó vệ úy, cai cơ Lê Văn Thắng và cai đội Thái Bá Hùng làm phó vệ úy vệ Tráng uy.

Các tù trưởng Man ở Ai-lao đến Kinh chúc mừng. Vua ban cho hậu, rồi cho về.

Sai chánh phó quản Trường đà là Trần Đình Bình và Phan Viết An về Gia-định, chở gạo lương đến Thi-nại.

Vua sai chạy hỏi quân thứ Thanh-hóa về binh cơ và tình hình của giặc Lê Văn Duyệt dâng sớ nói: « Đẳng

https://tieulun.hopto.org

giặc hiện bị khốn, tiến thoái đều khó, quân lương quân dụng đều chỉ lấy ở Qui-nhơn mà xứ này thì dân đói gạo kém, chúng lại đánh thuế và vơ vét nặng nề, nhân dân ta oán rất nhiều. Thần trộm nghĩ dù thành đồng hào nóng mà không thóc cũng không giữ nổi, huống vài ba huyện của Qui-nhơn đó của đùng có được bao nhiêu mà giữ được lâu. Liệu thế chúng, tất sớm muộn thế nào cũng quyết liều một trận để hòng cầu may chiếm đất Quảng-ngãi mà thôi. Vả bọn chúng đã đến bước cùng, quân sĩ hẳn có chí liều chết. Bằng ta lùa quân đánh dữ thì có thể thắng, nhưng quân chưa chắc đã toàn. Chi bằng cứ hào sâu lũy cao để đợi, chờ chúng động binh trước, nhiên hậu ta sẽ đặt phục binh chọn chỗ hiểm để đánh, như thế mới giữ được sự thắng hoàn toàn. Thần lại còn ấy nay không biết từ sông Gianh trở ra thế giặc động tĩnh ra sao. Xin sai Lê Chất đến cùng Nguyễn Văn Trương hiệp lực đánh giữ. Thần xin tự cáng đáng một mặt, buộc chân giặc không cho sang đất Thanh-hảo một bước ».

Vua trả lời: « Xem khanh bàn nói việc binh, tấm lòng chăm lo sốt sắng rất là rõ ràng. Đến như việc bàn đến động tĩnh của dư đảng giặc ở Bắc-hà thì thực là biết lo xa vậy. Vả ta từ khi đi thăm Quảng-bình, một giải lũy dài kinh lý đã khắp. Nếu dư đảng giặc kéo ùa đến thì số quân sung sức ở Kinh còn nhiều, đủ để chống cự. Tàng sử có cớ gì khác thì sẽ triệu cũng chưa muộn. Nay bọn Diệu Dũng chưa trừ được, chính cần phải đóng trọng binh ở đấy để ép bọn giặc sắp tiêu diệt. Gần đây quân thứ Bình-định mỗi trận mỗi báo tin thắng, thế giặc đã cùng quẫn, nếu quân Thanh-hảo đóng yên chẳng động thì mặt ấy sợ khó toàn thắng. Ta đã dụ cho Nguyễn Văn Thành chỉnh đốn quân đội

https://tieulun.hopto.org

để thừa cơ đánh lấy. Khanh nên cùng Lê Chất ngày ngày cả trương thanh thế, làm ra vẻ tiến công, khiến quân giặc phòng phía ngoài thì yếu phía trong, ngóng dâng trước thì hổng dằng sau. Nếu nó hướng phía trong mà đánh thì hợp sức mà giáp công để quét sạch dư đảng giặc ».

Lại dụ cho các tướng sĩ ở quân thứ Bình-định rằng: « Từ khi ta tiến lấy Qui-nhơn, cùng giặc cầm cự, bấy giờ thế giặc đương mạnh, gặp nhiều khó khăn, thế mà chỉ khí quân sĩ không nhụt, đánh là thắng, giữ là vững, nên đại binh thẳng đến Phú-xuân, lấy lại được cơ nghiệp cũ. Tuy rằng có trời giúp người theo, nhưng thực cũng nhờ tướng sĩ các ngươi hết sức cùng lòng nên mới được thế. Nay trong từ Bến đá, ngoài đến sông Gianh đều là của ta, có sự gì bất ngờ thì trước giữ sau đánh, chắc chắn là không quản ngại gì. Duy quan quân một lộ Qui-nhơn, trải năm lao khổ, sợ việc phòng bị có giãn lỏng chăng? Binh pháp chẳng nói « Ở đất bị vây thì dùng mưu, ở đất phải chết thì phải chiến » hay sao? Nay bọn giặc cùng Diệu, Dũng đã thất thủ ở Hoa-an, lại chuyên chú vào Cần-áo [cửa Thái-cần], là nhằm xuất kỳ bất ý, may ra thắng được một trận để cố vớt thế quân. Phàm điểm lửa đốm đốm có khi cháy cả cánh đồng, mà quả núi chín tầng chỉ cần một sọt đất nữa là thành công. Vậy tướng sĩ các ngươi phải nhất tâm nhất lực, nên đánh thì đánh, nên giữ thì giữ, sao khỏi để lo cho vua cha ».

Nguyễn Hoàng Đức xin về Kinh chầu Mẫu. Vua dụ rằng: « Ngươi là danh tướng lão thành của triều đình, một lòng trung ái, cùng nước vui buồn. Thi-nại là nơi

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

chứa lương thực, ba quân đều trông vào. Được ngươi ở đó ta đã yên lòng. Nếu ngươi nghiêm phòng được đường thủy đường bộ, giữ được vạn toàn, đó cũng là một việc lớn trong việc đánh giữ Qui-nhơn vậy. Nay tới kỳ mưa lụt, đường biển không tiện, nên gắng ở lại !».

Lấy cựu đô đốc Nguyễn Văn Xuân làm vệ úy vệ Toàn võ Tả dinh quân Thần sách.

Đặt chánh phó vệ ở các vệ thuộc Hậu quân. Lấy phó vệ vệ Chương võ Nguyễn Đình Tuyển làm chánh vệ, cai đội Phạm Đình Bảo và Nguyễn Văn Châu làm phó vệ, chánh trưởng chi Lương Văn Vân làm chánh vệ vệ Chiêu võ, trưởng hiệu Nguyễn Văn Thơm và Nguyễn Văn Xa làm phó vệ, cai đội Nguyễn Văn Khánh làm chánh vệ vệ Nghị võ, Nguyễn Văn Tín vệ Trấn Văn Huyền làm phó vệ, cai đội Võ Văn Châu làm chánh vệ vệ Tuyên võ, trưởng hiệu Võ Tiến Giao và cai đội Nguyễn Văn Chiêm làm phó vệ, cai cơ Phạm Văn Ba làm chánh vệ vệ Hùng phong, cai đội Trần Văn Đào và Trần Văn Duyên làm phó vệ, chánh chi Tiền du là Nguyễn Văn Đắc làm chánh vệ quản hai vệ Trung kích và Tiền kích, cai cơ Lê Công Điển và Lê Công Kỷ làm phó vệ vệ Trung kích, phó chi Tiền du là Nguyễn Văn Hán làm phó vệ vệ Tiền kích. Rồi sai Nguyễn Đình Tuyển đem vệ binh đi Thanh-hảo tòng chinh.

Đổi chi Dũng lược làm vệ Dũng lược. Trước kia chưởng Hậu quân Võ Tánh lấy quân lạc tòng của lưu thủ Nguyễn Văn Thịnh đặt làm chi Dũng lược của dinh Bình-định. Từ khi thành mất về giặc, đến nay bọn trưởng hiệu Nguyễn Văn Chất và cai đội Nguyễn

https://tieulun.hopto.org

Công Văn đem chi binh lần về, có lệnh đổi làm vệ Dũng lược, cho lệ theo đô thống chế Tiền dinh Phan Văn Triệu đi đánh giặc.

Biên bổ các xã thợ rừng [làm công] làm năm đội Tuần thành của vệ Giám thành, lấy giám thành cai đội Nguyễn Văn Yên tạm quản.

Đặt hai cơ [thuyền ghe] Kiên châu và Thiện châu (quê ở dinh Quảng-nam), lấy cựu đô đốc Lê Văn Chân làm chánh quản cơ Kiên châu, cai cơ Nguyễn Thanh Phượng làm chánh cai đội cơ Thiện châu.

Biên bổ quân ngạch cũ Trung chi của Trung quân và quân mới hàng làm năm đồn (Trung đồn gồm 3 vệ Chấn sai, Chấn phong, Chấn anh, Tiền đồn gồm 2 vệ Tiền kích, Chấn dũng, Tả đồn gồm 2 vệ Chấn trực, Chấn cự, Hữu đồn gồm 2 vệ Chấn võ, Chấn hùng, Hậu đồn gồm 2 vệ Chấn lân, Chấn loan và 5 chi (mỗi chi gồm 3 hiệu Trung, Tiền, Hậu, mỗi hiệu gồm 3 đội nhất, nhị, tam) của Trung quân. Lấy chánh vệ vệ Chấn phong Trung chi là Nguyễn Văn Vân làm chánh Trung đồn kiêm quản bốn đồn Tiền, Hậu, Tả, Hữu, khâm sai thống binh cai cơ đạo Trung chấn là Nguyễn Văn Doanh làm phó Trung đồn, phó vệ vệ Chấn phong Trần Công Hiến làm chánh Hậu đồn, kiêm lý công việc tham quân năm đồn, cai đội đội Phòng sai nhất là Nguyễn Văn Giáo làm phó Hậu đồn, trưởng hiệu cai cơ hiệu Tiền kích là Nguyễn Văn Đạo làm chánh Tiền đồn, cựu đô ty Lê Văn Hợp làm phó Tiền đồn, cựu đô đốc Nguyễn Văn Tại làm chánh Tả đồn, khâm sai cai cơ Nguyễn Văn Khách làm phó Tả đồn, phó vệ vệ Chấn phong là Võ Văn Thuyền làm chánh Hữu đồn,

https://tieulun.hopto.org

cai đội đội lục vệ Chấn phong là Trương Văn Học làm phó Hữu đồn, cựu quản quân Võ Văn Ngữ làm chánh vệ vệ Chấn sai, tham mưu điền quân đạo Hưng nghĩa là Lý Đại Thành và cai đội đội Chấn sai là Trần Văn An làm phó vệ, cai đội đội nhất vệ Chấn phong là Nguyễn Văn Độ làm chánh vệ vệ Chấn phong, cai đội đội nhị là Lê Văn Trí và cai đội đội tam là Võ Văn Chi làm phó vệ, cai đội Tả hiệu Trung chi là Trương Phúc Hạnh làm chánh vệ vệ Chấn anh, cai đội thuộc binh Nguyễn Văn Chân và cựu đô đốc Đinh Văn Minh làm phó vệ, cai đội thuộc binh Nguyễn Văn Xuân làm chánh vệ vệ Tiền kích, phó đội đội Phòng sai nhị là Nguyễn Văn Bình và cai đội hiệu Tiền kích là Nguyễn Văn Chiêm làm phó vệ, cai đội đội thất vệ Chấn phong là Nguyễn Văn Trường làm chánh vệ vệ Chấn dũng, cai đội đội tứ vệ Chấn phong là Hoàng Văn Nhị và cựu quản quân Nguyễn Chính Nguyên làm phó vệ, cai cơ đạo Hưng nghĩa là Nguyễn Văn Thủy làm chánh vệ vệ Chấn trực, cựu tham lĩnh Hà Công Chiêu và cai cơ đạo Hưng nghĩa là Phạm Văn Giao làm phó vệ, cai đội dinh Tiền thủy là Nguyễn Văn Phượng làm chánh vệ vệ Chấn cự, cai cơ thuộc binh Nguyễn Văn Hưng và trưởng hiệu hiệu Nghĩa dũng là Trần Ngọc Văn làm phó vệ, cựu đô úy Cao Viết Thần làm chánh vệ vệ Chấn võ, phó đội đội Chấn võ là Bùi Văn Thi và cựu tham đốc Nguyễn Hữu Hoành làm phó vệ, cai đội Trung chi Bùi Trung Hựu làm chánh vệ vệ Chấn hùng, đội trưởng đội Chấn sai là Trần Văn Hiếu và đội trưởng đội cửu vệ Chấn phong là Nguyễn Văn Thai làm phó vệ, cai đội thuộc binh Lê Văn Ứng làm chánh vệ vệ Chấn lân, phó đội thuộc binh Trần Văn Nhâm và cai đội đạo Hưng nghĩa là Hoàng Thạch Phỗng làm phó vệ, cai đội đội Phòng sai tam là Nguyễn Văn

https://tieulun.hopto.org

Ngoan làm chánh vệ vệ Chấn loan, cựu đô ty Trương Văn Hòa và cai đội đội Phòng sai tạm là Nguyễn Văn Biên làm phó vệ, phó trưởng chi Trung chi là Hoàng Văn Điểm làm chánh quản. Về năm chi thì lấy trưởng hiệu Trung hiệu là Hoàng Văn Ngôn làm phó trưởng chi Trung chi, trưởng hiệu Tiền hiệu là Cao Tiến Thủy làm chánh trưởng chi Tiền chi, trưởng hiệu Hậu hiệu là Nguyễn Công Lượng làm phó trưởng chi, trưởng hiệu Tả hiệu là Nguyễn Văn Nhân làm chánh trưởng chi Tả chi, phó vệ vệ Chấn phong là Nguyễn Văn Đầu làm phó trưởng chi, trưởng hiệu Hữu hiệu là Trần Văn Môn làm chánh trưởng chi Hữu chi, trưởng hiệu Tả hiệu là Nguyễn Văn Tường làm phó trưởng chi, cai đội đội Hùng sai là Bùi Văn Nguyện làm chánh trưởng chi Hậu chi, cai đội đội nhất Trung hiệu là Nguyễn Văn Trung làm phó trưởng chi.

Lấy tham luận Võ Tiến Uyên làm văn hàn tham mưu binh vụ của Trung quan.

Lấy cai đội đội Mật sai là Nguyễn Văn Đàm quản dinh Ai-lao đạo Cam-lộ; lại lấy người thổ dân là Đào Văn Kỳ và Nguyễn Văn Lỗ làm cai đội, coi hai đội Trung và Định theo Đàm đóng giữ.

Lại lấy Nguyễn Cửu Hanh làm thơm tri Lễ bộ.

Nguyễn Văn Trương và Phạm Văn Đăng dâng sớ xin mộ người lập Lệnh sử ty để thừa hành việc công văn cho thuyền Trung binh, cơ Tiền tiệp, đội Tả tiệp, đội Ngự hải chia nhau phòng giữ lấy Trấn-ninh. Vua y cho. Rồi đội Ngự hải đổi làm thuyền Cử-hà.

Tháng 9, ngày ất hợi, sửa lại sơn lăng.

Trước kia giặc Tây-sơn Nguyễn Văn Huệ tham bạo vô lễ, nghe nói chỗ đất phía sau lăng Kim-ngọc (tức

https://tieulun.hopto.org

lăng Trường mậu) (1) rất tốt, định đem hài cốt vợ táng ở đó. Hôm đào huyệt, bỗng có hai con cọp ở bụi rậm nhảy ra, gầm thét vồ cắn, quân giặc sợ chạy. Huệ ghét không muốn chôn nữa. Sau Huệ đánh trận hay thua, người ta đều nói các lăng liệt thánh khi tốt nghi ngút, nghiệp đế tất dấy. Huệ bực tức, sai đổ đăng đào các lăng, mở lấy hài cốt quăng xuống vực. Lăng Hoàng khảo ở Cư-hóa (tên xã, tức là lăng Cơ thánh (2)) Huệ cũng sai đô đốc Nguyễn Văn Ngũ đào vứt hài cốt xuống vực ở trước lăng. Nhà Ngũ ở xã Kim-long bỗng phát hỏa, Ngũ trông thấy ngọn lửa chạy về. Người xã Cư-hóa là Nguyễn Ngọc Huyên cùng với con là Ngọc Hồ, Ngọc Đoài ban đêm lặn xuống nước lấy vụng hài cốt ấy đem giấu một nơi. Đến nay Huyên đem việc tâu lên. Vua thương xót vô cùng, thân đến xem chỗ ấy, thì vực đã bồi cát mấy chục trượng. Tức thì sai chọn ngày lành làm lễ cáo và an lăng lại. Các lăng đều theo nền cũ mà xây cao lên. Ngày kỵ hợi, vua thân đến tế cáo, nghẹn ngào sa lệ, bầy tôi đều khóc cả. Sai đổi xã Cư-hóa làm xã Cư-chính, cho dân miễn dao dịch làm hộ lăng. Cho Huyên làm cai đội (năm Minh-mệnh thứ 11, phong An-ninh bá, lập đền thờ ở bên núi Cư-chính), con là Ngọc Hồ, Ngọc Đoài tòng quân ở Bình-định cũng được gọi về hậu thưởng cho.

Cho Trương Văn Hùng là cháu nội hữu cai cơ Trương Văn Hạnh được miễn binh dao. Hạnh xưa làm phụ đạo của Hưng tổ (3), Trương Phúc Loan ghét mà giết đi. Đến nay vua sai lục xét con cháu để ban ơn.

---

1. Lăng Nguyễn Phúc Thái.
2. Lăng Nguyễn Phúc Noãn.
3. Nguyễn Phúc Noãn.

https://tieulun.hopto.org

Bọn Nguyễn Văn Trương, Đặng Trần Thường và Phạm Như Đăng dâng sớ nói : « Hiện nay từ sông Gianh đến Hoành-sơn, đằng giặc tuyệt không dòm ngó. Thám tử đều nói rằng ở Bắc-hà mọi nơi đều náo động, chờ ngóng quân vua, mà quân giặc ở Nghệ-an thì không đầy 3 nghìn, ta có thể thừa cơ được. Xin phái thêm binh voi và thuyền ghe cùng với bọn thần thủy bộ đều tiến, một là để mở mang bờ cõi, hai là để ràng buộc lòng người, chính là cơ hội lớn cho nghiệp trung hưng. Và đằng giặc ở Qui-nhơn lấy Nghệ-an làm nơi trong ngoài cùng tựa, Nghệ-an đã mất thì Diệu Dũng phải nản lòng, Qui-nhơn có thể nhổ nước miếng vào bàn tay mà lấy được ».

Vua dụ rằng: « Việc Bắc-hà tuy rằng có chỗ thừa cơ được, nhưng nay đương mùa mưa, tiến quân đường bộ rất khó vận chuyển lương thực. Bọn khanh nên điều bất binh thuyền để tiếp ứng với nghĩa binh ở Biện-sơn mà bộ binh thì giữ Hoành-sơn giả trương thanh thế để kìm hãm bọn giặc cho các đạo quân ứng nghĩa dễ dàng đánh chiếm. Ta cũng sắp phái quân dinh Phấn dực định ngày tiến ra ».

Ngày đinh hợi, nước sông Hương trong. Nguyên là từ cuộc loạn năm giáp ngọ thì nước sông thành đục, tới nay kinh đô cũ đã lấy lại được, nước sông lại trong hơn mọi khi. Người ta đều biết là triệu chứng thái bình.

Quảng-bình mưa lụt, lũy Trấn-ninh bị lở mất nhiều. Nguyễn Văn Trương sai dân ba huyện trong hạt sửa đắp. Vua thấy việc nông đương bận, sợ hại tới việc làm ăn của dân, hạ lệnh tha dân về mà lấy quân lính làm thay. Chánh quản Ngũ chi Trung quân là Hoàng

https://tieulun.hopto.org

Văn Điểm ở sông Gianh quấy nhiễu quá tệ, nhiều người ta oán. Vua nghe tin, du quở bọn Nguyễn Văn Trương rằng: « Triều đình dùng tướng là lấy việc săn sóc nhân dân làm đầu. Khanh nắm trọng binh, đóng giáp đất giặc, cần phải nghiêm răn tướng sĩ, thu phục lòng người, khiến quân giặc sợ phục, quân huyện hưởng ứng, thì mới xứng đáng ủy thác. Nay nghe dân Ba-đồn (tên đất) lần trốn vào rừng núi, những người ứng nghĩa thì oán trách, đó là vì bọn khanh không chịu xét thấu, nhất thiết phó mặc Hoàng Văn Điểm và thuộc hạ của nó, để cho chúng ỷ thế làm ngang, đến nỗi lòng người như vậy. Đáng lý phải khiển trách nặng, nhưng vì mới lỗi lần đầu, hãy tạm quở nhẹ. Vả những quân nhân Bắc-hà ứng nghĩa mà đến, phần nhiều là di tộc của triều trước, nghĩa dân của nước cũ (1), nay phải bắt buộc vào hàng ngũ, coi như tù binh thì chẳng những nhân tâm thất vọng, mà sợ còn ngăn mất con đường qui phục của người ta. Nay nên trích số quân ấy ra, đặt làm thuộc binh và đặc biệt yên ủi vỗ về. Những vợ con của quan quân giặc mà ở quê, cũng nên đối xử khoan dung, không nên bức bách làm khổ. Cho đến dân mới theo ở Ba-đồn, chưa được thấm đức hóa nhà vua, cũng nên tuyên dương đức ý của triều đình cho người ta biết nghĩa tôn thân. Như thế thì những quận huyện khác cũng đều nghển cổ theo về, đất Bắc-hà có thể truyền hịch mà bình định được ».

Bọn Nguyễn Văn Trương lại dâng sớ nói: « Địa thế lấy Trấn-ninh rất rộng, tiền triều của ta đặt hiểm để chống quân Trịnh, nhờ có lòng người Thuận-hóa, liều

---

1. Chỉ triều Lê.

https://tieulun.hopto.org

chết cố giữ, mới được khỏi lo. Nay dùng tù binh Bắc-hà đóng giữ, dù nhiều cũng có làm gì? Huống chi phòng bị nhiều ngả, ngó chỗ nọ hổng chỗ kia, mà thân binh của bọn thần thì chả còn được mấy. Nếu đợi quân giặc vào sâu thì ngăn trong ngăn ngoài, hai đường lý thế đều khó, cho nên trước đây xin thêm quân để tiến đánh là muốn đi bước trước mà chế giữ người, chứ không phải dám coi thường địch mà khinh động. Nếu nay cho là chưa nên cử sự vội vàng thì cũng xin kíp phái binh thuyền Phấn dực để cùng với một viên trong bọn thần đến sông Gianh đóng giữ. Nếu địch đến xâm phạm thì dã có thủy bộ dựa nhau để giữ thì dù chúng có leo như vượn vượt như chim cũng không thể nào qua được, mà một giải Động-hải Trấn-ninh có thể giữ được vạn toàn ».

Vua bèn sai Tống Phước Lương đem quân đinh Phấn dực cỡi chiến thuyền tiến thẳng đến sông Gianh và Đặng Trần Thường đem quân sở bộ và hai vệ Đằng uy Nghị uy do đường bộ Động-hải tiến ra để hiệp lực với nhau chống giặc, nhất thiết quân cơ đều theo Nguyễn Văn Trương tiết chế. Lương đến cửa biển Tùng-luật, bị gió ngược ngăn cản, [vua] lại cho triệu về và dụ cho Đặng Trần Thường đem bộ binh đi trước, đóng giữ bảo Thanh-hà, từ sông Gianh trở ra phàm việc quân quốc quan trọng đều ủy phó hết thảy.

Cải bổ tham quân Hậu dinh quân Thần sách là Nguyễn Trí Hòa làm tham quân đinh Phấn dực.

Cựu thần nhà Lê là án trấn Yên-quảng Phạm Công Tuấn phong mật chỉ nhóm họp nghĩa binh, đánh phá thủy quân giặc ở Vân-đồn. Giặc thêm quân tiếp chiến. Tuấn thế cô không có viện, bèn đem hơn 170 người

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

thuộc hạ đáp năm chiếc chiến thuyền vượt vào cửa biển Nhật-lệ. Nguyễn Văn Trương tâu lên. Vua triệu về Kinh yên ủi hỏi han. Tuấn tinh nguyện tòng quân ra sức. Bèn sai đến sông Gianh theo Đặng Trần Thường làm việc quân.

Thiếu phó giặc Trần Quang Diệu cũng đắng là Từ Văn Chiêu đem 18.000 quân tinh nhuệ đóng tại địa phận Thanh-hảo, đối lũy với quân ta, lại sai hơn 2.000 quân giặc ngầm vượt thượng đạo mưu đánh úp sau lưng quân ta. Vua nghe tin sai chạy dụ cho Lê Văn Duyệt và Lê Chất chia quân đóng giữ đường sau, nhằm nơi xung yếu dựng đồn bảo để đề phòng bất trắc.

Lấy cai đội Tiền quân Nguyễn Xuân làm chánh vệ vệ Lương võ cai đội Tả quân Nguyễn Văn Khách làm phó vệ vệ Thần võ.

Sai cai đội vệ Phấn dực nhất quân Thần sách là Phạm Quang Tây đóng giữ cửa biển Sa-kỳ.

Vua thấy quân dân ở các dinh lộn xộn, có nhiều kẻ giả mạo chức vị, lên đi cướp bóc, bèn sắc cho các dinh thần Quảng-đức, Quảng-trị, Quảng-bình, Quảng-nam, Quảng-ngãi đều ra lệnh cho các tổng xã thôn ấp trong hạt phải thiết lập điếm canh, tuần phòng nghiêm mật, có nơi nào xảy ra việc cướp thì sở tại và láng giềng phải đem nhau đến cứu, hợp sức vây bắt, bắt được tự một người trở lên thì thưởng tiền 100 quan; nếu không đến cứu thì trị tội nặng. Đến như quân nhân trong ngoài được sai đến thì phải có trát cấp, không thì bắt trị tội.

Triệu điển quân Lưu Phước Tường về Kinh. Khi đến, vua hỏi về tình hình giặc ở Nghệ-an. Tường đem sự trạng trình bày và dâng danh sách các chánh phó trưởng

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

chi sáu chi là bọn Phan Văn Ký, Tống Văn Uyển và các trưởng hiệu, cai đội, tham mưu, tham luận, cai án, tất cả 70 người, xin cấp cho chỉ sai để rõ danh phận. Vua y cho. Rồi sai đến quân thứ sông Gianh đi theo đánh giặc.

Mùa đông, tháng 10, chuyên chở 2 vạn phương gạo lương của Quảng-trị đến kho Thượng-lộp để chuyển cấp lương quân cho Động-hải.

Bọn chiêu thảo sứ Ngô Đức Tuấn và chánh vệ Nguyễn Đình Hiệu từ Biện-sơn trở về, [Vua] sai biên những nghĩa binh sở bộ làm chi Qui nghĩa vệ Kham võ; lấy Ngô Đức Tuấn làm chánh trưởng chi chi Qui nghĩa, Nguyễn Đình Hiệu và Nguyễn Đình Hoằng làm chánh phó vệ vệ Kham võ, cho đi sông Gianh theo Đặng Trần Thường làm việc quân.

Bọn Nguyễn Văn Trương và Phạm Như Đăng dâng sớ nói: «Đường biển ở Bắc-hà quân miền Nam chưa được am hiểu, xin mộ các đội Trường đà cũ ở thôn Lý-hòa lập làm đội Hòa hải để phòng sai bát». Vua y cho. Dụ rằng: «Đường lối dụng binh phải phòng bị trước khi có việc và ngăn ngừa trước khi giặc chưa đến. Hiện nay quân thứ ở Thi-nại quân tinh lương đủ, lại được Nguyễn Văn Thành ngày đêm chăm lo, việc gì cũng đầy đủ, không chút lo ngại; quân thứ Thanh-hảo thì Lê Văn Duyệt và Lê Chất đóng vững để chờ. Giặc dù muốn cầu may trong muôn một, hoặc đánh đằng trước hoặc úp phía sau, cũng không thể làm gì được. Duy có lo là việc ở Bắc-hà. Bọn khanh nên vỗ về tướng sĩ, phàm đồn bảo đều phải nơi nơi chỉnh bị để giữ vững bờ cõi của ta, lại phải phái nhiều thám tử đi thăm dò, nếu

https://tieulun.hopto.org

biết được tình hình của giặc thì lập tức phi báo ». Lại sắc cho các dinh Quảng-đức, Quảng-trị, Quảng-bình, Quảng-nam, Quảng-ngãi phải nghiêm sức cho các thủ ngự cửa biển, quản đạo Cam-lộ và các quản thủ ba nguồn An-đại, Cầm lý và An-nâu ngày đêm tuần phòng, không được lơ là.

Sai quản đạo Cam-lộ là Nguyễn Văn Đàm vẽ bản đồ sông núi, chỗ hiểm chỗ bằng và đường sá chỗ xa chỗ gần ở các man Cam-lộ để dâng.

Lấy Nội thị thư viện Lê Văn Nghĩa làm tri bạ tri Đồ gia Chính dinh.

Biên các đội Chấp kích Toàn hầu của Hậu quản và lựa chọn các thuộc binh làm vệ Dực võ ; lấy khâm sai cai cơ Nguyễn Văn Yến làm chánh vệ, Võ Văn Hợi làm phó vệ.

Hàng tiền Trần Văn Kỷ có tội bị giết. Kỷ đã qui thuận, lại ám thông với Nguyễn Quang Toản, việc lộ vua sai quan tra hỏi. Kỷ đều thú nhận, bèn giết và tịch thu gia sản. Nhân dụ cho thần dân xứ Thuận-hóa rằng: « Từ khi Tây-sơn trộm chiếm, xa giá lánh xa, thần dân các ngươi hoặc có kẻ bị tình thế bức bách, hoặc có kẻ cam tâm theo giặc. Nay kinh đô cũ mới khôi phục, ta đối với mọi người chung một lòng nhân, không hỏi đến việc trước nữa. Khốn nỗi Trần Văn Kỷ lòng vẫn ngầm ngầm gian giảo, việt thư trộm cho địch, tội trọng đã rõ ràng, chết còn chưa đáng tội, nên phải xử theo trọng hình để răn kẻ khác, đó là nó tự thân tác nghiệt, không liên quan đến ai, các ngươi chớ nên lo sợ ».

Nguyễn Văn Thành đánh giặc ở bảo Chi-lô [Lò giấy], thừa thắng đuổi tràn, đến sông Tân-an, phá luôn bảo giặc hơn 20 sở. Tư đồ giặc Võ Văn Dũng sai vệ úy vệ

https://tieulun.hopto.org

Tín uy là Nguyễn Văn Trí đem 700 quân tiếp đánh. Trí đem hết quân theo về ta. Thành bèn dựa sông làm lũy để đóng giữ.

Thiếu phó giặc Trần Quang Diệu nghe tin quân Dũng bại, trở về bảo Lĩnh-vạn, ủy cho Từ Văn Chiêu chống giữ Thanh-hảo. Thấy số quân ngày một giảm, bèn vét hết dân Qui-nhơn làm binh (tự 12 đến 60 tuổi), dân bà và người già thì bắt khiêng chở, do đó ruộng nương bỏ hoang, giá gạo đắt vọt (một phương gạo giá 7 quan), dân có người chết đói.

Ban áo rét cho các quan. Lại sai mang ban cho Nguyễn Văn Trương và Đặng Trần Thường ở quân thứ Động-hải, Lê Văn Duyệt và Lê Chất ở quân thứ Thanh-hảo, Nguyễn Văn Thành và Nguyễn Hoàng Đức ở quân thứ Thi-nại, cùng các tướng hiệu.

Tuần hải đô đinh tướng quân là Hà Hỷ-văn chết. Hỷ-văn theo việc chiến trận đã lâu, những trận đánh Thi-nại và cửa Eo có nhiều công lao. Nay chết, vua thương tiếc không nguôi, sai ban cho y phục gấm đoạn và đưa về Gia-định làm lễ hậu táng. (Năm Gia-long thứ 6, truy tặng Thủy dinh thống chế).

Cấm dân gian tàng trữ binh khí.

Sai dinh Quảng-nam thu thêm thuế ruộng công và ruộng tư mỗi mẫu 5 thăng gạo. Lê Văn Duyệt ở quân thứ Thanh-hảo lại tư giục đòi thu thuế trước mỗi mẫu 17 thăng rưỡi. Dinh thần thấy đánh thuế rối rít như thế sợ lòng dân kinh hãi, đem việc tâu lên. Vua dụ cho bỏ thứ thuế thu thêm, nhưng cứ theo số thuế thu trước chia làm ba kỳ cho dân nộp tiếp để sung quân lương.

Hoãn nợ tư ở Quảng-ngãi và Quảng-nam. Dụ rằng: «Giúp người cùng thương kẻ thiếu là việc đầu tiên của

https://tieulun.hopto.org

nhân chính. Thuở xưa vua Nghiêu không nỡ bỏ người nghèo túng, vua Văn vương thương xót kẻ cô đơn, đều là yêu dân tột bực vậy. Nay nghĩa binh đã dấy, lấy lại kinh đô, thì chính sách khi mới về càng phải lấy thương xót kẻ nghèo túng làm cần kíp. Địa phương Quảng-nam Quảng-ngãi các người, sau khi loạn lạc, liền năm mất mùa đói kém, lại luôn luôn chịu thuế má sai dịch, ta rất thương xót. Vậy hạ lệnh phàm những món nợ tiền thóc tạm vay đều cho hoãn lại một năm, hết hạn mới đòi hỏi. Đó là muốn cho kẻ giàu người nghèo giúp đỡ lẫn nhau, không phải kẻ khinh người trọng. Mọi người đều phải kính tuân, không được sai trái».

Lê Văn Duyệt và Lê Chất đánh nhau với giặc ở núi Phong-yêu, thắng trận. Vua được tin dụ rằng: «Bọn giặc dường cùng sức quẫn, thường mong được đánh để tìm đường sống. Gần đây quân ta có thủ, thực là đắc sách. Nay đương cầu mưa lụt, đường biển không tiện, quân thủy quân bộ chưa tiếp được nhau, nếu nay tiến công một đường, dù có thắng được những trận nhỏ thì cũng chưa phải đã là mưu kế hoàn toàn. Huống chi chúng là giặc cùng, càng cần phải đề phòng cẩn thận, chớ có coi thường. Đợi sau tiết đông chí sóng gió êm lặng, thủy bộ đều tiến, hợp sức giáp công thì một trận là có thể toàn thắng. Bọn khanh nên nghĩ kỹ».

Vua lại lo các tướng sĩ lầm trận, hoặc có chém giết bừa bãi, dụ rằng: «Trừ cỏ xấu, cốt để nuôi cho lúa tốt; giết kẻ ác, cốt để cứu giúp dân lành. Vả chăng một phủ Qui-nhơn đều là đất đai cũ, nhân dân cũ của ta, từ thuở Tây-sơn nổi loạn, dùng làm sào huyệt, nhân dân bị thế bắt buộc, không thể không theo. Mà phần

https://tieulun.hopto.org

nhiều người bản tính vẫn còn, lương tâm chưa mất, nên tới năm qui sửu ta diễn binh, năm kỷ mùi bị vây thành, thì họ đem lòng thành mà ra sức, cùng quân tả hợp lực giữ cô thành, trải hơn một năm, nếm đủ mọi mùi gian khổ, rốt cuộc lại đều mắc vào lòng lưới của giặc. Nay chúng nó lại thải bỏ người già yếu, chọn lấy người trai tráng, dồn những người vô tội ấy vào chỗ mũi giáo đầu gươm, đó là cái thế không làm sao được, tình cũng đáng thương. Cho đến những kẻ a tòng cũng đều là con đỏ của triều đình cả, bực chí nhân không bỏ ai ở ngoài, sao lại đòi hỏi quá nghiệt! Vậy ra lệnh từ nay phàm khi đối trận chém giết thì không kể, còn bắt được người tại trận, không kể người ở Thuận-hóa, Bắc-hà, Quảng-nam, Quảng-ngãi, Qui-nhơn, đều được thưởng như nhau, bất kỳ phân biệt; người từ Quảng-ngãi về Bắc thì cho lưu lại để thu dùng, người từ Qui-nhơn trở vào thì cấp cho tiền gạo rồi thả về. Đó thực là đánh bằng nghĩa mà dạy bằng nhân vậy. Ta đã dinh ninh dặn bảo, nếu cố ý trái lệnh giết càn thì tức là hạng quân kiêu căng giận dữ, do lòng tàn nhẫn, đều chiếu theo quân pháp trị tội ».

Tư đồ giặc Võ Văn Dũng lại chiếm giữ bảo Khôi-djêu [Lồ vôi], đắp lũy đất từ Tháp-cải đến Sằn-sơn, triệt phía sau lưng quân ta. Nguyễn Văn Thành sai các quân đánh úp, phá được bảo, thu được súng ống khí giới vô kể.

Tháng 11, lấy tham tri Trần Văn Trạc làm Lại bộ, tả tham tri Hộ bộ Nguyễn Kỳ Kế làm Hộ bộ, khâm sai tham mưu Trung dinh Đặng Đức Siêu làm Lễ bộ, thiêm sự Hộ bộ Hồ Thế Học làm tham tri Hộ Bộ, cai bạ Phiên-trấn Nguyễn Quảng Diệu làm tham tri Binh bộ, cựu ký lục Nguyễn Đăng Hựu làm tham tri Hình bộ.

TMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Nguyễn Văn Trương được tin thám tử báo rằng đảng giặc mưu sắp vào cướp, dâng sớ xin phái thêm quan quân tiến đóng đồn ở Dinh Trạm để phòng ngự đường núi, một là để giữ mặt trước kinh thành, hai là để làm sách ứng cho Động-hải. Vua bèn sai khâm sai chưởng cơ giám quân ngũ dinh quân Thần sách là Phạm Văn Nhân quản binh bản bộ và kiêm lĩnh các vệ Hùng phong, Nghị võ, Chiêu võ, Chương võ, Tuyên võ, Trung kích, Tiền kích, Dực võ thuộc Hậu quân đến Dinh Trạm đóng đồn, chia phái đi tuần dò các nơi xung yếu miền thượng đạo; lấy tham luận Hậu quân là Trịnh Văn Tư làm tham quân, cùng với tham mưu Trần Quang Thái theo làm công việc trong quân.

Sai phó dinh Trung thủy là Đào Văn Lương đến Hồ-xá [Nhà Hồ] đo đường kênh cũ từ Thượng-lập suốt đến Dinh Trạm, chỗ nào sâu nông rộng hẹp nhất nhất ghi rõ để tâu. Lại sai người đến nguồn An-đại ngắm xem từ Mang-khê, Tra-khê suốt đến đất Bố-chính, đường sá chỗ hiểm chỗ bằng thế nào, vẽ bản đồ dâng lên.

Sai cai đội Nguyễn Văn Yến đem các đội tuần thành của vệ Giám thành đi theo Nguyễn Văn Trương làm việc quân.

Ở quán thứ Thanh-hảo có phó đội vệ Chương võ tên là Thuần ban đêm đem lính đến vây nhà dân ở xã Bồ-đề, tra thu tài sản của giặc. Người trong ấp nghe tiếng kêu đến cứu, tên Thuần đánh nhau bị chết. Lê Văn Duyệt hạ lệnh bắt dân bồi thường số tiền là 1.236 quan nộp vào kho. Vua nghe tin nói: « Trong luật nói « ban đêm đến nhà người, không là dâm thì là trộm, đương trường giết chết không có tội ». Thuần đương đêm tự tiện vào nhà người ta, lạ gì người ta không

https://tieulun.hopto.org

ngờ là trộm, đã không có lời tử tế, lại còn đánh nhau, chết là đáng rồi, còn đền gì nữa ». Bèn hạ lệnh chỉ cho lấy tiền vàng hương 36 quan, còn thì trả hết cho dân.

Đại đô đốc giặc là Lê Đình Chinh đem hơn 70 người quân cơ Hùng thắng đến quân thứ Thanh-hảo đầu hàng. Lê Văn Duyệt sai đóng gông giải về Kinh. Vua tha tội. Chính nhân đó đem dâng địa đồ 13 đạo thừa tuyên ở Bắc-hà. Sai thu để xem.

Ngày bính tuất, sai hữu ty lập đàn ở đồng An-ninh để hợp tế trời đất. Vua thân đến làm lễ. Lễ xong, bầy tôi chúc mừng.

Lại sai Tống Phước Lương quản suất binh thuyền đến cửa biển Tàng-lưu, chờ thuận gió sẽ vượt biển tiến ra sông Giạnh hội với Đặng Trần Thường đánh giặc.

Duyệt tướng sĩ các dinh quân thủy bộ.

Sai hữu tham tri Công bộ Nguyễn Khắc Thiệu đem hai cơ Kiên châu và Thiện châu cùng hơn 390 người ty Công bộ về Gia-định, đóng 200 chiếc thuyền ô, thuyền sai và thuyền chiến. Nội viên Tăng Quang Lư đi Hà-tiên nấu luyện diêm tiêu để sung quân dụng.

Phá hủy mộ giặc Tây-sơn Nguyễn Văn Huệ, bổ săng, phơi thây bêu đầu ở chợ. Con trai, con gái, họ hàng và tướng hiệu của giặc 31 người đều bị lăng trì chặt nát thây. Thiên hạ lấy làm khoái.

Đem việc khôi phục kinh đô cũ và giết trừ đảng giặc bá cáo cho Gia-định biết.

Lời cáo rằng: « Then máy trời đất không sai, đông qua rồi lại sang xuân. Khí hóa xưa nay vẫn thế, loạn hết thì đến trị. Xưa Thiếu-khang nhà Hạ dấy một quân mà trả được thù cho tổ phụ; Quang-vũ nhà Hán có

https://tieulun.hopto.org

mấy nghìn binh mà rửa được hận của thần người. Ta nay đến vận trung hưng, gặp cơ tái tạo, tướng sĩ ùa tới, xa gần hưởng theo. Cơn giận bùng lên, quét sạch gió bụi Tây tặc; quân vua kéo tới, thu hết bờ cõi Nam hà. Hiện nay từ Phú-yên, Qui-nhơn, đến Thuận-hóa, thẳng tới Hoành-sơn, đều đã thuộc vào đồ bản. Bắt được con cái tướng tá của Nguyễn Văn Huệ nhiều không kể xiết. Thật là lưới trời lồng lộng, thưa mà không lọt, loạn thần tặc tử, pháp luật không dung. Nay đã phá hủy mồ của vợ chồng giặc Huệ, bêu đầu phơi xác. Đồ đảng của chúng bắt được cũng đều giết hết. Vậy đặc biệt bá cáo, để hả lòng người ».

Sai sứ đem quốc thư và các thứ vàng bạc, đồ sứ và hương quế, sang nước Xiêm đáp lễ.

Đảng giặc là Tử Văn Chiêu phạm bảo Mỹ-ý. Lê Văn Duyệt giục thủ bảo là Trịnh Ngọc Trí ra đánh và tự mình đem tinh binh giáp đánh. Quân giặc cả vỡ.

Nguyễn Văn Thành kén quân cảm tử hơn 100 người, ban đêm sai đến đánh đốt bảo Phủ-sơn. Đô đốc giặc là Nguyễn Thắng thua chạy.

Sai chúa tàu Phượng phi là Nguyễn Văn Chấn và chúa tàu Bằng phi là Lê Văn Lăng chở 15.000 phương gạo từ Quảng-nam đến quân thứ Thi-nại.

Ban cho Lê Chất 500 quan tiền. Dụ rằng: « Ta đối với khanh sau trước một lòng, trong ngoài không phân cách, người khác không bì được. Gần đây nghe tin trong lời nói năng Lê Văn Duyệt có chỗ hơi quá đáng, mà khanh cũng nín nhịn không lấy làm quan tâm, ta đã biết rõ rồi. Khanh nên hiểu rõ ý ta, lấy việc nước làm trọng, hà tất phải nói nhiều. Vả ở trong quân chi phí rất nhiều, đặc biệt ban cho số tiền này tiêu dùng vào

https://tieulun.hopto.org

việc khoản đãi tướng sĩ và tân khách ». Còn mẹ già và vợ con Chất ở Gia-định, lại sắc cho lưu trấn thăm hỏi.

Dùng cựu đô đốc Nguyễn Hữu Phụng làm phó vệ úy vệ Hưng võ Tả đồn quân Ngự lâm, cựu tham đốc Nguyễn Văn Lưu làm phó vệ úy vệ Thắng võ.

Giặc Tây-sơn Nguyễn Quang Toản cử đại binh thủy bộ 30.000 người vào cướp. Quang Toản đã trốn ra Bắc-thành, lại cùng em là Quang Thùy cất quân vào Nam để làm thanh ứng cho bọn Diệu và Dũng ở Qui-nhơn. Vợ Diệu là Bùi Thị Xuân cũng đem đồ đảng 5.000 người đi theo. Quang Toản đến dinh Hà-trung, trước sai tư lệ giặc là Đinh Công Tuyết đem 3.000 quân xâm phạm bờ cõi. Đặng Trần Thường đi xem địa thế Hoành-sơn, chợt bắt gặp, quân của Thường chỉ có hơn 500 người, hai bên giao chiến tự giờ dần đến giờ mùi, quân ta nhiều người chết và bị thương. Hai vệ Dũng uy Nghị uy chạy sang hàng giặc hơn 200 người. Thường liều chết cố đánh, bắt được 10 tên quân giặc, giặc không dám theo sát nữa. Thường lui về bảo Thanh-hà, đem việc báo lên. Vua dụ sai kén kỹ lấy thân binh bảy tám trăm người để lại giữ nơi ấy, nếu giặc quả nhiên vào sâu thì từ từ rút lui, còn dư thì rút hết về Động-hải.

Tư lệ giặc là Đinh Công Tuyết tiến đóng đồn ở Bụt-sơn. Thiếu tể Nguyên (không rõ họ) đóng đồn ở Pháp-kệ (tên đất), tổng quản Siêu (không rõ họ) đóng đồn ở Ba-đồn, binh thế rất thịnh. Đặng Trần Thường lui giữ Ngõa dinh [Dinh ngói], cho chạy thư về báo.

Vua bàn việc thân chinh. Dụ cho quản thủ Thi-nại Nguyễn Văn Thành, quản thủ Thanh-hảo Lê Văn Duyệt và Lê Chất rằng: « Quân phẫn uất của Quang Toản

https://tieulun.hopto.org

đánh một trận có thể phá được, duy bọn Diệu Dũng chiếm giữ Bình-định thì không thể để cho lan tràn. Nay quân chia hai đường thấy có thể được hay biết là khó thì chỉ bọn khanh tự liệu. Đều phải hết lòng trù tính, tùy cơ hoặc đánh hoặc giữ, để cho ta được thư mối lo về phía nam ».

Sai quốc thúc Tôn thất Thăng lưu thủ Kinh thành, phó vệ úy Túc trực Nguyễn Văn Khiêm đem các quân Thần sách và Ngự lâm theo lệnh của Thăng, quản dinh Hữu thủy Nguyễn Công Nga và quản dinh Tiền thủy Nguyễn Hữu Chỉnh đem binh thuyền đóng giữ cửa Eo.

Ngày ất mùi, xa giá xuất phát tự Kinh sư. Ngày nhâm dần đến Động-hải đóng lại, chia phái các tướng đóng giữ để phòng quân giặc.

Tháng 12, triệu Phạm Văn Nhân đến hành tại. Giặc đánh vào Ngõa dinh [Dinh ngói], Điện Trấn Thường lui về Động-hải.

Tha thuế dầu rái và mây sắt cho dân Man Cà-la ở nguồn An-đại.

Nước Vạn-tượng sai sứ mang quốc thư đến hành tại Động-hải bái yết. Vua ban cho hậu rồi khiến về. (Nhiễu đỏ 3 tấm, bạc 100 lạng, tiền 50 quan).

Binh thuyền của Tống Phước Lương đến cửa biển Nhật-lệ. Vua cả mừng, bảo các tướng rằng: « Đường biển thuận lợi là sức thần giúp ». Sai làm lễ tạ.

Chở 2 vạn phương gạo lương ở Quảng-đức đến kho Thương-lập để dự bị chuyển cấp.

Sai Hộ bộ Nguyễn Kỳ Kế thu trước thuế ruộng năm nhâm tuất của ba huyện dinh Quảng-đức.

Lấy Nguyễn Đình Hiển hiệu Trung nghĩa Trung quân làm cai cơ, cai đội hiệu Nghĩa dũng là Đặng Đình Thuyền làm phó vệ úy vệ Tráng uy.

https://tieulun.hopto.org

Đổi ba vệ Phấn dực dinh Phấn dực quân Thần sách, vệ nhất làm vệ Tiền dực, vệ nhị làm vệ Tả dực, vệ tam làm vệ Hữu dực.

Giặc phạm xã Trấn-ninh, thiêu hủy nhà cửa của nhân dân.

Vua thân hành đi tuần xét, khiến các quân dựng rào gỗ để đợi, ngày đêm phòng bị nghiêm nhặt. Lại đặt nhiều thám tử, động tĩnh trong quân địch không việc gì là không biết.

Vua hỏi Nguyễn Văn Trương nên đánh hay giữ. Trương thưa rằng: « Giặc nay vào sâu, quân ta đóng vững để giữ, chờ khi đường biển gió nước hơi tiện, thần xin đem đại đội thủy binh đánh úp thuyền giặc, thẳng tiến vào sông Gianh chặn lối về của bộ binh giặc thì chúng mảnh giáp cũng không còn nguyên ». Vua cho là phải.

Sai tham quân Tượng dinh quân Thần sách là Lê Nguyên đem quân vệ Hưng nghĩa đi Mang-khê và Trà-khê ở nguồn An-đại xem thế đất mà đóng quân để phòng giặc.

Đặt chức huyện lệnh ở các dinh Quảng-đức, Quảng-trị, Quảng-bình, Quảng-nam. Buổi quốc sơ thì mỗi huyện đặt hai tri huyện. Vua bàn trở lại chế độ xưa, bèn sai quan công đường các dinh cử người có thể làm việc được để cho làm. (Quảng-đức 3 huyện: Hương-trà, Quảng-điền, Phú-vang; Quảng-trị 3 huyện: Đăng-xương, Hải-lăng, Minh-linh; Quảng-bình 2 huyện: Lệ-thủy, Phong-lộc; Quảng-nam 5 huyện: Duy-xuyên, Lễ-dương, Hà-đông, Diên-khánh, Hòa-vang. Diên-khánh sau đổi làm Diên-phước). Duy hai châu Bố-chính nội và ngoại thì mỗi châu đặt một tri châu và một quản châu, chia giữ công việc trong châu.

https://tieulun.hopto.org

Sai các dinh thần Quảng-đức, Quảng-trị, Quảng-bình, Quảng-nam, Quảng-ngãi, chiêu tập tàn quân của giặc Tây-sơn và mộ dân ngoại tịch để lập làm quân của dinh. (Quảng-đức thì đội Tiệp sai, đội Tráng bộ, mã đội và thuyền; Quảng-trị thì cơ Trung kiên gồm 5 thuyền, chi Hậu dinh gồm 5 hiệu; Quảng-bình thì hai đội Kiên sai; Quảng-nam thì hai thuyền Tiệp sai, thuyền Hữu đao, thuyền Tráng nhất; Quảng-ngãi thì năm đội Cường uy, hai đội Tiệp sai và Kiên nghĩa, thuyền Định nhất). Còn các đầu nguồn cửa biển và quân kho quân xe, ngày trước lấy thổ dân sung bổ thì vẫn theo ngạch cũ. (*Quảng-đức*: Nguồn Phù-âu, đội Sùng-sơn 10 người, nguồn Tả-trạch, nguồn Hữu-trạch, nguồn Thâu-lai 3 đội 27 người; kho Phú-xuân hai thuyền Định nhất, An-nhị 36 người; *Quảng-trị*: Đạo Cam-lộ, đội Sấu-nguyên 43 người, Ai-lao, cơ Trung định, đội Uy nhất 52 người, ba tuần Hiếu-giang, Lỗ-bát, Ngưu-cước, bộ đội 26 người, Tuần-sơn, đội Chiến-phong 12 người, cửa Luật [Trùng luật], thuyền Bình-hải nhất 26 người, kho Cát-dinh, thuyền Khang-nhất 35 người, kho Thượng-lập, thuyền An-nhất 42 người, hiệu Công xa nhất 79 người; *Quảng-bình*: Nguồn Cẩm-lý, đội Thủ ngự thuyền Bình-sơn 33 người, ba nguồn An-đại, cơ Hữu tiệp, hai thuyền Tiệp nhất, Tiệp nhị 93 người, nguồn An-náu, đội Đồng-sách 9 người, ba kho Động-hải, Thanh-hà, An-Trạch, các thuyền An-nhất, An-nhị 82 người, hiệu Công xa nhị 69 người; *Quảng-nam*: Ba nguồn Thu-bồn, Hữu-bang, Chiên-đàn, thuyền Liễm sùng 46 người, nguồn Cu-đê, ba đội Thượng-ải, Trung-ải, Tân-ải 81 người, thuyền Kiên-nhất 18 người, nguồn Ô-da, đồn Liêu-sơn thủ quân 32 người, cửa biển Đại-chiêm thủ quân 42 người, cửa biển Đà-nẵng thủ quân 17 người,

https://tieulun.hopto.org

Kim-bồng, thuyền Tân-an nhất 44 người, trường Sai dư, đội Thủ trường 42 người, kho Phú-triêm, thuyền Tân-an nhị 44 người, trường Biệt nạp, đội Thủ trường 50 người; *Quảng-ngãi*: Nguồn Ba-tơ, đội Thủ nguyên 14 người, cửa biển Sa-huỳnh, đội Ngư hải 13 người, kho Phú-đăng, thuyền An nhất 39 người, thuyền Thuận nhất 25 người, đội Thủ trường 17 người, kho An-khang, thuyền Định nhất 32 người).

Vua thường cùng bầy tôi bàn về chính trị các triều đại hay dở thế nào, dụ rằng: « Trị nước lấy được lòng dân làm gốc. Khi ta mới tiến lấy Phú-xuân, quân giặc quay giáo qui hàng, sĩ dân vui mừng, hỏi tại sao mà được lòng dân như thế? Thực là bởi những thánh vương đời trước lấy ơn để cố kết lòng dân nên dân không thể quên ».

Đặt quân sáu đạo ở Quảng-ngãi (Trung kiên, Tiền kiên, Tả kiên, Hữu kiêu, Hậu kiên, Nội kiên). Quảng-ngãi đất dọc theo đường núi, man Thạch-bích [Đá vách] hay quấy rối biên giới. Buổi quốc sơ, lấy dân đặt làm sáu đạo để chống giữ. Vua lưu ý việc biên thùy, bèn sai đình thần theo ngạch cũ mà biến bổ đội ngũ để chống giặc Man.

Lê Văn Duyệt dâng sớ nói bọn nguỵ tri huyện ba huyện Bình-sơn, Chương-nghĩa, Mộ-hoa (sau đổi làm Mộ-đức) thuộc Quảng-ngãi đem nhau đến quân thứ hàng, xin cho họ giữ chức như cũ. Vua chuẩn y lời tâu.

Sai Gia-định đóng chiến thuyền (chiến thuyền Anh, chiến thuyền Vũ, chiến thuyền Tước, chiến thuyền Nga, chiến thuyền Quyên, chiến thuyền Phu, chiến

https://tieulun.hopto.org

thuyền Lộ, chiến thuyền Diên, chiến thuyền Chiên, chiến thuyền Ly (1), tất cả 10 chiếc).

Nguyễn Văn Thành dâng sớ xin tạm đặt các vệ chi tòng chinh ở quân thứ làm năm đồn (Trung đồn gồm 3 vệ Kiên võ, Địch võ, Tuấn võ; Tiền đồn gồm Trung chi, Tả chi, Hữu chi, Hữu dực [vệ] Tín võ; Tả đồn gồm 3 vệ Trang võ, Tín uy, Tín võ và Trung chi của Tiền quân; Hữu đồn gồm 3 vệ Võ uy Nghiêm võ, Lương võ và Tả chi của Trung quân; Hậu đồn gồm Tiền chi, Hậu chi, Tiền dực, Hậu dực của vệ Tiệp võ), lấy khâm sai cai đội quản [vệ] Chấn uy và các hầu thuyền là Võ Viết Bảo làm chánh Trung đồn, chánh vệ vệ Kiên võ Tiền quân là Nguyễn Bá Xuyến làm phó Trung đồn, chánh trưởng chi Trung chi Tín võ Tiền quân là Nguyễn Văn Kiên làm chánh Tiền đồn, chánh trưởng chi Hữu chi Tiền quân là Hoàng Văn Long làm phó Tiền đồn, vệ úy vệ Tín uy Trung dinh quân Thần sách là Nguyễn Văn Trí làm chánh Tả đồn, vệ úy vệ Võ uy Hữu dinh quân Thần sách là Trần Văn Phương làm chánh Hữu đồn, chánh trưởng chi Tiền chi Tiền quân là Nguyễn Văn Thiệu làm chánh Hậu đồn, chánh trưởng chi Hậu chi Tiền quân là Nguyễn Văn Lân làm phó Hậu đồn. Vua y cho.

Lấy cựu chánh trưởng chi Trung chi Tín võ Tiền quân là Nguyễn Huệ làm phó tướng Tiền quân, phó trưởng chi Trung chi Tín võ là Bùi Văn Thái làm chánh trưởng chi, trưởng hiệu Đỗ Văn Trực làm phó trưởng chi, phó trưởng chi Tiền chi là Nguyễn Văn Trị

---

1. Theo tên các loài chim: ác mó, vẹt, qua, ngỗng, chim cuốc, vịt trời, cò, diều hâu, chim cắt, chim oanh.

https://tieulun.hopto.org

làm chánh trưởng chi, trưởng hiệu Võ Văn Chính làm phó trưởng chi, phó trưởng chi Hữu chi là Lê Công Lý làm chánh trưởng chi, trưởng hiệu Đồng Văn Đạt làm phó trưởng chi, chánh vệ vệ Tiệp võ là Nguyễn Văn Hiếu làm chánh trưởng chi Hậu chi, chánh vệ vệ Tín võ là Hoàng Văn Tường làm chánh vệ vệ Trang võ, phó trưởng chi Trung chi Lê Công Nhị làm chánh vệ vệ Tín võ, phó vệ vệ Võ uy là Bùi Văn Ô làm chánh vệ, cai đội Nguyễn Văn Trám làm phó vệ.

Nguyễn Văn Thành dâng sớ mật nói rằng bọn tướng giặc Trần Quang Diệu mưu đồ liều chết giữ thành, chưa có thể đánh phá ngay được, mà lương quân ở Thi-nại thì chỉ chi được và tháng nữa, sợ khó kế tiếp được. Vua sai quản dinh Tiền thủy là Nguyễn Hữu Chỉnh chở 25.000 phương gạo ở Kinh cấp cho.

https://tieulun.hopto.org

MỤC LỤC

Tập II

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHẤT KỶ I

Trang

QUYỂN THỦ :

— Dụ, biểu 5
— Phàm lệ 17
— Chức vã tôn các sử thần 19
— Mục lục (đệ nhất kỷ) 21

THỰC LỤC VỀ THẾ TỔ CAO HOÀNG ĐẾ

Quyển I (1778) 27
Quyển II (1783) 46
Quyển III (1787) 61
Quyển IV (1788) 85
Quyển V (1790) 120
Quyển VI (1792) 153
Quyển VII (1794) 187
Quyển VIII (1795) 218
Quyển IX (1796) 245
Quyển X (1798) 280
Quyển XI (1799) 318
Quyển XII (1800) 342
Quyển XIII (1801) 376
Quyển XIV (1801) 398
Quyển XV (1801) 430

Sắp chữ, in và đóng tại Liên xưởng in C.T.H.Đ. Lê-văn-Tân 136 Hàng Bông — Hà-nội In 1.610c. Xong ngày 24-5-1963. Số xuất bản 63. Nộp lưu chiểu tháng 5-1963

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC

TIỀN BIÊN

Ghi chép các sự kiện lịch sử từ 1558 đến 1777, từ đời Nguyễn Hoàng đến Nguyễn Phúc Ánh.

- **Tập I:** in toàn bộ phần *Tiền biên*, đã xuất bản.

★

CHÍNH BIÊN

Phần ĐỆ NHẤT KỶ ghi chép các sự kiện lịch sử từ 1778 đến 1819, đời Nguyễn Phúc Ánh tức Gia-long. Kỳ này sẽ in làm 3 tập:

- **Tập II:** *Đệ nhất kỷ I*
- **Tập III:** *Đệ nhất kỷ II* (sắp xuất bản)
- **Tập IV:** *Đệ nhất kỷ III* (sắp xuất bản)

★

NHÀ XUẤT BẢN SỬ HỌC

Giá: 2

https://tieulun.hopto.org